ZİLE İLÇESİNİN
BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

Ayşe AKKURT

Doktora Tezi
Coğrafya Anabilim Dalı
Prof. Dr. Halil KOCA
2014
Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Ayşe AKKURT

ZİLE İLÇESİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Halil KOCA

ERZURUM-2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

06/06/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Zile İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐☐Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐☐Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐☐Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

06.06.2014

Ayşe AKKURT

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr. Halil KOCA danışmanlığında, Ayşe AKKURT tarafından hazırlanan bu çalışma 06 / 06 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Coğrafya Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof.Dr. Hayati DOĞANAY	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Prof.Dr. Halil KOCA	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Prof.Dr. İbrahim Fevzi ŞAHİN	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Mehmet ZAMAN	İmza: .....
Jüri Üyesi:	Doç.Dr. Süleyman ELMACI	İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. ..... / ..... / .....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET V
ABSTRACT VI
KISALTMALAR LİSTESİ VII
ŞEKİLLER LİSTESİ VIII
TABLOLAR LİSTESİ X
HARİTALAR LİSTESİ XVIII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ XIX
ÖNSÖZ XXII

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE ÖZELLİKLERİ 1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ 3
III. ARAŞTIRMA SAHASIYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR 7

BİRİNCİ BÖLÜM
FİZİKÎ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER 11
1.2. İKLİM ÖZELLİKLERİ 26
1.2.1. Genel Bakış 26
1.2.2. İklim Elemanları 30
1.2.2.1. Sıcaklık 30
1.2.2.2. Basınç ve Rüzgârlar 40
1.2.2.3. Nem, Buharlaşma ve Bulutluluk 46
1.2.2.4. Yağış 48
1.2.3. İklim Tipi 54
1.3. HİDROGRAFİK ÖZELLİKLER 56
1.4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ 65
1.5. BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖZELLİKLERİ 71

İKİNCİ BÖLÜM
BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. NÜFUS 79
2.1.1. Nüfusun Tarihi Gelişimi 79
2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Nüfusu 82
2.1.3. Nüfus Hareketleri 98
2.1.3.1. Doğumlar ve Ölümler 99
2.1.3.2. Göçler 101
2.1.4. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri 109
2.1.4.1. Nüfusun Cins ve Yaş Yapısı 109
2.1.4.2. Nüfusun Eğitim Durumu 120
2.1.4.3. Aile Büyüklüğü 130
2.1.4.4. Nüfusun Sağlık Durumu 135
2.1.4.5. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu 138
2.2. YERLEŞME ÖZELLİKLERİ 145
2.2.1. Genel Bakış 145
2.2.2. Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi 145
2.2.3. Yerleşme Şekilleri 155
2.2.3.1. Devamlı Kır Yerleşmeleri 155
2.2.3.1.1. Köy Yerleşmeleri 155
2.2.3.1.1.a. Adlarına Göre Köyler 155
2.2.3.1.1.b. Kuruluş Yerlerine Göre Köyler 159
2.2.3.1.1.c. Yükselti Basamağına Göre Köyler 161
2.2.3.1.1.d. Nüfus Büyüklüğüne Göre Köyler 163
2.2.3.1.1.e. Ormana Göre Köyler 165
2.2.3.1.1.f. Yüzölçümüne Göre Köyler 167
2.2.3.1.1.g. Dokularına ve Şekillerine Göre Köyler 169
2.2.3.1.1.h. Ekonomik Faaliyetine Göre Köyler 173
2.2.3.1.2. Belediye Örgütlü Köy Yerleşmeleri 173
2.2.3.1.2. a. Evrenköy 175
2.2.3.1.2.b. Güzelbeyli 178
2.2.3.1.2. c. Yalınyazı 181

2.2.3.1.2.d. Yıldıztepe 185
2.2.3.1.3. Mahalle Yerleşmeleri 189
2.2.3.2. Geçici Kır Yerleşmeleri 191
2.2.3.2.1. Yayla Yerleşmeleri 191
2.2.3.2.2. Mezraa Yerleşmeleri 196
2.2.3.2.3. Çiftlik Yerleşmeleri 198
2.2.3.2.4. Bağ Evleri 199
2.2.3.3.Köy Konutları 201
2.2.4. Zile Şehri 213
2.2.4.1. Şehirsel Fonksiyonlar 215
2.2.4.1.1. Hizmetler Fonksiyonu 215
2.2.4.1.1.a. Yönetim Fonksiyonu 215
2.2.4.1.1.b. Ticaret Fonksiyonu 215
2.2.4.1.1.c. Eğitim Kültür ve Sağlık Fonksiyonu 218
2.2.4.1.1.d. Ulaşım Fonksiyonu 222
2.2.4.1.2. Tarım Fonksiyonu 224
2.2.4.1.3. Sanayi Fonksiyonu 226

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. TARIM 227
3.1.1. Genel Bakış 227
3.1.2. Araziden Yararlanma Durumu 229
3.1.3. Yetiştirilen Başlıca Tarım Ürünleri 232
3.1.3.1. Tarla Tarımı 233
3.1.3.1.1. Tahıllar 233
3.1.3.1.2. Baklagiller 239
3.1.3.1.3. Endüstri Bitkileri 240
3.1.3.1.4. Yağlı Tohumlular 242
3.1.3.1.5. Yumrulu Bitkiler 243
3.1.3.1.6. Yem Bitkileri 244
3.1.3.2. Meyvecilik 245
3.1.3.3. Sebzecilik 253

3.1.3.4. Tarımın Başlıca Sorunları 255
3.2. HAYVANCILIK 258
3.2.1. Genel Bakış 258
3.2.2. Yetiştirilen Başlıca Hayvan Türleri 262
3.2.2.1. Büyükbaş Hayvancılık 262
3.2.2.2. Küçükbaş Hayvancılık 265
3.2.2.3. Yük ve Çeki Hayvancılığı 266
3.2.2.4. Kümes Hayvancılığı 267
3.2.2.5. Arıcılık 268
3.2.3. Hayvansal Ürünler Üretimi 270
3.3. ORMANCILIK 271
3.4. MADENCİLİK 272
3.5. SANAYİ 274
3.6. TİCARET 290
3.7. ULAŞIM 296
3.7.1. Karayolu Ulaşımı 297
3.7.2. Demiryolu Ulaşımı 304
3.8. TURİZM 307
3.8.1. Genel Bakış 307
3.8.2. Zile İlçesinin Turizm Kaynakları 309
3.8.3. Konaklama 334

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZİLE İLÇESİNİN GERİ KALMIŞLIK NEDENLERİ VE SONUÇLARI

4.1. GENEL BAKIŞ 335
4.2. GERİ KALMIŞLIĞA NEDEN OLAN DOĞAL ÇEVRE SORUNLARI 342
4.3. GERİ KALMIŞLIĞIN BEŞERİ NEDENLERİ 346
4.4. GERİ KALMIŞLIĞIN EKONOMİK NEDENLERİ 351
4.5. ZİLE İLÇESİNE YÖNELİK BAZI KALKINMA ÖNERİLERİ 355

SONUÇ 358
KAYNAKÇA 363
ÖZGEÇMİŞ 376

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ZİLE İLÇESİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

Ayşe AKKURT

Danışman: Prof. Dr. Halil KOCA

2014, 376 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Halil KOCA
Prof. Dr. Hayati DOĞANAY
Prof. Dr. İ. Fevzi ŞAHİN
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
Doç. Dr. Süleyman ELMACI

Zile İlçesinin beşeri ve ekonomik açıdan değerlendiği bu çalışma, bir doktora tez çalışmasıdır. Yönetim bakımından Tokat iline bağlı olan ilçe, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde bulunmaktadır. Yüzölçümü yaklaşık 1511 km^2 olan Zile, Merkez ilçeden sonra Tokat'ın en geniş yüzölçümüne sahip ilçesidir.

Antik çağlardan itibaren yerleşmeye sahne olan Zile ilçesi Hitit devrinden itibaren yerleşim alanı olmuştur. 1872 yılında kaza merkezi, 1923'te Tokat iline bağlı ilçe durumuna gelen Zile, 1970'li yıllara kadar tam bir kasaba özelliği taşırken 1970 yılından sonra hizmet sektöründe meydana gelen gelişmelerle şehirsel karakter kazanmıştır.

2012 yılı itibariyle 1 şehir, 4 belediye yerleşmesi, 105 köy yerleşmesi bulunan Zile ilçesi sahip olduğu köy sayısıyla Tokat'ın ilçeleri arasında en fazla köy yerleşmesinin bulunduğu ilçedir.

Araştırma sahasının 2012 yılında nüfusu 61765 kişidir. 1960'lı yılardan itibaren sahada artan göç hareketleri Zile ilçesi nüfusunun giderek azalmasına sebep olmuştur. Son 32 (1980-2012) yıl içinde ilçe nüfusu % 33 oranında azalmıştır.

Tarımsal üretim Zile ilçesi için en temel ve en yaygın ekonomik faaliyettir. İklim koşullarına bağlı olarak tahıl tarımının yaygın olduğu ilçe, Tokat'ın tahıl ambarı olarak nitelendirilmektedir. Hayvancılık ise sahada ekme dikme ile birlikte yürütülen ikincil ekonomik faaliyettir. Ancak hayvan sayısı, hayvansal ürünler üretimi yıllar itibariyle azalış göstermektedir.

Zile ilçesi turizm kaynakları açısından da zengin bir potansiyele sahiptir. Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar Zile'de turizmin önemine dikkat çekmiştir. İlçede öncelikli olarak ulaşım, konaklama tesisleri ve tanıtımlarla ilgili sorunların çözülmesi gerekmektedir. Kırsal turizmle ilgili çalışmalarında gündeme alınıp sahada gerekli yatırımların yapılmasıda Zile'nin turizm öncelikleri arasındadır. Turizme yönelik gerçekleştirilecek çalışmaların ekonomisine olumlu katkılar sağlayacağı Zile, Tarihi Kentler Birliği üyesidir.

ABSTRACT

Ph. D. THESIS

HUMAN AND ECONOMIC GEOGRAPHY OF ZİLE DISTRICT

Ayşe AKKURT

Advisor : Prof. Dr. Halil KOCA

2014, Page: 376

Jury: Prof. Dr. Halil KOCA
Prof. Dr. Hayati DOĞANAY
Prof. Dr. İ. Fevzi ŞAHİN
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
Assoc. Prof. Dr. Süleyman ELMACI

This study which has evaluated the district of Zile in terms of humanities and economy is a doctoral thesis study. The district which has been affiliated to the province of Tokat in terms local administration takes place in the Middle Black Sea part of the Black Sea Region. Zile which has 1511 km^2 surface area is a district of Tokat that has the largest acreage after the central district.

The district of Zile which has had settlement since the ancient ages has become a residential area as of the Hittite period. Whereas Zile, which became county seat in 1872 and district affiliated to the province of Tokat in 1923, had the feature of a town until 1970s, it has had an urban character with developments at service sector after 1970.

As of 2012, Zile, which has 1 province, 4 municipality and 105 village residential areas, is the district that has the most number of villages among the districts of Tokat with the number of villages.

2012 population of the research area is 61765. Since 1960s, increasing migration movement in the area has caused decrease of the Zile population gradually. Within the last 32 years (1980-2012), the population of the district has decreased at the rate of 30%.

Agricultural production has been the most fundamental and common economic activity for Zile. Depending upon the climatic conditions, the district where grain cultivation is common has been described as the grain silo of Tokat. Stockbreeding is secondary economic activity that has been run together with cultivation in the area. However, the number of animals and animal products have shown decrease as of the years.

The district of Zile has also had a rich potential in terms of tourism resources. Studies that has especially been carried out in recent years has pointed the importance of tourism in Zile. Problems related to the transportation, resting areas and advertisement should be resolved primarily in the district. Making necessary investments in the area putting studies about rural tourism on the agenda has also been among the tourism priorities of Zile. Zile where studies that will be carried out oriented to tourism will make positive contributions to the economy is an Association of Historical Towns member.

KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BKK : Bakanlar Kurulu Kararı
Bkz : Bakınız
Çev. : Çeviren
da : Dekar
DÇ : Demir Çağı
DMİGM : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
DPT : Devlet Plânlama Teşkilatı
DSİ : Devlet Su İşleri
ha : Hektar
HES : Hidroelektrik Santral
HGK : Harita Genel Komutanlığı
KAF : Kuzey Anadolu Fayı
KHGM : Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
km : Kilometre
km^2 : Kilometrekare
İTÇ : İlk Tunç Çağı
m : Metre
m^2 : Metrekare
mb : Milibar
mm : Milimetre
MÖ : Milattan Önce
MTA : Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü
OTÇ : Orta Tunç Çağı
s : Sayfa
SKÇ : Son Kalkolitik Çağ
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Güneş Işınlarının Zile'ye Düşüş Açıları 28
Şekil 1.2. Zile ve Seçilmiş İstasyonların Aylık Ortalama Sıcaklık Ortalamaları (ºC). ... 31
Şekil 1.3. Zile'de Ortalama ve Ortalama Ekstrem Sıcaklık Değerlerinin Aylara Göre Değişimi 37
Şekil 1.4. Zile'nin Rüzgâr Gülü Diyagramları. 44
Şekil 1.5. Zile'de Aylık Ortalama Yağışların Yıl İçinde Dağılışı 49
Şekil 1.6. Zile'de Yağışların Mevsimlere Göre Dağılışı 50
Şekil 1.7. Zile'de Ortalama Yağışlı Günler Sayısının Aylara Dağılışı 51
Şekil 1.8. Hotan Çayı ve Dereboğazı Deresinin Akım Değerleri İle İlçede Yağış Ortalamalarının Dağılımı 62
Şekil 2.1. Sayım Yıllarına Göre Zile İlçesi Nüfusu (1927-2012). 84
Şekil 2.2. Sayım Yıllarına Göre Türkiye Nüfusu (1927-2012). 84
Şekil 2.3. Sayım Yılları İtibariyle Zile, Tokat, Türkiye Şehir Nüfus Oranları. 90
Şekil 2.4. Sayım Yılları İtibariyle Zile, Tokat, Türkiye Kır Nüfus Oranları 91
Şekil 2.5. Zile İlçesinin Sayım Yıllarına Göre Kır ve Şehir Nüfuslarının Oransal Değişimi (1927-2012). 91
Şekil 2.6. Türkiye'nin Sayım Yıllarına Göre Kır ve Şehir Nüfuslarının Oransal Değişimi (1927-2012). 92
Şekil 2.7. Zile İlçesinden Göç Eden ve Göç Yolu İle Zile İlçesine Gelen Nüfusun Dar Aralıklı Nüfus Piramitleri (2000). 107
Şekil 2.8. Zile İlçesinde Sayım Dönemleri İtibariyle Nüfusun Cinsiyet Yapısı (1935-2012). 113
Şekil 2.9. Zile İlçesinde Sayım Dönemleri İtibariyle Şehir Nüfusu Cinsiyet Yapısı (1935-2012). 117
Şekil 2.10. Zile İlçesinde Sayım Dönemleri İtibariyle Kır Nüfusu Cinsiyet Yapısı (1935-2012). 117
Şekil 2.11. Zile İlçesinin Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2012). 119
Şekil 2.12. Zile İlçesinin Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2012). 120
Şekil 2.13. Zile İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılışı 160
Şekil 2.14. Zile İlçesinde Yükselti Basamağına Göre Köylerin Dağılışı. 163
Şekil 2.15. Zile İlçesi Köylerinin Nüfus Gruplarına Dağılımı (2012). 165

Şekil 2.16. Zile İlçesi Köylerinin Ormanla Olan İlgisine Göre Dağılımı. 166
Şekil 2.17. Evrenköy'de Nüfusun Yıllara Göre Gidişi. 176
Şekil 2.18. Güzelbeyli'de Nüfusun Yıllara Göre Gidişi. 179
Şekil 2.19. Yalınyazı'da Nüfusun Yıllara Göre Gidişi. 182
Şekil 2.20. Yıldıztepe'de Nüfusun Yıllara Göre Gidişi. 187
Şekil 2.21. Zile İlçesinde Taşıyıcı Sisteme Göre Köy Konutlarının Dağılımı. 203
Şekil 2.22. Zile İlçesinde Yapı Gerecine Göre Köy Konutlarının Dağılımı 204
Şekil 2.23. İlçede Köy Konutlarının Kat Sayılarına Göre Durumu. 207
Şekil 2.24. Zile İlçesinde Köy Konutlarının Çatı Malzemesine Göre Durumu. 208
Şekil 2.25. Uğurluören ve Narlıkışla Köylerinde Mesken Planları. 212
Şekil 3.1. Zile İlçesi Arazi Dağılımı (2009). 231
Şekil 3.2. Zile İlçesinde Buğday Tarım Alanları ve Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009). 237
Şekil 3.3. Zile İlçesinde Arpa Tarım Alanları ve Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009). 239
Şekil 3.4. Zile İlçesinde Şekerpancarı Tarım Alanı ve Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009). 242
Şekil 3.5. Zile İlçesinde Elma Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı. 252
Şekil 3.6. Zile İlçesinde Kiraz Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı. 252
Şekil 3.7. Zile İlçesinde Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı. 261
Şekil 3.8. Zile İlçesinde Kümes Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı. 268
Şekil 3.9. Zile İlçesindeki Sanayi Kuruluşlarının Sanayi Grubu (A) ve Bu Sektörlerdeki İstihdamın (B) Dağılımı. 280
Şekil 3.10. Zile İlçesinde 1927, 1985 ve 2000 Yıllarında İktisaden Faal Olan Nüfusun Sektörlere Dağılımı. 291
Şekil 4.1. Karadeniz Bölgesinde'ki İlleri Gelişmişlik Endeksleri 338

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Zile İlçesini Etkileyen Depremlerden Bazılarının Tarih ve Şiddetleri.....18
Tablo 1.2. Tokat'ta Günlük Ortalama Güneşlenme Süreleri (Saat: Dakika). 27
Tablo 1.3. Seçilmiş İstasyonlarda Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri (ºC).....30
Tablo 1.4. Zile'de Ortalama Sıcaklıkların Mevsimlere Göre Dağılışı (ºC). 36
Tablo 1.5. Zile'de Ortalama, Ortalama Yüksek ve Ortalama Düşük Sıcaklıklar (^{o}C)...37
Tablo 1.6. Zile ve Tokat'ta En Yüksek Sıcaklıklar ve Tarihleri. 38
Tablo 1.7. Zile ve Tokat'ta en Düşük Sıcaklıklar ve Tarihleri.....38
Tablo 1.8. Seçilmiş İstasyonlarda Aylara Göre Don Olayının Görüldüğü Gün Sayıları. 39
Tablo 1.9. Zile'de Belirli Derinliklerde Ortalama ve En Düşük Toprak Sıcaklıkları (^{o}C). 40
Tablo 1.10. Tokat'ta En Yüksek ve En Düşük Yerel Basınç Değerleri (mb). 41
Tablo 1.11. Zile'de Rüzgâr Esme Sayılarının Aylara Dağılışı.....42
Tablo 1.12. Zile'de Rüzgâr Esme Sayısı ve Frekanslarının Mevsimlere Göre Dağılışı 42
Tablo 1.13. Zile'de Rüzgâr Esme Sayıları ve Frekansları (%)'Nın Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim Aylarına Dağılışı 43
Tablo 1.14. Zile'de Ortalama Rüzgâr Hızı (m/sn). 45
Tablo 1.15. Zile'de Aylık Yönlerine Göre Ortalama Rüzgâr Hızları (m/sn). 45
Tablo 1.16. Zile'de En Hızlı Rüzgâr Yönleri ve Hızları (m/sn).....45
Tablo 1.17. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Bağıl Nemin Aylara Göre Dağılışı (%)..46
Tablo 1.18. Tokat'ta Aylık Ortalama Buharlaşmanın Yıl İçindeki Dağılışı (mm). 47
Tablo 1.19. Seçilmiş İstasyonlarda Aylık Ortalama Bulutluluk Değerleri (0–10).....47
Tablo 1.20. Zile'de Aylık Ortalama Açık, Bulutlu, Kapalı ve Sisli Günler Sayısı.....48
Tablo 1.21. Seçilmiş İstasyonlarda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm). 49
Tablo 1.22. Zile'de Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı.....49
Tablo 1.23. Zile'de Ortalama Yağışlı Günler Sayısının Aylara Dağılışı. 50
Tablo 1.24. Zile'de Ortalama Kar Yağışlı, Karla Örtülü Gün Sayısı, En Yüksek Kar Seviyesinin Aylara Göre Dağılımı 53
Tablo 1.25. Zile'de Dolulu Gün Sayısının Yıl İçindeki Dağılımı.....54

Tablo 1.26. Zile'de Erinç'e Göre Aylık İndis Değerleri 54
Tablo 1.27. Zile'de De Martonne'a Göre Aylık İndis Değerleri..... 55
Tablo 1.28. Thornthwaite'e Göre Zile'nin Su Bilânçosu..... 56
Tablo 1.29. Hotançayı ve Dereboğazı Akım İstasyonlarına Ait Yıllık Akım Verileri (m^3/sn). 61
Tablo 1.30. Zile İlçesinde Sulama Amacıyla Açılmış Barajlar ve Göletler, Sulama Alanı ve Enerji Üretim Miktarı 63
Tablo 1.31. Zile İlçesinde Türlerine Göre Toprakların Dağılımı..... 66
Tablo 1.32. Zile Orman Varlığı (ha). 76
Tablo 1.33. Zile İlçesindeki Köylerin Orman Varlığı (ha)..... 77
Tablo 2.1. Zile Şehir Nüfusunun 15-20 Yüzyıldaki Durumu..... 81
Tablo 2.2. Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Zile ve Türkiye'nin Nüfusu ve Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızları (1927-2012). 83
Tablo 2.3. Sayım Dönemlerine Göre Zile Şehir ve Kır Nüfusunun Değişimi (1927-2012). 88
Tablo 2.4. Sayım Dönemlerine Göre Zile, Tokat, Türkiye Şehir ve Kır Nüfusunun Değişimi (1927-2012). 90
Tablo 2.5. Türkiye ve Tokat'ta İlçe Başına Düşen Ortalama Köy Sayıları (2000-2012). 93
Tablo 2.6. Zile İlçesinde Köy Nüfuslarının Sayım Yıllarına Göre Değişimi (1935-2012). 94
Tablo 2.7. Zile İlçesinde Nüfusu Azalan Köyler ve Azalış Oranları 97
Tablo 2.8. Zile İlçesinde Nüfusu Artan Köyler ve Artış Oranları..... 98
Tablo 2.9. Zile İlçesinde Doğum ve Ölüm Oranları İle Doğal Nüfus Artış Hızı (2008). 100
Tablo 2.10. Doğum Yeri Zile Olan Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2000). 102
Tablo 2.11. Zile İlçesine Göç Eden Nüfus İle Zile İlçesinden Ayrılan Nüfus Miktarları (2000)..... 103
Tablo 2.12. Zile İlçesine Göç Eden Nüfusun Geldikleri İllere Göre Dağılımı (2000). 103
Tablo 2.13. Zile İlçesinden Göç Eden Nüfusun Göç Ettikleri İllere Göre Dağılımı (2000). 104

Tablo 2.14. Zile İlçesine Göç Eden ve Göç Yoluyla Ayrılan Nüfusun Göç Nedenleri (2000). 105
Tablo 2.15. Araştırma Sahasında Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Alınan ve Verilen Göç (2000) 106
Tablo 2.16. Zile İlçesinin Aldığı ve Verdiği Göç Miktarları (2009). 107
Tablo 2.17. Zile İlçesinde Yurtdışına Yönelik Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı (2010). 108
Tablo 2.18. Türkiye Nüfusunun Dağılımı ve Oranları (1927-2012). 111
Tablo 2.19. Zile İlçesi Nüfusunun Dağılımı ve Oranları (1927-2012). 112
Tablo 2.20. Türkiye Şehir ve Kır Nüfusunun Dağılımı ve Oranları (1927-2012). 114
Tablo 2.21. Zile İlçesi Şehir ve Kır Nüfusunun Dağılımı ve Oranları (1927-2012). ... 116
Tablo 2.22. Zile İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Gruplandırmaya Göre Cins ve Yaş Yapısı (2012). 118
Tablo 2.23. Zile İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırmaya Göre Cins ve Yaş Yapısı (2012). 120
Tablo 2.24. Zile İlçesinde İlköğretim I. Kademe Açık Olan Köy Okullarının Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Durumu. 123
Tablo 2.25. Zile Şehrindeki İlköğretim Okullarının Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Durumu. 124
Tablo 2.26. Zile İlçesinde Köy ve Belediye Yerleşmelerinde İlköğretim Okullarının Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Durumu. 124
Tablo 2.27. Zile İlçesinde Taşımalı Eğitimle Öğrenci Gelen İlköğretim Okulları, Öğrenci Gelen Köy-Mahalle-Mezra Adları, Uzaklığı ve Öğrenci Sayısı. 126
Tablo 2.28. Zile İlçesinde Ortaöğretim Kurumlarının Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Durumları. 128
Tablo 2.29. Zile İlçesinde, İlk ve Ortaöğretimden Mezun Olan, Üniversiteyi Kazanan Öğrenci Sayıları. 129
Tablo 2.30. Zile İlçesinde Şehir ve Kır Yerleşmelerinde Hanede Bulunan Kişi Sayısına Göre Hane Sayısı ve Ortalama Hane Büyüklüğünün Yıllara Göre Dağılımı. 131

Tablo 2.31. Zile İlçesinde Köy Yerleşmelerinde Ortalama Hane Halkı Büyüklüğünün Dağılımı. 133
Tablo 2.32. Zile Şehrinde Mahallelere Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü (2008). 134
Tablo 2.33. Zile İlçesinde Sağlık Kurumları ve Personel Sayıları (2009). 136
Tablo 2.34. Araştırma Sahasında Kırsal Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı (2012). 141
Tablo 2.35. Araştırma Sahasında Sayım Yıllarına Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1927-2012). 142
Tablo 2.36. Araştırma Sahasında Köy Yerleşmelerinin Aritmetik ve Tarımsal Nüfus Yoğunlukları (2012). 143
Tablo 2.37. Zile İlçesindeki Höyük, Tümülüsler ve Yerleşim Evreleri 147
Tablo 2.38. Zile İlçesi Köylerinin Adlarının Kaynakları 158
Tablo 2.39. Zile İlçesindeki Köylerin Eski ve Yeni Adları 159
Tablo 2.40. Zile İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılışı. ... 159
Tablo 2.41. Zile İlçesinde Köylerin Yükselti Basamağına Göre Dağılımı (2012). 161
Tablo 2.42. Zile İlçesinde Köylerin Yükselti Basamağına ve Nüfusuna Göre Dağılımı (2012). 162
Tablo 2.43. Zile İlçesi Köylerinin Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı (2012). 164
Tablo 2.44. Zile İlçesi Köylerinin Ormanla Olan İlgisine Göre Dağılımı. 166
Tablo 2.45. Zile İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Yüzölçümü Büyüklükleri (2012). 167
Tablo 2.46. Araştırma Sahasında Köy Yerleşmelerinin Yüzölçümü Büyüklüğüne Göre Dağılımı (2012). 169
Tablo 2.47. Zile İlçesinde 1935-2008 Yılları Arasında Nüfusu 2000'i Aşan Yerleşmeler. 175
Tablo 2.48. Evrenköy'de Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Dağılımı (1935-2008). 176
Tablo 2.49. Evrenköy'de Mahallelere Göre Ortalama Hane Büyüklüğü. 177
Tablo 2.50. Evrenköy'de Binaların Kat Sayılarına Göre Dağılımı (2010). 177
Tablo 2.51. Güzelbeyli Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Dağılımı (1935-2008). 178
Tablo 2.52. Güzelbeyli'de Mahallelere Göre Ortalam Hane Büyüklüğü. 179

Tablo 2.53. Güzelbeyli'de Binaların Kat Sayılarına Göre Dağılımı (2010). 181
Tablo 2.54. Yalınyazı'nın Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Dağılımı (1935-2008). 182
Tablo 2.55. Yalınyazı'da Mahallelere Göre Ortalama Hane Büyüklüğü. 183
Tablo 2.56. Yalınyazı'da Binaların Kat Sayılarına Göre Dağılımı (2010). 185
Tablo 2.57. Yıldıztepe Kasabası Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Dağılımı (1935-2008). 187
Tablo 2.58. Yıldıztepe'de Mahallelere Göre Ortalama Hane Büyüklüğü. 188
Tablo 2.59. Yıldıztepe Kasabasındaki Binaların Kat Sayılarına Göre Dağılımı (2010). 189
Tablo 2.60. Zile İlçesinde Mahalle Yerleşmelerinin Köylere Göre Dağılımı 190
Tablo 2.61. Zile İlçesi Köylerine Bağlı Mahallelerin Yol Durumu. 191
Tablo 2.62. Zile İlçesindeki Yerleşmelerin Yaylaları ve Bu Yaylalardan Faydalanan Aile Sayıları. 193
Tablo 2.63. Zile İlçesinde Mezra Yerleşmelerinin Köylere Göre Dağılımı. 197
Tablo 2.64. Zile İlçesinde Taşıyıcı Sisteme Göre Köy Konutları. 202
Tablo 2.65. Zile İlçesinde Yapı Gerecine Göre Köy Konutları. 203
Tablo 2.66. Zile İlçesinde Köy Konutlarının Kat Sayılarına Göre Dağılışı. 207
Tablo 2.67. Zile İlçesinde Köy Konutlarının Çatı Malzemesine Göre Dağılışı. 207
Tablo 2.68. Zile Şehrinde Kamu Ve Özel İşyerlerinin Mahallelere Göre Dağılımı (2011). 216
Tablo 2.69. Zile Şehrinde Sağlık Kurumları ve Personel Sayıları (2009). 221
Tablo 3.1. Zile İlçesinde Tarım Alanlarının Sulama Durumu. 228
Tablo 3.2. Zile İlçesinde Süreyyabey Barajı Tamamlandığında Sulama Durumu. 228
Tablo 3.3. Zile İlçesi Arazisinin Verimlilik Sınıflarına Göre Dağılımı. 230
Tablo 3.4. Zile İlçesi Arazi Dağılımı. 230
Tablo 3.5. Zile İlçesi Tarım Alanlarının Kullanım Durumu (2009). 232
Tablo 3.6. Tokat İli İlçeleri Tarla, Sebze, Meyve Üretim Alanları ve Üretim Miktarları. 232
Tablo 3.7. Zile İlçesinde Tarla Tarım Alanlarının Kullanım Durumu (2009). 233
Tablo 3.8. Araştırma Sahasında Tahıl Tarımı Faaliyet Alanları ve Üretim Miktarı (2009). 234

Tablo 3.9. Tokat İlçeleri Buğday Tarım Alanları ve Üretim Durumu (2009).....235
Tablo 3.10. Zile İlçesinde Buğday Tarım Alanı ve Üretim Durumunun Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).....236
Tablo 3.11. Zile İlçesinde Arpa Tarım Alanı ve Üretim Durumunun Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).....238
Tablo 3.12. Zile İlçesinde Baklagil Tarım Alanlarının Kullanım Durumu ve Üretimi (2009). 240
Tablo 3.13. Zile İlçesinde Şekerpancarı Tarım Alanı ve Üretim Durumunun Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).....241
Tablo 3.14. Zile İlçesinde Yağlı Tohumlu Bitkiler Tarım Alanlarının Kullanım Durumu ve Üretimi (2009).....242
Tablo 3.15. Tokat İlçeleri Yağlı Tohumlu Ürünlerin Tarım Alanları ve Üretim Durumu (2009). 243
Tablo 3.16. Tokat İlçeleri Yumrulu Bitkiler Tarım Alanları ve Üretim Durumu (2009). 243
Tablo 3.17. Zile İlçesinde Yumrulu Bitkiler Tarım Alanlarının Kullanım Durumu ve Üretimi (2009). 244
Tablo 3.18. Zile İlçesinde Yem Bitkileri Ekiliş Alanları ve Üretimi (2009). 245
Tablo 3.19. Zile İlçesinde Meyve Ürün Grupları Ekiliş Alanları ve Üretimi (2009)..246
Tablo 3.20. Zile İlçesinde Ürün Gruplarına Göre Meyve Türü Ekiliş Alanları ve Üretimi (2009).....246
Tablo 3.21. Tokat'ta Sofralık Üzüm Üretilen Bağ Alanları ve Üretimin İlçelere Göre Dağılımı (2009). 248
Tablo 3.22. Zile İlçesinde Elma ve Kiraz Ağacı Sayısı ve Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).....251
Tablo 3.23. Zile İlçesinde Sebze Ekim Alanları ve Üretimi (2009).....254
Tablo 3.24. Zile İlçesinde Sebze Türü Ekim Alanları ve Üretimi (2009).....255
Tablo 3.25. Zile İlçesinde Tarım Alet ve Makinelerinin Durumu (2009).....257
Tablo 3.26. Zile İlçesinde Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009). 261
Tablo 3.27. Zile İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009). 262
Tablo 3.28. Zile İlçesinde Sığırların Irklarına Göre Dağılımı (2009). 263

Tablo 3.29. Zile İlçesinde Küçükbaş Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009). 265
Tablo 3.30. Zile ilçesinde Yük ve Çeki Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009). 267
Tablo 3.31. Zile İlçesinde Kümes Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009). 268
Tablo 3.32. Zile İlçesindeki Sanayi Kuruluşlarının Sanayi Grupları Göre Dağılımı (2009). 280
Tablo 3.33. Zile İlçesinde Gıda, İçki ve Tütün Sanayi Kuruluşları (2009). 281
Tablo 3.34. Zile İlçesinde Metal Ana Sanayi Kuruluşları Üretim Konusu, Üretim ve İstihdamı (2009). 286
Tablo 3.35. Zile İlçesinde Tekstil ve Deri Sanayi Kuruluşları (2009). 286
Tablo 3.36. Zile ilçesinde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi Kuruluşları (2009). 287
Tablo 3.37. Zile İlçesinde Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi Kuruluşları (2009). ... 288
Tablo 3.38. Zile ilçesinde Kimya Petrol Ürünleri Lastik ve Plastik Sanayi Kuruluşları (2009). 289
Tablo 3.39. Zile'de Mahallelere Göre İnşaat Sayıları (2010). 289
Tablo 3.40. Zile'de İnşaat İşyerleri ve Çalışan Sayıları (2010). 290
Tablo 3.41. Zile İlçesinde 1927, 1985 Ve 2000 Yıllarında İktisaden Faal Olan Nüfusun Sektörlere Dağılımı. 290
Tablo 3.42. Zile İlçesinde Ticari İşyerlerinin Dağılımı (2010). 292
Tablo 3.43. Zile İlçesindeki Devlet Yollarının Yıllara Göre Araç Yoğunlukları. 300
Tablo 3.44. Zile İlçesinde Karayollarında Yıllara Göre Kaza ve Ölü Sayısı (2008-2010). 301
Tablo 3.45. Zile İlçesi Köylerinin İlçeye Olan Mesafesi ve Yol Durumu (km). 303
Tablo 3.46. Zile Tren İstasyonu'ndan Yıllara Göre Taşınan Yolcu Sayısı. 306
Tablo 3.47. Zile Tren İstasyonu'ndan Yıllara Göre Taşınan Yükün Vagon Sayısı ve Ton Miktarı. 306
Tablo 3.48. Zile İlçesindeki Arkeolojik Sit Alanları 312
Tablo 3.49. Araştırma Sahasında Ziyaret Edilen Türbe, Taşlık, Şifalı Su ve Ağaçlık Alanların Bulunduğu Yer ve Ziyaret Nedenleri. 326

Tablo 3.50. Zile'deki Tarihi Camilerin, Yapım Tarihi, Yaptıranlar, Tescil Yılları ve Bulundukları Yerler. 329
Tablo 4.1. Tokat ili İlçelerinin 1996 ve 2004 Yıllarında Türkiye İlçeleri İçerisindeki Sıralaması 340
Tablo 4.2. Tokat İli İlçelerinin Bazı Sosyo-Ekonomik Göstergelerinin Türkiye İlçelerine Göre Sıralaması. 341
Tablo 4.3. Tokat İli İlçelerinin Fert Başına Geliri 1993-2004. 341
Tablo 4.4. Tokat'ta 1900 ve 2005 Yılları Arasında 4.5'tan Daha Büyük Depremler. . 343
Tablo 4.5. Türkiye ve Zile İlçesinde Eğitim Düzeyine Göre Kadınların Okuma Yazma Durumu (2012) 348
Tablo 4.6. Zile İlçesindeki Köy Yerleşmelerinin Kanalizasyon Açılış Tarihlerinin Dağılışı. 349

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Araştırma Sahasının Konum Haritası 1
Harita 2. Araştırma Sahasının Topografya Haritası..... 6
Harita 1.1. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası..... 13
Harita 1.2. Araştırma Sahasının Jeomorfoloji Haritası..... 21
Harita 1.3. Araştırma Sahasında Yıllık Ortalama Sıcaklık Dağılış Haritası..... 33
Harita 1.4. Araştırma Sahasında Ocak Ayı Ortalama Sıcaklık Dağılış Haritası..... 34
Harita 1.5. Araştırma Sahasında Temmuz Ayı Ortalama Sıcaklık Dağılış Haritası..... 35
Harita 1.6. Araştırma Sahasında Yağış Dağılış Haritası..... 52
Harita 1.7. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Hidrografya Haritası..... 58
Harita 1.8. Araştırma Sahasının Toprak Örtüsü Haritası..... 67
Harita 1.9. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Bitki Örtüsü Haritası..... 72
Harita 2.1. Doğum Yeri Zile Olan Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2000). 103
Harita 2.2. Araştırma Sahasına Göç Yolu İle Gelen Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2000). 104
Harita 2.3. Araştırma Sahasına Göç Eden Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2000). 105
Harita 2.4. Araştırma Sahasından Yurtdışına Yapılan Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı..... 109
Harita 2.5. Araştırma sahasında Nüfusun Dağılışı (2012). 139
Harita 2.6. Araştırma Sahasında Topoğrafya ve Köy Yerleşmeleri Arasındaki İlgi. .. 172
Harita 3.1. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Ulaşım Haritası. 299
Harita 4.1. Dördüncü Derecede Gelişmiş İller 337
Harita 4.2. Üçüncü Derecede Gelişmiş İlçeler 339

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1. Tokat Metamorfitleri Üzerinde Uyumsuz Olarak Yer Alan Üst Jura-Alt Kretase Yaşlı Formasyondan Görünüm (Kervansaray Köyü).....12
Fotoğraf 1.2. Kervansaray Köyü Çevresindeki Oluklu Lapyelerden Bir Görünüm 26
Fotoğraf 1.3. Çekerek Çayından Bir Görünüm (Hacıboz Köprüsü Üzerinden). 60
Fotoğraf 1.4. Belpınar Baraj Gölünden Bir Görünüm 63
Fotoğraf 1.5. Araştırma Sahasında En Yaygın İki Toprak Türü Olan Kervansaray Köyü Kuzeyi Kahverengi Orman Toprakları ve Belpınar Barajı Çevresi Kırmızımsı Kahverengi Topraklardan Bir Görünüm. 68
Fotoğraf 1.6. Ormanların Tahrip Edildiği Alanlarda Eğimli Yamaçlarda Görülen Geven.....75
Fotoğraf 1.7. Araştırma Sahasında Orman İşletme Şefliğinin Gerçekleştirdi Rehabilitasyon Çalışma Alanlarında Keçilerin Otlatılması Sağlıklı Orman Yetiştirmede Karşılaşılan Önemli Problemdir (Söğütözü Köyü). 76
Fotoğraf 2.1. Birinci Kademe Eğitimin Devam Ettiği Söğütözü İlköğretim Okulu ve Anasınıfından Bir Görünüm. 123
Fotoğraf 2.2. İsmini Hidrografik Elemanlardan Alan Bir Köy Yerleşmesi (Kuruçay).....156
Fotoğraf 2.3. Kuruluş Yerlerine Göre Köylerden Görünüm.....160
Fotoğraf 2.4. Toplu Dokulu Üçkaya Köyünden Bir Görünüm. 170
Fotoğraf 2.5. Gevşek Yerleşmenin Görüldüğü Büyükaköz Köyünden Bir Görünüm. 171
Fotoğraf 2.6. Evrenköy'den Bir Görünüm. 175
Fotoğraf 2.7. Yalınyazı İlköğretim Okulu'ndan Bir Görünüm. 184
Fotoğraf 2.8. Yıldıztepe'den Genel Bir Görünüm. 186
Fotoğraf 2.9. Samanlı Yaylasından Bir Görünüm. 193
Fotoğraf 2.10. Karakuzu Alan Yaylasından Bir Görünüm (1300 m). 195
Fotoğraf 2.11. Saray Yaylasında Kiremit ve Sac Örtülü Evlerden Görünüm.....195
Fotoğraf 2.12. Evrenköy Yukarı Yaylada Konut Eklentisi Çalman ve Danalıktan Bir Görünüm. 196
Fotoğraf 2.13. Çeltek Köyü Honar Mezrasından Bir Görünüm. 197

Fotoğraf 2.14. Zile Bağlarında Tek Katlı ve Çift Katlı Bağ Evlerinden Görünüm 201
Fotoğraf 2.15. Narlıkışla Köyünde Yapı Gerci Tuğla, Temeli Taş Olan Meskenlerden Görünüm. 204
Fotoğraf 2.16. Çeltek Köyünde Meskenlerden Bir Görünüm. 205
Fotoğraf 2.17. Sahada Altı Hayvan Barınağı Olarak Kullanılan Meskenlerde Alt Katta Taş Malzemenin Kullanıldığı Görülmektedir (Bayırköy). 206
Fotoğraf 2.18. Yaraş Köyünde Taş Malzemenin Kullanıldığı Ahırdan Bir Görünüm.206
Fotoğraf 2.19. Sahada Çatı Örtü Malzemesi Olarak En Fazla Kullanılan Örtü Kiremittir. 208
Fotoğraf 2.20. Eskidağiçi Köyünden Bir Görünüm. 209
Fotoğraf 2.21. Üçkaya (A) ve Şeyhnusrettin (B) Köylerinde Olduğu Gibi Sahada Modern ve Geleneksel Meskenleri Yan Yana Görmek Mümkündür..210
Fotoğraf 2.22. Üçkaya Köyünde Geleneksel Tek Katlı Bir Meskenlerden Görünüm. 210
Fotoğraf 2.23. Ayvalı Köyünde Yazın Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların Gecelediği Çalmandan Bir Görünüm. 211
Fotoğraf 3.1. Karakaya Köyü Haşhaş Tarlasından Bir Görünüm. 240
Fotoğraf 3.2. Zile Bağlarından Bir Görünüm. 249
Fotoğraf 3.3. Zile Üzümlerinden Sahada Pekmez ve Ev Kömesi Yapımında Yararlanılmaktadır. 249
Fotoğraf 3.4. 2010 Yılında Kapanan Başsevinç Çiftliğinden 2009 ve 2010 Yılına Ait Görünüm. 260
Fotoğraf 3.5. Zile Şehrinde Hacılar Köyü Yolu Üzerinde Ve Ankara Yolu Üzerine Serpilmiş Çiftlik ve Ahırlardan Görünüm. 264
Fotoğraf 3.6. Eskiderbent Köyünde Küçükbaş Hayvan Sürüsü. 266
Fotoğraf 3.7. Zile İlçesinde Gezginci Arcılardan Bir Görünüm (Kervansaray köyü 2009). 269
Fotoğraf 3.8. Kervansaray Köyü Doğusunda Mermer Ocağından Bir Görünüm. 274
Fotoğraf 3.9. Araştırma Sahasında Geleneksel Kıyafetler Ve Zile Bebeği (Çayır köyü). 276
Fotoğraf 3.10. Geleneksel Kıyafetlerin Bir Parçası Olan Şal Önlüklerin Yapımından Bir Görünüm. 277
Fotoğraf 3.11. El Yapımı Çanta. 277

Fotoğraf 3.12. Zile Demirciler Çarşısında Demirci Atölyesinden Bir Görünüm. 278
Fotoğraf 3.13. Zile Demirci Dükkanında Ürünlerden Görünüm. 279
Fotoğraf 3.14. Başsevinç Un ve Yem Fabrikası'ndan Bir Görünüm. 282
Fotoğraf 3.15. Özaltun Süt Fabrikası'ndan Görünüm. 284
Fotoğraf 3.16. Özkaleli Pekmez ve Salça Fabrikası'ndan Bir Görünüm. 285
Fotoğraf 3.17. Zile'de Salı ve Cuma Günleri Kurulan Pazardan Bir Görünüm. 293
Fotoğraf 3.18. İnşası Devan Eden Kapalı Sebze Pazarından Bir Görünüm. 294
Fotoğraf 3.19. Zile Panayırından Alışverişlerin Yapıldığı Alandan Bir Görünüm. 296
Fotoğraf 3.20. İlçe Merkezine En Uzak Ayvalı Köyünden Bir Görünüm. 302
Fotoğraf 3.21. Zile Demiryolu İstasyonundan Bir Görünüm. 305
Fotoğraf 3.22. Zile Kalesinden Bir Görünüm (Zile Belediyesi). 313
Fotoğraf 3.23. Kale Eteğinde Bulunan Roma Dönemine Ait Tiyatro. 314
Fotoğraf 3.24. Taceddin İbrahim Paşa Hamamı. 316
Fotoğraf 3.25. Tekke hamamından Bir Görünüş. 317
Fotoğraf 3.26. Kislik Mahallesinden (A) ve Amasya Caddesinde Bulunan Yapım Tarihi 19 Yy Olan Evden (B) Bir Görünüm. 318
Fotoğraf 3.27. Şeyh Mehmet Türbesi, Yeşilce Köyü. 320
Fotoğraf 3.28. Çeltek Köyünde Şifa Suyu 321
Fotoğraf 3.29. Şeyhköyünde Daha Çok Çocuğu Olmayan İnsanlar Tarafından Ziyaret Edilen Gürz Baba. 324
Fotoğraf 3.30. Evrenköy Hacıkaya Ziyaretinden Bir Görünüm. 325
Fotoğraf 3.31. Karaşeyh ziyaret yerinden bir görünüm. 326
Fotoğraf 3.32. Zile Ulu Cami'den Bir Görünüm. 330
Fotoğraf 3.33. Elmacık Köyünde Çocuk ve Gençler Geleneksel Kıyafetler Giymese Orta Yaş Kadınlar, Özellikle Yaşlılar Bu Kıyafetleri Giymeye Devam Ediyor (Bülbül Ailesi). 332
Fotoğraf 4.1. Göçenli Köyü Eski ve Yeni Yerleşim Yerlerinden Görünüm. 344
Fotoğraf 4.2. Eskiderbent Köyünde Açıktan Giden İçme Suyu Borusu (2009). 350

ÖNSÖZ

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusunu, Zile ilçesinin beşeri ve ekonomik coğrafyası oluşturmaktadır. Çalışmada Zile ilçe sınırları içerisinde kalan sahadaki beşeri ve ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetlerin şekillenmesinde belirleyici olan insan-mekan etkileşimi coğrafyanın temel ilkeleri doğrultusunda incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sahasının dört bölümde ele alındığı bu çalışmanın birinci bölümünde ilçenin yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, hidroğrafya ve toprak örtüsü gibi fiziki coğrafya özellikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde, sahanın nüfus ve yerleşme özellikleri üzerinde durulmuştur. Nüfusun aile büyüklüğü, yaş, cinsiyet, eğitim ve sağlık durumu gibi özellikleri incelenmiştir. Yine sahadaki göç hareketleri nedenleri ve sonuçlarıyla analiz edilmiştir. İkinci bölümde sahanın yerleşme özelliklerinde yerleşme tarihi ele alınmış, günümüzdeki devamlı ve geçici yerleşmeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yerleşmelerdeki meskenlerin özellikleri ile fiziki, beşeri ve ekonomik koşullarının mesken şekillerine etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde ilçedeki ekonomik faaliyetler ele alınmıştır. Bu bölümde mevcut arazi kullanımı, tarımsal üretim, hayvancılık, ormancılık, madencilik, sanayi, ulaşım, ticaret, turizm durumu analiz edilmiştir. Dördüncü bölümde Zile ilçesinin gerikalmışlık durumu ele alınmış ve gerikalmışlığa sebep olabilecek doğal, beşeri ve ekonomik nedenler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde bulgular, saptanan sorunlar ele alınmış ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini içeren değerlendirmelerde bulunulmuştur. Beşinci bölümde ise elde edilen bulgular ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ortaya çıkarılmasında pek çok kişinin katkısı söz konusu olmuştur. Öncelikle lisans sürecine başladığım günden beri çok şey öğrendiğim, akademik olarak örnek aldığım ve bu çalışmayı ortaya koymamda getirdiği önemli katkılarından dolayı danışmanım ve hocam Prof. Dr. Halil KOCA'ya çok teşekkür ederim.

Gerek lisans ve gerekse doktora sürecimde yetişmemde emeği geçen, rehberliğinden her zaman yararlandığım, öğrencisi olduğum için mutlu olduğum, severek adım attığımız coğrafya ilmini bize daha çok sevdirerek, anlam ve önemini hayatımıza işleyen hocam Prof. Dr. Hayati DOĞANAY'a çok teşekkür ederim.

Her zaman gösterdiği yardım ve desteği için ve ayrıca jürimde de yer alarak degerli görüsleri ile çalısmaya katkı saglayan hocam Prof. Dr. İbrahim Fevzi ŞAHİN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Getirdikleri katkı ve önerilerinden dolayı hocam Prof. Dr. Mehmet ZAMAN'a ve Doç.Dr. Süleyman ELMACI'ya çok teşekkür ederim.

Lisans yıllarımda danışmanım olan çok şey öğrendiğim, her zaman çok yardımlarını gördüğüm kıymetli hocam Doç. Dr. Mete ALIM'e içten teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamda bazı eksiklerimi düzelten ve çeşitli önerilerde bulunan Prof. Dr. Ramazan SEVER'e ve hocalarım Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR, Prof.Dr. Serkan DOĞANAY'a çok teşekkür ederim.

Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi öğretim üyeleri Yrd. Doç. Dr. Yaşar Gök, Doç. Dr. Serhat Zaman, Yrd. Doç. Dr. Namık Tanfer ALTAŞ, Yrd. Doç. Dr. Ogün COŞKUN ve Yrd. Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ'ye yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Çalışma boyunca her sorunda ilk arayıp paylaştığım, değerli öneriyle yardımcı olan ve destekleyen Arş. Gör. Özgür Aydın BEKAR'a çok teşekkür ederim.

Bu yorucu süreçte beni dinleyen, önerilerini sunan, her zaman yardıma hazır olduğunu hissettiğim sevgili arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Kübra ERHAN'a, akademik hayata ilk adımı birlikte attığımız, her zaman gösterdiği içten yardım ve desteği için kardeşim Arş. Gör. Esra MİNDİVANLI AKDOĞAN'a ve değerli ailesine ayrıca teşekkür ederim.

Her konuda en içten hep yanımda olan, gelişiyle birlikte çalışma ortamıma huzur getiren ayrıca teknik konularda da desteğini gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Vildan ÇEVİK'e çok teşekkür ederim.

Yine başta enstitü sekreteri Mehmet ULUĞ olmak üzere Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü personeline ve Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinin kıymetli eserler kısım şefi Sebahattin ARAS'a içtenlikle teşekkür ederim.

Tüm bu süreçte en başından beri beni destekleyen, emeklerini asla ödeyemeyeceğim aileme teşekkür ederim.

Zile ilçesinin beşeri ve ekonomik özelliklerinin ele alındığı, ilçeye ait sorunlara bilimsel çözüm önerilerinin getirilmeye çalışıldığı bu çalışmanın Zile ilçesi yöneticilerine, Zile halkına ve Zile'ye ilgi duyanlara fayda sağlaması dileklerimle.

Erzurum- 2014 **Ayşe AKKURT**

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE ÖZELLİKLERİ

Zile ilçesi, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde bulunmaktadır. Yönetim bakımından Tokat iline bağlı olan ilçe, Tokat merkez ilçesinin güneybatısında olup, doğusunda Turhal, güneyinde Artova ve Yozgat iline bağlı Kadışehri, batısında Çekerek ile Amasya'nın Göynücek ilçesi, kuzeyde ise Amasya şehri ile çevrelenmiştir (Harita1).

Harita 1. Araştırma Sahasının Konum Haritası

Zile ilçesi kuzeyden GB-KD doğrultusunda uzanan Zile-Buzluk dağı ile güneyden Buzluk dağı ile aynı doğrultuda uzanan Deveci dağı arasında, 1511 km^2 alandan oluşmaktadır. Bu dağ sıralarının arasında Zile'ye adını vermiş Zile Ovası bulunur (Harita 2).

Zile ilçesi Türkiye Deprem Bölgeleri haritasında birinci derecede deprem riski taşıyan alanların çok yakınındadır. Tarihsel süreç içerisinde de yakın çevresinde yaşanan depremlerden etkilenmiştir. Kuzey Anadolu Fayı ilçenin depremselliğinde önemli bir faktör olmuştur.

Zile'de yarı kurak İç Anadolu iklimi ile nemli Karadeniz iklimi arasında bir geçiş iklimi yaşanmaktadır. Yıllık ortalama sıcaklık 11.7º C ve ortalama yağış miktarı 451.5 mm'dir. Zile ilçesindeki en önemli akarsu Yeşilırmak'ın kolu olan Çekerek suyu ile Hotan çayı, Dereboğazı deresidir.

Araştırma sahası sınırları içerisinde yaygın olarak görülen toprak türleri kahverengi orman toprakları, kırmızı kestanerengi topraklar, kestane rengi topraklar, kahverengi topraklardır.

İklim, toprak, ulaşım, savunma şartları bakımından elverişli konumu nedeniyle yerleşmeye sahne olan Zile ilçesi tunç ve demir çağlarından itibaren iskan alanı olmuştur. Yaklaşık 3600 yıllık uzun bir tarihi geçmişi olan Zile ilçesi, Hitit, Frig, Pers, Pontus, Roma, Bizans, Danişmend, Selçuklu, İlhanlılar, Eratnaoğulları, Kadı Burhanettin ve Osmanlı İmparatorluğu gibi pek çok beylik ve devletin egemenliğinde kalmış, 1872 yılında kaza merkezi, 1923'te Tokat iline bağlı ilçe durumuna gelmiştir.[1]

Sahada 2012 yılı itibariyle 1 şehir, 4 belediye örgütlü yerleşmesininde dahil olduğu 109 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Zile sahip olduğu köy sayısıyla Tokat'ın ilçeleri arasında en fazla köy yerleşmesinin bulunduğu ilçedir (Harita 2).

Zile ilçesinin 2012 ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 61765 (30537 Erkek-31228 Kadın) kişidir. Bu nüfusun %55.8'i (34442 kişi) şehirlerde yaşarken, % 44.2'si (27323 kişi) kırsal alanda yaşıyordu. 1935 sayımında ilçe nüfusunun % 30,1'i şehirde yaşarken Tokat ili ve Türkiye'de şehirlerde yaşayanların sayısı daha azdı. 1935 yılında Tokat nüfusunun % 16,9'u ve Türkiye nüfusunun ise % 23,5'i şehirlerde yaşıyordu.

[1] *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1984, X, 7094.

Yani, Cumhuriyet'in bu ilk döneminde Zile ilçesindeki nüfusun şehirleşme oranı Tokat ilinin yaklaşık 2 katı ve Türkiye'nin ise yaklaşık 1,4 katı idi. Bugün ise Zile ilçesinde şehirde oturanların sayısı Tokat ili ve Türkiye'nin gerisinde kalmıştır. Bugün Zile ilçesi hem kırsal hem de şehir yerleşmesinden önemli sayılarda göçler veren ilçelerden biridir.

Zile Tokat'ın ilçeleri içerisinde en fazla Alevi nüfus ve yerleşmesinin olduğu yerdir.[2] İlçede 52 köy ve 1 kasabada (Yalınyazı) yalnızca aleviler, 51 köy ve 2 kasabada (Evrenköy, Yıldıztepe) ise sünniler bulunuyordu. Güzelbeyli, Salur, İğdır, Koçaş'ta ise hem alevi hem de Sünni nüfus bulunmaktadır. Alevi nüfusun oldukça yoğun olduğu ilçede 2010 yılında kırsal nüfusun % 40'ını (11096 kişi) aleviler oluşturuyordu. Zile şehrinde yaklaşık % 30'luk bir alevi nüfusun bulunduğu göz önüne alındığında ise 2010 ADNKS sonuçlarına göre 35717 kişi olan şehir nüfusunda 10715 kişinin alevi olduğu anlaşılmaktadır. İlçe genelinde ise nufusun % 35.5'i (21811 kişi) alevilerden, % 65.5 (41390 kişi) sünnilerden oluşmaktadır.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu araştırmada Zile ilçesi coğrafya ilminin yaklaşım ve ilkelerden yararlanarak incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma konusu olarak Zile ilçesinin seçilmesinin pek çok sebebi bulunmaktadır.

Zile hem tarihi geçmişi hem de fiziki ve ekonomik şartlarıyla Tokat ilinin önemli ilçelerinden biridir. Ancak değişen şartlar, ilçenin bazı beşeri avantajlarını kaybetmesi Zile ilçesini günümüzde giderek nüfus kaybeden, kalkınma çabasında ancak gerilemesi devam eden bir ilçe durumuna getirmiştir. Bizim bu çalışmadaki amacımız ilçenin fiziki özelliklerini, fiziki özelliklerinin beşeri ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerini belirlemek, ilçesinin beşeri coğrafya sistematiği içerisinde mevcut durumuyla birlikte sorunları ve potansiyellerini değerlendirip, bazı planlama önerilerinde bulunmak ve sürekli göçlerle nüfus kaybeden ilçenin gerikalmışlık nedenlerini coğrafi ilkeler çerçevesinde ortaya koyabilmektir.

Bilindiği gibi sorunların tespit edilip, uygulanabilir çözüm önerileri getirebilmek için sahanın sahip olduğu doğal ve beşeri özelliklerin tahlil edilmesi önemlidir. Ancak bu şekilde sorunların çözümüne yardımcı, var olan potansiyelin doğru değerlendirildiği

[2] Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005, s. 223.

akılcı adımlar atılabilir. Bu çalışmada da Zile ilçesinin fiziki, beşeri ve ekonomik özellikleri araştırılarak, bu özelliklerle bağlantılı sorunlar ve potansiyeller tespit edilmeye, çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda bazı sorulara cevap aranacaktır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Zile ilçesinin doğal çevre özellikleri nelerdir?
- Zile ilçesinin geçmişten günümüze nüfusu ve günümüz nüfusunun nitelikleri nelerdir?
- Sahada göçlerin en önemli sebepleri nelerdir? Bu sebeplerden yola çıkarak sahada göçlerle ilgili alınabilecek önlemler hangileridir?
- Zile ilçesinde yerleşmelerin mekân üzerinde, mekânın yerleşmeler üzerinde etkisi nedir?
- Zile ilçesinde bitkisel üretim, hayvancılık, madencilik, sanayi, ticaret gibi ekonomik faaliyetlerin mevcut durumu ve potansiyeli nedir?
- Zile ilçesinde ulaşım ve ulaşımın sorunları nelerdir?
- Zile ilçesinin turizm olanakları nelerdir? Geliştirilmesi için alınabilecek önlemler nelerdir?

Bu çalışmada Zile ilçesi, beşeri coğrafyanın prensiplerine uygun olarak incelenecektir. Amaç doğrultusunda öncelikli olarak araştırma sahasını ilgilendiren yazılı kaynaklar taranmış ve dokümanter veriler toplanmıştır. Araştırma sahasıyla ilgili farklı disiplinlerin verilerinden, tez çalışmalarından, kitap, makale ile birlikte gazete ve dergi haberleri de değerlendirilmiştir.

Haritaların oluşturulması ve yazım aşamasında Harita Genel Komutanlığı tarafından hazırlanan 1/100000 ölçekli Türkiye Topoğrafya Haritası Çorum H34-H35 ve Tokat H36, 1/25000 ölçekli Türkiye Topoğrafya Haritası'nın ise Çorum H34 b3-c2, H35 a3-b1-b3-b4-c1-c2-c3-c4-d1-d2-d3 ve Tokat H36 a4-d1-d4 paftaları, Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/500000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Sinop ve paftaları, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Tokat İli Arazi Varlığı 1/100000 ölçekli toprak haritası, Zile ilçesinin 1/5000 ölçekli imar plânı temin edilerek faydalanılmıştır. Haritaların çiziminde NetCad 5.0 ve CorelDraw programları kullanılmıştır.

Resmi kurumlardan alınması gereken bilgi ve dökümanlar belirlenmiştir. Klimatik veriler Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nden, nüfus verileri TÜİK'ten yine Zile Kaymakamlığı, Zile Belediyesi, Zile Özel İdaresi, Zile Orman İşletme Şefliği, Tokat İl Sağlık Müdürlüğü, Tokat DSİ, Sivas TCDD, Samsun Karayolları Bölge Müdürlüğü gibi kurumlardan çalışma ile ilgili çeşitli istatistik, rapor ve dokümanlar elde edilmiştir. Çalışmanın ilgili bölümlerinde veriler değerlendirilmiştir.

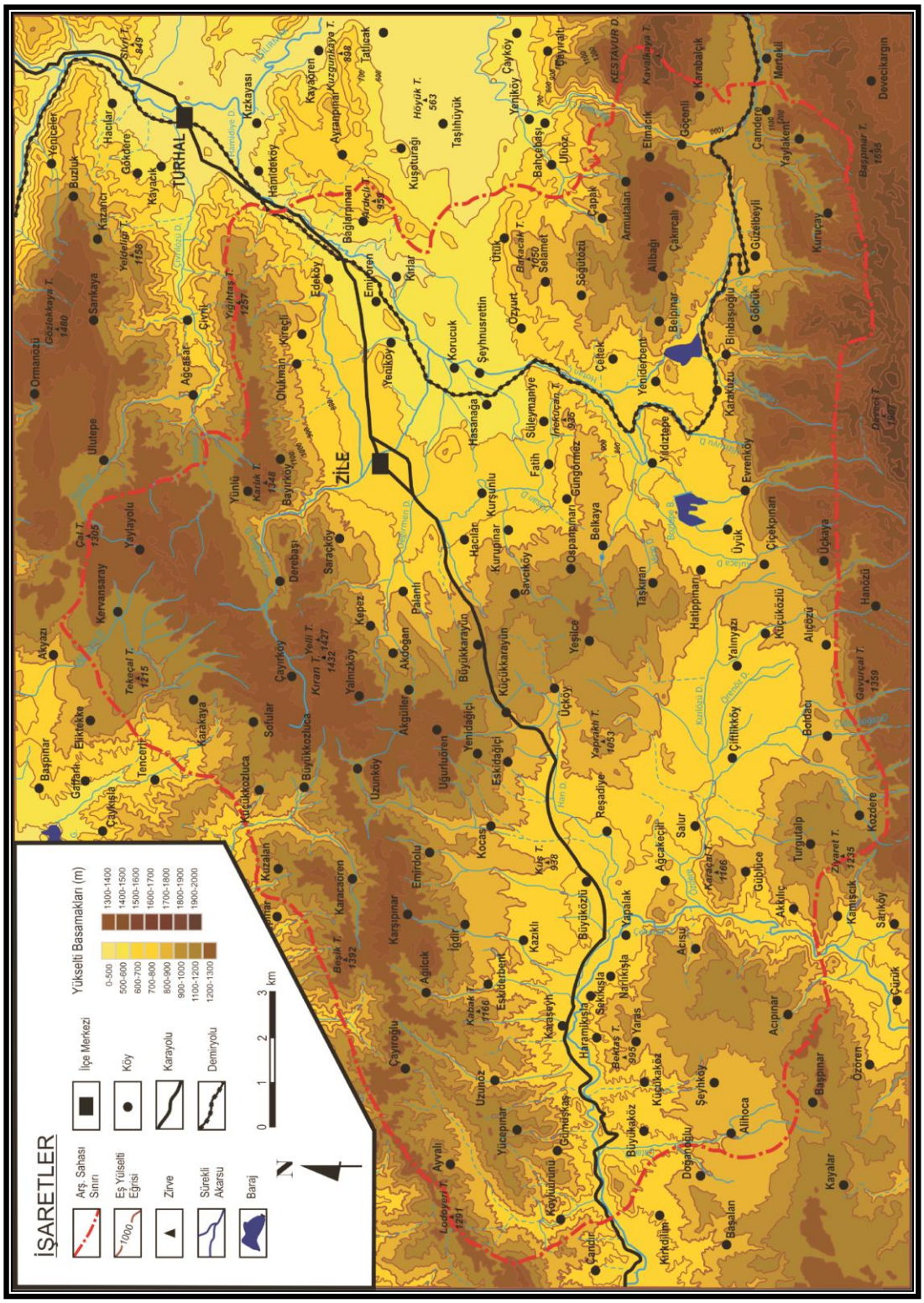
Saha çalışmaları yazma aşaması tamamlanıncaya kadar 2008, 2009 ve 2010 yıllarında belirli dönemlerde gerçekleştirilmiştir. Arazi gözlemleri en kısa 2 gün, en uzun 7 gün sürecek şekilde farklı zamanlarda yürütülmüştür. Farklı zamanlardaki saha çalışmaları sahadaki mevcut durumlar ve sorunların tesbitinde gözlem yapmayı ve doğru bilgiye ulaşma olanağını sağlamıştır.

Tüm coğrafi çalışmaların en önemli parçası gezi-gözlemle ve bununla birlikte coğrafyanın diğer araştırma yöntemleri olan anket ve mülakât yöntemleri de uygulanarak gözlemlere ek ve destekleyici bilgi sağlanmaya çalışılmıştır. Verilerin çoğunluğu bu yolla toplanarak, elde edilen veriler analiz edilmesiyle çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Sahada uygulanacak anket ve mülakât için önceden hazırlanmış açık ve kapalı uçlu soru ifadelerinden oluşan soru formları kullanılmıştır. Köy ve diğer geçici yerleşmelerde, yöre halkı ile yapılan mülakatlarda ses kaydı cihazı kullanılmıştır. Ses kaydı ile elde edilen veriler, metinsel verilere dönüştürlmüş ve araştırmanın yazım aşamasında faydalanılmıştır.

Çalışmada hem nicel hem de nitel yöntemler birlikte kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmayı karma desen (mixed type)[3] bir araştırma olarak kabul etmek mümkündür. Çalışmada kullanılan çeşitli kurumların istatistikleri, raporlar gibi veriler araştırmaya nicel boyut kazandırırken, sahada gerçekleştirilen gözlemler ve mülakatlar nitel boyutunu oluşturmuştur. Bu yöntemlerle elde edilen veriler coğrafya ilminin temel düğünce ilkeleri olan dağılım, bağlantı ve sebep-sonuç ilkeleri ışığında yorumlanarak çalışmanın eldeki duruma getirilmesi sağlanmıştır.

[3]Jack R. Fraenkel, Norman E. Wallen, *How To Design And Evaluate Research In Education*, McGraw-Hill İnternational Edition, New York 2006, Sixth Edition, pp. 442-443.

Harita 2. Araştırma Sahasının Topografya Haritası

III. ARAŞTIRMA SAHASIYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Çalışma alanımızla ilgili daha önceden değişik bilim dallarında yapılmış olan yüksek lisans, doktora tezleri, makaleler ve çeşitli kaynaklardan yararlanılarak çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Kronojik sıra ile ilgili bölümlerde faydalanılan kaynaklardan bir kısmı aşağıda sıralanmıştır. Bunlar:

A. Fuat BAYKAL (1947):[4] Eserde Tokat, Sivas, Yozgat ve Amasya illerinin jeolojik incelemesi yapılmıştır. Çalışmamızın jeolojik-Jeomorfolojik özellikleri kısmında eserden

İhsan KETİN (1962):[5] 1/500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Sinop paftasına ait MTA Enstitüsü yayımı olan eserden araştırma sahasının jeoloji haritasının hazırlanmasında ve jeolojik yapısının değerlendirilmesinde faydalanılmıştır.

Münir ATALAR (1986):[6] Çalışma kongre bildirisi olup, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri'nde sunulmuştur. Zile'nin kuruluşundan Milli Mücadele yılarında Zile'ye kadar üç bölüm şeklinde Zile tarihinin ele alındığı araştırmadan, çalışmamızın yerleşme tarihi konusunun oluşturulmasında istifade edilmiştir.

Ali ÖZÇAĞLAR (1989):[7] Eser makale çalışması olup, Zile-Turhal yöresi jeomorfolojik özellikler tahlil edilmiştir. Araştırma sahamızın bir kısmının fiziki özelliklerinin değerlendirildiği bu çalışmadan, geniş ölçüde faydalanılmıştır.

Ahmet ŞİMŞİRGİL (1990):[8] Makale çalışması olan araştırmada, 1455-1574 yılları arasında devrede Zile şehrinin tahrir defterlerine göre nüfus yapısı, ticaret hacmi, mesleki grupları ve tarihi eserleri açsından durumunun ortaya konulmuştur. Çalışmamızın nüfus bölümünde ve yerleşme tarihinde yararlanılmıştır.

---

[4] A. Fuat Baykal, "Zile-Tokat-Yıldızeli Bölgesinin Jeolojisi", *İstanbul Fen Fakültesi Mecmuası*, Seri:B, XII(3), İstanbul 1947.

[5] İhsan Ketin, *1/500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Sinop Paftası ve İzahnamesi*, MTA Enstitüsü Yayınları, Ankara 1962.

[6] Münir Atalar, "Zile'nin Tarihçesi", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, Samsun 13-17 Ekim 1986*, Samsun 1986.

[7] Ali Özçağlar, *Zile-Turhal Yöresinin Monoğrafyası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1983.
Ali Özçağlar, Zile-Turhal Yöresinin Morfografik Özellikleri, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları,* 1(1), Ankara 1989.

[8] Ahmet Şimşirgil, "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri (1455-1574)", *Türklük Araştırmaları Dergisi,* Sayı:6, İstanbul 1991.

Mehmet AKYAZI (1991):[9] Yrd. Doç. Dr. Mahmut TUNA danışmanlığında Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı'nda tamamlanmış bir yüksek lisans tezidir. Zile şehrinin ve yakın çevresinin jeolojik ve paleontolojik özelliklerinin incelendiği tezden çalışmamızın jeolojik-jeomorfolojik özellikleri kısmında yararlanılmıştır.

Ali ÖZÇAĞLAR (1996):[10] Eser makale olup, Zile şehri ve 1985 yılı itibariyle fonksiyonel özellikleri ele alınmıştır. Eserden araştırmamızda şehir coğrafyası konusunda istifade edilmiştir.

Nilüfer PEKCAN YALÇINER (1997):[11] Araştırma, özellikle Zile Ovası'nın ve yakın çevresinin jeomorfolojik özelliklerini ile yapısal durumunun incelendiği bir makale çalışmasıdır. Hem araştırmamızın jeomorfolojik özelliklerinde hem de Zile şehir yerleşmesi konusunda eserden faydalanılmıştır.

Ayhan ÜSTÜNTAŞ (1997):[12] Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Yrd. Doç Dr. Murat İNCEÖZ danışmanlığında tamamlanan bir doktora çalışmasıdır. Çalışma alanı İğdir köyü ile Efkeri köyünün oluşturduğu hat ile kuzeyde Çaykışla ve Kervansaray köyleri, doğuda Palanlı köyü, güneyde Üçköy ve Reşadiye köyü ile sınırlanmıştır. Bu araştırma sahasının jeolojik ve tektonik özellikleri araştırmamızın doğal çevre özellikleriyle ilgili bölümünde kullanılmıştır.

Halil İbrahim ZEYBEK (1998):[13] Eser bir doktora tez çalışmasıdır. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Ali Uzun danışmanlığında tamamlanmıştır. Sekiz bölümden oluşan çalışmada Amasya Ovası ve Yakın çevresi fiziki coğrafyası incelenmiştir. Amasya Ovası'nı çevreleyen Çakır dağları, Sakarat Dağı, Sarıtaş Dağı, Buzluk Dağı, Karadağ ve Kırlar Dağı gibi kütlelerin üzerinden geçen su bölümü çizgileriyle sınırlandırılan sahada dar alanlıda olsa

---

[9] Mehmet Akyazı, *Zile (Tokat) Yöresinin Jeolojik ve Paleontolojik Özellikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sivas 1991.

[10] Ali Özçağlar, "Zile'nin Kuruluşu Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi,* S.4, Ankara 1996, s. 145-163.

[11] Nilüfer Pekcan Yalçıner, "Zile (Tokat) Bölgesinin Strüktüral ve Jeomorfolojik Özellikleri", *İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Coğrafya Dergisi,* Sayı: 5, İstanbul 1997, s. 69-82

[12] Ayhan Üstüntaş, *Zile (Tokat) Batısında Uzunköy Çevresinin Jeolojisi ve Tektonik Özellikleri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ 1977.

[13] Halil İbrahim Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1998.

araştırma sahamızın bir kısmını bulunmaktadır. Bu eserden çalışmamızın fiziki coğrafya bölümünde faydalanılmıştır.

Tamer ÖZLÜ (2000):[14] Prof. Dr. Ahmet Nişancı danışmanlığında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda tamamlanmış doktora tez çalışmasıdır. Kabaca 34-38° doğu meridyenleri ile 40-42 kuzey paralelleri arasında yer alan araştırma sahasına ait çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde sahanın fiziki coğrafya özellikleri, ikinci bölümde tarımsal faaliyetler, üçüncü bölümde fenolojik bulgular ve son bölümde ise doğal mevsimlerin ayrılması ile tarımsal faaliyetler için öneriler belirlenmiştir. Araştırma sahasının bitki örtüsü özellikleri açıklanırken eserden yararlanılmıştır.

Mustafa ŞAHİN, Mustafa KARABACAK (2006):[15] Zile'nin coğrafi, tarihi, sosyal ekonomik özelliklerinin genel bir şekilde değerlendirildiği eserden çalışmamızda yerleşme tarihi hususunda faydalanılmıştır.

Aslıhan BİLDİŞ (2006):[16] Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda Yrd. Doç. Dr. Çiğdem BAYTİN danışmanlığında tamamlanan yüksek lisans tezidir. Çalışmada Zile tarihi kent dokusunun özellikleri ve taşıdığı değerler ortaya çıkarılmaya çalışılarak, kent; tarihsel, ekonomik, sosyal ve fiziksel yönden analiz edilmiştir. Sonuçta da Zile kent dokusunu canlandıracak, var olan değerlerini ortaya çıkaracak ve yeniden kullanılmasını sağlayacak öneriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmadan araştırma sahasının turizmi hususunda istifade edilmiştir.

Nurhan GİRGEÇ (2008):[17] Eser bir yüksek lisans çalışması olup, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Naciye YILDIZ danışmanlığında tamamlanmıştır. Zile Panayırı'nın halkbilimsel açıdan değerlendirildiği, panayırın gelenekselleşme sürecinde geçirdiği değişim ve dönüşümleri incelemek amacıyla

---

[14]Tamer Özlü, *Orta Karadeniz Bölgesi'nde Fenolojik Gözlemler ve Doğal Mevsimler,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2000.

[15] Mustafa Şahin, Mustafa Karabacak, *Coğrafi, Tarihi, Sosyal Yönleriyle Zile*, Tofset Matbacılık, Tokat 2006.

[16]Aslıhan Bildiş, *Kentsel Koruma Bağlamında Eski Kentlerin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma; Tokat-Zile Örneğinde İncelemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006.

[17]Nurhan Girgeç, *Zile Panayırı Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

hazırlanan bu çalışmadan, panayırın iktisadi önemi hususundaki değerlendirmelerde faydalanılmıştır.

Adnan SEÇKİN (2010):[18] Araştırma bir Yüksek Lisans tez çalışması olup, Kadir Has Üniversitesi Kültür Varlıkları Koruma Yüksek Lisans Programında, Prof. Dr. E. Füsun ALİOĞLU danışmanlığında hazırlanmıştır. Bu çalışmada Zile şehrinin tarihsel ve fiziksel gelişimi kısaca değerlendirilmiş, kentteki başta kale olmak üzere bazı tarihsel yapılar incelenerek özellikle kentsel koruma anlamında geleneksel yapıda evlerin bulunduğu altı sokak üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu sokaklarda 19 yy geleneksel mimari örneği olan altı adet ev belirlenerek bunlara yönelik restorasyon projesi hazırlanarak bunlara yönelik koruma projelerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Eserden Zile'deki tarihi kalıntılar ve geleneksel evlerin turizmdeki önemi değerlendirilirken faydalanılmıştır.

Abdurrahman ÖZBAKIR (2010):[19] Araştırma bir Yüksek Lisans tez çalışması olup İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yrd. Doç. Dr. Hüsniye Doldur danışmanlığında hazırlanmıştır. Zile şehrinin fiziki, beşeri ve ekonomik anlamda değerlendirildiği üç bölümden oluşan eserden, çalışmamızın zile şehir yerleşmesinin arazi kullanım durumu hususunda yararlanılmıştır.

Bekir ALINDAL (2011):[20] Antik çağlardan itibaren Zile tarihini dönemler itibariyle ele alan eserden çalışmanızda, yerleşmenin tarihsel gelişimi konusunda ve Zile'de demiryolu ulaşımıyla ilgili tarihsel bilgilerden faydalanılmıştır.

---

[18]Adnan Seçkin, *Tokat-Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2010.
[19]Abdurrahman Özbakır, *Zile'de Şehirsel Gelişme,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
[20]Bekir Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk*, Bayrak Yayımcılık, İstanbul 2011.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKÎ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER

Zile ilçesinin yeryüzü şekillerini belirleyen faktörlerin başında, kuşkusuz sahanın litolojik yapısı ve tektonik özellikleri büyük rol oynamıştır. İlçenin jeomorfolojik ünitelerini açıklamaya geçmeden önce sahanın jeolojik yapısının incelenmesi yararlı olacaktır.

Zile ilçe sınırları içinde jeolojik zaman sıralamasına göre en eski formasyonu Paleozoik (I. Jeolojik Zaman) yaşlı metamorfikler oluşturmaktadır. Söz konusu litolojik yapıya araştırmacılar tarafından bazı isimler verilmiştir. Bu yaşlı birim Baykal tarafından *Paleozoik Yaşlı Metamorfitler*[21], Blumenthal tarafından Tokat *Kristalin Masifi*[22], Ketin tarafından *Tokat Masifi*[23], Üstüntaş tarafından ise *Tokat Metamorfitleri*[24]olarak adlandırılmıştır. Çalışmada bu formasyon adını Tokat Metamorfitleri şeklinde kullanılması uygun görülmüştür.

Tokat Metamorfitleri araştırma sahasının kuzey ve kuzeydoğusunda geniş yayılımlar oluşturmaktadır. Özellikle Kervansaray, Çayır, Kepez köyleri çevresi ile Karakaya ve Sofular köylerinin doğusunda geniş alanlarda yüzeylenirken, Yalnızköy'ün batısında Uzunköy'ün güneydoğusunda, Küçükbultu köyünün kuzeybatısında ise dar alanlı olarak mostralar vermektedir. Bu birim üzerine uyumsuz (diskordans) şekilde Üst Jura-Alt Kretase yaşlı formasyonlar gelmektedir. Kervansaray ve Çayır köyleri çevresinde bu uyumsuz dokunak en iyi izlendiği yerdir (Fotoğraf 1.1). Tokat Metamorfitlerini oluşturan kayaç türleri genel olarak fillit, mermer, mekavolkanitler, metatortullar ve mikaşistlerden oluşmaktadır.[25]

---

[21] Baykal,"Zile-Tokat-Yıldızeli Bölgesinin Jeolojisi", s. 196.
[22] M M Blumenthal, *BeitraegezurGeologiedesLandschaften am Mittlerenundunteren Yeşilırmak* (Tokat, Amasya, Havza, Erbaa, Niksar), MTA Yay., Seri D, No:4, Ankara 1950, s. 153.
[23] Ketin, *1/500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası İzahnamesi (Sinop)*, s. 7.
[24] Üstüntaş, *Zile (Tokat) Batısında Uzunköy Çevresinin Jeolojisi ve Tektonik Özellikleri*, s. 13.
[25] Tokat İl Çevre Durum Raporu, Tokat 2006, s. 13-15.

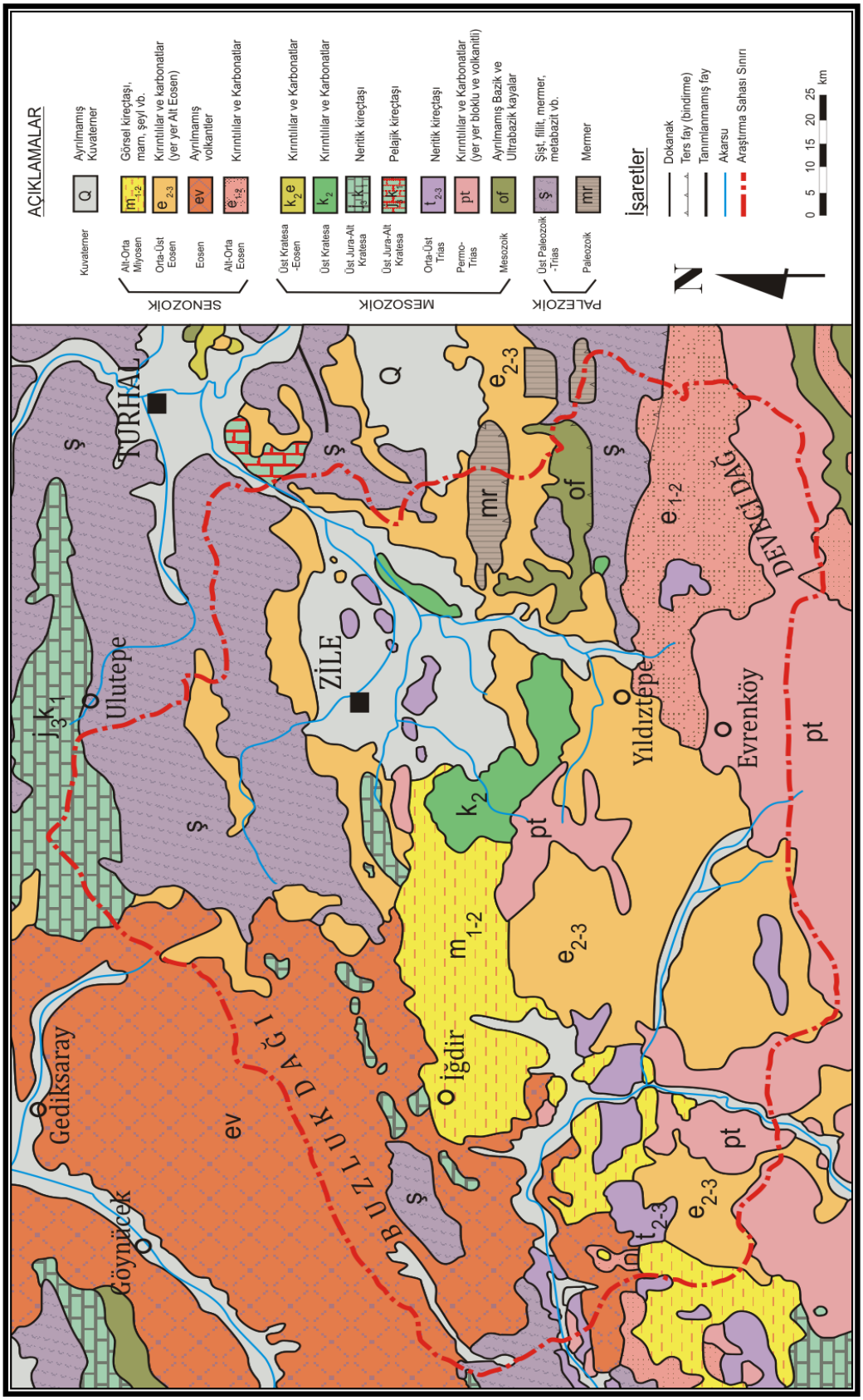

Fotoğraf 1.1. Tokat Metamorfitleri Üzerinde Uyumsuz Olarak Yer Alan Üst Jura-Alt Kretase Yaşlı Formasyondan Görünüm (Kervansaray Köyü).

Paleozoik formasyonlar Zile Ovası'nın kuzey ve batısında yeşil şistler ile koyu renkli mermerlerden oluşmuştur.[26] Tokat metamorfitlerinin batı ucunu oluşturan Amasya-Zile arasındaki kesimde fillat yapısında epizon taşları ile yeşil şistler hafif metamorfize ofiolitik kitleler ve yarı kristalin kalkerler hakim durumdadır. Bunların arasında da grafitli, kuvarslı fillatlar, kloritli ve serizitli şistler, boz renkli normal renkli şistler, yeşil şist grubundan epidotlu-serizitli-kloritli şistler, aktinolit şistler, epidot fillat, aktinolit-kuvars-epidot şistler yer yer kitleler halinde metamorfize olmuş gabro-diorit, ojit diorit, uralit-gabro-diorit, saussürit- gabro gibi ofiolitik taşlar bulunmaktadır.[27]

İlçede II. Jeolojik Zamana (Mesozoik) birimlerin en eskisine sahanın güneyinde rastlanır (Harita1.1). Permo-Trias kabul edilen bu birimler en iyi Deveci Dağı çevresinde izlenmektedir. Kervansaray çevresinde Eliktekke arasındaki kalkerler tamamen zoofendir. Grineoes ve echinid parçaları ve belemitesleri içerirler. Belemiteslerin bulunuşu bunların Mezozoik devre ait olduklarının kesin kanıtıdır.[28]

[26] Tokat İl Çevre Durum Raporu, Tokat 2006, s. 5.
[27] Ketin, *1/500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Sinop Paftası ve İzahnamesi*, s. 7.
[28] Tokat İl Çevre Durum Raporu, Tokat 2006, s. 5.

Harita 1.1. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası

Zile Ovası'ndaki Güvercinlik, Hüseyin Gazi, Akbaba, Çal tepeleri etrafı faylarla sınırlı birer hosttur ve bu tepeler Mesozoyik kalkerlerden oluşmuştur. Ayrıca Zile çukurunun kenarındaki konglomeraların çimentosunda orbitoides, marnlı kalkerlerin içerisinde inorceramus, belamitella bulunması Kretase'nin varlığını kesin olarak göstermektedir. Zile Ovası'nın güney ve güneydoğu batısında bulunan Fatih ve Süleymaniye köylerinden itibaren geniş bir sahada Üst Kratese konglomeraları bunlar üzerinde marn tabakası bulunur. Bunlardaki mikrofosiller de konglomeraların Üst Kretase'ye ait olduğunu göstermektedir.[29]

Araştırma sahasında Üst Jura-Alt Kretase'ye ait Ferhatkaya ve Carcurum formasyonları yüzeylemektedir. Ferhatkaya formasyonu Kervansaray köyünün kuzeybatısında ve Çayır köyü çevresinde Tokat Metamorfitleri üzerinde uyumsuz olarak yer alır. Birim İğdir, İmirdolu ve Küçükbultu köylerinin kuzeyinde yaklaşık doğu-batı doğrultulu Çekerek formasyonunun Göynücek aglomera üyesi üzerinde, tektonik bir dokanakla yer alırken; Büyükkozluca köyünün doğusunda Kozluca üyesi üzerinde bir klip şeklinde yer almaktadır. Ferhatkaya formasyonu yaygın olarak kireçtaşlarından oluşmaktadır. İnce konglomera ve kumtaşı seviyesiyle başlayan formasyonun taban kısmı dışında tekdüze kireçtaşından oluşmuştur. Bol çatlaklı olan formasyonda çatlakların bir kısmı kalsit dolguludur.[30] Genel olarak kireçtaşlarından oluşan Carcurum formasyonu ise Akgüller ve Akdoğan köylerinin güneydoğusunda yüzeylenmektedir. Yine Kaletepe-Çataltepe arasında Happan Sırtı boyunca kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu olarak yaklaşık 4 km boyunca yüzeylemektedir. Birim kireçtaşları, sert, dayanımlı, konkoidal kınlma yüzeyli, ince-orta tabakalıdır. Tabaka kalınlıklar 1-1.5 m'yi bulmaktadır.[31]

Zile Ovası ve çevresinde Jura-Kretase yaşlı kalkerler bulunmasına karşılık, karstik şekiller yok denecek kadar azdır. Bu durum kayaçların litolojik ve sedimanter özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Kalkerleri çoğu marnlı ve kumtaşlı kalkerlerdir yani saf değildir. Ayrıca kalınlıkları da azdır. Bu durum kalkerlerin ara tabakalı olduğu

[29] Tokat İl Çevre Durum Raporu, Tokat 2006, s. 5.
[30] Üstüntaş, *Zile (Tokat) Batısında Uzunköy Çevresinin Jeolojisi ve Tektonik Özellikleri*, s. 24-27.
[31] Üstüntaş, *Zile (Tokat) Batısında Uzunköy Çevresinin Jeolojisi ve Tektonik Özellikleri*, s. 29-31.

kesinti yerlerinde voklüzlerin oluşmasına neden olmuştur. Zile Ovası'nın batısında bu kaynakları görmek mümkündür.[32]

Mesozoyik yer yer ufak mostralar halinde Paleozoik yaşlı formasyonlar üzerine gelmektedir. Ağcakeçili dolaylarında bunu görmek mümkündür. Kiltaşı, kireçtaşı, radiolarit ve bazik denizaltı volkanik kayaçlarından oluşan Mesozoyik Ağcakeçili formasyonu yaklaşık 1 km^2'lik bir alan kaplar.[33]

Sahada III. Jeolojik Zaman'a ait formasyonlar sınırlı bir alanda yüzeylenmektedir. Bu zaman Alt Orta Eosen'den başlar ve Yıldıztepe köyünün doğusunda Deveci Dağı çevresinde mostralar vermektedir. İzlendiği kadarıyla formasyon içerisinde daha çok fliş, kalker, marnlı kalker ve konglomeralar yer almaktadır. Bir diğer Eosen yaşlı formasyonlar ise Buzluk Dağı çevresinde görülmektedir. Yıldıztepe köyü ile İğdir köyü arasında Orta Üst Eosen formasyonlarıdır. Bu zamanın en genç formasyonları ise Alt-Orta Miyosen yaşlıdır. Sahamızın Paleocoğrafik açıdan Miyosen döneminde göl olduğunun emaresi olan Alt-Orta Miyosen formasyonları İğdir köyü çevresinde izlenmektedir.[34]

Araştırma sahasında Eosen filişinin önemli mostralarına Zile Çeltek köyü kuzeyinde rastlanır. Zile, alüvyon bölgesinin güney sırtlarında alüvyonların bittiği Üst Kretase konglomeraların başladığı yerde açık renkli genelde yatay tabakalardan oluşan üzeri alüvyonlarla örtülü gre, konglomera ve marnlar görülmektedir. Bu formasyonlarda fosil bulunmamasına rağmen diğer benzerlerine göre Neojen'e ait olduğu muhtemeldir. Olukman ve Kireçli köyleri arasında Neojen arazinin tabanında iri elemanlı kumlarla çimentolaşmış çakıllar kuarte, şist, radyolit ve mermer parçalarından oluşan konglomeralar bulunmaktadır.[35]

Neojen'e ait Güblüce formasyonu sahada Acısu, Acıpınar köyleri çevresinde görülmektedir. Konglomera, kil, marn, jips, kireçtaşı yer yer çakıl ve kumlardan oluşan bu formasyon bazı yerlerde Paleozoik ve Mesozoyik yaşlı seriler üzerinde

---

[32] Yalçıner, *Zile (Tokat) Bölgesinin Strüktüral ve Jeomorfolojik Özellikleri*, s. 76.
[33] Fikret Tarhan, *Tokat-Zile Alsancak Baraj Yeri ve Göl Alanının Mühendislik Jeolojisi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, 1976, s. 21.
[34] Tokat İl Çevre Durum Raporu, Tokat 2006, s. 6.
[35] Tokat İl Çevre Durum Raporu, Tokat 2006, s. 6.

bulunmaktadır. Genellikle yuvarlak olan çakıl ve blokların çapı 2 ile 30 cm arasında değişirken, taban konglomerasının tabaka kalınlıkları 20-70 m arasında değişir.[36]

Sahada Kuaterner (IV. Jeolojik Zaman) dönemine ait formasyonlar çok sınırlı bir alanda yer alır. Zile ovası girişinde, Hamide deresi sağ ve solunda, eski masifler eteğindeki genellikle kırmızı renkli kil, kalker ve ofiolitik serisine ait çakıllardan oluşan karışım Plio-Kuaterner olarak kabul edilmiştir. Bu genç seri Zile ovasının kuzeyindeki ve güneyindeki düzlük sahayı oluşturmaktadır. Ovada Plio-Kuaternerin kalınlığı 100 m'yi bulur. Üst kısmı ince kum, çakıl, killi çakıl ve kırmızı kilden oluşan seriyi alüvyonlardan ayırmak güç olduğu için kesin sınır çizilememektedir.[37]

Araştırma sahasında en genç çökeller olan Kuaterner formasyonlarını alüvyonlar oluşturmaktadır. Alüvyonlar Tokat Irmağı ile Çekerek Irmağı ile bunlara katılan derelerin çevrelerinde yayılış göstermektedir. Buradaki alüvyon malzemeler irili ufaklı çakıl, kum, kil, silt ile bunların karışımından oluşan gevşek yapılı birimlerden oluşmaktadır.

Zile ovasında kalınlıkları yer yer değişen kumlu, milli, siltli yeni alüvyonlar geniş alanlar kaplar.[38] Yaklaşık 35 km^2 olan alüvyon saha Hotan çayı, Bağlıca deresi ve Derebaşı deresinin eseridir. Killi çakıl, kırmızı kil de alüvyonlar içerisinde bulunur.[39] Söz konusu formasyonlar nedeniyle kurulan kum ocaklarında elde edilen kum ve çakıllar inşaat sektöründe değerlendirilmektedir.

Sahadaki ilk orojenik hareketler Hersinyen ve Varistik devrelereye ait olup daha sonra Alp Orojenezinin Prene Safhasının etkileri görülmektedir. Orojenik hareketlerin etkisiyle kırıklı ve kıvrımlı bir yapı kazanmış olan sahada kıvrım eksenleri doğu-batı, kuzeydoğu-güneybatı doğrultuludur.[40] Sahada gerçekleşen tektonik olaylar bir çok kırık hattınında oluşumuna sebep olmuştur. Sahadaki faylar doğu-batı, kuzeydoğu-güneybatı, kuzeybatı-güneydoğu ve kuzey güney doğrultuludur.

Çalışma sahasındaki en önemli faylar Zile Ovası'nın oluşmasına sebep olan depresyonu oluşturmuşlardır. Zile Ovası'nın kuzeyinden geçen *Zile Fayı* kuzeydoğu-

---

[36] Tahran, 1976, *Tokat-Zile Alsancak Baraj Yeri ve Göl Alanının Mühendislik Jeolojisi*, s. 29.
[37] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Zile Ovası Hidrolojik Etüt Raporları, Ankara 1976, s. 18.
[38] Ketin, *1/500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Sinop Paftası ve İzahnamesi,* 1962, s. 42.
[39] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Zile Ovası Hidrolojik Etüt Raporları, s. 18.
[40] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Zile Ovası Hidrolojik Etüt Raporları, s. 8.

güneybatı istikametlidir. Zile fayının kuzeyine gidildikçe aynı istikamette çok sayıda kırığa rastlanmaktadır. Ovanın güneyinde ise Hotan çayına yön veren *Emirören Fayı*, güneyinde *Özyurt Fayı*, en güneyde ise *Kızılcın Fayı* bulunmaktadır. Kuzeydoğuda ise *Bağlarpınarı Fayı* bulunur ve bu fayda kuzey-güney istikametinde uzanır.[41] Sivritepe, Karakaya, Sıtmapınarı Sırtı, Değirmenözü Dere, Yayla Tepe, Emirdolu, Büyükkozluca, Avşarın Dere, Karasekibel Tepe faylarıda sahadaki küçük ölçekli faylardandır.[42]

Araştırma sahası tektonik olarak Kuzey Anadolu Tektonik Birliği'nin güney kuşağındadır.[43] Bilindiği gibi Türkiye'deki depremlerin büyük bir çoğunluğu Kuzey Anadolu Fay Hattında gerçekleşmektedir. Miyosen sonu Pliyosen başlarında oluşan fay, günümüze kadar 70 km uzunluğunda doğrultu atım kazanmıştır. Bu fay hattı batıda Biga yarımadasından başlayarak Yenice, Gönen, Manyas üzerinden Akyazı'ya, oradan da Bolu, Çerkeş, Gerede, Kargı, Ladik, Reşadiye üzerinden Varto'ya daha sonra Van gölünün kuzeyinden doğuda İran içlerine devam eder.[44] Kuzey Anadolu Fayı yaklaşık 1100 m uzunluğunda doğrultu atımlı ve yatay hareketi sağ yönlü, 500-1000m genişliğinde birçok parçadan oluşan diri bir fay kuşağı niteliğindedir.[45] Bu önemli hat Zile ilçesinin depremselliğinde en önemli faktördür.

1972 tarihli Türkiye Deprem Bölgeleri Haritasına göre Türkiye beş deprem bölgesine ayrılmıştır. Bunlar: Birinci derecede deprem bölgeleri 9 veya daha büyük şiddetteki depremlerin, ikinci derecede deprem bölgeleri 8 veya daha büyük şiddetteki depremlerin, üçüncü derecede deprem bölgeleri 7 veya daha büyük şiddetteki depremlerin, dördüncü derecede deprem bölgeleri ise 6 veya daha büyük şiddetteki depremlerin olduğu ve olabileceği yerler iken son bölge ise tehlikesiz bölgeler olarak belirlenmiştir.[46] Zile ilçesi ikinci derecede deprem bölgesi içerisinde yer almaktadır.[47] Buna bağlı olarak araştırma sahası tarihte meydana gelen depremlerden az ya da çok etkilenmiştir (Tablo 1.1).

---

[41] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Zile Ovası Hidrolojik Etüt Raporları, s. 19.
[42] Üstüntaş, *Zile (Tokat) Batısında Uzunköy Çevresinin Jeolojisi ve Tektonik Özellikleri*, s. 87.
[43] İhsan Ketin, "Anadolu'nun Tektonik Birlikleri", *MTA Dergisi*, Sayı:66, Ankara 1966, s. 22-23.
[44] İbrahim Atalay, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, No:9, İzmir 1987, s. 29-30.
[45] İhsan Ketin, "Kuzey Anadolu Fayı Hakkında", *MTA Enstitüsü Dergisi,* Sayı:72, Ankara 1969, s. 1.
[46] Süleyman Pampal, Bülent Özmen.,"Türkiye Deprem Bölgeleri Haritaları", *17. Uluslararası Jeofizik Kongre ve Sergisi Konferansı (14-17 Kasım),* TMMOB Jeofizik Mühendisleri Odası, MTA Kültür Sitesi, Ankara 2006, s. 3.
[47] Tekin Susam ve Diğ. "CBS ile Yeşilırmak Nehir Yatağı Tokat Merkez Bölümünde Deprem Riskinin İrdelenmesi" , *İTÜ Mühendislik Dergisi*, 5(3), Kısım: 1, 2006, sS. 3-9.

Son iki bin yıl içerisinde Niksar'da 14 yıkıcı deprem yaşanmıştır, yine Tokat'ta 1498 yılında meydana gelen X şiddetindeki deprem büyük can ve mal kaybına neden olmuştur. Bugün Zile kalesindeki bazı çatlaklarda depremin izlerini görmek mümkündür.[48]

Tablo 1.1. Zile İlçesini Etkileyen Depremlerden Bazılarının Tarih ve Şiddetleri

Tarih	Şiddeti	Etkilenen Bölge	Tarih	Şiddeti	Etkilenen Bölge
1906	VI	Reşadiye	1939	XI	Niksar-Erzincan
1913	VI	Niksar	1940	V	Tokat
1916	VI	Tokat	1942	X	Erbaa-Niksar
1923	-	Reşadiye	1943	V	Tokat
1935	VI	Zile	1943	V	Niksar

Kaynak: Canik 1986.

Türkiye'de en fazla can kaybına neden olan 26-27.12.1939 tarihinde ana merkezi Erzincan olan 7.9 şiddetindeki depremde Tokat ve ilçelerin önemli oranda can ve mal kaybı yaşanmıştır. Bu depremden Merkez ilçe, Reşadiye, Erbaa ve Niksar en fazla etkilenen ilçeler olurken, Zile şehri ve köylerinde yüzlerce ev yıkılmış ve 26 kişi hayatını kaybetmiştir. 27 Aralık tarihli Ulus gazetesine göre ise Zile'de bu depremde can kaybı olmazken çeşitli makalelerde beş ev tamamen yıkılmış, 100 ev ise hasar görmüştür[49]. 1940 Ocak ve Şubat aylarında yaşanana artçı depremlerde ise bir ev yıkılmış, bir kadın ağır şekilde yaralanmış, birçok binanın duvarları yıkılmış, var olan çatlakları genişlemiştir. Yine köylerde de hasarlar gerçekleşmiş, Çeltek köyünde bir ev yıkılırken herhangi bir can kaybı olmamıştır.[50] 1939 yılında Erbaa depreminde Zile'de 9 kadın, 7 erkek olmak üzere 16 kişi hayatını kaybetmiş, 107 büyükbaş, 117 küçükbaş hayvan telef olmuştur. Araştırma sahasında bu depremde 1.279 ev hasar görmüş, Zile şehrinde 63, kırsal alanda ise 313 ev tamamen yıkılmıştır.[51]

Zile ilçesi, Türkiye Deprem Bölgeleri haritasında birinci derecede deprem riski taşıyan alanların çok yakınındadır. Tarihsel süreç içerisinde de yakın çevresinde yaşanan depremlerden etkilenmiştir. Bu nedenle Zile'nin depremselliği göz ardı edilmemesi özelikle Zile şehrinde oluşturulacak yeni yerleşim alanlarının

[48] Baki Canik, "Tokat'ın Depremselliği ve Tarihte Geçirdiği Depremler", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, Gelişim Matbaası, Ankara 1987, s. 244-247.
[49] İsmet Üzen, "1939 Erzincan Depreminin Tokat'taki Yansımaları", *Karadeniz Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Sayı:27, Ankara 2010, s. 91-92.
[50] Üzen, *1939 Erzincan Depreminin Tokat'taki Yansımaları*, s. 99.
[51] http://www.zileweb.com/dokumanoku.asp?id=233

planlanmasında, fayların dikkate alınması alanlarının gevşek zeminlerden ziyade sağlam sert zeminler üzerinde oluşturulması gerekmektedir. Bu anlamda Zile şehir yerleşmesinin yeni yerleşim alanının batıda "Küçükbayır olarak adlandırılan mevki ile Sivri Çal Tepesinin bulunduğu yöne kaydırılması Zile şehir yerleşmesi açısından yararlı bir gelişme olmuştur.[52]

Zile ilçesinde, litoloji ve tektonizma ile birlikte ortaya çıkan morfotektonik yapı dış etken ve süreçlerle çok farklı jeomorfolojik birimler ortaya çıkmıştır. Sahada en etkili süreçler ise flüviyaldir. Sahanın en alçak yeri Kırlar köyünün kuzeydoğusunda Hamidiye vadisinde olup yükseltisi 596 m'dir. En yüksek nokta ise Yalnızköy'ün kuzeyinde 1432 m rakımı olan Kıran Tepe'dir. Bu iki rakım arasındaki yükselti farkı 836 m'dir. İlçedeki relief enerjisinin yüksek olması flüviyal süreçleri daha etkin kılmıştır.

Sistematik bir sınıflandırmaya gidildiğinde sahada ilk dikkat çeken şekiller: dağlar, tepeler, aşınım yüzeyleri, ovalar ve vadilerdir. Yer yer eriyebilen kayaçlara bağlı olarak karstik şekillere de rastlanır (Harita 1.2).

Zile ilçesi arazisi Kuzey Anadolu Alp kıvrım sistemi içerisinde yer almaktadır. Bu sisteminde iç kenar dağlarında bir başka ifadeyle İç Anatolidlere bağlıdır.[53] Sahanın etrafını çevreleyen dağlık alanlar belirtilen sisteme uygun olarak her ne kadar doğu-batı yönünde bir uzanış gösterseler de sonraki lokal tektonik hareketlerin etkisiyle farklı yönlerde uzanış göstermiştir.

İnceleme alanının batı ve kuzeybatısını çevreleyen *Buzluk Dağı,* batıda Çekerek Irmağı ile doğuda Tokat Irmağı arasında kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanışa sahiptir. Temel arazisini yeşil şist, fillat ve grovaklardan oluşan metamorfik kayaçların oluşturduğu Buzluk Dağı'nda metamorfik kayaçların üzerinde Büyükkozluca, Küçükkozluca köyleri çevrelerinde olduğu gibi Eosen flişleri ve Jura-Kretase kalkerleri bulunur. Neojen'e ait andezitik, lav, tüf ve anglomeralar ise örtü kayaçlarını oluşturur.[54] Özçağlar'ın *Zile Dağları*[55] olarak isimlendirdiği Buzluk Dağı, üzerinde araştırma sahamızdaki en yüksek zirve Kıran Tepe (1432 m)'dir. Büyük Sivri tepe (1406 m),

[52]Ali Özçağlar, "Zile'nin Coğrafi Potansiyeli ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakımından Önemi", *Tarihi veKültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim* 2008), Zile Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 202.
[53]E. Lahn, "Yeşilırmak-Kelkit Amenajman Projesi Sahasının Tektonik ve Sismik Durumu", *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı:13-14, İstanbul 1955, s. 45.
[54] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası,* s. 33.
[55] Özçağlar, *Zile-Turhal Yöresinin Monoğrafyası*, s. 7.

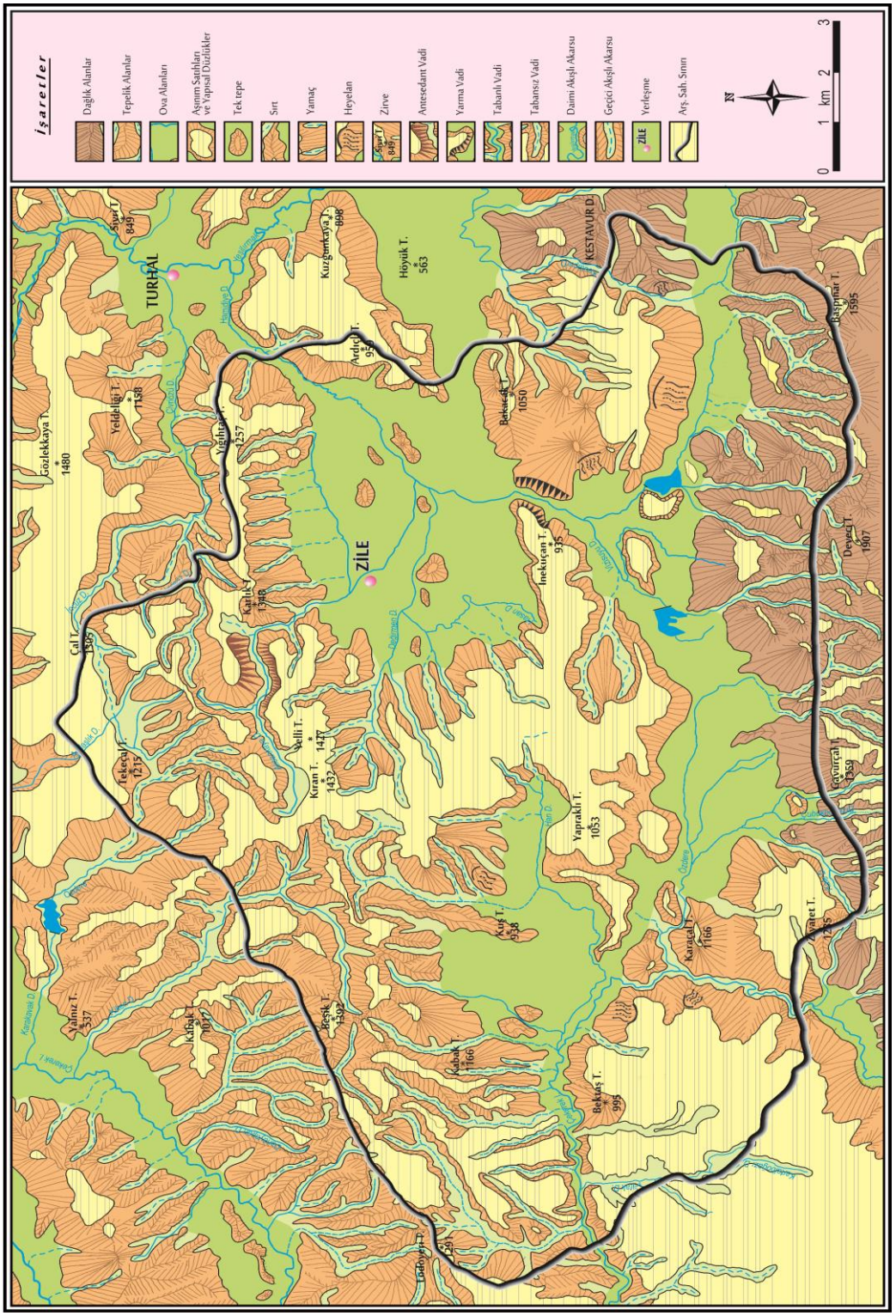
Yastıkçamı tepe (1399 m), Kabakçı tepe (1388 m), Çökekli tepe (1316 m), Çaltepe (1305 m), Dikmen tepe (1430 m), Lemeser Kaya tepesi (1361 m), Beşik tepe (1392 m), Yelli tepe (1427 m), Çal Tepe (1305 m) ise sahadaki diğer önemli yükseltilerdir.

Buzluk Dağı'nın Miyosen öncesinde kara durumuna geçtiği düşünülmektedir. Dağlık alandaki yaklaşık olarak 1400 m lere yakın zirveleriyle Büyüksivri Tepe, Yastıkçamı Tepe, Kabakçı Tepe gibi zirvelerin profilindeki genel gidiş eski aşınım yüzeyinin göstergesi durumundadır. Alt-Orta Miyosen yaşlı bu aşınım yüzeyi günümüzde Karacaveranözü deresi, Kara Dere, Elmalı Dere, Değirmenözü Deresi gibi akarsularla deforme olmuş durumadır. Aşımın yüzeyinin fazla deformasyona uğramadığı alanlarda Karacaören, Büyükkozluca, Yaylayolu köyü gibi yerleşmeler kurulmuştur. Yükseltisi batıdan doğuya artan bu aşınım yüzeyinin yükseltisi 1150-1400 m arasında değişmektedir. Buzluk Dağı'nda Üst Miyosen-Pliyosen yaşlı 800-1100 m'ler arasında aşınım yüzeyi bulunur. Genel eğim yönü batıdan doğuya doğru olan bu aşınım yüzeyinde Kervansaray köyü bulunur. Buzluk Dağlarında Üst Miyosen-Pliyosen yüzeylerinden belli bir eğim kırıklığı ile ayrılan Üst Pliyosen-En Alt Pleistosen yaşlı 550-700 m seviyelerinde üçüncü bir aşınım yüzeyi yer alır.[56] Plato görünümlü üç ayrı aşınım yüzeyine sahip Buzluk dağlık sahası yükseltisi az, akarsularla parçalanmış, aşımım yüzeyindeki deformasyondan kurtulmuş alanlarda yer yer köy ve yayla yerleşmelerin, tarım alanların bulunduğu bir görünüm oluşturmaktadır. Aşınım yüzeylerindeki tarım alanlarında çoğunlukla tahıl tarımı yapılmaktadır.

Zile Ovası'nda batıdan doğuya doğru uzanan tek tepeler dizisi uzanır. Özçağlar bu tepelerin hepsinin Jura-Kretase yaşlı kalkerlerden oluştuğunu, eskiden ova ortasında bir dağ sırasının mevcut olduğunu, sonradan gerçekleşen kırılıp, çökme ve aşınmayla bu dağın tek tek tepeler halinde kaldığını belirtmektedir. Bu tepelerden ovadaki en önemli ada tepe olan Hüseyin Gazi Tepesi (990 m) tektonik hareketlerle kırılmaya uğramıştır. Akeşme Tepe (787 m), Küçük Çal Tepe (787 m), Kovukkaya Tepe (700 m), Kınalı Çal Tepe (767 m), Güvercinlik Tepe (841 m), Arılık Tepe (767 m) ovadaki diğer tepelerdir.[57]

---

[56] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 33-35.
[57] Özçağlar, *Zile-Turhal Yöresinin Monografyası*, s. 13.

Harita 1.2. Araştırma Sahasının Jeomorfoloji Haritası

Araştırma sahasında birbirinden farklı oluşuma sahip iki ova bulunmaktadır. Bunlar *Zile Ovası* ve *Boztepe* diğer adıyla *Yıldıztepe Ovası*'dır.

Bunlardan Zile Ovası'nı güneyden çevreleyen ve araştırma sahasının dışında kalan Deveci dağları, kuzeyden ise 2000 m den daha yüksek olan Akdağ'lar (2062 m) ile sınırlanmıştır.[58] Yaklaşık 120 km^2 yüzölçüme sahip olan Zile Ovası'nın, doğuda Turhal Ovası sınırında yüksekliği 600 m, batıda 900 m, kuzeyde 800 m, güneyde ise 750 m'dir.[59] Ortalama yüksekliği 700 m olan Zile Ovası kuzeydoğuda *Hamide Boğazı* ile Turhal Ovası'na, doğuda Ütük köyü önündeki alçak bir eşikle de *Kazova'ya* açılır. Ova GB-KD doğrultusunda yaklaşık 12 km uzunluğa, KB-GD doğrultusunda da 9 km genişliğe sahiptir. Ovanın eğimi % 5-8 arasında değişir iken Zile-Turhal karayolunun güney kısmında eğim % 0-4, kuzeyde %5'tir.[60] Genel eğim yönü ise batıda, batıdan doğuya doğru, doğuda ise, doğudan batıya doğrudur.[61]

Bölgenin tektonik durumuna incelendiğinde, araştırma sahası Hersinyen ve Alp Orojenezine maruz kalmış sonrasında gerçekleşen epirojenik hareketler neticesinde birtakım kırıklar olmuştur. Basamak fayları olan bu kırıkların büyük bir kısmı E-W veya NE-SW yönünde, birbirlerine de paralel olarak uzanmaktadır. Bu faylar boyunca, kuzey ve güneydeki dağlık kütleler ile ovanın merkezi kısmındaki Hüseyingazi tepesi horst şeklinde yükselmişlerdir. Söz konusu fayların başlıcaları şunlardır: Zile Fayı (NE-SW), Emirören Fayı (güneydeki Hotan çayı, ve bu fay boyunca vadisini geliştirmiş olup, yönü NNS- SSW olmuştur), güneydeki Özyurt Fayı, en güneyde bulunup, ovanın çökmesinde çok önemli bir rol oynamış olan Kızılcın Fayı'dır. Yönü ENE-WSW olan bu fayın kuzeyinde kalan kısmı çökmüş, aksi yöndeki kısmı ise yükselmiştir. Fay orta kesimde Jura-Kretase yaşlı formasyonu kesmekle beraber, batıda bu formasyonlarla, Oligo-Miyosen formasyonlarını net bir şekilde birbirinden ayırmaktadır.

Zile Ovası, tipik bir çöküntü dolgu ovasıdır. Miyosen'den sonra meydana gelmişlerdir. Bu duruma göre ovanın çökmesi Miyosen'i takibendir. Aynı zamanda bunların gençleşmiş olmaları, çökme ve yükselmelere neden olan hareketleri günümüzde de halen devam ettiğini göstermektedir. Yani ova, Post-Miyosen'deki hareketlerle çökmüş (sadece merkezi kısımlardaki Hüseyingazi tepesi-Zile'nin 3 km

[58] Mehmet Ardos, *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, Cilt:2, Çantay Kitabevi, İstanbul 1995, s.101.
[59] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Zile Ovası Hidrojeolojik Etüt Raporları, s. 14.
[60] Özçağlar, *Zile-Turhal Yöresinin Monoğrafyası*, s. 15.
[61] Ardos, *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, s. 101.

kadar güneyinde- yükselmiştir), çöken kısımlarda daha sonra Pliyosen gölleri oluşmuş ve sonunda bu göller kurumuş, sadece akarsuların getirdikleri alüvyonlar birikmeye başlamıştır. Ancak Yeşilırmak'ın seviyesinde meydana gelen değişiklik nedeniyle bir takım taraçalar oluşmuştur.[62] Kısacası tektonik bir ova olan Zile Ovası'nın bugünkü şeklini almasında Neotektonik hareketler ve farklı aşınım, aynı zamanda geriye doğru aşınım faktörleri etkili olmuştur.[63]

Zile Ovası'nın güneyinde yer alan Boztepe Ovası ise alüvyal dolgulu çöküntü ovasıdır. Oluşumu Zile Ovası'ndan daha genç olan ova kabaca NE-SW yönünde uzanmaktadır. Oligo-Miyosen depoları içerisinde gerçekleşmiş ovanın faylanmalarla ilgisi yoktur. Kuzeydeki kaide seviyesi düşüklüğü nedeni ile Hotan çayının daha fazla hız ile vadisini kazması sonucu bu kısmı drene etmesi ile ortaya çıkmış olan Boztepe Ovası, sonraki alüvyal dolgular ile de bugünkü şeklini almıştır.[64]

Sahanın litolojik özellikleri, tektonik gelişimi, flüviyal süreçler ve iklim faktörlerinin etkisiyle çeşitli vadi tipleri ortaya çıkmıştır. Arazi etütleri sırasında ve 1/25000 ölçekli topoğrafya haritalarından yararlanılarak tespit edilen başlıca vadiler tabansız vadiler, tabanlı vadiler, yarma vadiler (antesedant) ve kapma olayının gerçekleştiği boğaz vadiler bulunmaktadır.

Sahada Yeşilırmağın kolları olan Çekerek ve Hotan Çayı'nın kollarının yukarı çığırlarında genellikle vadilerin tabanı gelişmemiş olup neredeyse yok gibidir. Ancak belirtilen ana kolların geçtiği yerlerde geniş vadi tabanları ortaya çıkmıştır. Tarımsal kullanım açısından birinci sınıf olan bu araziler üzerinde şekerpancarı ve ayçiçeği yetiştirilmektedir. Özellikle Hotan Çayı vadisi boyunca yer yer tabanlı vadilerin genişliği 200 m'yi bulmaktadır.

Araştırma sahamızın güneydoğusunda Honar Boğazı yer alır. Kaynağı çalışma sahamızın güneyinde olan Honar Çayı, Çeltek köyü yakınlarında huniye benzeyen 4 km'lik bir boğaza girer. Bu boğazda Hasanağa köyü yakınlarında Zile Ovası'na çıkmaktadır. Honar çayının güneydoğuda boğaza girdiği yerde huniye benzemesinden dolayı yöre halkı tarafından *Honar Boğazı* diye isimlendirilmektedir. Sahamızın Jeomorfoloji araştırmalarını yapan Özçağlar'a göre boğaz Antesedan yarma boğazı

[62] Ardos, *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, s. 103.
[63] Yalçıner, *Zile (Tokat) Bölgesinin Strüktüral ve Jeomorfolojik Özellikleri*, s. 77.
[64] Yalçıner, *Zile (Tokat) Bölgesinin Strüktüral ve Jeomorfolojik Özellikleri*, s. 81.

özelliği taşımaktadır. Honar çayının iki yanındaki saha epirojenik hareketler esnasında yükselerek akarsu yatağını derine kazarak gömülmüştür.[65] Bu gömülme sırasında önce Oligo-Miyosen dolgusuna ait yumuşak dolgular aşındırılmış ve taşınmıştır. Bu şekilde alttaki üst tebeşir arazi, boğazın her iki yakasında marnlı kalkerle yüzeye çıkmışlardır. Böylece boğaz güneydeki Boztepe çukur alanını kuzeydeki Zile Ovası'na bağlamıştır. Özçağlar burada önceden oluşmuş bir vadi izine rastlanılmadığı dikkate alınarak boğazın epijenik tarzda teşekkül etmesinin muhtemel olmadığını ifade etmektedir.

Kuzey güney doğrultusunda Zile Ovası'nı kat eden Honar çayı, Korucuk köyü kuzeyinde kuzeydoğuya yönelmekte, Bağlarpınarı köyü yakınlarında Sivas-Samsun demiryolu ile Zile-Turhal karayolunun geçtiği bir boğaza girmektedir. Hamidiye boğazı olarak isimlendirilen bu yarma vadinin uzunluğu 7 km'dir. Hamidiye Boğazı güneybayı-kuzeydoğu istikametinde faylarla çöken alanı Honar çayının aşındırmasıyla meydana gelmiştir.[66]

Sahada geriye aşındırma yarma vadisi olan *Dereboğaz,* adını Derebaşı köyünden almıştır. Zile-Amasya karayolunun içinden geçtiği tabii bir yol güzergahı durumundadır. Bu boğaz Zile Ovası'nın kuzeybatısında, Dereboğazı deresinin gri renkli metamorfik şist ve mermerleşmiş kalkerleri arasında açtığı bir boğazdır. Dereboğazı deresi Çayır köyü civarındaki 1300 m yükseklikteki sahadan kaynağını alır ve GB-KD doğrultusunda dar bir vadi içinde akar. Derbaşı köyü önünden geçtikten sonra ani yön değiştirerek dirsek oluşturup 3 km'lik dar bir boğazdan geçerek Zile Ovası'na ulaşır. Özçağlar göre Derboğazı deresi ilk durumda Oligo-Miyosen seri içerisinde GB-KD doğrultusundaki fay hattına uyarak Ağcaşar deresi ile birleşmekteydi. Sonradan gerçekleşen yükselme hareketleriyle Zile Ovası'nı dolduran sular çekilmiş ve akarsuların derine kazmaya başlaması esnasında Zile Ovası'nda var olan göle dökülen küçük bir akarsuyun yatağını geriye kazması neticesinde Ağcaşar deresine karışan bu dereyi kapmıştır. Kapma sonucunda bir dirsek meydana gelmiştir ve bu olaylar sonucunda Dereboğazı meydana gelmiştir.[67]

Buzluk Dağı üzerinde Alt-Orta Miyosen yaşlı aşınım yüzeyi gelişmiştir. Dağlık saha üzerinde yaklaşık 1400 m Büyüksivri Tepe, Yastıkçamı Tepe ve Kabakçı Tepe gibi

[65] Özçağlar, *Zile-Turhal Yöresinin Monoğrafyası*, s. 18.
[66] Özçağlar, *Zile-Turhal Yöresinin Monoğrafyası*, s. 18.
[67] Özçağlar, *Zile-Turhal Yöresinin Monoğrafyası*, s. 19-20.

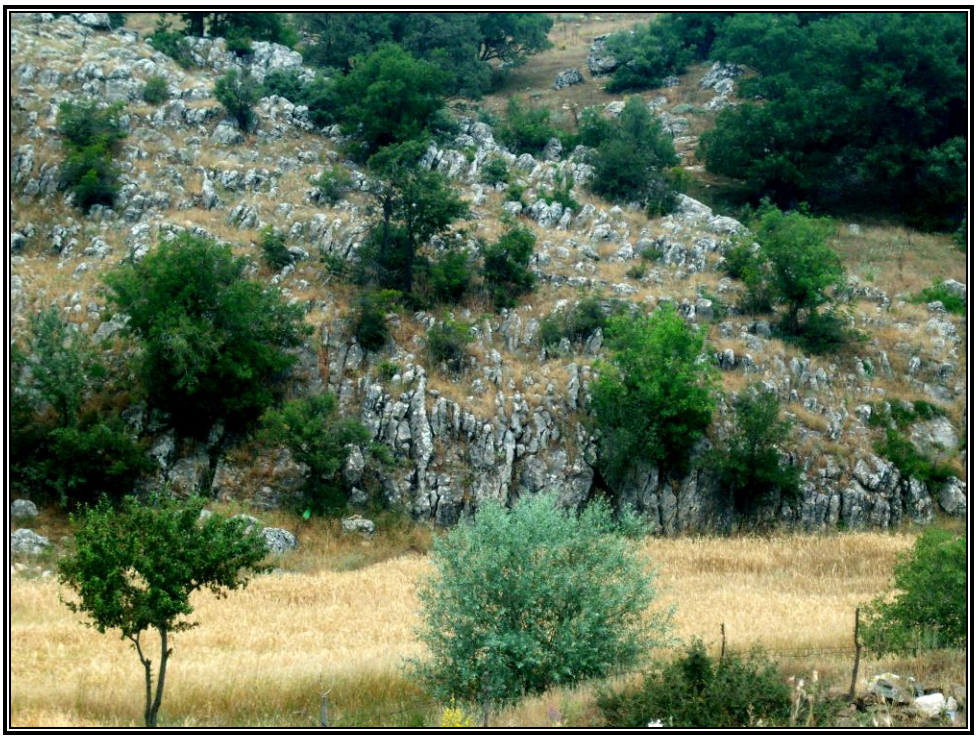
tepeler birbirine yakın zirveleri, profillerindeki genel gidiş dikkate alındığında eski bir aşınım düzlüğü olduğu ortaya çıkmaktadır. Başta metamorfikler olmak üzere Jura-Kretase kalkeri, Eosen filişlerini kesen aşınım yüzeyleri akarsular tarafından yarılmıştır. Aşınım yüzeylerinin fazla deformasyona uğramayan alanlarında Karacaören, Büyükkozluca, Yaylayolu gibi yerleşme birimleri kurulmuştur.[68]

Araştırma sahasında kalkerlerin yer alığı dağlık ve tepelik alanlarda lapye, dolin ve büyüklü küçüklü oyuk ve mağaralardan oluşan karstik şekiller bulunmaktadır. Bunlar karstik erimelerle oluşan erime boşlukları ve çukurlardan ibarettir.

Sahada Buzluk Dağları üzerinde Jura-Kretase kalkerler üzerinde dolin ve lapye gibi karstik şekillere de rastlanılmaktadır. Araştırma sahamızda erime sonucu oluşmuş Kavurma Çukuru ve Kılıçarmut dolinleri bulunmaktadır. Bunlardan Kavurma Çukuru dolini Kervansaray köyünün 1 km kuzeyinde yer alır. Çapı yaklaşık 80 m, derinliği 12 m olan bu dolinin bulunduğu kesim taş ocağı olarak kullanıldığından tahribe uğramıştır. Kılıçarmut dolini ise Kavurma Çukuru'nun 1300 m Doğusunda bulunmaktadır. Bu dolininde çapı yaklaşık 100m, derinliği ise 8 mdir.[69]

Araştırma sakasında Kervansaray köyünün kuzey ve kuzeydoğusunda kireçtaşları üzerinde gelişmiş olan lapyelere de rastlanır (Fotoğraf 1.2). Karst topografyasının en küçük erime şekillerinden olan lapyeler sahada çoğunlukla oluklu, düztabanlı lapyeler şeklindedir. Yörede düztabanlı lapyelere *Gaglık* ismi verilmiştir.[70]

[68] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 34.
[69] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 37.
[70] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 37.

Fotoğraf 1.2. Kervansaray Köyü Çevresindeki Oluklu Lapyelerden Bir Görünüm

Karst topografyasının tipik aşınım şekillerinden biri olan mağaralara Zile ilçesinde rastlanılmaktadır. Ancak saha etüdleri sırasında turizm açısından ve speleoloji araştırmalarına uygun büyük ve genişlikte mağaralara rastlanılmamıştır. Sahadaki mağaraların bazıları ağız kısımları bir insan zor sığabileceği genişlikte iken, bazı mağaraların ağız kısmı geniş olmasına rağmen iç kesimi küçük bir odadan ibarettir. Sahadaki bu inlerin bir kısmı çobanlar tarafından yağışlı günlerde kullanılmaktadır.

1.2. İKLİM ÖZELLİKLERİ

1.2.1. Genel Bakış

İklim, doğrudan ya da dolaylı olarak coğrafi çevreyi şekillendiren, insanların kültürel yaşayışından, gerçekleştirdiği ekonomik faaliyete, meskenlerden, ulaşımına kadar beşeri yaşam üzerinde son derece etkili ve bunları kontrol eden bir süreçtir. Araştırma sahasının beşeri ve ekonomik özelliklerinin ortaya konulabilmesi için yörenin iklim özelliklerinin değerlendirilmesi önemlidir. Bu amaç doğrultusunda Zile ilçesinin iklimini etkileyen planeter faktörler ile sıcaklık, basınç ve rüzgârlar, nem ve yağış gibi iklim elemanları analiz edilmeye çalışılacaktır.

Zile'nin iklim özelliklerinin ortaya konmasında Zile Meteoroloji İstasyonu'na ait verilerle birlikte Tokat, Artova istasyonlarına ait rasat verileri değerlendirilecektir. Bunlardan Tokat istasyonu, Zile'de güneşlenme süresi, buharlaşma ile ilgili ölçümler yapılmadığı için, Artova araştırma sahasının yakınında olup daha yüksekte yer aldığı için seçilmiştir. Zile istasyonun yüksekliği 700 m, Tokat 608 m, Artova ise 1200 m'dir.

Zile ilçesinin iklimiyle ilgili öncelikli olarak planeter faktörler içerisinde güneşlenme süresi, güneş ışınlarının geliş açıları ve hava kütlelerinin mevsimler göre durumu incelenecektir.

Araştırma sahasına en yakın güneşlenme süresi ölçümü yapılan istasyon olan Tokat meteoroloji istasyonunun verilerine göre sahada en uzun gündüz süreleri yaz aylarında görülmektedir. Haziran Eylül döneminde 8 saatin üzerinde seyreden güneşlenme süresi en yüksek değerine 9 saat 17 dakika ile ağustos ayında ulaşmaktadır. Kışın en düşük değerlerin görüldüğü aralık ayında ise 2 saat 31′ lık güneşlenme süresi görülmektedir. Tokat'ta yıllık ortalama güneşlenme süresi 6 saat olup, yıl boyunca güneşlenme süresi 2 saatin altına düşmemektedir. Tokat'ta kış aylarında güneşlenme süreleri yaklaşık 3 saattir. Güneşlenme süreleri ile güneş ışınlarının geliş açısı arasındaki paralellik aşikârdır.

Yaz aylarındaki yülsek değerler gündüz süresinin fazla olması yanında, açık-bulutsuz hava şartlarının etkisi büyüktür. Nitekim 15.3 güne ulaşan açık gün sayısının bulunduğu ağustos ayında güneşlenme süresi 9 saat 17 dakika kadardır.

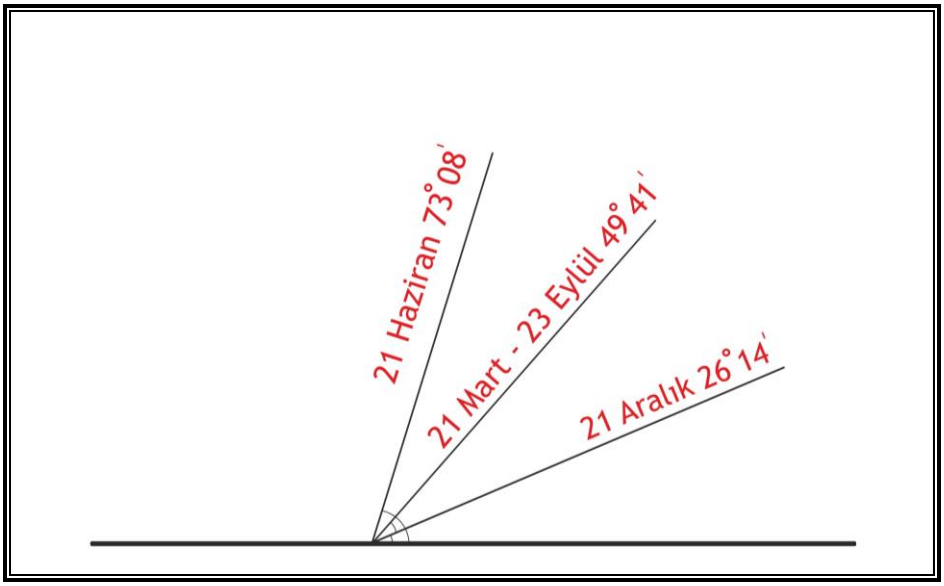
Kış aylarında düşük güneşlenme değerlerinde gündüz süresinin kısalığı ve yüksek bulutluluk, başka bir ifadeyle kapalı günler sayısındaki yüksek değerlerin önemli etkisi bulunmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ocak ayında güneşlenme süresi 2 saat 45 dakikaya kadar düşer (Tablo 1.2).

Tablo 1.2. Tokat'ta Günlük Ortalama Güneşlenme Süreleri (Saat: Dakika).

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Y.O.
02:45	03:46	04:58	06:03	07:15	08:31	08:37	**09:17**	08:27	05:55	04:05	**02:31**	06:01

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Radyasyon yalnızca güneşlenme süresine bağlı olmayıp güneş ışınlarının yıl içerisinde geliş açılarının da etkisi oldukça önemlidir. Bilindiği üzere sıcaklıkla doğrudan orantılı olan güneş ışınlarının geliş açısını o sahanın dünya üzerinde bulunduğu matematiksel konumu belirler. Zile yaklaşık $40^{o}19^{\prime}$ kuzey enlemi üzerinde yer almaktadır. Buna göre Zile'de güneş ışınlarının geliş açısı en büyük değere 21 haziranda ulaşır bu açı $73^{o}\,08^{\prime}$ dır (Şekil 1.1). Bu açı en düşük değere 21 aralıkta ulaşır güneş ışınları bölgeye $26^{o}\,14^{\prime}$ açıyla düşer. 21 mart, 23 eylül tarihlerinde ise açı $49^{o}\,41^{\prime}$ dır. Bölgeye ulaşan güneş ışınlarının yaz ve kış arasındaki açı farkı ise $46^{o}\,54^{\prime}$ kadardır. Yıl boyunca güneş ışınlarının gelme açısının 73 ile 26 arasında değiştiği Zile'de kışın daha dik açıyla gelen ışınların yazın daha eğik açılarla geldiği söylenebilir.

Şekil 1.1. Güneş Işınlarının Zile'ye Düşüş Açıları

Türkiye'nin ikliminin belirlenmesinde önemli planeter faktörlerden birisi de ülkemizin hava kütlelerine göre konumudur. Türkiye, bu bağlamda da araştırma bölgesi yıl boyunca farklı hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır. Ancak Türkiye herhangi bir hava kütlesinin kaynak sahası olmadığı için, mevsimine göre başka alanlardan gelen hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır. Yazın güneyden gelen tropikal hava kütlelerinin, kışın ise kuzeyden gelen polar hava kütlelerinin etkisindedir.[71] Bununla

[71] İbrahim Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, Meta Basım, İzmir 2010, s. 406.

birlikte yeryüzünde sürtünme, zeminin tabiatı, yükselti, yerşekillerinin uzanış doğrultusu bu hava kütlelerini etkilemektedir.[72]

Yaz mevsiminde Türkiye, büyük ölçüde tropikal hava kütlelerinin etkisinde kalır. Bu dönemde Azor adaları üzerinde oluşmuş Subtropikal yüksek basınç alanından, güneyde Basra Körfezi çevresinde oluşmuş olan Alçak basınç alanına doğru bir hava hareketi gerçekleşmiştir. Yani sıcak mevsimde ülkemizde Karadeniz üzerinden gelen Azor Yüksek Basıncı'ndan, Basra Alçak Basınç Merkezi'ne esen kuzey yönlü rüzgârlar hâkimdir. Bu rüzgârlar Anadolu'nun kuzeyinde yaz yağışlarına sebep olurlar.[73] Bu dönemde Samsun gerisindeki Canik Dağları'nın fazla yüksek olmaması (1000-1200m) nem taşıyan bulutların iç kesimlere ulaşmasına çok fazla engel teşkil etmez. Nem taşıyan bulutlar Yeşilırmak ve kollarının açtığı vadilerde kanalize olup Zile'ye ulaşabilmektedir. Hatta bu hava kütleleri ilçenin güneyinde Deveci Dağı'na (1892 m) ulaşıp yağış bırakabilmektedir.[74] Yine de genel olarak ülkemizde de en az yağış alan yaz mevsimi, Zile'de en az yağış alınan mevsimdir.

Kış mevsimi ise Türkiye'de kasım-nisan ayları arasında koşullarını hissettirir, bir bakıma yaz dönemi koşullarının aksine bir durum ortaya çıkar.[75] Bu mevsimde Türkiye, Avrupa'nın kuzeybatısından kaynaklanan denizel polar ile Orta ve Doğu Avrupa'dan kaynaklanan karasal hava kütlelerinin Akdeniz üzerinde karşılaşmasıyla meydana gelen cephe sisteminin etkisinde kalır.[76] Balkanlardan gelen siklonlar karasal polar hava kütlelerini Türkiye'ye taşıyarak, Marmara, Kuzey Ege, Karadeniz ile İç Anadolu'nun kuzey kesimini etkiler. Bu durum alçak yerlerde yağışlara, yüksek yerlerde kar yağışlarına sebep olur.[77]

---

[72] Asaf Koçman, *Türkiye İklimi,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No:72, İzmir 1993, s. 2.
[73] Sırrı Erinç, *Klimatoloji ve Metodları*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1996, s. 296-298.
[74] Özçağlar, Zile'nin Coğrafi Potansiyeli ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakımından Önemi, s. 203.
[75] Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, s. 408.
[76] Asaf Koçman, *Türkiye İklimi*, s. 2.
[77] Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, s. 411.

1.2.2. İklim Elemanları

1.2.2.1. Sıcaklık

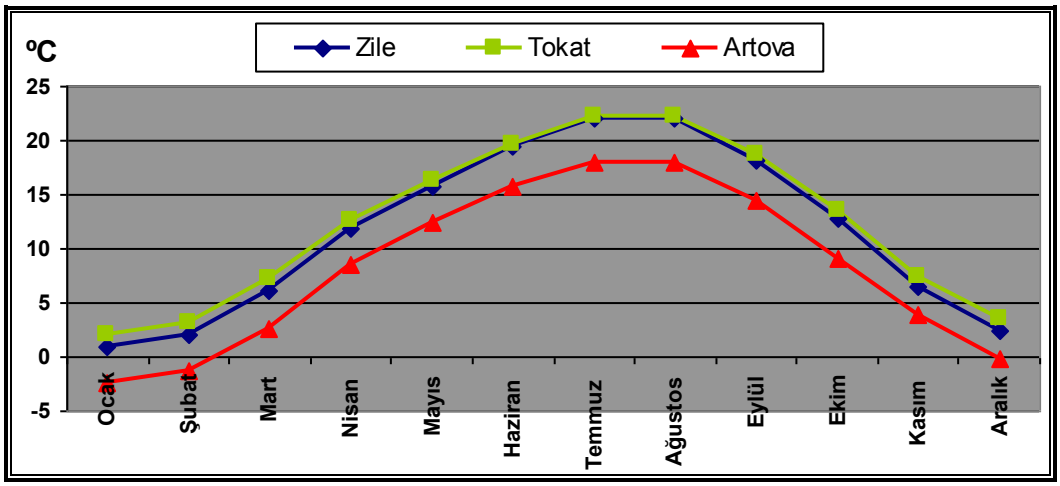
Zile Meteoroloji İstasyonu'nun 32 yıllık rasat sonuçlarına göre, araştırma sahasında yıllık ortalama sıcaklık 11.7 ºC' dir (Tablo 1.3. ve Şekil 1.2). Bu değer, Tokat'ta 12.4 ºC' ile Zile'ye oldukça yakındır. Zile istasyonu ile arasında 500 m yükselti farkı bulunan Artova'da ise yıllık ortalama sıcaklık 8.2 ºC'dir. Topoğrafik yapının kısa mesafelerde değişmesi sıcaklığın dağılışını etkilemiş, önemli farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Zile Meteoroloji İstasyonuna ait veriler şüphesiz ilçenin tamamı için geçerli değildir. Daha öncede bahsedildiği gibi bu istasyonun yükseltisi 700 m'dir ve rasat verileri meteoroloji istasyonunun kurulmuş olduğu ilçe merkezini kapsar. Bilindiği gibi sıcaklık yükseltiye bağlı olarak her 100 m'de 0.5 °C azalır. İlçede yükselti değerleri 596 m ile 1432 m arasında değişir. Buna göre en yüksek ve en alçak kesimler arasında yaklaşık 4 °C'lik sıcaklık farkı meydana gelir. Zile ilçe merkezinde 11.7 °C olan yıllık ortalama sıcaklık değeri dağlık alanlarda 7-8 °C civarında olabilir.

Tablo 1.3. Seçilmiş İstasyonlarda Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri (ºC).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	0.9	2.0	6.2	11.8	15.8	19.4	22.1	22.1	18.1	12.8	6.5	2.4	11.7
Tokat	2.0	3.2	7.2	12.6	16.3	19.7	22.2	22.3	18.7	13.5	7.5	3.5	12.4
Artova	-2.4	-1.3	2.6	8.6	12.5	15.7	17.9	18.0	14.4	9.1	3.8	-0.2	8.2

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.2. Zile ve Seçilmiş İstasyonların Aylık Ortalama Sıcaklık Ortalamaları (ºC).

Aylık ortalama sıcaklık dağılışı incelendiğinde, kış aylarında Artova'da sıcaklıkların 0 °C'nin altında olduğu, Zile ve Tokat'ta ise hiçbir ayda 0 °C'nin altına düşmediği gözlenir. En soğuk ay olarak göze çarpan ocakta aylık ortalama sıcaklık Artova'da -2.4 °C, Zile 0.9 °C, Tokat 2.0 °C'dir. Mart ayında Zile'de 6.2 °C, Tokat'ta biraz daha yüksek olup 7.2 °C'dir. Artova da is bu ayda sıcaklık 0 °C'nin üzerine çıkmış ve 2.6 °C olmuştur. Her üç istasyonda da aylık ortalama sıcaklıkların yıllık ortalamalardan daha yüksek değerlere ulaştığı ilk ay nisandır. Bu ayda Zile 11.8 °C, Tokat 212.6 °C, Artova'da 8.6 °C sıcaklığa sahiptir.

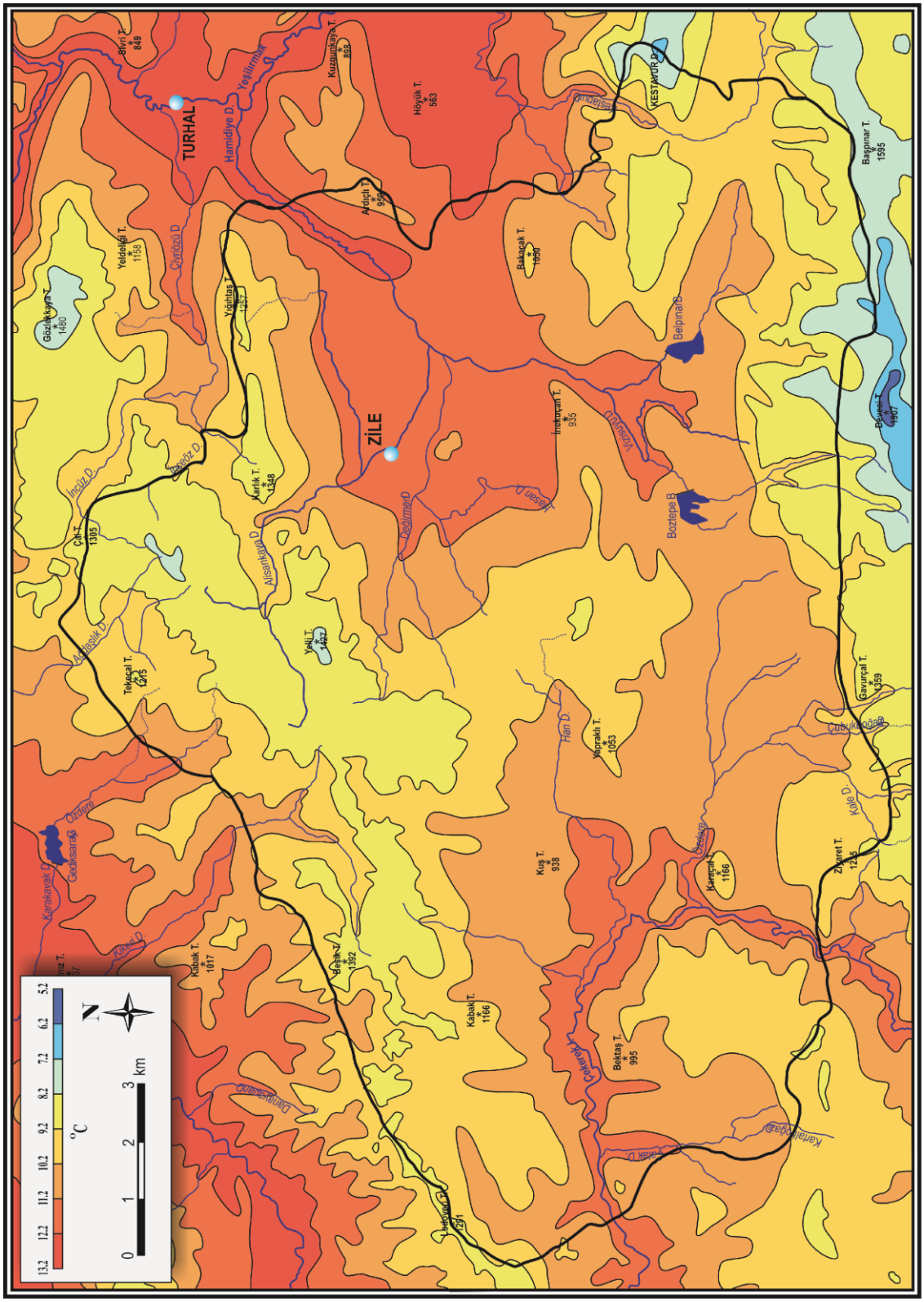
Zile'de en sıcak aylar temmuz ve ağustostur. Bu aylarda sıcaklık 22.1 °C'yi bulmaktadır. Ağustos, Tokat ve Artova'da da en sıcak aydır. Bu ayda Artova'da 18.0 °C, Tokat 22.3 °C aylık ortalama sıcaklıklar görülür. Eylül ayından itibaren üç istasyonda da sıcaklıklar hızla azalmaktadır. Kasım ayına gelindiğinde her üç istasyonda da ortalama sıcaklıklar yıllık ortalamaların altına düşer. Kasım'da aylık ortalama sıcaklığın Zile'de 6.5 °C, Tokat'ta 7.5 °C, Artova'da ise 3.8 °C olduğu görülür.

Zile'de yıllık ortalama sıcaklık dağılışı yükseltiye bağlı olarak doğu ve batıdaki ovalık alanlardan sahanın güneyindeki ve kuzey-kuzeydoğusundaki dağlık alanlara gidildikçe azalmaktadır (Harita 1.3). Sahadaki vadi tabanları ile dağlık alanla arasındaki 800 m'yi geçen yükselti farkına bağlı olarak 4-5 °C'lik farklar bulunmaktadır. Kırlar, Emirören, Korucuk, Şeyhnusrettin, Yeniköy, Hasanağa gibi yükseltisi 700 m'yi

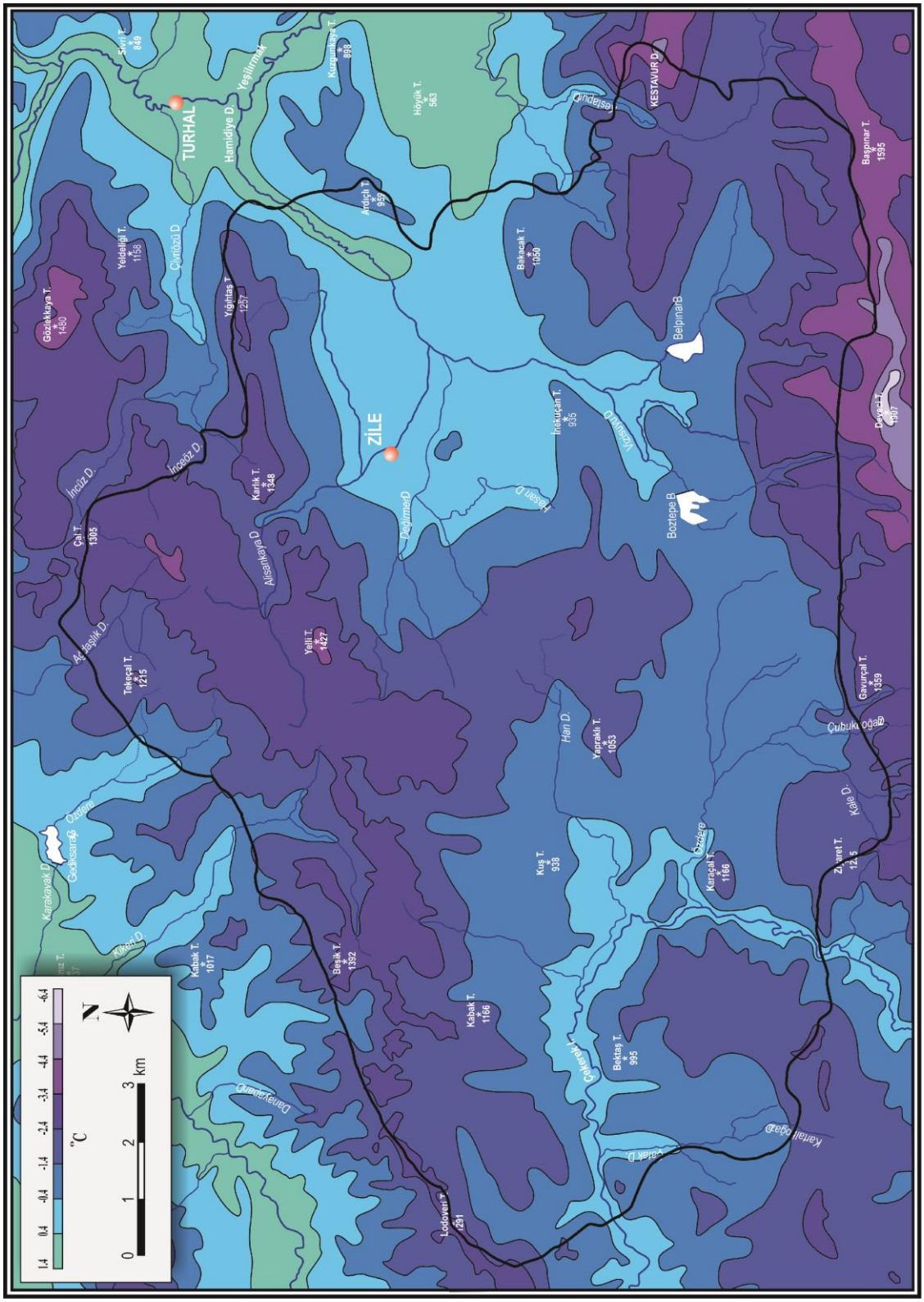
bulmayan köylerde 11-12 °C'yi bulan sıcaklıklar, Yükseltisi 1300 m'yi geçen Yaylayolu, Yalnızköy'de 8-9 °C ye düşmektedir.

Ocak ayı ortalama sıcaklıkları, yıllık ortalamalarda olduğu gibi yüksektiye bağlı olarak dağlık alanlara doğru gidildikçe azalmaktadır (Harita 1.4). Akarsu vadilerine sokulan ılık hava yükseltisi 595 m olan Kırlar köyünde kış sıcaklıkları 1 °C civarındadır. Ancak yükseltisi 800 m'yi bulan sahadaki 23 köyde sıcaklıklar eksi derecelere düşmektedir. 1000 m ve üzerindeki 47 köyde -4 °C lere kadar kış sıcaklıklarının düştüğü söylenebilir. Yükseltinin 1000 m ve üzerinde olduğu bu köylerde kar belli bir süre yerde kalmaktadır.

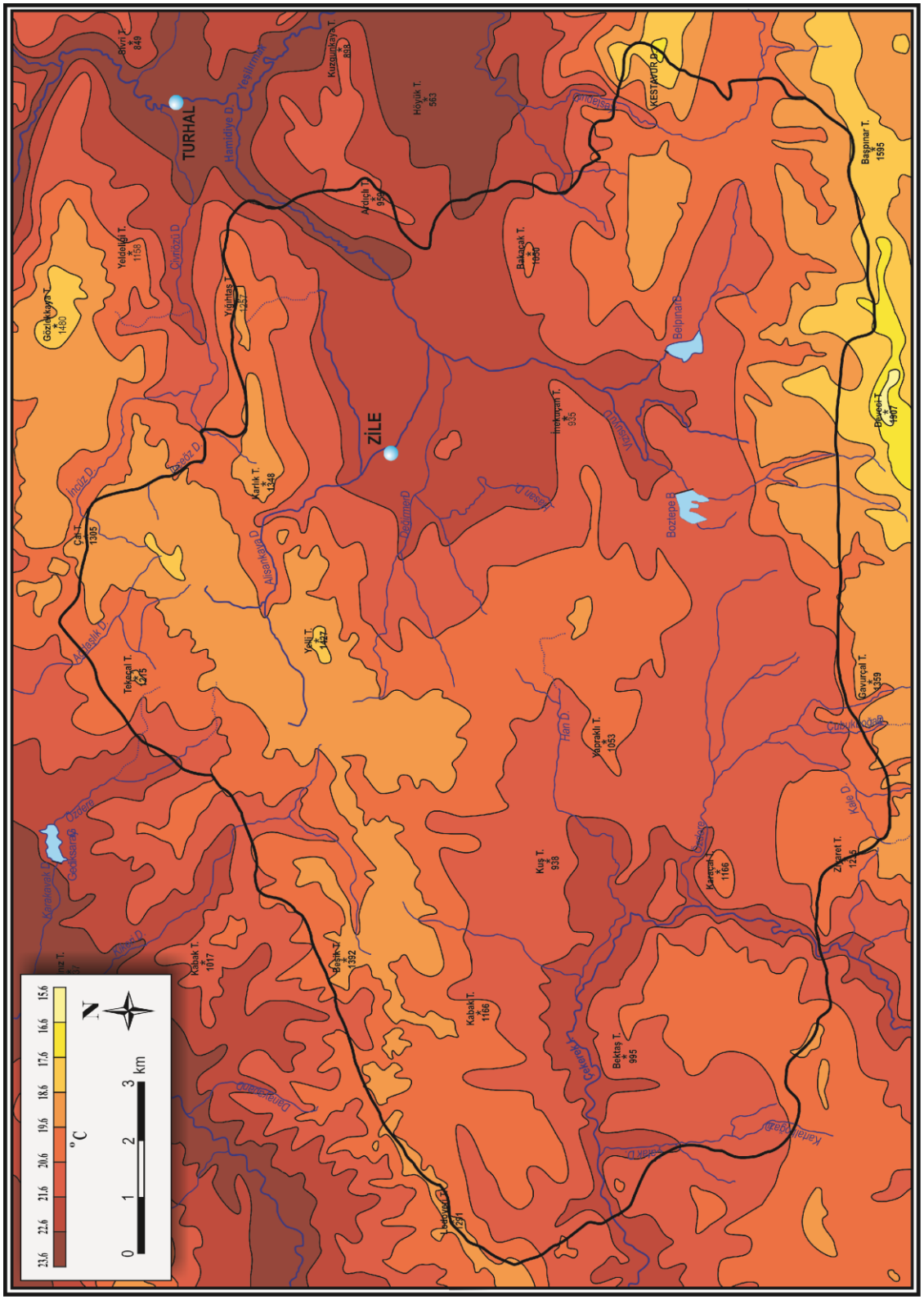
Temmuz ayı ortalama sıcaklık eğrileri (Harita 1.5) incelendiğinde; vadi tabanlarında 22 °C'yi geçen sıcaklıkların yükseltinin artışına bağlı olarak 17-18 °C'ye kadar düştüğü söylenebilir. Sahanın doğusunda Yeşilırmak'a katılan Hamidiye deresi vadi tabanı bu ayda sıcaklık değerinin en yüksek olduğu yerdir. 1400 m'den daha yüksek Karlık tepe ve Yelli tepe ise en düşük sıcaklıkların görüldüğü yerlerdir.

Harita 1.3. Araştırma Sahasında Yıllık Ortalama Sıcaklık Dağılış Haritası.

Harita 1.4. Araştırma Sahasında Ocak Ayı Ortalama Sıcaklık Dağılış Haritası

Harita 1.5. Araştırma Sahasında Temmuz Ayı Ortalama Sıcaklık Dağılış Haritası

Araştırma sahasında sıcaklığın mevsimlere dağılışı incelendiğinde (Tablo 1.4) 21.2 ºC'lik ortalamayı bulan değerlerle en sıcak mevsimin olduğu görülür. Kış ise 1.7 ºC ile en soğuk mevsimdir. İlkbahar ve sonbaharda ise ortalamaların birbirine yakın olduğu söylenebilir. İlkbaharda ortalama sıcaklık 11.2 ºC ile yıllık ortalamanın biraz altındadır. Sonbaharda 12.4 ºC olan bu değer ilkbahardan ve yıllık ortalamadan azda olsa yüksektir. Bu durum sonbahar başlangıcında eylül ayında sahada yaz şartlarının devam etmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 1.4. Zile'de Ortalama Sıcaklıkların Mevsimlere Göre Dağılışı (ºC).

İstasyon	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
Zile	11.2	21.2	12.4	1.7

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Sahanın beşeri faaliyetleri özellikle tarımsal faaliyetleri için en yüksek ve en düşük sıcaklık değerlerinin de bilinmesi önemlidir. Araştırma sahasındaki en önemli ekonomik faaliyet olan tarımsal faaliyetler açısından sahanın için en yüksek ve en düşük sıcaklık değerlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

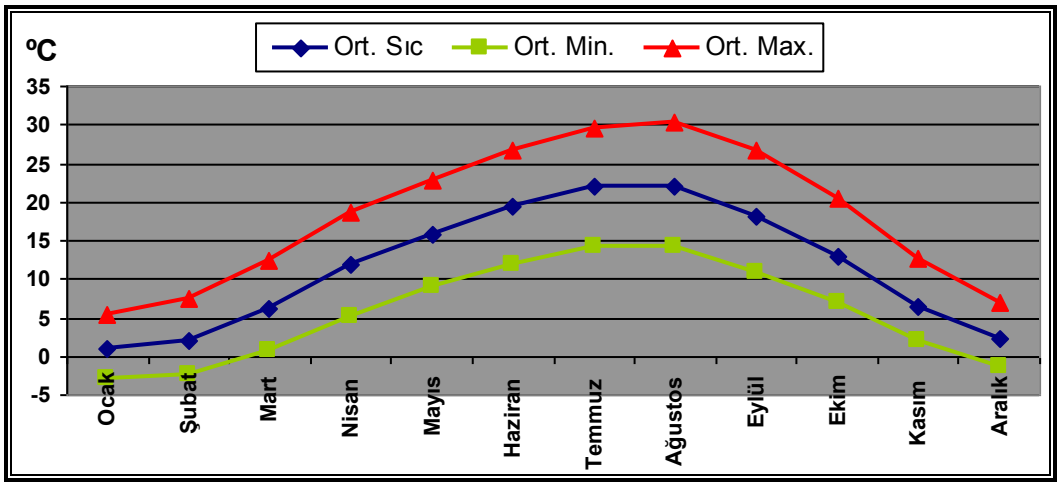
Zile'de ortalama yüksek sıcaklık (Ortalama Maksimum) 18.4 ºC'dir (Tablo 1.5). Yaz aylarında yükselen sıcaklıklar ağustos ayında zirveye ulaşır (30.2 ^{o}C). En düşük değerlerin görüldüğü ocak ayında 5.5 ºC'ye düşen sıcaklıklar bu aydan ağustos ayına kadar hızlı ve düzenli bir şekilde artar ve ağustos ayından sonra tekrar ocak ayına kadar düşmeye devam eder (Şekil 1.3). Bu değer, yıllık ortalama sıcaklıktan 6.7 ºC daha yüksektir.

Ortalama düşük sıcaklığın (Ortalama Minimum) ise 5.8 ºC olduğu sahada en düşük değer ocak ayında -2.9 ºC'dir. Ortalama düşük sıcaklık yalnızca kış ayları boyunca negatif değerlere sahiptir. Mart ayıyla birlikte artmaya başlayan sıcaklık değerleri temmuz (14.2 ºC) ve ağustos (14.2 ºC) ayındaki duraklamadan sonra sonbahar aylarında giderek düşmektedir. Sahada ortalama yüksek sıcaklıklar ve ortalama düşük sıcaklıklar arasında 12.6 ºC'lık bir fark mevcuttur.

Tablo 1.5. Zile'de Ortalama, Ortalama Yüksek ve Ortalama Düşük Sıcaklıklar (°C).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Ort. Sıc.	0.9	2.0	6.2	11.8	15.8	19.4	22.1	22.1	18.1	12.8	6.5	2.4	11.7
Ort. Düş.	-2.9	-2.4	0.8	5.1	9.1	12.0	14.2	14.2	10.8	6.9	1.9	-1.3	5.8
Ort. Yük.	5.5	7.5	12.5	18.7	22.8	26.6	29.6	30.2	26.8	20.5	12.7	7.0	18.4

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir (1975-2006) .

Şekil 1.3. Zile'de Ortalama ve Ortalama Ekstrem Sıcaklık Değerlerinin Aylara Göre Değişimi

Araştırma sahasında karasallık derecesi çok yüksek değildir. Yıllık amplitüd, ocak-temmuz aylarının sıcaklık ortalaması arasındaki fark 21.2 ºC'dir. Bu değer Tokat'ta 20.4 ºC'dir. Karasallık derecesinin Tokat'a göre biraz yüksek olması, deniz etkilerinin kuzeydeki dağlık alanlar sebebiyle yöremize sokulamaması ve yörenin İç Anadolu Bölgesi ile sınır oluşturmasından kaynaklandığı düşüncesindeyiz. Burada en düşük aylık ortalama karasallığın bir sonucu olarak her üç istasyonda ocak ayında görülürken, denizel ve diğer yerel faktörlerin etkisiyle en yüksek aylık ortalama Tokat ve Artova'da ağustos ayında görülür. Zile'de ise temmuz ve ağustos aynı ortalama sıcaklık değerine sahiptir.

Rasat devreleri boyunca Zile'de yaşanan en yüksek sıcaklık 31 Temmuz 2000 tarihinde 43.2 ºC olarak kaydedilmiştir. Tablo1.6 incelendiğinde en yüksek sıcaklıkların maksimum ve minimum değerleri arasındaki farkın 23.2 ºC olduğu görülmektedir (temmuz 43.2 ºC, ocak 20 ºC). Bu durum ilçenin karasallığı hakkında fikir vermektedir.

Yine nisan (32.8 ºC) ve ekim (33.6 ºC) aylarında yaşanan yüksek sıcaklıklarda dikkat çekicidir.

Tablo 1.6. Zile ve Tokat'ta En Yüksek Sıcaklıklar ve Tarihleri.

İst.	M.Eleman	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	Yılı	2001	2004	1975	1979	1980	1980	2000	1977	1980	1999	1979	1990	2000
	Günü	31	28	23	3	31	28	31	23	2	1	1	1	31
	Sıc.(ºC)	20.0	22.4	27.5	32.8	35.0	40.3	**43.2**	41.0	38.0	33.6	26.3	20.3	43.2
Tokat	Yılı	2001	2004	2001	1979	1995	2001	2000	1999	2003	1999	1979	1990	2000
	Günü	31	28	28	3	23	20	30	14	1	1	1	1	30
	Sıc.(ºC)	19.2	22.8	28.0	33.3	36.0	38.5	**45.0**	39.8	37.3	35.3	27.6	21.8	45.0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

En düşük değer ise 23 Şubat 1985 tarihinde yaşanmıştır (-22.1 ºC). Mutlak minimumların yıl içindeki seyrinde ise yalnızca dört ayda (haziran 1.6 ºC, temmuz 6.1ºC, ağustos 6.3 ºC, eylül 1.6 ºC) 0 ºC'nin üzerinde olduğu, diğer sekiz ay boyunca ise negatif değerlerin hüküm sürdüğü saptanmıştır (Tablo 1.7).

Tablo 1.7. Zile ve Tokat'ta en Düşük Sıcaklıklar ve Tarihleri

İst.	M.Eleman	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	Yılı	1989	1985	1985	1997	1988	1978	1985	1983	1992	1977	1995	2002	1985
	Günü	23	23	3	10	2	2	2	25	29	23	27	27	23
	Sıc. (ºC)	-17.8	**-22.1**	-20.0	-6.0	-2.7	1.6	6.1	6.3	1.6	-5.0	-10.0	-19.0	-22.1
Tokat	Yılı	1993	1985	1985	2004	1988	1984	1985	1983	1992	1977	2001	2002	1985
	Günü	1	23	4	5	2	15	2	26	28	23	23	27	23
	Sıc. (ºC)	-19.8	-22.1	**-21.2**	- 4.5	0.0	3.2	6.1	7.8	2.4	-2.8	-8.0	-21.0	-22.1

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Don olayı, ulaşımdan inşaata pek çok insan faaliyetine tesir etse de bilhassa tarımsal faaliyetleri etkilemesi bakımından önem arz etmektedir. Donlu günlerin, başlama tarihleri, süresi ve şiddeti sahip olduğu bu önemden dolayı beşeri etkinlikleri biçimlendirmektedir. Özellikle bahar aylarında gerçekleşen don olayları yöre

ekonomisinde önemli bir yeri olan tarımsal faaliyetleri etkilemekte hemen her yıl tarımsal ürünlerde zarara yol açmaktadır.

Zile'de yalnızca haziran-eylül dönemindeki dört ayda don olayı görülmemektedir (Tablo 1.8). İlk don olayı ekim ayında başlamakta, ocak ayında 21.7 gün ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Son don olayı mayıs ayına kadar sarkmaktadır. Yıllık ortalama donlu gün sayısının oldukça yüksek olduğu sahada mayıs ortalarında sona erse de ilkbahar donları dikkat çekicidir. Karşılaştırma istasyonları da araştırma sahası gibi don olayına maruz kalmaktadırlar. Tokat'ta ekim ayında başlayan don olayı, nisan ayında da devam etmektedir. Mayıs-eylül aylarında beş ay ise don olayı görülmez araştırma sahasında olduğu gibi ocak ayında 18.5 gün ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Artova'da ise don olayı haziran ayına dahi sarkmaktadır. En sıcak ayları olan temmuz ve ağustos ayları dışındaki her ayda donlu günler görülür. Ocak ayının neredeyse tamamı don olaylı günlerdir (27.5 gün).

Zile, Tokat ve Artova istasyonlarında yıl içinde don olaylarının görüldüğü günler toplamı da değişkenlik göstermektedir. Bu günler Zile'de 83 gün iken, Tokat'ta 66 gündür. Zile ve Tokat'ta ekim ayında başlayan don olayları, Zile'de mayıs ayında Tokat'ta ise nisan ayında son bulmaktadır. Bu durum Zile meyve ve sebze yetiştirmede olumsuz bir durum teşkil etmektedir. Özellikle nisan ve mayıs aylarında yaşanan donlar meyve çiçeklerinin olgunlaşma döneminde zarar görmesine neden olmaktadır. Aynı durum Tokat içinde geçerli olsa da nisanda azalan, mayıs ayında görülmeyen donlar sebze ve meyvecilik açısından Tokat için daha olumlu şartlar oluşturmuştur. Artova'da ise don olayının görüldüğü günler 132 günü bulur (Tablo 1.8).

Tablo 1.8. Seçilmiş İstasyonlarda Aylara Göre Don Olayının Görüldüğü Gün Sayıları.

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	21.7	18.5	11.8	1.8	0.2	-	-	-	-	1.1	9.5	18.4	83.0
Tokat	18.5	15.5	8.9	1.0	-	-	-	-	-	0.3	6.6	15.2	66.0
Artova	27.5	22.5	20.7	8.3	1.9	0.1	-	-	1.4	8.1	18.0	23.3	131.8

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Elbette tarımın dışında inşaat, altyapı çalışmaları, park ve bahçe düzenlemeleri hususunda da don olayının göz önünde bulundurulması gerekir. Araştırma sahasında toprağın ilk 100 cm'sinde yıllık ortalama sıcaklık 13.7 ºC ile 13.5 ºC gibi birbirine çok

yakın değerler göstermektedir (Tablo 1.9). Tarımsal faaliyetleri olumsuz etkileyebilecek sıcaklıklar sıcaklığın 0 ºC'nin altına düştüğü değerlerdir. Bu bağlamda en düşük toprak sıcaklığının yüzeyden derinlere durumu incelendiğinde, en düşük toprak sıcaklığının 0 ºC'nin altına düştüğü değerleri toprağın ilk 20 cm'de görmekteyiz. 20 cm ve 100 cm arasında ise en düşük toprak sıcaklığının hep 0 ºC'nin üzerinde seyrettiği görülmektedir. Aylara göre toprağın yıllık ortalama sıcaklığının dağılımı incelendiğinde sıcaklık amplütünün yüzeyden 100 cm'ye doğru azaldığı görülmektedir. Bu değerler 5 cm'de 25.8 ºC, 10 cm'de 24.2 ºC, 20 cm'de 22.7 ºC, 50 cm'de 19 ºC, 100 cm'de 14.5 ºC'dir.

Tablo 1.9. Zile'de Belirli Derinliklerde Ortalama ve En Düşük Toprak Sıcaklıkları (^{o}C).

Derinlik	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
5 cm. de Ort.Top.Sıc.	1.0	2.5	7.2	13.5	19.1	23.6	26.8	26.5	21.3	13.9	6.3	2.2	13.7
5cm.de En Düş.Top.Sıc.	-8.6	-7.1	-6.4	3.1	8.6	13.6	15.2	16.9	10.2	3.6	-5.6	-7.5	-8.6
10 cm. de Ort.Top.Sıc.	1.0	2.1	6.5	12.7	18.0	22.4	25.2	25.0	20.4	13.7	6.4	2.3	13.0
10cm.de En Düş.Top.Sıc.	-6.4	-5.8	-5.5	3.6	8.8	13.5	16.3	16.2	12.4	3.8	-2.7	-5.1	-6.4
20 cm. de Ort.Top.Sıc.	2.1	2.7	6.6	12.6	17.7	22.1	24.8	24.7	20.7	14.6	7.6	3.5	13.3
20cm.de En Düş.Top.Sıc	-3.6	-3.7	-5.2	5.5	9.3	16.3	18.3	18.0	14.3	5.6	1.0	-3.3	-5.2
50 cm. de Ort.Top.Sıc.	4.4	4.3	6.8	11.6	15.9	19.9	22.6	23.3	20.8	16.2	10.6	6.4	13.6
50 cm.de En Düş.Top.Sıc	1.0	0.7	1.0	6.8	10.3	15.1	18.1	19.1	16.2	10.4	5.6	1.1	0.7
100 cm. de Ort.Top.Sıc.	7.2	6.3	7.3	10.2	13.5	16.9	19.5	20.8	20.0	17.2	13.2	9.6	13.5
100cm.de En Düş.Top.Sıc	0.0	3.4	3.4	6.4	9.7	11.3	16.7	18.1	16.7	13.4	8.6	6.7	0.0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

1.2.2.2. Basınç ve Rüzgârlar

Zile meteoroloji istasyonunda basınç rasatları yapılmamaktadır. İklim özellikleri genel olarak Zile ilçesine yakın olan Tokat istasyonun basınç verilerinden faydalanılarak sahanın basınç özellikleri ifade edilmeye çalışılacaktır.

Tokat meteoroloji istasyonunun rasat sonuçları incelendiğinde, yıllık ortalama basınç değerinin 945.2 mb dır. Basınç değerlerinin yıl içinde dağılışı incelendiğinde, değerler arasında çok büyük farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Havanın soğuk

olduğu kış aylarında basınç değerleri yıllık ortalamadan düşüktür. Sıcak yaz dönemlerinde ise basınç değerleri 940 mb'a kadar düşer (Tablo 1.10).

Yıl içerisinde ölçülen en düşük basınç değeri 845 mb ile ocak ayında ölçülmüştür. En düşük basınç değerinin havanın soğuk olduğu kış aylarına rastlaması, muhtemelen yöreyi etkileyen gezici depresyonların bir sonucu olmalıdır. Sıcaklığın arttığı yaz aylarında basınç değerleri de 925 mm'ye kadar düşebilmektedir.

En yüksek basınç değerlerine ise hava sıcaklığının iyice azaldığı kış aylarından ziyade ilkbaharın başladığı, ancak kışın etkilerinin de henüz tam anlamıyla kalkmadığı mart ayında görülür.

Tablo 1.10. Tokat'ta En Yüksek ve En Düşük Yerel Basınç Değerleri (mb).

İst.	Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Tokat	Ortalama	948.6	947.1	945.1	942.6	943.1	942.1	940.8	941.5	944.8	947.9	949.2	949.1	945.2
	En yüks.	964.3	962.8	966.7	957.5	954.9	953.3	950.9	950.6	955.9	961.2	961.8	964.8	966.0
	En düşük	845.5	928.2	925.6	924.8	929.9	929.8	927.8	929.9	930.5	936.2	931.0	929.8	845.5

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasında kuzey yönlü rüzgârlar hâkim durumdadır. Yıllık rüzgâr frekanslarının ortalamalarına bakıldığında frekans yüzdesi en yüksek rüzgârların kuzeybatıdan olduğu görülür. Araştırma sahasında yıllık toplam rüzgâr esma sayısı 7019'dur. Kuzeybatı yönlü rüzgârlar yıllık 1993 esme sayısına sahip olup yıllık toplam esme sayısının % 28'ini oluşturur. Sahada Kuzeydoğudan esen rüzgârlarda bu rüzgârlara çok yakındır. Bu yönlü rüzgârlarında yıllık 1991 esme sayısı vardır. Dolayısıyla kuzeybatı ve kuzeydoğu rüzgârlarının genel olarak araştırma sahasında etkili olduğunu görülmektedir.

Zile'de, güneydoğu yönlü rüzgâr ikinci belirgin rüzgâr yönünü oluşturmaktadır. Bu yönden esen rüzgâr yıllık 1127 esme sayısına sahip olup yıllık toplam esme sayısının % 16'sını oluşturur. Güneybatıdan esen rüzgâr ise yıllık 851 esme sayısına sahiptir ve araştırma sahasındaki yıllık toplam esme sayısının % 12'sini oluşturur. Araştırma sahasında belirgin yönde esen bu rüzgârların Zile ilçesinin jeomorfolojik özellikleriyle ilgisi çok açıktır. Buzluk ve Deveci dağlarının bulunduğu alanda

rüzgârların etkisi iyice azalmışken Çekerek çayı ve Hamidiye deresi vadisi rüzgârın bu alanlara kanalize olmasına sebep olmaktadır.

Rüzgârların esme sayılarının aylara dağılışı incelendiğinde (Tablo 1.11) en fazla frekansa sahip olan kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlü rüzgârların haziran, temmuz ve ağustos aylarında esma sayılarının fazla olduğu görülür. Türkiye'de yaz mevsiminde genellikle kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlü rüzgârlar hâkimdir. Bu bağlamda araştırma sahasındaki bu aylarda rüzgâr frekans değerleri üzerinde ülkemizi etkileyen hava koşullarının da etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 1.11. Zile'de Rüzgâr Esme Sayılarının Aylara Dağılışı

Esiş	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K.	Ar	Yıllık
N	13	17	23	24	32	62	56	48	45	19	13	12	364
NE	68	99	173	126	165	234	318	327	160	148	95	78	1991
E	18	14	21	13	16	52	37	33	19	15	14	6	258
SE	75	105	129	107	124	95	132	85	77	71	52	75	1127
S	5	11	15	11	14	12	13	3	12	9	7	5	117
SW	81	104	117	124	66	46	35	30	46	60	59	83	851
W	36	32	43	46	34	28	14	13	21	24	13	14	318
NW	155	196	194	217	181	207	176	168	147	101	128	123	1993
Toplam	451	578	715	668	632	736	781	707	527	447	381	396	7019

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Zile'de rüzgâr esme sayılarının ve yüzdelerinin mevsimlere dağılışı incelendiğinde en fazla rüzgâr esme sayısının yaz aylarında meydana geldiği görülmektedir. Yıl boyunca esen rüzgârların % 32 (2224 esme sayısı)'sini oluşturan bu mevsimi % 29 (2015 esme sayısı) oran ile ilkbahar mevsimi takip etmektedir (Tablo 1.12). Daha sonra sırasıyla % 20 (1425 esme sayısı) oranıyla kış, % 19 (1355 esme sayısı) oranıyla sonbahar mevsimleri gelmektedir.

Tablo 1.12. Zile'de Rüzgâr Esme Sayısı ve Frekanslarının Mevsimlere Göre Dağılışı

İlkbahar		Yaz		Sonbahar		Kış		Toplam	
Esme sayısı	Frekans %	Esme sayısı	Frekans %	Esme sayısı	Frekans %	Esme sayısı	Frekans %	Esme sayısı	Frekans %
2015	29	**2224**	32	1355	19	1425	20	7019	100

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

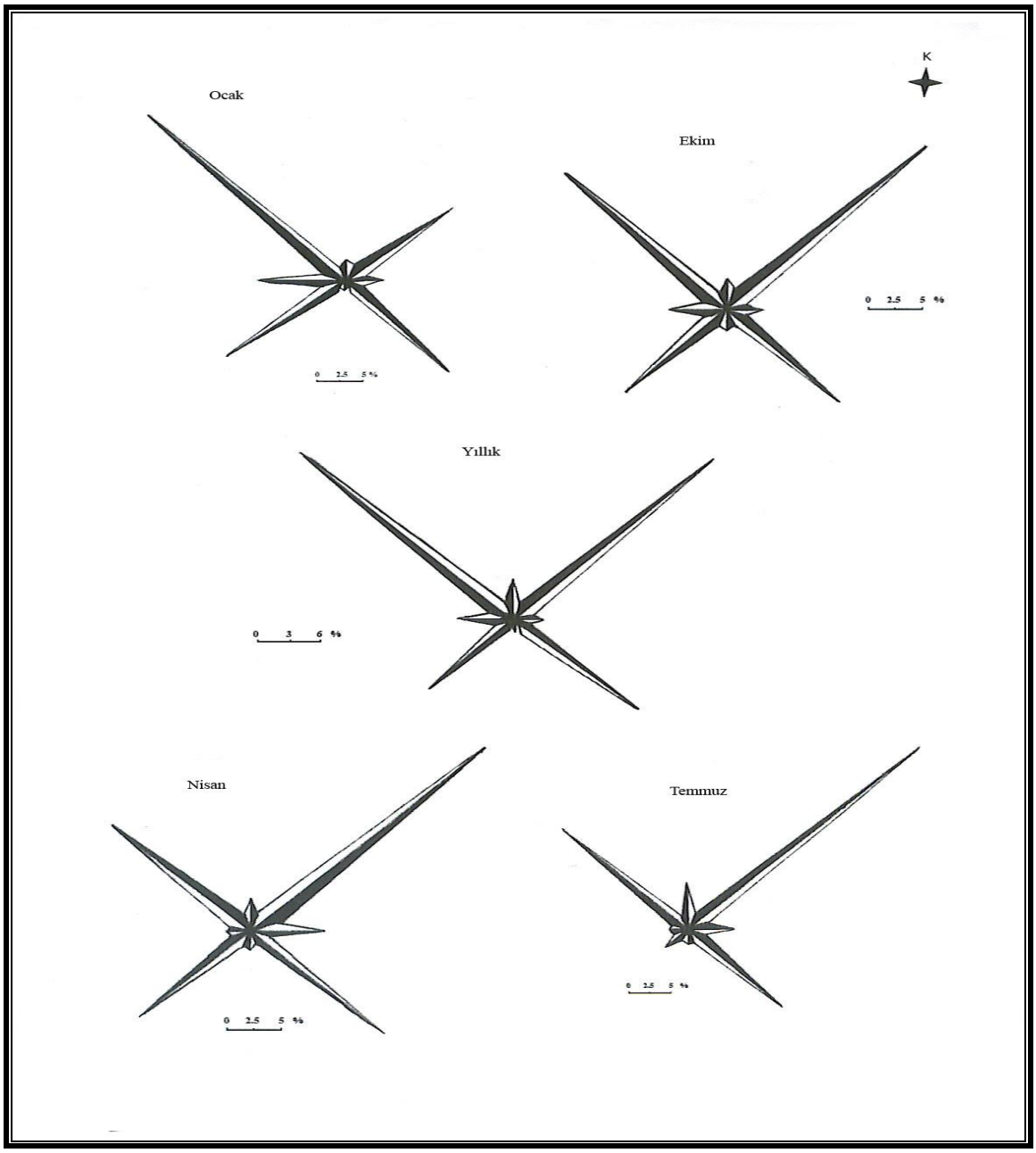
Kış mevsiminde araştırma bölgesinde kuzey yönlü rüzgârlar hâkimdir. Ocak ayında frekansı en yüksek rüzgar yönü kuzeydoğudur (% 34.3). Nitekim ocak ayında araştırma sahamızın bulunduğu alanda genel hava akımı güney sektörlüdür. Ancak sahamızın güneyindeki Deveci Dağı güney yönlü rüzgârlar üzerinde etkili olmuştur. Zaten Deveci Dağı'nın yükseltisinin azaldığı yerlerde güney yönlü rüzgârların frekanslarının artmasıda bunu göstermektedir. Yine Yeşilırmak vadisi boyunca sokulabilen rüzgârlarda ocak ayında güney yönlü rüzgârlarda etkili olmuştur. Bu durumda ocak ayında ikinci hâkim yön olan SW yönlü rüzgârların frekansı % 17.9 iken, üçüncü hâkim yön ise SE olup frekansı % 16.6'dır. Yaz mevsimini temsil eden temmuz ayında hâkim olan NE, SE ve NW yönlü rüzgarların frekansları, % 40.7, % 16.9 ve % 22.5 gibi yüksek oranlara sahiptir (Tablo 1.13).

İlkbahar ve sonbahar mevsimlerini temsil eden nisan ve ekim aylarının rüzgâr esme sayıları ve frekansları incelendiğinde bu aylarda yıl boyunca olduğu gibi kuzey yönlü rüzgârlar etkilidir (Şekil 1.4). Nisan ayında en etkili NW yönlü rüzgarın frekansı % 32.4, ekim ayının en etkili rüzgar yönünü NE frekansı % 33.1'dir. Bu ayların diğer rüzgâr hâkim yönü ise güneydir. SE ve SW yönlü rüzgârlar araştırma sahasında geçiş mevsimleri boyunca etkili olmaktadır.

Tablo 1.13. Zile'de Rüzgâr Esme Sayıları ve Frekansları (%)'Nın Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim Aylarına Dağılışı

Eşiş	**Ocak**		**Nisan**		**Temmuz**		**Ekim**		**Yıllık**	
Yönü	**Esme sayısı**	**Frekans %**	**Esme sayısı**	**Frekans %**	**Esme sayısı**	**Frekans %**	**Esme sayısı**	**Frekans %**	**Esme sayısı**	**Frekans %**
N	13	2.8	24	3.5	56	7.1	19	4.2	364	5
NE	68	15	126	**18.8**	318	40.7	148	**33.1**	1991	28
E	18	3.9	13	1.9	37	4.7	15	3.3	258	4
SE	75	16.6	107	**16**	132	16.9	71	**15.8**	1127	16
S	5	1.1	11	1.6	13	1.6	9	2	117	2
SW	81	17.9	124	**18.5**	35	4.4	60	**13.4**	851	12
W	36	7.9	46	6.8	14	1.7	24	5.3	318	5
NW	155	34.3	217	**32.4**	176	22.5	101	**22.5**	1993	28
Toplam	451	100	668	10	781	100	447	100	7019	100

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.4. Zile'nin Rüzgâr Gülü Diyagramları.

Zile'de ortalama rüzgâr hızı yıllık 0.3 m/sn dir. Ortalama rüzgâr hızının en yüksek olduğu aylar mart, nisan ve temmuz aylarıdır. Bu ayda rüzgârın esme hızı 0.4 m/sn'dir. Rüzgâr hızının en düşük değerleri ise ekim, kasım, aralık ve ocak aylarında görülür. Bu aylardaki rüzgârın esme hızı ise 0.2 m/sn'dir.

Tablo 1.14. Zile'de Ortalama Rüzgâr Hızı (m/sn).

O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey	Ek	K	Ar	Yıllık
0.2	0.3	0.4	0.4	0.3	0.3	0.4	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasında aylık ortalama rüzgâr hızları incelendiğinde (Tablo 1.15) aylık ortalama rüzgâr hızlarının oldukça düşük değerlere sahip olduğu görülür. Ortalama rüzgâr hızının en yüksek olduğu kuzeydoğu yönlü rüzgârların yıllık ortalama hızı 1.3 m/sn, ikinci en yüksek hızı olan yön olan güneybatıda ise 1.2 m/sn'dir. En düşük rüzgar hızı ortalamasına sahip kuzey yönlü rüzgarların ortalama hızı sadece 0.5 m/sn dir.

Tablo 1.15. Zile'de Aylık Yönlerine Göre Ortalama Rüzgâr Hızları (m/sn).

Yönler	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K.	Ar	Yıllık
N	1.3	0.6	0.5	0.9	0.7	0.7	0.8	0.8	0.6	0.7	0.6	0.6	0.5
NE	0.7	1.1	1.0	0.9	0.9	0.9	1.0	1.0	0.9	0.8	1.0	1.0	0.9
E	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.8	0.7	0.8	0.6	0.6	0.7	0.4	0.7
SE	0.8	0.8	1.1	1.0	0.9	0.7	0.9	0.8	0.8	0.7	0.8	0.7	0.9
S	0.4	0.4	0.7	1.0	0.5	0.5	0.4	0.4	0.7	0.5	0.4	0.3	0.6
SW	1.0	1.2	1.4	1.3	1.1	1.0	1.1	0.9	1.4	1.3	1.2	1.1	1.2
W	0.8	0.7	0.9	0.9	0.7	0.7	1.2	0.9	0.7	0.9	0.5	0.8	0.8
NW	1.3	1.4	1.3	1.4	1.4	1.3	1.1	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2	1.3

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Zile'de en hızlı rüzgâr hızı yıllık 8.0 m/sn dir. Rüzgâr hızının en yüksek olduğu ay nisan ayıdır. Bu ayda kuzeybatı yönünde esen rüzgârın esme hızı 8.0 m/sn olarak verilmiştir. Rüzgâr hızının en düşük değerleri ise ağustos ayında görülür. Bu ayda WSW ya da lodos rüzgarının esme hızı 4.2 m/sn'dir (Tablo 1.16).

Tablo 1.16. Zile'de En Hızlı Rüzgâr Yönleri ve Hızları (m/sn).

O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey	Ek	K	Ar	Yıllık
SSE	WSW	WNW	NW	NW	NW	NW	WSW	WNW	SW	SW	NW	NW
6.7	6.3	6.3	**8.0**	7.2	7.0	4.6	**4.2**	5.2	6.6	5.1	6.0	8.0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

1.2.2.3. Nem, Buharlaşma ve Bulutluluk

Hissedilen sıcaklığın önemli belirleyicilerinden olan bağıl nem oranı araştırma sahasında yıllık ortalama % 70 kadardır. Bu değerler yıl içerisinde % 64 (temmuz-ağustos) ve % 79 (aralık) arasında değişmektedir. Tokat'ta ortalama bağıl nem oranının Zile'ye göre düşük olduğu görülmektedir. Zile'de bağıl nem değerlerinin Tokat'a göre yüksek olması özellikle, kış aylarındaki yüksek bağıl nem değerlerinden kaynaklanır. Bu iki istasyon arasında kışın görülen % 10'luk bağıl nem farkı, Zile ile Tokat arasındaki 2ºC'i bulan sıcaklık farkıyla ilgilidir. Az da olsa Zile'nin yağış değerlerinin biraz yüksek olmasının da etkisi vardır.

Ortalama bağıl nemin % 62 olduğu Tokat'ta ise yıl içerisinde aynı değerler % 58 (haziran-temmuz-ağustos) ve % 70 (aralık) arasındadır. Bilindiği gibi sıcaklığın yüksek, bulutluluğun az olduğu yaz aylarında bağıl nem oranı düşük, sıcaklık değerlerinin düşük olduğu kış aylarında ise yüksektir.[78] Bu bağlamda bağıl nem oranı Zile ve Tokat'ta en yüksek değerlere kış aylarında ulaşırken yaz aylarında en düşük değerlere ulaşır. Geçiş mevsimi olarak da adlandırabileceğimiz ilkbaharda bağıl nem oranı artmaya başlarken, Sonbahar aylarında ise azalan değerler görülmektedir (Tablo 1.17).

Tablo 1.17. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Bağıl Nemin Aylara Göre Dağılışı (%).

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	78	74	69	68	68	66	64	64	66	71	77	79	70
Tokat	68	64	59	59	60	58	58	58	59	65	69	70	62

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Zile meteoroloji istasyonunda buharlaşma ile ilgili rasatlar yapılmamaktadır. Bu nedenle sahadaki buharlaşma hakkında fikir verecek en yakın istasyon olan Tokat istasyonunun verilerinden faydalanılacaktır. Tokat'ta ortalama yıllık buharlaşma miktarı 1048.3 mm'dir. Yılın dört ayında (aralık, ocak, şubat, mart) buharlaşmanın görülmediği araştırma sahasında nisan ayından itibaren sıcaklık artışına paralel olarak buharlaşma değerleri artmakta ve bu değerler yaz aylarında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Buharlaşmanın 194.0 mm olduğu temmuz ayı araştırma sahasında buharlaşmanın en fazla olduğu aydır (Tablo 1.18).

[78] Koçman, *Türkiye İklimi*, s. 41.

Tablo 1.18. Tokat'ta Aylık Ortalama Buharlaşmanın Yıl İçindeki Dağılışı (mm).

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
-	-	-	115.4	142.9	172.3	194.0	179.8	134.8	76.2	32.9	-	1048.3

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Bulutlu gün, gökyüzünün 10 üzerinden 2-8 arasında bulutlu olduğu günlerdir.[79] Araştırma sahasında yıllık ortalama bulutluluk değeri 4.6 kadardır. Yaklaşık olarak Zile ile benzer bulutluluk oranlarına sahip Tokat'ta ise bu değer 5.0'dır. Hem Tokat hem de Zile'de yıl içerisinde bulutluluk oranı incelendiğinde sıcaklığın düşük olduğu kış mevsiminde bulutluluk oranında arttığı görülmektedir. Her iki istasyonda da en yüksek bulutluluk değerinin görüldüğü ay, ocak ayıdır (Tablo 1.19).

Tablo 1.19. Seçilmiş İstasyonlarda Aylık Ortalama Bulutluluk Değerleri (0–10).

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	**6.3**	6.0	5.6	5.4	4.6	3.5	2.7	2.5	2.8	4.2	5.2	6.2	4.6
Tokat	**6.8**	6.5	6.0	5.9	5.1	3.9	3.5	3.0	3.1	4.5	5.5	6.6	5.0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Zile meteoroloji istasyonu verilerine göre Zile'de ortalama bulutlu gün sayısı 198, ortalama kapalı gün sayısı 67.6 ve ortalama açık gün sayısı ise 99.7'dir. Zile'de yılın % 54.2'si bulutlu geçerken % 18.5'i kapalı, % 27.3'ü ise açık geçmektedir.

32 yıllık rasatlara göre ortalama açık gün sayısı 99.7 gündür. Açık günlerin en fazla olduğu ay 15.3 ile ağustos, en az olduğu ay ise 3.4 gün ile ocaktır. Yaz mevsiminde en yüksek değerlere ulaşan açık günler ekim ayından itibaren azalmaya başlayarak en düşük oranlara kış mevsimime ait aylarda ulaşmaktadır (Tablo 1.20). Ortalama kapalı günler incelendiğinde yıllık sayısı 67.6 gündür. Kapalı günlerin en fazla olduğu ay 11.4 ile aralık, en az olduğu ay ise 0.8 ile ağustostur.

Zile'de ortalama bulutlu gün sayısı yılın % 55 (198 gün)'ini oluşturmaktadır. Bulutluluk oranının aylara dağılışı incelendiğinde, en fazla değerlere ilkbaharda ulaşmakla birlikte tüm aylarda birbirine yakın değerlerin olduğu görülmektedir. Yine de

[79] Oğuz Erol, *Genel Klimatoloji*, (4. Baskı), Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1993, s. 199.

en yüksek bulutlu gün sayısına, en fazla yağışın görüldüğü mayıs ayında (19.7 gün), en düşük değerlere Eylül (14.4 gün) ayında rastlanır.

Tablo 1.20. Zile'de Aylık Ortalama Açık, Bulutlu, Kapalı ve Sisli Günler Sayısı

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K.	Ar	Yıllık
Açık Gün	3.4	3.8	5.1	4.6	6.7	11.1	14.5	**15.3**	14.3	9.9	6.9	4.1	99.7
Kapalı Gün	10.7	8.8	8.1	6.8	4.3	1.9	1.0	0.8	1.3	4.9	7.6	**11.4**	67.6
Bulutlu Gün	16.9	15.7	17.8	18.7	**19.7**	17.0	15.6	15.0	14.4	16.2	15.5	15.5	198.0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Yıllık ortalama sisli gün sayısının oldukça düşük (9.3 gün) olduğu araştırma sahasında mayıs ve yaz aylarında sis görülmezken bu değerin en fazla olduğu ay, 3.2 günle aralık ayıdır. Kasım ayından itibaren artan kış mevsiminde en yüksek değerlere ulaşan sisler, genel olarak tüm iç bölgelerimizde olduğu gibi daha çok kara sisleridir. Araştırma sahasında kış ve ilkbahar dönemlerinde özellikle çevre dağlık alanlarda sisli ve kapalı gün sayısında artış görülür.

1.2.2.4. Yağış

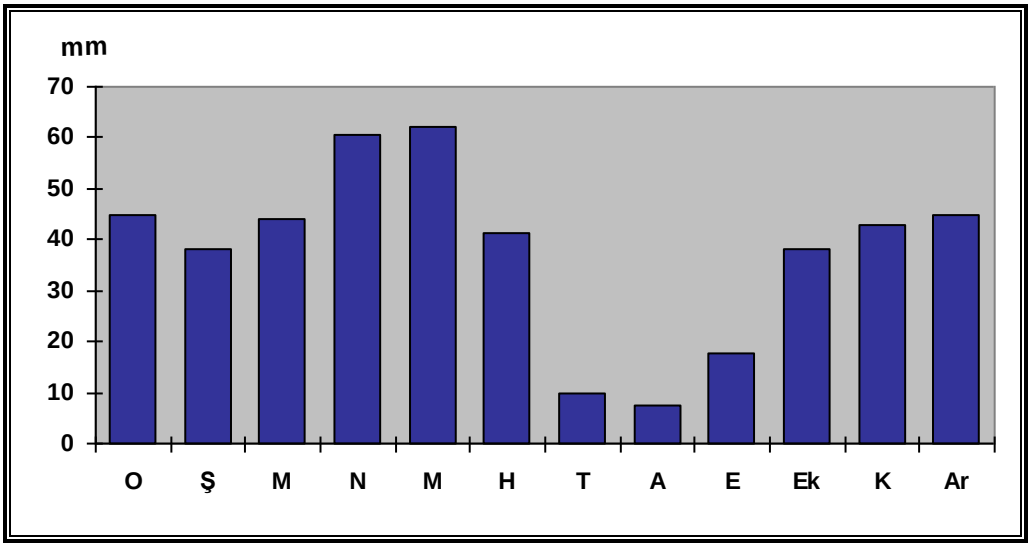
Araştırma sahasında yağış miktarı ve dağılışı üzerinde en etkili faktör topoğrafik özellikler olmakla birlikte planeter faktörlerde etkilidir. Zile Meteoroloji İstasyonu'nun 1975-2007 arasındaki devrede, 32 yıllık rasat verilerine göre ortalama yağış miktarı yıllık 451.5 mm olarak ölçülmüştür. Karşılaştırma istasyonlarından Tokat'ta 443.7 mm, Artova 517.4 mm yıllık ortalama yağış miktarına sahiptir.

Yılık yağışın aylara dağılışı incelendiğinde, Zile, Tokat, Artova istasyonlarında yağışların en fazla ilkbahar döneminde düştüğü dikkat çeker (Tablo 1.21). Zile'de en fazla yağış alan aylar nisan (60.5 mm) ve mayıs (62.1 mm), en az yağışın düştüğü aylar ise temmuz (9.8 mm) ve ağustos (7.3 mm)'tur (Şekil 1.5). Mayıs ayı her üç istasyonda da yağışlı geçmekle birlikte Artova'da ocak ayı (67.4 mm) en yağışlı aydır. Bu durum Artova'nın güneyde yer almasından dolayı karasal etkilerin daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Her üç istasyonda da yağışın en az olduğu ay ağustostur. Bu ayda Tokat (7.4 mm) ve Zile (7.3 mm)'nin ortalama yağış değerleri hemen hemen aynıdır. Ancak Artova'nın ortalama yağış değerleri bu istasyonlara göre düşüktür. Artova'nın ağustos ayı ortalama yağış değeri 4.3 mm'dir.

Tablo 1.21. Seçilmiş İstasyonlarda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm).

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	44.8	38.3	44.0	60.5	**62.1**	41.1	9.8	7.3	17.6	38.3	43.0	44.7	451.5
Tokat	41.2	33.5	38.9	60.8	**63.9**	36.5	11.2	7.4	16.1	45.7	47.1	41.4	443.7
Artova	**67.4**	47.8	52.0	62.4	66.6	43.6	10.6	4.3	11.6	47.0	51.1	53.0	517.4

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

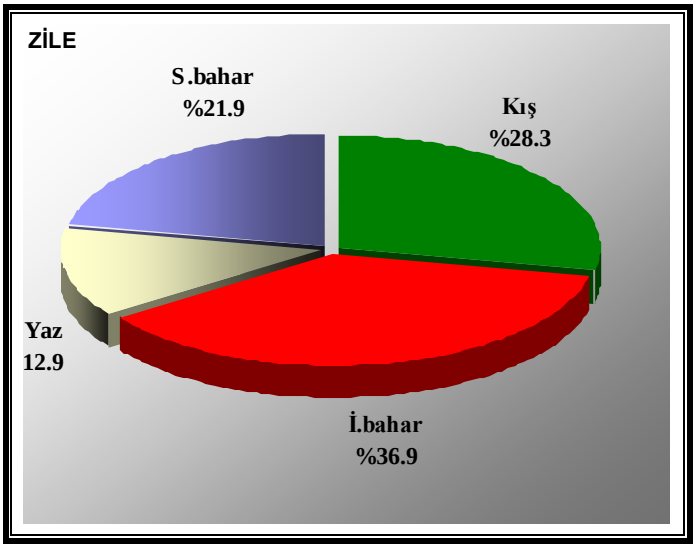
Şekil 1.5. Zile'de Aylık Ortalama Yağışların Yıl İçinde Dağılışı

Zile'de yıllık yağışın mevsimlere dağılışı incelendiğinde (Tablo 1.22 ve Şekil 1.6) en fazla yağış alan mevsimin ilkbahar olduğu görülür. 451.5 mm olan yıllık yağışın % 36.9'u bu mevsimde düşmektedir. 127.8 mm yağışın meydana geldiği kış mevsimi % 28.3'lük bir oran ile en fazla yağış alan ikinci mevsimdir. Sonbaharda kış mevsimine yakın değerler gösteren mevsim yağışları özellikle ekim ve kasım yağışlarının fazlalığından kaynaklanmaktadır. En az yağışın görüldüğü mevsim ise yazdır. Bu mevsimin yıllık yağıştaki payı sadece % 12.9'dur.

Tablo 1.22. Zile'de Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı

Mevsimler		Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Toplam
Zile	**Yağış mik.(mm)**	127.8	166.6	58.2	98.9	451.5
	% si	28.3	36.9	12.9	21.9	100

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.6. Zile'de Yağışların Mevsimlere Göre Dağılışı

Aylara ve mevsimlere göre yağış dağılışı ele alınan araştırma sahasında genel olarak *İç Anadolu Karasal Geçiş Tipi Yağış Rejiminin (Orta Anadolu Yağış Rejimi Tipinin)* görüldüğü anlaşılmaktadır.[80] Bu yağış rejim tipinde olduğu gibi, araştırma sahasında ekim ayıyla birlikte artmaya başlayan yağışlar maksimum seviyeye mayıs ayında ulaşırken, hazirandan sonra azalan yağışlar ağustosta minimum seviyeye ulaşmıştır.

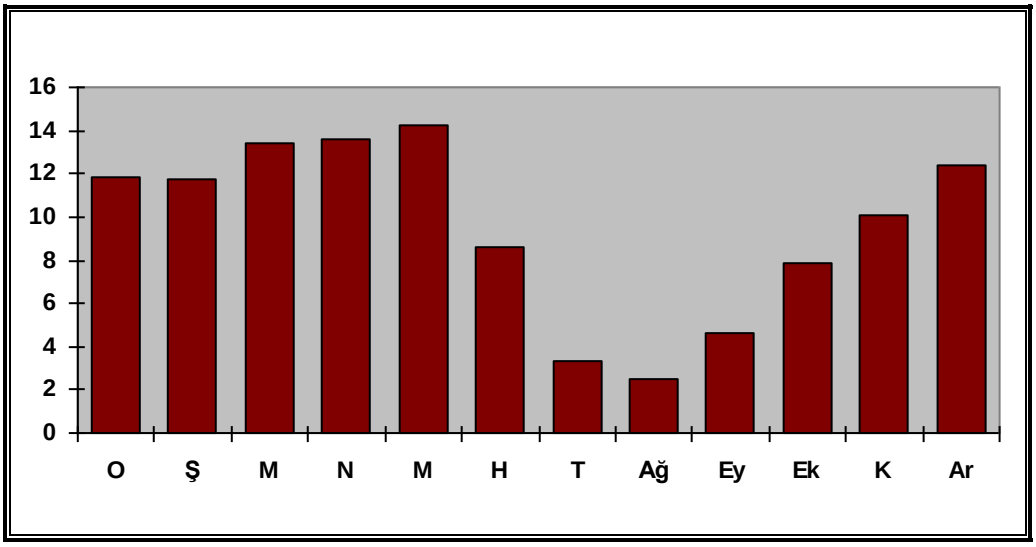
Yağış özellikleri açısından, 0.1 mm ve üstünde yağışın kaydedildiği günler olan yağışlı günler sayısının bilinmesi önem taşımaktadır. Genel olarak yağışlı gün sayısının aylara dağılımı yağış miktarının aylara dağılışı ile paraleldir. Araştırma sahasında yılın en fazla yağışlı güne sahip ayı 14.2 gün ile mayıstır. Yağış miktarında olduğu gibi yağışlı günlerinde en az olduğu ay ise 2.5 gün ile ağustostur (Tablo 1.23). Yıl içerisinde ağustos ayından sonra artmaya başlayan ortalama yağışlı günler sayısı ocak, şubat aylarında hemen hemen eşitlenerek mayısa kadar artarak ilerlemektedir. Mayıstan sonra ise ağustos ayına kadar bu değer giderek azalmaktadır (Şekil 1.7).

Tablo 1.23. Zile'de Ortalama Yağışlı Günler Sayısının Aylara Dağılışı.

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	11.8	11.7	13.4	13.6	**14.2**	8.6	3.3	2.5	4.6	7.9	10.1	12.4	114.1

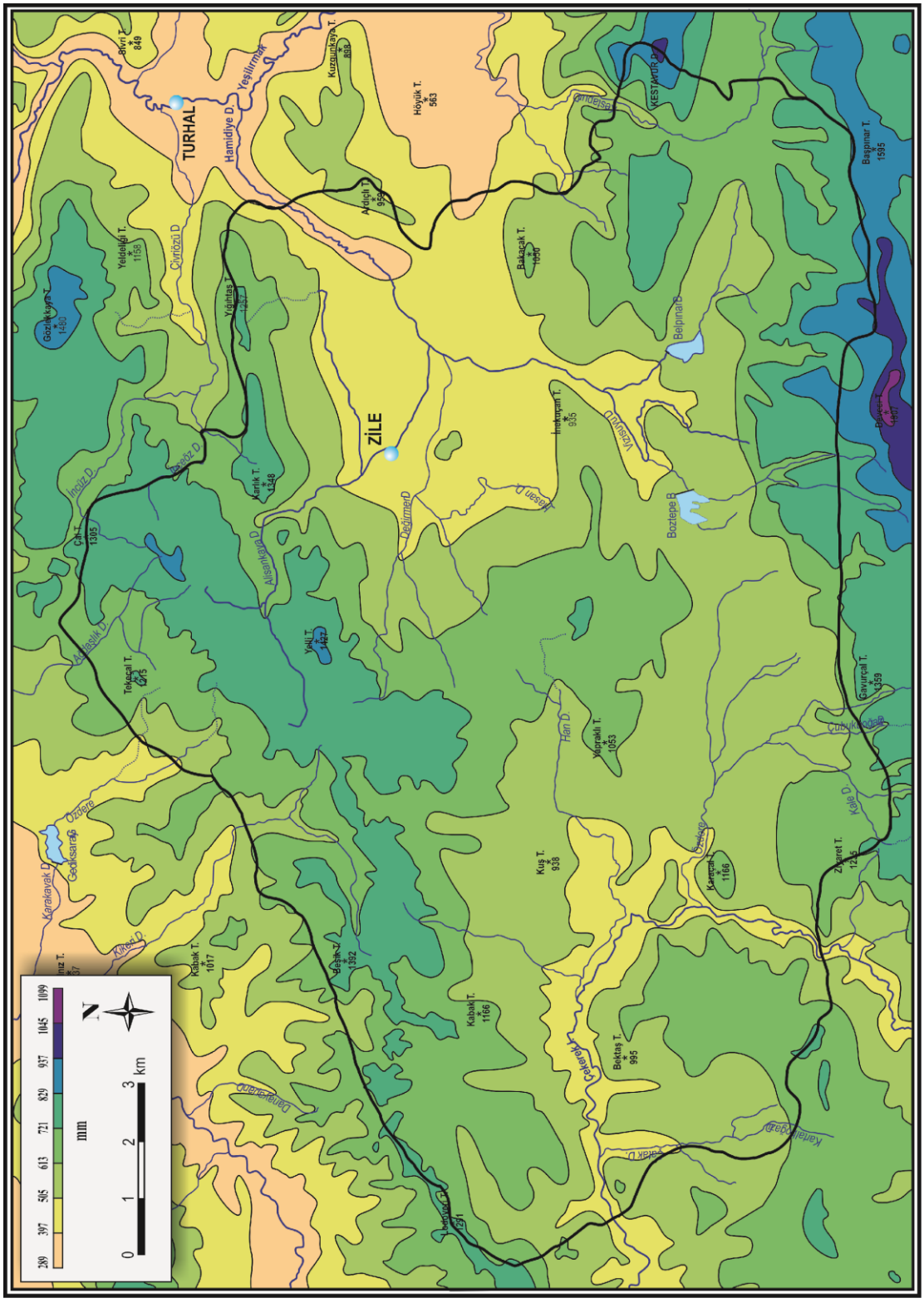
Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

[80] İbrahim Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, s. 510.

Şekil 1.7. Zile'de Ortalama Yağışlı Günler Sayısının Aylara Dağılışı

Araştırma sahası yağış dağılış haritası incelendiğinde yağış miktarının yükseltiye bağlı olarak arttığı görülmektedir (Harita 1.6). Sahamızın doğusunda uzanan Çekerek çayı, ona katılan Çatak deresi, Özdere, batıda Hotan çayıyla birlikte Değirmen dere, Hasan dere, Vizisuyu gibi akarsu vadilerinde eş yağış eğrilerinin izohipslere paralel gittiği görülmektedir. Buralarda 450 mm'yi geçen yıllık yağış tutarı sahanın güneyinde ve kuzey-kuzeydoğusundaki dağlık alanda yükseltiyle birlikte artmaktadır. Nitekim sahamızda kalan Deveci Dağı'nın kuzey eteklerinde Buzluk Dağı'nda 1400 m'den yüksek alanlarda yağış tutarı 800 mm'yi aşmaktadır.

Harita 1.6. Araştırma Sahasında Yağış Dağılış Haritası

Araştırma sahasında kar yağışları incelendiğinde yıllık ortalama kar yağışlı günlerin 25.3 olduğu görülür. Zile'de ocak ayı 6.5 ile bu değerin en fazla olduğu aydır. Mayıs, eylül ve yaz aylarında kar yağışının gerçekleştiği gün bulunmamaktadır (Tablo 1.24). Zile'de ortalama karla kaplı gün sayısı 29.9 gündür. Ortalama kar yağışlı günlerde olduğu gibi ortalama karla kaplı günlerde de en yüksek değer ocak ayında görülür. Ocak ayında bu değer 10.2 günü bulur. Aralık, ocak ve şubat aylarında ortalama kar yağışlı günlerden, ortalama karla kaplı günlerin fazla olduğu görülür. Bu durum karasallığın etkisiyle düşük sıcaklıklara bağlı olarak yağan karın erimemesiyle açıklanabilir. Kasım ve nisan aylarında ise karla örtülü gün sayısının düşük olduğu yani yağan karın yerde kalmadan eridiği dikkati çeker. En yüksek kar kalınlığı 71 cm'yi bulan araştırma sahasında aralık, ocak, şubat ve mart aylarında kar kalınlığı 40 cm ve üzerindedir.

Tablo 1.24. Zile'de Ortalama Kar Yağışlı, Karla Örtülü Gün Sayısı, En Yüksek Kar Seviyesinin Aylara Göre Dağılımı

İstasyon		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Zile	Ort.Kar Yağ. Gün	6.5	6.2	4.3	0.9	-	-	-	-	-	0.1	2.3	5.2	25.3
	Ort.Karla Ört. Gün	10.2	8.3	3.3	0.4	-	-	-	-	-	-	1.4	6.3	29.9
	Ort.Yük.Kar Ört. (cm)	40.0	71.0	40.0	21.0	4.0	4.0	-	-	-	-	12.0	48.0	71.0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasında yıllık ortalama dolulu günler sayısı ise 1 gündür (Tablo 1.25). Temmuz, ekim, kasım, aralık, ocak aylarında dolu olayı görülmemektedir. Dolulu günler sayısı şubat ayından itibaren artmaktadır. En yüksek değerlere ise mayıs ayında ulaşır. İlkbahar aylarında giderek yükseldiği görülen dolulu gün sayısı özellikle araştırma sahasındaki erken açan meyve çiçekleri için bir risk oluşturmaktadır. Bazı yıllar özellikle elma, kiraz ve şeftali üretimine zarar vermektedir. Meteorolojik verilerde dikkat çekmese de, bilindiği üzere dolu yağışları mevzî sağanak yağışlar olup, istasyonların bulunduğu yer ile çalışma sahasındaki veriler çoğunlukla bire bir örtüşmeyebilir.

Tablo 1.25. Zile'de Dolulu Gün Sayısının Yıl İçindeki Dağılımı

Yağış şekli	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Dolulu gün sayısı	-	0.1	0.1	0.2	0.4	0.1	-	0.1	0.1	-	-	-	1.0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

1.2.3. İklim Tipi

Araştırma sahasının yağış etkinliğini belirlemek ve iklim tipini ortaya koyabilmek için Erinç, Köppen, De Martonne ve Thornthwaite formüllerinden faydalanılarak değerlendirmeler yapılacaktır.

Erinç formülünde yıllık ortalama yağışın yıllık ortalama yüksek sıcaklığa bölünmesiyle indis değeri bulunmaktadır.[81] Formülünün araştırma sahasına uygulanması ile elde edilen kuraklık indislerine göre, Zile'de temmuz, ağustos ve eylül aylarının kurak, haziran ve ekim aylarının yarı kurak, mart ve kasım aylarının nemli, nisan, mayıs aylarının yarı nemli, aralık, ocak ve şubat aylarının ise çok nemli olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo 1.26). Yıllık ortalama değerler incelendiğinde ise Erinç formülüne göre, araştırma sahasının 24.5 kuraklık indis değeri ile **yarı nemli** bir iklim tipine sahip olduğu ve bitki örtüsü olarak park görünümlü kuru ormanların yer aldığı gruba dahil olduğu görülmektedir.

Tablo 1.26. Zile'de Erinç'e Göre Aylık İndis Değerleri

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Y.
Ort.Yük.Sıc.	5.5	7.5	12.5	18.7	22.8	26.6	29.6	30.2	26.8	20.5	12.7	7.0	18.4
Yağış (mm)	44.8	38.3	44.0	60.5	62.1	41.1	9.8	7.3	17.6	38.3	43.0	44.7	37.6
Kuraklık İnd.	97.7	61.8	42.2	38.8	32.6	18.5	3.9	2.9	7.8	22.4	40.6	76.6	**24.5**
Yağış etkinliği	Çok Nemli		Nemli	Yarı Nemli		Y.Kr.	Tam Kurak			Y. K.r	Nemli	Ç.Nem	Y.Nem.

Köppen formülünde ise sıcaklık ve yağış değerleri esas alınmaktadır. Bu formüle göre, ne soğuk devrede ne sıcak devredeki yağışların % 70 bulmadığı Zile'de, r = 2 (t+7) formülü uygulandığında Zile'nin nemli iklimler arasında olduğu görülür.

[81] Erinç, *Klimatoloji ve Metodları*, s. 485.

De Martonne formülüne[82] göre, sahada temmuz, ağustos ve eylül aylarında kuraklık görülmektedir. Haziran ayıda düşük indis değerleriyle yarı kuraktır. Yağış ve ortalama sıcaklıkların kullanımı ile elde edilen kuraklık indislerine göre, mayıs ve ekim aylarında da görülen düşük indis değerleri sebebiyle yarı nemli geçtiğini, kasım ayından mayıs ayına kadar ise yüksek indis değerleri ile nemli geçtiğini söylemek mümkündür (Tablo 1.27).

Tablo 1.27. Zile'de De Martonne'a Göre Aylık İndis Değerleri

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Ort. Sıcaklık	0.9	2.0	6.2	11.8	15.8	19.4	22.1	22.1	18.1	12.8	6.5	2.4	11.7
Yağış (mm)	44.8	38.3	44.0	60.5	62.1	41.1	9.8	7.3	17.6	38.3	43.0	44.7	451.5
Kuraklık İnd.	49.3	38.3	32.5	33.3	28.8	16.7	3.6	2.7	7.5	20.1	31.2	42.9	20.8
Yağış etkinl.	Nemli				Yarı Nemli	Y.Kur	Kurak			Yarı Nemli	Nemli		Yarı Nemli

Köppen ve De Martonne yaşığ ve sıcaklık değerlerine bağlı olarak iklimleri tasnif ederken Thorntwaite yağış ve buharlaşma ilişkisine göre iklim tasnifi yapmıştır. Thorntwaite, PE (potansiyel buharlaşma), su noksanı, su fazlası, birikmiş su, akış, nemlilik oranı değerlerini hesaplamalarına katmıştır.

Thornwaite formülüne göre araştırma sahasında yağışların PE (potansiyel buharlaşma)'den fazla olduğu kasım ayından itibaren toprakta su birikimi başlamaktadır. Mayıs ayına kadar devam eden bu durum mayıs ayından itibaren PE değerinin yağışı aşmasıyla toprakta su birikimi olur (Tablo 1.28). Haziran ayı ile artan sıcaklıklar topraktaki suyu tüketir artan buharlaşmayla birlikte hazirandan kasım ayına kadar toprakta birikmiş su kalmadığı için sahada kuraklığın yaşanmasına neden olur. Bu durum araştırma sahasının kırsal alanlarında birincil ekonomik faaliyet olan tarımı olumsuz etkilemektedir.

[82]Ahmet Ardel, Ajun Kurtel, Yusuf Dönmez, *Klimatoloji Tatbikatı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1123, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 40, Taş Matbaası, İstanbul 1969, s. 285-290.

Tablo 1.28. Thornthwaite'e Göre Zile'nin Su Bilânçosu

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Sıcaklık	0.9	2.0	6.2	11.8	15.8	19.4	22.1	22.1	18.1	12.8	6.5	2.4	11.7
Sıcaklık indisi	0.1	0.2	1.4	3.7	5.7	7.8	9.5	9.5	7.0	4.2	1.5	0.3	50.8
Düzeltilmemiş PE	1.7	4.8	20.7	47.5	69.3	90.4	107.0	107.0	82.7	52.8	22.0	6.1	-
Düzeltilmiş PE	1.4	4.0	21.3	52.7	86.1	113.4	135.0	126.7	85.7	50.7	18.2	4.9	700.1
Yağış	44.8	38.3	44.0	60.5	62.1	41.1	9.8	7.3	17.6	38.3	43.0	44.7	451.5
Bir. suyun aylık değ.	35.4	-	-	-	-24.0	-72.3	-3.7	-	-	-	24.8	39.8	-
Birikmiş su	100.0	100.0	100.0	100.0	76.0	3.7	-	-	-	-	24.8	64.6	100.0
H.Evapotransprasyon	1.4	4.0	21.3	52.7	86.1	113.4	13.5	7.3	17.6	38.3	18.2	4.9	378.8
Su noksanı	-	-	-	-	-	-	121.5	119.4	68.1	12.4	-	-	321.3
Su fazlası	7.9	34.3	22.7	7.8	-	-	-	-	-	-	-	-	72.7
Akış	4.0	21.1	28.5	15.2	3.9	-	-	-	-	-	-	-	72.7
Nemlilik oranı	30.3	8.6	1.1	0.1	-0.3	-0.6	-0.9	-0.9	-0.8	-0.2	1.4	8.1	-

Zile, Thornthwaite'ın su bilançosu tablosuna göre **C1, B'1, d, b'3** harfleriyle gösterilen **yarı nemli-yarı kurak, orta sıcaklıkta (Mezotermal), su fazlası kış mevsiminde ve orta derecede olan, okyanus iklimine yakın iklim** olarak ortaya çıkmıştır.

Zile, Erinç ve De Martonne formüllerine göre yarı nemli, Köppen formülüne göre nemli, Thornthwaite formülüne göre ise yarı kurak sahalar içerisinde yer almaktadır. Bu formüller dikkate alınarak sahamızda kuraklığın arttığı yarı nemli alanlar içerisinde olduğu söylenebilir. Diğer taraftan dağlık alanlara doğru gidildikçe yağış değerlerinin artması ve sıcaklık değerinin azalmasına bağlı olarak nemliliğin arttığı dikkat çekmektedir. Nitekim yer yer meşe ormanları bu nemliliğin delilleri olarak söylenebilir.

1.3. HİDROGRAFİK ÖZELLİKLER

Araştırma sahasının hidrografik özelliklerinden bahsedilirken sahadaki yer üstü ve yer altı suları, kaynaklar ve ayrıca göletleri ele alınacaktır. Yer üstü suları içerisinde akarsular, sahanın en önemli hidrografik elemanını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin akarsu şebekesi jeolojik mazisi boyunca büyük değişimler geçirmiştir. Bunda tektonik stil, genç tektonik hareketler, volkanik faaliyetler,

diğerlerine göre rolü az olsa da klimatik etkenler büyük rol oynamıştır.[83] Ülkemizde akarsu şebekesi, Miyosen'de eski masifler üzerinde kurulmuş olmalıdır.[84] Pliyosen'deki akarsu şebekesi ise Miyosen'dekine göre günümüze yakındır. Ancak yaşanan neotektonik hareketlerle değişikliğe uğramıştır. Pliyosen ortaları ve sonlarındaki Türkiye'deki peneplenleşme sayesinde akarsu şebekesi gelişmiş ancak sonraki hareketler bu peneplen ve aşınım satıhlarını parçaladıklarından akarsu şebekesi tekrar bozulmuştur. Kuaterner esnasında ise bir taraftan genç tektonik hareketler, diğer taraftan iklimde meydana gelen değişikler daha önceki akarsu şebekesinde değişiklikler meydana getirmiştir.[85] Günümüzde bu yeni kurulmuş akarsu şebekesinin gelişimi devam etmektedir

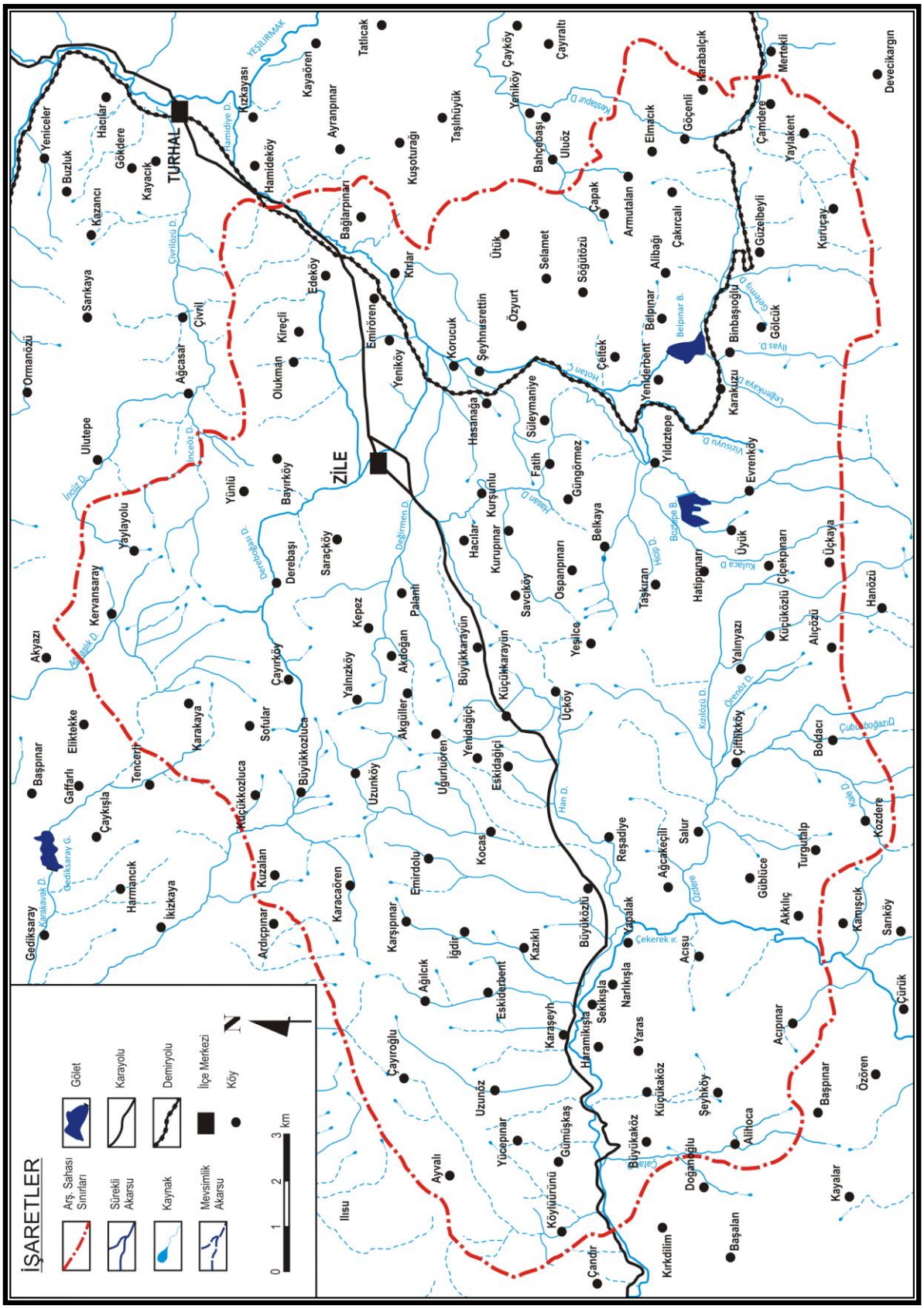
Hazırlanan hidrografya haritasında da görüldüğü üzere, araştırma sahası sık bir drenaj ağına sahiptir (Harita 1.7). Gerek yüzey suları ile gerekse kaynak suları ile beslenen akarsular, topoğrafyanın arızalı bir görünüm kazanmasına neden olurken, yerleşim alanlarının kurulmasını ve tarımsal faaliyetleri de oldukça güçleştirmektedir.

Araştırma sahasının sularını drene eden Hotan çayı ve Çekerek çayı Karadeniz akaçlama Havzasına ait olan Yeşilırmak'ın kollarıdır. Hotan çayı ve Çekerek çayı Yeşilırmak havzasında yeralmakla birlikte, bu iki akarsuyun kaynakları sahamızı ikiye ayıran N-S doğrultusundaki dağlık tepelik alanların doğu ve batı yamaçlarından kaynaklarını alıp birbirine zıt yönde akışına devam eder.

İlkbahar ve yaz başlarında (haziran) gerek dağlık alanlardaki karın erimesi, gerekse azami yağışların bu devreye rastlaması sonucu sahadaki arakarsular maksimum akışlarını nisan, mayıs ve haziran aylarında gerçekleştirirken, diğer mevsimlerde akım değerleri oldukça düşüktür.

---

[83] Mehmet Ardos, *Türkiye'de Kuaterner Jeomorfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No:3737, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992, s. 109.
[84] Ardos, *Türkiye'de Kuaterner Jeomorfolojisi*, s.109.
[85] Ardos, *Türkiye'de Kuaterner Jeomorfolojisi*, s. 110.

Harita 1.7. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Hidrografya Haritası

Antik çağda adı İris olan Yeşilırmak'ın toplam uzunluğu 468 km dir. Koyulhisar güneyindeki Kösedağ'ın batı yamaçlarından doğan birçok çayın birleşmesiyle meydana gelmiştir. İlk oluştuğu yerde adı Tozanlı çayıdır. Yer yer ormanlık bir yöreden geçerek batıya doğru akar ve daha sonra Almus çayını alır. Tokat kentinin hemen kuzeyinden akar. Turhal ilçesinde Zile çayını alır. Kuzeybatıya doğru akar ve Amasya'nın güneyinde önemli bir kolu olan Çekerek suyunu alır. Çorum çayı da buna katılır. Çekerek ile birleşen akarsuyun, buradan Çarşamba deltasının ucunda, denize döküldüğü yere değin adı artık Yeşilırmak'tır. Suları ilkbaharda kabarır ve yaz sonlarında da en düşük düzeyine iner. Ortalama akımı 177 m^3/sn; en yüksek akımı 1914 m^3/sn'dir. Irmakta su akmadığı dönemlerde olmuştur. Mayıs ortalaması 656 m^3/sn iken, ekim ortalaması 1.5 m^3/sn ölçülmüştür.[86]

Eski adı Şekerab olan Çekerek çayı, Yeşilırmak'ın önemli kollarından birisidir. 9000 km^2 beslenme havzası olan Çekerek çayının uzunluğu ise 331 km'dir. Çekerek çayı Tokat'ın güneyinde Deveci Dağları ile Sivas kuzeybatısındaki Çamlıbel dağından inen kolların Artova düzlüğü yakınlarında birleşmesiyle meydana gelmiştir.

Çekerek çayı yatağında güneybatı yönünde akarken keskin bir dirsek yaparak akışını sürdürür kuzeye yönelir. Bozok platosunu dar ve derin boğazlardan yararak geçer. Daha sonra Çekerek ilçesi doğusundan geçer, batıya, kuzeye ve kuzeydoğuya döner. Göynücek'i geçtikten sonra Çorum suyunu alır. Çorum suyunu aldığı yerden 20 km ileride Amasya ovasında Yeşilırmak'a katılır. Bütün yıl bol su taşıyan Çekerek çayının yatağında her mevsim su akar. Karların erimesi ve bahar yağışları su düzeyini yükseltir. Ortalama akımı 18.8 m^3/sn'dir. En yüksek akımı 362 m^3/sn'dir. Kışın kar yağışı ve akarsuyun bu dönemde beslenememesi nedeniyle akım düşüktür.[87]

Zile'nin Acıpınar köyünün doğusunda Zile topraklarına giren Çekerek çayı Yapalak köyüne kadar kuzey-güney, Yapalak köyünden sonra doğu-batı istikametinde akar. Yapalak köyünde Han deresini de bünyesine katar. Gümüşkaş köyünün kuzeybatısından sonra Amasya topraklarına girer.

---

[86] Emrullah Güney, *Türkiye Hidrografyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2004, s.48-49.
[87] Güney, *Türkiye Hidrografyası*, s.52.

Fotoğraf 1.3. Çekerek Çayından Bir Görünüm (Hacıboz Köprüsü Üzerinden).

Araştırma sahasının Çekerek çayından sonra en önemli akarsuyu Hotan çayıdır. Deveci Dağı'ndan doğar. Söz konusu dağın kuzey yamaçlarındaki kaynak sularını toplayan Hotan çayı buradan kuzeye akışını sürdürür. Kuşdemir, Leğenkaya, İlyas, Kızılcin dereleri ile doğudan Güzelbeyli civarındaki Silisözü deresi ve diğer yan derelerin birleşmesiyle oluşan Hotan çayı[88] araştırma sahasının dışında Turhal ilçe merkezinin güneyinde Hamidiye deresi adını alır ve Yeşilırmak'a kavuşur. Hotan çayının yıllık akımı 2,07 m^3/sn dir. Bu derenin en kabarık devresi mart (3.47 m^3/sn), en çekik devresi ise haziran (0.48 m^3/sn) ayıdır.

Araştırma sahasında Hotan çayına Gezir ve Dereboğazı dereleri katılmaktadır. Bunlardan Zile Ovası batısındaki Yanlızköy yakınlarında kaynağını alan ve Korucuk köyü kuzeyinde Hotan çayına karışan Gezir deresi, başlangıçta "Demircilik deresi" adıyla anılırken, Kepez ve Palanlı köyleri civarında "Değirmen dere", Koşaltı bağları mevkiinde "Bağlıca deresi", Hüseyin Gazi Tepesi'nin kuzeyinde Gezir mevkiinde esvap çayı sularını alarak Gezir deresi adını alır. Kaynak kısmı Zile'nin kuzeydoğusunda

[88] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Zile Ovası Hidrojeolojik Etüd Raporu, s. 23.

Çayır köyünün batısı olan Dereboğazı deresi ise, bu köy civarında "Hamam Deresi" adıyla dar bir vadiden akıp ismini aldığı Derebaşı köyü önünden geçer. Buradan doğuya doğru akmaya devam edip daha sonra güneye yönelip 4 km'lik dar bir boğaz olan Dereboğazı'nden geçerek Zile Ovası'na ulaşan dere daha sonra Zile şehri doğusunda güneye doğru akıp Çaypınar çayının katılımından itibaren Tabakhane deresi adını alır. İstasyon Mahallesi kuzeyinde Honar çayına karışan Dereboğazı deresinin drenaj alanı 29,6 km^2'dir.[89]

Zile Ovası'nın batısından doğan Değirmendere, Palanlı dere, Fatmakaya deresi ve Kazanlar derersinin birleştikten sonra meydana getirdiği Orta dere sahanın diğer önemli devamlı akışı olan akarsularındandır.

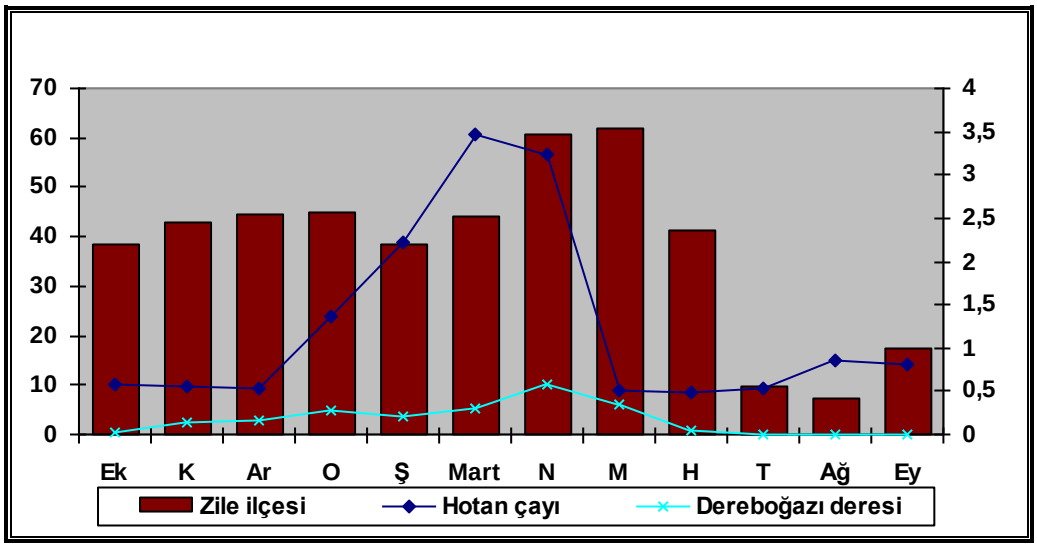
Dereboğazı deresinin yıllık akımı 15.13 m^3/sn dir. Bu derenin en kabarık devresi mart–nisan, en çekik devresi ise temmuz, ağustos, eylül ve ekimdir (Tablo 1.29 ve Şekil 1.8).

Tablo 1.29. Hotançayı ve Dereboğazı Akım İstasyonlarına Ait Yıllık Akım Verileri (m^3/sn).

İstasyonlar	Aylar	Ek	K	Ar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Yıllık
Hotan Çayı (1985)	**Akım**	0.57	0.56	0.53	1.37	2.21	**3.47**	3.23	0.50	**0.48**	0.53	0.86	0.82	**15.13**
	Yüzdesi	3.8	3.7	3.5	9.1	14.6	22.9	21.3	3.3	3.2	3.5	5.7	5.4	100.0
Dereboğazı Deresi (2003)	**Akım**	0.02	0.14	0.16	0.28	0.20	0.30	**0.58**	0.35	0.04	**0.00**	**0.00**	**0.00**	**2.07**
	Yüzdesi	1.0	6.8	7.7	13.5	9.7	14.5	28.0	16.9	1.9	0.0	0.0	0.0	100.0

Kaynak: DSİ akım verilerinden derlenmiştir.

[89] Özçağlar, *Zile-Turhal Yöresinin Monoğrafyası*, s. 45.

Şekil 1.8. Hotan Çayı ve Dereboğazı Deresinin Akım Değerleri İle İlçede Yağış Ortalamalarının Dağılımı

Araştırma sahasında önemli bir göl yoktur. Yalnızca Kervansaray ile Yaylayolu köyleri arasında küçük bir gölcük vardır. Buzluk Dağı'nın kuzeye bakan yamacında Yaylayolu köyünün 1.5 km kuzeybatısında bulunan Çoraklı adında küçük bir su birikintisi bulunmaktadır (200 m^2). Deniz seviyesinden yüksekliği 1240 m olan bu su birikintisi heyelan sonucunda oluşmuştur.[90]

Çoraklı gölün dışında araştırma sahası sınırlarında DSİ tarafından sulama amaçlı iki baraj ve bir gölet kurulmuştur. Bunlar; Boztepe (Yıldıztepe) ve Belpınar barajları ile Büyükaköz göletidir (Fotoğraf 1.4).

[90] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 178.

Fotoğraf 1.4. Belpınar Baraj Gölünden Bir Görünüm

Araştırma sahasında sulama alanı en fazla olan baraj Boztepe barajıdır. Boztepe barajı bir belediye yerleşmesi olan Yıldıztepe köyünde bulunmaktadır. 1983 yılında inşası tamamlanan baraj, Boztepe deresi üzerinde bulunmakta ve 3232 ha alanı sulamaktadır. Belpınar köyünde Devret Boğazı deresinde kurulmuş olan Belpınar barajı ise 2472 ha alanı sulamaktadır. Sulama amaçlı Büyükaköz köyünde Çatak deresi üzerinde inşası 1991 yılında tamamlanmış olan Büyükaköz göletinin sulama alanı ise 180 ha'dır (Tablo 1.30).

Tablo 1.30. Zile İlçesinde Sulama Amacıyla Açılmış Barajlar ve Göletler, Sulama Alanı ve Enerji Üretim Miktarı

Baraj Adı	Sulama Alanı (ha)
Boztepe Barajı	3 242.0
Belpınar Barajı	2 472 .0
Büyükaköz Göleti	151.4
Toplam	5865.4

Kaynak: DSİ Bölge Müdürlüğü verileri.

Aşağı Çekerek projesi dahinlinde 1986 yılında planlanan Süreyyabey Barajı araştırma sahamızıda yakından ilgilendirmektedir. Aşağı çekerek projesi Yeşilırmak-Çekerek havzasında yer almakta ve Yozgat, Tokat, Amasya ve Çorum illerinin sınırları içerisinde geniş bir alanı kapsamaktadır.

Sulama- Enerji- Taşkın Koruma amacıyla, Amasya ili Çekerek çayı havzasında inşaatına 1998 yılında başlanan ve yapımı hala devam eden Çekerek çayı üzerindeki Süreyyabey barajı tamamlandığında araştırma sahasında tarım alanlarının sulanmasında oldukça önemli bir işlev görecektir. Projesi kapsamında Süreyyabey barajından Çekerek Ovası'nda 1496 ha, Zile Ovası'nda 6332 ha, Maşat-Reşadiye Ovası'nda 9080 ha, Merzifon Ovası'nda 23296 ha ve Geldingen Ovası'nda 20956 ha sulama yapılmasıyla toplam 65323 ha tarım arazisinin sulanması planlanmıştır. Ayrıca Süreyyabey Barajı eteğinde, sol sahilde kurulacak olan Süreyyabey HES (12 MW) ve İncesu köyünün kuzey-batısında Çekerek çayı kenarında kurulacak İncesu HES (13 MW)'den yılda yaklaşık $100^{X}106$ KWh enerji üretilmesi amaçlanmaktadır.

Havzada, litolojik ve jeomorfolojik özellikler çoğu kesimde yer altı suyu oluşumuna imkân vermemektedir. Ancak sık bitki örtüsünü bulunduğu ve eğim değerlerinin nispeten azaldığı yerlerde yağış sularının yüzeyde tutulması ve çatlaklar boyunca derine sızmasını sağlamıştır. Deveci ve Buzluk dağları, çevresindeki az eğimli yüzeylerde çok miktarda soğuk su kaynakları mevcuttur. Fakat bu kaynakların hemen tamamının debisi düşüktür.

Araştırma ovasında hidrolojik etüdü yapılmış Zile Ovası ve çevresinde mevcut kaynak verimleri, ortalama olarak 0,1-0,5 lt/sn arasında değişmektedir. Verimi 10 lt/sn nin üstünde olan kaynaklar azdır. Bu kaynaklar Jura-Kretase kalkerlerinin bulunduğu alanda ortaya çıkmaktadır. Etüd yapılmış saha içinde verimi en yüksek kaynak alüvyon arazideki Gezir kaynakları olup toplam verimi 67 lt/sn dir. Aynı şekilde kireçli köyü batısında çıkan Kireçli kaynağı 5-6 lt/sn civarında bir verime sahiptir. Ede köyünde de kalkerlerden çıkan kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakta 12 lt/sın lik bir verime sahiptir. Yine Ede köyü güneydoğusunda Zile-Turhal yolu üzerinde bulunan Şendeğin Pınarı'nın verimi 5 lt/sn dir. Etüd sahasında Köylerde çıkan kaynakların çoğunluğu 1 lt/sn ve bunun altında bir verime sahiptir.[91]

[91] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, *Zile Ovası Hidrojeolojik Etüd Raporu*, s. 23.

Zile Ovası ve çevresinde yer altı suyu işletmesini gerçekleştirecek akifer niteliğindeki jeolojik üniteyi, özellikle Hotan deresi alüvyonu ile ovaya batıdan giren Ortadere'nin, Zile-Kurupınar yolunun doğusunda kalan kesimindeki alüvyal malzeme teşkil etmektedir. Bunun dışında her ne kadar litolojik karakteri akifer olma niteliğindeki uzak görünüyorsa da Plio-Kuaterner'e ait detritik seri, birkaç lt/sn'lik içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verecek kadar bir yer altı suyu muhtevasına sahiptir. Etüd yapılmış sahadaki basit kuyular köylerde içme ve ova içinde de kısmi bir sulama yapılabilme amacıyla açılmışlardır. Sulama suyu temini açılan bu kuyular 5 m den 16 m arasında bir derinliğe sahiptirler. Statik su seviyeleri de 0.50 m ile 10.00 m arasında değişmektedir. Derinliği 15 m üstünde olan kuyularda verim 10 lt/sn ye kadar çıkmaktadır.[92]

1.4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ

Ekonomisi tarıma dayanan ve günümüzde nüfusunun büyük bir kısmının kırsal alanlarda yaşadığı Zile ilçesinde toprak özelliklerinin değerlendirilmesi son derece önemlidir. İnsanoğlu daimi yerleşmelerini kurarken ihtiyaçlarını sağlayabildiği alanları seçmiştir. Bu ihtiyaçlardan en önemlisi de gıda teminidir. Çağımızda ulaşımın, teknolojinin gelişmesi doğal faktörlerin etkisini azaltsa da tarımın keşfinden buyana verimli toprakların bulunduğu alanlar, yerleşmelerin kurulup gelişmesinde etkili olmuştur.

Zile ilçesinin toprak özelliklerinin açıklanmasında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan ve Tokat ili topraklarını inceleyen rapor[93], sahayı kısmen içeren doktora tezleri ve arazi gözlemlerinin ışığında toprakların genel yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sahamızın toprak örtüsünün oluşmasında litolojik yapı, karasal iklim özellikleri ve yörenin step, kuru orman, çalılık ve meşelerden oluşan bitki örtüsü ile zaman önemli rol oynamıştır.

Araştırma sahası sınırları içerisinde yaygın olarak görülen toprak türleri kahverengi orman toprakları, kırmızı kestanerengi topraklar, kestane rengi topraklar,

[92] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Zile Ovası Hidrojeolojik Etüd Raporu, s. 23.
[93]Tokat İli Arazi Varlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Rapor No: 60, Ankara 1997, s. 100.

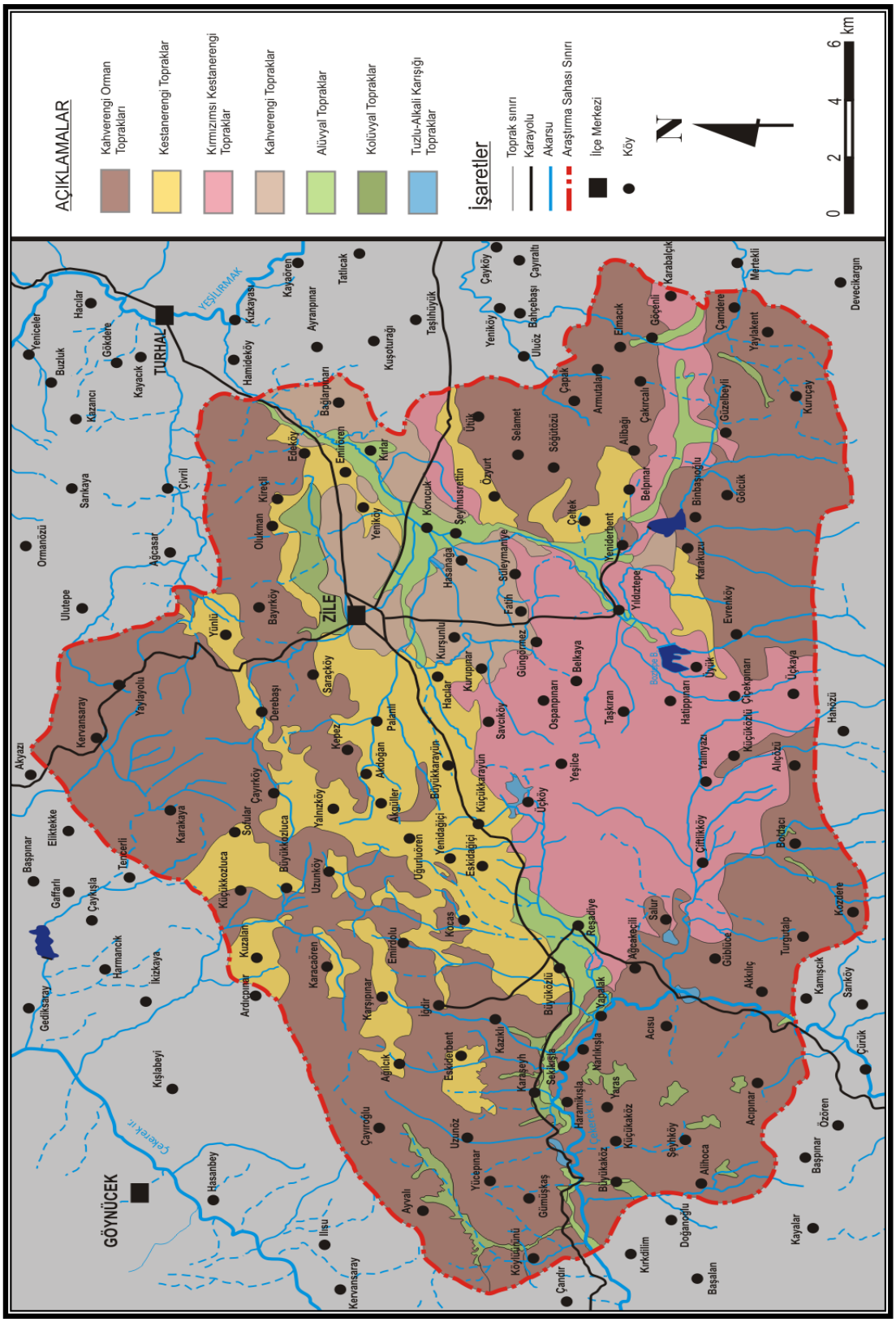
kahverengi topraklardır (Tablo 1.31). Bunun dışında araştırma sahasında yer yer dar alanlı alüvyal, kolüvyal topraklar ile çıplak kayalık ve molozlar ve dar alanlı kireçsiz kahverengi orman toprakları görülmektedir (Harita 1.8).

Tablo 1.31. Zile İlçesinde Türlerine Göre Toprakların Dağılımı

Toprakların Grubu	**Dağılım (ha)**	**%'si**
Alüvyal Topraklar	5817	3.9
Kolüvyal Topraklar	2677	1.8
Kahverengi Orman Toprakları	79634	52.7
Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları	88	0.1
Kestanerengi Topraklar	23354	15.4
Kırmızı Kestane Rengi Topraklar	28885	19.1
Kahverengi Topraklar	9722	6.4
Çıplak Kaya ve Molozlar	491	0.3
Yoğun Yerleşim	169	0.2
Irmak Yatakları	231	0.1
Toplam*	151068	100.0

Kaynak: 1997 Tokat İli Arazi Varlığı.

* 1997 Tokat İli Arazi Varlığına göre Zile'nin yüzölçümü 151068 ha'dır. Tabloda bu toplam içerisinde yer alması gereken 231 ha Irmak yatakları, 169 ha yoğun yerleşim yerleri *büyük toprak gruplarını* ifade etmek için toplamın dışında tutulmuştur.

Harita 1.8. Araştırma Sahasının Toprak Örtüsü Haritası

Zile ilçesinde en yaygın toprak grubunu *Kahverengi Orman Toprakları* oluşturmaktadır. Sahadaki tüm toprak gruplarının yarısından fazlasını (% 52.7) bu toprak kaplamaktadır. Kahverengi Orman Toprakları'nın kapladığı alan toplam 79634 ha dır. Araştırma sahasını kuzeyden ve güneyden çevreleyen Deveci Dağları ile Buzluk Dağları arasında kalan alan dışında hemen her kesimde bulunur. Bu topraklara Jura-Kretase yaşlı kireçtaşlarının ana kayayı oluşturduğu kesimlerde de yaygın olarak rastlanmaktadır (Fotoğraf 1.5).

Fotoğraf 1.5. Araştırma Sahasında En Yaygın İki Toprak Türü Olan Kervansaray Köyü Kuzeyi Kahverengi Orman Toprakları ve Belpınar Barajı Çevresi Kırmızımsı Kahverengi Topraklardan Bir Görünüm.

Sahadaki Kahverengi Orman Toprakları orta, dik ve çok eğimli yüzeylerde, sığ ya da çok sığ özellik göstermeleri dışında yükseltisi 1000 m'yi aşan kesimlerde erozyona da maruz kalırlar. Kuru tarım için elverişli olan bu arazilerde yer yer alüvyal ve kolüvyal toprak gruplarına da rastlanır.[94]

Kırmızı Kestane Rengi Topraklar sahada kahverengi orman topraklarından sonra en yaygın ikinci toprak grubunu oluşturmaktadır. Bu topraklar, çalışma sahasında yaklaşık olarak 28885 ha olup ilçe arazisinin % 19.1'lik kısmını teşkil etmektedir.

Kırmızımsı Kahverengi Topraklar araştırma sahasının dışında olan 1359 m yükseklikteki Gavurçal Tepe kuzey etekleri boyunca araştırma sahasının güneyinde,

[94] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 55.

Boztepe ovası çevresi, Özdere, Kızılözü deresi, Örenöz dere ve Yapraklı tepe çevresinde geniş yer kaplamaktadır. Bu topraklar fazla miktarda kum içerdikleri için su tutma kapasiteleri yüksek ve verimli topraklardır.

Kestane Renkli Topraklar çalışma sahasının üçüncü büyük toprak grubu olup yaklaşık olarak 23354 ha alan, başka bir deyişle ilçe arazisinin % 15.4'lük kısmını teşkil etmektedir. Kestane Renkli Topraklar 400 mm üzerinde yıllık yağış alan yerde yüksek boylu çayırlar, meşe ve meşe çalılıkları altında oluşan topraklardır.[95] Step sahasından daha nemli olan alanlarda gelişme gösteren bu toprak grubu kahverengi topraklara göre biraz daha derinde olan karbonat birikim zonu bulunur.[96]

Kestane Renkli Topraklar araştırma sahasında yağışın nispeten arttığı sahanın kuzeyinde kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzana Buzluk Dağları boyunca Yalnızköyden Yünlü köyü boyunca ve bu alanın güneyinde yer yer geniş alanlarda görülmektedir. Bu toprak grubu yine Kuzalan, Küçükkozluca, Karacaören, Uzunköy, Eskiderbent Ağılcık, Karşıpınar, Emirdolu köyleri çevresinde de yayılış göstermektedir.

Kahverengi Topraklar yıllık ortalama yağış miktarının 400 mm'nin altında olduğu alanlarda oluşmaktadır. Yine bu topraklar yıllık ortalama sıcaklığın 8-12 °C civarında olduğu depresyon alanları ve bozkır sahalarında görülür.[97] Kahverengi topraklar araştırma sahasında 9722 ha yüzölçümüne sahiptir. İlçe topraklarının % 6.4'ünü oluşturan bu topraklar, çeşitli maddelerden oluşan A B C profillerine sahiptir. Zile ilçesinde bu topraklar düze yakın ya da hafif eğimli arazilerde derin ve orta derinlikteki nispeten verimli tarım alanlardır.[98]

Kuru tarımın yaygın olarak yapıldığı bu topraklar sahada Hotan çayı, dereboğazı deresi ve Değirmendere vadilerinin çevresindeki alüvyal toprakların çevresinde yayılış gösterir. Zile şehrinin güneyi Kuruşunlu, Kurupınar, Hasanağa, Fatih, Süleymaniye köyleri çevresi ve Yeniköy, Emiröreni köyleri doğusu, kırlar köyü güneyi kahverengi toprakların yayılış alanını oluşturmaktadır.

Araştırma alanında görece daha az yer kaplayan topraklar azonal ve intrazonal topraklardır. Araştırma sahasında azonal topraklardan Alüvyal ve Kolüvyal topraklar

---

[95]Cemalettin Şahin, Hayati Doğanay, Nihat Ali Özcan, *Türkiye Coğrafyası (Fiziki-Beşeri-Ekonomik-Jeopolitik)*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2006, s. 184.
[96] İbrahim Atalay, *Genel Fiziki Coğrafya,* Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2005, s. 362.
[97] İbrahim Atalay, *Toprak Oluşunu, Sınıflandırması ve Coğrafyası,* Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2006, s. 420.
[98] Özlü, *Orta Karadeniz Bölgesi'nde Fenolojik Gözlemler ve Doğal Mevsimler,* s. 55.

bulunurken ve İnrazonal topraklardan Tuzlu-Alkali Karışığı Topraklar bulunaktadır. Tuzlu-Alkali Karışığı topraklar Üçköy köyünün kuzeyinde, Salur köyünün doğusunda ve Gümüşkaş köyünün güneydoğusundan küçük alanlarda yayılış göstermektedir.

Alüvyal Topraklar sahada taban arazilerde dar alanlarda kendini göstermektedir. Çekerek nehri, Hotan ve Derebaşı çayları vadisi boyunca akarsuyun taşkın ve millenme yaptığı sahalarda killi, milli ve çakıllı materyallerden oluşan alüvyal topraklar bulunmaktadır. Araştırma sahasının % 3.9 'unu oluşturan bu toprak grubu 5817 ha lık bir alana yayılmıştır.

Araştırma sahasının en verimli topraklarını alüvyal topraklar oluşturmaktadır. Bu topraklar özellikle Çekerek suyu vadisinin dirsek yaptığı ve biriktirme özelliği arttığı kesimlerde yoğunlaşmakta, kolüvyal topraklarla yan yana, aynı doğrultuda uzanış göstermektedir.[99]

Eğimli yamaçlar boyunca ayrışan çeşitli boyuttaki malzemenin dağların eteklerinde birikmesiyle oluşan kumlu, köşeli çakıllı birikintilere kolivyal depo denilmektedir. Bu kolivyal depolar üzerinde oluşan toprağa ise kolivyal toprak denilmektedir.[100] Zile ilçesinde *kolivyal topraklar* dar bir alanda bulunmaktadır. Zile ilçesi toprak dağılımında % 1.8'lik bir paya sahip bu toprak grubu 2677 ha bir alan kaplamaktadır. Kolivyal topraklar 1348 m yükseklikteki Karlık tepenin Güney etekleri boyunca Zile şehrinin kuzeyinde Bayırköy, Kireçli ve Olukman köylerinin güneyindeki alanda yayılmıştır. Yine 1291 m yükseklikte Lodoyeri tepenin güneyinde araştırma sahasının kuzeybatısında Çayıroğlu ve Ayvalı köyü güneyinde ve Köylüürünü köyü kuzeyinde dar alanlı bu topraklara rastlanır. Araştırma sahasının güney batısında Yaraş Narlıkışla köyleri arasında, Şeyhköyü'nün doğu ve güneydoğusunda Acıpınar köyünün kuzeyinde dar lanlı parçalar halinde kolüvyal topraklar görülmektedir.

Bu topraklar dışında sahada oldukça dar alanlı çıplak kayalık ve molozlar ve dar alanlı kireçsiz kahverengi orman toprakları görülmektedir. Sahada bu topraklar 579 ha alan kaplamakta olup ilçe arazisinin yalnızca % 0.4'ünü oluşturmaktadır.

Zile, Tokat ilinin adeta buğday ambarıdır. Toprağın türleri kadar, fiziksel ve kimyasal özelliklerinin tarımdaki önemi bilinmektedir. Bu bağlamda Zile'nin bir proje dahilinde buğday tarımına uygunluğunu değerlendirmesini yapmak için fiziksel ve

[99] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 55.
[100] Atalay, *Genel Fiziki Coğrafya*, s. 366.

kimyasal özellikleri tespit edilmiştir. Buna göre: Ağcakeçili, Bağlarpınarı, Binbaşıoğlu, Çeltek, Fatih, Gölcük, Karabalçık, Kireçli, Kozdere, Kuruçay, Kurupınar, Olukman, Osmanpınarı, Özyurt, Reşadiye, Süleymaniye, Şeyhnusrettin, Üçkaya, Yanlızköy, Yaylakent, Yeniderbent, Yeşilce köyleri hariç 85 köy, Evrenköy, Yıldıztepe, Yalınyazı, Güzelbeyli belediye yerleşmeleri ve Zile şehrindeki buğday tarlalarından 3000 adet toprak örneği alınarak bu toprakların fiziksel ve kimyasal analizleri yapılmıştır.

Alınan toprak numunelerine göre toprakların % 3'ü tınlı, % 10'u kumlu-killi-tınlı, % 30'u killi-tınlı, % 57'sinin ise killi bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Örnekleme yapılan toprakların pH değerleri ise 7.93-8.90 arasında değişmektedir. Toprakların % 40'ı hafif alkali iken, % 60'ı kuvvetli alkalidir. Tuzluluk sorunu bulunmayan bu toprakların kireç içerikleri ise % 34'ü orta kireçli, % 54'ü fazla kireçli, % 12'si çok fazla kireçlidir. Organik madde içerikleri % 0.85-3.25 arasında değişen toprakların % 3'ü çok az, % 66.6'sı az, % 23.3'ü orta, % 6'sı yeterli düzeyde organik madde içermektedir. [101] Çalışma sonunda analizi yapılan toprakların buğday üretimi için oldukça uygun olduğu belirlenmiştir.

1.5. BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖZELLİKLERİ

Sahanın bitki örtüsü özellikleri, yapılan gözlemlerin yanı sıra araştırma sahasına yönelik sahayı kısmen içeren doktora tez[102] çalışmaları ile Orman İşletme Şeflikleri'nden elde edilen dokümanter verilerin yorumlanması esasına dayalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

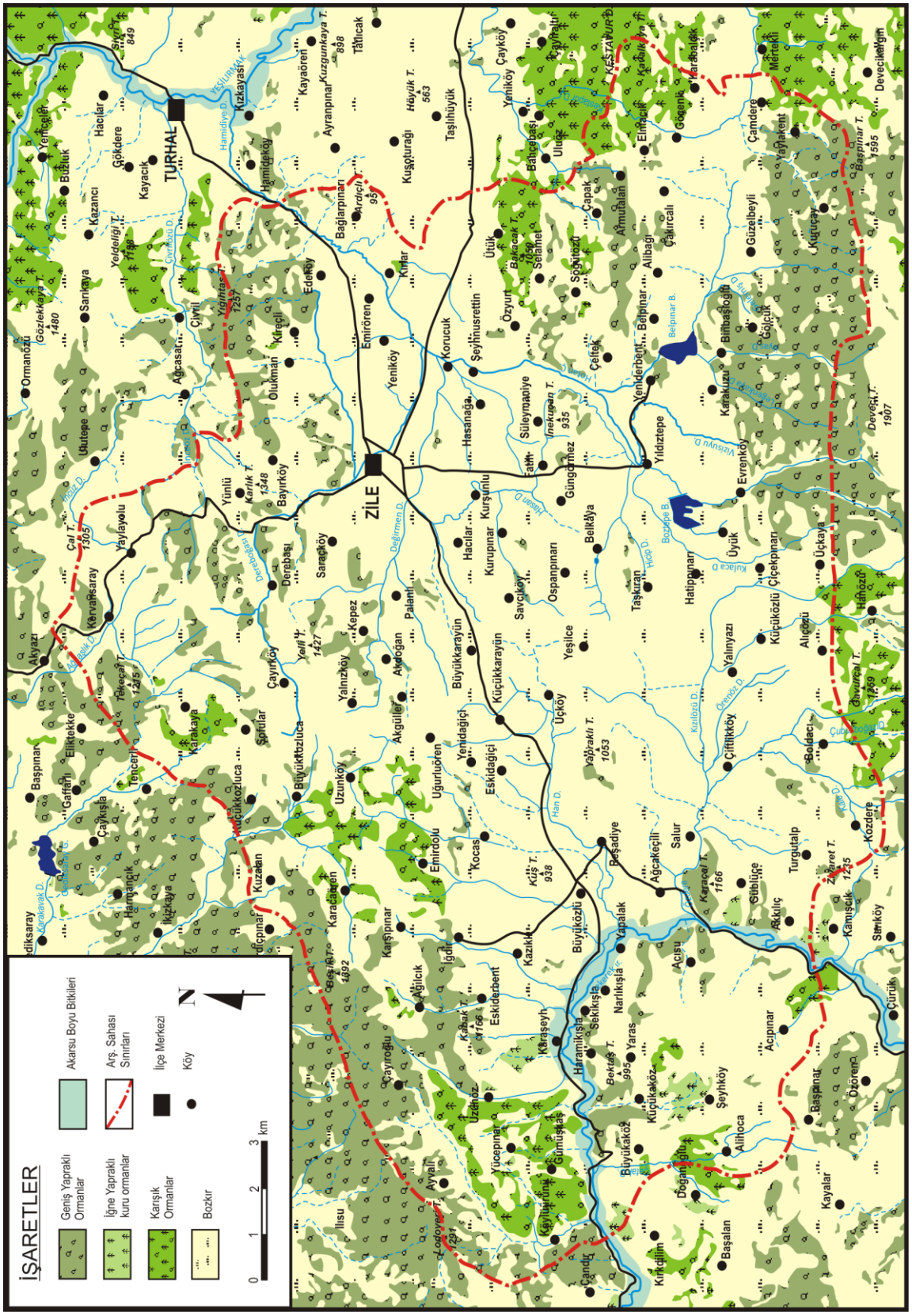
Zile ilçesinin bitki örtüsünü ve bu formasyonların dağılışında daha öncede bahsedildiği gibi sahada karasal iklimlerle nemli iklimler arasında geçiş ikliminin yaşanmakta olmasının etkisi büyüktür. Bununla birlikte antropojen etkiler de söz konusudur.

Araştırma sahasının doğal bitki örtüsünü beş bölüm halinde ele almak mümkündür. Bunlar geniş yapraklı ormanlar, iğne yapraklı ve kuru ormanlar, karışık ormanlar, antropojen stepler ve akarsu boyu bitkileridir (Harita 1.9).

---

[101] Karaman, vd., *Tokat-Zile Yöresinde Yetiştirilen Buğdayın Beslenme Durumunun Toprak ve Bitki Analizleri ile Değerlendirilmesi*, s. 73.

[102] Tamer Özlü, *Orta Karadeniz Bölgesi'nde Fenolojik Gözlemler ve Doğal Mevsimler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bililimler Enstitüsü, Samsun 2000.
H. İbrahim Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bililimler Enstitüsü, Samsun 1998.

Harita 1.9. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Bitki Örtüsü Haritası.

Sahanın kuzey ve güneyindeki Buzluk ve Deveci dağlarının yamaçlarında yer yer saf meşe toplulukları yer alsa da, bunların alanı oldukça sınırlıdır tepelik alanların ovaya bakan yamaçlarınd kuru ormanlar, Buzluk Dağı güney eteklerinde ve sahanın doğusunda Bakacak Tepe civarında karışık ormanlar, Çekerek çayı boyunca hidrofiller, sahadaki bazı evliya ve yatırlara ait ziyaret alanlarında korunmuş sarıçam ve ardıç toplulukları ve tarihî dönemler içinde geniş ölçüde tahrip edilmiş ve bozkır sahaları bitki örtüsünün genel görünümünü oluşturmaktadır.

Araştırma sahasının doğusunda ve kuzeyinde Buzluk Dağı'ında, geniş yapraklı ormanlar görülmektedir. Kahverengi orman toprakları bitki besin maddeleri bakımından elverişli şartlara sahiptirler ve üzerinde daha çok meşe türleri ve gürgen gibi yayvan yapraklı kışın yapraklarının döken ağaçlar yayılış göstermektedir.[103] Araştırma sahasında da kahverengi orman topraklarının yayılış gösterdiği alanlarda kayın, gürgen ve meşe geniş yapraklı ağaçlar yayılış gösterir.

Erinç'e göre kuru ormanlar sahasında iklim kuzeye göre kuraklaşmış, burada sıcaklık farkları artmış ve buna bağlı olarak orman örtüsü fakirleşmiş, seyrekleşmiş, kurakçıl bitki türleri yaygınlaşmıştır. Burada ormanlara yağışın arttığı yüksek alanlarda rastlamak mümkündür. Kuru ormanlarda yaygın olan türler ise sarıçam (*Pinus silvestris),* ardıç *(Juniperus),* göknar *(Abies)* gibi iğne yapraklılar ile meşe (*Quercus*) türleridir.[104] Ülkemizde soğuk nemli, yarı nemli hatta yarı kurak alanlarda sarıçam ormanlarını görmek mümkündür.[105]

Buzluk Dağı kuru ormanların yayılış gösterdiği alanlardan biridir. Burada kuru ormanlara 1200-1400 m yükselti basamağında ayrıca kuzeydoğuya bakan yamaçlarda rastlanmaktadır. Sofular köyü ve daha doğudaki yüksek sahada tahribattan kurtulduğu çok eğimli sarp yamaçlarda yaygın olarak meşe türleri görülmektedir.[106]

Araştırma sahasında yüksek sahalarda nemlilik şartlarının nispi artışına bağlı olarak, meşe (*Quercus*) toplulukları görülmektedir. Sahada meşeler 1400 m yüksekliklere kadar çıkmakta bazen zirveleri de kaplamaktadır. Meşe ormanları içerisinde Karayemiş (*Prunus laurocerasus*), kızılcık (*Cornus mas*), muşmula

---

[103] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 218.
[104] Hasan Aktaş," Orta Karadeniz Bölümünde (Yeşilırmak-Melet Suyu-Kelkit Vadisi arası) Bitki Alanlarının Dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı:29, İstanbul 1994, s. 334.
[105] İbrahim Atalay, *Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası*, Meta BasımYay., Cilt:2, İzmir 2008, s. 441.
[106] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s. 222.

(*Mespulius germanica*), üvez (*Sorbus torminalis*), yabani badem (*Amygdalus webbi*), Yabani eriğe (*Prunus spinosa*) de rastlanmaktadır.

Araştırma sahasında Buzluk Dağı'nda kuru ormanlar ve antropojen stepler arasında daha çok ormanın tahrip edildiği kesimlerde sekonder olarak gelişen 1-3 m boyunda ağaççıklardan oluşan topluluklar görülmektedir. Buralarda tüylü meşe (*Quercus pubescens*), boylu ardıç (*Juniperus excelsa*), saçlı meşe (*Quercis cerris*), katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*), karaçalı (*Paliurus spina christi*), kuşburnu (*Rosa canina*) gibi türler yaygındır.[107]

Sahanın ana akarsu ağını oluşturan, Çekerek suyu ve Hotan, Dereoğazı dereleri olmak üzere akarsu boylarında dar şeritler halinde suyu seven bitki türlerinin yaygınlık gösterdiği görülür. Bu hidrofit bitki topluluklarının görüldüğü alanlarda sahamızda yaygınlık gösteren bitki türlerini ise yabani iğde (*Hippopha rhamnoides*), söğüt (*Salix*), kavak (*Populus alba*), dişbudaş (Fraxinus angustifolia), kızılağaç (*Alnus glutinosa*) oluşturmaktadır. Özelliklede çekerek suyunun taşkın yatağında Söğüt ve kavak geniş alan tutar.

Zile ilçesinin yaklaşık 7000 yıllık yerleşme tarihi ormanlık alanlarından geçmişten itibaren, yakacak yapacak temin etmek, tarım alanları açmak gibi sebeplerle tahribatına sebep olmuştur. Bu nedenle sahada doğal step alanlarıyla birlikte antropojen stepler oldukça geniş bir yayılış gösterir. Bu alanlarda eski orman kalıntılarını koruluklar şeklinde veya tek ağaç şeklinde görmek mümkündür.

Step alanlarında bozkır bitkileri ilkbahar mevsiminin ortasında veya sonlarına doğru havaların ısınmasıyla yeşererek çiçek açar, yağış durumuna göre, haziran sonu ve temmuz ayında ise kururlar. Araştırma sahasında step vejetasyonu içerisinde papatya (*Triple urospermum transcoucacium*), çayır dikeni (Cirsium arvense), sütleğen (*Euphorbia virgata*), çoban yastığı (*Acantholimonacerosum*), üçgül (*Trifolium scabrum*), salkım otu (*Poa bulbosa L.F. vivpara koel*), geven (*Astragalus*), yavşan otu (*Artemisia spicigera*), sarı civan perçemi (*Achillea biebersteinii*), adi eşek dikeni (*Onopordum Acanthium L.*), pisi pisi arpası (*Hordeum murinum*), ısırgan (*Urticadioca*), evelek (*Rumex crispus L.*), sığır kuyruğu (*Verbascum sp)*, üzerlik (*Peganum harmala*),

[107] Zeybek, *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, s.227-228.

madımak (*Polygonum cognatum*), sarı peygamber dikeni (*Centaurea solstitialis*), çoban dikeni (*Centaurea urvillei*), uyuz otu (Scabiosa sp.) gibi bitki türlerine rastlanır.

Fotoğraf 1.6. Ormanların Tahrip Edildiği Alanlarda Eğimli Yamaçlarda Görülen Geven

Araştırma sahasındaki ormanlarda Zile Orman İşletme Şefliği kontrolünde gerçekleştirilen traşlama denilen kontrollü kesimler 2006 yılından itibaren durdurulmuştur. Bunun yerine ormanlarda seyreltme kesimi yapılmaktadır. Eskiden baltalık işletilen meşe sahaları tohum ağaç özelliği taşıyan ağaçların korunarak uzun süreli bir çalışma ile tohumdan getirilen yeniden orman oluşturma çalışmaları devam etmektedir. Burada amaç tohumdan gelen, düzenli bakımı yapılan sağlıklı ormanı tesis etmektir. Ancak araştırma sahasında bazı köylerde özellikle hayvan otlatma sahaları sınırlı olan, yaylaları olmayan köylerde orman iyileştirme çalışmaları yapılan sahalarda otlatılan keçiler ormanlara zarar vermektedir (Fotoğraf 1.7).

Fotoğraf 1.7. Araştırma Sahasında Orman İşletme Şefliğinin Gerçekleştirdi Rehabilitasyon Çalışma Alanlarında Keçilerin Otlatılması Sağlıklı Orman Yetiştirmede Karşılaşılan Önemli Problemdir (Söğütözü Köyü).

Avrupa- Sibirya ve İran- Turan Fitocoğrafya Bölgesi geçiş alanı içerisinde yer alan[108] Zile ilçesinde orman alanları çok fazla değildir. Zile Orman İşletme Şefliği'nden alınan verilere göre ilçesinin ormanlık alanı 37498 ha'dır. Buna göre araştırma sahasının orman alanları kendi yüzölçümünün % 24.8'ini oluşturmaktadır.

Araştırma sahasının orman varlığının % 23'ü kuru ormanlardan % 77'si baltalık ormanlardan oluşmaktadır. Bunlardan 8611 ha alana sahip olan kuru ormanların yaklaşık % 79'u bozuk koru % 21'i ise verimli korudan oluşmaktadır. 28887 ha alana sahip baltalık ormanların ise % 81'i bozuk baltalık iken % 19'u verimli baltalıktır (Tablo 1.32).

Tablo 1.32. Zile Orman Varlığı (ha).

Kuru Orman			**Baltalık Orman**		
Verimli koru	**Bozuk koru**	**Toplam**	**Verimli baltalık**	**Bozuk baltalık**	**Toplam**
1811	6800	8611	5448	23439	28887

Kaynak: Zile Orman İşletme Şefliği Kayıtları

Çalışmaların daha sağlıklı yürütülebilmesi için Zile Orman İşletme Şefliği'ne bağlı Zile ve Güzelbeyli Toplu Koruma Merkezi bulunmaktadır. Zile Toplu Koruma

[108] İbrahim Atalay, *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1994, s. 113.

Merkezi bünyesinde 19435 ha, Güzelbeyli Toplu Koruma Merkezi bünyesinde ise 18063 ha orman alanı bulunmaktadır. 1455 ha ormanlık alana sahip olan Ayvalı köyü enfazla alana sahip iken en az ormanlık alana sahip olan köy ise Turgutalp köyüdür. Turgutalp köyünün ormanlık alanı sadece 20 ha'dır (Tablo 1.33).

Tablo 1.33. Zile İlçesindeki Köylerin Orman Varlığı (ha).

Köy Adı Zile	**Orman ha**				
Acıpınar	1015	**Küçükkozluca**	483	**Çamdere**	559
Acısu	310	**Narlıkışla**	109	**Çeltek**	119
Ağılcık	878	**Olukman**	80	**Elmacık**	181
Akdoğan	33	**Palanlı**	31	**Evrenköy**	2317
Alihoca	656	**Saraç**	236	**Göçenli**	352
Ayvalı	1455	**Sekikışla**	26	**Gölcük**	106
Bayır	182	**Sofular**	338	**Güblüce**	247.5
Büyükaköz	395	**Şeyhköyü**	254	**Güzelbeyli**	1832
Büyükkozluca	604	**Uğurluören**	92	**Hasanağa**	97.5
Çayır	159	**Uzunköy**	354	**Karabalçık**	150
Çayıroluğu	1267	**Uzunöz**	690	**Karakuzu**	393.5
Derebaşı	540	**Yalnızköy**	130	**Kızılca**	154.5
Ede	220	**Yapalak**	77	**Kozdere**	969
Emirdolu	422	**Yaraş**	242	**Kuruçay**	964.5
Eskiderbent	410	**Yaylayolu**	317	**Küçüközlü**	310.5
Gümüşkaş	719	**Yenidağiçi**	55	**Mertekli**	615
Hacılar	31	**Yücepınar**	607	**Özyurt**	253
Haremikışla	100	**Yünlü**	204	**Salur**	101.5
İğdir	247	**Toplam**	**19435**	**Selamet**	227
Karacaören	664	**Güzelbeyli**	**ha**	**Söğütözü**	453
Karakaya	120	**Ağcakeçili**	222	**Temecik**	567.5
Karaşeyh	371	**Akkılıç**	182.5	**Turgutalp**	20
Karşıpınar	319	**Alıçözü**	156	**Üçkaya**	796
Kepez	214	**Alibağı**	130	**Ütük**	517.5
Kervansaray	914	**Bayırköy**	216.5	**Yalınyazı**	136
Kireçli	593	**Belpınarı**	25	**Yeniderbent**	37.5
Koçaş	211	**Binbaşıoğlu**	1912.5	**Yıldıztepe**	884
Köylüürünü	1690	**Boldacı**	1061	**Yaylakent**	691.5
Küçükaköz	371	**Çakırcalı**	105	**Toplam**	**18063**

Kaynak: Zile Orman İşletme Şefliği Kayıtları.

Araştırma sahasındaki Zile Orman İşletme Şefliği'nin çalışmalarıyla birlikte, İlçe Tema Vakfı Temsilciliği, her kademede eğitim kurumları ve köylerin kültür ve dayanışma derneklerinin yaptığı çeşitli çalışmalarla ormanların korunması ve ağaç dikimiyle ilgili çalışmalar yapılmaktadır. 2011 yılında Zile 75. Yıl Dinçerler Anadolu

Lisesi öğretmen ve öğrencileri ilçenin Kurupınar yolu üzerindeki küçük yol mevkiine 550 çam fidanı, Yine Üniversite kampüs alanına 1000 adet selvi çamı dikilmiştir. Tema vakfının çalışmalarında Zile şehrinin güvercinlik mevkiinde ağaçlandırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 250 bin metrekarelik alana dikilmek için 6500 sedir çamı getirilmiştir. Kozdere köyü Abazha yaylası 2010 yılından beri köyün kültür ve dayanışma derneğinin çalışmalarıyla ağaçlandırılmaktadır.

Araştırma sahasında ormanlık alan içerisinde çakal, tilki, tavşan, domuzdan oluşan memeli türleri bulunurken, keklik, karatavuk, saksağan, alakarga, ardıç kuşu karga ve diğer küçük kuş türlerinin de bulunduğu bir fauna mevcuttur.

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. NÜFUS

2.1.1. Nüfusun Tarihi Gelişimi

İnsan dünya üzerinde var olduğu günden günümüze kadar üretmiş, tüketmiş yeryüzünde çok az bir alan dışındaki mekânı muazzam değiştirmiş ve coğrafya ilminin incelemeye yöneldiği mekânsal farklılıkları yaratmıştır. Bu mekânsal farklılıkları yaratan insan topluluklarının başka bir deyişle nüfusun sayısının ve niteliklerinin bilinmesi coğrafi araştırmaların ana hedefi olan insan-çevre etkileşimini ortaya koymak açısından son derece önemlidir.[109]

Araştırma bölgesi nüfusu ile ilgili Cumhuriyet öncesi tarihi devirlerdeki bilgilerimiz kesin değildir. Bölge nüfusu hakkında kesin bilgiler Cumhuriyetin kuruluşundan sonra gerçekleştirilen nüfus sayımlarından elde edilmiştir. Cumhuriyet öncesindeki bilgiler mühimme defterleri, seyahatnameler, vakfiyeler ve benzerleri gibi kaynaklardan elde edilen tahmini verilerdir.[110]

Yaklaşık 3600 yıllık uzun bir tarihi geçmişi olan Zile Hitit'lerden itibaren yerleşmeye açılmıştır. Hitit, Frig, Pers, Pontus, Roma, Bizans, Danişmend, Selçuklu, İlhanlılar, Ertanaoğulları, Kadı Burhanettin ve Osmanlı İmparatorluğu gibi pek çok beylik ve devletin egemenliğinde kalan bölge hemen her dönemde çevresine göre büyük bir nüfus kütlesine sahip olmuştur. Elbette yöredeki nüfusun ilk ve orta çağlardaki durumu hakkında kesin bilgiler mevcut değil. Ancak şehrin geçmişinde sahip olduğu dini kimliği ve sahip olduğu konumuyla nüfusunun da çevresine göre çok düşük olmayacağı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Daha öncede belirtildiği gibi Zile, Pers İmparatorluğu döneminde en parlak çağlarını yaşamıştır. O dönemde Anaitisin en büyük mabedi burada bulunması Pontos (Karadeniz Kappadokia'sı) yöresinin her yanından insanlar buraya çekmiştir. İnsanlar

[109] Hayati Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş*, Çizgi Kitabevi, Konya 1998, s. 43.
[110] Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş*, s. 143

önemli konularda and içmek için, Zile'ye geliyordu.[111] Ayrıca şehirde Anaitis tapınağında her yıl sonbaharda geleneksel olarak "SAKAİA" şenlikleri düzenleniyordu.[112] Bu sebepten şehre devamlı ya da özellikle sonbaharda artan göçler ve büyük bir ziyaretçi akını söz konusuydu. Söz konusu ziyaretçi akını ve şenliklerle bölgeye toplanan insanlar Zile'deki ticaret hayatını da canlandırmıştır. Zile çağının önemli zengin, kalabalık şehirlerinden biri haline gelmiştir. Günümüzde de her yıl sonbaharda geleneksel olarak devam eden "sakaia" daha sonra "deri" ismini alan *zile panayırı* bu mevsimde şehirde göç ve ziyaretin artmasına neden olmaktadır.

Romalılar zamanında da eyalet merkezi haline gelen Zile'nin nüfusu daha da artmıştır. Malazgirt savaşından sonra Anadolu'nun Türk iskanına açılması ve Danişmentliler egemenliğinde önemli bir Türk iskan sahası haline gelen Zile ve buradaki şehir nüfusu Danişmentliler döneminde de büyümeye devam etmiştir[113] (Tablo 2.1).

Yöre nüfusu hakkında bilgi veren en eski kaynaklar 1455, 1485, 1520 ve 1574 tarihli tahrir defterleridir. Bunlarda nüfus, hane ve mücerred olarak ele alınmaktadır.

Türkiye Selçuklu, Eratna, Kadı Burhanettin devletlerinin idaresinden sonra Osmanlı yönetimine geçen şehrin nüfusu 859/1455 tarihli tahrir defterlerinden öğreniyoruz. Bugünki Zile şehrinin 1455 tarihinde 205 hane ve 42 mücerred vergi nüfusu bulunmaktadır. Eğer her hanede ortalama beş nüfusun yaşadığı farz edilirse bu zamanda şehrin tahmini nüfusunun 1067 kişi olduğu söylenebilir. 1485'te toplam hane sayısı 276 mücerred sayısı ise 104'tür. Buna göre Zile'nün nüfusu yaklaşık 1484 kişidir. Yani 30 yıllık bir süreçte şehrin nüfusu % 30 artmıştır. Şehrin 1520'deki tahmini nüfusu ise 1359'dur. 1485 yılında nüfustaki yaklaşık % 9'luk bu azalışın muhtemel nedeni 1498 yılında bölgede yıkıcı bir depremin yaşanmış olmasıdır. Ankara Kuyud-Kadime arşivi 12 numarada yer alan tahrir defterinden ise Zile'nin 1520'den 1574'e kadar geçirdiği yaklaşık 55 yıllık tarihini ortaya koymak mümkündür. Bu tahrire göre Zile'nin

---

[111] Bilge Umar, *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos), Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yay., İstanbul 2000, s. 220.
[112] http://zile.8k.com/page2.html
[113] Şahin, Karabacak, *Coğrafî, Tarihi, Sosyal Yönleriyle Zile*, s. 76

tahmini nüfusu 1356'dan 4096'ya yükselmiştir. Buna göre 55 yıllık artış % 300 olarak gerçekleşmiştir.[114]

16. yy'da (1574) Zile'nin nüfusu 4000 dolayındadır. Bu dönemde ziraatın gelişmiş olduğu bölgede canlı bir pazarcılık faaliyeti görülüyordu. Çevre köy ve nahiyelerden mallar Zile'ye getirilmekteydi.[115]

Araştırma bölgesinin nüfusuyla ilgili önemli bir kaynakta 17. yy ortalarında (1655-1656) bölgeyi gezen Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'dir. Bu eserde seyyah şehrin varoşlarında toprak örtülü 3000, kale içinde de 300 ev bulunduğundan bahsetmiştir. Her ailede 5 kişinin olduğu düşünülürse bu dönemde Zile'nin tahmini nüfusu 16500 civarındadır. Elbette bu rakamlar biraz abartılıdır. Bölge nüfusunun 1574'te 4000 olduğu düşünülürse 1655' e kadar geçen 81 yıl içinde nüfusun 12500 kişi artması düşündürücüdür. Ancak nüfus bu süreç içinde doğal olarak artmıştır. Eserde şehrin 70 cami, 24 mahalle mescidi, 12 sıbyan mektebi, 21 tanesi saray hamamı olmak üzere 24 hamamı, 3 hanı ve çarşısında 800 kadar dükkânı olduğu dikkate alınırsa Zile'nin o zamanda önemli bir nüfus çekim alanı olduğu söylenebilir.[116]

19. yy'da Zile nüfusuyla ilgili bilgileri 1881 yılında Tokat civarında araştırmalar yapan Vital Cuinet'in eserinden öğreniyoruz. Vital Cuinet, Tokat Sancağına bağlı kazalar içerisinde en fazla köye (600 köy) sahip olan Zile'nin tahmini olarak nüfusunun 20000 kişi olduğunu belirtmektedir.[117] 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise (1901 yılında) Zile'nin nüfusu 27000 kişi'dir.[118]

Tablo 2.1. Zile Şehir Nüfusunun 15-20 Yüzyıldaki Durumu

Yıllar	**1455**	**1485**	**1520**	**1574**	**1655**	**1881**	**1901**
Nüfus	1067	1484	1356	4000	16500	20000	27000

Kaynak: Şahin-Karabacak, Beşirli, Evliya Çelebi, Cuinet'ten derlenmiştir.

[114] Şahin, Karabacak, *Coğrafî, Tarihi, Sosyal Yönleriyle Zile*, s.76- 77.
[115] Mehmet Beşirli, *Zile Ayanı İlbaşıoğlu Küçük Ahmet Ağa*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No:14, Araştırma Serisi No:5, Tokat 2004, s. 17.
[116] Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahaman, Yücel Dağlı), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2. Baskı, Cilt:3, Kitap:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 330-331
[117] Vital Cuinet, *La Turkuie D'asie*, C.1, Paris 1892, s. 730.
[118] Bayram Kodaman, "XX Yüzyıl Başlarında Sivas Vilayeti (1901)", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, Gelişim Matbaası, Ankara 1987, s. 179.

2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Nüfusu

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Zile ilçesinin nüfusunda gerçekleşen sayısal ve demografik değişmeleri değerlendirebilmek için, çalışmanın bu bölümünde, 1927, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımları ile 2008-2012 yıllarında gerçekleştirilen Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılacaktır*. 2008 ve 2012 yıllardaki Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları daha gerçekçi verileriyle son yıllardaki araştırma sahasındaki nüfusun durumunu değerlendirmek açısından uygun görülmüştür.

Zile ilçesi nüfusuyla ilgili sağlıklı verilere Cumhuriyet döneminde yapılan ilk sayımından ulaşılabilmektedir. Sayım yılları itibariyle nüfus gidişi gözden geçirildiğinde nüfus artışının düzenli olmadığı, devreden devreye farklılar gösterdiği dikkati çeker.

Zile ilçesi nüfusu 1927 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımına göre 53 200 idi. 2012 yılına gelindiğinde ise nüfusu 61765'i bulmuştur. 1927 yılından 2012 yılına kadar geçen 85 yıllık süreçte Zile'nin nüfusuna 8565 kişi artmıştır. Diğer bir deyişle bu dönemde nüfusta % 16'lık artış söz konusu olmuştur.

1927- 2012 yıllarındaki araştırma sahamızdaki nüfus artışını Tokat ve Türkiye ile karşılaştırdığımızda Zile ilçesindeki nüfus artışının Tokat ve Türkiye'deki nüfus artışına kıyasla oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Bu süreçte Tokat'ın nüfusuna 351 368 kişi eklenmiş, nüfusu % 134 artmıştır. Türkiye'nin nüfusuna ise aynı dönemde 61 979 114 kişi eklenmiştir. Türkiye'nin nüfusu % 454 artmıştır. Zile ilçesinin ise aynı dönemde nüfusu yalnızca % 16 artmıştır. Geçen 85 yıllık süre içerisinde Zile ilçesindeki bu durumun ana nedeni özellikle son yıllarda daha da artan göçlerdir. 2008 yılında 67224 olan ilçe nüfusunun yalnızca dört yılda 61765'e gerilemiş olması da bunu açıkça göstermektedir.

---

* 1997 Genel Nüfus Tespiti, nüfusun sayısı yanında sosyo ekonomik niteliklerini tespit amacıyla gerçekleştirilmiş bir nüfus sayımı değildir; muhtarlıklardaki ikametgâh kayıtları üzerinden yapılmış bir tespittir. Yani idari kayıtlara dayanan bir nüfus sayısı belirleme çalışmasıdır: ama, söz konusu kayıtlardaki eksiklikler bu tespitin sonuçlarının sağlıklılığını gölgelemektedir: örneğin, Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, Zile ilçesinin 1990'dan 1997'ye kadar nüfusu yaklaşık 14 bin kişi azalmış ve akabinde geçen 3 yıl sonrasında 2000 yılında ise yaklaşık 17 bin kişi artarak 110 bin kişinin üstüne çıkmış gibi görünmektedir. Bu yüzden bu yıla ait veriler, Zile İlçesi'nin toplam, şehir ve köy nüfuslarının değerlendirilmesi açısından sağlıklı bir veri sağlamamaktadır. 1997 Genel Nüfus Tespiti'nin inceleme dışında tutulması daha uygun görülmüştür.

Zile ilçesi nüfusunda sayım dönemleri itibariyle istikrarlı bir nüfus artışının olmadığı, dönem dönem farklılıkların olduğu görülmektedir. Araştırma sahasında sayım dönemlerinde en yüksek nüfus artışının görüldüğü 1945-1950 (% 2.3) yılları haricinde, her zaman Türkiye nüfus artış hızının altında seyretmiştir (Tablo 2.2).

Az öncede belirtildiği gibi Zile ilçesinde en yüksek nüfus artışının görüldüğü devre 1945-1950 yılları idi. En düşük nüfus artışı ise 2000-2008 (% -4.9) yılları arasında görülmüştür. Zaten araştırma sahasında 1935-1950 yıllarını kapsayan süreçte nispeten düzenli diyebileceğimiz bir nüfus artış hızı söz konusudur. 1950'den 1990'a kadar geçen süreçte ise oranları yükselip alçalan dalgalı bir nüfus artış hızı görülürken, 1990 yılından sonra 2012 yılına kadar geçen sürede düşüş gerçekleşmiştir. Özellikle 2000 yılından sonra gerçekleşen düşüş dikkat çekicidir. Bilindiği üzere 2000 yılından sonra Türkiye nüfus artış hızında da düşüşlerin görülmeye başladığı dönemdir.

Tablo 2.2. Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Zile ve Türkiye'nin Nüfusu ve Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızları (1927-2012).

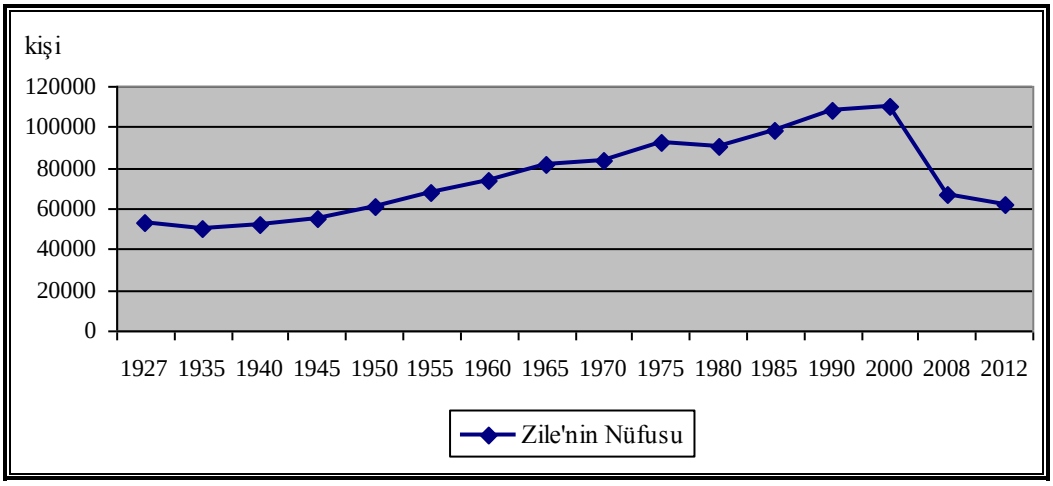
SayımYılı	Zile	Önceki Sayıma Göre Değişim	Yıllık Artış Hızı %	Türkiye	Önceki Sayıma Göre Değişim	Yıllık Artış Hızı %
1927	53 200	-	-	13 648 270	-	-
1935	50 385	-2 815	-1.0	16 158 018	2 509 748	3.6
1940	52 479	2 094	0.8	17 820 950	1 662 932	2.0
1945	55 090	2 611	0.9	18 790 174	969 224	1.0
1950	61 446	6 356	2.3	20 947 188	2 157 014	2.2
1955	67 749	6 303	2.0	24 064 763	3 117 575	2.9
1960	74 120	6 371	1.8	27 754 820	3 690 057	3.0
1965	81 793	7 673	2.0	31 391 421	3 636 601	2.6
1970	83 758	1 965	0.5	35 605 176	4 213 755	2.6
1975	92 144	8 386	2.0	40 347 719	4 742 543	2.6
1980	90 288	-1 856	-0.4	44 736 957	4 389 238	2.1
1985	98 596	8 308	1.8	50 664 458	5 927 501	2.6
1990	107 973	9 377	1.9	56 473 035	5 808 577	2.2
2000	110 139	2 166	0.2	67 803 927	11 330 892	2.0
2008	67 224	-42915	-4.9	71 517 100	3 713 171	0.7
2012	61 765	-5459	-2.0	75 627 384	4 110 284	1.4

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

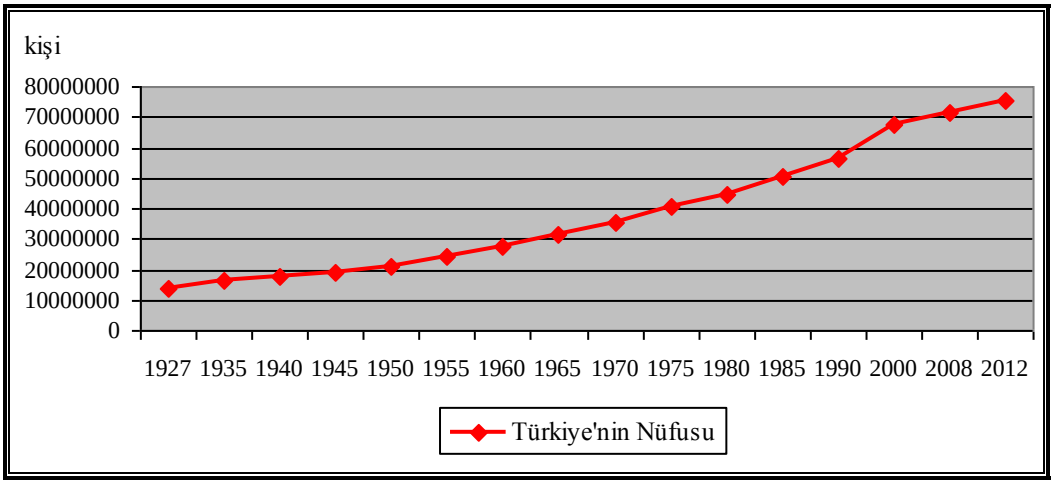
Türkiye'nin 1927'den 2012 yılına kadar nüfus artış oranları zaman zaman değişmesine rağmen nüfusu sürekli artmıştır. Zile ilçesinin nüfus artış oranlarında ise düzenli bir artış söz konusu değildir. Türkiye nüfusu 2000 yılı ile 2008 yılı arasında artmaya devam etmesine rağmen, nüfus artış oranı düşmüştür. Zile ilçesinin nüfusunda

ise 2000 yılından sonra düşüşler gerçekleşmiş nüfus artışı eksi değerlere ulaşmıştır (Şekil 2.1 ve Şekil 2.2).

Zile ilçesi nüfusu 1927'den 2000'e kadar, 1935 ve 1980 nüfus sayımları istisnalar olmak üzere, görece istikrarlı bir yükseliş göstermiştir. 1935'ten 2000'e kadar toplam nüfus artışı 56 939'dur. Bu artış sayısı ise toplamda % 76.5'lik bir nüfus artış oranına denk gelmektedir. 2000 yılından 2008 yılına kadar toplam nüfus yaklaşık 43 bin kişi azalmıştır. Bu sayı 1927'den 2000'e kadar geçen süredeki yaklaşık 57 bin kişilik nüfus artışı dikkate alındığında çok radikal bir düşüşü teşkil etmektedir. Bu durum göçe bağlı olarak nüfusun azalmasıyla açıklanabilir.

Şekil 2.1. Sayım Yıllarına Göre Zile İlçesi Nüfusu (1927-2012).

Şekil 2.2. Sayım Yıllarına Göre Türkiye Nüfusu (1927-2012).

1927'li yıllarda savaş sonrası yaşlı ve çocuk nüfus daha fazla idi. Dolayısıyla 1927 ve 1935 devresinde doğum oranları çok yüksek değildi. Doğan çocukların evlenebilecek çağa gelmesiyle doğal artışın gerçekleşmesi 1935-1940 devresini bulmuştur. Bu devre araştırma sahasında nüfus artışının gerçekleştiği dönemdir. Nitekim bu devrede nüfusa eklenen 2094 kişi ile nüfus 52479 kişiyi bulmuştur. Bu dönemdeki nüfus artış oranı Türkiye ortalamasının (% 2.0) oldukça gerisinde olmasına rağmen artık pozitif değerlere (% 0.8) ulaşmıştır.

1940-1945 devresi ülkemizin II. Dünya Şavasına girmemiş olmamasına rağmen, silah altına alınan erkek nüfus ve savaşın olumsuz psikolojik etkisi bu dönemde Türkiye'de nüfus artış hızının (% 1.0) düşmesine sebep olmuştur. Araştırma sahasında nüfus artış hızı, Türkiye ortalamasından farklı olarak önceki devreye göre az da olsa artmıştır. Bu dönemde nüfus 2611 kişi artmış, yıllık artış hızı % 0.9 civarında gerçekleşmiştir.

1945-1950 yılları arasındaki nüfus artışı oldukça yüksek gerçekleşmiştir. Bu devredeki % 2.3'lük artış daha öncede belirtildiği gibi araştırma sahasındaki en yüksek nüfus artışını oluşturmaktadır. Bu beş yıllık devrede ilçenin toplam nüfusu 61446'ya çıkarak 6356 kişi artmıştır. Bu artışta en büyük etkinin doğal artış olduğu söylenebilir. Bu yıllarda tüm ülkede olduğu gibi araştırma sahasında da ekonomik ve sosyal koşulların giderek düzelmeye başlaması ve ülke genelindeki seferberlik halinin kalkmasının insanlar üzerindeki olumlu psikolojik etkinin ve asker nüfusun terhis edilmesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Nüfusun artış hızının yüksek olduğu 1950-1955 yıllarında da doğal artışın etkisini görmek mümkündür. Nitekim bu beş yıllık süreç araştırma sahasındaki 1960-1965 ve 1970-1975 yıllarıyla aynı nüfus artış oranına (% 2.0) sahip olup en hızlı nüfus artışının olduğu ikinci devreyi oluştururlar. Bu dönemde Zile ilçesinin nüfusu bir önceki devreye göre 6303 kişi artarak yükselmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin nüfus artış oranı ise % 2.9'dur.

1955-1960 yılları arasında Zile ilçesinin nüfusu 6371 kişi artmıştır. Bu dönemdeki yıllık nüfus artış hızı ortalaması bir önceki döneme göre biraz düşmüş olup % 1.8'dir. Aynı dönemde Türkiye'de en yüksek nüfus artışı gerçekleşmiştir. Bu yıllar araştırma

sahasında yurt içine göçlerin devam ettiği bir dönemdir. Nüfus artışındaki düşüşün temel nedeninin göçler olduğu söylenebilir.

1960-1965 sayım dönemi ilçe nüfusunda artışın en fazla olduğu devrelerden biridir. Bu süreçte nüfus 7673 kişi artarak 81793'e yükselmiştir. Aynı dönemde Türkiye ortalaması bir önceki devreye göre gerilemiştir. Bu dönemde Zile ilçesinin nüfusunun artmasında doğal artışla birlikte, Zile istasyon yolu üzerinde 1960 yılında açılan Birsan ve Özen Un ve Yem fabrikalarının etkisi olduğu söylenebilir. Bu iki un fabrikası araştırma sahası ve çevresi nüfusu için iş imkanı sağlamıştır.

Zile ilçesinde iç ve dış göçlerin arttığı 1965-1970 devresinde nüfus üzerinde göçün etkisi açıktır. Bu dönemde nüfus 81793'ten 83758'e yükselmiştir. Yani araştırma sahasının nüfusuna 1965 kişi eklenmiştir. Bu devrenin yıllık nüfus artış hızı ortalaması ise % 0.5'tir.

Zile ilçesi nufusu 1970-1975 yılları arasında 8386 kişi artmıştır. Miktar olarak sayım dönemlerindeki en yüksek ikinci artışın gerçekleştiği bu dönemde ilçe nüfusu 83758 kişiden 92144 kişiye yükselmiştir. Yıllık ortalama artış hızı (% 2.0) ise yine sayım devreleri itibariyle en yüksek ikincilerden biridir.

1975-1980 devresinde ise 1927-1935 devresinden sonra ilk defa yıllık nüfus artış hızı ortalamasının eksi değerlere düştüğü yıllardır. 1975 ve 1980 yıllarında Zile ilçesinin nüfusu 1856 kişi azalmıştır. Bu dönem nüfusundaki azalma oranı % -0.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda düşük doğurganlık hızı ve ilçe dışına yaşanan göçlerin etkili olduğu söylenebilir. Zaten bu yıllar Türkiye ortalamalarının da bir önceki devreye göre düştüğü devredir.

1980 sonrası araştırma sahasında nüfus artış hızının yeniden ivme kazandığı yıllardır. Nitekim 1980-1985 devresinde 8308 kişi araştırma sahasının nüfusuna eklenmiş ve 1985 yılında nüfusu 98596 kişi olmuştur.

Zile ilçesi nüfusunun sayım devrelerine göre en fazla arttığı dönem 1985-1990 yılları arasıdır. 9377 kişinin nüfusa eklendiği bu devrenin yıllık nüfus artış hızı ortalaması ise % 1.9'dur. Bu dönemde nüfusun artmasında Birsan Un ve Yem Fabrikası'nın, çuval fabrikasını da bünyesinde açarak fabrika modern tesislerini genişletmesi ve bu alanda yeni istihdam yaratılması yanında 1987 yılında faaliyete geçen Başsevinçler Un ve Yem Fabrikası'nın, Turhal yolu üzerindeki yine 1987 yılında

faaliyete başlayan Ağkoç Tuğla Fabrikası'nın yeni iş alanları oluşturmaları göçlerin nispeten azalmasına neden olmuştur. Ayrıca başta Turhal ve Amasya ve Yozgat olmak üzere çevresinden az da olsa nüfusu iş istihdamıyla çekmiştir. Elbette bu dönemde doğal artışta nüfusun artışında etkili olmuştur.

1990-2000 yılları arasında ilçe nüfusu artmaya devam etmiştir. Bu yıllar Zile ilçesinin nüfusunun en yüksek seviyeye ulaştığı yıllardır. Nitekim 2000 yılında nüfusu 110139 kişi olmuştur. Bu tarihten sonra ilçe nüfusu giderek azalmıştır. Bu 10 yıllık süreçte araştırma sahasının nüfusu 2166 kişi artmıştır. Bu devrenin yıllık ortalama nüfus artış hızı ise % 0.2'dir. Zaten bu devreden sonra nüfus artış hızı günümüze kadar eksi değerlerde kalmıştır. Zile ilçesinin bu yıllardaki nüfus artış oranı Türkiye ortalamasının (% 2.0) oldukça gerisinde kalmıştır.

İlçe nüfusu 2000-2012 döneminde nüfusu 110 139 kişiden 61 765 kişiye gerilemiştir. Bu durum üzerinde ilçeden gerçekleşen göçle birlikte 2008 yılından itibaren ülkemizde uygulanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin sağladığı daha gerçekçi nüfus sonuçlarının da sebep olduğu söylenebilir. Bazı köylerin belediye statüsü kazanma, bazı belediyelerin de bu statülerinin korumak ya da belediyelerin bütçeden daha fazla pay alma gibi nedenlerde nüfuslarını çok göstermelerinin bu duruma sebep olduğu söylenebilir. Ancak aynı yıllarda Türkiye'nin nüfusu 67803927 kişiden 75627384 kişiye yükselmiştir. Zile ilçesi nüfusundaki azalmanın iki nedeni olduğunu düşünüyoruz. Birincisi Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin önceki yöntemlere göre daha isabetli sonuçlar vermesidir. Bu şekilde yukarıda belirttiğimiz nedenlerden kaynaklanan nüfusun olduğundan fazla tespit edilmesi önlenmiştir. İkincisi de araştırma sahasından göçlerin etkisinin devam etmesidir. Nitekim 2008 yılındaki Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin sonuçlarına göre 67224 olan Zile ilçesi nüfusu 2012 yılında 61765'e gerilemiştir.

Zile ilçesinin şehir ve köy nüfusları da ayrı ayrı değerlendirildiğinde görece farklılıklar olsa da toplam nüfusa paralel bir durum söz konusudur. Bu durumu açıklamak üzere Tablo 2.3 düzenlenmiştir.

Zile ilçesindeki şehirsel ve kırsal nüfus artışları sayım devreleri itibariyle karşılaştırıldığında kırsal nüfus artış oranının, şehir nüfus artış oranına göre daha düşük olduğu görülmektedir. İlçe kırsalındaki nüfus 1990 yılına kadar istikrarlı bir artış

sergilemiştir denebilir. Ancak, 1990'dan 2000'e kadar gerçekleşen 4.384 kişilik nüfus azalması ve daha sonra gerçekleşen düşüşlerle kırsal nüfus giderek azalmıştır. 2008 yılına gelindiğinde 1927 yılından itibaren 25.292 kişilik azalma ile kırsal nüfusta % 44'lük bir düşüş gerçekleşmiştir. 2008 yılından Zile ilçesinin kırsal nüfusu 32207 kişi idi. 2008 yılından itibaren geçen 4 yıllık süreçte yani 2012 yılına gelindiğinde Zile ilçesinin kırsal nüfusu 27323 kişi olmuştur. Bu geçen dört yıllık zamanda kırsal nüfus 4884 kişi (% -15.2) azalmıştır.

Şehir nüfusu ise sürekli olarak artmış, ancak 2000 yılından sonra azalmaya başlamıştır. Şehir nüfusunda artışın gerçekleştiği 1927-2000 yılları arasında artış sayısal olarak yaklaşık 38 bin kişidir. Bu zaman diliminde şehir nüfusu % 260 artış göstererek 3,6 katına çıkmıştır. Ancak, 2000 ile 2008 yılları arasında merkez nüfusu 17.623 kişi azalmıştır. Bu azalış 2000 yılına göre % 33,5'lik bir orana tekabül etmektedir. 1927'den 2008 yılına kadar geçen süreçte şehirsel ve kırsal nüfusta dönem dönem farklılaşmalar olsa da 2000 yılından sonra hem kırsal alanlarda hem de şehirde önemli bir nüfus kaybı gerçekleşmiştir. 2012 yılına gelindiğinde nüfus azalışı kırsal alanlardaki kadar olmasa da devan etmiştir. 2008 yılından 2012 yılına Zile şehir nüfusu 554 kişi (% -1.6) azalmıştır.

Tablo 2.3. Sayım Dönemlerine Göre Zile Şehir ve Kır Nüfusunun Değişimi (1927-2012).

SayımYılı	Şehir	Önceki Sayıma Göre Değişim-Şehir	Önceki Sayıma Göre Değişim %'si-Şehir	Kır	Önceki Sayıma Göre Değişim-Kır	Önceki Sayıma Göre Değişim %'si-Kır
1927	14 608	0	0.0	38 592	0	0
1935	15 168	560	3.8	35.217	-3 375	-8.7
1940	14 873	-295	-1.9	37 606	2 389	6.8
1945	16 269	1 396	9.4	38 821	1 215	3.2
1950	17 103	834	5.1	44 363	5 542	14.3
1955	21 415	4 312	25.2	46 334	1 971	4.4
1960	21 339	-76	-0.4	52 781	6 447	13.9
1965	26 113	4 774	22.4	55 680	2 899	5.5
1970	27 429	1.316	5.0	56 329	649	1.2
1975	32 157	4 728	17.2	59 987	3 658	6.5
1980	30 637	-1 520	-4.7	59 651	-336	-0.6
1985	37 097	6 460	21.1	61 499	1 848	3.1
1990	46 090	8 993	24.2	61 883	384	0.6
2000	52 640	6 550	14.2	57 499	-4 384	-7.1
2008	35 017	-17 623	-33.5	32 207	-25 292	-44.0
2012	34.443	-574	-1.6	27 323	-4884	-15.2

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

1927-2012 yılları arasında Zile şehir nüfusu 19835 kişi artmıştır. Aynı dönemde kır nüfusu ise 11269 azalmıştır. Özetle Zile şehir nüfusu Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze yaklaşık % 136 artarken, kırsal nüfusu % 29 azalmıştır.

Zile ilçesinin şehirsel ve kırsal nüfusunu değerlendirmek için Tokat ve Türkiye ile karşılaştırmasını yapmak çalışma sahasının kırsal ve şehirsel nüfusuyla ilgili genel bir fikir verecektir.

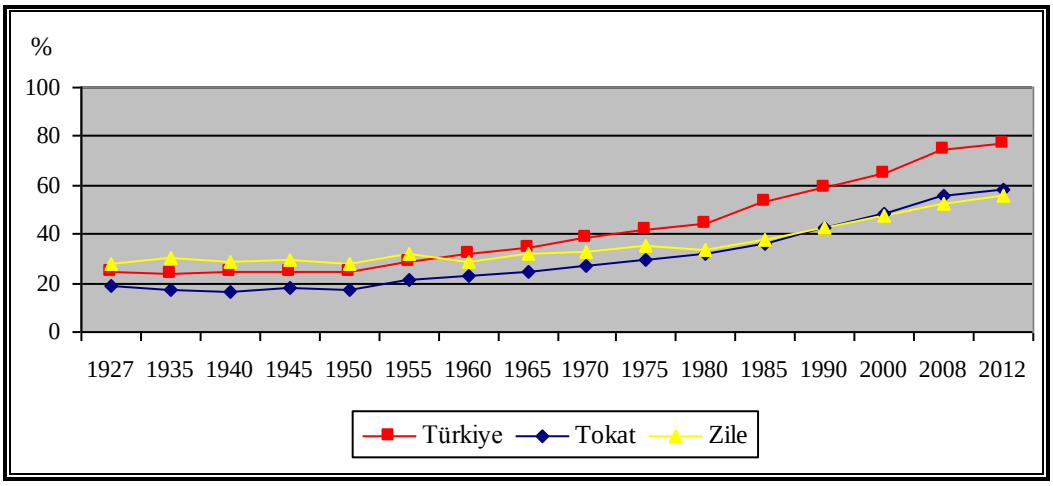
1935 yılına ilişkin şehir nüfusu incelendiğinde dikkat çeken bir durum söz konusudur; bu nüfus sayımında Zile ilçesinin nüfusunun % 30.1'i, Tokat nüfusunun % 16.9'u ve Türkiye nüfusunun ise % 23.5'i şehirlerde yaşamaktadır. Yani, Cumhuriyet'in bu ilk döneminde Zile'deki nüfusun şehirleşme oranı Tokat İli'nin yaklaşık 2 katı ve Türkiye'nin ise yaklaşık 1.4 katıdır. Bu durumun en önemli gerekçesi, daha önceden ele alındığı gibi, Zile'nin civarındaki verimli topraklarında üretilen tarımsal ürünlerin değerlendiği önemli bir pazar olma yönündeki temel bölgesel rolüdür. Zira önemli bir pazar merkezi olmak, göreceli olarak yüksek sayıda bir nüfusun bu pazar merkezinde zanaat ve ticaret işlerini üstlenmesini gerekli kılmıştır.

2012 yılına gelindiğinde, Zile ilçesinin şehirli nüfus oranı % 55.9 ve kır nüfusu oranı % 47.9'dur. Tokat ili için bu oranlar sırası ile % 56.1 ve % 43.9 ve Türkiye geneli için bu oranlar ise sırası ile % 75.0 ve % 25'dir (Tablo 2.4). Bu verilerden hareketle, Tokat ilinin nüfusun şehirleşme oranı açısından Türkiye'nin hayli gerisinde olduğu görülür. Zile ilçesinin ise ekonomisinde tarım ve hayvancılığın ağırlığından dolayı bu düzeyin daha da altında kaldığını söylemek mümkündür.

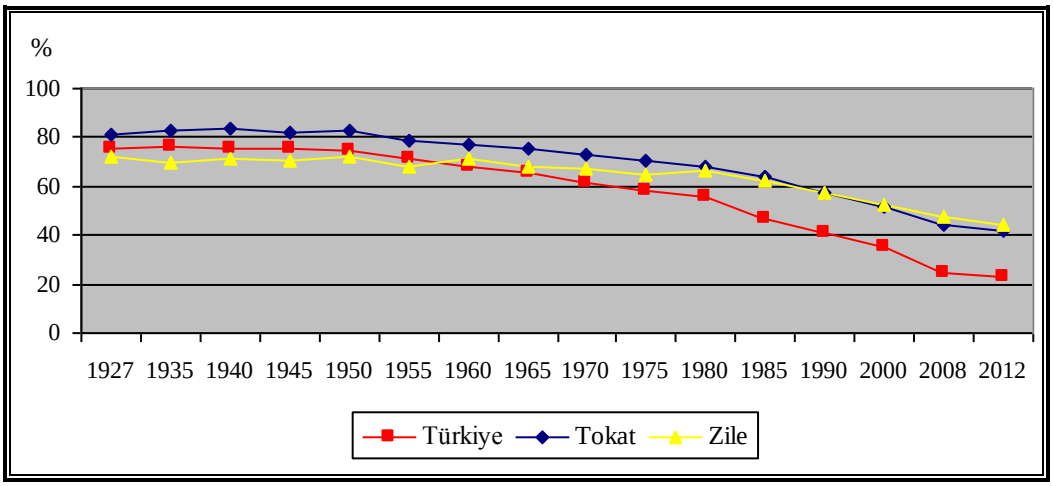
Tablo 2.4. Sayım Dönemlerine Göre Zile, Tokat, Türkiye Şehir ve Kır Nüfusunun Değişimi (1927-2012).

Yılı	Zile Şehir Nüfusu	%	Zile Kır Nüfusu	%	Tokat Şehir Nüfusu	%	Tokat Kır Nüfusu	%	Türkiye Şehir Nüfusu	%	Türkiye Kır Nüfusu	%
1927	14 608	27.5	38 592	72.5	48 758	18.6	213 864	81.4	3 305 879	24.2	10 342 391	75.8
1935	15 168	**30.1**	35 217	69.9	52 275	**16.9**	257 588	83.1	3 802 642	**23.5**	12 355 376	76.5
1940	14 873	28.3	37 606	71.7	51 756	16.3	266 163	83.7	4 346 249	24.4	13 474 701	75.6
1945	16 269	29.5	38 821	70.5	60 301	17.7	280 448	82.3	4 687 102	24.9	14 103 072	75.1
1950	17 103	27.8	44 363	72.2	67 888	17.5	321 035	82.5	5 244 337	25.0	15 702 851	75.0
1955	21 415	31.6	46 334	68.4	84 434	21.7	304 293	78.3	6 927 343	28.8	17 137 420	71.2
1960	21 339	28.8	52 781	71.2	99 447	22.7	338 143	77.3	8 859 731	31.9	18 895 089	68.1
1965	26 113	31.9	55 680	68.1	123 403	24.9	371 949	75.1	10 805 817	34.4	20 585 604	65.6
1970	27 429	32.7	56 329	67.3	146 623	27.1	394 232	72.9	13 691 101	38.5	21 914 075	61.5
1975	32 157	34.9	59 987	65.1	175 446	29.3	423 720	70.7	16 869 068	41.8	23 478 651	58.2
1980	30 637	33.9	59 651	66.1	200 231	32.1	424 277	67.9	19 645 007	43.9	25 091 950	56.1
1985	37 097	37.6	61 499	62.4	246 126	36.2	432 945	63.8	26 865 757	53.0	23 798 701	47.0
1990	46 090	42.7	61 883	57.3	308 304	42.9	410 947	57.1	33 326 351	59.0	23 146 684	41.0
2000	52 640	47.8	57 499	52.2	401 762	48.5	426 265	51.5	44 006 274	64.9	23 797 653	35.1
2008	35 017	**52.1**	32 207	47.9	346 058	**56.1**	271 100	43.9	53 611 723	**75.0**	17 905 377	25.0
2012	34 442	**55.8**	27 323	44.2	358 494	**58.4**	255 496	41.6	58 448 431	**77.3**	17 178 953	22.7

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

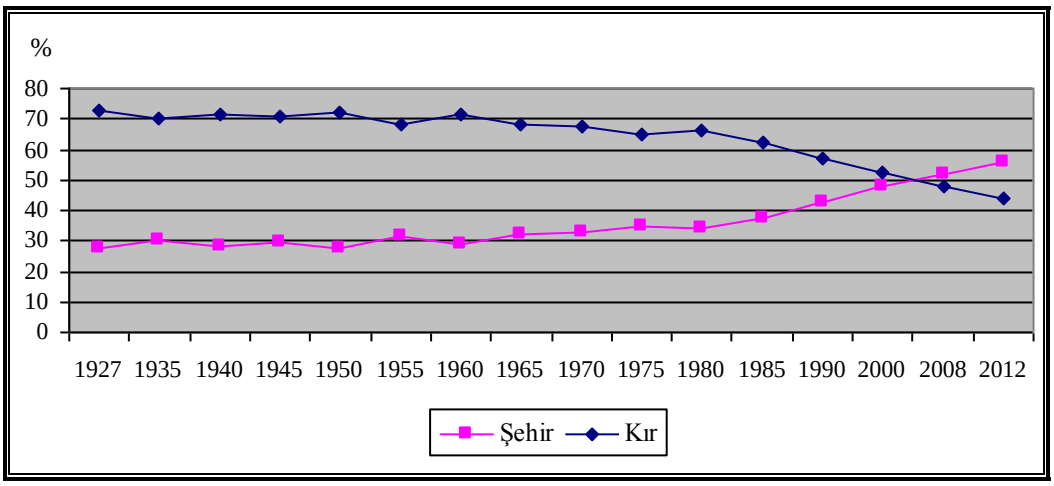

Şekil 2.3. Sayım Yılları İtibariyle Zile, Tokat, Türkiye Şehir Nüfus Oranları.

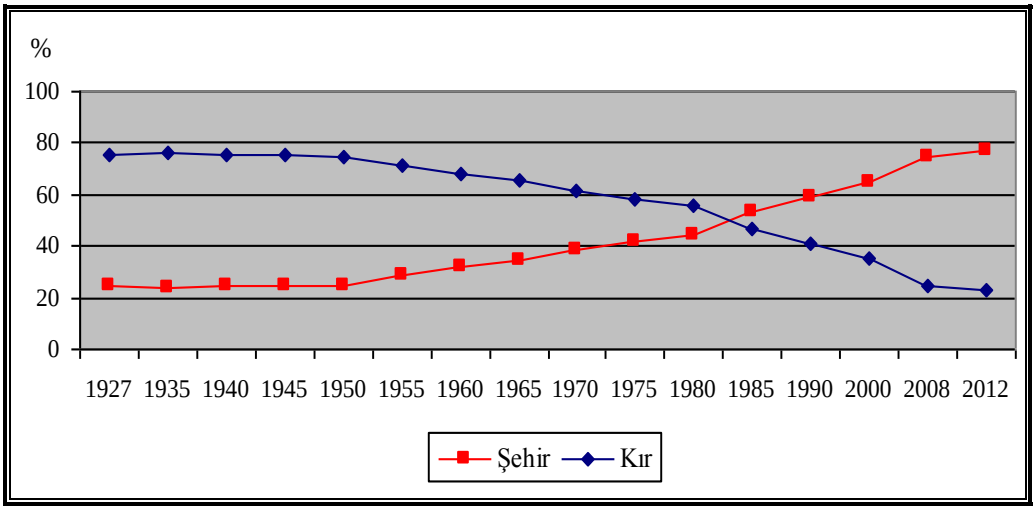

Şekil 2.4. Sayım Yılları İtibariyle Zile, Tokat, Türkiye Kır Nüfus Oranları

Zile ilçesinin şehir ve kır nüfus oranlarının Zile ilçesinde ve Türkiye'de hangi zaman aralığında eşitlendiğine baktığımızda da Zile ilçesinde şehirsel nüfusun kırsal nüfusu geçmesi oldukça yenidir. Grafiklerden de açıkça görülebileceği gibi (Şekil 2.5 ve Şekil 2.6) Türkiye nüfusu şehir-kır ayrımında oransal olarak 1980-1985 yılları arasında eşitlenmiştir (% 50 şehir- % 50 kır). Zile ilçesinde ise bu durum 2000-2007 yılları arasında mümkün olmuştur. Zile ilçesi için bu durumun başlıca nedeni, kırsal alandan Zile şehrine gerçeklerşen göçtür.

Şekil 2.5. Zile İlçesinin Sayım Yıllarına Göre Kır ve Şehir Nüfuslarının Oransal Değişimi (1927-2012).

Şekil 2.6. Türkiye'nin Sayım Yıllarına Göre Kır ve Şehir Nüfuslarının Oransal Değişimi (1927-2012).

2000 ve 2012 yılları için Zile ilçesine bağlı olan köy sayısı, Tokat iline bağlı diğer ilçeler ve diğer illere bağlı ilçelerin köy sayısı ile karşılaştırıldığında çok çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Söz konusu yıllar itibariyle Zile ilçesine bağlı köy sayısı 2000 yılında 114, 2012 yılında ise 109'dur.

Zile'ye 14 km uzaklıkta bulunan Bağlarpınarı köyü Zile ilçesine bağlı nüfusu oldukça azalmış köylerden biri idi. 2010 nüfusu yalnızca 56 kişi olan köyde yapılan referandum neticesinde köyün Turhal'a bağlanmasına karar verildi. Bağlarpınarı köyü 2011 yılından itibaren Turhal'a bağlı köylerden biri durumuna gelmiştir. 2000 yılında günümüzde Yıldıztepe'ye bağlı Alayurt Mahallesi, Yalınyazı'ya bağlı Çiftlikköy ve Karşıyaka mahalleleri köy idi.

Son yıllardaki köy sayısındaki azalmaya rağmen araştırma sahası ilçeye bağlı olan köy sayısı açısından son yıllarda Türkiye'deki ve Tokat'taki en fazla ilçelerden biridir. Bu bağlamda araştırma sahasının köy sayısı Türkiye genelindeki ilçelere bağlı ortalama köy sayısının yaklaşık 3 katı iken, Tokat iline bağlı Zile dâhil 12 ilçe söz konusu olduğunda da Tokat'a bağlı köy sayısının, yaklaşık olarak Tokat ili ortalamasının 2 katının üzerinde olduğu görülür (Tablo 2.5).

Tablo 2.5. Türkiye ve Tokat'ta İlçe Başına Düşen Ortalama Köy Sayıları (2000-2012).

	Yıllar	Bağlı İlçe Sayısı	Bağlı Köy Sayısı	İlçe Başına Ortalama Köy Sayısı
Türkiye	2000	923	35101	38.0
Türkiye	2012	957	34434	36.0
Tokat	2000	12	611	50.9
Tokat	2012	12	583	48.6

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler.

2007 yılından itibaren ülkemizde yapılmakta olan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne ait bilgiler nüfusa dair özellikle kırsal yerleşmeler için net bilgilere olanak tanımıştır. Bu bağlamda araştırma sahasının 2008 ve 2012 ADNKS sonuçlarına göre köy yerleşmelerinin nüfusları incelendiğinde Armutalan, Ayvalı, Büyükaköz, Çakırcalı, Güblüce, Gümüşkaş, Hasanağa, Karakuzu, Olukman, Sofular, Şeyhnusrettin, Yaraş köyleri haricindeki 98 köyün nüfusu azalmıştır (Tablo 2.6). Bu iki yıllık süreçte nüfusları artan köylerdeki Karakuzu'ya iki aile, Büyükaköz, Hasanağa köylerine iki kişi, diğer köylere ise birer kişi emekli olup köylerine geri dönmüştür.

Tarım arazilerinin azlığı ya da var olan tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanması neticesinde ailelerin geçimlerini sağlayabilecekleri yeterli araziye sahip olmamaları, çiftçiliğin çok zahmetli ve az gelir getiren bir iş olarak görülmesi sonucunda ailelerin toprakları olsa bile tam anlamıyla bu toprakları değerlendirebilmek için çaba göstermemeleri, sağlık ocaklarının kapatılması ile insanların sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için şehirlere yönlenmesi gibi pek çok sebep Zile ilçesinde köylerin nüfuslarının giderek azalmasına neden olmuştur.

Özellikle ilköğretimin 8 yıla çıkarılmasının devamında pek çok köy okulunun kapatılması, taşımalı eğitime geçilse bile pek çok aile, Zile merkez ya da kendi köylerine daha yakın olan Çekerek ve Turhal ilçelerine göç etmişlerdir. Pek çok aile başlangıçta şehirde oturup hafta sonları köylerine giderken ilerleyen yıllarda bazı ailelerin şehir hayatına alışmalarıyla köyü tamamen terk etmelerine sebep olmuştur.

Tablo 2.6. Zile İlçesinde Köy Nüfuslarının Sayım Yıllarına Göre Değişimi (1935-2012).

Köyün Adı	Yıllar														
	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2008	2012
Acıpınar	597	591	697	786	738	930	934	957	1184	1287	1450	1467	1511	334	274
Acısu	511	559	630	739	788	856	934	976	1138	1265	1342	1351	1732	400	319
Ağcakeçili	357	388	426	523	501	612	630	604	619	643	648	587	325	169	139
Ağılcık	355	341	367	457	407	484	515	515	529	517	533	525	526	409	334
Akdoğan	96	96	119	137	128	146	155	137	148	138	130	129	107	100	65
Akgüller	181	189	234	187	191	212	195	191	207	211	200	194	114	46	53
Akkılıç	238	251	261	285	323	360	369	387	270	375	335	325	207	146	126
Aliçözü	543	613	610	631	627	748	784	715	631	675	646	596	423	275	215
Alibağı	137	167	178	226	218	260	256	264	241	321	279	291	149	149	109
Alihoca	426	460	505	590	621	654	701	629	642	699	682	533	422	292	242
Armutalan	114	115	124	142	150	189	197	164	204	174	145	144	100	59	64
Ayvalı	364	415	501	526	576	657	678	682	740	883	975	1014	1087	925	1001
Bayırköy	132	149	166	204	206	201	230	228	197	260	253	250	227	195	155
Belkaya	448	374	393	442	402	460	455	478	486	513	551	548	560	489	307
Belpınarı	250	252	279	303	308	333	411	398	387	408	340	225	122	74	51
Binbaşıoğlu	99	187	251	358	326	439	408	240	132	196	197	244	118	94	93
Boldacı	548	665	644	699	787	891	982	1030	979	1076	1087	1337	1632	1028	821
Büyükaköz	251	239	250	294	325	346	324	304	283	279	220	208	95	42	53
B-karayün	309	314	346	410	406	533	530	498	452	502	455	353	208	172	156
B-kozluca	261	253	303	299	337	411	411	427	405	451	480	471	467	356	298
Büyüközlü	221	224	239	299	334	371	429	369	379	464	399	431	787	376	356
Çakırcalı	314	303	312	365	419	480	486	472	410	403	425	378	162	96	118
Çamdere	162	186	186	214	180	236	267	277	276	302	322	360	226	191	126
Çapak	242	269	275	303	326	382	436	434	451	499	554	491	259	175	103
Çayırköy	528	557	596	674	775	905	1094	1092	1206	1453	1535	1998	1328	812	458
Çayıroluğu	153	176	176	208	228	239	201	178	174	168	168	140	90	69	48
Çeltek	368	367	520	531	546	653	604	614	608	586	604	501	461	325	230
Çiçekpınarı	152	143	156	170	164	176	181	139	156	180	188	179	188	121	87
Derebaşı	264	324	298	338	396	440	431	400	457	415	443	446	423	362	305
Edeköy	345	369	401	451	518	559	578	493	489	441	472	438	490	443	383
Elmacık	221	218	237	260	282	319	360	300	432	449	460	474	339	217	108
Emirdolu	334	460	398	483	510	585	596	625	599	653	665	580	371	208	208
Emirören	261	293	306	335	333	392	392	418	286	289	282	247	259	215	134
Eskidağiçi	231	236	256	276	310	339	364	366	329	382	337	320	217	175	118
Eskiderbent	114	125	142	190	178	197	226	233	238	262	256	258	220	200	171
Evrenköy	1052	1078	1138	1333	1381	1592	1618	1658	2652	2203	2425	2864	3857	1968	1818

Tablo 2.6 (Devamı)

Fatih	117	128	122	152	179	200	206	205	163	197	166	177	187	165	141
Göçenli	367	390	425	457	437	520	520	454	453	453	431	301	101	137	83
Gölcük	119	129	126	146	139	187	190	234	137	127	99	85	42	24	23
Güblüce	416	439	498	524	575	682	654	799	806	784	940	896	631	216	268
Gümüşkaş	134	148	179	198	215	257	293	332	344	352	373	279	152	87	87
Güngörmez	46	106	122	140	144	177	163	128	137	135	140	123	94	66	31
Güzelbeyli	968	999	1036	1173	1208	1247	1203	1279	**2762**	1239	**2158**	**2997**	**3891**	1882	2095
Hacılar	291	289	291	345	319	405	479	453	463	474	407	386	295	251	227
Haramikışla	139	166	142	202	223	217	202	229	256	299	339	327	253	150	104
Hasanağa	141	170	135	166	190	187	197	211	143	200	175	172	95	77	84
Hatippınarı	166	167	143	165	187	214	166	183	142	131	165	105	97	63	39
İğdir	439	462	473	545	617	631	583	538	592	581	548	504	405	253	221
Karabalçık	268	297	302	344	368	417	433	468	447	428	376	314	120	161	105
Karacaören	538	578	609	706	824	923	1029	1007	1059	1141	1018	1097	449	200	167
Karakaya	222	265	252	312	296	373	440	434	469	440	458	435	395	364	327
Karakuzu	369	415	394	505	522	594	696	777	799	797	887	839	806	646	505
Karaşeyh	337	338	343	422	462	543	577	610	620	627	576	551	475	336	234
Karşıpınar	396	444	471	537	584	664	718	800	796	842	862	836	498	229	190
Kazıklı	242	297	274	281	305	291	352	320	316	271	238	233	210	118	93
Kepez	105	115	126	149	119	168	176	154	171	185	179	157	157	124	82
Kervansaray	871	965	948	1116	1197	1360	1432	1572	1571	1390	1316	1183	2133	789	690
Kırlar	198	208	203	284	264	301	306	300	265	261	240	228	231	207	189
Kireçli	353	386	400	463	408	514	535	514	475	444	430	413	362	263	178
Koçaş	265	263	312	340	320	384	385	335	400	329	307	313	287	220	183
Korucuk	182	202	191	251	262	303	332	326	297	242	237	238	148	117	91
Kozdere	593	611	595	685	714	867	932	957	980	888	797	679	383	303	239
Köylüürünü	172	185	188	210	284	284	260	307	346	403	436	471	475	381	318
Kurşunlu	155	160	163	181	162	224	229	208	150	157	173	200	106	71	59
Kuruçay	182	212	228	259	276	346	403	447	513	587	636	695	551	313	241
Kurupınar	357	384	386	479	457	491	522	511	557	610	640	631	453	253	158
Kuzalan	369	408	450	471	542	614	679	676	847	714	723	702	455	307	205
Küçükaköz	241	262	288	315	304	323	317	256	296	245	201	142	79	53	47
Küçükkarayün	112	129	125	148	148	136	186	158	166	218	209	201	90	66	73
Küçükkozluca	165	97	105	130	148	161	147	136	154	162	156	138	100	61	36
Küçüközlü	548	569	593	706	739	847	921	939	828	844	748	628	461	386	263
Narlıkışla	132	136	143	152	155	182	216	252	299	266	319	339	334	223	186
Olukman	42	50	46	53	77	89	96	114	116	126	124	127	97	87	85
Osmanpınarı	149	180	190	224	208	265	274	299	290	330	297	258	217	174	155
Özyurt	449	477	497	595	602	623	733	663	542	589	492	493	296	223	164
Palanlı	245	290	308	333	319	351	352	337	324	352	357	289	200	113	87
Reşadiye	279	263	325	407	356	530	603	638	611	569	540	655	1337	346	303

Tablo 2.6 (Devamı)

Salur	223	204	222	273	289	343	351	384	391	388	397	372	314	229	189
Saraçköy	262	329	350	397	399	404	400	383	384	380	298	232	186	138	112
Savcıköy	280	314	301	357	335	429	431	432	464	472	515	457	226	156	143
Sekikışla	115	93	107	96	97	111	129	162	170	146	191	133	113	73	69
Selamet	192	195	232	282	293	303	304	326	301	336	350	317	222	147	99
Sofular	179	175	201	239	264	315	335	374	429	480	535	510	451	321	233
Söğütözü	250	253	280	316	244	313	303	320	292	306	329	289	284	237	167
Süleymaniye	236	231	233	273	330	260	233	171	109	122	104	125	82	129	55
Şeyhköyü	272	295	312	346	388	436	499	459	498	572	587	518	246	175	127
Şeyhnusrettin	108	122	98	121	136	141	155	167	116	129	117	111	80	81	81
Taşkıran	301	306	363	365	351	415	425	432	466	540	568	451	284	180	143
Turgutalp	293	339	376	398	414	476	443	415	218	209	171	144	148	73	37
Uğurluören	103	82	92	96	110	95	105	87	86	94	99	91	69	73	38
Uzunköy	345	390	395	431	480	602	661	624	731	846	907	927	460	228	166
Uzunöz	233	268	283	313	389	395	461	513	434	553	526	478	174	193	150
Üçkaya	370	359	434	484	563	694	769	669	808	1008	1027	993	1111	544	360
Üçköy	256	275	280	295	287	395	439	390	374	487	449	433	341	181	151
Ütük	195	184	194	221	234	238	279	320	335	287	222	184	155	155	86
Üyük	164	144	143	175	162	207	244	205	227	262	268	213	239	157	111
Yalınyazı	780	803	848	995	1069	1129	1224	1623	**2 085**	1994	1992	**2313**	**5275**	1946	2097
Yalnızköy	224	255	266	310	325	393	434	384	467	562	560	510	147	66	65
Yapalak	249	232	222	263	299	328	355	374	404	442	478	514	444	422	308
Yaraş	204	203	221	229	245	245	249	223	257	309	383	388	289	101	102
Yaylakent	324	369	353	429	494	602	654	660	742	838	953	1000	664	429	199
Yaylayolu	525	559	609	667	732	857	879	788	783	775	784	651	382	222	163
Yenidağiçi	360	393	389	450	506	558	549	601	673	722	757	667	491	345	212
Yeniderbent	198	190	255	266	276	297	302	301	142	131	130	137	115	89	60
Yeniköy	137	150	157	203	182	179	198	241	185	206	213	184	171	147	124
Yeşilce	332	361	395	437	406	516	490	524	499	525	625	739	561	443	315
Yıldıztepe	866	944	1065	1200	1270	1370	1501	**2120**	**2492**	1830	**2469**	**3597**	**4114**	1766	2015
Yücepınar	223	213	262	276	342	388	443	384	446	417	439	247	104	52	45
Yünlü	327	399	405	495	414	518	551	551	568	566	615	604	517	436	399

Kaynak: TÜİK verileri.

Zile ilçesi yönetim sınırları içerisindeki köylerin 1935 ve 2012 nüfusu karşılaştırıldığında 85 köyün nüfusunun azaldığı görülmektedir. Nüfusu en fazla azalan köyler; Turgutalp (% 87), Gölcük (% 81), Belpınarı (% 80), Küçükaköz (% 80), Yücepınar (% 80), Büyükaköz (% 76), Küçükkozluca (% 78), Göçenli (% 77), Süleymaniye (% 77), Hatippınarı (% 77), Yalnızköy (% 71) ve Akgüller (% 71) köyleridir (Tablo 2.7).

Tablo 2.7. Zile İlçesinde Nüfusu Azalan Köyler ve Azalış Oranları

Köyün Adı	1935 Nüfusu	2012 Nüfusu	Nüfus Azalma Miktarı	Nüfus Azalma %'si	Köyün Adı	1935 Nüfusu	2012 Nüfusu	Nüfus Azalma Miktarı	Nüfus Azalma %'si
Acıpınar	597	274	323	54	Kervansaray	871	690	181	21
Acısu	511	319	192	38	Kırlar	198	189	9	5
Ağcakeçili	357	139	218	61	Kireçli	353	178	175	50
Ağılcık	355	334	21	6	Koçaş	265	183	82	31
Akdoğan	96	65	31	32	Korucuk	182	91	91	50
Akgüller	181	53	128	71	Kozdere	593	239	354	60
Akkılıç	238	126	112	47	Kurşunlu	155	59	96	62
Alibağı	137	109	28	20	Kurupınar	357	158	199	56
Aliçözü	543	215	328	60	Kuzalan	369	205	164	44
Alihoca	426	242	184	43	Küçükaköz	241	47	194	80
Armutalan	114	64	50	44	Küçükkarayün	112	73	39	35
Belkaya	448	307	141	31	Küçükkozluca	165	36	129	78
Belpınarı	250	51	199	80	Küçüközlü	548	263	285	52
Binbaşıoğlu	99	93	6	6	Özyurt	449	164	285	63
B-karayün	309	156	153	50	Palanlı	245	87	158	64
Büyükaköz	251	53	198	79	Salur	223	189	34	15
Çakırcalı	314	118	196	62	Saraçköy	262	112	150	57
Çamdere	162	126	36	22	Savcıköy	280	143	137	49
Çapak	242	103	139	57	Sekikışla	115	69	46	40
Çayırköy	528	458	70	13	Selamet	192	99	93	48
Çayıroluğu	153	48	105	69	Söğütözü	250	167	83	33
Çeltek	368	230	138	38	Süleymaniye	236	55	181	77
Çiçekpınarı	152	87	65	43	Şeyhköyü	272	127	145	53
Elmacık	221	108	113	51	Şeyhnusrettin	108	81	27	25
Emirdolu	334	208	126	38	Taşkıran	301	143	158	52
Emirören	261	134	127	49	Turgutalp	293	37	256	87
Eskidağiçi	231	118	113	49	Uğurluören	103	38	65	63
Göçenli	367	83	284	77	Uzunköy	345	166	179	52
Gölcük	119	23	96	81	Uzunöz	233	150	83	36
Güblüce	416	268	148	36	Üçkaya	370	360	10	3
Gümüşkaş	134	87	47	35	Üçköy	256	151	105	41
Güngörmez	46	31	15	33	Ütük	195	86	109	56
Hacılar	291	227	64	22	Üyük	164	111	53	32
Haramikışla	139	104	35	25	Yalnızköy	224	65	159	71
Hasanağa	141	84	57	40	Yaraş	204	102	102	50
Hatippınarı	166	39	127	77	Yaylakent	324	199	125	39
İğdir	439	221	218	50	Yaylayolu	525	163	362	69
Karabalçık	268	105	163	61	Yenidağiçi	360	212	148	41
Karacaören	538	167	371	69	Yeniderbent	198	60	138	70
Karaşeyh	337	234	103	31	Yeniköy	137	124	13	9
Karşıpınar	396	190	206	52	Yeşilce	332	315	17	5
Kazıklı	242	93	149	62	Yücepınar	223	45	178	80
Kepez	105	82	23	22					

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Araştırma sahasında 1935 ve 2012 yılları nüfusları karşılaştırıldığında 24 köyün nüfusunun arttığı görülmektedir. Bu köylerden Ayvalı (% 175), Yalınyazı (% 169), Yalınyazı (% 133), Güzelbeyli (% 116), Olukman (% 102), Köylüürünü (% 85), Evrenköy (% 73), Büyüközlü (% 61), Boldacı (% 50), Eskiderbent (% 50) köylerinin nüfusları artmıştır. İlçedeki Derebaşı (% 16), Büyükkozluca (% 14), Edeköy (% 11), Reşadiye (% 9), Osmanpınarı (% 4) köyleri ise nüfusu en az artan köylerdir (Tablo 2.8).

Tablo 2.8. Zile İlçesinde Nüfusu Artan Köyler ve Artış Oranları

Köyün Adı	1935 Nüfusu	2012 Nüfusu	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış %'si	Köyün Adı	1935 Nüfusu	2012 Nüfusu	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış %'si
Ayvalı	364	1001	637	175	Karakuzu	369	505	136	37
Bayırköy	132	155	23	17	Köylüürünü	172	318	146	85
B-kozluca	261	298	37	14	Kuruçay	182	241	59	32
Boldacı	548	821	273	50	Narlıkışla	132	186	54	41
Büyüközlü	221	356	135	61	Olukman	42	85	43	102
Derebaşı	264	305	41	16	Osmanpınarı	149	155	6	4
Edeköy	345	383	38	11	Reşadiye	279	303	24	9
Eskiderbent	114	171	57	50	Sofular	179	233	54	30
Evrenköy	1052	1818	766	73	Yalınyazı	780	2097	1317	169
Fatih	117	141	24	21	Yapalak	249	308	59	24
Güzelbeyli	968	2095	1127	116	Yıldıztepe	866	2015	1149	133
Karakaya	222	327	105	47	Yünlü	327	399	72	22

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

2.1.3. Nüfus Hareketleri

Bir bölgede yaşayan nüfus kadar, bu nüfusun hareketliliği de insan-mekân etkileşiminde beşeri coğrafyada öneme sahip olaylardan birini oluşturur. Doğum, ölüm ve göç gibi olaylar sonucunda nüfus her an ve durmadan değişen bir süreçtir[119]. Bir ülkedeki nüfus artışında ve azalışında doğumlar ve ölümler arasındaki farkın öneminin yanı sıra çok yönlü, hem nedenleri hem de sonuçlarıyla dinamik bir süreç olan göçte dünya nüfus hareketliliğinde önemli bir paya sahiptir. *Günümüzde insanların üstünde doğup, öldükleri ülkelerin sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. Yaşamın iki ucu arasında*

[119] Ali Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Nesriyatı No:45, Baha Matbaası, 1966 İstanbul, s. 29.

duraklanan yerlerin sayısı çoğalmakta, aşılan uzaklıklar kısalmaktadır. [120] Türkiye'de hem dış hem de iç göçlerle nüfus hareketliliğinin yoğun yaşandığı ülkelerden biridir. *Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus* araştırması sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun yaklaşık yarısının tüm yaşamı boyunca en az bir kez göç etmiştir. Hatta yaşamı boyunca göç etmiş nüfusun 1.9 kez göç etmiş olması Türkiye'deki nüfus hareketliliğinin dinamiğini ortaya koymaktadır.[121]

Türkiye'deki nüfus hareketliliğine benzer şekilde Zile ilçesini nüfus harekeliliğinde de bu durum görülmektedir. Özellikle 1950'deki hızlı sanayileşmeyle birlikte Zile ilçesiden başta Tokat, İstanbul, Ankara olmak üzere pek çok şehre nüfus hareketliliği yaşanmıştır. Günümüzde de önceki yıllara göre Zile ilçesinden göç hareketliliği azalmış olsa da demografik sürecin bir gereği olarak göç olayı devam etmektedir. Nüfusun artışında azalmasında ve hareketinde bir diğer önemli etken doğumlar ve ölümlerdir.

2.1.3.1. Doğumlar ve Ölümler

Bilindiği üzere 1980'lerden itibaren Türkiye'de nüfus artışı hızında azalma görülmektedir. Ancak bu azalmaya rağmen gelişmiş ülkelerin nüfus artış oranı yakalanamamıştır. Özellikle Türkiye'nin büyük kentlerinin kenar semtlerinde ve kırsal yerleşmelerinde doğurganlık oranı hala yüksektir. Nitekim sosyal ve ekonomik göstergeler bakımından az gelişmiş yörelerden biri olan Zile ilçesinde de doğurganlık yüksektir (‰ 6.8).

Zile ilçesinde nüfus artışının yüksek olmasında; bebek ölümlerinin azalması, ebeveynlerin çocuk yetiştirme bilincinin artması, erken yaşta çocuğa sahip olma isteği, erken yaşta yapılan evliliklerin yaygın olması, sağlık koşullarındaki iyileşmeler nedeniyle anne olma çağındaki kadınlarda kısırlık tevadileri, genç yaşta ölüm vakalarının azalması gibi etkenler sayılabilir.

Zile ilçesinde nüfusun doğal gelişimini değerlendirebilmek için, doğumlar, ölümler ve göç olaylarının açıklanmasında 2008 ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) sonuçları ile Zile İlçe Nüfus Müdürlüğü'nün kayıtlarından yararlanılmıştır.

---

[120] Pıerre George, *Nüfus Coğrafyası*, İletişim Yayınları, 1991 İstanbul, s. 98.
[121] Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, *Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*, İsmat Matbaacılık Yayıncılık, Ankara 2006, s. 106.

Zile ilçesinde 2008 yılı itibariyle 969 doğum, 514 ölüm gerçekleşmiştir. Aynı yıl TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 67224 olan araştırma sahasında, bir yıl içindeki toplam doğum sayısının yıl ortası nüfusa oranlanması şeklinde ifade edilen ham doğum oranı[122] ‰ 14.4 kadardır. Aynı yıl Türkiye ortalaması ‰ 7.8[123]olan ham doğum oranı ile değerlendirildiğinde Zile ilçesinde bu ortalamanın düşük olduğu görülür.

İlçede canlı doğum sayısı ve 15-49 yaş grubu kadın nüfusa ait verilerle hesaplanan genel doğurganlık oranı, doğurabilir yaştaki 1000 ya da 100 kadına düşen çocuk sayısını ifade eden göstergedir. Zile ilçesinde bu oran ‰ 29.4'tür. Araştırma sahasında doğumların yüksek olmasında doğurgan yaştaki kadın nüfusunun yüksek olması en önemli neden olarak kabul edilebilir. 15-49 yaş dilimindeki kadınlardan oluşan bu nüfus grubu sahadaki kadın nüfusunun % 48,7'ini oluşturuyordu (2012).

Bir yerdeki toplam ölüm sayısının, toplam nüfusa bölünerek binle çarpılması olarak ifade edilen ham ölüm oranı[124] ise araştırma sahasında ‰ 7.6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ortalaması 6.3 olan bu değere göre ilçede ölüm oranları Türkiye'den yüksektir. Doğum oranı ‰ 14.4 ve ölüm oranı ‰ 7.6 olan araştırma sahasında doğal nüfus artış hızı ise ‰ 6.8 kadardır (Tablo 2.9).

Tablo 2.9. Zile İlçesinde Doğum ve Ölüm Oranları İle Doğal Nüfus Artış Hızı (2008).

Nüfus	15-49 yaş Kadın Nüfusu	Doğum Sayısı	Doğum Oranı ‰	Ölüm Sayısı	Ölüm Oranı ‰	Genel Doğurganlık Hızı ‰	Doğal Nüfus Artış Hızı ‰
67 224	32 936	969	14.4	514	7.6	29.4	6.8

Kaynak: TÜİK ADNKS sonuçları, İlçe Nüfus Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Araştırma sahasında doğumlar ve ölümlerle gerçekleşen bir önceki yıla göre nüfusa katılan kişi sayısı 455'tir. Oysa 2007 yılında Zile ilçesi nüfusu 68 937 kişi iken bu sayı 2008 yılında 67 224 kişiye düşmüştür. Zile ilçesi nüfusu geçen bir yıllık süreçte 1 713 kişi azalmıştır. Bu durum sahadaki nüfus azalmasında göçlerin önemli bir etkisi olduğunu açıkça göstermektedir.

[122] Erol Tümertekin, *Beşeri Coğrafya'ya Giriş*, Erenler Matbaası, 1984 İstanbul, s.100.
[123] htpp://www.tuik.gov.tr
[124] Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş*, s.160.

2.1.3.2. Göçler

Nüfus ile kaynaklar arasında daha iyi denge sağlanması için kendiliğinden ortaya çıkan bir çaba olarak yorumlanabilen göçün, insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir.[125] Ekonomik, eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel alanlardaki yetersizlikler kırsalın göçe neden olurken, iş olanaklarının daha iyi olduğu, eğitim, sağlık, sosyo-kültürel hizmetlerin daha yüksek olması büyük merkezlerin çekiciliği artırmıştır.

Türkiye'nin geçirdiği süreçler boyunca göç sebepleri, sonuçları çok yönlü yapısıyla yeni boyutlar kazanmış Türkiye'nin siyaseti, medyası, sanatından, türkülerine kadar hep gündeminde kalmıştır. Bilindiği üzere göçler yerleşmelerin nüfus miktarını etkilediği gibi nüfusun demografik yapısını, sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısını da etkilemektedir.[126] Bu bağlamda ülkemiz hem iç göç hem de dış göçlerle hem nicel hem de nitel boyutta etkilenmeler ve değişimler yaşamıştır.

Türkiye'de 1950'li yıllarda yoğunlaşan göç hareketlerinde başta ekonomik nedenler olmak üzere, bireysel ve ailevi nedenler etkili olmuştur. Bu göç hareketlerine 1980 yılından sonra önceleri çevresel nedenlerle (baraj, gölet yapımı, deprem, sel heyelan vb…) yapılan zorunlu göçler yanında, işsiz sayısının artması ve ekonomik sıkıntılar kitleler halinde yoğun göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. 1980 lerin sonu ve 1990 ların başında ise terör gibi bir takım sosyal olayların yaşanması ile göçün nedenleri artarak devam etmiştir.[127] Nihayet Türkiye'de iç gölerin yoğun gerçekleştiği 1950-1985 dönemindeki göç rakamları da bu durumu açıkça göstermektedir.

Türkiye'de 1950-1955 yılları arasında net iç göç 904 000 kişi, 1965-1970 yıllarında 1 939 000 kişi, 1975-1980 yıllarında 1 692 000 kişi, 1980-1985 yıllarında göç eden nüfusta önemli bir sıçrama yaşanmıştır. Bu yıllarda göç eden kişi sayısı ise 2 582 000 kişidir. 1950-1985 yılları arasındaki bu göçün yönü kırdan kente, kentten kentedir.[128] Ülkemizde görülen yıllar arası göç verilerindeki artışlar Zile ilçesinde

---

[125] İbrahim Atalay, *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, 3. Baskı, Meta Basım, İzmir 2001, s. 21.
[126] Halil Koca, *Erdemli İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994, s. 110.
[127] Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, *Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*, s. 105.
[128] Ayhan Kaya, *Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü? İstanbul-Diyarbakır-Mersin*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s.64.

görülmektedir. Aslında bu durum Türkiye'nin hemen kırsal yerleşmelerinde de benzer bir durum sergiler.

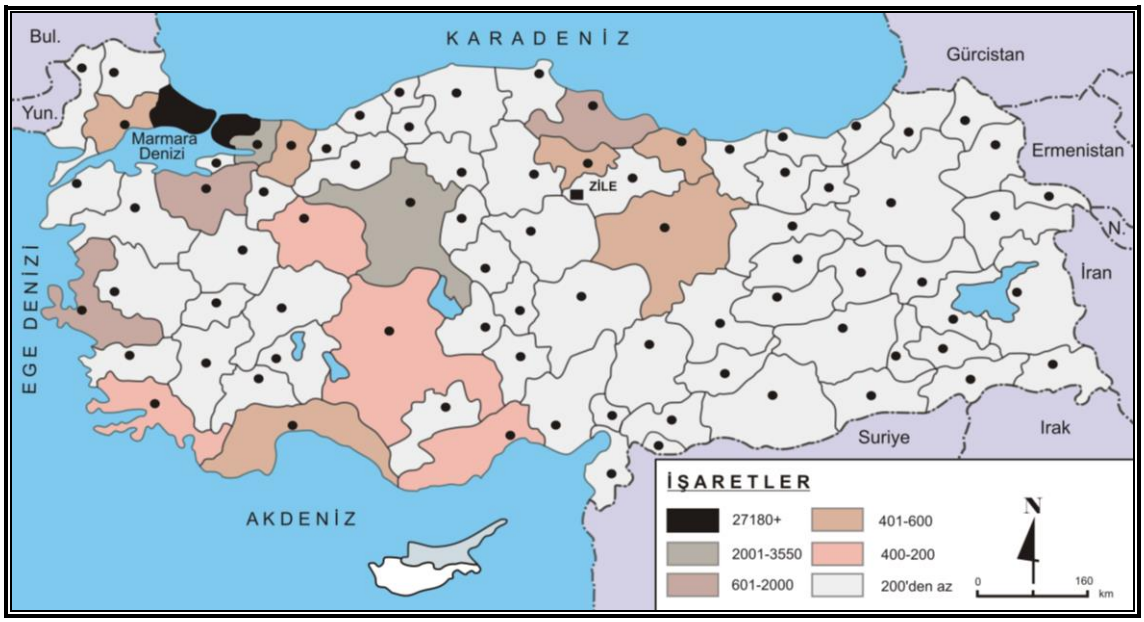
Doğum yeri bilgileri bir yerdeki nüfusun göç durumu analizinde kullanılan önemli verilerden birini oluşturur. Bir bireyin doğduğu yerden başka bir yerde yaşaması onun göçe katıldığının göstergesidir.[129] Bunun için Türkiye'de Zile doğumlu olanları değerlendirmek araştırma sahasındaki göçü değerlendirmede yararlı olacaktır. Doğum yerine göre nüfus, nüfus sayımları aracılığıyla ortaya konulabilir.[130] Zil ilçesinin doğum yerine göre nüfusunu belirlemek için TÜİK'in 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı verileri kullanılacaktır. Buna göre Zile doğumlu olup Zile dışında yaşayan nüfusun toplamı 135 131 kişidir (Tablo 2.10). Araştırma sahasının 2008 yılı nüfusu 67 224 olduğuna göre doğum yeri Zile olup, Zile dışında yaşayan nüfus bugünkü Zile nüfusunun iki katıdır.

Tablo 2.10. Doğum Yeri Zile Olan Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2000).

İlin Adı	Toplam	İlin Adı	Toplam	İlin Adı	Toplam
Tokat	88384	**Samsun**	1362	**Sakarya**	406
İstanbul	27181	**Antalya**	593	**Muğla**	293
Ankara	3528	**Sivas**	550	**Konya**	264
Kocaeli	2150	**Amasya**	495	**İçel**	219
Bursa	1959	**Ordu**	443	**Eskişehir**	217
İzmir	1952	**Tekirdağ**	439	**Diğer iller**	4696
				Toplam	135 131

Kaynak: TÜİK kayıtlarından derlenmiştir.

[129]Cemalettin Şahin, "İstanbulda Erzurumlular: Bir İç Göç Üzerine Gözlemler", *I. Ulusal Coğrafya Sempoyumu (28-50 Mayıs Erzurum 2012),* Mega Ofset, Erzurum 2012, s.574.
[130]Ogün Coşkun, *İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009, s.73.

Harita 2.1. Doğum Yeri Zile Olan Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2000).

2000 yılı göç istatistiklerine göre Zile ilçesine göç eden nüfus 3 735 kişi iken, göç ile ilçeden ayrılan nüfus ise 10 497 kişidir. Göç yoluyla ilçeden ayrılan nüfusun büyük bir kısmı İstanbul, Ordu, Ankara, Samsun, İzmir ve Sivas illerine yerleşmiştir.

Tablo 2.11. Zile İlçesine Göç Eden Nüfus İle Zile İlçesinden Ayrılan Nüfus Miktarları (2000).

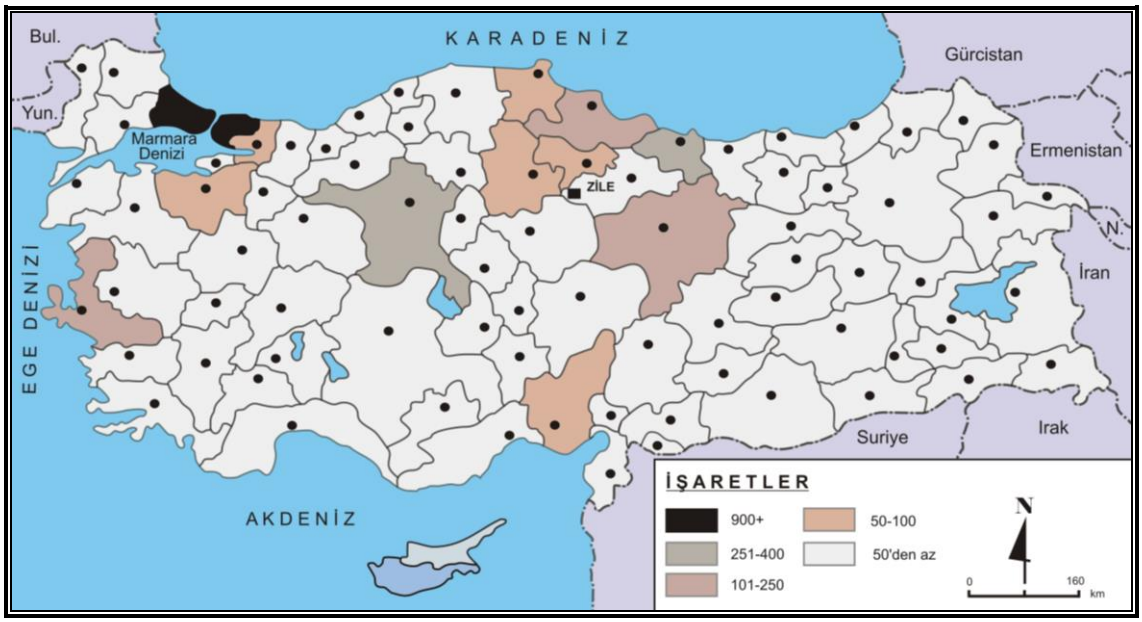
	Erkek	Kadın	Toplam
Aldığı göç miktarı	2148	1587	3735
Verdiği göç miktarı	5614	4883	10497
Net göç miktarı	-3466	-3296	-6762

Kaynak: TÜİK göç istatistiklerinden derlenmiştir.

Tablo 2.12. Zile İlçesine Göç Eden Nüfusun Geldikleri İllere Göre Dağılımı (2000).

Göç Aldığı İl	Göç eden Nüfus	Yüzdesi (%)	Göç Aldığı İl	Göç eden Nüfus	Yüzdesi (%)
İstanbul	**904**	26.1	**Amasya**	**73**	2.1
Ordu	**369**	10.6	**Kocaeli**	**67**	1.9
Ankara	**275**	7.9	**Adana**	**56**	1.6
Samsun	**186**	5.4	**Bursa**	**55**	1.6
İzmir	**125**	3.6	**Çorum**	**50**	1.4
Sivas	**104**	3.0	**Diğer**	**1129**	32.5
Sinop	**78**	2.3	**Toplam**	**3471**	100.0

Kaynak: TÜİK kayıtlarından derlenmiştir.

Harita 2.2. Araştırma Sahasına Göç Yolu İle Gelen Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2000).

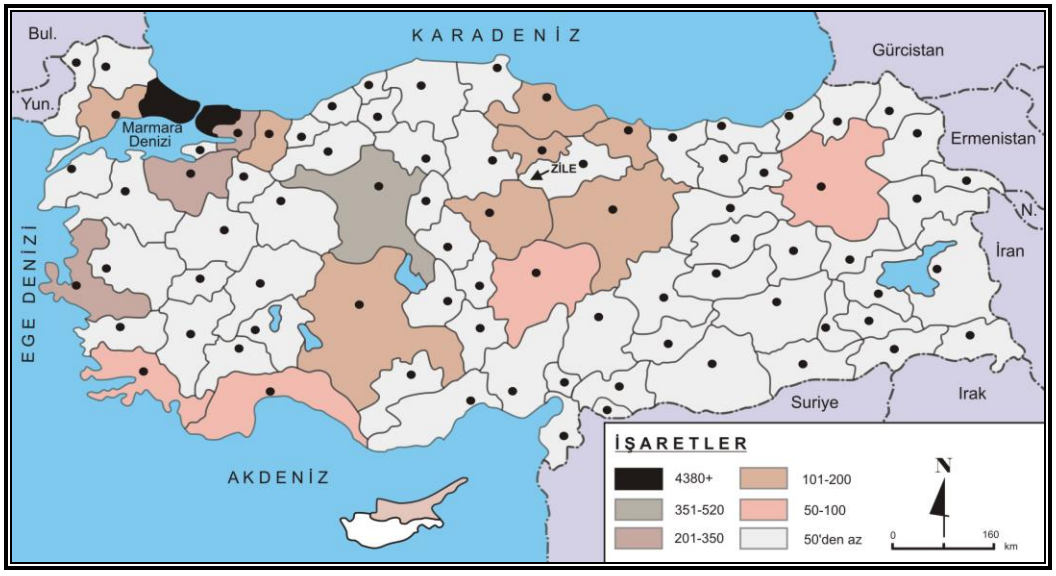
Türkiye'de 1995-2000 yılları arasında iş arama/bulma, tayin/atama, hane halkı birine bağımlı göç, eğitim, evlilik, deprem ve güvenlik nedenleriyle en çok göç edilmiş olan illerin başında ilk iki sırada İstanbul ve Ankara illeri geliyordu.[131] Zile'de de göç edilen illerin başında İstanbul gelmektedir (Tablo 2.13).

Tablo 2.13. Zile İlçesinden Göç Eden Nüfusun Göç Ettikleri İllere Göre Dağılımı (2000).

Göç Aldığı İl	Göç eden Nüfus	Yüzdesi (%)	Göç Aldığı İl	Göç eden Nüfus	Yüzdesi (%)
İstanbul	**4385**	53.6	**Tekirdağ**	**102**	1.3
Ankara	**511**	6.2	**Antalya**	**79**	1.0
Kocaeli	**340**	4.2	**Muğla**	**69**	0.8
Bursa	**325**	4.0	**Erzurum**	**63**	0.8
İzmir	**236**	2.9	**Yozgat**	**61**	0.7
Ordu	**184**	2.3	**Kayseri**	**55**	0.7
Samsun	**183**	2.2	**Sakarya**	**51**	0.6
Sivas	**163**	2.0	**Diğer**	**1149**	14.0
Konya	**116**	1.4	**Toplam**	**8182**	100.0
Amasya	**110**	1.3			

Kaynak: TÜİK göç istatistiklerinden derlenmiştir.

[131] Tuncer Kocaman, *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*, DPT Yayınları, Ankara 2008, s. 54.

Harita 2.3. Araştırma Sahasına Göç Eden Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2000).

Türkiye'de göçü azaltabilmek için göç veren yerlerin ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan göç alan yerlerin özelliklerine yaklaştırıcı politikaların benimsenip uygulanması gerekirken, göçü kontrol altına alma ve göçün yönlendirilmesiyle ilgili politikaların belirlenmesinde ise, göçe sebep olan etkenlerin ve bunların sonuçlarının bilinmesi son derece önemlidir.[132] Bu bağlamda araştırma sahasında gerçekleşen göçün nedenlerini incelediğimizde göç eden nüfusun büyük çoğunluğunun yaklaşık % 30'unun (2 421 kişi) iş aramak için Zile'den göç ettiği ortaya çıkmaktadır (Tablo 2.14).

Tablo 2.14. Zile İlçesine Göç Eden ve Göç Yoluyla Ayrılan Nüfusun Göç Nedenleri (2000).

Göç etme sebebi	Göç eden nüfus			Göç yoluyla gelen nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
İş arama/bulma	**1846**	575	**2421**	236	70	306
Tayin/atama	426	200	626	**377**	153	530
Hanedeki fertlerden birine bağımlı göç	823	**1406**	2229	312	**545**	**857**
Eğitim	565	348	913	240	112	352
Evlilik	30	873	903	13	150	163
Deprem	-	-	-	75	79	154
Güvenlik	18	6	24	19	11	30
Diğer	633	340	973	731	294	1025
Bilinmeyen	51	42	93	35	25	60
Toplam	**4392**	**3790**	**8182**	**2038**	**1439**	**3477**

Kaynak: TÜİK göç istatistiklerinden derlenmiştir.

[132] Fatih Çelik, "Türkiye'de İç Göçler: 1980-2000", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:22, Kayseri 2007, s.103.

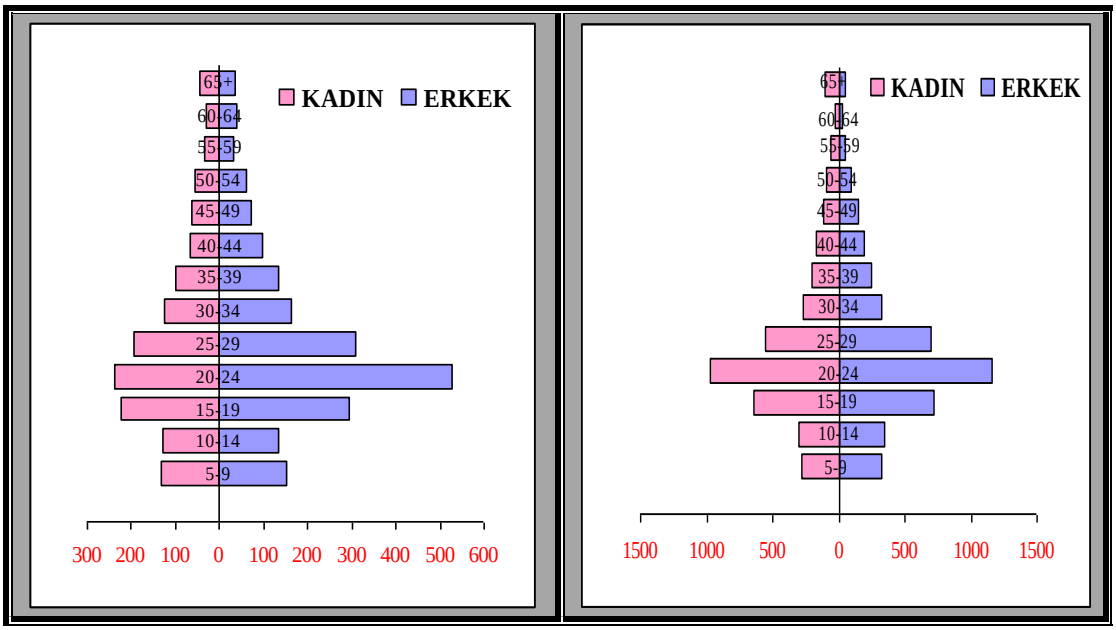
Zile ilçesinde 2000 yılındaki göç eden nüfusun ise % 83'ü gibi büyük oranı 15-64 yaş grubunda bulunuyordu. Bu nüfus grubu araştırma sahasının aldığı göçün de yine büyük bir kısmını (% 82) oluşturuyordu. Dar aralıklı nüfus gruplamasında Zile ilçesinden en fazla göç etmiş nüfus 20-24 yaş grubunda yoğunlaşmaktadır. Göç edenlerin % 26'sı 20-24 yaş grubunda idi. Bu yaş grubundan sonra göç edenlerin % 17'sini 15-19 yaş grubu, % 15'ini 25-29 yaş grubu insanlar oluşturmaktadır. Araştırma sahasında 65 yaş üstü olan göç etmiş yaşlı grup sadece % 1.8'lik (147 kişi) bir orana sahiptir. Zile ilçesinin aldığı göç incelendiğinde de yine 20-24 yaş grubunun % 22'lik payıyla alınan göçteki en büyük payı oluşturduğu görülmektedir. Onu sırasıyla % 14.8 ile 15-19 ,% 14.5 ile 25-29 yaş grupları izlemektedir. Alınan göçte 65 yaş üstü nüfusun payı ise yalnızca % 2.3'tür.

Göç edenlerin cinsiyetleri analiz edildiğinde Zile'ye göç yoluyla gelenlerin % 59'u erkek, % 41'i kadın nüfustan oluşturmuştur. Göç edenlerin ise % 54'ünü erkek, % 46'sını kadın nüfus oluşturmaktadır (Tablo 2.15 ve Şekil 2.7).

Tablo 2.15. Araştırma Sahasında Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Alınan ve Verilen Göç (2000)

Yaş grubu ve cinsiyete göre aldığı göç				**Yaş grubu ve cinsiyete göre verdiği göç**			
Yaş Grubu	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Yaş grubu**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
5-9	150	133	283	**5-9**	324	280	604
10-14	133	129	262	**10-14**	344	298	642
15-19	294	222	516	**15-19**	726	644	1370
20-24	526	239	765	**20-24**	1155	970	2125
25-29	309	196	505	**25-29**	702	558	1260
30-34	162	126	288	**30-34**	325	274	599
35-39	133	99	232	**35-39**	246	205	451
40-44	96	65	161	**40-44**	197	166	363
45-49	72	64	136	**45-49**	152	114	266
50-54	59	56	115	**50-54**	89	88	177
55-59	30	33	63	**55-59**	53	64	117
60-64	38	32	70	**60-64**	29	30	59
65+	35	45	80	**65+**	48	99	147
Bilinmeyen	1	-	1	**Bilinmeyen**	2	-	2
Toplam	**2038**	**1439**	**3477**	**Toplam**	**4392**	**3790**	**8182**

Kaynak: TÜİK göç istatistiklerinden derlenmiştir.

Şekil 2.7. Zile İlçesinden Göç Eden ve Göç Yolu İle Zile İlçesine Gelen Nüfusun Dar Aralıklı Nüfus Piramitleri (2000).

Araştırma sahasının 2009 yılı nüfusu 6525 olup aldığı göç miktarı 5880'dir. Verdiği göç miktari ise 8036 kişidir. Buna göre Zile ilçesinin net göç hızı -32.5'tir (Tablo 2.16)

Tablo 2.16. Zile İlçesinin Aldığı ve Verdiği Göç Miktarları (2009).

Nüfusu	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç hızı
65245	5880	8036	-32.5

Kaynak: TÜİK ADNKS sonuçları.

Araştırma sahasından yurtdışına da göçler olmuştur. Türkiye'de yurt dışına gerçekleşen göçlerin temel nedenini, ülkemizde çalışma çağındaki nüfusa yeterli istihdam alanı açılamamasından kaynaklanan işgücü arz ve talebi arasındaki dengesizlik oluşturmaktadır. Bu dengesizlik 1960'lardan sonra insanları göçe itmiş ve Türkiye'de işgücü talebine bağlı olarak yaşanan dış göç 1961 yılında 1476 kişinin Almanya'ya gitmesiyle başlamıştır. 1974 yılında Avrupa ülkelerinin yabancı ülkelerden işçi alımına son vermesine kadar geçen süreçte Ülkemizden başta Almanya olmak üzere Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa ve İsviçre'ye işçiler gönderilmiştir. Daha sonra ülkemizden petrol üreticisi Ortadoğu ülkeleri ile Libya'da liman, yol, baraj ve bayındırlık işlerinde çalıştırmak için işçi talep etmişlerdir. Bu talep Avrupa ülkelerinin işçi alımını

durdurduğu dönemlerde artmıştır. Her ne kadar bu ülkelere 1967 yılında ilk işçiler gitmiş olsa da 1973 sonrası yoğun göçler yaşanmıştır. Bu çerçevede 1961-1989 yılında yaşanan dış göçlerin % 60'ı Avrupa, % 37'si Arap ülkelerine olmuştur. Avrupa ülkelerinde ilk iki sırayı Almanya ve Fransa alırken, Arap ülkelerinde ilk iki sırayı Suudi Arabistan ve Libya alır. [133]

Araştırma sahasında yapılan anket sonuçlarına göre Zile'den yurt dışına gerçekleşen göçlerin büyük bir kısmı Almanya ve Fransa ilk iki sırayı almaktadır. Arap ülkelerinden de Libya ve Suudi Arabistan ilk sıralarda yer almıştır.

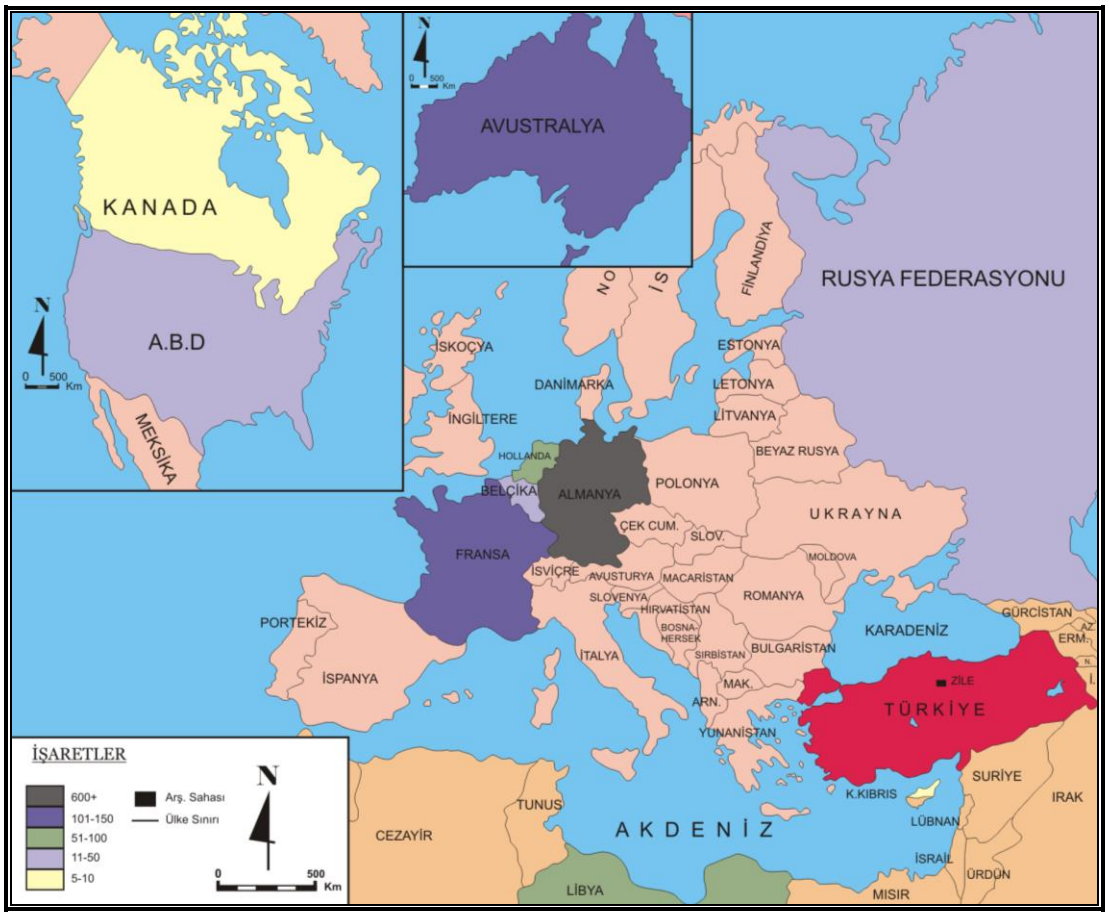
Zile ilçesinden yurt dışına en fazla göçün olduğu Almanya'ya 673 kişi göç etmiştir. Nitekim yurtdışına olan göçlerin % 58.2'i Almanya'ya gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla % 11.2 ile Fransa, % 9,1 ile Avustralya, % 7.4 ile Hollanda, % 5.6 ile Libya izlemektedir (Tablo 2.17 ve Harita 2.4).

Tablo 2.17. Zile İlçesinde Yurtdışına Yönelik Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı (2010).

Ülke	Göç eden Nüfus	%	Ülke	Göç eden Nüfus	%	Ülke	Göç eden Nüfus	%
Almanya	673	58.2	**Libya**	65	5.6	**Belçika**	10	0.9
Fransa	130	11.2	**S. Arb.**	45	3.9	**K.KıbrısTC**	4	0.4
Avustralya	105	9.1	**Rusya**	27	2.3	**Toplam**	1156	100
Hollanda	85	7.4	**ABD**	12	1.0			

Kaynak: Sahada yapılan mülâkat sonuçlarından elde edilmiştir.

[133] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Lega Kitabevi, Trabzon 1998, s.104-110.

Harita 2.4. Araştırma Sahasından Yurtdışına Yapılan Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı.

2.1.4. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

2.1.4.1. Nüfusun Cins ve Yaş Yapısı

Bir nüfus kitlesinde, nüfusun cins ve yaş yapısı, demografik öneminin yanı sıra, sosyal ve ekonomik özellikler bakımından da önem taşıdığı için öncelikli olarak incelenmesi gereken değişkenlerdendir. Herhangi bir yerleşmedeki kadın-erkek nüfus miktarındaki farklılıklar evlenecek yaşlardaki kadın ve erkek nüfuslarında ortaya çıkan oransızlık bazı sosyal sorunlara yol açabildiği gibi, cinsiyet dağılımı ölümler açısından da erkeklerin ortalama ömürleri kadınlara göre daha kısa olduğu için nüfustaki genel ölüm seviyesinin yükselmesinede sebep olacaktır. Yine doğurabilecek yaştaki kadın noksanlığı doğum oranlarının düşük olmasına, erkeklerin iktisadi hayata kadınlara

nazarak daha fazla iştirak ettiği göz önüne alınırsa bu oranın çalışabilir nüfusa da etki ettiği söylenebilir.[134]

Yerleşmedeki kadın-erkek nüfus miktarını etkilediği bilinen bazı nedenler vardır. Örneğin; yerleşmedeki askeri birlikler, sanayi tesisleri, eğitim kurumları ve diğer bazı hizmet yatırımları yoluyla erkek nüfus miktarı artacağı gibi, anne ölümlerinin artması, erkek bebek doğma ihtimalinin bulunması ve belki de daha önemlisi sahanın yakın çevresinden göç alması gibi etmenler yukarıdaki demografik sonucun nedenleri olarak sıralanabilir.[135]

1935 yılında Türkiye genelinde toplam cinsiyet oranı 96.5'tir. Bu duruma getirilebilecek temel açıklama, 1911'den 1922'ye kadar geçen sürede 11 yıl boyunca sürekli savaşmak zorunda kalmış olan Anadolu halkı önemli sayıdaki erkek nüfusu bu savaşlarda kaybetmiştir. 1923 sonrasında tesis edilen barış sürecinden 1935'e kadar oluşan manzarada her 100 kadına 96.5 erkek isabet ettiği şeklindedir. Genel itibariyle Türkiye'de 1940 yılında son kez kadınlar lehine devam eden nüfustaki kadın erkek oranı, 1940 yılından itibaren kadınlar aleyhine olacak şekilde devam eder. Bu yılda 100 kadına düşen erkek sayısı 101 kadardı. 1960 yılına kadar bu oran artarak devam etmiştir. 1955 döneminde 100-103, 1960'ta ise 100-104 olmuştur. 1935- 2012 yılları arasında 1975 sayım dönemi ise cinsellik oranının en çok değiştiği dönem olmuştur. Bu dönemde 100 kadın nüfusa karşılık, 105 erkek nüfusun olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 2012 yılındaki cinsiyet oranı ise % 100.8'dir (Tablo 2.18).

[134] Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* s. 110-111.
[135] Serhat Zaman, Ogün Coşkun, "Rize İlinin Nüfus Coğrafyası Özellikleri ve Bunları Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), Erzurum 2008, s.273.

Tablo 2.18. Türkiye Nüfusunun Dağılımı ve Oranları (1927-2012).

TÜRKİYE	Toplam Nüfus					Toplam Cinsiyet Oranı
SayımYılı	Toplam	Erkek	%	Kadın	%	
1927	**13 648 270**	6 563 879	48.1	7 084 391	51.9	92.7
1935	**16 158 018**	7 936 770	49.1	8 221 248	50.9	96.5
1940	**17 820 950**	8 898 912	49.9	8 922 038	50.1	99.7
1945	**18 790 174**	9 446 580	50.3	9 343 594	49.7	101.1
1950*	**20 947 188**	10 572 557	50.5	10 374 631	49.5	101.9
1955	**24 064 763**	12 233 421	50.8	11 831 342	49.2	103.4
1960	**27 754 820**	14 163 888	51.0	13 590 932	49.0	104.2
1965	**31 391 421**	15 996 964	51.0	15 394 457	49.0	103.9
1970	**35 605 176**	18 006 986	50.6	17 598 190	49.4	102.3
1975	**40 347 719**	20 744 730	51.4	19 602 989	48.6	105.8
1980	**44 736 957**	22 695 362	50.7	22 041 595	49.3	103.0
1985	**50 664 458**	25 671 975	50.7	24 992 483	49.3	102.7
1990	**56 473 035**	28 607 047	50.7	27 865 988	49.3	102.7
2000	**67 803 927**	34 346 735	50.7	33 457 192	49.3	102.7
2008	**71 517 100**	35 901 154	50.2	35 615 946	49.8	100.8
2012	**75 627 384**	37 956 168	50.2	37 671 216	49.8	100.8

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Zile ilçesinde ise, 1960, 1965, 1975 ve 2000 yılları hariç kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. 1935 yılında Zile ilçesi toplam nüfusunun 23965'ini erkek, 26420'sini kadınlar oluşturuyordu. Bu tarihte toplam cinsiyet oranı 90.8 idi. Yani 100 kadına yaklaşık 91 erkek şeklinde bir oran bulunuyordu. 1940 yılında ise bu oran çok az oranda gerilemiş ve 90.5 olmuştur. 1960 sayımına kadar ise Zile ilçesinde erkek nüfus gittikçe artmıştır. Bu yıllarda sırasıyla cinsiyet oranları 1945-95.3, 1950-96.1, 1955-96.8'i bulmuştur (Tablo 2.19 ve Şekil 2.8).

Zile ilçesinde erkek nüfus ilk defa 1960 yılında kadın nüfustan fazladır. Bu yılda ilçe toplam nüfusunun 37158'ini erkek, 36962'sini ise kadın nüfus oluşturuyordu. Bu yılda cinsiyet oranı 100.4'idi. Sonraki sayım dönemine kadar erkek nüfus artmaya devam etmiştir.

* 1950 yılına ilişkin verilerde cinsiyete göre nüfus sayıları 1945 ve 1955 yıllarındaki cinsiyet oranlarından aritmetik ortalama yoluyla yaklaşık olarak hesaplanmıştır.

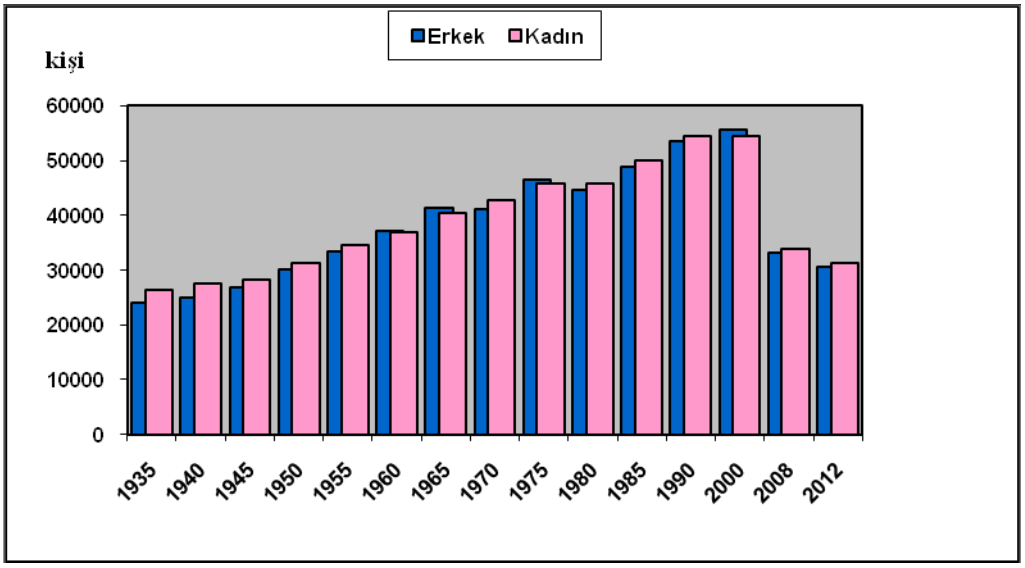
1965 sayım yılı ise araştırma sahasında kadın erkek nüfusunun birbirine en yakın olduğu dönemdir. 1965 yılında ilçede 41433 erkek nüfusuna karşılık 40350 kadın nüfusu bulunuyordu. Başka bir deyişle 100 kadına düşen erkek sayısı 102.8 idi. Araştırma sahasındaki cinsiyet oranı 1970'te sert bir düşüş sergileyerek 96.5'e inmiştir. Bu durumun olası bir nedeni, 1960'larda başlayan ve 1970'lerde hat safhaya ulaşan Avrupa ülkelerine daimi işçi olarak giden vatandaşlarımızdır. 1975'te tekrar yükselen cinsiyet oranı bu yılda 101.2'yi bulmuştur. 1975'ten 2008'e kadar geçen süreçte ise Zile ilçesinde toplam cinsiyet oranı 100 oranının altında dalgalı olarak seyretmiştir. Zaten 1975 yılından itibaren tüm Türkiye'de olduğu gibi Arap ülkelerine erkek işçi gönderilmesi araştırma sahasında da sonraki sayım döneminde genel cinsiyet düşmesine sebep olmuştur.

Tablo 2.19. Zile İlçesi Nüfusunun Dağılımı ve Oranları (1927-2012).

ZİLE	Toplam Nüfus					Toplam Cinsiyet Oranı
SayımYılı	Toplam	Erkek	%	Kadın	%	
1927	53 200	24 790	46.6	28 410	53.4	87.3
1935	50 385	23 965	47.6	26 420	52.4	90.8
1940	52 479	24 939	47.5	27 540	52.5	90.5
1945	55 090	26 871	48.8	28 219	51.2	95.3
1950*	61 466	30 091	49.0	31 329	51.0	96.1
1955	67 749	33 310	49.2	34 439	50.8	96.8
1960	74 120	37 158	50.1	36 962	49.9	100.4
1965	81 793	41 433	50.7	40 350	49.3	102.8
1970	83 758	41 123	49.1	42 635	50.9	96.5
1975	92 144	46 386	50.3	45 758	49.7	101.2
1980	90 288	44 478	49.3	45 810	50.7	97.2
1985	98 596	48 743	49.4	49 853	50.6	97.6
1990	107 973	53 504	49.6	54 469	50.4	98.4
2000	110 139	55 678	50.6	54 461	49.4	102.4
2008	67 224	33 266	49.5	33 958	50.5	98.0
2012	61 765	30 537	49.4	31 228	50.6	97.6

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

* 1950 yılına ilişkin verilerde cinsiyete göre nüfus sayıları 1945 ve 1955 yıllarındaki cinsiyet oranlarından aritmetik ortalama yoluyla yaklaşık olarak hesaplanmıştır.

Şekil 2.8. Zile İlçesinde Sayım Dönemleri İtibariyle Nüfusun Cinsiyet Yapısı (1935-2012).

Zile ilçesi nüfusunun cinsiyet oranlarını şehir ve kır nüfusu itibariyla da incelemek, sahanın kadın erkek oranlarını değerlendirebilmek için faydalı olacaktır. Çünkü yıllar itibariyle sayım dönemlerinde şehir ve kır yerleşmeri arasında farklar bulunmaktadır. Yine ilçeyle ilgili değerlendirme yapmak açısından Türkiye şehir ve kırsal nüfusunun cinsiyet oranları yıllar itibariyle gözden geçirilecektir.

1935 yılında Türkiye şehir cinsiyet oranı 107.5 ve köy cinsiyet oranı ise 86.4'tür (Tablo 2.20). Sayım dönemleri itibariyle kadın erkek nüfusu arasındaki farkın en fazla olduğu yıl şehirde 1955 yılı, kırda ise 1935 yılıdır. Yine sayım dönemleri itibariyle kadın erkek nüfusunun birbirine en yakın olduğu tarih şehirde 2012 yılı, kırda ise 2008 yılıdır. 2012 yılı Türkiye şehir cinsiyet oranı 100.9 ve köy cinsiyet oranı ise 100.4'tür

Tablo 2.20. Türkiye Şehir ve Kır Nüfusunun Dağılımı ve Oranları (1927-2012).

TÜRKİYE	Şehir Nüfusu				Şehir Cinsiyet Oranı	Kırsal Nüfusu				Kır Cinsiyet Oranı
Sayım Yılı	Erkek	%	Kadın	%		Erkek	%	Kadın	%	
1927	1 710 482	51.7	1 595 397	48.3	107.2	4 853 397	46.9	6 388 574	61.8	76.0
1935	1 969 968	51.8	1 832 674	48.2	107.5	5 966 802	48.3	6 388 574	51.7	86.4
1940	2 332 558	53.7	2 013 691	46.3	115.8	6 566 354	48.7	6 908 347	51.3	91.7
1945	2 503 342	53.4	2 183 760	46.6	114.6	6 943 238	49.2	7 159 834	50.8	87.4
1950	2 817 318	53.7	2 427 019	46.3	116.1	7 755 239	49.4	7 947 612	50.6	89.7
1955	3 743 059	54.0	3 184 284	46.0	117.5	8 490 362	49.5	8 647 058	50.5	89.3
1960	4 771 433	53.9	4 088 298	46.1	116.7	9 392 455	49.7	9 502 634	50.3	90.6
1965	5 783 813	53.5	5 022 004	46.5	115.2	10 213 151	49.6	10 372 453	50.4	91.0
1970	7 312 714	53.4	6 378 387	46.6	114.6	10 694 272	48.8	11 219 803	51.2	91.1
1975	9 004 842	53.4	7 864 226	46.6	114.5	11 739 888	50.0	11 738 763	50.0	92.5
1980	10 272 130	52.3	9 372 877	47.7	109.6	12 423 232	49.5	12 688 718	50.6	102.4
1985	14 010 662	52.2	12 855 095	47.8	109.0	11 661 313	49.0	12 137 388	51.0	98.9
1990	17 247 553	51.8	16 078 798	48.2	107.3	11 359 494	49.1	11 787 190	50.9	95.6
2000	22 427 603	51.0	21 578 671	49.0	103.9	11 919 132	50.1	11 878 521	49.9	100.4
2008	26 946 806	50.3	26 664 917	49.7	101.1	8 954 348	50.0	8 951 029	50.0	100.0
2012	29 348 230	50.2	29 100 201	49.8	100.9	8 607 938	50.1	8 571 015	49.9	100.4

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Zile ilçesinde kırsal nüfus içindeki kadın nüfus oranı 1935-2012 yılları arasında devamlı yüksek olmuştur. 1935 yılında kırsal nüfusun 17064'ünü erkek, 18153'ünü ise kadın nüfus oluşturuyordu. Bu tarihte kırsalda 100 kadına 94 erkek şeklinde bir oran bulunuyordu. Aynı yılın Türkiye oranından (kırsal cinsiyet oranı 86) yüksek olduğu gözlenen araştırma sahasında şehir cinsiyet oranı ise hem kırsal nüfus cinsiyet oranından hem de Türkiye şehir cinsiyet oranından oldukça düşüktür. 1935 Zile şehir cinsiyet oranı 83.5 idi. Yani 100 kadına, 86 erkek tekabül ediyordu (Tablo 2.21 ve Şekil 2.9, Şekil 2.10).

Araştırma sahasında yıllar itibariyle kırsal nüfusun cinsiyet oranının seyri incelendiğinde 1960, 1965 ve 2000 sayım yılları haricinde diğer yıllarda kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha yüksek olduğu görülür. Kadın ve erkek nüfusu arasında farkın en fazla olduğu dönem 1955 ve 1985 yıllarıdır. Bu dönemde 100 kadına, 93 erkek şeklinde bir oran görülmektedir. 1960 sayım yılı ise araştırma sahasında kırsal nüfus

içinde kadın erkek nüfusunun birbirine en yakın olduğu dönemdir. 1960 yılında kırsal nüfusta 26756 erkek nüfusuna karşılık 26025 kadın nüfusu bulunuyordu. Başka bir deyişle 100 kadına düşen erkek sayısı 102.8 idi. 1965 yılında da bu oran önceki sayım dönemi itibariyle az oranda düşmesine rağmen hala erkekler aleyhinedir. Bu yılda da cinsiyet oranı 101.6'dır. 1965 yılından itibaren 2000 yılına kadar kadın nüfus oranı yüksektir. Bu süreçte 1970'te 100 kadına 94.9 erkek, 1975'te 100 kadına 98.4 erkek, 1980'de 100 kadına 96.1erkek şeklinde cins oranları ortaya çıkmıştır. Daha öncede değinildiği gibi 1985 ise en düşük cins oranının olduğu yıllardandır. 2000 yılı sayım sonuçlarına göre ise 100 kadına 100 erkek düşüyordu. Yani kadın ve erkek nüfus miktarları hemen hemen birbirine eşitti (erkek-28754, kadın-28745).

Araştırma sahasında yıllar itibariyle kırsal nüfusun cinsiyet oranının seyri incelendiğinde 1935 yılından 1940 yılına cinsiyet oranında azda olsa bir azalmanın olduğu görülür. 1935 yılında 83.5 olan bu oran 1940 yılında 81.8'e gerilemiştir. Bu durum II dünya savaşı nedeniyle Türkiye'de yaşanan seferberliğe bağlı olarak erkek nüfusun silah altına alınmış olmasıyla açıklanabilir. Bu yıldan itibaren 1955 yılına kadar erkek nüfus gittikçe artmıştır. Dolayısıyla cinsiyet oranıda azda olsa giderek artmıştır. 1960 yılına gelindiğinde ise şehirlerden gerçekleşen göç cins oranında kendini göstermiştir. Bu yılda göçle giden erkek nüfus cins oranınında 94.9'a gerilemesine sebep olmuştur. 1965 yılında ise cins oranı 104.5'e yükselmiştir (Tablo 2.22 ve Şekil 2.10).

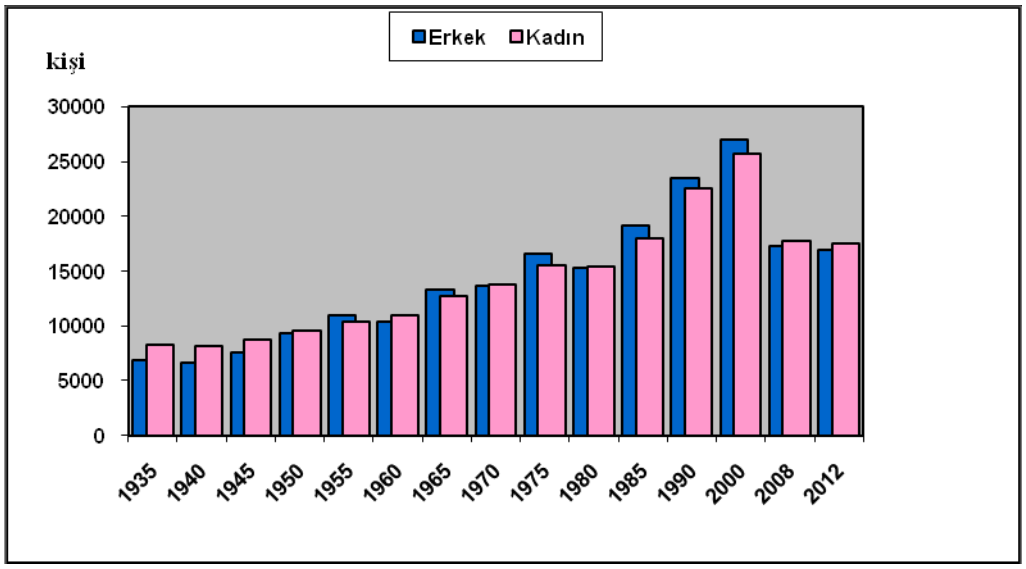
Zile şehir nüfusunda kadın ve erkek nüfus miktarları hemen hemen birbirine eşitlendiği yıl ise 1970'tir (Şekil 2.9). Bu yılda cinsiyet oranı 100 olmuştur. 1975 yılı ise şehirde kadın ve erkek nüfusu arasındadengenin sağlandığı ve cinsiyet oranının en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemde 100 kadına, 106.6 erkek şeklinde bir oran görülmektedir. 1975 sonrası yine sahada yaşanan göçler özellikle şehir nüfusu cinsiyet oranındaki değişimle yine kendini göstermektedir. Bu dönem daha öncede belirtildiği gibi sahada özellikle yurtdışına göçlerin olduğu bir dönemi yansıtmaktadır. Dolayısıyla 1980 yılındaki cinsiyet oranındaki düşüş göçün etkisini göstermektedir. Bu dönemde erkek nüfusu azalmış ve 1975 yılında 106.6 olan cinsiyet oranı 1980'de 99.2'ye gerilemiştir. 1985'ten 2000 yılına kadar yine cinsiyet oranında denge sağlanmıştır. Bu süreçte 1985'te 100 kadına 106.2 erkek, 1990'ge 100 kadına 104.1 erkek, 2000'de 100 kadına erkek şeklinde cins oranları ortaya çıkmıştır.

2012 yılı itibariyle ise Zile şehrinin cinsiyet oranı 96.5, Zile kırsalının ise cinsiyet oranı 99.6'dır. Bu oranlarıyla ilçenin hem şehir, hem de kırsal nüfus cinsiyet oranlarının Türkiye oranlarına oldukça yakın olduğu söylenebilir.

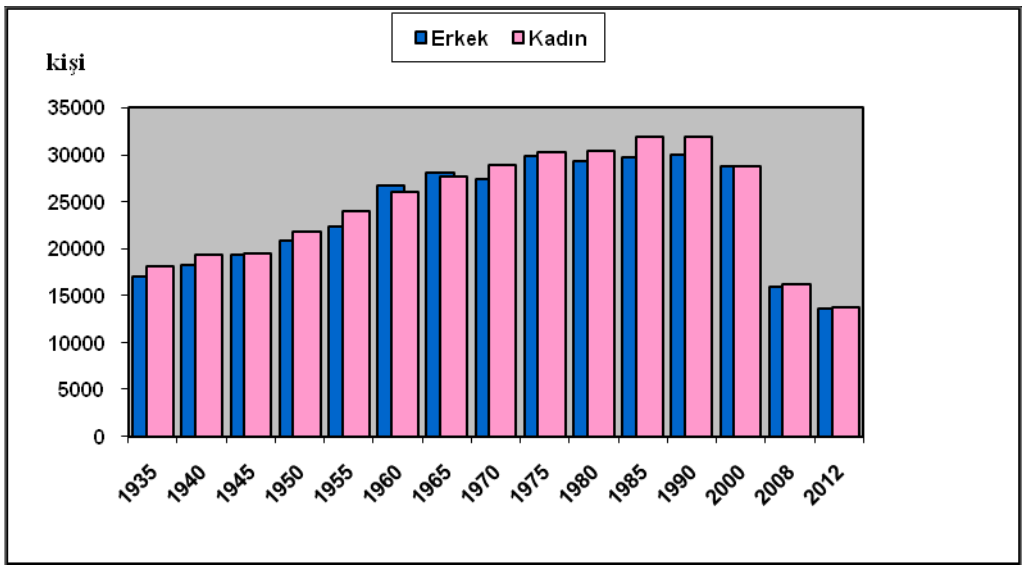
Tablo 2.21. Zile İlçesi Şehir ve Kır Nüfusunun Dağılımı ve Oranları (1927-2012).

ZİLE	Şehir Nüfusu				Şehir Cinsiyet Oranı	Kırsal Nüfus				Kır Cinsiyet Oranı
SayımYılı	Erkek	%	Kadın	%		Erkek	%	Kadın	%	
1927	6 936	47.5	7 672	52.5	90.5	17 854	46.3	20 738	53.7	86.2
1935	6 901	45.5	8 267	54.5	83.5	17 064	48.5	18 153	51.5	94.2
1940	6 689	45.0	8 184	55.0	81.8	18 250	48.5	19 356	51.5	94.2
1945	7 562	46.5	8 707	53.5	86.9	19 309	49.7	19 512	50.3	98.8
1950	9 281	54.3	9 562	55.9	97.1	20 810	46.9	21 768	49.1	95.5
1955	10 999	51.4	10 416	48.6	105.8	22 311	48.2	24 023	51.8	93.1
1960	10 402	48.7	10 937	51.3	94.9	26 756	50.7	26 025	49.3	102.8
1965	13 353	51.1	12 760	48.9	104.5	28 090	50.4	27 590	49.6	101.6
1970	13 712	50.0	13 717	50.0	100.0	27 411	48.7	28 918	51.3	94.9
1975	16 609	51.6	15 548	48.4	106.6	29 777	49.6	30 210	50.4	98.4
1980	15 249	49.8	15 388	50.2	99.2	29 229	49.0	30 422	51.0	96.1
1985	19 096	51.5	18 001	48.5	106.2	29 647	48.2	31 852	51.8	93.1
1990	23 514	51.0	22 576	49.0	104.1	29 990	48.5	31 893	51.5	94.2
2000	26 924	51.1	25 716	48.9	104.5	28 754	50.0	28 745	50.0	100.0
2008	17 276	49.3	17 741	50.7	97.2	15 990	49.6	16 217	50.4	98.4
2012	16 917	49.1	17525	50.9	96.5	13620	49.9	13703	50.1	99.6

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 2.9. Zile İlçesinde Sayım Dönemleri İtibariyle Şehir Nüfusu Cinsiyet Yapısı (1935-2012).

Şekil 2.10. Zile İlçesinde Sayım Dönemleri İtibariyle Kır Nüfusu Cinsiyet Yapısı (1935-2012).

Nüfusun belirli yaşlar veya yaş grupları itibariyle gösterdiği dağılım şekli olan yaş yapısı, demografik, askeri, siyasi, sosyal ve iktisadi bakımdan öneme sahiptir.[136]

Araştırma sahasının 2012 yılına ait nüfus pramidi incelendiğinde (Şekil 2.11) son yıllarda düşük doğumlarla 0-4 ve 5-9 yaş yaşlarındaki toplam nüfusun azlığına bağlı

[136] Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, s. 115.

olarak pramit tabanının darlaştığını görmekteyiz. Az öncede belirtildiği gibi özellikle 0-4 yaş grubundaki nüfusun azalması düşük doğum oranlarının önemli bir payı vardır. Ancak bu daralmada sahadan gerçekleşen göçlerinde önemli bir payı olduğunu belirtmek gerekir.

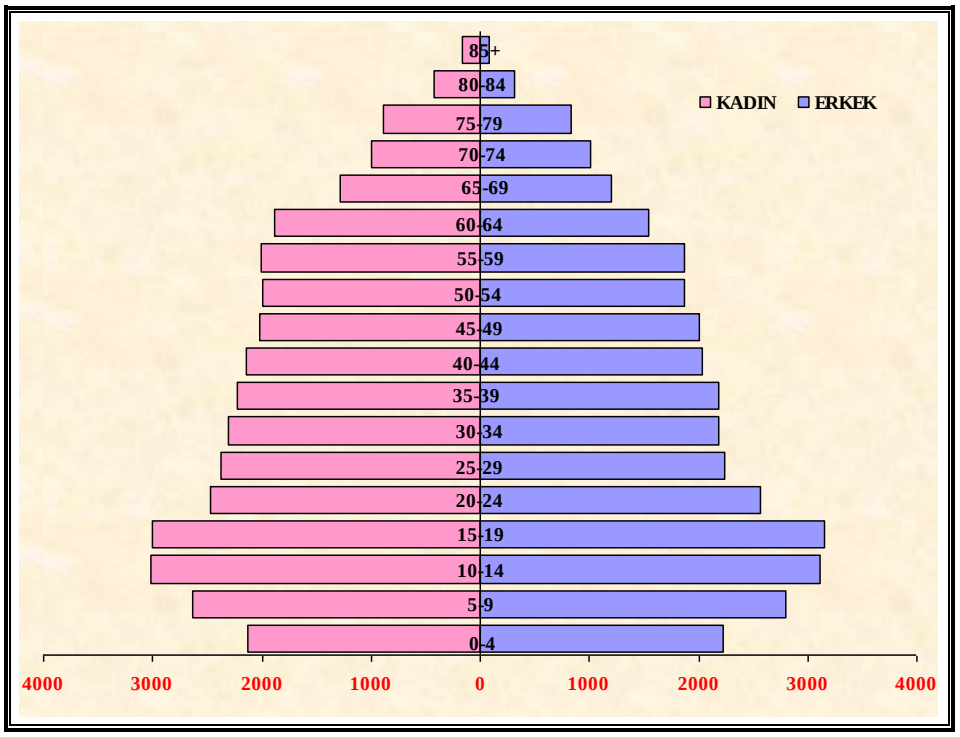
Araştırma sahasında önceki yıllarda gerçekleşen yüksek doğumların etkisi 10-14 yaş grubunda kendini göstermektedir (Tablo 2.22). Nüfus piramidi bu yaş grubundan itibaren genişlemektedir. 15-19 yaş grubu araştırma sahası nüfus piramidinin en geniş yaş grubunu oluşturur. 15-19 yaş grubundan 55 yaş sınırına kadar ise pramit giderek daralma göstermektedir. 55-59 yaş grubunda ise azda olsa bir genişleme görülmektedir. Bu yaş grubundaki genişleme emekli olarak memleketlerine dönen nüfusla açıklanabilir. 55-59 yaş grubundan sonra pramit yine daralmaya devam etmektedir.

Araştırma sahasının nüfus pramidinde geçmiş yıllarda ilçenin özellikle çalışma çağındaki nüfusunu göçlerle dışarı vermesi de kendini göstermektedir. Nitekim piramidin erkeklere ait kısmında 25-29, 30-34 yaş gruplarındaki daralma bunu açıkça göstermektedir.

Tablo 2.22. Zile İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Gruplandırmaya Göre Cins ve Yaş Yapısı (2012).

Yaş grubu	Erkek nüfus	%'si	Kadın nüfus	%'si	Toplam nüfus	%'si
0-4	1793	5.9	1665	5.3	3458	5.6
5-9	2133	7.0	1958	6.3	4091	6.6
10-14	2713	8.9	2595	8.3	5308	8.6
15-19	2719	9.0	2632	8.4	5351	8.7
20-24	2105	6.9	2041	6.6	4146	6.7
25-29	1854	6.1	1824	5.9	3678	6.0
30-34	1917	6.3	2103	6.7	4020	6.5
35-39	1956	6.4	2092	6.7	4048	6.6
40-44	1978	6.5	1878	6.0	3856	6.2
45-49	1943	6.3	2071	6.6	4014	6.5
50-54	1878	6.1	1885	6.0	3763	6.1
55-59	1890	6.2	2021	6.5	3911	6.3
60-64	1812	5.9	2002	6.4	3814	6.2
65-69	1342	4.4	1626	5.2	2968	4.8
70-74	1062	3.4	1100	3.5	2162	3.5
75-79	877	2.9	874	2.8	1751	2.8
80-84	412	1.3	575	1.9	987	1.6
85+	153	0.5	286	0.9	436	0.7
Toplam	**30537**	**100.0**	**31228**	**100.0**	**61765**	**100.0**

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 2.11. Zile İlçesinin Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2012).

Bilindiği gibi geniş aralıklı nüfus gruplamasında 0-14, 15-64 ve 65 yaş üstü nüfus grupları kullanılmaktadır. Bu nüfus gruplarında bağımlı nüfus oranı hesaplanabilmektedir.[137] Nüfus gruplarında 15-64 yaş grubu aktif nüfus olarak kabul edilirken, 0-14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarı yaş grubu nüfusunun toplamı ise bağımlı nüfus olarak kabul edilmektedir.

Geniş aralıklı gruplamaya göre, 2012 yılında araştırma sahası nüfusunun % 20.8'i çocuklar (0-14 yaş), % 65.7'si yetişkinler (15-64 yaş), % 13.5'i de yaşlılar (65 yaş ve üstü) grubunda yer alıyordu. Bu yaş gruplarındaki Türkiye genel nüfusunun içindeki payları ise sırası % 24.9, % 67.6, % 7.5'tir (Tablo 2.23 ve Şekil 2.12).

Araştırma sahasının 2008-2012 yılları arasında geniş aralıklı gruplamaya göre nüfusu karlılaştırıldığında yetişkin nüfus oranının hemen hemen aynı olmasına rağmen çocuk nüfus oranının azaldığı, yaşlı nüfus oranının ise yükseldiği görülür. Nitekim 2008 yılında toplam nüfusu 67224 olan araştırma sahasının % 23.7 (15916 kişi) 0-14 yaş grubunda, % 65.6'sı (44108 kişi) 15-64 yaş grubunda, % 10.7'si (7200 kişi) 65 yaş ve üstü yaş grubunda yer alıyordu.

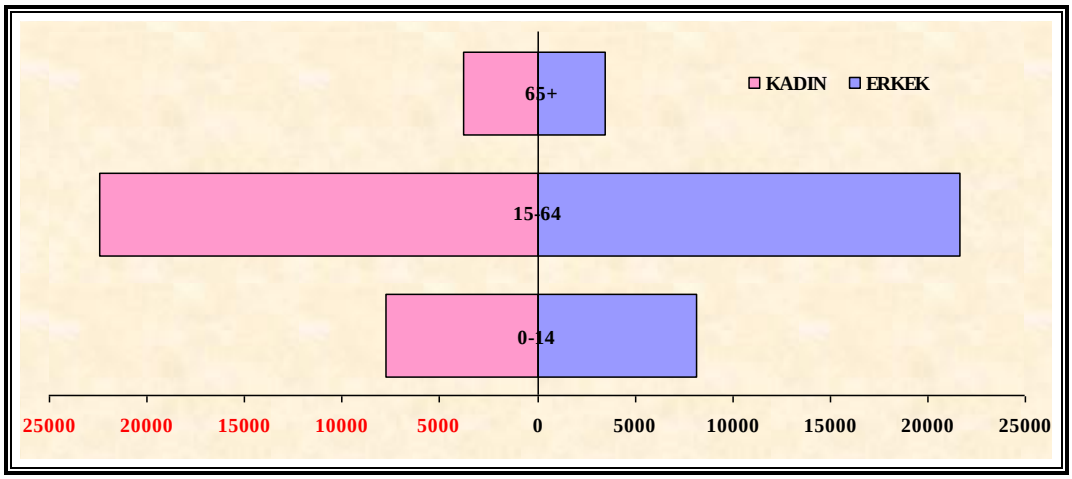
[137] Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* s.119.

Araştırma sahasının 2008 yılındaki bağımlılık oranı 52.4 kadardır. Bu değer aynı yılda Türkiye'de ise 49.5'tir. 2012 yılına gelindiğinde Zile ilçesinin bağımlılık oranı 52.1, Türkiye'nin ise 48.0'dir. Araştırma sahasının bu süreç içerisinde bağımlılık oranı az da olsa azalmıştır. Ancak Türkiye bağımlılık oranından yüksektir.

Tablo 2.23. Zile İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırmaya Göre Cins ve Yaş Yapısı (2012).

Yaş grubu	Erkek nüfus	%'si	Kadın nüfus	%'si	Toplam nüfus	%'si
0-14	6639	21.7	6218	19.9	12857	20.8
15-64	20052	65.7	20549	65.8	40601	65.7
65+	3846	12.6	4461	14.3	8307	13.5
Toplam	**30537**	**100.0**	**31228**	**100.0**	**61765**	**100.0**

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 2.12. Zile İlçesinin Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2012).

2.1.4.2. Nüfusun Eğitim Durumu

Araştırma sahasında nüfusun günümüzdeki eğitim durumunu değerlendirmek için, inceleme alanındaki eğitim öğretimin geçmişteki durumunu, Cumhuriyet dönemiyle başlayan eğitim sürecini değerlendirmenin önemli olduğu açıktır. Bu açıdan Seyahatnameler ve Vilayet Salnameleri sahanın geçmişteki eğitim durumuna ışık tutacaktır.

Cuinet Zile'de Müslümanlara ait 7 medrese, 1 rüştiye,10 ilkokul, 1 Ermeni ilkokulu, 1 Rum ilkokulu olmak üzere toplam 20 okul olduğunu ve bu okullarda 1750

öğrencinin eğitim gördüğünü belirtmiştir.[138] 1871 Sivas Vilayet Salnamesi'nde Tokat Sancağı'na bağlı Zile Kazası'nda 10 müderris, 88 medrese öğrencisi bulunmaktadır. Yine bu yılda Zile'de müslümanlara ait olan 12 okulda 267 öğrenci bulunduğu kaydedilmiştir.[139]

1884 Sivas Vilayet Salnamesine göre Zile kazasındaki Müslüman olanların ve olmayanların bulunduğu 40 ilkokulda 1421 öğrenci öğrenim görüyordu. Öğrencilerin büyük bir kısmını % 72.6'sını erkek öğrenciler oluşturuyordu(1032 erkek öğrenci). İlkokul öğrencilerinin sadece % 27.4'nü ise kız idi (389 kız öğrenci).[140]

1884/85 (H. 1304) yılında yayınlanan Sivas Vilayet Salnamesine göre Zile'de 39 Müslim Sıbyan Mektebi bulunmaktadır. Bu Sıbyan Mekteplerinde 993 erkek, 359 kız olmak üzere 1352 öğrenci bulunmaktaydı.[141] Aynı yıllarda Zile'de gayrı Müslimlerin eğitim gördüğü 1 sıbyan mektebi mevcuttu. Bu gayr-i Müslim Sıbyan mektebinde 40 erkek, 30 kız öğrenci eğitim görüyurdu.[142]

19.yüzyılda Zile'de günümüzdeki ortaöğretim kurumlarını karşılayan rüştiyeler bulunmaktadır. İnceleme alanında yer alan rüştiyelerden biri müslümanlara ait iken diğeri gayr-i müslimlere aitti. Ermenilere ait olan bu gayr-i Müslim Rüştiye 1849 yılında açılmıştır. 1882/83 yıllarında Zile Rüşdiye mektebinin 3 Muallimi 32 öğrencisi bulunmaktadır. 1899/00 yıllarında ise bu mektepte muallim sayısı 4 öğrenci sayısı ise 47 olmuştur.[143] Aynı yıl gayr-i müslim okulda 370 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu öğrencilerin 285'i erkek, 85'i ise kızdır.[144]

Medreseler Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan, son dönemlerine kadar temel eğitim kurumları olarak önemli olmuştur. 1884 yılında Zile'de 6 medrese bulunmaktaydı. Bu medreselerin sayısı 1900 yılına gelindiğinde daha da artmıştır. Bu yılda Zile'de medrese sayısı 14'e yükselmiştir. Bu medreseler, Zincirli, Keslik, Nakkaş, Arnavud, Cami-i Kebir, Ali Gazi, Kavak, Acı Höyük, Kilise, Arpac, Kadı Şehri, Bazlambac, İsmailler, Kara Köle'dir. 1899/00 yıllarında bu medreselerde toplam 525

---

[138] Cuinet, *La Turkuie D'asie*, s. 731.
[139] Yurt Ansiklopedisi, Cilt:10, 1984, s. 7088.
[140] Yurt Ansiklopedisi, Cilt:10, 1984, s. 7088.
[141] Esat Aktaş, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2009, s. 105.
[142] Aktaş, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı*, s. 118
[143] Aktaş, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı*, s. 114.
[144] Aktaş, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı*, s. 121.

öğrenci eğitim görüyordu. Öğrenci sayısı bir sonraki yıl ise 405'e düşmüştür.[145] 1903 Maarif Salnamesi'nde ise Zile'de bu yıllarda 12 medrese olduğu, burada 366 öğrenci olduğu belirtilmiştir.[146] Görüldüğü gibi Zile'de salnameler, seyahatnamelere göre dönemler itibariyle okul ve öğrenci sayıları değişse de eğitim konusunda yatırımlar yapılmıştır. Elbetti kaybettiği idari, ticari ve ulaşım fonksiyonlarındaki değişimine paralel eğitim fonksiyonu etkilense 19 yy da azda olsa kız öğrencilerinde olduğu ilkokuldan üniversiteye denk okullar bulunuyordu.

Cumhuriyetle birlikte her alanda olduğu gibi eğitim alanında da hem Türkiye hem de araştırma bölgesine yatırımlar yapılmıştır. Hem kırsal alanda hem de şehirde pek çok okul eğitime katılmıştır. Bugün Zile ilçesinde anaokullarından, mesleki eğitim veren liselerden, lisans eğitiminin olduğu üniversiteye kadar pek çok eğitim kurumu mevcuttur. Biz de bu eğitim kurumlarını sırasıyla belirterek ilçenin günümüzdeki eğitim durumunu ortaya koymaya çalışacağız.

Zile ilçe merkezinde okul öncesi eğitimin verildiği bir anaokulu, anasınıfının bulunduğu 11 okul bulunuyordu, Kırsal alanda ise yine 11 okulda anasınıfı bulunuyordu. Bu okullarda toplam 47 öğretmen görev alırken, 485'i kız 382'si erkek toplam 817 öğrenci öğrenim görüyordu.

2009- 2010 eğitim öğretim yılında Zile ilçesindeki köy yerleşmelerinde, sekiz yıllık kesintisiz eğitimin devam ettiği 10 ilköğretim okulunda da okul öncesi eğitim veriliyordu. Bu okullar; Acısu, Boldacı, Çayır, Ayvalı, Güzelbeyli, Yeşilce, Üçkaya, İğdir, Karakuzu, Yıldıztepe ilköğretim okullarıdır. Ayvalı ilköğretim okulu hariç tüm okulların birer anasınıfı öğretmeni bulunmaktadır. 15 anasınıfı öğrencisi bulunan Ayvalı İlköğretim Okulu'nda eğitim vekil öğretmenlerle sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu köylerde 71'i kız, 66'sı erkek toplam 137 anasınıfı öğrencisi bulunmaktadır (Fotoğraf 2.1)

İlköğretim I. kademe eğitim öğretimin devem ettiği Ağılcık, Alihoca, Belkaya, Büyükkozluca, Büyüközlü, Derebaşı, Hacılar, Karakaya, Kireçli, Kozdere, Küçüközlü, Narlıkışla, Sofular, Söğütözü, Temecik, Yapalak, Yaylakent, Yünlü köylerinde de okul

[145] Aktaş, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı,* s. 116-118
[146] Yurt Ansiklopedisi, Cilt:10, s. 7088.

öncesi eğitim verilmektedir (Fotoğraf 2.1). Her köyde birer anasınıfı öğretmeninin bulunduğu bu okullarda, 108'i kız, 107'si erkek 215 öğrenci eğitim görmektedir.

Fotoğraf 2.1. Birinci Kademe Eğitimin Devam Ettiği Söğütözü İlköğretim Okulu Ve Anasınıfından Bir Görünüm.

Araştırma sahasının köylerinde I. kademe başka bir ifadeyle ilkokul eğitimi veren 24 köy okulu bulunuyordu. Toplam 64 dersliğin bulunduğu bu okullarda 38 öğretmen görev yapıyordu. Bu köy okullarında toplam 647 ilkokul öğrencisi bulunuyordu. Öğrencilerin 322'si erkek 325'i ise kız idi (Tablo 2.24).

Tablo 2.24. Zile İlçesinde İlköğretim I. Kademe Açık Olan Köy Okullarının Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Durumu.

İlkokul Adı	Öğrt. Sayısı	Derslik Sayısı	Öğ. Sa.			İlkokul Adı	Öğrt. Sayısı	Derslik Sayısı	Öğ. Sa.		
			E	K	T				E	K	T
Acıpınar	1	6	16	9	25	Köylüürünü	2	2	24	25	49
Ağılçık	2	2	28	16	44	Kurucay	1	2	10	5	15
Alihoca	1	3	3	15	18	Kurupınar	1	5	10	7	17
Belkaya	3	4	34	29	63	Kuzualan	4	3	14	20	34
Büyükkozluca	2	4	14	20	34	Küçüközlü	1	3	15	10	25
Çapak	1	2	4	10	14	Narlıkışla	2	3	10	19	29
Çeltek	1	3	5	5	10	Osmanpınarı	1	1	6	9	15
Derebaşı	2	4	18	27	45	Reşadiye	1	2	13	16	29
Ede	2	2	13	16	29	Salur	1	2	9	12	21
Eskiderbent	1	1	6	9	15	Sofular	2	2	18	12	30
Fatih	1	1	9	9	18	Söğütözü	1	2	14	6	20
Kozdere	2	3	15	11	26	Temecik	2	2	14	8	22
						Toplam	**38**	**64**	**322**	**325**	**647**

Kaynak: Zile İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden alınmıştır.

Zile şehrinde ise 13 ilköğretim okulu bulunuyordu. Toplam 241 derslikte 278 öğretmen görev yapıyordu. Bu ilköğretim okullarındaki toplam 5485 öğrencinin 2839'u erkek 2646'sı ise kızlardan oluşmaktaydı (Tablo 2.25).

Tablo 2.25. Zile Şehrindeki İlköğretim Okullarının Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Durumu.

Okulun Adı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Öğ. Sa.			Okulun Adı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Öğ. Sa.		
			E	K	T				E	K	T
Alparslan Yibo	25	25	301	279	580	Tansu Çiller	16	17	166	161	327
Atatürk	13	12	138	120	258	Şehit Ümit Güner	15	13	112	124	236
Cumhuriyet	27	22	326	276	602	Yavuz Selim Naci Giray	28	24	266	267	533
Hüseyin Gazi	24	22	306	303	609	Atiye Bekir	24	22	276	265	541
İstiklal Özen	14	11	103	110	213	Nemci Muammer	13	14	136	142	278
Fevzi Çakmak	33	24	260	254	514	Melik Gazi	25	21	229	165	394
Mehmet Akif	21	14	220	180	400	**Toplam**	**278**	**241**	**2839**	**2646**	**5485**

Kaynak: Zile İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden alınmıştır.

Araştırma sahasının köy ve belediye yerleşmelerinde de 13 ilköğretim okulu bulunuyordu. Toplam 151 öğretmenin görev yaptığı bu okullarda 136 derslik bulunuyordu. Bu ilköğretim okullarında toplam 2375 öğrenci bulunuyordu. Öğrencilerin 1181'i erkek 1194'ü ise kız idi (Tablo 2.26).

Tablo 2.26. Zile İlçesinde Köy ve Belediye Yerleşmelerinde İlköğretim Okullarının Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Durumu.

İlkokul Adı	Öğrt. Sayısı	Derslik Sayısı	Öğ. Sa.			İlkokul Adı	Öğrt. Sayısı	Derslik Sayısı	Öğ. Sa.		
			E	K	T				E	K	T
Acısu	8	8	43	53	96	Üçkaya	8	8	50	44	94
Boldacı	10	8	88	78	166	İğdir	18	14	162	148	310
Çayır	9	10	85	82	167	Karakuzu	11	9	70	60	130
Kervansaray	10	7	57	68	125	Güzelbeyli	14	12	111	109	220
Yalınyazı	12	13	119	91	210	Evrenköy	20	17	143	162	305
Ayvalı	9	8	110	112	222	Yıldıztepe	14	14	112	146	258
Yeşilce	8	8	31	41	72	**Toplam**	**151**	**136**	**1181**	**1194**	**2375**

Kaynak: Zile İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden alınmıştır.

Zile İlçesi'nde 2009-2010 eğitim-öğretim yılında taşımalı eğitimden faydalanan 664 erkek, 655 kız toplam 1319 öğrenci bulunmaktadır. Araştırma sahasında taşımalı eğitimle öğrencilerin geldiği okul sayısı 13'tür. Şehir merkezinde bulunan Alparslan Yibo, Atatürk, Nemci Muammer, Şehit Ümit Günel, Prof. Dr. Tansu Çiller İlköğretim okulları, Acısu, Karakuzu, Çayır, İğdir, Kervansaray köyleri ilköğretim okulları, Güzelbeyli, Yalınyazı, Yıldıztepe belediyelerinde bulunan ilköğretim okulları

çevrelerindeki köy, mahalle ve mezralardan öğrencilerin geldikleri okullardır. Araştırma sahasında İğdir köyüne 28 km uzaklıkta olan Alihoca, Büyükaköz, Şeyhköy ve Köylüürünü köyleri taşımalı eğitimle öğrencilerin geldikleri en uzak köylerdir. En uzak köy ise Kervansaray köyündeki ilköğretim okuluna 4 km uzaklıktaki Yaylayolu köyüdür (Tablo 2.27).

İğdir köyü ilköğretim okulu araştırma sahasında taşımalı eğitim nedeniyle en fazla öğrencinin geldiği okuldur. Toplam 18 yerleşmeden bu okula 295 öğrenci gelmektedir. Öğrencilerin 158'i erkek, 137'si ise kızdır. Sahada en fazla öğrencinin geldiği ikinci okul ilçe merkezinde bulunan Alparslan Yibo İlköğretim Okulu'dur. Alparslan Yibo İlköğretim Okulu'na, Büyüközlü, Ede, Emirören, Kırlar, Kireçli, Olukman, Üçköy, Süleymaniye, Çeltek köylerinden ve Kızılüzüm mahallesinden toplam 176 öğrenci taşımalı eğitimle gelmektedir. Öğrencilerin 92'si erkek, 84'ü ise kızdır. Bu okula en uzak olan Büyüközlü köyü 26 km, en yakın Yeniköy ve Olukman ise 7 km uzaklıktadır. Büyükkarayün, Reşadiye, Koçaş, Hacılar, Savcı köylerinden Atatürk İlköğretim Okulu'na ise 82 öğrenci gelmektedir.

Necmi Muammer İlköğretim Okulu'na da Uzunköy, Akgüller, Akdoğan, Derebaşı, Palanlı, Yünlü, Güngörmez, Fatih, Eskidağiçi köylerinden öğrenciler gelmektedir. Toplam 93 öğrencinin (51 erkek, 42 kız) geldiği okula en uzak köy ise 21 km uzaklıktaki Eskidağiçi köyüdür. Yine Şehit Ümit Günel İlköğretim okuluna Özyurt, Söğütözü, Çapak, Şeyhnusrettin, Selamet, Hasanağa, Yeniderbent, Korucuk, Ütük köylerinden 100 öğrenci (46 erkek, 54 kız), Prof.Dr.Tansu Çiller İlköğretim okuluna Kepez, Osmanpınarı, Kurupınar, Bayırköy, Yenidağiçi, Küçükkarauün, Saraç köylerinden 104 (46 erkek, 58 kız) öğrenci gelmektedir.

Araştırma sahasında en çok öğrencinin geldiği İğdir köyünde olduğu gibi bazı köylerede yakın çevredeki köylerden öğrenciler taşınmaktadır. Bunlardan Güzelbeyli İlköğretim okuluna 11 köyden toplam 168 öğrenci gelirken, Acısu İlköğretim okuluna 4 köyden 68 öğrenci, Karakuzu İlköğretim okuluna Binbaşıoğlu köyünden 14 öğrenci, Çayırköyü İlköğretim okuluna 2 köyden, 43 öğrenci, Yalınyazı İlköğretim Okuluna 4 köy ve 3 mahalleden 125 öğrenci, Yıldıztepe İlköğretim Okuluna 2 köyden 35 öğrenci, Kervansaray İlköğretim Okuluna ise Yaylayolu köyünden 16 öğrenci geliyordu.

Tablo 2.27. Zile İlçesinde Taşımalı Eğitimle Öğrenci Gelen İlköğretim Okulları, Öğrenci Gelen Köy-Mahalle-Mezra Adları, Uzaklığı ve Öğrenci Sayısı.

Okul Adı	Köy- Mahalle-Mezra Adı	Mer. Uz. Km.	Öğ. Sa.			Köy-Mahalle-Mezra Adı	Mer. Uz. Km.	Öğ. Sa.		
			E	K	T			E	K	T
Alparslan Yibo	Büyüközlü	26	10	17	27	Olukman	7	11	4	15
	Ede	11	13	7	20	Üçköy	19	7	9	16
	Ede-Kızılüzüm M.	16	12	9	21	Yeniköy	7	6	6	12
	Emirören	10	13	7	20	Süleymaniye	19	2	4	6
	Kırlar	10	5	4	9	Çeltek	19	10	8	18
	Kireçli	9	3	9	12	**Toplam**	**-**	**92**	**84**	**176**
Atatürk İlköğretim	Büyükkarayün	17	9	12	21	Hacılar	7	7	4	11
	Reşadiye	27	7	10	17	Savcı	12	7	3	10
	Koçaş	26	13	10	23	**Toplam**	**-**	**43**	**39**	**82**
Necmi Muammer İlköğretim	Uzunköy	18	7	8	15	Yünlü	13	8	6	14
	Akgüller	18	0	1	1	Güngörmez	12	1	1	2
	Akdoğan	18	1	1	2	Fatih	12	8	6	14
	Derebaşı	11	12	4	16	Eskidağiçi	21	10	9	19
	Palanlı	7	4	6	10	**Toplam**	**-**	**51**	**42**	**93**
Şehit Ümit Günel İlköğretim	Özyurt	13	8	7	15	Hasanağa	21.5	4	6	10
	Söğütözü	13	4	5	9	Yeniderbent	21.5	6	6	12
	Çapak	15	6	11	17	Korucuk	7	9	5	14
	Şeyhnusrettin	10	0	3	3	Ütük	9	7	4	11
	Selamet		2	7	9	**Toplam**	**-**	**46**	**54**	**100**
Prof. Dr.Tansu Çiller İlköğretim	Bayırköy-Kışla M.	7	15	9	24	Yenidağiçi	19	6	13	19
	Kepez	13	3	8	11	K.Karayün	19	6	13	19
	Osmanpınarı	13	9	6	15	Saraç	7	6	6	12
	Kurupınar	13	1	3	4	**Toplam**	-	**46**	**58**	**104**
Acısu İlköğretim	Acıpınar	19	6	6	12	Akkılıç	10	6	9	15
	Akçakeçili	8	4	13	17	Küplüce	8	12	12	24
						Toplam	**-**	**28**	**40**	**68**
Güzelbeyli İlköğretim	Alibağı	11	14	12	26	Karabalçık	11	11	16	27
	Belpınarı	11	2	2	4	Kuruçay	13	7	8	15
	Elmacık	12	6	4	10	Temecik	5	4	11	15
	Çamdere	12	10	4	14	Armutalan	16	2	8	10
	Göçenli	9	15	9	24	Yaylakent	10.5	9	3	12
	Çakırçalı	7	4	7	11	**Toplam**	**-**	**84**	**84**	**168**
Karakuzu	Binbaşıoğlu	6.5	5	9	14	**Toplam**	**-**	**5**	**9**	**14**
Çayır	Karakaya	6	7	11	18	Sofular	6	9	16	25
						Toplam	-	**16**	**27**	**43**
İğdir	Ağılcık	6	16	8	24	Kazıklı	10	12	4	16
	Narlıkışla	13	12	11	23	Gümüşkaş	25	8	6	14
	Yaraş	16	5	8	13	Karşıpınar	5	11	9	20
	Alihoca	**28**	5	9	14	Uzunöz	20	8	4	12
	Büyükaköz	**28**	2	4	6	Haremikışla	16	14	7	21
	Şeyhköy	**28**	2	4	6	Sekikışla	15	11	10	21
	İmirdolu	8	11	11	22	Yapalak	12	7	7	14
	Karaşeyh	16	7	4	11	Yapalak-Cello Kışla M	12	5	7	12
	Eskiderbent	17	7	7	14	Köylüürünü	**28**	15	17	32
						Toplam	**-**	**158**	**137**	**295**
Yalınyazı	Alıçözü	5	7	12	19	Çiftlik M.	12	12	6	18
	Kozdere	15	16	7	23	Karşıyaka M.	12	3	3	6
	Salur	10	10	7	17	Küçüközlü	6	17	15	32
	Kızılca M.	8	5	5	10	**Toplam**	**-**	**70**	**55**	**125**
Yıldıztepe	Taşkıran	8	9	6	15	Üyük	6.5	9	11	20
						Toplam	**-**	**18**	**17**	**35**
Kervansaray	Yaylayolu	**4**	7	9	16	**Toplam**	-	**7**	**9**	**16**
						TOPLAM		**664**	**655**	**1319**

Kaynak: Zile İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden alınmıştır.

Zile ilçesindeki orta öğretim okullarının tamamı ilçe merkezinde yer almaktadır. 2009 yılı itibariyle 9 lisenin bulunduğu ilçe merkezinde, 75. Yıl Dinçerler Anadolu Lisesi, Zile Dinçerler Lisesi, Sakarya Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Kız Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi ve Sağlık Meslek Lisesi bulunmaktadır.

2009-2010 eğitim öğretim yılında ilçede orta öğretim kurumlarında görev yapan 243 öğretmen, 3939 öğrenci bulunmaktadır (Tablo 2.28). Bu durumda orta öğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 16.2'dir. Belirtilen tarih itibariyle ilçede orta öğretimde kullanılan derslik sayısı ise 134'tür. Hesaplamalar neticesinde derslik başına düşen öğrenci sayısının ise 29.3 olduğu görülmüştür. Bu rakam kırsal yerleşmelerden, ortaöğretim kurumlarının toplandığı ilçe merkezine yığılan öğrenciler nedeniyle artmış olsa da eğitim açısından sıkıntı yaratacak boyutlarda değildir.

Araştırma sahasındaki orta öğretim kurumlarında öğrenim görenlerin, 1674'ünü kız, 2265'ini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. İlköğretim okullarında kız ve erkeklerin oranı yaklaşık olarak birbirine yakın olduğunun gözlendiği sahada orta öğretim kurumlarında ise erkeklerin oranı kızlara göre yüksektir (% 42.5 kız, % 57.5 erkek). Bu durum ortaöğretim kurumlarının bütününün merkezde bulunmasından dolayı, kırsal yerleşmelerdeki bazı ailelerin kız çocuklarını merkeze göndermekteki sıkıntıdan kaynaklanabilir. Kırsal kesimdeki birçok aile erkek çocuklarını okutmak için şehirde ev tutmaktadır. Ancak aynı durum kız çocukları için geçerli değildir. Orta öğretim öğrencisi kızların çoğu ya şehir merkezinde ikamet etmektedir yada okuyan erkek kardeşleri için kiralanan ev sayesinde okuma şansı elde etmiştir. Türkiye'de sekiz yıllık eğitimden sonra, gerçekleştirilmesi planlanan 12 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesi durumunda hem araştırma sahasında, hem de Türkiye'de kız öğrencilerin ortaöğretim kurumlarında da sayısının artacağı düşünülmektedir.

Tablo 2.28. Zile İlçesinde Ortaöğretim Kurumlarının Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Durumları.

Lisenin Adı	Öğrt Sayısı	Derslik Sayısı	Öğ. Sa.			Lisenin Adı	Öğrt Sayısı	Derslik Sayısı	Öğ. Sa.		
			K	E	T				K	E	T
75. yıl Dinçerler Anadolu Lisesi	20	14	117	112	229	Kız Meslek Lisesi	29	18	372		372
Zile Dinçerler Lisesi	59	29	610	512	1122	İmam Hatip	25	13	123	245	368
Sakarya Lisesi	12	9	71	30	101	Endüstri Meslek	54	13		905	905
Ticaret Meslek Lisesi	22	12	131	235	366	Sağlık Meslek Lisesi	4	12	98	76	174
Anadolu Öğretmen Lisesi	18	14	152	150	302	**Toplam**	**243**	**134**	**1674**	**2265**	**3939**

Kaynak: Zile İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden alınmıştır.

2009 yılında ilçede üniversiteyi kazanan 160'ı kız 125'i erkek toplam 285 öğrenci bulunmaktadır (Tablo 2.29). Bu öğrencilerin 198'i lisans, 32'si önlisans, 20'si açık öğretim programlarına, 35 öğrenci ise sınavsız geçişten faydalanarak üniversiteye yerleşmişlerdir.

İlköğretimden mezun olan öğrencilerin 1006, ortaöğretimden mezun olanların 690 ve yükseköğretimi kazananların 285 olduğu dikkate alındığında; ilköğretimden mezun olan 1000 öğrencinin % 69'u ortaöğretimi bitirmekte ve % 29'u da yükseköğretime devam etmektedir. 12 yıllık zorunlu eğitimle ortaöğretime devam edecek öğrenci sayısının daha da artacağını ancak yükseköğretime devam edenlerin sayısındaki artışın ise sınırlı olacağını düşünüyoruz. Bu arada yaş yapısında 0-4 yaş grubundaki toplam 3458 çocuğun bulunması ilkokula başlayan öğrenci sayısının 800'ün de altına ineceğini tahmin ediyoruz.

Tablo 2.29. Zile İlçesinde, İlk ve Ortaöğretimden Mezun Olan, Üniversiteyi Kazanan Öğrenci Sayıları.

İlköğretimden Mezun Olan Öğrenci Sayısı			**Liseden Mezun Olan Öğrenci Sayısı**			**Üniversiteyi Kazanan Öğrenci Sayısı**		
Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
488	518	1006	292	398	690	160	125	285

Kaynak: Zile İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden alınmıştır.

Zile ilçesinde Gaziosmanpaşa Üniversitesi'ne bağlı iki yüksek okul bulunmaktadır. Bunlar Zile Meslek Yüksekokulu ve Zile Dinçerler Turizm İşletmecilik ve Otelcilik Yüksekokulu'dur.

Zile Meslek Yüksekokulu 1989 yılında Cumhuriyet Üniversitesi bünyesinde açılmıştır. 1992'ye kadar Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olan Zile Meslek Yüksekokulu bu tarihten sonra ise Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlanmıştır. Teknik Programlar, İktisadi ve İdari Programlar Bölümü olmak üzere iki bölüme bağlı 12 programın bulunduğu yüksekokulda 2009-2010 eğitim öğretim yılı itibariyle 409'u kız ve 783'ü erkek olmak üzere toplam 1192 öğrenci ile 17 akademik personel bulunmaktadır.

Zile Dinçerler Turizm İşletmecilik ve Otelcilik Yüksekokulu 1997 yılında açılmıştır. 1998- 1999 yılında eğitim-öğretimin başladığı okulda 2009 yılı itibariyle 14 akademik personel hizmet vermektedir. 4 yıllık lisans programından dolayı Türkiye'nin pek çok yerinden öğrencinin bulunduğu yüksekokulda 125 kız, 265 erkek, toplam 390 öğrenci bulunmaktadır.

Zile'de özel eğitime ihtiyacı olan engelliler için Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı biri devlet, ikisi özel olmak üzere üç eğitim ve rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır. Zile Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi'nde 2009 yılında 10 öğretmen görev yaptığı okulda ağır düzeyde zihinsel engelli 25 öğrenci bulunmaktadır. Özel Yeni Bir Dünya Eğitim ve Rehabitasyon Merkezi'nde ise 2009 yılında 6 öğretmen, 105 öğrenci, Özel Sinan Zihinsel Özürlüler Eğitim Merkezi Kursunda ise 4 öğretmen, 23 öğrenci eğitim öğretime devam etmektedir.

Araştırma sahasında yaygın eğitim faaliyetleri de önemlidir. 1970 yılında açılmış olan Halk Eğitim Merkezi ve 1986 yılından itibaren eğitimin devam ettiği Zile Mesleki

Eğitim Merkezi bünyesinde açılan kurslarla, yeteneklerini geliştirmek isteyen, mesleki beceriler kazanmak isteyen yöre insanına çeşitli kurslar verilmektedir.2009 yılında Zile Halk Eğitim Merkezi'nde 3 kadrolu öğretmen, 15 usta öğretici görev yapmaktaydı. Zile Mesleki Eğitim Merkezi'nde ise aynı yıl 8 öğretmen, 164 öğrenci bulunmaktadır.

Araştırma sahasında Hacı Ahmet Ağa tarafından kurulan 1 adet kütüphane bulunmaktadır.[147] İlçe merkezinde bulunan Zile Halk Kütüphanesi 1888 yılında Hamidiye ismi ile açılmıştır. 1898 Maarif Salnamesine göre Hamidiye kütüphanesinde 265 kitap bulunmaktaydı.[148] Açıldıktan sonra çeşitli binalarda hizmetine devam eden kütüphanenin Ankara caddesindeki bugünkü binası 1976 yılında hizmete açılmıştır. Günümüzde 32421 demirbaş eserin bulunduğu Zile Halk Kütüphanesi'nde 2 okuma salonu ve bir çocuk kütüphanesi bulunmaktadır. Ancak eleman eksikliği nedeni ile şuanda tek salonda hizmet verilmektedir. Kütüphanenin 1 Müdür, 2 Memur, 1 kütüphaneci, 1 kalorifercisi bulunmaktadır.

Kütüphanenin 2008 yılına kadar Evrenköy ve Yıldıztepe belediyelerinde de şubesi bulunuyordu. Bugün yalnızca Güzelbeyli Belediyesi'nde şubesi bulunmaktadır. Burada da 1 memur görev yapmaktadır.

Zile Halk Kütüphanesi'nden 2010 yılında kütüphaneden 39150 kişi faydalanmıştır. Faydalanların 7-16 yaş grubunda 11118'i erkek, 12055'i ise kızdır. Yetişkinlerde ise 7760'ı erkek, 8217'si kadındır. Burada dikkat çeken özellik, her iki yaş grubunda kız ve kadınların sayısındaki fazlalıktır. Yine 2010 yılında kütüphaneye 1479 kişi üye olmuş ve 10249 kişi ödünç kitap alma hizmetinden faydalanmıştır. Ayrıca kütüphanede 2008 yılındandan iyibaren 20 bilgisayarın bulunduğu internet erişim merkezi açılmıştır. Bu internet erişim merkezinden kütüphaneye üye olanlar faydalanmaktadır. 2010 yılında 10249 kişi hizmetten almıştır.

2.1.4.3. Aile Büyüklüğü

Aralarında kan bağı olup olmadığına bakılmaksızın bir konutta yaşayan, aynı sofrayı ve yemeği paylaşan, gelirlerinin giderlerinin ortak düzenlendiği, ilişkilerin birlikte yürütüldürü bir veya daha fazla sayıda insanın oluşturduğu topluluk olarak

[147] Aktaş, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı*, s.122.
[148] Yurt Ansiklopedisi, Cilt:10, s.7089.

tanımlanan [149]hanehalkı ile ilgili ortalamalar nüfusun sosyal ve ekonomik özelliklerinin belirlenmesinde kullanılan önemli ölçütlerden biridir. Bu bağlamda TÜİK verileri, Tokat İl Sağlık Müdürlüğü ve Sağlık ocakları verilerinden faydalanılarak Zile ilçesinin, şehir ve kırsal alanlarının hanehalkı ya da aile büyüklüğü tespit edilmiştir. Zile ilçesinde 2008 yılı itibariyle 67224 kişi yaşıyordu, hane sayısı ise 15640 idi. Buna göre Zile ilçesinin ortalama aile büyüklüğü 4.3 kişidir. Bu değer 2005 yılında 3.97 kişi olarak tespit edilen Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Zile ilçesinin aile büyüklüğü 1980 yılından itibaren değerlendirildiğinde 5 kişinin altına hiç düşmemiştir. Bu değerler 1980'de 5.5 kişi, 1990'da 5.9 kişi, 2000'de ise 5.8 kişi idi (Tablo 2.30). 2000 yılında Tokat ortalama aile büyüklüğü 5.6, Türkiye'de ise 4.5 idi. Araştırma sahasının 2000 yılında hem Tokat ilinden hem de Türkiye ortalamasından yüksek idi.

Tablo 2.30. Zile İlçesinde Şehir ve Kır Yerleşmelerinde Hanede Bulunan Kişi Sayısına Göre Hane Sayısı ve Ortalama Hane Büyüklüğünün Yıllara Göre Dağılımı.

1980	**01**	**02-04**	**05-10**	**Toplam**	**Nüfus**	**Ortalana Hane Bü.**
Zile Şehir Yerleşmesi	423	2751	3398	6572	30637	4.6
Kırsal Yerleşmeler	594	2770	6234	9598	59651	6.2
Toplam	1017	5521	9632	16170	90288	**5.5**
1990						
Zile Şehir Yerleşmesi	274	2718	5437	8429	46090	5.4
Kırsal Yerleşmeler	211	2151	7338	9700	61883	6.3
Toplam	485	4869	12775	18129	107973	**5.9**
2000						
Zile Şehir Yerleşmesi	266	3329	6304	9899	52640	5.3
Kırsal Yerleşmeler	299	2047	6458	8804	57499	6.5
Toplam	565	5376	12762	18703	110139	**5.8**

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılmıştır

1980 yılından günümüze kadar geçen süreçte Zile ilçesinde kırsal yerleşmelerdeki aile büyüklüğünün, kentsel nüfus olarak kabul ettiğimiz ilçe merkezi nüfusunun ortalama aile büyüklüğünden oldukça yüksek olduğu görülür. Bu rakamlar 1980'de şehirde 4.6, kırda ise 6.2 idi. 1990 ve 2000 yıllarında da kır ve şehirde aile büyüklükleri arasındaki fak devam etmiştir. 2008'de de kırsal yerleşmelerde nüfus 32207 toplam hane sayısı 5996 aile büyüklüğü 5.4, iken şehir nüfusu 35017 toplam hane 9644 şehir

[149] Süleyman Elmacı, *Amasya Şehri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010, s. 70.

yerleşmesinde 3.6 idi. Bu rakamlar geniş aile tipinin kırsal alanda hala oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Zile şehrinin aile büyüklüğü de hâlâ yüksektir. Bu durum Zile şehir merkezinde tarımla uğraşan ailelerin yaygın olmasından kaynaklanmaktadır. Göçlerle nüfus kaybeden Zile şehrinin geçen zaman içinde şehirsel fonksiyonlarının çok geliştiği söylenemez. Ziraat fonksiyonu yüksek olan Zile şehrinde bu durum aile büyüklüğünün yüksek olmasında etkili olmuştur.

Ortalama hane büyüklüğünün 5 ile 10 arasında bulunduğu kalabalık aile sayısında kır ve şehir yerleşmeleri arasındaki fark 1980'den 2000'e kadar birbirine oldukça yaklaşmıştır. 1980'de bu rakam 2836 kişi iken 2000 yılında 154 kişi'ye inmiştir. Bu durum hem kırsal kesimden gerçekleşen göçlerle nüfusun azalmasına bağlı olarak ailedeki birey sayılarının azalmasıyla hem de ailelerin bilinçlenmesi herkesin bakabileceği kadar çocuk sahibi olmak istemesinin yaygınlaşmasının etkisinin olduğu düşünülebilir.

Zile ilçesi köylerinde aile büyüklüğü 1.3 (Yalnızköy) ile 11.1 (Ayvalı) arasında değişiklik göstermektedir (Tablo 2.31). Sahadaki 67 köy yerleşmesinin aile büyüklüğü ilçe ortalamasıyla aynı ve daha yüksektir. Ekonomik açıdan hayvancığın yaygın yapıldığı, nispeten daha az göç veren köylerde aile büyüklüğünün ortalanın yüksek olduğu görülür. Boldacı, Çamdere, Çeltek, Edeköy, Karakuzu, Kırlar, Köylüürünü, Sofular, Uzunöz, Yaylakent köylerinde ortalama hanehalkı büyüklüğü 7 ve 7'den daha fazladır. Göçlerle nüfusları oldukça azalmış olan Acısu, Akgüller, Armutalan, Belpınar, Büyükaköz, Gölcük, Korucuk, Kurşunlu, Küçükaköz, Küçükkarayün, Yalnızköy, Yücepınar köylerinde ise ortalama hane halkı büyüklüğü ise 3'ten daha azdır. Burada 49 hanede 66 kişinin yaşadığı Yalnızköy 1.3'lük ortalama hane halkı büyüklüğü ile dikkat çekmektedir. Yeterli tarımalanı bulunmayan ve sürekli göç veren bu köyde daha çok yaşlı nüfus yaşamaktadır. Bu nüfusunda önümüzdeki yıllarda daha fazla azalacağını, hatta köy tüzel kişiliğinin bile ortadan kalkması muhtemeldir.

Araştırma sahasındaki belediye örgütlü yerleşmeler olan Yıldıztepe, Evrenköy, Güzelbeyli ve Yalınyazı'da ise toplam hane sayısı 1173, ortalama aile büyüklüğü ise 6.4'tür. Zile ortalamasından oldukça yüksek değerlere sahip bu yerleşmelerde en fazla ortalamaya sahip olan 8 aile büyüklüğü olan Evrenköy'dür. En düşük oranı olan ise 5.2 olan değeri ile Yalınyazı'dır.

Tablo 2.31. Zile İlçesinde Köy Yerleşmelerinde Ortalama Hane Halkı Büyüklüğünün Dağılımı.

Köyün Adı	Nüfus	Hane Sayısı	Ort. Hane Halkı Bü.	Köyün Adı	Nüfus	Hane Sayısı	Ort. Hane Halkı Bü	Köyün Adı	Nüfus	Hane Sayısı	Ort. Hane Halkı Bü
Acıpınar	334	62	5.3	Fatih	165	36	4.5	Osmanpınarı	174	40	4.3
Acısu	400	150	2.6	Göçenli	137	40	3.4	Özyurt	223	48	4.6
Ağcakeçili	169	40	4.2	Gölcük	24	9	2.6	Palanlı	113	28	4.0
Ağılcık	409	65	6.2	Güblüce	216	55	3.9	Reşadiye	346	70	4.9
Akdoğan	100	22	4.5	Gümüşkaş	87	23	3.7	Salur	229	43	5.3
Akgüller	46	30	1.5	Güngörmez	66	19	3.4	Saraçköy	138	30	4.6
Akkılıç	146	33	4.4	Hacılar	251	59	4.2	Savcıköy	156	44	3.5
Aliçözü	275	59	4.6	Haramikışla	150	23	6.5	Sekikışla	73	19	3.8
Alibağı	149	30	4.9	Hasanağa	77	29	2.6	Selamet	147	44	3.3
Alihoca	292	53	5.5	Hatippınarı	63	12	5.2	Sofular	321	44	7.2
Armutalan	59	24	2.4	Iğdır	253	63	4.0	Söğütözü	237	54	4.3
Ayvalı	925	83	11.1	Karabalçık	161	26	6.1	Süleymaniye	129	29	4.4
Bağlarpınarı	61	12	5.0	Karacaören	200	60	3.3	Şeyhköyü	175	39	4.4
Bayırköy	195	40	4.8	Karakaya	364	58	6.2	Şeyhnusrettin	81	24	3.3
Belkaya	489	70	6.9	Karakuzu	646	91	7.1	Taşkıran	180	46	3.9
Belpınarı	74	31	2.3	Karaşeyh	336	78	4.3	Turgutalp	73	20	3.6
Binbaşıoğlu	94	15	6.2	Karşıpınar	229	55	4.1	Uğurluören	73	12	6.0
Boldacı	1028	135	7.6	Kazıklı	118	24	4.9	Uzunköy	228	31	7.3
Büyükaköz	42	20	2.1	Kepez	124	31	4.0	Uzunöz	193	62	3.1
Büyükkarayün	172	50	3.4	Kervansaray	789	180	4.3	Üçkaya	544	82	6.6
Büyükkozluca	356	61	5.8	Kırlar	207	28	7.3	Üçköy	181	50	3.6
Büyüközlü	376	61	6.1	Kireçli	263	52	5.0	Ütük	155	30	5.1
Çakırcalı	96	22	4.3	Koçaş	220	38	5.7	Üyük	157	31	5.0
Çamdere	191	20	9.5	Korucuk	117	41	2.8	Yalnızköy	66	49	1.3
Çapak	175	34	5.1	Kozdere	303	47	6.4	Yapalak	422	70	6.0
Çayırköy	812	119	6.8	Köylüürünü	381	36	10.5	Yaraş	101	27	3.7
Çayıroluğu	69	16	4.3	Kurşunlu	71	25	2.8	Yaylakent	429	44	9.7
Çeltek	325	46	7.0	Kuruçay	313	66	4.7	Yaylayolu	222	54	4.1
Çiçekpınarı	121	24	5.0	Kurupınar	253	50	5.0	Yenidağiçi	345	73	4.7
Derebaşı	362	50	7.2	Kuzalan	307	49	6.2	Yeniderbent	89	22	4.0
Edeköy	443	63	7.0	Küçükaköz	53	23	2.3	Yeniköy	147	32	4.5
Elmacık	217	41	5.2	Küçükkarayün	66	27	2.4	Yeşilce	443	74	5.9
Emirdolu	208	41	5.0	Küçükkozluca	61	15	4.0	Yücepınar	52	20	2.6
Emirören	215	43	5.0	Küçüközlü	386	76	5.0	Yünlü	436	73	5.9
Eskidağiçi	175	56	3.1	Narlıkışla	223	44	5.0	**Toplam**	**24645**	**4825**	**5.1**
Eskiderbent	200	36	5.5	Olukman	87	22	3.9				

Kaynak: TÜİK ADNKS sonuçları, İlçe Özel İdare kayıtlarından derlenmiştir.

Zile ilçe merkezinde mahallelere göre yapılan dağılımda aile büyüklüklerinin 3.1 ile 5.6 arasında değiştiği görülür (Tablo. 2.32). Bu bağlamda ilçe merkezinde en düşük ortalama aile büyüklüğü 3.1 kişiyle Dinçerler Mahallesi'nde ve en yükseği de 5.6 kişiyle Sakiler Mahallesi'nde görülmektedir. Diğer mahallelerden ise 16'sının aile büyüklüğü ilçe merkezi ortalamasından daha yüksektir. Genel olarak ilçe merkezinde son yıllarda çekirdek aile yapısına geçiş hız kazansa da özellikle Zile Kale'sini çevreleyen eski mahallelerde geniş aile tipi varlığını devam ettirmektedir. Bu mahallelerde buradaki ahşap evleri satın alarak çocuklarını okutmak için gelen, ancak köyle bağlantılı gidiş geliş yapan ve tarımla uğraşan aileler yaygın bir şekilde yaşamaktadır.

Zile ilçe merkezinde düşük aile büyüklüğü değerine sahip eski adı Güvenevler olan Dinçerler Mahallesi, şehrin önemli gelişim alanlarından biridir. 1968'den sonraki yıllarda ortaya çıkmış olan bu mahalle, modern binaların olduğu çekirdek aile yapısının yaygın olan mahallelerden biridir. Aile büyüklüğü ortalaması en yüksek olan Sakiler Mahallesi ise Zile kalesini çevreleyen eski mahallelerdendir. Bu mahalle giderek göç vermiş, nüfusu oldukça azalmış olmasına rağmen tarım ve hayvancılıkla uğraşan geniş aile tipinin yaygın olduğu mahallelerden biri durumundadır.

Tablo 2.32. Zile Şehrinde Mahallelere Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü (2008).

Mahalle Adı	Nüfus	Hane	Ort. Hane Halkı Bü.	Mahalle Adı	Nüfus	Hane	Ort. Hane Halkı Bü.
Alacamescitzir	450	140	3.2	Minarei Kebir	1483	350	4.2
Alikadı	1116	299	3.7	Molla Yahya	83	25	3.3
Bahçelievler	3034	760	4.0	Nakkaş	1394	338	4.1
Camii Kebir	249	78	3.2	Orta	804	251	3.2
Cedid	675	193	3.5	Sakiler	235	42	5.6
Dutlupınar	493	109	4.5	Şeyhali	4925	1520	3.2
Dinçerler	1060	337	3.1	Şeyhkolu	430	125	3.4
Hacı Mehmet	833	222	3.8	Yazıcı	218	68	3.2
İstasyon	1110	230	4.8	Yunusemre	6183	1769	3.5
Kahya	1385	359	3.9	Zincirli Süfla	2068	509	4.0
Kislik	1028	280	3.7	Alamescitbala	786	208	3.8
Minarei Sağır	4002	1138	3.5	Zincirli Ülya	973	294	3.3
Toplam					**35017**	**9644**	**3.3**

Kaynak: TÜİK**,** Tokat İl Sağlık Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Kısaca belirtmek gerekirse araştırma sahasında göçler olmak üzere, eğitim seviyesinin yükselmesi, aile planlaması konusunda yürütülen çalışmalar, ailelerin çok çocuk sahibi olmak istememeleri gibi pek çok nedenle aile büyüklüklüğü geçmiş yıllara göre azalmış olsa bile yürütülen ekonomik faaliyetler, gelenek ve görenekler araştırma sahasının aile büyüklüğünün nispeten yüksek olmasında etkili olmuştur. Kırsal kesimde göçün yoğun yaşandığı pek çok köyde ortalama aile büyüklüğü değerleri daha düşük değerdedir. Yıllar itibariyle ilçe merkezinin aile büyüklüğü düşmüştür. Ancak eski mahalle yerleşim alanlarında bu değer hala yüksektir. Sahada kırsal kesimin nüfusunun giderek azalması gelecekte bu değerlerin daha da düşmesine sebep olabilir.

2.1.4.4. Nüfusun Sağlık Durumu

İnsan sağlığının korunup, sağlığa hizmet veren kurum ve kuruşların geliştirilmesi ekonomik kalkınmada temel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Ancak sağlıklı bireyler her alanda faaliyet gösterebilirler. Sağlıklı bireylerden oluşan toplumlar, eğitim, güvenlik, ekonomik güç, refah ve ilerlemeyi gerçekleştirebilirler. Bu bağlamda sahadaki nüfusun sağlık sorunları, kişi başına düşen doktor ve uzman doktor sayısı, sağlık kuruluşları ve personel durumu gibi çeşitli parametreler büyük önem taşımaktadır.

Araştırma sahası ülkemizde pek çok küçük şehrin genel sorunu olan doktor sorunun olduğu yerlerden biridir. Geçmiş yılla göre bu sorun çözümlenmesine rağmen, gelen doktorların uzun süre ikamet etmemeleri ya da çok hastası olan çocuk, göz ve kadın hastalıkları konusunda uzmanın az sayıda hatta bazı yıllar bulunmayışı, ilçe halkının Turhal ya da Tokat'taki hastanelere gitmesine neden olmaktadır. Türkiye'de 2009 yılınsa hekim başına düşen kişi sayısı 612[150] kişi iken araştırma sahasında bu sayı 834 kişi idi. Bu durum uzman doktorlar bakımından ele alındığında daha büyük rakamlarla karşılaşılmaktadır. Türkiye'de uzman doktor başına düşen kişi sayısı 1196 idi. Araştırma sahasında bu sayı Türkiye ortalamasının iki katından daha fazla olup uzman hekim başına 2724 kişi düşüyordu.

Araştırma sahası sağlık kuruluşları açısından ise yeterli bir durumdadır. Saha da 2009 yılı itibariyle 1 devlet hastanesi, 1 diyaliz merkezi, 12 sağlık ocağı, 9 sağlık evi, 1

[150] TÜİK, Türkiye İstatistik Yıllığı 2010, s. 104. (2009, Türkiye nüfusu:72561312-Toplam hekim sayısı:118641- Uzman hekim sayısı:60655)

verem savaş dispanseri, sağlık grup başkanlığı sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü kurumlardır. Bu kurumlarda toplam 43 doktor, 67 hemşire, 42 ebe, 43 sağlık memuru, 111 idari ve yardımcı personel görev yapmaktadır (Tablo 2.33). Yine sahada faal çalışır durumda 21 eczane faaliyet gösteriyordu.

Araştırma sahasındaki Zile Devlet Hastanesi 1957 yılında sağlık merkezi adı altında 25 yatak kapasitesiyle hizmete açılmış, 1964 yılında Devlet Hastanesi durumuna gelmiştir. Bugün ise 150 yatak kapasitesi bulunan hastanenin 3 ana 2 yan bloğu, fizik tedavi binası, ek polikinlikler binası, eczane binası mevcuttur. 2009 yılı itibariyle 13 uzman, 7 pratisyen, 5 diş doktoru,49 hemşire, 11 ebe, 30 sağlık memuru, idari ve yardımcı hizmetleri yürüten diğer 82 personeliyle hizmetine devam etmektedir.

Araştırma bölgesinde bir diğer önemli sağlık kuruluşu 21 Mayıs 2005 tarihinden itibaren Çekerek yolu üzerinde hizmete açılan Başkent Üniversitesi Diyaliz Merkezidir. 10 makine kapasiteli merkezde araştırma sahasındaki hastaların, diyaliz, hepatit B, hepatit C gibi tedavileri yapılmaktadır. Sağlık merkezinde 1 doktor, 5 hemşire ve diğer yardımcı hizmetlerde bulunan toplam 20 personel görev yapmaktadır. Bu diyaliz merkezinden genellikle Zile ilçesindeki hastalar faydalanmaktadır.

Tablo 2.33. Zile İlçesinde Sağlık Kurumları ve Personel Sayıları (2009).

Sağlık Kurumu	Doktor	Hemşire	Ebe	Sağlık Me.	İdari ve Yardımcı Hizmetler
Devlet Hastanesi	25	49	11	30	82
1 Nolu Sağlık Ocağı	2	5	3	1	4
Başkent Üniv. Dializ Mer.	1	5	-	-	14
80. Yıl (2 Nolu) Sağlık Ocağı	2	1	4	-	2
75. Yıl (3 Nolu) Sağlık Ocağı	3	2	3	1	-
4 Nolu Sağlık Ocağı	3	1	5	2	2
Zile Sağlık Grup Başkanlığı	-	-	-	3	7
Zile Verem Savaş Dispanseri	2	1	-	1	-
Iğdır Sağlık Ocağı	1	-	4	1	-
Yalınyazı Sağlık Ocağı	1	1	2	1	-
Ağcakeçili Sağlık Ocağı	1	1	3	1	-
Güzelbeyli Sağlık Ocağı	-	-	2	-	-
Evrenköy Sağlık Ocağı	1	-	1	1	-
Yıldıztepe Sağlık Ocağı	1	-	1	1	-
Çayır Sağlık Ocağı	-	1	1	-	-
Çeltek Sağlık Ocağı	-	-	2	-	-
Toplam	43	67	42	43	111

Kaynak: Zile Devlet Hastanesi, Zile Sağlık Grup Başkanlığı verileri.

İlçede sağlık hizmetleri veren diğer sağlık kuruluşları ise sayıları 12 olan sağlık ocakları ve bunlara bağlı hizmet veren sağlık evleridir. Araştırma sahasındaki sağlık ocaklarının 4'ü ilçe merkezinde iken 8'i köylerde idi. İğdir, Yalınyazı, Ağcakeçili, Güzelbeyli, Evrenköy, Yıldıztepe, Çayır, Çeltek köylerindeki sağlık ocaklarında 5 doktor, 3 hemşire, 16 ebe hizmet veriyordu. Bu sağlık ocaklarının lojmanları olmasına rağmen sağlık personeli ilçe merkezinde ikamet etmektedir. Bu nedenle mesai saati dışındaki acil durumlarda hastalar ilçe merkezindeki devlet hastanesine götürülmektedir.

Yukarda bahsedildiği gibi sahada sağlık ocaklarına bağlı sağlık evleri de bulunmaktadır. 2009 yılı itibariyle faal çalışan sağlık evi sayısı 9 idi. Bu sağlık evlerinde *1 Nolu Sağlık Ocağına* bağlı Yeşilce köyünde, *Iğdır Sağlık Ocağına* bağlı olarak ise Karacaören, Ayvalı, Karaşeyh köylerinde sağlık evleri bulunmaktadır. Yine sahadaki *Yalınyazı Sağlık Ocağına* bağlı Boldacı, *Ağcakeçili Sağlık Ocağına* bağlı da Narlıkışla, Acısu köylerinde, *75. Sağlık Ocağına* bağlı Büyükkozluca ve *Çeltek sağlık ocağına* bağlı Karakuzu köyünde toplam 9 ebe hizmet vermektedir. Bu ebelerden Ayvalı, Karaşeyh, Acısu, Büyükkozlıca köylerinde bulunanlar vekil ebelerdir. Sağlık evlerinin bulunduğu köy halkı ve çevrelerindeki yakın köyler küçük acil durumlar yada tansiyon ölçtürmek, enjeksiyon yaptırmak için sağlık evlerini tercih ederken, bu durumların dışında hemen tüm hastalar yine Zile Devlet Hastanesi'nden faydalanmaktadır.

Araştırma sahasında en önemli ölüm nedeni kalp hastalıklarıdır. 2009 yılı itibariyle Zile Devlet Hastanesi'nde gerçekleşen 11 ölümden 6'sı kalp rahatsızlığı nedeniyle meydana gelmiştir. TÜİK 2009 ölüm istatistiklerine göre 2009 yılında Türkiye'de 280531 ölüm meydana gelmiştir ve bunun 119552'si çeşitli kalp rahatsızlıklarından kaynaklanmıştır. Yani başka bir deyişle Türkiye'de ölümlerin % 42.6'sı kalp rahatsızlığı nedeniyle meydana gelmiştir. Bu oran sahada % 54.5'i bulmaktadır. Yine araştırma sahasında kalp rahatsızlıklarından sonra en fazla görülen hastalıklar hipertansiyon ve diyabettir.

2.1.4.5. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

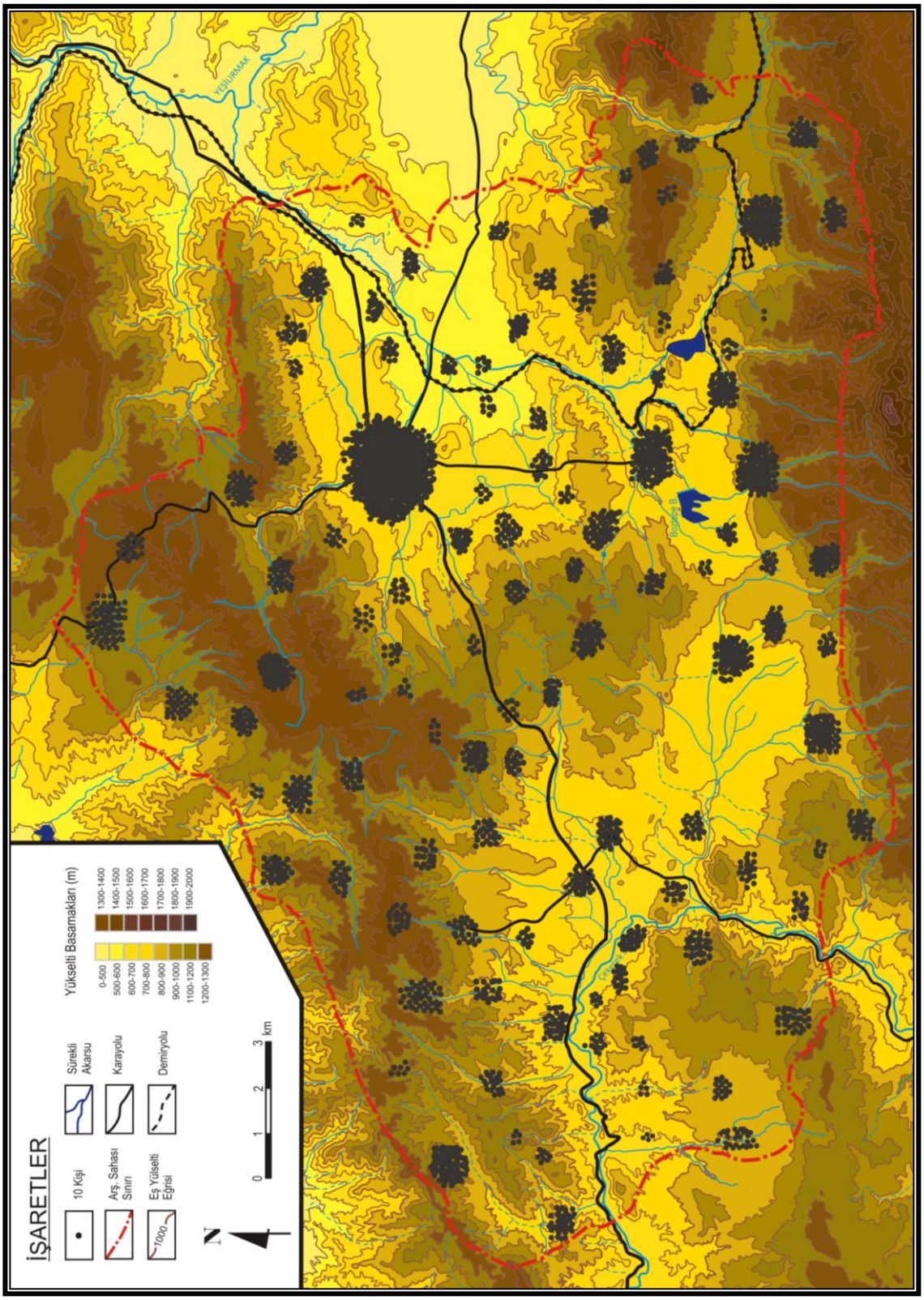
Herhangi bir bölgede yaşayan nüfusun dağılışı yeryüzü şekilleri ve yükselti, iklim elemanları, hidrografik özellikler, toprak özellikleri, bitki örtüsü, litolojik yapı gibi doğal çevre özellikleriyle birlikte beşeri faktörler olan insan ve onun eserlerinin sonucudur.[151] Yine insanların doğal ortamda sürekli hareket halinde bulunmaları da bir yerin nüfus dağılışı ve yoğunluğu üzerinde etkili olmaktadır.[152] Dolayısıyla coğrafi şartlar bazı bölgelerde nüfusun düzenli, bazı bölgelerde ise düzensiz dağılmasına neden olmuştur.

2012 yılı nüfusu 61765 olan Zile ilçesinde nüfusun düzenli bir şekilde dağıldığından söz etmek mümkün değildir (Harita 2.5). Nüfusun dağılışında hem fiziki çevre faktörleri hem beşeri faktörler etkili olmakla birlikte nüfusun büyük kısmı, Zile şehri, Güzelbeyli, Yalınyazı, Evrenköy, Yıldıztepe belediye yerleşmeleri ile otlak ve mera alanları geniş olan köylerde yoğunlaşmıştır. Zile ilçesinde nüfusun dağılışında Buzluk ve Deveci dağlarının nüfusun dağılışı üzerindeki olumsuz etkisiyle birlikte nüfus tenhalaşırken su kaynaklarının ve toprak özelliklerinin olumlu şartlar oluşturduğu alanlarda ise nüfus kalabalıklaşmıştır. Bununla birlikte araştırma sahasında iklim faktörlerine bağlı olarak yaz kuraklığına bağlı olarak sahada yaygın yapılan ekip-dikme faaliyetini kuraklığın olumsuz etkilediği ova köylerinde nüfusun az olduğu görülmektedir.

Zile ilçesi nüfus dağılışında beşeri coğrafya şartlarının da oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz. Sahadaki ekonomik faaliyet türleri, ulaşım ve tarihi yerleşmeler, eski yollar gibi yerleşmenin tarihsel özellikleri nüfus dağılışını üzerinde ön plana çıkan etkenler olmuştur. Öncelikli olarak kırsal nüfusun ekonomik olarak geçimini sağlayabildiği tarım, hayvancılık ya da madencilik alanları nüfusun da toplandığı alanlar olmuştur.

---

[151] Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994, s. 210.
[152] Saliha Koday, Kübra Erhan"Çoruh Vadisinde Nüfusun Dağılışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:14, sayı:2, Erzurum 2010, s. 2.

Harita 2.5. Araştırma sahasında Nüfusun Dağılışı (2012).

Sahanın kuzeydoğusunda mermer ocaklarının bulunduğu alanda bu ocakların çevredeki yerleşmelere iş olanağı oluşturması, sahada yoğun yaşanan göçe rağmen hala belli oranda nüfusu tutabilmektedir. Kervansaray, Karakaya köylerinde olduğu gibi. Acısu, Boldacı, Yünlü, Evrenköy, Ağılcık, Ayvalı köylerinde hayvancılık, Güzelbeylide ulaşım gibi ekonomik şartlar belirleyici olmuştur. Yine Zile İlçesinde eski kervan yolları ve eski ticaret merkezlerinin konumları da nüfusun dağılışında etkilidir. Günümüzde eski önemini kaybetmelerine rağmen tarihsel özellileri nedeniyle, Yalınyazı, Iğdır, Kervansaray köyleri gibi yerleşmeler hala yoğun nüfus barındırmaktadır.

Zile ilçe merkezi dışındaki yerleşmelerde en yüksek nüfus miktarı Yalınyazı'da (2097 kişi) karşımıza çıkar. Araştırma sahasında en düşük nüfusa sahip yerleşme ise Gölcük köyüdür (23 kişi). Yine araştırma sahasında nüfusu 300'ün altında kalan çok sayıda köy yerleşme bulunmaktadır. Dolayısıyla Zile, nüfus bakımından küçük köylerin çoğunlukta olduğu bir ilçedir.

Araştırma sahasında nüfusun yükselti kademelerine göre dağılışı incelendiğinde, 500-1000 arasındaki 66 köyde toplam nüfusun % 71'inin (19424 kişi) yaşadığı anlaşılır (Tablo 2.34). 1001-1200 m'de 37 köy de nüfusun % 25''i (6867 kişi) yaşarken, 1200 m'den fazla 6 köyde ise nüfusun yalnızca % 4'ü (1032 kişi) yaşamaktadır. Yani Zile İlçesindeki nüfusun % 29'u (7899 kişi) 1200 m'den daha yüksek olan 43 köyde yaşamaktadır.

Zile ilçesinde ortalama nüfus büyüklüğünün en fazla olduğu yükselti kademesi 901-1000 m'dir. Bu yükselti kademesinde 20 idari fonksiyona sahip yerleşmede 8190 kişi yaşamakta ve ortalama nüfus büyüklüğü 410 kişidir. Nüfusun burada yoğunlaşmasında araştırma sahasında hayvancılık faaliyetinin öne çıktığı bu nedenle nüfusun kalabalık olduğu köylerin burada olmasının etkisi büyüktür. Çünkü buradaki Acısu, Boldacı, Ayvalı köylerinde ormanın varlığı, mera ve otlak alanlar nedeniyle kalabalık nüfusludur. Zaten Ayvalı (1001 kişi) ve Boldacı (821 kişi) köyleri sahada nüfusu kalabalık köylerdendir. Ayrıca 910 m yükseltideki Evrenköy belediyesi ve 980 m yükseltideki Güzelbeyli belediyesinin bu yükselti kademesinde bulunması, nüfusun bu yükselti basamağında yoğunluk göstermesine sebep olmuştur.

Zile ilçesinde ortalama nüfus büyüklüğünün en az olduğu yükselti kademesi ise 601-700 m'dir. Bu yükselti kademesinde 6 köyde 897 kişi bulunmaktadır ve köy başına düşen ortalama nüfus büyüklüğü 150 kişidir. Bu yükselti kademesinde hayvancılığın daha yoğun yapıldığı Ede köyü (383 kişi) dışında, Emirören (134 kişi), Yeniköy (124 kişi), Korucuk (91 kişi), Hasanağa (84 kişi), Şeyhnusrettin (81 kişi) nüfusları oldukça azalmış olan köylerdir. Bu köyler ova köyleri olup, verimli toprakları olmasına rağmen, özellikle tarımda sulama sorunları, yaşanan göçler. Köy nüfuslarınında hızla azalmasında etkili olmuştur.

Tablo 2.34. Araştırma Sahasında Kırsal Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı (2012).

Yükselti	Köy Sayısı	Yüzdesi (%)	Nüfusu	Yüzdesi (%)	Ortalama Nüfus Büyüklüğü
500-600	1	0.9	189	0.7	189
601-700	6	5.5	897	3.3	150
701-800	17	15.6	4766	17.4	280
801-900	22	20.2	5382	19.7	245
901-1000	20	18.3	8190	30.0	410
1001-1100	22	20.2	3683	13.5	167
1101-1200	15	13.8	3184	11.7	212
1201-1300	4	3.7	804	2.9	201
1301 +	2	1.8	228	0.8	114
Toplam	109	100.0	27323	100.0	251

Kaynak: ADNKS sonuçları 1/100 000 ölçekli topoğrafya haritalarının ilgili paftalarından hesaplanmıştır.

Nüfusun sahada dağılışı kadar nüfusun ne kadar yoğunlukta olduğu da önemlidir. Zile'de yıllar itibariyle aritmetik nüfus yoğunluğu ile köyler bazında aritmetik, tarımsal ve fizyolojik nüfus yoğunlukları ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir.

Araştırma sahasının alanı 1496 km² olup, 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre nüfusu 61765'tir. Nüfusu alana oranladığımız zaman km²'ye yaklaşık **41 kişi** düşmektedir (Tablo 2.35). Bu değer yüzölçümü 10073 km² ve nüfusu 613990 olan Tokat ilinde 61 kişi, ülkemiz genelinde ise 98 kişidir. Bu durumda ilçedeki nüfus yoğunluğu, hem bağlı olduğu Sivas ilinden hem de ülkemiz ortalamasından düşüktür. Sahada nüfus yoğunluğunun bu kadar düşük olmasında ilçe dışına yapılan göçler etkili olmuştur.

Araştırma sahasının tarihsel süreç içerisinde aritmetik nüfus yoğunluğunun gelişim seyri ele alındığında 1955 yılına kadar hem nüfus hem de yüzölçümündeki farklılığa bağlı olarak aritmetik nüfus yoğunluğunun düşük olduğu görülür. 1960 yılından itibaren ise km²'ye düşen nüfus sayısı giderek artmıştır. 1960 yılında Zile ilçesinde km²'ye 49 kişi düşerken 1990 yılında bu değer 78 kişiye kadar yükselmiştir. 2008 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu 45 kişi olup 2012 yılında 41 kişi'ye gerilemiştir. Araştırma sahasında 2008 yılından 2012 yılına kadar olan süreçteki bu gerilemenin en önemli sebebi nüfusun azalmasıyla birlikte 2011 yılında yüzölçümü 14.8 km² olan Bağlarpınarı köyünün Turhal ilçesine bağlanmasıyla yüzölçümününe küçülmesi etkili olmuştur.

Tablo 2.35. Araştırma Sahasında Sayım Yıllarına Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1927-2012).

Sayım yılı	Nüfusu (kişi)	Alanı (km^2)	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km^2)
1927	53200	2440	22
1935	50385	2440	21
1940	52479	2440	21
1945	55090	1792	31
1950	61446	1792	34
1955	67749	1500	45
1960	74120	1511	49
1965	81793	1511	54
1970	83758	1511	55
1975	92144	1511	61
1980	90288	1511	60
1985	98596	1511	65
1990	107973	1377	78
2000	110139	1557	71
2008	67224	1511	45
2012	61 765	1496	41

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Kırsal yerleşmelerde hemen hemen nüfusun tamamı tarımdan geçindiği için fizyoljik nüfus yoğunluğu incelenmemiştir. Araştırma sahasında köy yerleşmelerinin aritmetik ve tarımsal nüfus yoğunlukları incelendiğinde ise aritmetik nüfus yoğunluğu en düşük köyleri Çayıroluğu (2.8 kişi), Büyükaköz (3.3 kişi), Yücepınar (3.5 kişi), Uğurluören (4 kişi), Küçükaköz köyü (4.8 kişi) iken, aritmetik nüfus yoğunluğunun en

yüksek olan köyleri aynı zamanda da Zile ilçesi aritmetik nüfus yoğunluğundan fazla olan Üçkaya (42.4 kişi), Büyüközlü (46.8 kişi), Ayvalı (48.1 kişi), Boldacı (52.6 kişi), Narlıkışla (58.1 kişi), Üyük (58.4 kişi) köyleridir (Tablo 2.36).

Tarımsal nüfus yoğunluğu en düşük köyler Üyük (14.8 kişi), Hatippınarı (15.6 kişi), Küçükaköz (20.4 kişi), Yücepınar (21.4 kişi), Savcıköy (22.7 kişi) iken en yüksek köyler ise Armutalan (160 kişi), Emirdolu (160 kişi), Köylüürünü (198.8 kişi), Kuruçay (267.8 kişi), Ayvalı (370.7 kişi), Binbaşıoğlu (930 kişi) köyleridir.

Tablo 2.36. Araştırma Sahasında Köy Yerleşmelerinin Aritmetik ve Tarımsal Nüfus Yoğunlukları (2012).

Köyün Adı	Nüfusu (kişi)	Alanı (km^2)	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km^2)	Tarım Alanı (km^2)	Tarımsal Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km^2)
Acıpınar	274	24.6	11.1	8	34.3
Acısu	319	17.1	18.7	3	106.3
Ağcakeçili	139	16.2	8.6	5.4	25.7
Ağılcık	334	14.9	22.4	3.7	90.3
Akdoğan	65	5.6	11.6	1.8	36.1
Akgüller	53	4.7	11.3	1.8	29.4
Akkılıç	126	10.1	12.5	2.9	43.4
Alıçözü	215	14.4	14.9	4.1	52.4
Alibağı	109	10.1	10.8	2.5	43.6
Alihoca	242	13.5	17.9	5.8	41.7
Armutalan	64	4.8	13.3	0.4	160
Ayvalı	1001	20.8	48.1	2.7	370.7
Bayırköy	155	14.9	10.4	3.2	48.4
Belkaya	307	9.9	31	3.9	78.7
Belpınar	51	7.2	7.1	2	25.5
Binbaşıoğlu	93	8.6	10.8	0.1	930
Boldacı	821	15.6	52.6	7.1	115.6
Büyükaköz	53	16.2	3.3	1.2	44.2
Büyükkarayün	156	12	13	5.1	30.6
Büyükkozluca	298	12.6	23.7	4.5	66.2
Büyüközlü	356	7.6	46.8	4.4	80.9
Çakırcalı	118	9.1	13	2	59
Çamdere	126	5.6	22.5	0.9	140
Çapak	103	11.1	9.3	2.3	44.8
Çayırköy	458	25.5	18	13.8	33.2
Çayıroluğu	48	17.4	2.8	1.1	43.6
Çeltek	230	12.9	17.8	2.7	85.2
Çiçekpınarı	87	4.5	19.3	1.3	66.9
Derebaşı	305	20	15.3	2.7	113
Edeköy	383	17.5	21.9	2.8	136.8
Elmacık	108	6.3	17.1	1.4	77.1
Emirdolu	208	14.9	14	1.3	160
Emirören	134	4.5	29.8	2.4	55.8

Tablo 2.36 (Devam)

Eskidağiçi	118	12.1	9.8	4.8	24.6
Eskiderbent	171	6.3	27.1	1.7	100.6
Fatih	141	4.8	29.4	3.3	42.7
Göçenli	83	11.5	7.2	2	41.5
Gölcük	23	4.3	5.3	0.4	57.5
Güblüce	268	17	15.8	4.5	59.6
Gümüşkaş	87	9.2	9.5	1.6	54.4
Güngörmez	31	2.9	10.7	0.9	34.4
Hacılar	227	8.8	25.8	3.4	66.8
Haramikışla	104	5.3	19.6	1.3	80
Hasanağa	84	8.8	9.5	1.4	60
Hatippınarı	39	5.6	7	2.5	15.6
İğdir	221	17.4	12.7	5	44.2
Karabalçık	105	10.5	10	1.9	55.3
Karacaören	167	20.3	8.2	5.1	32.7
Karakaya	327	24.7	13.2	3.9	83.8
Karakuzu	505	24.4	20.7	4.5	112.2
Karaşeyh	234	16.5	14.2	2	117
Karşıpınar	190	14.6	13	2.8	67.9
Kazıklı	93	15.3	6.1	1.6	58.1
Kepez	82	9.1	9	1.5	54.7
Kervansaray	690	26.4	26.1	11.2	61.6
Kırlar	189	12.9	14.7	4	47.3
Kireçli	178	26.5	6.7	3.1	57.4
Koçaş	183	17.9	10.2	4.7	38.9
Korucuk	91	3.7	24.6	2.4	37.9
Kozdere	239	11.4	21	2.8	85.4
Köylüürünü	318	17.8	17.9	1.6	198.8
Kurşunlu	59	3.9	15.1	1.7	34.7
Kuruçay	241	17.4	13.9	0.9	267.8
Kurupınar	158	11.8	13.4	4.6	34.3
Kuzalan	205	8.8	23.3	2.9	70.7
Küçükaköz	47	9.8	4.8	2.3	20.4
Küçükkarayün	73	7.3	10	2.9	25.2
Küçükkozluca	36	6.4	5.6	0.7	51.4
Küçüközlü	263	12.6	20.9	4.4	59.8
Narlıkışla	186	3.2	58.1	1.5	124
Olukman	85	5.6	15.2	0.9	94.4
Osmanpınarı	155	6.4	24.2	4.6	33.7
Özyurt	164	15.3	10.7	6.9	23.8
Palanlı	87	8.1	10.7	3.2	27.2
Reşadiye	303	19	15.9	3.9	77.7
Salur	189	11.2	16.9	3.1	61
Saraçköy	112	17.5	6.4	2.8	40
Savcıköy	143	14.7	9.7	6.3	22.7
Sekikışla	69	2.6	26.5	0.9	76.7
Selamet	99	9	11	2.9	34.1
Sofular	233	10.4	22.4	3.5	66.6
Söğütözü	167	9.8	17	1.8	92.8
Süleymaniye	55	7.9	7	2.3	23.9
Şeyhköyü	127	15.9	8	5.1	24.9

Tablo 2.36 (Devam)

Şeyhnusrettin	81	2.9	27.9	1.1	73.6
Taşkıran	143	9.4	15.2	3.4	42.1
Turgutalp	37	5.7	6.5	1.4	26.4
Uğurluören	38	9.4	4	1.3	29.2
Uzunköy	166	13	12.8	2.2	75.5
Uzunöz	150	14.4	10.4	1.6	93.8
Üçkaya	360	8.5	42.4	5.1	70.6
Üçköy	151	13	11.6	4.2	36
Ütük	86	15.6	5.5	5.8	14.8
Üyük	111	1.9	58.4	1.6	69.4
Yalnızköy	65	7.6	8.6	2.6	25
Yapalak	308	10.1	30.5	3.5	88
Yaraş	102	6	17	1.8	56.7
Yaylakent	199	13.1	15.2	3.5	56.9
Yaylayolu	163	22.5	7.2	6.5	25.1
Yenidağiçi	212	6.8	31.2	7.9	26.8
Yeniderbent	60	3.1	19.4	0.7	85.7
Yeniköy	124	6	20.7	2.2	56.4
Yeşilce	315	15.6	20.2	5.6	56.3
Yücepınar	45	12.8	3.5	2.1	21.4
Yünlü	399	18	22.2	4	99.8

Kaynak: TÜİK 2008 ADNKS sonuçları ve İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.

2.2. YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Genel Bakış

2.2.2. Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi

Zile, ılıman iklimi, su kaynakları, savunma olanakları ve en önemlisi verimli tarım alanları nedeniyle çok eski zamanlardan itibaren yerleşmeye uygun alanlardan biri olmuştur. Bu olanaklarına ek olarak antik çağda kazandığı dini merkez olma ve ilerleyen zamanlarda gelişen ticaret fonksiyonuyla önemli bir çekim merkeziydi.

Zile'nin yerleşme tarihini ele almadan önce Zile isminin nereden geldiği, zaman içerisinde Zile'nin aldığı isimlere değinmek yararlı olacaktır.

Zile'nin isminin nereden geldiği ile ilgili varsayımlar olsa da kesin olarak şehrin isminin nereden geldiği bilinmemektedir. Umar, Zile adının kökeninin Anadolulu Luvi dili ardılı Kappadokia diline dayandığını ancak bu adın öz biçimini ve anlamını tam olarak saptayamadığını belirtmiştir. Umar'a göre Zela kenti, ilkçağ Mysia kenti

Zeleia'nın* adaşı olmalıdır ve Zile ismi çok güçlü olasılıkla, Luvi dilinde ve ardılı dillerde " Geçit, Boğaz" anlamlarına gelen Ela / İla sözcüğünü içermekte idi.[153] Zile'nin ismi Evliya Çelebi Seyahatnamesinde ise Zeyli olarak geçmektedir. Zeyli halı kilim manasına gelmektedir ve ona göre o dönem Zile'de çok güzel halı ve kilim dokunduğundan şehir bu ismi almıştır.[154] Kısacası tam olarak isminin nereden geldiği bilinmese de varolduğu zamandan günümüze Zile şehri tarihsel süreçler boyunca Anzilia, Zelitis, Sılay, Karkariye, Kırkıriye, Gırgıriye, Zela, Gazela Zela gibi isimler almıştır. Şehrin bugünkü ismi olan Zile, Bizanslılar zamanından itibaren kullanılmaya başlanmıştır.[155] Yine Zelid, Zelidis, Zelitid, Zelitis, Zelitica ve Zeltis gibi isimler değişik dönemlerde Zile bölgesine verilmiştir.[156]

Zile'nin tarihi geçmişinin hangi yıllara dayandığı ile ilgili kesin bilgiler de yoktur. Amasyalı coğrafyacı Strabon'un Zile'nin kuruluşu ile ilgili verdiği bilgiye göre Zile, M.Ö. 1900'de Asur Krallığının başkenti Ninova Melikesi Semiramis tarafından kurulmuştur. Strabon'un verdiği bilgi dikkate alınırsa Zile'nin 4000 yıllık bir tarihi geçmişi vardır.[157] Mehmet Özsait ve ekibinin Zile ve 70 köyünde 1997-1998 yıllarında gerçekleştirdikleri ilk yüzey araştırmalarına göre 94 yerleşme, 4 tümülüs, Roma Çağına ait 12 kaya mezarı tespit edilmiştir.[158] 2005 ve 2008 yıllarında Mehmet-Nesrin Özsait ve ekibi Zile'de çalışmalarına devam etmiştir. Önceki araştırılan yerleşmelere ek olarak 18 yerleşme araştırma kapsamına alınmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarıyla birlikte Zile ve çevresinde Orta Kalkolitik Çağdan (M.Ö. 5000/4750-4000), Geç Antik Çağ sonuna kadar olan zaman dilimine ait toplam 112 yerleşme, 7 tümülüs, 17 kaya mezarı tespit edilmiştir.[159] Bu çalışmaya göre Zile'nin tarihi geçmişi neredeyse 7000 yıl öncesine dayanmaktadır.

---

* Zeleia;Gönen'in 12 km. kadar kuzey-kuzeybatısında, Gönen-Biga yolu üzerindeki Sarıköy'ün yerinde ve orada bulunan orta yükseklikte tepenin yamaçlarında bir antik şehir.

[153] Umar, *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos), Bir Taihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, s.220

[154] Şahin, Karabacak, *Coğrafî, Tarihi, Sosyal ve Kültürel yönleriyle Zile*, s. 19

[155] Şahin, Karabacak, *Coğrafî, Tarihi, Sosyal ve Kültürel yönleriyle Zile*, s. 19.

[156] Orhan Yılmaz, *Zile İsyanı*, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2005, s. 23.

[157]Strabon, *Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası,* Kitap:XII-XIII-XIV, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 48.

[158]Mehmet Özsait, *1997 ve 1998 yılı Tokat-Zile ve Çevresi Yüzey Araştırmaları*, TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt:2, Kültür Bakanlığı Yayınları No:2345/2, Ankara 1999, s. 74.

[159]Mehmet Özsait, Nesrin Özsait, *2008 Yılı Tokat ve Amasya İlleri Yüzey Araştırmaları*, TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C:2, Kültür Bakanlığı Yayınları No:3250-2, Denizli 2009, s. 196.

Son Kalkolitik Çağ'dan itibaren Roma çağına kadar çeşitli dönemlere ait 14, İlk Tunç Çağı'ndan Roma Çağına 46, Roma, Geç Roma ve Orta Çağa 'a ait 75 höyük, kaya mezarı ve Tümülüs tespit edilmiştir (Tablo 2.37). İğdir Açık Hava Tapınağı (İğdir), Çaldibi Tümülüsü (Ağılcık), Gavur Harmanı Tümülüsü (Yalnızköy), Hamam Tepesi Tümülüsü (Büyükkozluca), Kavasın Taş (Çeltek), Merdivenli Kaya (Çeltek), Pazarbeleni Tümülüsü (Eskidağiçi), Tuna Tepesi Tümülüsü (Savcı), Sancıtepe Tümülüsü (Özyurt) gibi yerlerin ise hangi zamana ait kalıntılar olduğu bilinmemektedir.

Tablo 2.37. Zile İlçesindeki Höyük, Tümülüsler ve Yerleşim Evreleri

Höyük veya Tümülüs	**Bulunduğu Köy**	**Yerleşim Evreleri**
Dökme Tepe	Üçköy	SKÇ_İTC-MÖ II bin yıl-DÇ
Harmanlar Köyiçi	Büyükkozluca	SKÇ-İTÇ
Çakırpeteği höyük	Uzunöz	SKÇ-İTÇ-DÇ
Dikmen Tepe	Yalnızköy	SKÇ-İTÇ-DÇ
Karga Tepesi	Kozdere	SKÇ-İTÇ-DÇ
Kalenin Dibi	Kervansaray	SKÇ-İTÇ-DÇ-Roma Çağı
Okçutepe Tümülüsü	Yeşilce	SKÇ-İTÇ-DÇ-Roma Çağı
Yüzellik Tepe	Emirdolu	SKÇ-İTÇ-DÇ-Roma Çağı
Viran Cami	Üçköy	SKÇ-İTÇ-MÖ II bin-DÇ-RomaÇağı
Kale Tepe	Akdoğan	SKÇ-İTÇ-MÖ II bin-DÇ
Karayün Höyük	Karayün	SKÇ-İTÇ-MÖ II.bi -DÇ
Gavur Kalesi	Savcı	SKÇ-İTÇ-MÖ II.bin-DÇ-Roma
Kalenin Tepe	Çayır	SKÇ-İTÇ-MÖ II.bin-DÇ-Roma
Öğlencik Tepe	Köylüürünü	SKÇ-İTÇ-OTÇ
Ağcağun Tarla	Yıldıztepe	İTÇ
Alemesal (Namhisar)	Saraç	İTÇ
Avullar	İğdir	İTÇ
Bekçi Damı	Kazıklı	İTÇ
Cilağın Tepe	İğdir	İTÇ
Devekçalının Taş	Yıldıztepe	İTÇ
Elekçi Tepesi	Büyükkozluca	İTÇ
Hamam Tepesi	İstasyon	İTÇ
Hamzanın Çal	Büyüközlü	İTÇ
Hıdırın Tepe	Çayır	İTÇ
Kazıklı Höyük	Kazıklı	İTÇ
Mal Tepesi	Koçaş	İTÇ
Mağara Tepe	Hacılar	İTÇ
Toptepe	Büyüközlü	İTÇ
Toztepe	Yapalak	İTÇ

Tablo 2.37 (Devam)

Sivriçal Höyük	Büyükkozluca	İTÇ
Somun Dede	Palanlı	İTÇ
Ütük Höyük	Ütük	İTÇ
Yılanlı Kaya	Yapalak	İTÇ
Yüzellik Tepe	Büyüközlü	İTÇ
Yüzellik Tepe	İğdir	İTÇ
Gavurun Tepe	Kepez	İTÇ- Roma Çağı
Acıpınar Höyük	Acıpınar	İTÇ-DÇ
Kayaönü	Karayün	İTÇ-DÇ
Kösele Tepesi	Emirören	İTÇ-DÇ
Yüzellik Tepe	Kırlar	İTÇ-DÇ
Asar Pınar Höyük	Çeltek	İTÇ-DÇ-Roma Çağı
Küçükbultunun Çal	Koçaş	İTÇ-DÇ-Roma Çağı
Recepdayının Tepesi	Eskidağiçi	İTÇ-DÇ-Roma Çağı
Sarıtepe	Büyükkozluca	İTÇ-DÇ-Roma Çağı
Taşlıca Höyük	Güzelbeyli	İTÇ-MÖ II bin
Kayadibi	Yeşilce	İTÇ-MÖ II bin-DÇ
Sinnelik Höyük	Güzelbeyli	İTÇ-MÖ II bin-Roma Çağı
Yağlıpınar	Uğurluören	İTÇ-MÖ II bin-Roma Çağı
Alime Tepesi	Boldacı	İTÇ-MÖ II bin
Kayapınarın Tepesi	Savcı	İTÇ-MÖ II bin-DÇ-Roma Çağı
Küçüközlü Höyük	Küçüközlü	İTÇ-MÖ II bin-DÇ-Roma-OTÇ
Destimelik	Güzelbeyli	İTÇ-MÖ II bin-Roma Çağı
Küçük Karasekili I	Koçaş	İTÇ-MÖ II. bin-Roma Çağı
Alkaya (Ağıolkaya)	Ede	İTÇ-OTÇ-DÇ
Medrese Tepe	Reşadiye	İTÇ-OTÇ-DÇ
Gödekalinin Tepe	Çayır	İTÇ-Roma Çağı
Gümgüm Tepesi	İstasyon	İTÇ-Roma Çağı
Fındıklı Mevki	Ağılcık	İTÇ-Roma Çağı
Ören Mevki	Kervansaray	İTÇ-Roma Çağı
Örenler Mevki	Büyükkozluca	İTÇ-Roma Çağı
Höblek	Yıldıztepe	DÇ
Kale Boynu	Kozdere	DÇ
Meydanlık Mevkii	Temecük	DÇ
Toplu Tepe	Binbaşıoğlu	DÇ
Toprak Tepe	Yıldıztepe	DÇ
Asar Tepesi	Güzelbeyli	DÇ-Roma Çağı
Salur-Kilise Tepe	Salur	DÇ-Roma Çağı
Ağbaba Yuıvası	Büyükkozluca	Roma Çağı
Ağcaağaç	Büyükkozluca	Roma Çağı

Tablo 2.36 (Devam)

Ağılönü	Çeltek	Roma Çağı
Cıbır Ahmed'in Tarla	Çeltek	Roma Çağı
Çatıkkaya	İğdir	Roma Çağı
Elmalı Tepesi	Kurupınar	Roma Çağı
Eski Bağlar	Çeltek	Roma Çağı
Gölkavağı Mevki	Kurupınar	Roma Çağı
Göz Mevki	İğdir	Roma Çağı
Kale	Yıldıztepe	Roma Çağı
Kavaya Mezarı (16 adet)	İğdir	Roma Çağı
Küçük karasekili II	Koçaş	Roma Çağı
Örencik	Palanlı	Roma Çağı
Pazartepe Yerleşmesi	Karaşeyh	Roma Çağı
Tek Ceviz	Çeltek	Roma Çağı
Yeni Mezarlık Tümülüsü	Saraç (Fırtıman)	Roma Çağı
Akpınar Tepesi	Küçükaköz	Roma ve Geç Roma Çağı
Ayçalı Mevki	Büyükkozluca	Roma ve Geç Roma Çağı
Kavaklı Mevki	Saraç	Roma ve Geç Roma Çağı
Almalı Dere	Kervansaray	Geç Roma Çağı
Çaldibi Mevki	Yaylayolu	Geç Roma Çağı
Okçutepe Tümülüsü	Palanlı	Geç Roma Çağı
Asar Tepe	İğdir	Geç Roma Çağı-Orta Çağ

Kaynak: Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi yolculuk*.[160]

Zile ilçesindeki pek çok mevki ve yerleşmenin adındaki höyük ve tepe gibi eklenmiş isimler, buradaki prehistorik yerleşmelerin açık göstergesidir. Bilindiği üzere Anadolu'daki pek çok bölgede bulunan höyüklere "Tepe, Höyük, yığma, Tel, Til, Bulur, Pılır, Yüğücek, Çeçtepe ve Yüğücek tepe" adları verilmektedir. Bunların başına bir isim veya sıfat eklenerek kullanılmaktadır.[161] Bu yerler günümüzdeki pek çok yerleşmenin tarihine de ışık tutmaktadır.

Zile'nin 20 km güneyindeki Maşat Höyük Zile'nin yerleşme tarihi açısından oldukça önemlidir. M.Ö 1000 yılının ilk yarısı olarak tarihlendirilen Demir Çağı ile İkinci kültür katmanının Hititlerin oluşturduğu bu höyük Anadolu'nun büyük

[160] Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk*, s.47-50.
[161] Kılıç Kökten, *Anadolu'd a Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1952, s.194.

höyüklerindendir.[162] Dini ve idari başkenti Hattuşaş (Boğazköy/Boğazkale) olan Hitit krallığı M.Ö17. yüzyılın ilk yarılarında Orta Anadolu'da Hatti Ülkesi denilen yerde doğmuş, geçen 500 yıllık süreçte Anadolu kara kütlesinin büyük bir bölümünü kapsayan buradan Kuzey Suriye'ye Mezopotamya'nın batı eteklerine kadar uzanan bir imparatorluk kurmuşlardır.[163] Hitit İmparatorluğu için önemli bir konumda olan Maşat Höyük özellikle M.Ö. II binin anıtsal mimarlık örnekleri ve çivi yazısı tabletleriyle başkent Boğazköy'den sonra Hitit tarihini aydınlatan en önemli Hitit merkezlerinden biridir. Bu yerleşme Kuzey Hitit ülkesinin önemli bir merkezi idi. Maşat höyük veya Hititçe adıyla *Tapigga*, Kaşkalar'a karşı bölgenin en güçlü ve güvenilir merkeziydi. Burada başkent Boğazköy'de oturan büyük krala bağlı bir yönetici oturuyordu. Maşat Höyük ayrıca merkez, kuzeyden güneye, batıdan doğuya sıralanan önemli Hitit yerleşmelerinin bulunduğu yolların üzerindeydi. Maşat Höyük'te Demir Çağ katmanının altındaki ikinci kültür katmanı Hititler dönemine aittir.[164] Maşat Höyük hem ortasında kurulduğu ovanın tarımsal hem de savunma, ulaşım ve yönetimle ilgi avantajları nedeniyle önemli bir yerleşim merkezi olmuştur.

Maşat Hötük'te bulunan tabletlerde *Tapigga* ile bir arada kaydedilen *Anziliya*'nın Zile olduğu düşünülmektedir. Hitit metinleri Klasik çağdaki Zela gibi, Hitit çağında da Anziliya'nın da bir Kült şehri olduğunu desteklemektedir.[165]

Maşat höyükte bulunan beş adet Hititçe tablette, Zile'nin adının "URU ANZİLİA" olarak geçtiği tespit edilmiştir. Uru Sümerce şehir anlamına geliyordu ve bu kelime şehir isimlerinin önünde kullanılmaktaydı. Bu belgeler Hitit devrinde Zile'nin şehir olarak kabul edildiğini, isminin ise o dönemde Anzilia olduğunu ortaya koymaktadır[166].Romalılar zamanında da Zile'nin şehir unvanını aldığı bilinmektedir. O dönemlerin şartlarıyla çevresine göre hâkim bir konumda olması, dini ve ticari bir merkez oluşu şehir ünvanını alması için yeterli olmuştur.[167]

---

[162] Özgüç, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar,* s.2-3.
[163] Trevor Bryce*, Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Dost Kitabevi, Ankara 2002, s.24.
[164] Yurt Ansiklopedisi, Cit:10, s. 7078.
[165]Sedat Alp, "Maşat Höyük'te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yukarı Yeşilırmak Bölgesinin Coğrafyası", *Belleten*, sayı:164, Ankara 1977, s. 642.
[166]Akdoğan, "Anzilia (Zile) Şehir Adının Belgelendiği Maşat-Höyük Hitit Tabletleri", *Çağıltı Dergisi*, Yıl.1 Sayı:1, Kayseri 2008, s. 8
[167] Özçağlar, "Zile'nin Kuruluşu Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", s. 147.

M.Ö 548'de Anadolu'daki Pers egemenliğiyle birlikte Zile'de Pers hâkimiyetine girmiştir. I. Darius zamanında Anadolu'nun en büyük eyelati olan Kapadokya ikiye ayrılmıştır. Bu durumda Zile kuzeydeki *Pontus Kapadokyası* içinde kalmıştır. Pesler kendi tanrıları olan Anaitis'e ait bir ateş tapınağı inşa etmişlerdir.[168]

Zile Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesinden sonra uzunca bir müddet Bizanslıların idaresinde kalmıştır.[169] Zile'de islamiyetten önce Hitit, Frig, Pers, Pontus, Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir yerleşim bölgesi olmuş parlak medeniyetler vücuda gelmiştir.[170]

Uzun Bizans hâkimiyetinden sonra Malazgirt zaferiyle girişilen Anadolu'nun fethi sırasında Melik Danişment Ahmet Gazi tarafından Selçuklu topraklarına katılmıştır.[171] Selçuklu topraklarına katılan Zile'ye bu dönemde ismine Karkariye denilmiştir.[172] Zile 1166 yılında Danişmentli emirlerinden Nizamettin Yağıbasan'ın ölümü sonrasında yeniden Bizanslıların eline geçmiştir.[173] Bizans imparatoru Manuel ve II. Kılıç Arslan arasındaki savaşlardan sonra Bizans devleti çekilmiş, bu durumda hâkimiyet tekrar Türkiye Selçukluları'na geçmiştir. Zile ve çevresi Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın ölümü üzerine ülkenin taksimatında Nasrettin Bayrak Şah'a düşmüştür.[174] Tokat Beyi Rüknettin, Selçuklu Devletini yeniden kurduğu zaman Zile ve çevresi tekrar bu idare altına alınmıştır. Zile 1205 tarihlerinde Selçuklu Pervane Bey'in emirliği altında bulunmaktadır.[175]

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğollar Anadolu'ya gelmiş bu süreç Zile için talihsiz bir devre olmuştur. Şehir büyük ölçüde yakılıp yıkılmıştır.[176] 1262 yılında II. İzzettin Keykavus tahtını kaybederek İstanbul'a kaçmış, Zile Moğolların hâkimiyetine girmiştir.[177] Zile şehri daha sonra 1365 yılında Eratna Bey'in, 1381 yılında Kadı Burhaneddin Ahmed'in eline geçmiştir. Şehrin 1398 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçişi ise halkın kendi isteğiyle gerçekleşmiştir. Kadı Burhaneddin Ahmet'in

---

[168] Yılmaz, *Zile İsyanı,*s. 20.
[169] Münir Atalar, "Zile'nin Tarihçesi", s. 307.
[170] Şahin, Karabacak, *Coğrafî, Tarihi, Sosyal ve Kültürel yönleriyle Zile*. s. 21.
[171] Şimşirgil, "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri", s. 231.
[172] Atalar, "Zile'nin Tarihçesi", s. 307.
[173] Şimşirgil, "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri", s. 231
[174] Şahin, vd., *Coğrafi, Tarihi, Sosyal Yönleriyle Zile*, s. 23.
[175] Atalar," Zile'nin Tarihçesi", s. 308.
[176] Şimşirgil, "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri", s. 231
[177] Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolduluk*, s. 72

Akkoyunlu emiri olan Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesinin ardından burada yaşayan halkın isteği ile Zile'de Osmanlı idaresi başlamıştır. Zile'de Osmanlı hâkimiyeti 1398 yılında başlamıştır.[178]

Zile Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katıldığı zaman idarî bakımdan Tokat ile birlikte Amasya'ya bağlanmıştır.[179] 1402'de Ankara Savaşını kazanan Timur'un kısa süreli eline geçen Zile 1413 yılında tekrar Osmanlı idaresine bağlanmıştır.[180]

16.yy'da Kanuni Döneminde Zile geniş bir idari alanın merkezi durumundaydı. Bu yüzyılda Zile'ye 9 nahiye (bucak) 244 köy bağlı idi. Zile Merkez Nahiyesi 71, Meşhedabad (Maşatova) Nahiyesi 29, Kızılkümbet Nahiyesi (Aydıncık ilçesi) 26, Halaka-ı Has Nahiyesi 23, Yenimüslüman Nahiyesi 12, Acacı Nahiyesi (Çekerek İlçesi) 13, Özükavağı Nahiyesi 17, Kustaş Nahiyesi 13, Karahisar-ı Behram Nahiyesinin 40 köyü bulunuyordu.[181]

Zile 1878 yılında Tokat'a bağlı mutasarrıflık olmuştur. Bu tarihten önce Zile Amasya'ya bağlı bir kaza merkezi idi.[182]

1881 yılında Tokat'a gelen Fransız seyyahı Vital Cuinett, Zile'nin Tokat sancağına bağlı bir kaza merkezi olduğunu ve 9 nahiye 600 köyünün bulunduğundan bahsetmektedir.[183]Ancak salnamelere göre Zile'ye bağlı köy sayısı 1880-1881 yıllarında 140, 1900-1901 yıllarında ise 182'dir.[184]

Osmanlı Devleti'nde idari yapı, merkeziyetçi esaslara göre yapılandırılmış, özellikle XIX. Yüzyılda yapılan ıslahatlar yapılmış vilayet yönetimi altında hiyerarşik bir yapı kazandırılarak alt idari birimler detaylı olarak düzenlenmiştir. Tanzimat'tan sonra eyalet statüsü kaldırılmış, yerlerine sınırları daraltılmış ve alt birimleri olan vilayetler teşkil edilmiştir. 1867 Vilayet Nizamnamesi'yle vilayetler, sancaklara (Liva), sancaklar kazalara ve kazalar da köylere (nahiye) ayrılmıştır.[185]

---

[178] Şimşirgil, "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri", s. 231-232.
[179] Mustafa Şahin, "İlk ve Orta Çağlarda Zile", *International Journal of History*, ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print) Volume 5 Issue 3 p. 207-222, May 2013, s. 220.
[180] Yılmaz, *Zile İsyanı,* s. 21.
[181] Ali Özçağlar, Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte Zile, *Zile Kültür Derneği, Haber-Kültür-Sanat-İletişim Bülteni*, 2005 Ankara, s. 25.
[182] Ali Özçağlar, "Zile'nin Kuruluşu Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", s. 148.
[183] Cuinet, *La Turkuie D'asie*. S.729.
[184] Aktaş, XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı, s. 84-85.
[185] Aktaş, XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı, s. 21-22.

12 Ocak 1880 tarihinde Tokat padişahın iradesiyle kaza olmaktan çıkartılarak sancak statüsüne yükseltilmiştir. Zile'de bu tarihte Erbaa ve Niksar ile birlikte Tokat sancağına bağlanan *kaza*lardan biridir.[186] Bu tarihten önce Amasya sancağına bağlı olan bir kaza olan Zile, 1892'de Sivas Vilayeti'nin Sancağı olan Tokat'ın 4 kazasından biriydi.[187] Cumhuriyete kadar bu durum devam etmiştir.

1455, 1485, 1520 yıllarına ait tahrirlerde Zile'nin mahalleleri ile ilgili bilgilere rastlıyoruz. 859/1455 tarihli tahrirde, Zile mahallelere göre bir sınıflamaya tabi tutulmamıştır. Sınıflama şehir halkının içinde bulundukları görev ve durumlara göre yapılmıştır. Tahrirde 10 imamın bulunduğu kaydedilmiştir. Bu veri şehrin o dönemlerde 10 mahalleden meydana geldiğini ortaya koymaktadır.[188] 1485'deki tahririne göre ise şehrin 12 mahalleden meydana geldiği görülmektedir. Mahallelerin 5 tanesinin zaviye, mescit veya camii adı ile 2'si mahallelere oturmuş özel şahısların isimlerine göre diğerleri de mahallelerin özelliklerine göre adlandırılmıştır. Bu mahalleler: Bağluca, Bağluca-ı diğer, Camii, Hacı Hasan Mescidi, Hacı Yakup, Kal'a, Kethüda, Sefayan Mescidi, Şeyh Kulu Mescidi, Ulupınar, Yazıcı, Zaviye Mescidi mahalleleridir.[189]

1520 yılına ait tahrirde ise Zile'de mahalle sayısı 13'e çıkmıştır. Bu tahrirde 1485 yılında var olan Bağluca-ı diğer mahallesine rastlanmamaktadır. Alaca Mescid ve Mennan isminde iki yeni mahalleye ismi görülmektedir.[190]

1574 yılına ait tahrire göre Zile'nin mahalle sayısı 14 olmuştur. Bu mahallelerin isimleri ise şöyledir: Alacamescid, Cami, Hacı Hasan Mescidi, Kethuda, Şeyh Kulu, Kal'a, Kacı Yakup, Ulupınar, Yazıcı, Mascid-i Sefayan, Bağluca, Mescid-i Zaviye, Mescid-i Deradepe, Minare. Minare mahallesi Zile'ye bu dönemde eklenen yeni mahalle değildir. Bu mahalle önceki Mennan mahallesine verilen yeni isimdir.[191] Bu tahrire göre Zile'ye yeni eklenen mahalle Mescid-i Deradepe'dir.

Evliya çelebi eserinde Zile şehri hakkında bilgi verirken 21 mahalleden meydana geldiğini ifade etmektedir. Ancak bu mahallelerin sadece 10 tanesinin isimlerini belirtmiştir. Bunlar Ulu Cami, Küçük Minare, Dutlu Pınar, Mumcu Ömer, Yeni

---

[186] Aktaş, XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı, s. 31.
[187] *Yurt Ansiklopedisi*, X, 7084.
[188] Şahin, vd., *Coğrafî, Tarihi, Sosyal Yönleriyle Zile,* s. 35
[189] Şimşirgil, "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri", s. 233.
[190] Şimşirgil, "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri", s. 234.
[191] Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolduluk*, s. 120.

mahalle, Tabahane, Pazar, Tekke, Paşa ve Kethuda Mahalleleridir.[192] Bunlardan Ulu Cami, günümüzde Cami-i Kebir mahallesi, Küçük minare mahallesi ise Minare-i Sağır ismiyle anılmaktadır. Dutlupınar Mahallesi aynı isimle günümüzde de kullanılmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde Zile'deki vakıf kayıtlarına göre yapılan araştırmaya göre: Alikadı, Alacamescid, Arnabut (Arnabut), Cami-i Kebir, Cedit, Çaymahalle, Debbağhane, Dutlupınar, Elhac Mehmet, Hacı Mehmet, Kethuda, Kumlu, Küçük Minare, Minare, Molla Yahşi, Molla Yahya, Nakkaş, Pala Fakih, Palanga, Şeyhveli (Şeyhali), Yazıcı, Zincirliülya, Zincirlikuyu, Zincirlikuyuülya, Ziri yeri olmak üzere 25 mahallesi bulunuyordu.[193]

Özçağlar 1985 yılında Zile'de 23 mahalle bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar: Alacamescitbala, Alacamescitzir, Alikadı, Bahçelievler, Cami-i Kebir, Cedit, Dutlupınar, Güvenevler, Hacı Mehmet, İstasyon, Kahya, Kislik, Minare-i Kebir, Minare-i Sağır, Mollayahya, Nakkaş, Orta, Sakiler, Şeyhali, Şeyhkolu, Yazıcı, Zincirliülya, Zincirlisüfla mahalleleridir. Cumhuriyet döneminde kurulan İstasyon, Bahçelievler, Güvenevler mahallesi dışındaki mahalleler eski mahallelerdir ve Osmanlı döneminden günümüze hemen hemen aynı sayıda gelmişlertir.[194]

Bugün ise Zile'de 24 mahalle bulunmaktadır. 1985 yılındaki Güvenevler Mahallesi'nin ismi değişmiştir. Ayrıca Dinçerler ve Yunus Emre mahalleleri isminde yeni mahalleler oluşmuştur. Zile'de günümüzde varolan mahalleler; Alacamescitbala, Alacamescitzir, Alikadı, Bahçelievler, Cami-i Kebir, Cedit, Dinçerler, Dutlupınar, Hacı Mehmet, İstasyon, Kâhya, Kislik, Minare-i Kebir, Minare-i Sağır, Mollayahya, Nakkaş, Orta, Sakiler, Şeyhali, Şeyhkolu, Yazıcı, Yunus Emre, Zincirliülya ve Zincirlisüfla'dır.

Zile'nin önceki mahalle isimleriyle günümüz mahalle isimleri karşılaştırıldığında; Alacamescid Zir ve Alacamescid Balâ mahallelerinin günümüzdeki Alacamescid Mahallesi, Cami Mahallesi'nin Cami-i Kebir, Minare Mahallesi'nin, Minare-i Kebir ve Minare-i Sağır mahalleleri, Ulupınar Mahallesi'nin Dutlupınar, Kethuda Mahallesi'nin Kâhya Mahallesi olduğu düşünülmektedir. Tahrir defterlerindeki Palanga ve Molla Hacı mahallelerinin yerleri bilinmemekle birlikte Kal'a Mahallesinin Kale içi ve Kale

[192] Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahaman, Yücel Dağlı), Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, 2. Baskı, Cilt:3, Kitap:1, s. 330
[193] Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolduluk*, s. 121.
[194] Özöağlar, "Zile'nin Kuruluşu Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", s. 150-151.

düzlüğünde olduğu tahmin edilmektedir. Arnabut (Arnavut) Mahallesi'nin ise günümüzdeki Orta Mahalle olduğu kuvvetle muhtemeldir.[195]

Zile ilçesinin tarihi devirler boyunca yoğun bir yerleşim mekânı olduğu görülmektedir. Günümüzde de sahanın azalan nüfusuna rağmen yerleşme yoğunluğu açısından hala zengin olduğu söylenebilir.

2.2.3. Yerleşme Şekilleri

2.2.3.1. Devamlı Kır Yerleşmeleri

2.2.3.1.1. Köy Yerleşmeleri

Yerleşme coğrafyası açısından Türkiye'deki kırsal yerleşmeler, devamlı ve geçici olmak üzere iki ana başlıkta sınıflandırılabilir.[196] Hem idari sistemde hem de yerleşme coğrafyası açısından sınıflandırma da yer alan köy yerleşmeleri, Türkiye'de en yaygın ve tipik devamlı kır yerleşim birimidir.[197] Köy, 442 Sayılı Köy Kanunu'na göre; cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi ortak malları bulunan ve toplu ya da dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlaları ile birlikte bir köy teşkil eder[198] şeklinde ifade edilmiştir. Zile'de köyler en yaygın birimi oluşturmaktadır. Ayrıca Zile Tokat'ın ilçeleri arasında köy sayısının en fazla olduğu ilçedir.

Araştırma sahasındaki köyleri sahip oldukları özelliklerine göre sınıflamak mümkündür.

2.2.3.1.1.a. Adlarına Göre Köyler

Yer adları, ait oldukları yerlerin farklı özelliklerinin anlatılmasını sağladıkları gibi, yerlerin kolayca tanınıp ifade edilebilmelerini de sağlamışlardır.[199] Yerleşme tarihine ışık tutması açısından, doğal, beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerinin bir

---

[195] Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolduluk*, s. 121.
[196] Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, s. 252.
[197] Servet Karabağ, Salih Şahin, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2003, s. 102.
[198] Bkz: 1924 Tarih ve 442 Sayılı Köy Kanunu, Madde: 2
[199] İbrahim Güner, Coğrafi Bakımdan Bodrum İlçesi Yer Adlar, I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildirileri, Erzurum 28-30 Mayıs 2012, s. 1174.

ürünü olarak yerleşme coğrafyası çalışmalarıyla yakından ilgilidir.[200] Yer adları, *bir yerin coğrafi, tarihi ve genel karakterini tanıma ve tanıtmada rol oynar.*[201]

Gerçekten de bu coğrafyanın insanlarının yaşadıkları yerlere isim verirken de tıpkı bir coğrafyacı dikkatinde davrandıkları bilinmektedir.[202] Bir yerleşmeye isim veren insanlar, coğrafi mekâna, nüfusun kültürel özellikleri ve tarihsel değerlerine kayıtsız kalmamışlardır. Bir yerin geçmişine de ışık tutan bu yer isimleri, adeta geçmişten günümüze kalan tortular oluşturmuşlardır.[203] Araştırma sahasındaki köylerin isimlerinde de bu durum açıkça görülmektedir (Fotoğraf 2.2). Zile ilçesindeki yerleşme adlarında hem fiziki hem de beşeri ve ekonomik coğrafi özelliklerin etkisini açıkça görebiliyoruz.

Fotoğraf 2.2. İsmini Hidrografik Elemanlardan Alan Bir Köy Yerleşmesi (Kuruçay).

Türkiye'deki yerleşim alanları isimlerini genellikle fiziki coğrafya unsurlarından almaktadır.[204] Ancak Zile'de beşeri coğrafya unsurlarından kaynaklı isimler daha

[200] Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Gazi Büro Yayınları, Ankara 1994, s. 332.
[201] A. Cemal Alagöz, "Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler", *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 17, Ankara 1984. s. 11.
[202] İhsan Bulut, "Sorgun Yöresi Köy ve Mevkii Adlarının Kaynakları", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* Sayı:3, Erzurum 1996, s. 30.
[203] Kenan Arıbaş, *Tarihin Peşindeki Coğrafya*, Çizgi Kitabevi, Konya 2009, s. 32.

[204] Saliha Koday, Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi, 28. Coğrafya Meslek Haftası Bildiriler, İstanbul 2000, s. 225.

yaygındır. İlçe'de en yaygın olan köy isimleri daha çok kişi, aile, soy ve boy isimlerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum elbette sahanın tarihi karakterinden kaynaklanmaktadır. Alibağı, Binbaşıoğlu, Fatih, Hasanağa, Süleymaniye, Turgutalp, Evrenköy, Çakırcalı, Ede, Emirdolu, Güzelbeyli, Evrenköy köylerinde olduğu gibi kişi, soy ve boylarla ilgili isimlerdir yaygın olduğu gibi, yine Alihoca, Çeltek, Hacılar, Karaşeyh, Sofular, Şeyhköyü, Şeyhnusrettin köylerinde olduğu gibi dini kişilerle ilgili isimlere de rastlanılmaktadır (Tablo 2.38).

Araştırma sahasında köylerin önemli bir kısmının adlandırılmasında iklim ve hidrografyayla ilgili elemanlar etkili olmuştur. Bu durum sahada Çekerek ve Hotan çayı ve kollarının sık bir drenaj ağınana sahip olmasından kaynaklandığı gibi köylerdeki kaynak sularının özellinden de kaynaklanmıştır. Acıpınar, Acısu, Alıçözü, Bağlarpınarı, Belpınar, Büyükaköz, Büyüközlü, Çamdere, Derebaşı, Gölcük, Güngörmez, Hatippınarı, Kozdere, Kuruçay, Kurupınar, Karşıpınar, Küçükaköz, Küçüközlü, Osmanpınarı, Uzunöz, Yücepınar köyleri bunlardandır.

Bazı köy yerleşmelerine ad verilirken de çevresinde bulunan bitki yada hayvan isimleri köy adı olarak seçilmiştir. Ağcakeçili, Armutalan, Ayvalı, Elmacık, Karakuzu, Söğütözü, Büyükkozluca, Küçükkozluca bunlardırdır. Büyükkozluca köyü kurulduğu alanda bol olarak yetişen ceviz ağacından dolayı bu ismi almıştır. Yörede cevize koz denilmektedir.

Çok yaygın olmamakla birlikte topoğrafik eleman ve kayaçlarla ilgili isimlerde yaygındır. Bayırköy, Eskidağiçi, Yenidağiçi, Yıldıztepe sahadaki topoğrafik elemanlarla ilgili isimlere sahiptir. Belkaya, Karakaya, Kireçli, Taşkıran, Karabalçık, Üçkaya yerleşme adlarında olduğu gibi sahada kayaçlarla ilgili isimlerde görülmektedir.

Ağılcık, Yaylakent, Yaylayolu, Kervansaray, Uğurluören, Karacaören köyleri tarihi yer ve geçici yerleşmelerden ismini alırken bazı köy isimleri de tarımsal ürün ve meslek isimler ile ilgilidir. Bunlar ise Savcıköy, Köylüürünü, Büyükkarayün, Yünlü'dür.

Tablo 2.38. Zile İlçesi Köylerinin Adlarının Kaynakları

Adını Fiziki Coğrafya Elemanlarından Alan Yerleşmeler	
Grubu	**Yerleşmeler**
Topoğrafik elemanlarla ilgili isimler	Bayırköy, Eskidağiçi, Yenidağiçi, Yıldıztepe
İklim ve hidrografya elemanlarıyla ilgili isimler	Acıpınar, Acısu, Alıçözü Belpınar,Büyükaköz, Büyüközlü, Çamdere, Derebaşı, Gölcük, Güngörmez, Hatippınarı, Kozdere, Kuruçay, Kurupınar, Karşıpınar, Küçükaköz, Küçüközlü, Osmanpınarı, Uzunöz, Yücepınar,
Kayaçlarla ilgili isimler	Belkaya, Karakaya, Kireçli, Taşkıran, Karabalçık, Üçkaya,
Hayvan ve bitki ile ilgili isimler	Ağcakeçili, Armutalan, Ayvalı, Elmacık, Karakuzu, Söğütözü, Büyükkozluca, Küçükkozluca,
Adını Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Elemanlarından Alan Yerleşmeler	
Grubu	**Yerleşmeler**
Kişi, dini kişi, soy ve boylarla ilgili isimler	Alibağı, Binbaşıoğlu, Fatih, Hasanağa, Süleymaniye, Turgutalp, Çakırcalı, Ede, Emirdolu, Alihoca, Çeltek, Hacılar, Karaşeyh, Sofular, Şeyhköyü, Şeyhnusrettin, Salur, iğdir, Emirdolu, Güzelbeyli, Evrenköy
Tarihi yer ve yerleşmelerle ilgili isimler	Ağılcık, Yaylakent, Yaylayolu, Kervansaray, Uğurluören, Karacaören,Yalınyazı
Tarımsal ürün, meslek vs. ile ilgili isimler	Savcıköy, Köylüürünü, Büyükkarayün, Yünlü

Anadoluya yerleşen 24 Oğuz boyundan en az 10'unun yerleştiği bir Türk bölgesidir. Reşidü'd-Din tarafından yapılan sınıflamaya göre Boz-Oklar ve Üç-Oklar olarak iki ana kola ayrılmaktadır. Zile ilçesine bağlı Salur, Emirdolu (Eymür), İğdir köylerinin adı da **Üç-Oklar**'dandır.[205]

İnsanların çevresini tanıyıp tanımlarken yer adları, zaman içerisinde o ismi kullanan kişilerin kullandığı dil ve ağızlara göre değişikliğe uğramıştır. Öyle ki zaman içerisinde eski isim birinci ismin anlamından çok farklı bir şekilde değiştirilmiş ve eski isim tamamen ortadan kalkmıştır. Ya da yalnızca söylenişinde de değişiklikler olmuş olabilir. Araştırma sahasında pek çok köyün adı 1940'lardan günümüze değiştirilmiştir. Ancak halk arasında köylerin eski isminin kullanılması oldukça yaygındır.

Zile ilçesindeki köy yerleşmelerinin eski ve yeni isimler incelendiğinde hem eski hem de yeni isimlerin coğrafi özellikleri yansıttığı görülmektedir. 1877 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Kars yöresinden göç eden aileler tarafından kurulmuş ve köye "*bilki dıştan geldik"* manasında Bildiş ismi verilmiştir. İsmi daha sonra Özyurt olarak değiştirilen köyün adı yerleşme tarihini yansıtmaktadır. Maşat adı Meşhed'den gelmektedir. Bu yerleşmeyi Horasan'ın başkenti Meşhed'den göç edip gelen Türkler kurmuştur.[206]

[205] Tuncer Gülensoy, "Tokat Ağzının Anadolu Ağızları İçindeki Yeri", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, Gelişim Matbaası, Ankara 1987, s. 252-253.
[206] Tahsin Özgüç, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978, s.2.

Zile ilçesinde Cumhuriyet döneminde 36 köy yerleşmesinin ismi değiştirilmiştir (Tablo 2.39). Bu da köy yerleşmelerinin % 34'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 2.39. Zile İlçesindeki Köylerin Eski ve Yeni Adları

Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski
Akdoğan	Arapoğlu	**Gümüşkaş**	Kürtürünü	**Selamet**	Aptallar
Akgüller	Çokçaabdal	**Güngörmez**	Fortuman	**Şeynusrettin**	Tekke
Akkılıç	Kuldan	**Karacaören**	Karacaveran	**Taşkıran**	Hıcıp
Alayurt	Araplar	**Karakuzu**	Ernavadi,Ennebadi	**Uğurluören**	Zehledin
Alıçözü	Kasın	**Karaşeyh**	Bayat	**Uzunköy**	Büyükbultu
Büyükaköz	Aközgelur-	**Karşıyaka**	Akçakeçe-Elarap	**Yapalak**	Gelokışla
Büyüközlü	Büyükisa-İsa-i Kebir	**Koçaş**	Koçtaş	**Yaylakent**	Gedirik- Gederük
Çamdere	Mancı	**Küçükaköz**	Aközsağır	**Yaylayolu**	Bacul
Elmacık	Endürüzlü	**Küçüközlü**	Küçükisa-İsayısağır	**Yenidağiçi**	Yenikıranpa
Emirören	Emirveran	**Narlıkışla**	Derekışla	**Yeniderbent**	Çerkezderbendi
Eskidağiçi	Eskikirampa	**Osmanpınarı**	Osmaniye	**Yeniköy**	Han
Eskiderbent	Türkderbendi	**Özyurt**	Bildiş	**Yeşilce**	Şıheylik- Gavarcuk

Kaynak: Araştırma sahasında yapılan anket ve görüşmeler.

2.2.3.1.1.b. Kuruluş Yerlerine Göre Köyler

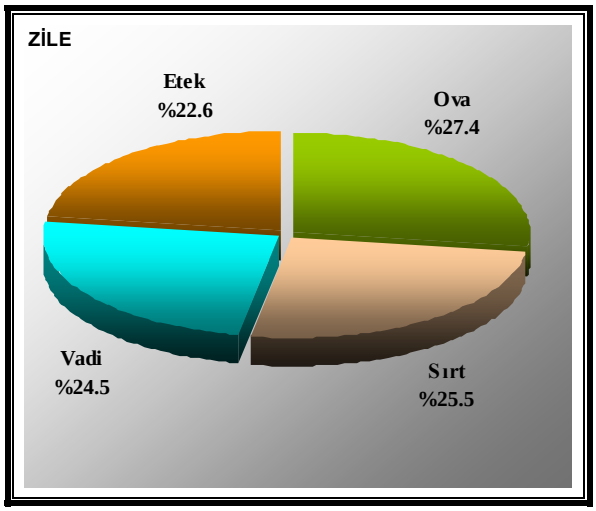
Araştırma sahası dağlık ve ovalık alanlarıyla birlikte gerek yüzey suları ile gerekse kaynak suları ile beslenen akarsuların oluşturduğu arızalı topoğrafik bir görünüme sahiptir. İlçedeki köy yerleşmelerinin dağılışında ve kuruluş yerlerinin seçiminde, topografik faktörler ve hidrografik özellikler belirleyici olmuştur (Fotoğraf 2.3).

Araştırma sahasındaki 105 köy yerleşmesinden % 26.7'si (28 köy) ovada, % 25.7'si (27 köy) sırtta, % 24.8'i (26 köy) vadide, % 22.8'i (24 köy) ise etekte kurulmuştur. Bir başka ifadeyle yöredeki köylerin 77'si yani yaklaşık % 73'ü kuruluş yeri olarak eğimli yüzeylerde bulunmaktadır (Tablo 2.40 ve Şekil 2.10).

Tablo 2.40. Zile İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılışı.

Kuruluş Yeri	Köy Sayısı	Yüzdesi (%)
Ova	28	26.7
Sırt	27	25.7
Vadi	26	24.8
Etek	24	22.8
Toplam	105	100.0

Kaynak: Köy Bilgi Fişleri ve arazi gözlemlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.13. Zile İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılışı

Vadide kurulmuş Köylüürünü köyünden bir görünüm

Etekte kurulmuş Özyurt köyünden bir görünüm.

Sırta kurulmuş Söğütözü köyünden bir görünüm

Ovada kurulmuş Kurşunlu köyünden bir görünüm

Fotoğraf 2.3. Kuruluş Yerlerine Göre Köylerden Görünüm

Köy yerleşmelerinin büyük çoğunluğu, Buzluk ve Deveci dağlarının ovaya ve akarsu vadilerine bakan az eğimli yamaçları ile Çekerek ve Hotan çayları vadisi boyunca kurulmuşlardır. Ayrıca Zile ve Yıldıztepe ovalık kesimde köy yerleşmelerinin nispeten fazla olduğu yerlerdir.

2.2.3.1.1.c. Yükselti Basamağına Göre Köyler

Araştırma sahasında en alçakta yer alan köy (Kırlar) 596 m yükseklikte kurulmuştur. En yüksekteki köy ise 1330 m'de kurulmuş olan Yaylayolu köyüdür (Tablo 2.41). Zaten araştırma sahamızda en yüksek nokta 1432 m yükseltisi olan Kıran Tepe'dir.

Zile ilçesinde köy 501-750 metre kuşağında 12 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bu yerleşmeler Yeşilırmak ve kollarının açmış olduğu vadi yamaçlarında ve ovalarda yer alırlar. Daha çok tahıl tarımının yanı sıra bağcılığın yapıldığı bu kuşaktaki köylerde köy nufusunun % 11.4'ü yaşamaktadır.

Tablo 2.41. Zile İlçesinde Köylerin Yükselti Basamağına Göre Dağılımı (2012).

Köyün Adı	Yükseltisi (m)	Köyün Adı	Yükseltisi (m)	Köyün Adı	Yükseltisi (m)	Köyün Adı	Yükseltisi (m)
Kırlar	596	Kireçli	840	Çapak	950	Çamdere	1100
Emirören	630	Kurupınar	840	Çiçekpınarı	950	Karacaören	1100
Korucuk	635	Sekikışla	840	İğdir	980	Kuzalan	1100
Şeyhnusrettin	650	Güngörmez	850	Söğütözü	980	Savcıköy	1100
Yeniköy	650	Karaşeyh	850	Üçköy	980	Yaylakent	1100
Hasanağa	690	Üyük	850	Eskidağiçi	990	Yeşilce	1100
Edeköy	700	Olukman	860	Ayvalı	1000	Yenidağiçi	1140
Reşadiye	710	Hatippınarı	870	Göçenli	1000	Akgüller	1150
Özyurt	730	Karakuzu	870	Kepez	1000	Çayıroluğu	1150
Süleymaniye	730	Eskiderbent	880	Saraçköy	1000	Kuruçay	1150
Yapalak	730	Akkılıç	890	B-kozluca	1010	Sofular	1150
Ütük	750	Küçüközlü	890	Küçükkozluca	1010	Gölcük	1160
Narlıkışla	760	Alihoca	900	Ağılcık	1020	Kervansaray	1160
Yeniderbent	770	Güblüce	900	Acıpınar	1020	Uzunköy	1170
Büyüközlü	770	Palanlı	900	Taşkıran	1020	Yünlü	1170
Fatih	770	Selamet	900	Akdoğan	1030	Armutalan	1180
Köylüürünü	770	Uzunöz	900	Belpınarı	1030	Karabalçık	1180
Kurşunlu	770	Yaraş	900	Emirdolu	1050	Bayırköy	1190
Ağcakeçili	780	Gümüşkaş	910	Kozdere	1050	Karakaya	1190
Haramikışla	780	Binbaşıoğlu	920	Derebaşı	1060	Elmacık	1200
Çeltek	790	Koçaş	920	Küçükkarayün	1080	Üçkaya	1200
Büyükaköz	800	Belkaya	930	B-karayün	1090	Karşıpınar	1220
Salur	800	Şeyhköyü	930	Osmanpınarı	1090	Çakırcalı	1270
Kazıklı	820	Acısu	950	Turgutalp	1090	Çayırköy	1270
Hacılar	830	Aliçözü	950	Yücepınar	1100	Uğurluören	1280
Küçükaköz	830	Boldacı	950	Alibağı	1100	Yalnızköy	1310
						Yaylayolu	1330

Kaynak: 1/100 000 ve 1/25000 ölçekli topoğrafya haritalarının ilgili paftalarından hesaplanmıştır.

Sahadaki köy yerleşmelerinin en yoğun olduğu kuşak 751-1000 metreler arasıdır. Bu yükselti kuşağında 50 köy bulunmaktadır. Bu kuşaktaki köyler çoğunluğu ova tabanı olmak üzere, sırt ve dağ eteklerindeki birikinti konileri üzerinde kurulmuş olan köylerdir. 751-1000 metre sahada nüfusunda en yoğun yaşadığı yükseltiler olup köy nüfusunun neredeyse yarısı (% 48.7) bu kuşakta yaşamaktadır (Tablo. 2.42).

Zile ilçesinde 1001–1250 metre arasındaki kuşak, köy yerleşmelerinin en yoğun olduğu ikinci kuşağı oluşturmaktadır. Bu kuşaktaki köyler, genellikle sırt, etek ve yamaçlarda kurulmuşlardır. Bu yükselti basamağındaki köy yerleşmelerinin çoğunluğu sahanın güney, kuzey ve kuzeydoğusundaki dağlık kesimlerinde yer almaktadır. Bu yükselti kuşağı aynı zamanda kır nüfusunun % 36.6'sının yaşadığı kuşaktır. Bu kuşak, hayvancılık faaliyetlerinin daha yoğun yapıldığı alanlardır. Ayrıca Kervansaray ve civarındaki madencilik faaliyetlerinin de bu kuşakta yerleşmelerin nüfuslanmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

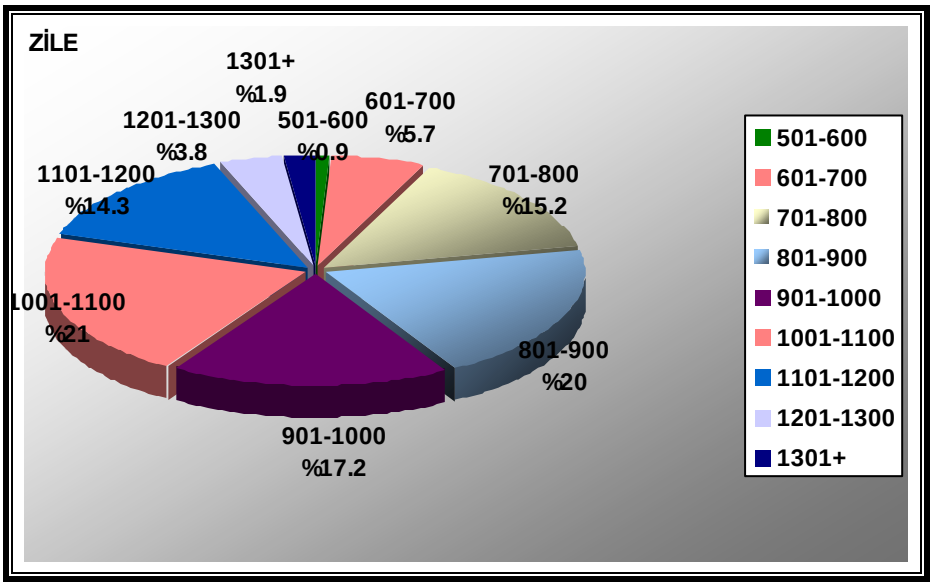
İlçede köy yerleşmelerinin en az olduğu 1251 + metre kuşağında, 5 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlar Çakırcalı, Çayırköy, Uğurluören, Yalnızköy ve Yaylayolu'dur. Bu yükselti kuşağı nüfusunda en az yaşadığı yerdir (% 4.8). Yürütülen hayvancılık faaliyetine bağlı olarak Çayırköy de nüfus fazla (458 kişi) olmasına rağmen diğer köyler göçe bağlı olarak nüfus kaybetmiş, az nüfuslu köylerdir. Nitekim Uğurluören köyü nüfusu 38 kişidir.

Ortalama nüfus büyüklüğü bütün yüksekti kademelerinde köy nüfus ortalamasına yakındır. Ancak 751-1000 metre arasındaki kuşak 188 kişi ortalama nüfus büyüklüğüne sahip olup birinci sırada yer almaktadır. Ortalama nüfus büyüklüğü en az olan kuşak ise 501-750 metreler arasıdır (167 kişi).

Tablo 2.42. Zile İlçesinde Köylerin Yükselti Basamağına ve Nüfusuna Göre Dağılımı (2012).

Yükseltisi (m)	Köy Sayısı	Yüzdesi (%)	Nüfusu	Yüzdesi (%)	Ort. Nüfus Bü.
501-750	12	11.4	2002	10.4	167
751-1000	50	47.6	9397	48.7	188
1001-1250	38	36.2	7057	36.6	186
1251+	5	4.8	842	4.3	168
Toplam	105	100.0	19298	100.0	184

Kaynak: TÜİK ADNKS sonuçları ile 1/100 000 ve 1/25000 ölçekli topoğrafya haritalarının ilgili paftalarından hesaplanmıştır.

Şekil 2.14. Zile İlçesinde Yükselti Basamağına Göre Köylerin Dağılışı.

2.2.3.1.1.d. Nüfus Büyüklüğüne Göre Köyler

Köy yerleşmelerine yapılması gereken fiziki planlama hizmetlerinin (sulama, elektrifikasyon, temiz içme suyu ve sulama suyu, yol, telefon, okul, sağlık ocağı vb.) rantabl olabilme bakımından, hem köylerin toplu dolulu ve hem de nüfusunun 500+ olması gerekmektedir.[207] 2012 yılında Zile'nin köylerinden % 91.7'si 500'den daha az nüdusa sahiptir.

Zile ilçesinde 2008 yılında 25 köyün nüfusu 1 ile 100 arasında değişmektedir (% 23.8). Nüfusları 101 ile 250 arasında 45 köy (% 42.9), 251 ile 500 arasında ise 29 köy (% 27.6) bulunmaktadır (Tablo 2.43 ve Şekil 2.15). Görüldüğü gibi sahadaki köylerin 99 tanesinin nüfusu 500'den azdır. Türkiye genelinde olduğu gibi[208] yöredeki köylerin çok büyük bir kısmının (% 94.3) az nüfuslu olduğunu söyleyebiliriz. Zile'de 6 köyün nüfusu 500'den fazladır (Tablo 2.42 ve Şekil 2.13). Bunlar; Üçkaya (544), Karakuzu (646), Kervansaray (789), Çayırköy (812), Ayvalı (925), Boldacı (1028) köyleridir.

2012 yılında ise nüfusu 100'den daha az olan köy sayısı 33'e yükselmiştir. Nüfusu 101 ve 250 arasındaki köyler zaten ilçedeki en fazla köy sayısının bulunduğu grubu oluşturmaktadır. Bu nüfus grubunda ilçedeki köylerin % 47.6'sı bulunmaktadır. 251 ve 500 nüfus grubunda ise 18 köy (% 17.2) bulunmaktadır. Bu nüfus grubu 2008

[207] Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, s. 248.
[208] Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, s. 248.

yılında ilçede ikinci en büyük nüfus grubunu oluşturuyordu. Göçle devam eden nüfus kaybı Zile'de köy nüfuslarını giderek azaltmaktadır. Nitekim yalnızca 4 yılda 251-500 nüfus grubunda 11 köy azalmıştır. 501-750 nüfus grubunda Karakuzu, Kervansaray köyleri bulunuyordu. Yine 750'den fazla nüfusu sahip köy sayısı 2008 yılında 4 iken bu sayı 2012 yılında 2'ye inmiştir. 2012 yılında nüfusu 750 ve daha fazla olan köyler, Boldacı (821 kişi) ve Ayvalı (1001kişi) köyleridir.

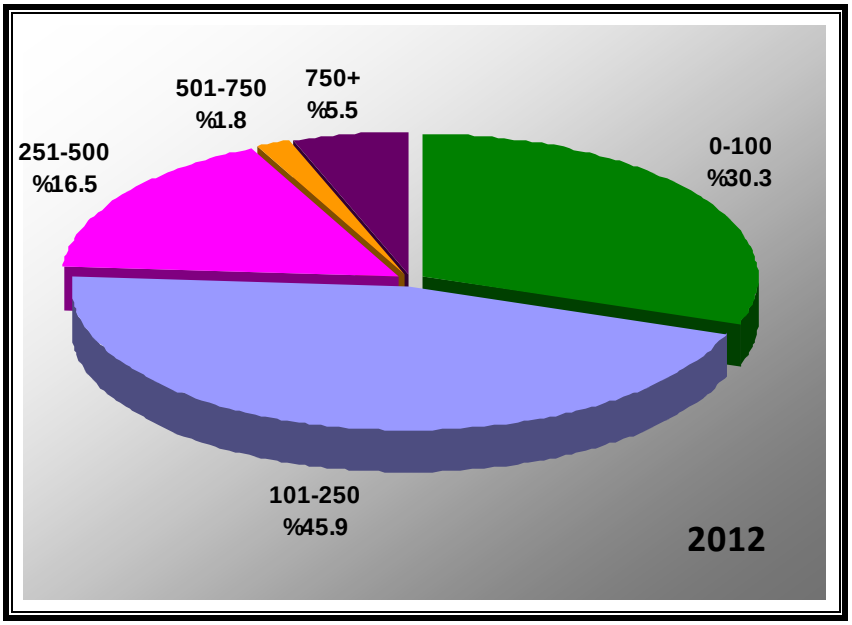
2008 yılından 2012 yılına çalışmadaki nüfus gruplarına göre köylerin nüfusu değerlendirildiğinde 0-100 nüfus grubunda 2008 yılında bu gruba dahil olan Çakırcalı köyünün nüfusu 2012'de yükselmiş ve 118 olmuştur. 2012 yılında Çiçekpınarı, Göçenli, Kazıklı, Kepez, Korucuk, Palanlı, Selamet, Süleymaniye köylerinin nüfusu 100'ün altına düşmüştür. 101-250 nüfus grubunda 2008 yılına göre 2012 yılında Alıçözü, Alihoca, Çakırcalı, Çeltek, Hacılar, İğdır, Karaşeyh, Kireçli, Kozdere, Kuruçay, Kurupınar, Kuzalan, Sofular, Yaylakent Yenidağiçi köylerinin nüfusları 250'nin altına gerilemiştir. 251-500 nügus grubunda ise Güblüce köyünün nüfusu artarak bu grubu dahil olurken, Çayır ve Üçkaya köylerinin nüfusu azalıştır. 501-750 nüfus grubunda Kervansaray köyünün nüfusu azalarak bu gruba eklenmiştir.

Tablo 2.43. Zile İlçesi Köylerinin Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı (2012).

Nüfus Grubu	Köy Sayısı (2008)[209]	%'si	Köy Sayısı (2012)	%'si
1-100	25	23.8	33	31.4
101-250	45	42.9	50	47.6
251-500	29	27.6	18	17.2
501-750	2	1.9	2	1.9
750+	4	3.8	2	1.9
Toplam	105	100.0	105	100.0

Kaynak: TÜİK ADNKS sonuçlarından hesaplanmıştır.

[209] 2012 yılında Zile ilçesine bağlı olmayan Bağlarpınarı köyü 2008 yılı verilerine dahil edilmemiştir.

Şekil 2.15. Zile İlçesi Köylerinin Nüfus Gruplarına Dağılımı (2012).

2.2.3.1.1.e. Ormana Göre Köyler

Ormanlık alanlar yerleşmelerin kuruluş yeri seçimi, mesken yapı malzemesi, yakacak temini gibi pek çok yönden yerleşmeler üzerinde etkili olmaktadır.[210]

Araştırma sahasında köylerin ormanla ilişkisi yönünden sınıflandırılması yapılırken Tokat İl Çevre ve Orman Müdürlüğü verilerinden ve arazi gözlemlerinden faydalanılmıştır. Buna göre ormana göre konumları bakımından zile köyleri "*orman içi, orman kenarı ve orman dışı (uzağı)"* yerleşmeler olarak sınıflandırılabilirler.[211]

Araştırma sahasında yer alan köylerin büyük çoğunluğunu orman kenarında kurulmuş köyler oluşturmaktadır (48 köy, % 45.7) . Bunlar: Acıpınar, Acısu, Akdoğan, Akgüller, Akkılıç, Alıçözü, Alibağı, Alihoca, Bayırköy, Boldacı, Büyükaköz, Çakırcalı, Çeltek, Edeköy, Emirdolu, Eskiderbent, Göçenli, Güblüce, Haramikışla, Hasanağa, Iğdır, Karabalçık, Karakuzu, Karaşeyh, Kepez, Kireçli, Koçaş, Küçükaköz, Küçüközlü, Narlıkışla, Olukman, Özyurt, Palanlı, Reşadiye, Salur, Saraçköy, Sekikışla,

[210]Şaban Çelikoğlu, *Çerkeş İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (Yayımlanmış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011, s.217.
[211] Mecdi Emiroğlu, "Türkiye'de Orman İçi Kırsal Yerleşmeleri ve Bolu Örneği", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:5-6, Ankara 1972, s.140.

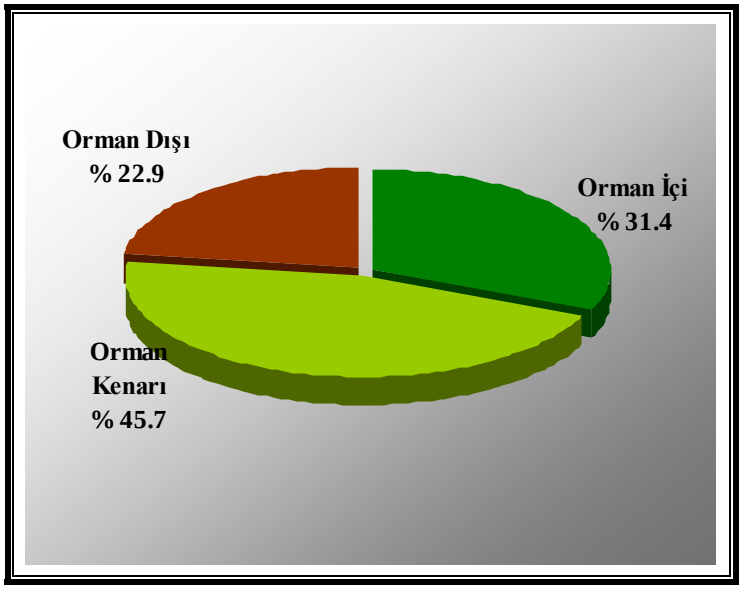
Süleymaniye, Turgutalp, Uğurluören, Üçköy, Ütük, Yalnızköy, Yapalak, Yaylayolu, Yenidağiçi, Yeniderbent, Yünlü'dür.

Ağcakeçili, Ağılcık, Armutalan, Ayvalı, Binbaşıoğlu, Büyükkozluca, Çamdere, Çapak, Çayırköy, Çayıroluğu, Derebaşı, Elmacık, Gölcük, Gümüşkaş, Karacaören, Karakaya, Karşıpınar, Kervansaray, Kozdere, Köylüürünü, Kuruçay, Kuzalan, Küçükkozluca, Selamet, Sofular, Söğütözü, Şeyhköyü, Uzunköy, Uzunöz, Üçkaya, Yaraş, Yaylakent, Yücepınar araştırma sahasındaki orman içi köylerdir. Orman içi köylerin toplam sayısı 33 olup, tüm köyler içerisinde % 31.4'lük bir paya sahiptir (Tablo 2.44. ve Şekil 2.16).

Tablo 2.44. Zile İlçesi Köylerinin Ormanla Olan İlgisine Göre Dağılımı.

Yerleşme Durumu	Orman İçi	Orman Kenarı	Orman Dışı	Toplam
Sayısı	33	48	24	105
%'si	31.4	45.7	22.9	100.0

Kaynak: Tokat İl Çevre ve Orman Müdürlüğü verilerinden ve arazi gözlemlerinden faydalanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 2.16. Zile İlçesi Köylerinin Ormanla Olan İlgisine Göre Dağılımı.

Araştırma sahasında yer alan köylerin büyük çoğunluğunun orman içinde ve orman kenarında kurulmuş olması (82 köy yerleşmesi, % 78.1) bölgede orman tahribatına neden olan en önemli faktördür. Özellikle yakacak ihtiyacını karşılamak için

kesilen ağaçlar, kaçak kesimler ve ormanlık arazinin tarla olarak açılması ormanların hızla tahrip edilmesine neden olmaktadır.

Zile ilçesinde ormanla ilişkisi olmayan, orman dışı köyler ise 24 tanedir (% 22.9). Bunlar: Belkaya, Belpınarı, Büyükkarayün, Büyüközlü, Çiçekpınarı, Emirören, Eskidağiçi, Fatih, Güngörmez, Hacılar, Kazıklı, Kırlar, Korucuk, Kurşunlu, Kurupınar, Küçükkarayün, Osmanpınarı, Savcıköy, Şeyhnusrettin, Üyük, Yeniköy, Yeşilce köyleridir.

2.2.3.1.1.f. Yüzölçümüne Göre Köyler

Zile ilçesinde köylerin yüzölçümü büyüklükleri 192 ha (Üyük) ile 2657 ha (Kireçli) arasında değişmektedir (Tablo 2.45). Sahada küçük yüzölçümlü köyler genellikle batıda ve doğuda yükseltinin az oldugu alanlarda yer alırken, güneydeki ve kuzeydeki daglık alanlar ile yükseltinin arttığı tepelik alanlar büyük yüzölçümlü köylerin bulunduğu yerlerdir.

Araştırma sahasında 500 ha'dan daha küçük 14 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Üyük, Sekikışla, Şeyhnusrettin, Güngörmez köyleri ise sahada en küçük yüzölçümlü köyleri oluştururlar. Nitekim bu köylerin yüzölçümleri 300 ha'dan daha azdır. Sahada yüzölçümü 2000 ha daha fazla olan 10 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bu köyler Derebaşı, Karacaören, Ayvalı, Yaylayolu, Karakuzu, Acıpınar, Karakaya, Çayır, Kervansaray, Kireçli köyleridir.

Tablo 2.45. Zile İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Yüzölçümü Büyüklükleri (2012).

Köyün Adı	Alanı (ha)	Köyün Adı	Alanı (ha)	Köyün Adı	Alanı (ha)
Üyük	192	Hacılar	882	Karşıpınar	1460
Sekikışla	267	Hasanağa	884	Savcı	1474
Şeyhnusrettin	291	Kuzalan	886	Ağılcık	1491
Güngörmez	295	Selamet	905	Bayırköy	1491
Yeniderbent	317	Kepez	911	Emirdolu	1496
Narlıkışla	323	Çakırcalı	919	Kazıklı	1537
Korucuk	376	Gümüşkaş	923	Özyurt	1538
Kurşunlu	398	Taşkıran	946	Boldacı	1560
Gölcük	438	Uğurluören	947	Ütük	1560
Çiçekpınarı	453	Söğütözü	981	Yeşilce	1560

Tablo 2.47. (Devam)

Emirören	457	Küçükaköz	983	Şeyhkolu	1599
Akgüller	477	Belkaya	992	Ağcakeçili	1622
Fatih	480	Yapalak	1011	Büyükaköz	1626
Armutalan	484	Alibağı	1017	Karaşeyh	1654
Haramikışla	534	Akkılıç	1019	Güblüce	1706
Akdoğan	562	Sofular	1046	Acısu	1716
Olukman	563	Karabalçık	1053	Kuruçay	1741
Çamdere	564	Çapak	1118	Çayıroluğu	1744
Hatippınarı	567	Salur	1125	Iğdır	1746
Turgutalp	577	Kozdere	1146	Edeköy	1755
Yeniköy	603	Göçenli	1157	Saraç	1755
Yaraş	606	Kurupınar	1180	Köylüürünü	1784
Eskiderbent	636	Büyükkarayün	1202	Koçaş	1793
Elmacık	638	Eskidağiçi	1215	Yünlü	1801
Osmanpınarı	642	Küçüközlü	1261	Reşadiye	1903
Küçükkozluca	643	Büyükkozluca	1269	Derebaşı	2003
Yenidağiçi	682	Yücepınar	1285	Karacaören	2031
Belpınar	726	Çeltek	1298	Ayvalı	2082
Küçükkarayün	732	Kırlar	1299	Yaylayolu	2256
Yalnızköy	763	Üçköy	1300	Karakuzu	2446
Büyüközlü	769	Uzunköy	1308	Acıpınar	2461
Süleymaniye	791	Yaylakent	1310	Karakaya	2474
Palanlı	813	Alihoca	1355	Çayır	2551
Üçköy	850	Uzunöz	1442	Kervansaray	2646
Binbaşıoğlu	864	Alıçözü	1447	Kireçli	2657

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü verileri.

Zile ilçesinde köylerin büyük bir kısmının 501 ve 1000 ha olduğu dikkati çeker (Tablo 2.46). Bu ha aralığında 33 köy olup, toplam köy alanlarının % 31.4'ünü oluşturmaktadır. 1001-1500 ha aralığında ise 28 köy bulunmaktadır. Bu köylerde % 26'lık alanı kaplar. 1501-2000 ha aralığında alana sahip köylerde 20 tanedir ve köy alanlarında kapladığı alan % 19.1'dir.

Araştırma sahasındaki köy yerleşmelerinin neredeyde yarısının yüzölçümü ortalama köy büyüklüğünden yüksektir. Ortalama köy arazi büyüklüğünün yaklasık 1173 ha oldugu sahada, yüzölçümü 1173 ha'dan fazla olan 49 köy yerleşesinin olduğu görülür.

Tablo 2.46. Araştırma Sahasında Köy Yerleşmelerinin Yüzölçümü Büyüklüğüne Göre Dağılımı (2012).

Yüzölçümü (ha)	Köy Sayısı	Yüzdesi (%)	Toplam Yüz. (ha)	Yüzdesi (%)	Ortalama Köy Büyüklüğü (ha)
500'den az	14	13.3	5248	4.3	375
501-1000	33	31.4	25284	20.5	766
1001-1500	28	26.7	35275	28.6	1260
1501-2000	20	19.1	33700	27.4	1685
2000 +	10	9.5	23607	19.2	2361
Toplam	105	100.0	123114	100.0	1173

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü verileri.

2.2.3.1.1.g. Dokularına ve Şekillerine Göre Köyler

İnsan toplulukları üzerinde yaşadıkları toprakların fiziki ve beşeri şartlarının etkisinde kalmaktadır. Özellikle fiziki şartlar yerleşmelerin genel görünümüne etki eden en temel faktörü oluşturmaktadır. Hem fiziki hem de beşeri pek çok faktör dünyanın farklı bölgelerinde farklı özellikler gösterdiğinden yerleşmelerde birbirinden farklı bir düzene göre şekillenmişlerdir.

Türkiye'deki doğal afetlerden zarar görüp yeni baştan kurulan köylerimiz hariç tutulursa, köylerin fizyonomisinde peyzaj bakımından insan eseri bir plan söz konusu değildir. Ancak bazı doğal ve beşeri sebepler, köy yerleşmelerinin belli bir form kazanmasına sebep olmuştur.[212] Dokularına göre köyleri toplu, gevşek ve dağınık olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür.[213]

Yerleşmelerin sahip oldukları şekillerin dağınık ve toplu olmasında yüzey şekilleri, su durumu gibi fiziki faktörler etkili olmakla birlikte, bunları kesinleşmiş sebeplerle bağlamamak gerekir. Yerleşmeler üzerinde beşeri şartların da etkisi görülmektedir. Arazinin verimi, izlenene ziraat metodları, nüfusun az ya da çok olması, mülkiyet sorunları, ekonomik faaliyetin şekli ve gelişmesi ile de yerleşme şekilleri arasında yakın bir ilişki vardır.[214] Kısacası yerleşme şekilleri birçok faktörün ortak etkileriyle ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında yerleşmeler yeni ortaya çıkan etkilere

[212] Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* s. 259.
[213] Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* s. 262.
[214] Bedriye Tolun-Denker, *Yerleşme Coğrafyası -Kır Yerleşmeleri,* İstanbıl Üniversitesi Yayınları No:2275, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:93, İstanbul 1977, s. 158-160.

bağlı olarak şekil değiştirme sürecine girmiş olabilirler.[215] Zile ilçesinin köylerinde topografyanın yanı sıra, su kaynakları, tarihsel faktörler bu görünümde etkili olmuştur.

İlçedeki köy yerleşmelerini dokuları açısından incelediğimizde genellikle toplu köyler şeklinde dağılış gösterdiği görülür (Fotoğraf 2.4). Sahamızdaki köylerin 73'ü toplu, 17'si gevşek, 15'i dağınık dokulu yerleşmelerdir. Zile köylerinin yaklaşık % 70'ini oluşturan toplu dokulu köyler yaygın olarak ovalarda görülmekte birlikte etek, yamaç, sırt ve tepelerde de görülebilir.[216] Sahamızın doğusundaki ve güneyindeki ovalık alanlar yine güneydeki Deveci dağının yamaçları, kuzey ve kuzeydeki dağlık alanın yamaçları çok sayıda toplu dokulu köyün bulunduğu yerlerdir. Korucuk, Şeyhnusrettin, Özyurt, Eskidağiçi, Koçaş, Olukman, Kireçli, Kazıklı, Hacılar, Haramikışla, Karacaören, Süleymaniye, Kurşunlu toplu köylere örnek olarak gösterilebilir.

Fotoğraf 2.4. Toplu Dokulu Üçkaya Köyünden Bir Görünüm.

Gevşek dokulu yerleşmeler ise çevredeki dağlık sahaların ovaya veya vadilere bakan yamaçlarında kurulmuştur (Fotoğraf 2.5). Sahamızdaki köylerin % 16.2'sini oluşturan bu köylere Elmacık, Büyükaköz, Acıpınar, Çiçekpınarı, Sofular,

[215] Eren Yürüdür, *Şebinkarahisar ve Çevresinin Coğrafi Etüdü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998, s. 239.
[216] Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme*, s. 262.

Küçükkozluca köyleri örnek olarak gösterilebilir. İlçenin kuzeyinde ve güneyinde yer alan dağlık alandaki eğim değerli, ormanlık alanlar ve parçalı arazi bu alanlarda bazı köy yerleşmelerinin dağınık dağınık olmasında etkili olmuştur. Nitekim köylerin % 14.3'ü bu tip yerleşmelerdir.

Her biri ayrı doku oluşturan mahallelerin bir muhtarlık etrafında toplandığı *köy tipli mahalleler* de sahada rastlanmaktadır.[217] Nitekim yaptığımız gözlem sonuçlarına göre sahadaki 16 köyün bu özelliklere sahip olduğu görülmektedir Kazıklı, Ede, Yapalak, Koçaş, Ütük, Güblüce, Saraç, Kepez köyleri köy tipi mahalle yerleşmelerinden bazılarıdır.

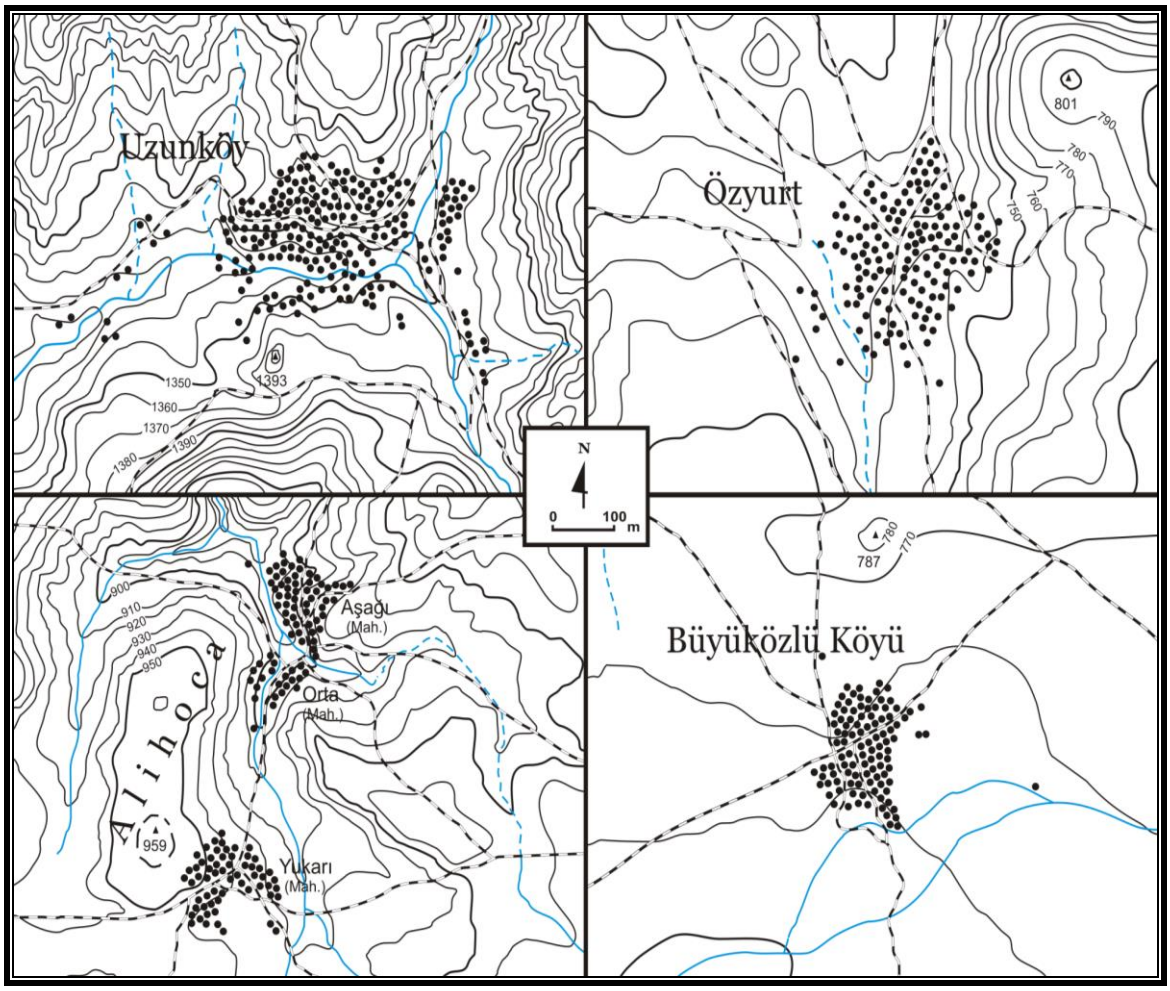

Fotoğraf 2.5. Gevşek Yerleşmenin Görüldüğü Büyükaköz Köyünden Bir Görünüm.

Zile ilçesindeki köy yerleşmeleri formlarına göre incelendiğinde, topoğrafik faktörlerin yerleşmeşlerdeki formların şekillenmesinde oldukça etkili olduğu görülmektedir (Harita 2.6). Yine yollar ve akarsularda şekillenmede oldukça fazla etkili olmuştur.

[217] Tunçdilek, *Türkiye İskân Coğrafyası-Kır İskânı*, s. 117-120.

Araştırma sahasında değişik doğrultulardan gelen akarsular ve yolların kesişme noktasında ortaya çıkmış köyler de sahada sıkça görülmektedir. Uzunöz köyü Uzunöz deresinin, Ağılcık köyü de Evikli derenin, Yeniderbent köyü Devrelboğazı deresi vadisinin iki yakasında ışınsal bir doku kazanmıştır. Selamet, Boldacı, Kervansaray ve Kireçli gibi bazı köyler ise, yerleşme formu değişik doğrultulardan köye ulaşan yollara bağlı olarak gelişme göstermiştir. Yol boyu köylerine sahada rastlanmaktadır. Karakuzu ve Hasanağa köyleri demiryolunun iki kıyısında yol kenarında dağınık bir form kazanmıştır. Karaşeyh ve Büyükkarayün köyleride karayolunun tek tarafında uzunlamasına bir forma sahiptir.

Harita 2.6. Araştırma Sahasında Topoğrafya ve Köy Yerleşmeleri Arasındaki İlgi.

2.2.3.1.1.h. Ekonomik Faaliyetine Göre Köyler

Tarım, hayvancılık, ormancılık gibi ekonomik faaliyetler kırsal yerleşmelerde ekonomik faaliyetin temelini oluşturmaktadır. Hemen hemen her kır yerleşmesinde ekip-biçme ve ekip-dikme faaliyetlerinin yanında, hayvan yetiştiriciliği de söz konusudur. Kır ekonomilerinde birden fazla faaliyetin söz konusu olması beklenen bir durumdur. Dolayısıyla kır yerleşmelerinde tek bir ürün ya da ekonomik faaliyet belirleyip köyleri sınıflandırmak oldukça güçtür.[218] Bu güçlük Zile köylerini de temel ekonomik faaliyetlerine göre ayırmayı zorlaştırmaktadır.

İlçedeki köylerin büyük bir kısmında tahıl yetiştiriciliğine dayalı tarla tarımı yapılmaktadır. Bununla birlikte bazı köylerde hayvancılık ön plana çıkarken bazılarında tarım önem kazanmıştır. Tarım topraklarının sınırlı olduğu buna karşın mera arazilerinin fazla olduğu dağlık sahalardaki köylerde hayvancılık ön plana çıkmaktadır.

Araştırma sahasında 12 köyde hayvancılık ağırlıklı ekonomik faaliyet türünü oluştururken, diğer köylerde tarım daha ağırlıktadır. Kervansaray, Emirdolu, Karakara, Yaylayolu köylerinde ise madencik ve tarım bir arada yapılmaktadır. Buna göre sahadaki köylerin % 85'inde tarım, % 11'inde hayvancılık, % 4'ünde madencilik ön plana çıkmaktadır. Hayvancılığın ağırlıklı ekonomik faaliyet türünü oluşturduğu köyler Yünlü, Ayvalı, Acısu, Boldacı, Kireçli, Göçenli, Kozdere, Alışözü, Küçüközlü, Karşıpınar, Kuzalan, Çayırköy'dür.

2.2.3.1.2. Belediye Örgütlü Köy Yerleşmeleri

Araştırma sahasında köy fonksiyonundan farklı belediye örgütlü yerleşmeler de bulunmaktadır. *Sürekli yerleşmelerde alt ve üst yapıyla ilgili bütün hizmetlerin yerine getirilmesi, bu hizmetlerin düzenli bir biçimde yürütülmesi ve denetlenmesiyle görevli olan yöneticileri halk tarafından seçilmiş, tüzel kişiliği bulunan yerel yönetim organlarına "belediye" denilmektedir.* Belediye meclisi, Belediye başkanı ve Belediye Encümeni, Belediye örgütlerinin başlıca üç organını oluşturmaktadır. Bünyesinde belediye örgütü bulunan sürekli yerleşmelere ise ***"belediye örgütlü yerleşme"*** denilmektedir.[219] Türkiye'de 24 Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 5272 sayılı Belediye Kanununun 4. Maddesi gereği 5000 nüfus kriteri esas alınmış ve nüfusu 5000

[218]Ünal Özdemir, *Sosyal ve Ekonomik Yönden Az Gelişmiş Bir İlçe-Eskipazar*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2006, s. 122.
[219] Özçağlar, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler*, Ekol Yayınevi, Ankara 1997, s. 13.

ve üzerinde nüfus barındıran yerleşmelerde belediye kurulabilecektir hükmü getirilmiştir[220]. Buradaki 5000 nüfus kriteri belediyenin kuruluşu için aranan şarttır.

1924 tarihli Köy Kanunun 1. Maddesine göre ise "*Nüfusu iki binden aşağı yurtlara köy, Nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara kasaba, yirmi binden fazla olanlara şehir denir. Nüfusu yirmi binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur. Ve Belediye Kanununa tabidir*" hükmü bulunur. Bu bağlamda önceleri 2000 nüfus kriterini aşmayan belediye örgütünün bulunduğu yerlerde kasaba olarak kabul edilmiştir. Ancak yerleşme coğrafyası açısından yapılan tasnifteki her kasabanın belediye olması zorunluluğu yoktur. Bilindiği gibi Türkiye'de kır ile kent arasında geçiş özelliğine sahip kasaba yerleşmeleri 2000 ile 10000 arasında nüfusa sahip, yerleşmeler olarak kabul edilir.[221]

Araştırma sahasındaki gerek nüfus kriterleri, gerekse sahip oldukları fonksiyonları itibariyle Evrenköy, Güzelbeyli, Yıldıztepe ve Yalınyazı yerleşmeleri, belediye örgütlü köy yerleşmeleri durumundadır.[222] Sahamızdaki bu dört yerleşmenin nüfusu sayım dönemleri itibariyle geçmişten günümüze zaman zaman 2000 nüfus kriterini aşmış ve kasaba olarak nitelendirilmiştir. Ancak bu yerleşmeler kasabalaşamamış belediye örgütlü köy yerleşmeleri durumundadır.

Sayım dönemlerine göre bu yerleşmelerin nüfusları incelendiğinde, nüfuslarının 2000'i bulması 1970'le kadar uzanır. 1970 yılında Zile ilçesinde 2120 nüfusa sahip yanlıca Yıldıztepe bulunmaktadır. 1975 yılında ise Yıldıztepe (2492) ile birlikte Yalınyazı (2120), Evrenköy (2652), Güzelbeyli (2762) yerleşmelerinin de nüfusları 2000'i aşmıştır. 1980'de ise nüfusu 2000'i aşan tek yerleşme Evrenköy (2203) idi. 1990 ve 2000 yıllarında ise belediye statüsüne sahip olan Yalınyazı, Yıldıztepe, Evrenköy ve Güzelbeyli'nin nüfusu kasaba nüfus kriterini aşmıştır. 2008 yılında ise aynı yerleşmelerin nüfusları kasaba nüfus kriterinin altına düşmüş olsa da bugün de hala belediye statülerini korumaktadırlar (Tablo 2.47).

---

[220] Özçağlar, "Türkiye'de Mülki İdari Bölümlerini İdari Coğrafya Analizi", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Coğrafî Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, Ankara 2005, s. 6.

[221] Cemalettin Şahin (Ed.), Servet Karabağ, Salih Şahin, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2003, s. 111.

[222] 30 Mart 2014 Türkiye Yerel Seçim'leri sonucunda belediyeliklerini kaybetmişlerdir. Ancak bu yerleşmeler önceden belediyeye sahip oldukları için sahadaki köylerden farklıdır. Bu sebeple bu yerleşmeleri incelemek uygun olacaktır.

Tablo 2.47. Zile İlçesinde 1935-2008 Yılları Arasında Nüfusu 2000'i Aşan Yerleşmeler.

Yerleşme Adı	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2008
Yalınyazı	1 623	**2 085**	1 994	1 992	**2 313**	**5 275**	1 946
Yıldıztepe	**2 120**	**2 492**	1 830	**2 469**	**3 597**	**4 114**	1 766
Evrenköy	1 658	**2 652**	**2 203**	**2 425**	**2 864**	**3 857**	1 968
Güzelbeyli	1 279	**2 762**	1 239	**2 158**	**2 997**	**3 891**	1 882

Kaynak: TÜİK kayıtları.

2.2.3.1.2. a. Evrenköy

Evrenköy, araştırma sahasının güneyinde, Zile ilçe merkezine ise 24 km uzaklıktadır. Üçkaya, Çiçekpınarı, Üyük, Karakuzu köyleri ve Yıldıztepe ile komşu olan yerleşme, Daveci Dağı eteklerinde vadide kurulmuştur (Fotoğraf 2.6).

Eski adı ***Kızılcin*** olan Evrenköy 1975 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 2652 olmuş ve 1976 yılına kadar köy statüsünde muhtarlık iken 1976 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. Kızılcin olan belediyenin adı ***Kızılcın, Kızılçin*** gibi yazışmalarda, ve kullanımda zaman zaman yanlış kullanıldığı için belediye encümeninin 27.10.1981 tarih ve 315 sayılı kararı ile 7. Cumhurbaşkanı Kenen Evren'in soyadı yerleşmeye isim olarak seçilmiş ve o tarihten itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

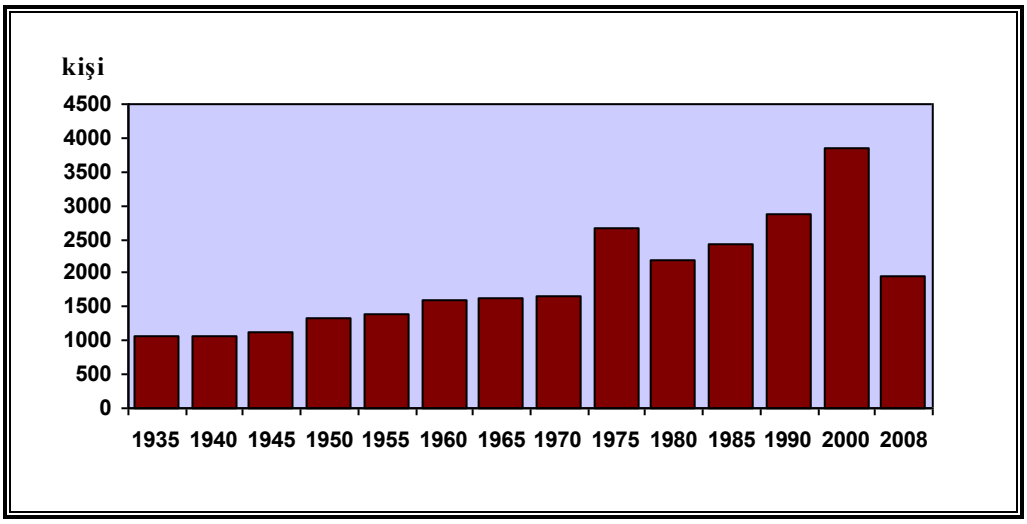
Fotoğraf 2.6. Evrenköy'den Bir Görünüm.

Evrenköy'ün nüfusu 2008 ADNKS sonuçlarına göre 1968 kadardır (Tablo 2.48 ve Şekil 2.17). Sayım devreleri boyunca nüfus değişimi incelendiğinde zaman göçlerle nüfusunun azaldığı, zaman zaman bağlanan köylerle ve doğal artışla nüfusunun arttığı 1935'ten 2008 yılına kadar geçen süreçte bu salınımlarla birlikte arttığı söylenebilir. 1975-1980 arası dönem yıllık nüfus artışının en düşük olduğu dönemdir. Bu dönemde Evrenköy'ün nüfusu 449 kişi azalmıştır. Bu durumda nüfus artış hızının bu dönemde düşmesinin nedeni yaşanan göçlerdir. Evrenköy'ün kasaba niteliği kazandığı 2000 nüfusu aştığı dönemler ise daha öncede ifade edildiği gibi 1975 yılını bulur. 2000 yılında nüfusu 3857 olan Evrenköy nüfus kriteri açısından bu yıla kadar bu özelliğini korumuştur. Evrenköy'ün hem göçlerle nüfus kaybetmesi hem de ADNKS ile adrese dayalı yapılan nüfus sayım yöntemi, yayla ve köyleri belediyeye bağlamak süretiyle belediyenin aldığı önlemlere rağmen bugün nüfusu 2000'in altına düşmesine sebep olmuştur.

Tablo 2.48. Evrenköy'de Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Dağılımı (1935-2008).

Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2008
Evrenköy	1052	1078	1138	1333	1381	1592	1618	1658	**2652**	**2203**	**2425**	**2864**	**3857**	1968
Artış/Azalış	---	26	60	195	48	211	26	40	994	**-449**	222	439	993	**-1889**
Yıllık Artış ‰	---	4.9	10.8	31.6	7.0	28.4	3.2	4.8	93.9	-37.1	19.2	33.2	29.7	-84.1

Kaynak. TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 2.17. Evrenköy'de Nüfusun Yıllara Göre Gidişi.

Evrenköy'de ortalama hane büyüklüğü 8 kişidir. Bu rakam Alparslan Mahallesi'nde 7.7 kişi iken, Yeşilyurt Mahallesi'nde 8.1 kişi'ye çıkmaktadır (Tablo 2.49).

Tablo 2.49. Evrenköy'de Mahallelere Göre Ortalama Hane Büyüklüğü.

Evrenköy	**Mahalle Adı**	**Nüfus**	**Hane**	**Ortalama Hane Büyüklüğü**
	Alpaslan	811	105	7.7
	Yeşilyurt	1.157	142	8.1
	Toplam	**1.968**	**247**	**8.0**

Kaynak: TÜİK ve Evrenköy sağlık ocağı verilerinden faydalanılarak hesaplanmıştır.

Ana ekonomik faaliyeti tarımdır. Kuşdemir deresi ve Boztepe barajı Evrenköy tarım alanlarının sulamasında önemlidir. Hayvancılıkta yoğun bir şekilde ek bir ekonomik faaliyet olarak yürütülmektedir. 1100 büyükbaş hayvan, 1050 küçükbaş, 25 tek tırnaklı, 997 kanatlı hayvan türünün bulunduğu yerleşme, büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı en fazla olan yerdir. Hayvancılık için yayla alanları eskiden beri önemini korumaktadır. Kuşdemir, Çat, Fındık Alanı yaylaları ile eskiden kullanılan şuanda kullanılmayan Maltepenin Böğrü, İnceboyun, Kurbanpınarı yaylaları bulunmaktadır.

Çogunluğu kargir evlerden oluşan yerleşmede, son yıllarda yapılan evler betonarmedir. Evrenköy'de 2010 yılı itibariyle toplam 250 adet olan binaların % 70'ini iki katlı binalar oluştururken, % 20 sini tek katlı, % 10'unu ise üç ve daha fazla katlı binalar oluşturuyordu (Tablo 2.50).

Tablo 2.50. Evrenköy'de Binaların Kat Sayılarına Göre Dağılımı (2010).

Kat sayısı	**Bina sayısı**	**Yüzdesi**
Tek katlı	50	20
İki katlı	175	70
Üç ve daha fazla katlı	25	10
Toplam	250	100

Kaynak: Evrenköy Belediyesi kayıtlarından derlenmiştir.

Evrenköy'de bir ilköğretim okulu bulunmaktadır. 17 derslikli ve 20 öğretmenin görev yaptığı okulda 2009-2010 eğitim öğretim yılında 162 kız, 143 erkek toplam 305 öğrenci öğrenim görmüştür. Kasabanın bir diğer kamu kuruluşu ise Evrenköy Sağlık

Ocağı'dır. Saha etütünün yapıldığı 2009 yılında bu yerleşmede sağlık ocağında 1 doktor, 1 hemşire ve 1 sağlık memuru görev yapmaktaydı.

2.2.3.1.2.b. Güzelbeyli

Güzelbeyli araştırma sahasının güneydoğusunda, Deveci dağının kuzeydoğu eteğinde, 980 m. yükseltiye sahip ova üzerinde kurulmuştur. İlçe merkezine 27 km mesafede bulunan yerleşme, Karakuzu, Gölcük, Alibağı, Çakırcalı, Göçenli, Yaylakent, Kuruçay köyleri ile Ladik (Yozgat) ile komşudur.

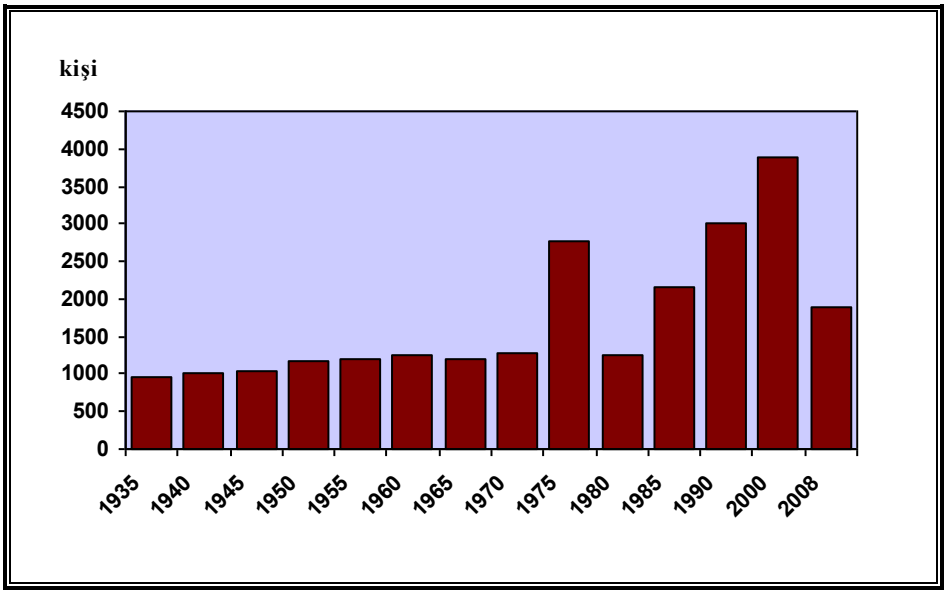
Eski adı ***Silis*** olan yerleşme 1976 yılında belediye olduktan sonra Güzelbeyli adını almıştır. Başkanla birlikte belediye personel sayısı 18'dir.

Sahadaki diğer belediye yerleşmeleri gibi Güzelbeyli'de 1975-1980 sayım döneminde yoğun bir şekilde göç vermiştir. 1975'te 2762 olan nüfusu 1523 kişi azalarak 1980'de 1239'a düşmüştür. 1980-1985 evresinde ise nüfusu artmış ve 1985 yılında nüfusu tekrar 2000'i aşarak 2158'e yükselmiştir. Daha sonra yerleşmenin nüfusu artmaya devam etmiştir 1990 yılında nüfus 2997'yi bulmuştur. 1992 yılında Zile'ye bağlı köy olan Temecük'ün Güzelbeyli'ye bağlanması 2000'li yıllara gelindiğinde adı geçen yerleşmenin nüfusunun artmasında etkili olmuştur. Temecük köyünün 1990 yılındaki nüfusu 490 idi. 2000 yıllarına gelindiğinde Güzelbeyli nüfusu 3891'i bulmuştur. 2008 yılı ADNKS sonuçlarına göre ise nüfus 2000 yılına göre Güzelbeyli'nin nüfusu 2009 kişi azalmış ve 1882'ye düşmüştür (Tablo 2.51 ve Şekil 2.18). Bu azalma göçten daha çok geçmişte Güzelbeyli'de yaşayan fiilî nüfus ile veriler arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Zaten bu durum araştırma sahasındaki tüm daimi yerleşmeler için söz konusudur.

Tablo 2.51. Güzelbeyli Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Dağılımı (1935-2008).

Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2008
Güzelbeyli	968	999	1036	1173	1208	1247	1203	1279	**2762**	1239	**2158**	**2997**	**3891**	1882
Artış/Azalış	--	31	37	137	35	39	-44	76	1483	-1523	919	839	894	**-2009**
Yıllık Artış %	--	0.6	0.7	2.5	0.6	0.6	-0.7	1.2	15.4	-16.0	11.1	6.6	2.6	-9.1

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 2.18. Güzelbeyli'de Nüfusun Yıllara Göre Gidişi.

Güzelbeyli belediyesinin Bahçelievler, İsmetpaşa, Silis, Temecük olmak üzere dört mahallesi bulunmaktadır. Toplam 240 hanenin bulunduğu yerleşmede Bahçelievler Mahallesi nüfusu en fazla olan mahalledir. Nüfusun önemli sosyal ve ekonomik göstergesi olan hanehalkı büyüklüğü açısından da Güzelbeyli'de oranlar araştırma sahasının ortalamasından yüksektir. Ortalama hane büyüklüğü 7.8 olan yerleşmenin İsmetpaşa Mahallesi'nde ise oranlar dahada yüksektir. İsmetpaşa Mahallesi'nde bu oran 10.2'yi bulmaktadır (Tablo 2.52)

Tablo 2.52. Güzelbeyli'de Mahallelere Göre Ortalam Hane Büyüklüğü.

	Mahalle Adı	Nüfus	Hane Sayısı	Ortalama Hane Büyüklüğü
Güzelbeyli	**Bahçelievler**	675	85	7.9
	İsmetpaşa	494	48	10.2
	Silis	237	33	7.1
	Temecük	476	74	6.4
	Toplam	**1882**	**240**	**7.8**

Kaynak: TÜİK ve Güzelbeyli sağlık ocağı verilerinden faydalanılarak hesaplanmıştır.

Hakim ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. Güzelbeyli halkının geçmişte kullandıkları iki yayla vardı. Kazancı ve Akkaya yaylaları. Bunlardan Kazancı yaylası 2 yıldır Çevre Orman Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen ağaçlandırma projesi nedeniyle kapalıdır. Önceden var olan meskenlerde yıkılmış, 2 yıldır halkın bu alandan

faydalanması yasaklanmıştır. Güzelbeyli'ye 12 km uzaklıktaki Akkaya yaylası bugün kasaba halkı tarafından kullanılan tek yayladır. Çamlıtepe mevkiinde 70 hanenin bulunduğu yaylaya mayısın ikinci haftası çıkılmaya başlanır. Yayladan iniş ise ekim sonlarını bulur. Yaylada 70 hane bulunmaktadır. Meskenlerin hepsi tek katlıdır. 10 tanesi modern yapıda, 10 tanesi 2 odalı, diğerleri tek odalıdır.

Camii, 3 cemevi, 1 ilköğretim okulu, Temecik Mahallesi'nde 5 yıllık eğitim verilen okul, tarım kredi kooperatifi, kütüphane, demiryolu istasyonu, jandarma bulunmaktadır. Tarım kredi kooperatifi kasabada 1952 yılında kurulmuştur ve bugün 1 personeli bulunmaktadır. Kütüphane ise 1993 yılında açılmıştır. Belediyeye ait olarak açılan kütüphane 1997 yılında Kültür Bakanlığı'na bağlanmıştır. 1 personelin bulunduğu kütüphanede 3738 demirbaş kitap bulunmaktadır.

Güzelbeyli ilköğretim okuluna taşımalı eğitim ile Alibağı, Belpınarı, Elmacık, Çamdere, Göçenli, Çakırcalı, Karabalçık, Kuruçay, Temecik, Armutalan, Yaylakent köylerinden öğrenciler gelmektedir. 12 dersliği ve 14 öğretmeni bulunan bu ilköğretim okulunda 2009-2010 eğitim öğretim yılında 109 kız, 111 erkek toplam 220 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu öğrencilerin 168 (84 kız, 84 erkek)'i taşımalı eğitimden faydalanmıştır. Kasabada bulunan bir diğer hizmet kurumu olan Güzelbeyli sağlık ocağında ise aynı yılda sadece 2 ebe görev yapmaktaydı. Daha çok enjeksiyon ya da bazı acil durumlarda kasaba halkı bu sağlık ocağından faydalanırken, zaten günlük gidiş geliş yapan araçlarında olması nedeniyle özellikle haftalık pazarında kurulduğu salı ve cuma günlerinde insanlar tedavi olmak için Zile Devlet Hastanesi'ni tercih etmektedir.

Güzelbeyli'de bulunan sayısı az olsada ticari işyerleri bulunmaktadır. 1 market, 2 bakkal, 2 kahvehane, belediyeye ait 1 fırın, 1 berber, 1 zahireci, 1 petrol istasyonu, 2 değirmen, 2 hızarhane, 2 ototamircisi faaliyet göstermektedir. Bu ticari işyerleri özellikle Temecik Mahallesi Artova Caddesi'nde yoğunluk kazanmaktadır. Yine İsmetpaşa ve Bahçelievler mahallelerinde de işyerleri bulunmaktadır. Kasabanın pazarı bulunmamaktadır. Halkı pazar ihtiyacını Zile'den karşılamaktadır.

Güzelbeyli'de 2010 yılı itibariyle toplam 352 adet olan binaların % 51.4'ünü tek katlı binalar oluştururken, % 47.4'ünü iki katlı, % 24'ünü ise üç katlı binalar oluşturuyordu (Tablo 2.53). Modern binalar Bahçelievler mahallesinde yoğunluk kazanmaktadır.

Tablo 2.53. Güzelbeyli'de Binaların Kat Sayılarına Göre Dağılımı (2010).

Kat sayısı	Bina sayısı	Yüzdesi
Tek katlı	181	51.4
İki katlı	167	47.4
Üç ve daha fazla katlı	4	1.2
Toplam	352	100.0

Kaynak: Güzelbeyli Belediyesi kayıtlarından derlenmiştir.

Güzelbeyli-Zile arasında ulaşımda belediye'ye ait 2 otobüsten faydalanılmaktadır. Bu otobüslerden 1 tanesi her gün 7.00 ve 13.30'da Güzelbeyli'den Zile'ye 11.30-17.00 Zile'de Güzelbeyli'ye hareket etmektedir. Salı ve Cuma günleri Zile şehrindeki Pazar kurulmaktadır. Bu günlerdeki talep nedeniyle belediyenin diğer otobüsüde ek sefer yapmaktadır.

2.2.3.1.2. c. Yalınyazı

Araştırma sahasının güneyinde yer alan Yalınyazı, maşat ovada kurulmuştur ve yükseltisi ise 870 m'dir. Zile şehir merkezine uzaklığı 29 km olan Yalınyazı 1992 yılında belediye olmuştur. 2009 yılı itibariyle belediyenin çalışan personel sayısı başkanla birlikte 18 kişidir.

Yalınyazı'nın eski ismi *Maşat*'tır. Eski adı olan Maşat Meşhed'den gelmektedir. Buraya Horasan'ın başşehri Meşhed bölgesinden göçüp yerleşen Türkler, geldikleri yerin ismini yeni yerleşim yerlerine vermişlerdir.[223] Ancak bu isim 1962 yılında değiştirilmiştir. Günümüzde halk arasında hem maşat hem de Yalınyazı yaygın olarak kullanılmaktadır.

Halk tarafından *Höyük Tepe* olarak bilinen **Maşat Höyük**, Yalınyazının 1500 m batısında bulunmaktadır. 130'u aşkın çivi yazılı tablet ve anıtsal mimarlık eserlerinin keşfedildiği Maşat Höyükte MÖ 3000 senelerinde Eski Tunç Çağı, MÖ 2000 senelerinde Hitit Çağı, MÖ 1000 senelerinde Firig Çağının yaşandığı üç dönem tespit edilmiştir.

[223] Tahsin Özgüç, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları V. Dizi-Sayı38, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978, s.2.

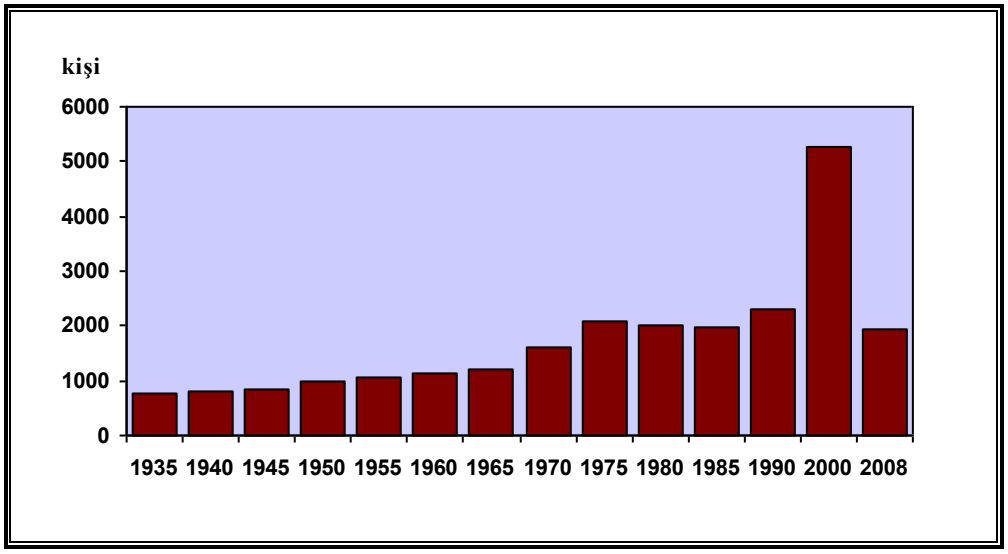
Yalınyazı'dan gerçekleşen göçlerde yurt dışına Almanya'ya 3 hane göç etmiştir. Yurt içinde ise göç daha çok İstanbul (300 hane), İzmir (100 hane), Ankara (50 hane) gibi büyük şehirlere olmuştur.

Yalınyazı'da nüfusun sayım dönemleri boyunca nüfus gelişimi incelendiğinden nüfusunun 1975'ten itibaren 2000'i geçtiği görülür. 1990'da 2313 olan nüfusu 2000 yılında 5275'e çıkmıştır. 2008 yılı itibariyle nüfusu 1946 kişidir (Tablo 2.54 ve Şekil 2.19).

Tablo 2.54. Yalınyazı'nın Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Dağılımı (1935-2008).

Yıllar	**1935**	**1940**	**1945**	**1950**	**1955**	**1960**	**1965**	**1970**	**1975**	**1980**	**1985**	**1990**	**2000**	**2008**
Yalınyazı	780	803	848	995	1069	1129	1224	1623	**2 085**	1994	1992	**2313**	**5275**	1946
Artış/Azalış	--	23	45	147	74	60	95	399	462	**-91**	-2	321	2962	**-3329**
Yıllık Artış %	--	0.6	1.1	3.2	1.4	1.1	1.6	5.6	5.0	-0.9	-0.02	3.0	8.2	-12.5

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 2.19. Yalınyazı'da Nüfusun Yıllara Göre Gidişi.

Yalınyazı'nın Aydınlar, Cumhuriyet, Hürriyet, Kızılca, Karşıyaka, Çiftlik olmak üzere altı mahallesi bulunmaktadır. Bunlardan Karşıyaka ve Çiftlik önceleri Zile ilçesine bağlı köy iken 57761 sayılı yasa 28.04.2008 tarihli İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün kararı ile Yalınyazı'ya bağlanmıştır. Toplam hane sayısı 373 olan yerleşmede aile büyüklüğü ise 5.2'dir (Tablo 2.55). Yalınyazı mahallelerinde en fazla nüfus Aydınlar Mahallesi'ndedir. 2008 yılı itibariyle bu mahallede 511 kişi

yaşamaktadır. Aydınlar Mahallesi, mahalleler arasında da aile büyüklüğü en fazla olandır. Aile büyüklüğü 7.3'tür. Nüfusu en az olan mahalle 207 kişinin yaşadığı Çiftlik, aile büyüklüğü en az olan mahalle ise 3.6 ortalama hane halkı büyüklüğüne sahip olan Kızılca Mahallesi'dir.

Tablo 2.55. Yalınyazı'da Mahallelere Göre Ortalama Hane Büyüklüğü.

	Mahalle Adı	Nüfus	Hane Sayısı	Ortalama Hane Büyüklüğü
Yalınyazı	**Aydınlar**	511	70	7.3
	Cumhuriyet	336	59	5.7
	Hürriyet	396	62	6.4
	Kızılca	266	74	3.6
	Karşıyaka	230	60	3.8
	Çiftlik	207	48	4.3
	Toplam	**1946**	**373**	**5.2**

Kaynak: TÜİK ve Yalınyazı sağlık ocağı verilerinden faydalanılarak hesaplanmıştır.

2 cami, 3 cemevi, 1 ilköğretim okulu, sağlık ocağı, jandarma, tarım kredi kooperatifi, ziraat teknisyenliği, 5 yıldır belediyenin işlettiği tohum eleme istasyonu, okulun, jandarmanın ve sağlık ocağının lojmanları bulunmaktadır.

1928 yılında eğitim öğretime başlanan Yalınyazı İlköğretim Okulu'nda 2009-2010 eğitim öğretim yılında 12 öğretmen görev yapmış, 91 kız, 119 erkek toplam 210 öğrenci öğrenim görmüştür. 13 dersliğin bulunduğu okula taşımalı eğitimle çevre köylerden öğrenciler gelmektedir. Aynı yıl Alıçözü, Kozdere, Salur, Kızılca, Çiftlik, Karşıyaka, Küçüközlü köylerinden 125 (55 kız, 70 erkek) öğrenci ilköğretim okuluna gelmiştir (Fotoğraf 2.7).

Fotoğraf 2.7. Yalınyazı İlköğretim Okulu'ndan Bir Görünüm.

Yalınyazı'da yakın köylerin ve kasaba halkına sağlık hizmetlerinin yürütülmesine olanak sağlayan 1 doktor, 1 hemşire, 2 ebe, 1 sağlık memuru toplam 5 kişinin görev yaptığı Yalınyazı Sağlık Ocağı kasabanın diğer kamu kuruluşudur.

Yalınyazı'ya 18 km uzaklıkta Yavhasan tepesi mevkiinde yalınyazı halkı tarafından kullanılam Akdoğan yaylası bulunmaktadır. Sahada yaylaya çıkış 15 mayısta başlamakta 15 ağustostan sonra ise yayladan iniş başlamaktadır. Akdoğan yaylasına 2009 yaz ayında 20 aile çıkmıştır. Bu yaylada çadır meskenler bulunmaktadır. Her çadırın içerisinde suyu vardır. Kanalizasyon bulunmamaktadır. Hayvancılık amaçlı çıkılan yaylada 2009 yaz ayında 500 küçükbaş, 250 büyükbaş hayvan bulunurken, yaylada hayvanlar içinde ayrı çadırlar kurulmaktadır.

Yalınyazı'da bulunan ticari işyerleri ise şöyledir: Biri özel, diğeri belediyeye ait 2 un fabrikası (belediyeye ait olan 2007, Celal Karan'a ait olan 1992 yılında açılmıştır, 7 bakkal, 6 kahvehane, 1 kasap, 2 fırın, 2 berber, 1 zahireci 2 petrol istasyonu, 2 oto tamirci, 1 tanesi belediyeye ait 2 hızarhane. Ticari işyerleri Atatürk Caddesi'nde, Hürriyet ve Cumhuriyet mahallelerinde yoğunlaşmaktadır.

Yalınyazı'da pazar günleri pazar kurulmaktadır. Hürriyet Mahallesi'nde kurulan bu haftalık pazar, yakın çevredeki Alıçözü, Boldacı, Kozdere, Turgutalp, Salur,

Küçüközlü, Üçkaya, Çiçekpınarı, Reşadiye, Güblüce ve Taşkıran köyleride faydalanmaktadır.

Yalınyazı'da modern yapılar Cumhuriyet, Hürriyet ve Aydınlar mahallesinde yoğunluk kazanmaktadır. Evler çoğunlukla iki katlıdır. 2010 yılı itibariyle toplam 250 adet olan binaların % 91'ini iki katlı binalar oluştururken, % 8.3'ünü tek katlı, % 0.7'sini ise üç ve katlı binalar oluşturuyordu (Tablo 2.56). 3 katlı sadece 4 bina bulunmaktadır.

Tablo 2.56. Yalınyazı'da Binaların Kat Sayılarına Göre Dağılımı (2010).

Kat sayısı	Bina sayısı	Yüzdesi
Tek katlı	50	8.3
İki katlı	550	91
Üç katlı	4	0.7
Toplam	604	100

Kaynak: Yalınyazı Belediyesi kayıtlarından derlenmiştir.

Yalınyazı- Zile arasında ulaşım sorunu yoktur. Belediye'ye ait 1 otobüs, 2 yarım otobüs, 1 transit minübüs bulunmaktadır. Transit minübüs gerekirse ek sefer ya da acil hastalar için ambulans olarak kullanılmaktadır. Otobüs hafta sonları hariç her gün Zile'ye gidip gelmektedir. Yarım otobüs ise öğrenci servisi olarak kullanılmaktadır. Yine ulaşımda insanlar kendi taşıtlarında da faydalanmaktadır.

2.2.3.1.2. d. Yıldıztepe

Araştırma sahasının güneydoğusunda alüvyal dolgulu çöküntü ovası olan Boztepe ovasında 780 m. yükseltide kurulmuştur (Fotoğraf 2.8). İlçe merkezine 17 km uzaklığındaki Yıldıztepe'nin Saray, Yeni, Alayurt olmak üzere üç mahallesi bulunmaktadır. Alayurt 2007 yılına kadar Zile ilçesine bağlı köy iken bu tarihten sonra Yıldıztepe'ye bağlı mahalle yerleşmesi haline gelmiştir.

Eski adının ***Gırgıriye*** olduğu daha sonra ***Yeni Müslüman, Yeğin Müslüman*** tekrar ***Yeni Müslüman*** olarak değişikliğe uğradığı bilinmektedir.[224] Daha sonraları Yerleşmenin 3 kmuzağından geçen Boztepe Tren İstasyonun adını almış ve ***Boztepe*** ismi kullanılmıştır. 1972 yılında belediğe olan yerleşmenin ismi en son ***Yıldıztepe***

[224] Zile İlk Yıllığı, *Zile 1994*, Zile Kaymakamlığı, Kale Ofset Matbaacılık, Ankara, s.101.

olarak tekrar değiştirilmiştir. Ancak günümüzde Zile halkı tarafından Boztepe ismi daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 2.8. Yıldıztepe'den Genel Bir Görünüm.

Sayım dönemleri itibariyle Yıldıztepe'nin nüfusu incelendiğinde 1935'te 866 olan nüfusunun 2008 yılında 1766'ya yükseldiği görülür. Buna göre 1935-2008 yılları arasında yerleşmenin nüfusu artmıştır. Sahadaki diğer belediyelerde olduğu gibi Yıldıztepe'de de 1975'e kadar nüfus küçük salınımlarla artmıştır. 1975-1980 sayım dönemlerinde ise başta İstanbul olmak üzere gerçekleştirilen göçlerle nüfusu 662 kişi gerileyerek 1980 sayımında nüfusu1830'a gerilemiştir. 1980 sonrası tekrar artmaya başlamış ve yerleşmenin nüfusu 2000 yılında 4114'ü bulmuştur (Tablo 2.57 ve Şekil 2.20).

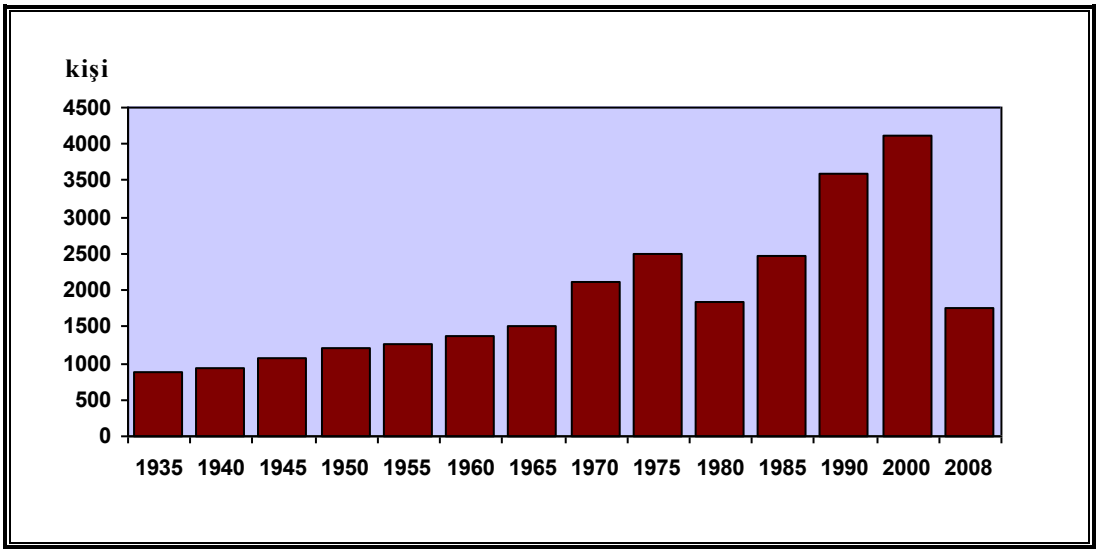
Yıldızyepe'de hem 1950-1955 hem de 1975-1980 sayım dönemlerinde yurtiçine ekonomik nedenlere dayanan göçler yaşanmıştır. 1960 sonrasında azda olsa yurtdışına da göçler olmuştur. 2010 yılında adı geçen yerleşmede yurtdışında bulunan 7 kişi vardır. Bunlardan 6'sı Libya'da, 1'i ise Rusya'da çalışmaktadır. Yurtdışından emekli olup gelenlerde bulunmaktadır. Bunlar toplam 5 hanedir. Bu ailelerin 4 tanesi Almanya'dan, 1'i Hollanda'dan dönmüştür.

Yıldıztepe araştırma sahasında 2000 nüfus kriterine en erken sahip olan yerleşme olmuştur. 1970 yılında nüfusu 2000'i aşmış, 1972 yılında belediye olmuştur. 2009 yılı itibariyle belediye başkanıyla birlikte 22 kişi çalışıyordu.

Tablo 2.57. Yıldıztepe Kasabası Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Dağılımı (1935-2008).

Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2008
Yıldıztepe	866	944	1065	1200	1270	1370	1501	**2120**	**2492**	1830	**2469**	**3597**	**4114**	1766
Artış/Azalış	--	78	121	135	70	100	131	619	372	**-662**	639	1128	517	**-2348**
Yıllık Artış %	--	1.7	2.4	2.4	1.1	1.5	1.8	6.9	3.2.	-6.2	6.0	7.5	1.3	-10.6

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 2.20. Yıldıztepe'de Nüfusun Yıllara Göre Gidişi.

Yıldıztepe'de 2008 yılı itibariyle 311 hane bulunmaktadır. Yerleşmenin ortalama hane büyüklüğü ise 5.8'dir (Tablo 2.58). Mahallerle içinde en kalabalık nüfus Saray mahallesinde yaşar, Saray mahallesinin nüfusu 2008 yılında 855 idi. Saray mahallesi aynı zamanda ortalama hane büyüklüğü de en fazla olan mahalledir. Bu oran saray mahallesinde 6.6 idi. Hem nüfusu hem de ortalama hane büyüklüğü en az olan mahalle ise Alayut'tur. Alayurt'un nüfusu 215, ortalama hane büyüklüğü ise 3.2 kişidir.

Yıldıztepe'de daha çok ekip biçme ve hayvancılık yapılmaktadır. Ovalık arazisinde tarla tarımı yaygın olarak yapılmaktadır. Boztepe ve Belkaya sulama barajlarına bağlı olarak sulama ihtiyacı çok olmasa da sebzecilik ve meyvecilik yaygın

değildir. Daha çok tarla tarımına dayanan buğday, arpa, nohut, mercimek ve şekerpancarı ekilmektedir.

Tablo 2.58. Yıldıztepe'de Mahallelere Göre Ortalama Hane Büyüklüğü.

Yıldıztepe	Mahalle Adı	Nüfus	Hane Sayısı	Ortalama Hane Büyüklüğü
	Saray	855	129	6.6
	Yeni	696	115	6.1
	Alayurt	215	67	3.2
	Toplam	**1766**	**311**	**5.8**

Kaynak: TÜİK ve Yılıdıztepe sağlık ocağı verilerinden faydalanılarak hesaplanmıştır.

Yıldıztepe'de hayvancılıkta son yıllarda sayısı azalmasına rağmen yaygındır. Geçmiş yıllarda hayvancılık açısından önemli olan Samanlı mezrasında 2010 yılında yalnızca 2 aile devamlı kalarak hayvancılık yapmışlardır. Yıldıztepe'ye 7 km uzaklıkta olan Samanlı mezrası belediyenin azalan nüfusunu artırmak amacıyla aldığı önlemler çerçevesinde saray mahallesine dahil edilmiştir.

Hayvan varlığı bakımından 2010 yılında 1010 büyükbaş, 150 küçükbaş, 12 tek tırnaklı, 100 fenni kovan, 15 kara kovan olmak üzere toplam 115 kovan arı kovanı bulunmaktadır. Arıcılığın yaygın olduğu yerleşme araştırma sahasında Kazıklı köyünden sonra en fazla arıcılığın yapıldığı yer durumundadır.

Yıldıztepe'de bulunan ticari işyerleri ise şöyledir: 5 bakkal, 1 kahvehane, 1 berber, 2 petrol istasyonu, 2 un değirmeni, belediyeye ait tarım aletlerinin tamiratının yapıldığı 4 kaynak dükkânı ve 1 ekmek satış dükkanı bulunmaktadır. Yine işletmesi belediyeye ait yemekhane ve düğün salonu da bulunmaktadır. Bu işyerlerinin çoğu Yeni Mahalle'dedir. Yıldıztepe'de pazar kurulmamaktadır. Halk ihtiyaçlarını Zile şehrinden karşılamaktadır.

3 cami, 1 ilköğretim okulu, 1 sağlık ocağı, tarım kredi kooperatifi de yerleşmedeki kamu kuruluşlarını oluşturmaktadır. 14 dersliği bulunan Yıldıztepe İlköğretim Okulu'nda 2010 yılı itibariyle 14 öğretmen görev yapmaktadır. 2009-2010 eğitim öğretim yılında bu okulda taşımalı eğitimle Taşkıran ve Üyük köylerinde gelen 35 (17 kız, 18 erkek) öğrenciyle birlikte toplam 258 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu öğrencilerin 146'sı kız, 112'si ise erkektir.1975 yılında açılan Yıldıztepe sağlık

ocağında 2010 yılı itibariyle 1 doktor, 1 ebe, 1sağlık memurundan oluşan toplam 3 kişi görev yapıyordu.

Yıldıztepe'de meskenlerin çoğunluğu kargir evler oluşturmaktadır. Son yıllarda yaygınlaşan betonarme modern binalar çoğunlukla saray mahallesinde bulunmaktadır. Çok katlı binalar yaygın ise değildir. Yıldıztepe'de 3 katlı yalnızca 5 bina bulunmaktadır. Bu üç katlı evler Zile caddesindedir. Adı geçen yerleşmede 2010 yılı itibariyle toplam 314 adet bina bulunuyordu. Bu binaların % 55.4'ünü iki katlı binalar oluştururken, % 42.7'sini sini tek katlı, % 1.9'unu ise katlı binalar oluşturuyordu (Tablo 2.59).

Tablo 2.59. Yıldıztepe Kasabasındaki Binaların Kat Sayılarına Göre Dağılımı (2010).

Kat sayısı	Bina sayısı	Yüzdesi
Tek katlı	134	42.7
İki katlı	174	55.4
Üç ve daha fazla katlı	6	1.9
Toplam	314	100.0

Kaynak: Yıldıztepe Belediyesi kayıtlarından derlenmiştir.

Yıldıztepe- Zile arasındaki ulaşımda belediyeye ait 1 otobüs, 1 minibüs kullanılmaktadır. Ancak yerleşme Zile'ye yakın olduğundan insanlar çoğunlukla kendi taşıtları ile Zile'ye gidip gelmektedir.

2.2.3.1.3. Mahalle Yerleşmeleri

Yerel yönetimlerde, köy muhtarlığının bulunduğu yerleşim birimini merkez olarak isimlendirirken, birbirinden ayrı yerleşim birimlerinden oluşan köylerin ise eğer ayrı kurulan diğer yerleşim biriminin muhtarlığı varsa mahalle, muhtarlığı olmayan ve köyün uzağında kurulmuş diğer yerleşim birimlerinin ise mezra olarak isimlendirildiği görülmektedir.[225]

Zileilçesindeki mahalle yerleşmeleri geçici yerleşmelerin zamanla devamlı yerleşmelere dönüşmesiyle oluşmuştur. Çeşitli alt yapı hizmetlerinin götürülmesi bu

[225] Harun Tunçel, "Mezra Kavramı ve Türkiye'de Mezralar", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 5, Ankara 1996, s. 76-77.

yerleşmelerinin zamanla büyümesine, buraların devamlı oturulan oturulan mahalle yerleşmelerine dönüşmelerine sebep olmuştur.

Zile ilçesinde ayrı muhtarlığı bulunmayan köyün uzağında kurulmuş olan mahalle yerleşmeleri yerel yönetimler ve yöre halkı tarafından mezra olarak isimlendirilmektedir. Ancak mezra olarak isimlendirilen bu yerleşmeler bugün sürekli oturulan köye bağlı mahalle durumundadır. Araştırma sahasında 15 köye bağlı 15 mahalle bulunmakta ve toplam 196 hane bulunmaktadır (Tablo 2.60). Bu mahallelerden en fazla hane bulunduran Ağcakeçili köyünün Dadıkkarı Mahallesi'dir. Dadıkkarı Mahallesi'nde 36 hane bulunmaktadır. En az hane sayısı ise 3 hanenin yaşadığı Derebaşı köyünün Karadere Mahallesi'dir.

Tablo 2.60. Zile İlçesinde Mahalle Yerleşmelerinin Köylere Göre Dağılımı

Köy	Mahalle	Hane Sa.	Köy	Mahalle	Hane Sa.
Binbaşıoğlu	Ilıca	7	**Ede**	Kızılüzüm	23
Ütük	Aşağı mahalle	5	**Güblüce**	Çivili	13
Kuzalan	Akağaç	5	**Yapalak**	Cellokışla	15
Saraç	Fırtıman	6	**Akkılıç**	Irmak	14
Küçükkarayün	Fırıncık	30	**Ağcakeçili**	Dadıkkarı	36
Derebaşı	Karadere	3	**Yücepınar**	Ciğerbağı	10
Kazıklı	Karıköy	5	**Kepez**	Şeyhahmet	20
Koçaş	Küçük Bultu	4	**Toplam**		196

Kaynak: İlçe Özel İdare verileri ve yerinde yapılan gözlemlerden derlenmiştir.

Zile ilçesindeki mahallelerin bağlı bulundukları köylere uzaklığı çok fazla değildir. En fazla uzaklık 3 km'dir. Bağlı olduğu köye 3 km mesafede olan dolasıyla mahalle köy arasındaki mesafenin en fazla olduğu köyler Akağaç, Ciğerbağı, Karadere, Kızılüzüm, Şeyhahmet ve Uzunköy mahalleleridir. Yine İlçe merkezine en uzak mahaller 40 km mesafe ile Ciğerbağı Mahallesi iken, en yakın mahalle 3 km uzaklığıyla Fırtıman Mahallesi'dir (Tablo 2.61). Mahallelerden Aşağımahalle, Fırıncık, Irmak, Karadere ve Şeyhahmet mahallelerinin yolları standartı iyi devlet yolu ve asfalttır. Ancak Akağaç'ın 21 km, Ciğerbağı'nın 16 km, Cellokışla'nın 9 km yolu stabil yoldur.

Tablo 2.61. Zile İlçesi Köylerine Bağlı Mahallelerin Yol Durumu.

Mahallenin Adı	Bağlı Köye Uzaklığı (km)	İlçe Merkezine Uzaklığı (km)	TCK Yolu (km)	İmar Müd. Yol Standardı	
				Asfalt (km)	Stabil. (km)
Akağaç	3	33	-	12	21
Aşağımahalle	-	14	12	2	-
Cellokışla	1	33	24	-	9
Ciğerbağı	3	40	24	-	16
Çivili	2	34	29	2	3
Kızılüzüm	3	12	9	-	3
Fırıncık	-	17	14	3	-
Fırtıman	2	3	-	2	1
Ilıca	1	23	18	4	1
Irmak	1	36	35	1	-
Karadere	3	8	8	-	-
Karıköy	1	33	30	-	3
Kızılüzüm	3	12	9	-	3
Şeyhahmet	3	12	-	12	-
Küçük Bultu	3	28	20	5	3

Kaynak: İlçe Özel İdare verilerinden derlenmiştir.

2.2.3.2. Geçici Kır Yerleşmeleri

2.2.3.2.1. Yayla Yerleşmeleri

Beşeri coğrafya terimi olarak ise, yayla sözcüğü, "*yazın çıkılıp yerleşilen yüksek ve serin yer, bir geçici yerleşme şekli, yaz mevsimi boyunca ahır ve hayvanlarını beslemek ve bazılarında tarım yapmak için yararlanılan ekonomik faaliyeti"* ifade etmektedir.[226]

Yayla, göçebe ve yarı göçebelerle, köylerin ekonomik faaliyet alanı olup, bu ekonomik faaliyetlerde öncelikli hayvancılık yapılmakla birlikte tarımsal faaliyetlerinde yapıldığı alanlardır. Ayrıca yaylalar, kasaba ve şehirlerde yaşayan insanların da sosyal amaçlar için kullandıkları ya da yararlandıkları yerdir.[227] Yayla yerleşmelerini ve yaylacılığı ortaya çıkaran en önemli faktör, yaylaların özellikle kırsal yerleşmelerin yararlandıkları bir geçim alanı olmasıdır.[228]

---

[226] Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, s. 266.
[227] Mehmet Somuncu, *Aladağlar-Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma,* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2005, s. 24.
[228] Mehmet Zaman, "Tonya İlçesinde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:3, Erzurum 2000, s. 225.

Yayla yerleşmelerinde yaylacılığın devamlılığını sağlayan yaylaların fonksiyonları bir veya birden fazla olabilirler. Ülkemizdeki belli başlı yaylacılık fonksiyonları; hayvancılık fonksiyonunu ön plana çıkan yaylalar, ekip-biçme, ekip-dikme fonksiyonları ön plana çıkan yaylalar, pazar fonksiyonu ön plana çıkan yaylalar, sayfiye-rekreasyon fonksiyonu ön plana çıkan yaylalar şeklinde sıralanabilir.[229] Bilindiği üzere son yıllarda ülkemizin güneyindeki yaylalar başta olmak üzere, pek çok yayla yazın dinlenmek ve serinlemek amacıyla birer rekreasyonel faaliyet sahası olarak kullanılmaya başlanmıştır.[230]

Ülkemizde pek çok yayla alanında buralarda sürdürülen faaliyetler önceki kuruluş amaçlarına değişim sürecine girmiştir. Ya da bazı yaylalar yeni kazandıkları fonksiyonlarla büyümüşlerdir. Ülkemizdeki yaylalar kullanım şekline göre de *geleneksel*, *geleneksel-rekreasyonel* ve *dinlenme-turizm* amaçlı olmak üzere üç grupta incelenebilirler. Geleneksel ve rekreasyonel yaylacılık faaliyetleri büyük oranda birbirine benzese de yaylaların amaç, kullanım, konutları ile yaylada kalış süresi farklılıklar göstermektedir. Bu grup yaylalara çıkanlar daha çok bunaltıcı-sıcak havadan uzaklaşmak ve dinlenmek için gelmektedir.[231]

Araştırma sahasında yaylacılık faaliyetinde hayvancılık ön plandadır. Yine son yıllarda dinlenmek amaçlıda kullanılmaktadır. Yaylacılık takvimi ise iklim koşullarına bağlı olarak az da olsa farklılık göstermekle birlikte yaylalara genellikle mayıs sonu ya da haziran başında çıkılmakta, eylül sonu ya da ekim başlarında dönülmektedir.

Araştırma sahasında yaptığımız anket ve mülakatlara göre, 2010 yılında 22 yaylada 313 aile yaylacılık faaliyetine katılmıştır. Buna göre her ailenin ortalama 3 kişi olduğu düşünüldüğünde yaylacılık faaliyetine katılan toplam nüfusun 939 kişi olduğu kabul edilebilir (Tablo 2.62 ve Fotoğraf 2.9)

---

[229] Serhat Zaman, *Fonksiyonel Değişim Sürecinde Antalya Beydağları Yaylaları.* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 967, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 125, Araştırmalar Serisi No: 50, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2007, s.17-18.

[230] Halil Koca, *Rekreasyonel Amaçlı Bir Yayla Yerleşmesi: Gözne*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1989, s.69.

[231] Bayram Çetin, "Alan Yaylasında (Kırıkhan-HATAY) Fonksiyonel Değişimin Coğrafi Özellikleri". *Doğu Coğrafya Dergisi,* Sayı:27, Erzurum 2012, s.132.

Tablo 2.62. Zile İlçesindeki Yerleşmelerin Yaylaları ve Bu Yaylalardan Faydalanan Aile Sayıları.

Yaylaya Çıkan Köy ve Kasabalar	Yaylalar	Aile Sa.	Yaylaya Çıkan Köy yada Köyler	Yaylalar	Aile Sa.
Karakuzu	Alan	30	Karşıpınar	Karahoca	20
	Evkaya	1	Yıldıztepe	Samanlı	20
Göçenli	Elmalı	10	Kireçli	Donaşa	8
Karabalçık	Bektaş	10		Kamışcık	4
Güzelbeyli	Kazancı	-		Ardınıç Kah	4
	Akkaya	40	Evrenköy	Saray	8
Kuruçay	Kuruçay	2		Kuşdemir	9
Boldacı	Boldacı	50		Çat	12
Alıçözü	Kazın	15		Yukarı	11
Kozdere	Yoncapınar	30		Küçükdeveci	4
Küçüközlü	Hanözü	25	**Toplam**		313
Yalınyazı	Akdoğan				

Kaynak: Arazide yapılan anket ve mülakatlar.

Araştırma sahasında yaylacılık faaliyeti eski önemini kaybetmiştir. Evrenköy'ün önceleri kullanılan Maltepenin Böğrü, İnceboyun, Kurbanpınarı yaylaları günümüzde kullanılmamaktadır. Yine Güzelbeyli Belediyesi Kazancı yaylası 2 yıldır Çevre Orman Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen ağaçlandırma projesi nedeniyle kapalıdır. Önceden var olan meskenlerde yıkılmış, 2 yıldır halkın bu alandan faydalanması yasaklanmıştır.

Fotoğraf 2.9. Samanlı Yaylasından Bir Görünüm.

Sahadaki Saray yaylası, bazı hizmetlerden faydalanmak isteyen yöre halkının isteği, nüfus kaybeden belediyenin bu statüsünü korumak isteği nedeniyle çevre yerleşmeleri nüfusuna katma isteği gini nedenlerle Yıldıztepe belediyesine bağlı mahalle yerleşmesi olmuştur. İdari olarak mahalle olan bu yerleşme fonksiyonel bakımdan hâlâ bir yayla yerleşmesidir.

Daha öncede belirtildiği gibi araştırma sahasında yaşanan göç ve kırsal kesimdeki ailelerin birincil ekonomik uğraşının ekip biçme olması yaylacılık faaliyetine katılanların sahada giderek azalmasına sebep olmaktadır. Genç nüfusun azaldığı köylerde hayvancılık faaliyetiyle uğraşanlar ve hayvan sayıları da azalmıştır. Az sayıda hayvanlar için köy mera alanlarına yeterli gören pek çok aile yaylaya çıkmayı zahmetli bulmaktadır. Yaşlılar alışkanlıkları gereği ya da dinlenme amaçlı yaylalara az sayıda aile kendi ihtiyaçları karşılamaya yönelik yaylacılık faaliyetine katılmaktadır

Kuruçay köyü halkı tarafından Kuruçay yaylasındaki 2 aile kullanılan yaylada 2 aile, Kozdere köyü halkı tarafından kullanılan Yoncapınar yaylasında 30 hane çadırda kalmaktadır. Boldacı köyü halkı tarafından kullanılan Boldacı yaylasında ise yaylada 50 aileden 40 hane evde 10 hane ise çadırda kalmaktadır. Diğer bütün yaylalarda ise çoğunluğu modern olmayan ev ve eklentileri görülmektedir.

Araştırma sahasındaki yayla meskenlerinini çoğu tek katlıdır. Temel yapı gereci olarak ise çevreden kolayca temin edilen malzemeler kullanılmıştır. Meskenler köy meskenlerimde olduğu gibi kerpiç bir ise kısmı tuğla malzemeden yapılmıştır. Araştırma sahasında daha eski zamanlarda inşa edilmiş taş malzeme ile yapılmış meskenlerde bulunmaktadır. Yine taş malzeme meskeni nemden korumak için bazı evlerin temelinde kullanılmıştır. Taş malzemede bağlayıcı malzeme olarak toprak ve çimento harcı tercih edilmiştir. Yayla meskenlerinin çatısında en çok kiremit malzeme ile kırma ve beşik çatılıdır. Ancak ailelerin ekonomik durumlarına göre sac örtüyü de tercih ettikleri görülmektedir (Fotoğraf 2.10 ve Fotoğraf 2.11).

Fotoğraf 2.10. Karakuzu Alan Yaylasından Bir Görünüm (1300 m).

Fotoğraf 2.11. Saray Yaylasında Kiremit ve Sac Örtülü Evlerden Görünüm

Yayla yerleşmelerindeki ahır ve danalıkların duvarları yakın çevreden toplanmış taşlarla çevrili, çatısı ise kiremit ya da sac örtülüdür. Duvarlardaki taşların bağlayıcı maddesi ise yine çevredeki topraklarla hazırlanmış çamur harçlarıdır. Araştırma sahasında hemen her aileye ait çalman denilen (hayvancılıkla uğraşan bazı köylerde de aynı isimle aynı ekleti bulunmaktadır), hayvanların, geceleri sabahladığı üzeri açık eklentiler bulunmaktadır. Çevreden temin edilen ağaçların çeşitli kalınlıktaki dallarının

çiviyle çakılmak suretiyle çit şeklinde örüldüğü giriş kapısının da bulunduğu eklentilerdir. Bunlar bazen ahır ve danalıkların bitişiğinde bulundukları gibi, tek başına inşa edilmişte olabilmektedir. Sahadaki yayla yerleşmelerinin çoğunluğunda ahır ve çalmanlar evlerin biraz uzağında bulunmaktadır (Fotoğraf 2.12).

Fotoğraf 2.12. Evrenköy Yukarı Yaylada Konut Eklentisi Çalman ve Danalıktan Bir Görünüm.

2.2.3.2.2. Mezraa Yerleşmeleri

ERİNÇ'e göre, *tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı, ekonomik açıdan köye bağlı ve köyün çevresinde yer alan, köyün tarım hayatını destekleyen geçici yerleşmeler* mezra olarak adlandırılmaktadır.[232] Sahamızdaki mezralar köyün uzağında uygun tarım alanları ve meralardan faydalanmak amacıyla ortaya çıkmıştır.

Araştırma sahasındaki mezraa yerleşmeleri geçmisteki önemlerini yitirmis yerlesme sekilleri olup sayıları zaman içinde azalmıştır. Bazıları sahadaki göçten etkilenirken bazıları devamlı yerleşim yerlerine dönüşmüştür. Çalışma sahasında 2010 yılı itibariyle tespitlerimize göre 4 mezra yerleşmesi bulunuyordu. Bu mezralardan faydalanan hane sayısı toplam 13 idi (Tablo 2.63).

[232]Sırrı Erinç, *Doğu Anadolu Coğrafyası,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No:572, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:15, İstanbul 1953, s.38.

Tablo 2.63. Zile İlçesinde Mezra Yerleşmelerinin Köylere Göre Dağılımı.

Köy	Mezra	Hane Sa.	Köy	Mezra	Hane Sa.
Ağılcık	Sorguncuk	2	**Çeltek**	Honar	5
Kuzualan	Akağaç	2	**Bayırköy**	Kışla	4
Toplam					13

Kaynak: Arazide yapılan anket ve mülakatlar.

Sahadaki mezra yerleşmelerinden Çeltek köyüne bağlı Honar mezrası günümüzde 5 ailenin oturduğu, hem ekip-biçme hemde hayvancılık faaliyetiyle uğraşılan bir yerleşmedir (Fotoğraf 2.13). Çeltek köyüne yaklaşık 3 km uzaklıkta bulunan mezranın köyle asfalt yolla oldukça yakın düzgün yolu bulunmaktadır. Mezranın elektriği mezcuttur. Mezradaki meskenler diğer kırsal yerleşmelerde olduğu gibi yakın çevreden sağlanan malzemelerden yapılmıştır. Mesken yapımında zeminde taş malzeme kullanılmıştır. Meskenlerin ve ek yapıların hepsi kerpiç malzemeden yapılmıştır. Çetıları ise *beşik çatı* sistemiyle yapılmıştır. Çatı örtü gerecinde de saha genelinde olduğu gibi kiremit tercih edilmiştir. Mezradaki evlerin iki tanesi 2 katlı diğerleri ise tek katlıdır. Wc ve banyo evlerin içinde bulunmaktadır. Ahır, samanlık, ambar gibi ek yapılar evlerin yakınında bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.13. Çeltek Köyü Honar Mezrasından Bir Görünüm.

Sahadaki bir diğer mezra yerleşmesi Kuzalan köyü, Akağaç mezrasıdır. 9 meskenin bulunduğu mezrada 2010 yılı itibariyle yanlızca 2 hane bulunuyordu. Mezrada hayvancılığın yanı sıra, buğday ve fiğ üretimi baştan olmak azda olsa kendi ihtiyaçlarına yönelik sebze üretimi de yapılmaktadır. Meskenlerin 7'si iki katlı diğerleri tek katlı olup kerpiç malzemeyle yapılmıştır. Beşik çatılı olan evlerde yine çatı örtü malzemesi olarak kiremit kullanılmıştır.

Bayırköyün Kışla mezrası, Ağılcık köyünün sorguncuk mezraları sahamızdaki diğer mezra yerleşmeleridir. Bunlardan Sorguncuk mezrasında 7 mesken bulunmaktadır. Ancak günümüzde burada ekonomik faaliyette bulunan 2 kalmamıştır. Kışla mezrası ise Bayırköyün eski yerleşim yeridir. Bazı aileler burada kalarak hayvancılık ve diğer tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktadırlar. Buradaki meskenler köy meskenlerin farklı değildir. Oda sayıları 4 ve daha fazla olan evlerin geneli 2 katlıdır. Evlerde ve ek yapılarda kullanılan malzeme ve çatı örtü malzesi yöre geneliyle aynı olup yalnızca mezradaki iki ahırın üzeri sacla örtülüdür.

2.2.3.2.3. Çiftlik Yerleşmeleri

Çiftlikler, ekilmeye ve her türlü evcil hayvan yetiştirmeye müsait olup çiftlik sahibi ve orada çalışanların oturmaları için evleri bulunan geniş tarım işletmeleridir.[233] Yapılan ekonomik faaliyetin türüne bağlı olarak çeşitlenen eklentileriyle birlikte birkaç ev ve eklentisi de yerleşme çekirdeğini oluşturur.

Araştırma sahasındaki çiftlik yerleşmelerinde hem ekip biçmeye dayalı hemde hayvancılığa dayalı ekonomik faaliyetler birlilkte yapıldığı yerleşmeler olmakla hayvancılık faaliyetlerinin ön plandadır. Eklentileri daha çok samanlık, ağıl ve ambarlardan oluşur.

Çalışma sahasında 2 çiftlik yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlar; Eminbey ve Kenanbey çiftlikleridir. Süleymaniye köyü sınırları içerisinde yer alan *Eminbey çiftliği* hem tarımsal faaliyetlerin hem de hayvancılığın bir arada yapıldığı bir yerleşmedir. Adını kurucusundan alan yerleşmede, aynı soyadı taşıyan iki aile yaşamaktadır. Çiftlik, Süleymaniye köyüne stabilize bir yolla bağlanmakta ve ulaşım burada yaşayanların kendi imkanlarıyla sağlanmaktadır. Çiftlikte hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra ekip-

[233] Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, s. 302.

biçmeye yönelik yem bitkileri üretimi de yapılmaktadır. Geçmiş yıllarda kurbanlık için besiciliğin yapıldığı ve hayvan sayısının daha fazla olduğu Karacaali çiftliğinde, son yıllarda hayvan sayısı azalmıştır. Çiftlikte birisi iki katlı olmak üzere iki ev ve hayvan barınakları, samanlık, tandırevi, buğday ambarı gibi eklentiler yer almaktadır.

Nato yolu üzerinde bulunan *Eminbey çiftliği,* hayvancılık faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Hayvancılık faaliyetlerinin ticari amaçlı yapıldığı çiftlikte, sadece çalışan aile kalmaktadır. Çiflikte iki katlı bir ev ve samanlık, hayvan barınaklarından oluşan eklentiler bulunmaktadır.

2.2.3.2.4. Bağ Evleri

Diğer adı asma olan üzüm meyvasının coğrafi yayılış alanı çok geniştir. Kuzey yarımkürede Türkiye'nin içinde bulunduğu 35° ila $50\text{-}52^o$ kuzey paralelleri arasında da yer yer geniş bağ tarım alanlarına rastlanır.[234] Tokat ili yöresel özellikleri ve narince üzüm çeşidi nedeniyle önemli üzüm üretimi yapılan illerden biridir. Sahanın geçit iklimi hem sofralık hem de şaraplık üzüm yetiştiriciliğine olanak tanımaktadır. Tokat yöresi bağlarında 44 üzüm çeşiti tespit edilmiştir.[235] Tokat yöresinde bağcılığın yoğun olarak yapıldığı ilçelerden biriside Zile dir.

Anadolu da olduğu gibi Zile'de de doğal çevre şartlarının uygunluğu nedeniyle bağcılık çok eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Bağcılık bugün eski önemini kaybetmiştir. Ancak bu bağların Zile'de bulunan pekmez fabrikasının hammaddesi olması, yerel tüketimde asma yaprağı, sirke, cevizli sucuk gibi ürünlere talep olması, dinlence alanı olması günümüzde az da olsa önemini korumasına sebep olmuştur.

Zile'nin özellikle üzümleri ve asma yaprakları Zile, Turhal ve Tokat'ın haftalık pazarlarında ticarete olanak vermektedir. Bu üzüm ve yapraklar özellikle Zile'nin kuzeyinde bulunan bağlar batıdan doğuya doğru; Hamzacık, Fena dere, Ulu kavak, Dere boğazı, Üvez bağları, Şehir bağları, Arap bağları, Cehrilik, Meydanlık, Kisbaşı, Çakırkaya, Karadini, Kışla, Azarya isimleyle anılan bağlardan ve pek çok köyün bağından sağlanmaktadır. Zile bağı yapraklarının toplandığı dönemlerde Tokat'taki

---

[234]Doğanay, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası I*, s.269.

[235]Rüştü Karaman, vd., *Kelkit Havzasında (Tokat-Erzincan) Bağların beslenme durumu ve Yörede Bağcılığın Gelişmesi İçin Öneriler,* Zile Ticaret Borsası Kültür Yayınları, Detay Yayıncılık, Ankara 2007, s.2.

yaprak salamura yapan ticarethaneler toptan yaprak almak için Zile'ye gelmektedir. Pekmezi ile meşhur olan Zile'de bağcılık faaliyetine bağlı olarak bağ evleri oldukça yaygındır.

Zile ilçesinde yaşanan göç bağcılığı da olumsuz etkilemiştir. Bağcılık budamadan hasata kadar oldukça uğraş gerektirmektedir. Hem şehir hem de kırsal alandaki nüfus kaybı bağla uğraşacak insanların kalmamasına neden olmuştur. Ayrıca zamanla bağcılık ekonomik önemini kaybetmiştir. Nitekim Zile'de bağ alanları daraltmış, var olan asmalar yenilenmediğinden yaşlanmıştır. Bu durum bağ evlerinin geçmişe oranla fonksiyonel özelliğini yitirmesine sebep olmuştur.

Bağ evleri; çok çeşitli parsel büyüklüklerindeki bağ alanlarının en uygun yerinde kurulmuş, üzümün olgunlaştığı ve kurutulduğu devrede yerleşilen, köylere uzak geçici oturulan ve münferit inşa edilmiş yerleşmeler durumundadır.[236] "Gümele" denilen bağ evleri Zile şehrindeki hemen her bağda bulunmaktadır. Bu bağ evleri bağ sahibinin geliriyle orantılı derme çatma yapılmış basit yapılardan, viila tipi bağ evlerine kadar oldukça çeşitlidir. Çoğu tek katlı olmak üzere iki katlı bağ evleri de bulunmaktadır.

Bugün Zile'de bağ evlerinin büyük bir çoğunluğu harabe görünümündedir. Bir kısmı ise faal durumda olsa da, bunlar yurt içi ve yurt dışından memleketine gelen aileler tarafından kısa süreliğine kullanılanlar, yine özellikle zile şehrindeki bağlarda emekli olan aileler için uğraş alanı olarak günübirlik gidiş gelişler için konaklama yeri durumundadır (Fotoğraf 2.14)

[236] Mustafa Girgin, "Alaşehir Çayı Vadisinde Bağ Evleri", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, Erzurum 1991, s. 153.

Fotoğraf 2.14. Zile Bağlarında Tek Katlı ve Çift Katlı Bağ Evlerinden Görünüm

Araştırma sahasında köylerde de yaygın olmasada asma yaprağı üretimi ve üzüm üretimine bağlı olarak bağ evlerine rastlanmaktadır. Bilindiği üzere bağlarda toprağının işlenmesi, budama, sulama, gübreleme, yabancı otlarla müdahale gibi işlerle birlikte asma yapraklarının salamura üretimi için belli aralıklarla toplanması, üzümlerin hasat edilmesi gibi zahmetli pek çok iş yapılmaktadır. Sahamızdaki bağ evleri de ailelerin bu işleri yaparken serin bir alanda dinlenmek, yemek yemek için yaptıkları basit barınaklardır. Bazıları tek odalı kerpiçten yapılmış meskenlerken, bazıları toprağın neminden meskenin etkilenmemesi için taş zemin üzerine ya da ağaç tomruklarının üzerine oturtulmuş bağ evlerini görmek mümkündür. Sahamızda Üçköy (3), Üçkaya (3), Olukman (2), Küçükkarayün (2), Bayırköy (5), Edeköy (5), Acıpınar (2), Büyükkozluca (1),Yeşilce (2), Kireçli (6), Alibağ (1) köylerinde olmak üzere toplam 30 bağ evi bulunmaktadır.

2.2.3.3.Köy Konutları

Coğrafyanın temelinde insan topluluklarıyla doğal çevre arasında var olan ilişkiler yatar. Çevre ve insan ilişkisinin eseri olan meskenler[237] bu bağlamda coğrafi açıdan

[237]Necdet Tunçdilek, *Türkiye İskân Coğrafyası,* İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:49, İstanbul 1967, s. 51.

öneme sahiptir. Nitekim coğrafi çevreye en iyi uyan ve bulundukları çevrenin etkisini taşıyan evler daha ziyade kırsal yerleşmelerdeki meskenlerdir.[238]

Çevre ve meskenler arasındaki ilişkiyi en belirgin olarak kısmen ya da tamamen çevreden sağlanan malzemenin mesken yapımında kullanılmasında görüyoruz. Elbette meskenler yalnızca malzemeden ibaret değillerdir. Çevrenin meskenlerin şekli üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Ancak meskenler, yalnızca bulundukları çevrenin fizikî coğrafya şartlarıyla değil, bu meskenleri inşa eden insanın faaliyetine, kültürüne, sosyal ve ekonomik şartlarına bağlı olarak da çeşitli şekil ve özellik kazanırlar.[239] Araştırma sahamızın kır meskenlerinde de doğal çevre etkisiyle birlikte, ekonomik faaliyet şekillerine göre, ailelerin ekonomik durumu, kültürel etkenler, gelenek ve göreneklerin etkisinin görüldüğü meskenler görmek mümkündür.

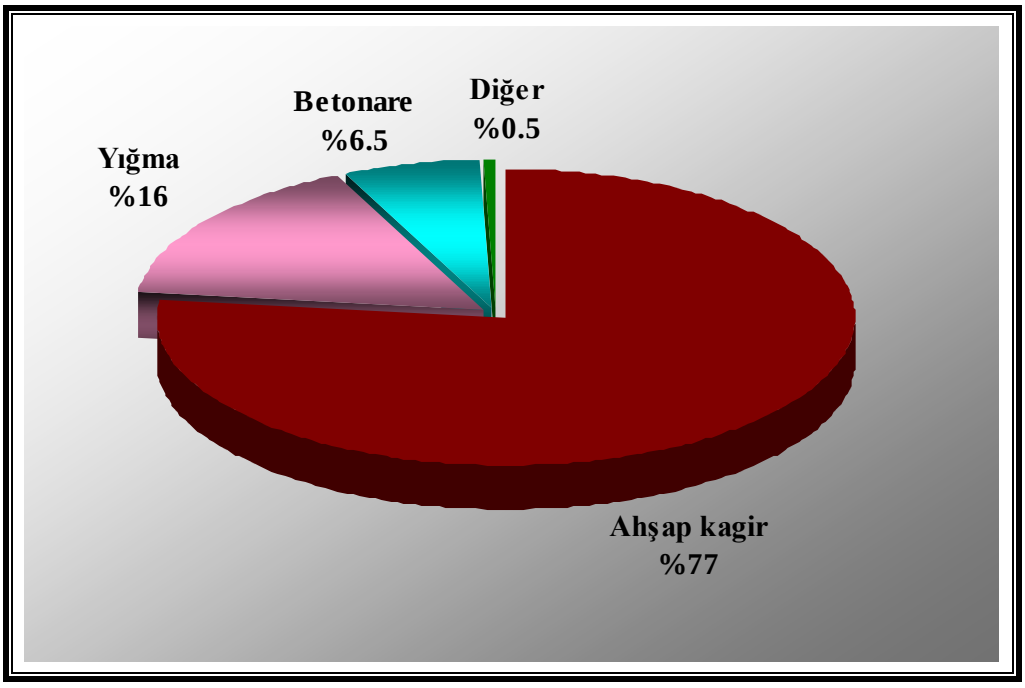
Zile ilçesindeki kırsal konutlarda çeşitli taşıyıcı sistemlere göre kır meskenlerine rastlamak mümkündür. Toplam 10702 konuttan 8254'i ahşap kâgir, 1704'ü yığma, 698'i betonarme ve 55'i ise diğer taşıyıcı sistemlerin kullanılması ile inşa edilmişlerdir (Tablo 2.64 ve Şekil 2.21).

Tablo 2.64. Zile İlçesinde Taşıyıcı Sisteme Göre Köy Konutları.

Yapı taşıyıcı sistem	Ahşap kâgir	Yığma	Betonarme	Diğer	Toplam
Konut Sayısı	8245	1704	698	55	10702
Yüzdesi (%)	77	16	6.5	0.5	100.0

Kaynak: Tokat Köy Envanter Etüdü (1997)

[238]Ali Tanoğlu, *Beşeri Coğrafya (Nüfus ve Yerleşme),* İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:45, İstanbul 1966, s. 202.
[239]Ümit Sergün, *Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerleşme,* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:3370, İstanbul 1986, s. 95.

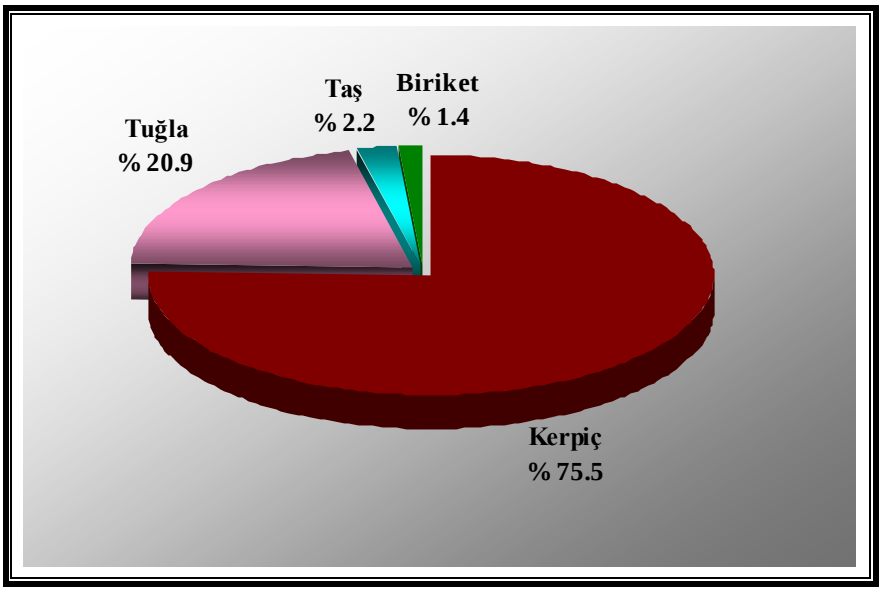
Şekil 2.21. Zile İlçesinde Taşıyıcı Sisteme Göre Köy Konutlarının Dağılımı.

Bu konutlardaki temel yapı gereçleri ise 8085'i kerpiç, 2234'ü tuğla, 231'i taş, 150'si biriket ve 2'si de diğer malzemelerden inşa edilmiştir (Tablo 2.65 ve Şekil 2.22). Bu bağlamda köy konutlarında en fazla doğal koşulların bir sonucu olarak toprak malzeme kullanıldığını söyleyebiliriz. Yine tuğla ve taş malzeme de az da olsa kullanılmıştır (Fotoğraf 2.15 ve Fotoğraf 2.16)

Tablo 2.65. Zile İlçesinde Yapı Gerecine Göre Köy Konutları.

Yapı gereci	Kerpiç	Tuğla	Taş	Biriket	Diğer	Toplam
Konut Sayısı	8085	2234	231	150	2	10702
Yüzdesi (%)	75.55	20.87	2.16	1.40	0.02	100.00

Kaynak: Tokat Köy Envanter Etüdü (1997)

Şekil 2.22. Zile İlçesinde Yapı Gerecine Göre Köy Konutlarının Dağılımı

Fotoğraf 2.15. Narlıkışla Köyünde Yapı Gerci Tuğla, Temeli Taş Olan Meskenlerden Görünüm.

Fotoğraf 2.16. Çeltek Köyünde Meskenlerden Bir Görünüm.

Sahada taş malzeme, çoğunlukla meskenlerin temelinde, bazen iki katlı meskenlerin ilk katında veya tek katlı olan özellikle samanlık ve ahırlarda kullanılmıştır. Kerpiç ve tuğladan yapılmış meskenlerin temelinde meskenlerin meskenin toprak içerisinde kalan kısmını nemden korumak için 50-70 cm kalınlığında taş malzemin çamur harçı ile temel oluşturulmaktadır. Yine sahada iki katlı meskenlerin çoğunda alt kat samanlık, ambar ve ahır olarak kullanılmaktadır. Bu meskenlerin alt katları taşıyıcı sistemi genellikle taş malzemeden yapılmıştır (Fotoğraf 2. 17). Meskenlerin eklentilerinde başta ahır ve samanlıklarda taş malzemeyi görmek mümkündür. Bazen yakın çevreden temin edilen toprak malzemenin içerisine çaman eklenenerek elde edilen çamur harçı bazende çimento taşları birbirine bağlamak için kullanılmıştır (Fotoğraf 2.18).

Fotoğraf 2.17. Sahada Altı Hayvan Barınağı Olarak Kullanılan Meskenlerde Alt Katta Taş Malzemenin Kullanıldığı Görülmektedir (Bayırköy).

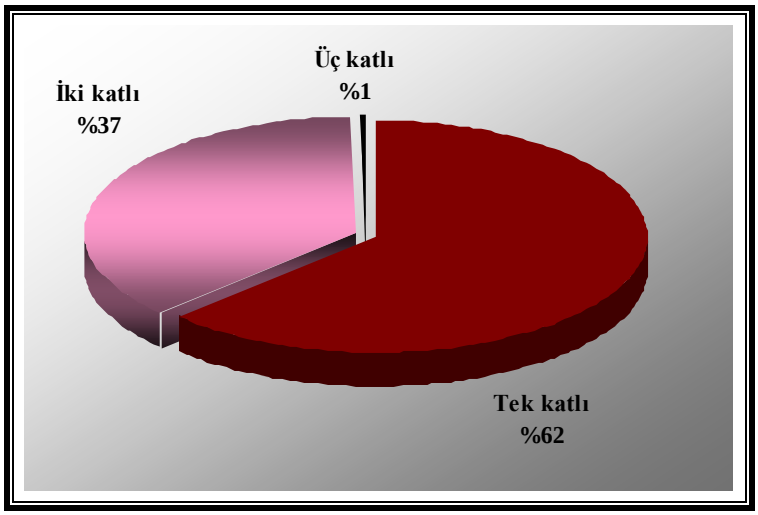
Fotoğraf 2.18. Yaraş Köyünde Taş Malzemenin Kullanıldığı Ahırdan Bir Görünüm.

Araştırma sahasında konut olarak kullanılan meskenlerin büyük çoğunluğu tek katlı olarak inşa edilmiştir. Toplam 7723 adet olan bu meskenlerin % 62'si tek katlı, % 37'si iki katlı ve sadece % 1'nin üç katlı olduğu görülür (Tablo 2.66 ve Şekil 2.23).

Tablo 2.66. Zile İlçesinde Köy Konutlarının Kat Sayılarına Göre Dağılışı.

Kat Sayısı	Tek katlı	İki katlı	Üç katlı	Toplam
Konut Sayısı	4848	2867	8	7723*
Yüzdesi (%)	62	37	1	100

Kaynak: Tokat Köy Envanter Etüdü (1997)

Şekil 2.23. İlçede Köy Konutlarının Kat Sayılarına Göre Durumu.

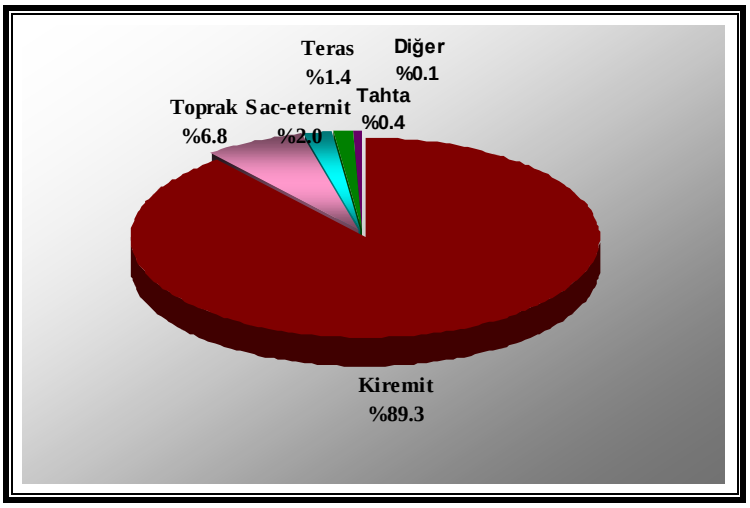
Zile ilçesinde kırsal meskenlerin büyük çoğunluğunda örtü gereci olarak kiremit kullanılmıştır (Şekil 2.24). Nitekim toplam 10702 meskenin 9557'si kiremit, 731'i toprak, 219'u sac-eternit, 145'i teras, 40'ı tahta ve 10'unda ise diğer çatı örtü malzemesi kullanılmıştır (Tablo 2.67)

Tablo 2.67. Zile İlçesinde Köy Konutlarının Çatı Malzemesine Göre Dağılışı.

Çatı örtü malzemesi	Kiremit	Toprak	Sac-eternit	Teras	Tahta	Diğer	Toplam
Konut Sayısı	9557	731	219	145	40	10	10702
Yüzdesi (%)	89.3	6.8	2.0	1.4	0.4	0.1	100.0

Kaynak: Tokat Köy Envanter Etüdü (1997)

* 1997 köy envanter etüdüne göre eklentilerle birlikte köy konutları 10702 iken, yalnızca mesken olarak kullanılan konut sayısı 7723'tür.

Şekil 2.24. Zile İlçesinde Köy Konutlarının Çatı Malzemesine Göre Durumu.

Araştırma sahasında neredeyse her köyle rastlanan düz damlı eski geleneksel konutlar bulunmaktadır. Hatta bazı göçmenlerin kurduğu köylerde sahanın ikliminede uymayan geldikleri yörenin meskenlerine benzer inşa edilmiş evlere rastlamak mümkündür. Yine düz damları bazı samanlık, tandır evi gibi eklentilerde görmek mümkündür.

Araştırma sahasında günümüzde en çok kiremit örtülü kırma ve beşik çatılı meskenler görülmektedir (Fotoğraf 2.19 ve 2.20). Ancak eski meskenlerde daha çok oluklu kiremit yaygınken, tamir edilen veya yakın zamanda yapılmış olanlarda hem döşeme kolaylığı hem de ucuzluğu açısından Marsilya kiremidi ile örtülmüştür.

Fotoğraf 2.19. Sahada Çatı Örtü Malzemesi Olarak En Fazla Kullanılan Örtü Kiremittir.

Fotoğraf 2.20. Eskidağiçi Köyünden Bir Görünüm.

Daha öncede bahsedildiği gibi araştırma sahası oldukça göç vermiştir. Köylerde nüfus giderek azalmaktadır. Ancak azda olsa son yıllarda ulaşımın gelişmesi, inşaat malzemelerinin yaygınlaşması ve ekonomik alternatiflerinin olması, ailelerin gelir seviyesinin yükselmesi, iletişimin artmasıyla insanların mesken kültürünün değişmesi, şehirde alışılan mesken kolaylıklarının köy meskenlerine de taşınması gibi pek çok etken köy meskenlerinde kendini göstermektedir. Nitekim köy meskenleri içerisinde tamir edilen ya da yeni inşa edilen betonarme meskenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu artışta yurt içinde ve yurtdışında çalışanların, emekli olduktan sonra veya yaz tatillerinde kalabilecekleri meskenler yaptırmalarının etkisi vardır. Yine bazı köylerde hem şehirde çalışan hem de köyde ikamet eden aileler bulunmaktadır. Bazı ailelerin şehirde de ayrıca evleri bulunmaktadır. Bu ailelerde köylerine daha modern evler inşaa etmişlerdir.

Köylerde yaygın olarak yeni inşa edilen modern meskenlerle geleneksel meskenleri yan yana görmek mümkündür. Fotoğraf 2.21 ve 2.22'de görüldüğü gibi 2-4 katlı meskenlerle tek odalı küçük pencereli düz damlı geleneksel meskenler sahada yaygındır. Elbette yeni inşa edilen meskenler coğrafi çevre şartlarınını etkisinden sıyrılmış eski meskenlere nazaran coğrafi önemi daha düşük yapılardır.

Fotoğraf 2.21. Üçkaya (A) ve Şeyhnusrettin (B) Köylerinde Olduğu Gibi Sahada Modern ve Geleneksel Meskenleri Yan Yana Görmek Mümkündür.

Fotoğraf 2.22. Üçkaya Köyünde Geleneksel Tek Katlı Bir Meskenlerden Görünüm.

Araştırma sahasında köy meskenlerinde yeni inşa edilen betonarme evlerin samanlık, ahır, ekmek damı gibi eklentileri ise çoğunlukla geleneksel yapıda ahşap ya da taştan inşa edilmiştir. Ayrıca sahada yazın küçükbaş ve büyükbaş hayvanların geceledeği ağaçların birbirine gelişigüzel çivilerle birleştirildiği *çalman*larda yaygındır (Fotoğraf 2.23). Yükseltisi 1000 m'yi geçen, hayvancılığın daha yoğun yapıldığı köylerde çalmanlar genellikle her evin eklentisi durumundadır.

Fotoğraf 2.23. Ayvalı Köyünde Yazın Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların Geceledeği Çalmandan Bir Görünüm.

Coğrafi çevre köy konutlarının plan özelliklerini de etkilemektedir. Konutların iç donanım ve düzenlemelerinde bu etki görülmektedir.

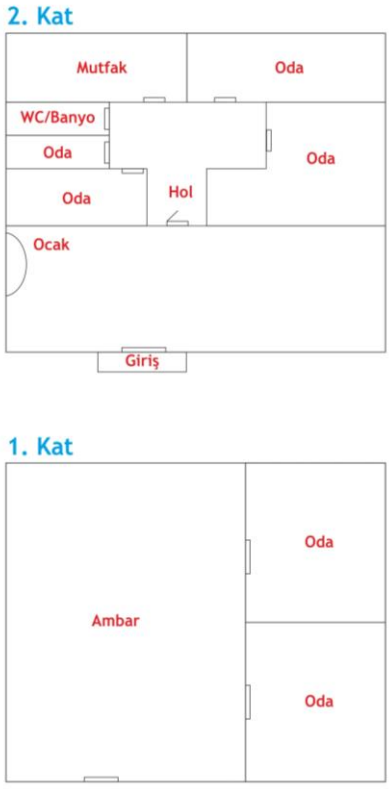
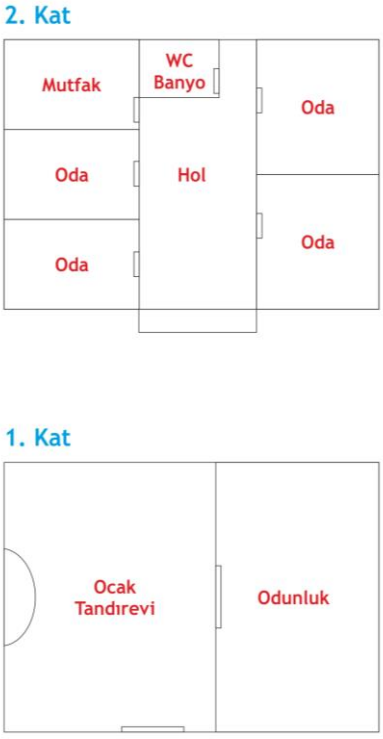
Kır evleri fonksiyon bakımından iki ayrı bölümden oluşurlar. Birincisi ailenin oturma, istirahat etme, uyuma yemek pişirme ve yemek yeme yeri olup yaşadığı bölmeyi meydana getirir. İkincisi biriktirilmiş zahire, tohumluk, kışlık yiyecek ve içeceklerle çeşitli alet ve edavatın saklandığı depo, ambar, samanlık, ahır vs. gibi eklentilerden meydana gelir. Hertürlü gelişme ve ailenin büfus sayısının artması temele ait bu iki fonksiyonel yapı hiçbir şekilde bozulmaz.[240] Köy evlerinin olmazsa olmazı yaşadığı bölmeler dışındaki fonksiyonel yapılar evin yakınında, bitişiğinde ya da oturulan bölme ile aynı çatı altında olabilmektedir.

Araştırma sahamızda ailelerin sosyal ve ekonomik durumlarına göre mesken yapı malzemesi değişse bile hem geleneksel hem de modern inşa edilmiş meskenlerde konut planlarında oturma alanlarıyla ocak, ambar, depo ya da samanlıklar pek çok evde oturma alanıyla aynı çatı altındadır. Örneğin Uğurluören köyünde Koçak ailesine ait modern inşa edilmiş mesken iki katlıdır (Şekil 2.25). Evin birinci katında iki oda ve ambar bulunmaktadır. İkinci katta ise girişte ekmek yapmak için kullandıkları ocak bulunmaktadır. Ocağın bulunduğu büyükçe alandan evin yaşam alanlarının bulunduğu

[240] Tunçdilek, *Türkiye İskân Coğrafyası (Köy-Altı İskânı)*, s.67

hole bir kapı açılmaktadır. Mutfak, WC/banyo da ev içinde bulunmaktadır. Narlıkışla köyünde Akyön ailesine it kerpiç malzemeyle yapılmış mesken iki katlıdır. Bu meskende de alt katta tandır evi odunluk bulunurken üst katta ailenin yaşadığı alanlar bulunmaktadır. Sahamızda eskiden inşa edilmiş evlerde WC ve banyo evin yakınında ayrı eklentiler şeklindedir. Ancak sonyılllarda WC ve banyolar ev içerisine uygun alanlara inşa edilmiştir. Ancak ayrı ayrı yapmak yerine çoğunlukla WC ve banyo bir aradadır.

Araştırma sahamızda ataerkil aile yapısı egemen olduğu için genellikle meskenler 4 ve daha fazla odaya sahiptir. Hem tek katlı hem de iki katlı evlerde girişte bütün odaların açıldığı genellikle *divan* ya da *makat* denilen olturma alanlarının bulunduğu genişçe bir salon bulunur. Oturma alanı ve yemek yemek için kullanıla bu salona sahada *hayat* veya *sofa* denilmektedir. Genellikle bu salonun giriş kapısının karşısındaki köşede küçük bir mutfak olabildiği gibi WC ve banyoda bulunabilmektedir.

A-Uğurluören Köyü (Koçak Ailesi)	**B- Narlıkışla Köyü (Akyön Ailesi)**
	

Şekil 2.25. Uğurluören ve Narlıkışla Köylerinde Mesken Planları.

Sahamızdaki iki katlı meskenlerin alt katları oturma alanları olarak kullanıldığı gibi, ahır, samanlık, odunluk, tandırevi, ambar, garaj ve çeşitli tarım alet ve makinalarının olduğu depo olarak da kullanılmaktadır. Ancak yeni meskenlerde ahırın meskenlerden ayrı olarak inşa edildiği görülür. Bu nedenle sahada evin alt katının ahır olarak kullanıldığı meskenlerin oldukça azalmış olduğunu söylemek daha doğru olur.

İkinci katında ise kullanım ve düzen açısından bir birlik olduğunu söyleyebiliriz. İkinci kata alt kattan genellikle tahta bir merdivenle çıkılır. Alt katı ev olarak kullanılmayanlarda ise yine tahta ya da beton bir merdivenle evin ön cephesi boyunca uzanan balkona çıkılır. Balkonu olmayan evlerde ise merdivenin ikinci kata giriş kısmında bir giriş yeri bulunur. Yine girişte büyükçe hayat veya sofa denilen salona diğer oda, mutfak, WC/banyo açılır. Geleneksel konutların bazılarında yatakların konulduğu yüklükler bulunur. Bazı evlerde ise *cağ* denilen abdest alınan, banyo yapılan kimi ailelerin ise bulaşık yıkadığı duvarın içerisine girinti şeklinde alanlar bulunur. Yine odalarda tahtadan yapılmış oda boyunca uzanan divanların bir köşesinde banyo ihtiyacının giderildiği *cağ'*lar bulunur. Bu cağlar ancak divanın cağın bulunduğu yerdeki tahtasının kaldırılmasıyla görülebilir.

Araştırma sahamızdaki köy meskenleri fonksiyon bölümleri itibariyle yörenin ekme-biçme ve hayvancılık faaliyetlerini, sosyal yapısını yansıtmaktadır. Ocak, tandırevi, danalık, ahır, ambar gibi bölümler planlarda yapılan ekonomik faaliyete bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

2.2.4. Zile Şehri

Şehirler tarih boyunca, toplumun dinamik öğelerinden biri olmuştur. Hem toplumların yaşamlarında, kültürlerinde etkiler oluşturmuş, hem de o toplumun yaşam tarzı, dini, nüfus miktarı, ekonomik şartlarından etkilenmiş, izler taşımış, farklı toplumların etkileriyle farklı boyutlar kazanmış ve değişmişlerdir. Varlığını devam ettiren şehirler süreklilik ve geçirdiği değişimin bir ürünüdür. Şehirlerin bu dinamik durumları, bölgeden bölgeye değişebilen özellikleri farklı disiplinlerce, farklı dünya ülkelerinde çeşitli şehir tanımlamalarına, şehir ve kır ayırımında farklı kriterlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Şehir ve kırı birbirinden ayıran şehri tanımlamakta kullanılan kriterlerde nüfus miktarı ve yoğunluğu, sosyolojik farklılıklar ve ekonomik olarak yürütülen faaliyetlerin antik çağ şehirlerinden itibaren önemli ölçütler olduğu görülmektedir. Nitekim Child, 1950 yılında yayımlanan Kentsel Devrim adlı makalesinde kentsel devrim sürecinde ortaya çıkan ilk kentleri gelişmiş Neolotik köylerden ayıran niteliklerin neler olabileceği sorusuna cevaplar sunmuştur. Mısır, Mezopotamya, İndus vadisinde ortaya çıkan bu kentleri kendinden önceki Neolitik toplumlara/köylere göre gösterdikleri farklıkları ortaya koymuştur. Bunlar özetle; daha fazla nüfus ve nüfus yoğunluğu, temel ekonomisi tarıma ve ondan elde edilen artık ürüne dayalı bir ekonomik işleyiş içinde tarım dışı üretimde uzmanlaşmış bir grup zanaatkârın bulunması, yönetici sınıf, sosyal tabakalaşma, yazı-takvim-matematiğin kullanılmaya başlanması, anıtsal yapıların inşa edilmiş olması, uzun mesafeli dış ticaretin yapılması, ilerlemiş düzeyde resim ve heykel yapma gibi sanatların varlığıdır.[241]

Daha öncede belirtildiği gibi şehir kır ayırımındaki farklı ölçütler genel, tek bir ölçüte göre eksiksiz bir şehir tanımı yapmayı zorlaştırmıştır. Bu durum farklı bilim insanları, farklı dünya ülkelerinde belli ölçütlere göre şehir tanımlarını görmek mümkündür. Şehir tanımlamalarında nüfus ölçütü en yaygın kullanılan kriterlerdendir. Şehir ayırımı için kabul edilen nüfus limitinin Uganda'da 100, Greenland'da 200, Danimarka'da 250, İzlanda'da 300, Güney Afrika'da 500, Brezilya, Kanada, Venezüella'da 1000; İrlanda, Kolombiya ve Panama'da 1500, Fransa, İsrail, Kenya, Portekiz, Yunanistan ve ABD'de 5000, İspanya ve İsviçre'de 10000; Hollanda'da 20000, Japonya'da 30000, Kore'de 40000 olarak kabul edilmektedir.[242] Türkiye'de de nüfus ölçütüne göre 20000'i önerenler olmakla birlikte, 10000 nüfus eşiği Türkiye gerçeklerine daha uygun görünmektedir.[243] Nitekim DOĞANAY[244], DARKOT[245], TÜMERTEKİN[246] nüfusu 10000'i aşan yerleşmeleri şehir kabul etmektedir.

---

[241]Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, Türkiye Araştırmaları 6, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 3. Baskı, İstanbul 2004, s. 11-14.

[242] Cavit Orhan Tütengil, *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1979, s.8. (Akt).Hacı Kurt, *Türkiye'de Köy-Kent Çelişkisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2003, s. 15.

[243]Hacı Kurt, *Türkiye'de Köy-Kent Çelişkisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2003, s. 15.

[244] Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, s. 411.

[245]Besim Darkot, *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1307, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 51, İstanbul 1972, s. 60.

[246]Erol Tümertekin, *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1972, s. 23.

Araştırma sahamızda Zile şehir yerleşmesi olup 2012 yılı itibariyle 34443 kişi nüfusa sahiptir. Daha öncede belirtildiği gibi 24 mahalleye sahiptir.

2.2.4.1. Şehirsel Fonksiyonlar

2.2.4.1.1. Hizmetler Fonksiyonu

Zile'de Amasya caddesinin başlangıç yerinde karşılıklı olarak yer alan Hükümet Konağı ile Belediye Sarayı belli başlı resmi dairelerin toplandığı binaları oluşturmaktadır. PTT binası ile Cumhuriyet Caddesi'nde Adliye Sarayı, Çekerek Caddesi'nde stadyumun yanındaki Jandarma Bölük Komutanlığı binaları; İstasyon Caddesi'ndeki Polis Karakolu, Müftülük ve Pancar Bölge Şefliği daha güneyde Ceza ve Tevkif Evi, kuzeydoğuda DSİ ve Türkiye Zirai Donatım Kurumu binaları şehrin resmi ve idari binalarıdır.[247]

2.2.4.1.1.a. Yönetim Fonksiyonu

Türkiye'de 1923 idari taksimatında Tokat vilayet/il, Zile ise bu ile bağlı ilçe durumuna getirilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde de uzun yıllar kaza/ilçe merkezi olan Zile kendisine bağlı 4 belediye örgütlü köy yerleşmesi, 105 köy ile Zile ilçesinde genel hizmet fonksiyonlarına bağlı olarak geniş sayılabilecek bir etki bölgesi mevcuttur.

2.2.4.1.1.b. Ticaret Fonksiyonu

Zile şehrinde özel ve kamu işyerleri Molla Yahya Mahallesi dışında şehrin çeşitli yerlerine dağılmış durumdadır. Şehrin işyerlerinin büyük oranu Cedid ve Şeyhali mahallelerinde toplanmıştır. Nitekim toplam isyerlerinin % 33.3'ü (890 işyeri) Cedid Mahallesi, % 20'si (536 işyeri) ise Şeyhali mahallesinde bulunmaktadır. Kamu işyerlerinin % 17.4'ü Bahçelievler mahallesi, % 12.4'ü Şeyhali mahallesindedir. Özel işyerlerinin de yine % 35.1'i Cedid Mahallesi % 20.5'i ise Şeyhali Mahallesi'ndeydi (Tablo 2.68). Molla Yahya mahallesinde ise herhangi bir işyeri bulunmamaktadır.

Zile'de işyerlerinin yaygın olduğu Şeyhali Mahallesi Zile'nin önemli şehirsel gelişimin olduğu yerleşmelerinden biridir. Önceleri eski evler ve çıkmaz sokaklardan

[247] Özçağlar, "Zile'nin Kuruluşu Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", s. 153.

oluşan mahalle 1970'li yıllarda Nato adı verilen çevre yolunun şehrin güneyinden geçmesi ve 1976 yılında küçük sanayi sitesinin inşa edilmesiyle gelişmeye başlamıştır.[248]

Tablo 2.68. Zile Şehrinde Kamu Ve Özel İşyerlerinin Mahallelere Göre Dağılımı (2011).

Mahalle Adı	Özel İşyeri Sayısı	Kamu İşyeri Sayısı	Toplam
Alacamescitzir	3	1	4
Alacamescitbala	9	2	11
Alikadı	359	7	366
Bahçelievler	25	28	53
Camii Kebir	69	5	74
Cedid	883	7	890
Dutlupınar	181	8	189
Dinçerler	46	5	51
Hacı Mehmet	36	-	36
Kâhya	15	13	28
Kislik	10	3	13
Molla Yahya	-	-	-
Minarei Kebir	23	3	26
Minarei Sağır	35	6	41
Nakkaş	39	5	44
Orta	4	2	6
Sakiler	166	11	177
Yazıcı	8	1	9
Yunus Emre	36	13	49
Zincirli Süfla	15	7	22
Zincirli Ülya	7	3	10
İstasyon	26	11	37
Şeyhali	516	20	536
Şeyhkolu	3	-	3
Toplam	**2514**	**161**	**2675**

Kaynak: Zile belediyesi kayıtlarından derlenmiştir.

Zile'nin Cumhuriyet ve Dinçerler Caddeleri boyunca karşılıklı pek çok işyerini görmek mümkündür. Önceleri Cumhuriyet Caddesi'nde işyerleri yoğunken Dinçerler Caddesi'nde aynı durum söz konusu değildi. Zamanla şehrin batı yönünde gelişimi Dinçerler Caddesi boyunca yeri iş yerlerinin açılmasına sebep olmuştur. Bu iş yerleri daha çok giyim, tuhafiye, manifatura, kafe, bakkal ve kırtasiyelerden oluşmaktadır.

[248] Özbakır, *Zile'de Şehirsel Gelişme*, s. 33-34.

Yapımı 1990 yılında tamamlanan ve Cumhuriyet Caddesinde bulunan 11 Katlı İş Hanı, ilk iki katında işyerleri, diğer katında düğün salonu ve otelin yer aldığı çok katlı bir işyeridir. Yine aynı caddede Kültür Sitesi de şehirdeki çok katlı işyerlerinden olup alt katlarında çeşitli dükkânlar, üst katlarında ise dershanelerin bulunduğu ticari bir mekandır. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu'nu bünyesinde barındıran binada şehrin çok katlı ticari binalarındandır.[249]

Şehrin Amasya ve İstasyon caddeleride işyerlerinin yoğunlukla sıralandığı yerlerdir. Zaten İstasyon ve onun devamında uzanan Amasya caddelerinin doğusunda bulunan Uzun Çarşı Zile'nin önemli ticaret mekânını oluşturmaktadır.

Zile kalesinin batısında yer alan Boğazkesen semtindeki yan yana bitişik dükkânlardan başlayarak şehrin güneyinde yer alan Yavuz Selim Meydanı'na kadar uzanan *Uzun Çarşı* Zile'nin en eski çarşısını oluşturmaktadır. Çarşı uzanış doğrultusunda çeşitli sokaklara bölünmektedir.[250] Demirciler, yüncüler, tamirciler, manifaturacılar, züccaciyeler, giyim mağazaları ve tuhafiyeler çarşıdaki dükkânlardan bazılarıdır. Ayrıca Uzun Çarşı'da bulunan Belediye İşhanı' da çarşının önemli ticari mekânıdır. İş hanının üst katı dershane ve düğün salonu olarak kullanılırken, alt katta lokanta, ayakkabıcı, çeyiz evleri ve giyim mağazalarından oluşan dükkânlar bulunmaktadır.

Yunus Emre Mahallesi şehrin batıya doğru gelişimiyle nüfusunda kalabalıklaştığı bir alan olmuştur. Yani konutların yapımı hala devam etmektedir. Dolayısıyla nüfusun ihtitacıyla birlikte bu alanda da son yıllarda market, mobilyacı, eczane gibi yeni işyerleri açılmıştır.

Zile'nin şehir ekonomisini ayakta tutan önemli ticaret alanlarından biride *Hapan* olarak bilinen Zahire Pazarı'dır.[251] Hapan Ali Kadı mahallesinde bulunmaktadır. Köylerden getirilen pek çok ürün burada değerlendirilmektedir. Hapan özellikle yaz mevsiminde insanların kışlık alışverişini yaptığı, hafta için de de salı, cuma günleri şehirde kurulan Pazar nedeniyle nüfusun kalabalıklaştığı ticari alanlardan biridir.

---

[249] Özbakır, *Zile'de Şehirsel Gelişme*, s. 41.
[250] Özbakır, *Zile'de Şehirsel Gelişme*, s. 41.
[251] Özbakır, *Zile'de Şehirsel Gelişme*, s. 41.

Her hafta salı ve cuma günleri kurulan ilçe pazarı ilçenin köylerinden pek çok insan alışveriş için Zile'ye gelerek ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu pazarlara çevre ilçelerin köylerinden gelenler günümüzde kalmamıştır. Ancak Pazar ve Turhal ilçesinden bu pazarlara satıcılar gelmektedir.

2.2.4.1.1.c. Eğitim Kültür ve Sağlık Fonksiyonu

Zile şehrinde 2009-2010 öğretim yılında bir anaokulu, 13 ilköğretim okulu, 9 lise ve dengi okul bulunmaktaydı. Bu okullarda toplam öğrenci sayısı 9504 idi. Bu öğrencilerden 80 öğrenci anaokulunda, 5485 öğrenci ilköğretim, 3939 öğrenci lise ve dengi okullarda öğrenim görmekteydi. Bu öğrencilerin %54'ü erkek (5135 kişi), % 46'sı kız (4369 kişi) öğrencilerden oluşuyordu. Aynı öğretim yılında bu okullardaki öğretmen sayısı ise 521 idi. Bu öğretmenlerden 278 öğretmen ilköğretim okullarında, 243 öğretmen ise lise ve dengi okullarda görev yapıyordu.

Zile'de okul öncesi eğitimin verildiği bir anaokulu bulunmaktadır. 2005 yılında eğitim öğretime açılmış olan Zile Anaokulu'nun 2 idareci 5 öğretmenden oluşan kadrosu vardır. Dört dersliğin bulunduğu okulda 2009-2010 yılında 4 yaşında 12, 5 yaşında 20, 6 yaşında 48 öğrenci olmak üzere toplam 80 öğrenci mevcuttur. Öğrencilerin % 38.8'i erkek (31 kişi), % 61.2'si kız (49 kişi) öğrencilerden oluşmaktadır.

Alparslan Yibo, Atatürk, Cumhuriyet, Hüseyin Gazi, İstiklal Özen, Fevzi Çakmak, Mehmet Akif, Prof. Dr. Tansu Çiller, Şehit Ümit Güner, Yavuz Selim Naci Giray, Atiye Bekir, Necmi Muammer, Melik Gazi İlköğretim olmak üzere toplam 13 ilköğretim okulu bulunmaktadır. 278 öğretmenin görev yaptığı bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı ise 5485'tir. Öğrencilerin % 51.8'i erkek (2839 kişi), % 48.2'si kız (2646 kişi) öğrencilerden oluşmaktadır. Toplam derslik sayısı 241 olan bu okullarda derslik başına düşen öğrenci sayısı ise 23'tür. İlköğretim okullarında öğrenci sayısının en fazla olduğu olduğu Hüseyin Gazi ilköğretim Okulu'dur. 2009-2010 eğitim öğretim yılında okulda 609 öğrenci öğrenim görüyordu.

Taşımalı eğitimin oldukça yaygın olduğu ilçede Alparslan Yibo, Atatürk, Necmi Muammer, Şehit Ümit Günel, Prof. Dr. Tansu Çiller İlköğretim okullarına toplam 41

köyden 555 öğrenci geliyordu. Taşımalı sistemle şehre gelen öğrencilerin %50.1'i erkek (278 kişi), %49.9'u kız (277 kişi) öğrencilerden oluşuyordu.

Daha öncede belirtildiği gibi Zile İlçesi'ndeki orta öğretim okullarının hepsi Zile şehrinde yer almaktadır. 9 lisenin bulunduğu şehirde 2009-2010 eğitim öğretim yılında 3939 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin % 57.5'i erkek (2265 kişi), % 42.5'i kız (1674 kişi) öğrencilerden oluşuyordu. Zile'ye taşımalı sistemle gelen kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerle hemen hemen aynıdır. Ancak lise ve dengi okullarda kız öğrencilerin oranları ilköğretimdeki oranlara göre düşüktür. Bu durum sahada hala kız öğrencilerin ilköğretimden sonra eğitimlerine devam etmediklerinin göstergesidir. Sahada yaygın olmasa da erken evlenmeler ya da köylerden erkek çocuklarının okuması için onları yurtlara yerleştiren, ilçede ev tutarak uygun barınma ortamları oluşturan ailelerin geleneksel değerlere bağlılıkları nedeniyle kız çocukları için endişelendikleri erkek çocukları için yaptıkları ekonomik fedakârlıkları kız çocukları için yapmadıkları söylenebilir. Zile'de lise ve dengi okullarda görev yapan öğretmen sayısı ise 243 idi. Liselerdeki toplam derslik sayısı 134 olup derslik başına 29 öğrenci düşüyordu.

Zile İlçesinde Gaziosmanpaşa Üniversitesi'ne bağlı 1989 yılında açılmış iki Zile Meslek Yüksekokulu ve 1997 yılında açılmış olan Zile Dinçerler Turizm İşletmecilik ve Otelcilik Yüksekokulu olmak üzere lisans ve önlisans programları bulunan iki yüksekokul bulunmaktadır. Bu yüksekokullarda 1582 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin % 66.2'si erkek (1048 kişi), % 33.8'i kız (534 kişi) öğrencilerden oluşmaktadır.

Zile'de daha öncede belirtildiği gibi Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı biri devlet, ikisi özel olmak üzere üç eğitim ve rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır. Bunlar Zile Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, Özel Yeni Bir Dünya Eğitim ve Rehabitasyon Merkezi ve Özel Sinan Zihinsel Özürlüler Eğitim Merkezi idi. Bu kurumlarda ise toplam 20 öğretmen görev yapıyordu. Faydalanan öğrenci sayısı ise 153 idi. Şehirde bulunan yaygın eğitim faaliyetleri de önemlidir. Zile Halk eğitim merkezinde 3 kadrolu öğretmen, 15 usta öğretici görev yaparken Zile Mesleki Eğitim Merkezi'nde i 8 öğretmen, 164 öğrenci bulunmaktadır. 1968 yılında açılmış olan Zile Mesleki Eğitim Merkezi'nde 2009-2010 öğretim yılında İş Pedogojisi Kursunda 37 öğrenci, 2 öğretmen, Ustalık Eğitimi Kursunda 38 öğrenci, 2 öğretmen, Bilgisayar

Kullanımı Kursunda 57 öğrenci, 2 öğretmen, Ustalık Eğitimi Kursunda 32 öğrenci, 2 öğretmen mevcuttu.

Zile şehrinde Ankara caddesinde bir tane kütüphane bulunmaktadır. Zile Halk Kütüphanesinden 2010 yılında 39150 kişi faydalanmıştır. Kütüphaneden faydalananların % 48.2'si erkek (18878 kişi), % 51.8'i kızlardan (20272 kişi) oluşmaktadır.

Zile'de 1300 kişilik bir sinema salonu bulunmaktadır. Sinema salonunda şimdilik Sinema gösterimi yapılmamaktadır. 2010 yılında Belediye tarafından tadilatı yapılan sinema salonunun büyük olması ısınma gibi çeşitli ekonomik yükleri de beraberinde getirmektedir. Son yıllarda Sinemaya olan talebin arttığı bilinen bir gerçektir. Ancak Zile Sineması şimdilik bu yönde kullanılmamaktadır. Saray Sineması adıyla 1965 yılından beri faaliyet gösteren bu sinema salonu günümüzde toplantılar, konserler, tiyatro gösterileri ve diğer bazı kültürel etkinlikler için kullanılmaktadır.

Zile'de basın yayının 1950'lere dayanan bir mazisi bulunmaktadır. İlk gazete 1950 yılında *Güzel Zile Postası* isminde Ahmet Akbay tarafından çıkarılmıştır. Ancak bu gazetenin yayın hayatı iki yıl sürmüştür.[252] Bu gazeteyi 1952 yılında haftalık çıkartılan *Zile Gazetesi,* 1953 *Zile Kalesi,*1953-1954 *Zile,* 1953-1954 *Genç Demokratlar,* 1954-1957 *Demokratik Zile* gazeteleri izlemiştir. 1957-1960 yıllarında ise günlük çıkartılan *Demokrat Şafak* ve haftalık çıkartılan *Görüş* gazateleri yayımlanmıştır. 1960-1961 yıllarında yine haftalık *Genç Bora* gazetesi, 1961-1998 yıllarında oldukça uzun yayın hayatına devam etmiş olan *Zile Postası* gazetesi haftalık ve günlük yayımlanmıştır. 1965-1970 yılları arasında Başarı, 1978-1980 yılları arasında Yeni Zile, 1980 yılında Şirin Zile, 1988 Gündem gazeteleri de Zile'de yayımlanan diğer haftalık gazetelerdir.[253] Günümüzde Zile'de yayım hayatına devam eden iki gazete bulunmaktadır. *Özhaber* ve *Zile Gündem* ismindeki gazeteler pazartesi günü haricinde haftanın diğer günlerinde yayımlanmaktadır. Ayrıca *Zile Haber* isminde elektronik gazetede Zile ile ilgili güncel haberler, eski Zile resimleri ve videolarından oluşan arşiv yine Zile ile ilgili yayınlar paylaşılmaktadır.

---

[252] Zile İlk Yıllığı, *Zile 94,* s. 68.

[253]Ayşegül Aran, "Zile'de Basın Yayın", *Tarihi veKültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim* 2008), Zile Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 31-32.

Zile'de günümüzde yayımı devam eden iki dergi bulunmaktadır. Bunlar *Zile Kültür Sanat Dergisi* ve *Çağıltı* dergileridir. Zile Sanat Dergisi'nin ikinci sayısı Ekim 2013 yılında yayımlanmıştır. Bu dergi ücretsiz olarak Zile Belediyesi Kültür Müdürlüğünden temin edilebilmektedir. Çağıltı Dergisi ise Zile Kültür Derneğince Fikret Tarhan ve arkadaşları tarafından ilk defa 1960 yılında çıkarılmıştır. 1965'e kadar yayımlanmıştır. Daha sonra 1973 yılında yeniden yayına başlanmış ve 2 yıl sürmüştür. 2008 yılından itibaren ise Zile Vakfı tarafından yeniden yayımlanmıştır. Zile'de dergi ve gazetelerle birlikte kültürüne hizmet eden, Zile ve çevresine yayın yapan Zile TV isminde bir televizyon kanalı ve Asena Önder FM, Umut FM olmak üzere iki radyo istasyonu da bulunmaktadır

Şehirleri kırsal yerleşmelerden farklı kılan, hatta şehirlere birçok avantaj sağlayan sağlık fonksiyonunun gelişme durumu, şehrin etki bölgesini de belirleyen faktörlerden biridir.[254]

Zile şehrinde bir devlet hastanesi, 4 sağlık ocağı, bir verem savaş dispanseri, sağlık grup başkanlığı ve Başkent Üniversitesi Dializ merkezi Zile şehri ve çevresindeki nüfusa sağlık hizmeti vermektedir. 2009 yılı itibariyle bu sağlık kuruluşlarında 38 doktor, 64 hemşire, 26 ebe, 38 sağlık memuru 111 idari ve yardımcı personel ile birlikte sağlık hizmetlerinde toplam 277 kişi görev yapıyordu (Tablo 2.69).

Tablo 2.69. Zile Şehrinde Sağlık Kurumları ve Personel Sayıları (2009).

Sağlık Kurumu	Doktor	Hemşire	Ebe	Sağlık Me.	İdari ve Yardımcı Hizmetler
Devlet Hastanesi	25	49	11	30	82
1 Nolu Sağlık Ocağı	2	5	3	1	4
Başkent Üniv. Dializ Mer.	1	5	-	-	14
80. Yıl (2 Nolu) Sağlık Ocağı	2	1	4	-	2
75. Yıl (3 Nolu) Sağlık Ocağı	3	2	3	1	-
4 Nolu Sağlık Ocağı	3	1	5	2	2
Zile Sağlık Grup Başkanlığı	-	-	-	3	7
Zile Verem Savaş Dispanseri	2	1	-	1	-
Toplam	38	64	26	38	111

Kaynak: Zile Devlet Hastanesi, Zile Sağlık Grup Başkanlığı verileri.

Zile şehrinde toplam 38 doktor görev yapmaktadır. 2009 yılında şehir nüfusunun 35417 olduğu dikkate alınırsa doktor başına düşen hasta sayısı 932 kadardır. Daha önce

[254] Koca, *Dörtyol Şehri, Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri*, s. 143.

belirtildiği üzere bu sayı ilçe genelinde 834 kişi idi. Aynı yılın Türkiye ortalaması 612 kişide hatırlanırsa şehirde doktor başına düşen nüfusun Türkiye ve ilçe genelinden fazla olduğu görülür. İlçedeki uzman hekim sayısı ise 24 idi. Dolayısıyla şehirde uzman hekime düşen hasta sayısı ise 1476 idi. Bu bağlamda Zile şehrinde uzman hekim başına düşen hasta sayısı Türkiye genelinden yüksek (1196 kişi), ilçe genelinden (2724 kişi) ise düşüktür.

İlçe genelinde olduğu gibi şehirde de en fazla görülen hastalıklar hipertansiyon ve diyabettir. Yine enfeksiyon hastalıkları da oldukça yaygındır. İlçe'de bulunmayan bir uzman doktor için hastalar Turhal ilçesine ve Tokat'ta bulunan Devlet Hastanesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hastanesi ve Özel Hastaneye gitmektedir. Yine ağır vakalarda da Tokat'taki hastanelere sevkler yapılmaktadır.

2.2.4.1.1.d. Ulaşım Fonksiyonu

Ulaşım imkânları bazen bir yerleşmenin doğmasında, bazen varlığını devam ettirmesinde, bazen de önem kazanmasında çok önemli roller üstlenmiştir. Zile'de geçmişte önem kazanmasında Zile'den geçen Kral ve İpek yollarının etkisi olmuştur. Ancak günümüzde sahip olduğu karayolu ve demiryolu ulaşımına rağmen Turhal'ın gölgesinde kalması Zile'nin gerilemesinde önemli etkenlerden olmuştur.

Zile kuzeydoğusunda Turhal, doğusunda Pazar, güneydoğusunda Artova, güneybatısında Çekerek ilçelerine, kuzeyde Amasya'ya asfalt yollarla bağlanmaktadır. Zile'nin güneyinden geçirilen ve şehrin coğrafi konumunun ulaşımdaki avantajlarından hareketle geliştirilen Çorum-Alaca yol projesi hala devam etmektedir. Bu yol projesinin tamamlanması Samsun, Ankara yolunu kısaltacaktır. Çorum-Alaca Yolu'nun hizmete açılmasıyla Zile işek bir yol güzergahına kavuşacaktır Otogarının bu yol kenarına taşınarak modern bir şekilde inşa edilmesi Zile karayolu ulaşımını canlandıracaktır.

Zile'de ulaşım fonksiyonunu; şehirlerarası ulaşım, şehir kır yerleşmeleri arasındaki ulaşım ve şehir içi ulaşım şeklinde incelemek mümkündür.

2010 yılında Zile'de yolcu taşımacılığı yapan 4 otobüs firması ile bu firmalara ait 17 otobüs bulunuyordu. Çoğunlukla İstanbul'a yolcu taşıması yapılan bu firmalarda toplam 68 kişi çalışıyordu. 2013 yılında Zile-Alaca yolu üzerinde Şeyhali Mahallesi'nde yeni şehirlerarası otobüs terminali hizmete açılmıştır. Toplam 10 bin m^2 alana kurulmuş

olan terminalin 2 bin m^2'sini kapalı alan oluşturmaktadır. Zile-Alaca yolunun tam anlamıyla işlerlik kazanmasa bile Zile ilçesinin ulaşımına yönelik gelişim sağlayacak önemli hizmetlerden birini olan terminalin hizmete açılması Zile'nin ulaşımı açısından önemli bir gelişmedir.

Zile ilçesinin ulaşımı hususunda mevcut karayolu ağı ve durumu kadar ulaştırma hizmetleri de önemlidir. Zile şehrinde 10-15 yıl öncesine kadar ulaşım yaya olarak sağlanıyordu. Şehir içi ulaşımda her saat Zile-Turhal arasında gidiş geliş yapan belediye otobüslerinden bir ölçüde faydalanıyordu. Günümüzde şehrin büyüyen yeni mahalleleri yaya ulaşımı zorlaştırmıştır. Ulaşımda şehir içi minübüsler, belediyeya ait otobüsler kullanılmaktadır. Zile Belediyesi Zile-Tokat-Turhal ulaşım hizmetlerinde 12 personelle ve 9 adet otobüs, 2 adet küçük otobüs ile hizmet vermektedir. Hafta içi her gün Zile'den Tokat'a 06:40, 11:50'de Tokat'tan Zile'ye 12:00, 17:00 de otobüs seferleri düzenlenmektedir. 2010 yılında toplam taşınan yolcu sayısı 5700 kişidir. Zile-Turhal arasında ise 06:15, 22:30 arasında Turhal'dan Zile'ye 07:00, 23:00 arasında her gün 16 sefer söz konusudur. 2010 yılında Zile-Turhal, Turhal-Zile arasında toplam taşınan yolcu sayısı 45000 kişidir.

2011 yılı verilerine göre araştırma sahasında köyler ve şehir içi ulaşımda Zile şehrinde bulunan 70 adet ve Karayün, Kazıklı ve Boldacı köylerinde bulunan 3 ticari taksi de katkıda bulunmaktadır. Zile şehrindeki taksilerin hizmet verdiği 11 adet taksi durağı (Tekke, Yıldız, Saray, Zümrüt, İtimat, Konak, Güven, Terminal, Sağlık, Kale, Dilek) mevcuttur. Bu duraklarda ulaşıma 45 taksi ile şoför 45 hizmet vermektedir.

İlçedeki köylerin hemen hepsinde şehrin pazarının kurulduğu salı ve cuma günleri köyden şehre gelinmektedir. İnsanlar hem kamu kurumlarındaki işleri için, hem de alışveriş için ehre gelmektedir. Kış aylarında, yaza göre insanların haftalık şehre gelme sayıları azalmaktadır. Çoğu zaman ihtiyaç dahilinde gelen insanlar özellikle Cuma pazarının olduğu gün şehre gelmektedir. Yaz aylarında ise gelenlerin sayısı artmaktadır.

Evrenköy, Yalınyazı, Güzelbeyli, Yıldıztepe belediyelerinde belediyeye ait otobüsler her gün Zile'ye gidip gelmektedir. Sahadaki şehir merkezine uzak köylerden 2 pek çok köyde de 1 transit minibüsler Salı, Cuma günleri Zile'ye gelmektedir. Yine de çoğu kişi minübüsler olsa bile bireysel araçlarıyla şehre gelmektedir. Yakın köylerde bireysel otobüs ya da traktörleriyle insanlar gidip gelmektedir. Köy minübüslerinin

çoğunluğu muhtar tarafından çalıştırılmaktadır. Bu minibüsler pazarın yakınında bulunan kahvehanelerin bulunduğu alanda, köylülerin bulunduğu kahvehanelerin önünde bulunmaktadır.

Zile Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi'nden alınan bilgilere göre kooperatife kayıtlı 66 üye ve 78 kamyon bulunmaktadır. Bu kamyonlarda 78 kişi çalışmakta ve yoğunluk İstanbul ve Ankara olmak üzere Türkiye'nin her yerine günlük 10-12 sefer gerçekleştirilmektedir. Zile Taşıyıcılar Kooperatifi'nden yıl boyunca un, bakliyat (özellikle buğday, nohut ve ayçiçeği), saman ve hurda gibi ürünlerin taşımasının yapılırken yaz aylarında mermertaşı, domates, sonbaharda ise soğan gibi ürünler taşınmaktadır. Bu ürünlerden *un* ve *bakliyatlar* Türkiye'nin her yerine gönderilirken, *Mermertaşı* Mersin ve Sivas'a, *soğan* Şırnak, Ankara, İstanbul, Kayseri, *domates* Ankara, *hurda* Sivas ve İstanbul'a gönderilmektedir. *Saman* ise Karadeniz Bölgesi'ne özellikle Orta ve Doğu Karadeniz'de hemen her ile gönderilse de çoğunlukla Giresun, Ordu ve Trabzon'a yine büyükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı Erzurum, Kars'a da gönderilmektedir.

Zile'de Topçam otobüs firması, Borajet'e ait uçak biletlerinide satmaktadır. Böylece Zile'den yurtiçine ve yurtdışına seyahat etmek için yer ayırtmak mümkündür. Tokat'tan Cumartesi günleri dışında hergün 14:00'te İstanbul'a uçuş bulunmaktadır. Zile'den 12:00'de Zile-Tokat arasında gidişi geliş yapan belediye otobüsleri Tokat havaalanına yolcu getirmektedir. Dolayısıyla Zile'den hava ulaşımından kolaylıkla faydalanılmaktadır.

2.2.4.1.2. Tarım Fonksiyonu

Zile, kurulduğu ovanın doğal şartlarına bağlı olarak tarıma elverişli bir şehirdir. Kuruluşundan bugüne tarım şehir için hâlâ önemini korumakla beraber günümüzde yerini ticaret ve hizmet sektörlerine bırakmıştır.

Zile'deki tarımı destekleyen sanayi kuruluşlarının varlığı da tarım falliyetlerini etkilemektedir. Sahadaki un, pekmez ve salça fabrikalarına Zile ve yakın çevreden kaynak sağlanmaktadır. Yine Turhal şeker fabrikası, şekerpancarı üretiminin şehirde yapılmasında aynı zamanda hayvancılığı desteklemesi açısından da önemlidir.

İlçe merkezinde yer alan tarım arazilerinde başta buğday, arpa, yem bitkileri, şekerpancarı, ayçiçeği olmak üzere az da olsa sebze ve yetiştirilmektedir. Sulama problemi nedeniyle sebze meyve alanlarını şehrin kuzey ve kuzeydoğusunda üzüm bağları, sebze alanları ve meyve bağları olmak üzere görmek mümkündür. Tarla tarımı ise şehirn doğu- batı ve güneydeki mahallelerinin kenarlarında bölünmüş arazilerde yapılmaktadır. Bu arazilerde tarım modern tarım alet ve makineleriyle yapılmaktadır.

Tarım arazisi kullanım miktarı bakımından başta buğday gelmektedir. Bunu fiğ, şekerpancarı ve ayçiçeği pancarı takip etmektedir. Alınan ürün bazında ise en fazla buğday ve fiğ yetiştirilmektedir. Yetiştirilen fiğ şehirde Şeyhali Mahallesi ve etrafındaki köy yollarında sıralanmış olan ahırlardaki hayvanlar için yem olduğundan hayvancılığın hetirdiği ihtiyaçtan dolayı tercih edilmektedir. Meyveler arasında başta üzüm olmak üzere sırasıyla elma, ceviz, armut, kiraz ve vişneyetiştirilmektedir. Bunların yanında çeşitli sebzelerden domates, biber, salatalık, fasulye yetiştirilmektedir.

Şehrin kuzey ve kuzeydoğusunda Minare-i Sağır, Kislik, Alacamescid Zir, Zincirli Süfla mahalleleri etrafına yayılmış olan Meydanlık, Karadini, Azarya Bağları mevki, Zile bağlarının bulunduğu yerdir. Buralardaki üzüm bağları günümüzde günübirlik olarak insanların dinlenmez gezmek amacıyla gittiği yerlere dönüşmüş olsa bile, yinede üzüm yaprağı ve üzümün üretildiği alanlardır. İnsanlar buralardan kendi ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi bağlarda yetiştirdikleri elma, kiraz, ceviz başta olmak üzere çeşitli meyveleri ve ürünleri yakın çevreye pazarlamaktadır.

Zile'de hayvancılık en az tarım kadar önemli bir ekonomik faaliyet olmuştur. Şehir merkezinde yapılan besi tarzı hayvancılık, pek çok ailenin geçim kaynağı olurken, bazı memurlar içinde ek gelir kaynağı olmuştur. Zile'deki süt ve süt ürünleriyle ilgili fabrikalarda insanları teşvik etmektedir. Bu bağlamda özellikle şehrin kenar kısımlarında besi hayvancılığı yapılmaktadır. Ayrıca Alacamescitbala, Alacamescitzir, Bahçelievler, Minare-i Sağır, Zincirliülya, Zincirlisüfla mahallelerinde bazı aileler hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Zile şehrinde Hacılar, Kurupınar, Yünlü köy yolları üzerinde, Yıldıztepe, Ankara devlet yolu etrafına serpilmiş pek çok besi hayvancılığının yapıldığı ahırlara rastlamak mümkündür. Yine geçmiş yıllara göre ilgi azalsa bile Şeyhali Mahallesi'nde salı günleri

açılan hayvan pazarıda şehirde hayvancılığı teşvik etmektedir. Hayvan pazarında muayeneler 1 veteriner hekim tarafından yapılmaktadır.

Zile İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü şehirde çiftçilerin bilinçli ve ekonomik potansiyeli olan ürünlerin tarımı yapılması amacıyla seminer, inceleme, tetkik gibi faaliyetler düzenlemektedir. Yine İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2012 yılından itibaren facebook gibi sosyal paylaşım ağlarını kullanarak, çeşitli duyurular, tarım ve hayvancılık la ilgili bazı bilgilendirici paylaşımlar yapmaktadır. Hatta köy ve belediye yerleşmelerinde muhtarlara buradan duyurular yapılmaktadır.

2.2.4.1.3. Sanayi Fonksiyonu

Sanayi faaliyetlerinin işlevselliği şehirsel gelişim için önemli bir faktördür. Zile'de de kırsal alanlardan getirilen yörenin tarımsal ürünlerinin işlenmesine bağlı olarak gelişen küçük sanayi faaliyetleri şehrin ekonomisine canlılık katmaktadır.

Zile'de sanayi faaliyetleri açısından en önemli alan yapımı 1976 yılında tamamlanmış, Şeyhali Mahallesi'nde Nato yolu kenarında bulunan Küçük Sanayi Sitesi'dir. Bu sanayi sitesinde; marangozlar, mobilyacılar, demirciler, bakırcılar, sobacılar, tornacılar, oto tamiri, oto kaportacısı, hızarcı, ziraat aletleri tamircileri oto boyama ve oto elektrikçileri, mermer kesim atölyeleri, döşemeciler ve oto lastikçiler, oto elektrikçiler, radyatörcüler gibi hertürlü hizmet verebilecek iş kollarını barındırmaktadır. Site dükkânlarının neredeyse tamamı doludur.

Zile'de demirci atölyesi, marangoz, camcı, sobacı, tesisatçı, halı yıkamacı, Ali Kadı Mahallesi'ndeki Ünver un fabrikası haricinde şehir içinde kalan sanayi kuruluşu yoktur. İstasyon Mahallesindeki Birsan Un fabrikası, Nato yolundaki Başseviç Fabrikasıda yerleşim yerlerinin bitişiğinde değildir

Zile'de modern sanayi, küçük sanayi işletmelerine dayanmaktadır. Gıda, içki ve tütün sanayi, taş ve toprağa dayalı sanayi, orman ürünleri ve mobilya sanayi, metal ana sanayi, kimya-petrol- kömür-kauçuk ve plastik ürünler sanayi ile tekstil, deri sanayisi gibi sanayi grupları faaliyet gösterdiği 34 sanayi tesisi bulunuyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. TARIM

3.1.1. Genel Bakış

Dünya nüfusunun beslenmesinin tamamını, giyiminde tamamına yakınını, kısmen enerji ihtiyacının karşılanmasını, barınma tesisleri açısından da bağımlı olunan tarımsal faaliyetler, yeryüzünün şekillenmesinde ve değişiminde en önemli paya sahiptir.[255] Tarımsal potansiyelin olukça yüksek olduğu ülkemizin ekonomik hayatında tarımsal faaliyetler geçmişten günümüze uygun doğal koşullar, artan nüfus ve alım gücü nedeniyle önemini korumuştur.

Tarım bir taraftan iklim, toprak, topoğrafya, arazi sınıfları, drenaj, doğal bitki örtüsü, hayvanlar ve hastalıklar gibi fiziki şartlar bir taraftan da gelenekler, bitki seleksiyonu ve cinsi, işgücü, pazar, sermaye, ulaşım, yasal ve diğer düzenlemeler, rekabet gibi kültürel etkenlerin etkisi altındadır.[256]

Tarım araştırma sahasının ekonomisindeki önemi ve istihdamıyla sahadaki temel ekonomik faaliyettir. Varlığını Zile Ovası'nın verimli topraklarındaki tarıma borçlu olan Zile'nin günümüzde de var olan sanayi ve ticaretinin gelişmesinde de temel kaynağı tarımdır. Nitekim araştırma sahasının önemli bir ticaret markasına dönüşmüş Zile pekmezinin de içerisinde yer aldığı pekmez, marmelat, salça, un gibi gıda sanayi, yem sanayi ile çeşitli tarım alet ve makine imalatı sanayinin mevcudiyeti tarımla bağlantılıdır.

Zile ilçesindeki tarımın en önemli sorunlarından birisi sulama imkanlarının yetersizliğidir. Günümüzde tarım alanlarının sulanmasında Boztepe-Belpınar barajları, Koçaş-Kazıklı-Evrenköy-Belkaya-Boldacı-Yukarıdağiçi-Güzelbeyli'deki sulama göletleri, Derebaşı deresi üzerindeki regülatör, kuyular ve cazibe yoluyla akarsulardan faydalanılmaktadır. Daha öncede bahsedildiği gibi yapımı hala devam eden Süreyyabey

---

[255] İhsan Bulut, *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası),* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2006, s. 1.

[256] İbrahim Atalay, *Genel Beşeri veEkonomik Coğrafya*, 4. Baskı, Meta Basım Matbaacılık, İzmir 2005, s. 75-84.

Barajı faaliyete geçirildiğinde sahanın tarımsal sulama soruna büyük oranda çözüm getirecektir. Süreyya Bey Barajında sulama gerçekleştiğinde Zile'nin sulamalı tarım alanlarında 153.37 km^2 (15337 ha) artış olacaktır.[257]

2009 yılında Zile İlçe Tarım Müdürlüğünden alınan verilere göre sahanın toplam tarım alanı 770290 da idi. Bu tarım alanının % 68'ini kuru tarım alanlarından oluşurken % 32'sini sulamalı tarım alanlarından oluşuyordu. Süreyya Bey Barajı tamamlandığında ise sulanabilen tarım arazisi 398368 da bulabilecektir. Bu durumda yaklaşık % 20'lik bir artışla Zile'nin sulamalı tarım alanları toplam tarım alanlarının % 52'sini oluşturacaktır (Tablo 3.1, Tablo 3.2).

Tablo 3.1. Zile İlçesinde Tarım Alanlarının Sulama Durumu.

Arazi cinsi	Alanı(ha)	Yüzdesi (%)
Kuru Tarım Alanı	52529.2	68
Sulamalı Tarım Alanı	24499.8	32
Toplam Tarım Alanı	77029.0	100

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü (2009)

Tablo 3.2. Zile İlçesinde Süreyyabey Barajı Tamamlandığında Sulama Durumu.

Arazi cinsi	Alanı(ha)	Yüzdesi (%)
Kuru Tarım Alanı	37192.2	48
Sulamalı Tarım Alanı	39836.8	52
Toplam Tarım Alanı	77029.0	100

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü (2009), Özçağlar 2008.

Araştırma sahasında verimi arttırıcı yöntemlerden en yaygını münavebeli tarımdır. Bilindiği gibi münavebe yani ekim nöbeti ürünlerin belli sırayla yıllara dönüşümlü olarak tarlaya uygulanmasıdır. Toprağın yitirdiği organik maddelerin kazandırılması için dönüşümlü ekim[258] gerçekleştirilmektedir. Sahada genelde buğday-şekerpancarı-buğday, buğday-nadas-buğday, buğday-fiğ-şekerpancarı, buğday-nohut-şekerpancarı, buğday-ayçiçeği-buğday şeklinde uygulanır.

[257] Özçağlar, "Zile'nin Coğrafi Potansiyeli ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakımından Önemi", s. 205.
[258] Hayati Doğanay, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası I*, 2. Baskı, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:737, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No:26, Ders Kitapları Serisi No:20, Erzurum 1992, s. 61.

3.1.2. Araziden Yararlanma Durumu

Tarım amacıyla kullanılabilecek uygun araziler olan I, II, III ve IV. sınıf araziler araştırma sahasının geniş bir alanını kaplamaktadır. Tarım yapmaya uygun arazi toplam yüzölçümünün % 46'sını oluşturmaktadır. Geriye kalan %54 olan arazi ise VI, VII ve VIII. sınıf arazilerden oluşmaktadır (Tablo 3.3).

Toprak grupları içerisinde tarımsal faaliyetler için en elverişli olan I-II. Sınıf arazilerin toplam yüzölçümü 37990 ha idi. Bu araziler ilçe yüzölçümünün % 25.2'sine karşılık gelmektedir. Hotan çayı, Deredoğazı deresi, çekerek nehri vadisi, ovalık alanlardaki alüvyal toprakların meydana getirdiği bu araziler tarımsal üretim bakımından oldukça elverişli olup buğday tarımı arazileri ve sebze-meyve arazilerinin toplandığı alana tekabül etmektedir.

III. sınıf araziler 20310 ha olup % 13.4 alan kaplamaktadır. Orta derecede eğimli olan bu araziler çekerek nehri vadisinde yoğunlaşmaktadır. IV sınıf araziler araştırma sahasında az bir alana sahiptir. Daha çok çayır ve orman alanı olan bu araziler Zile yüzölçümünde %7 .4'lük bir paya sahiptir (Tablo 3.3). Bu araziler sahada 11189 ha genişliğe sahiptir.

V. sınıf araziler araştırma sahasında bulunmazken, çayır, mera ve orman olarak kullanılabilecek arazi durumundaki VI. sınıf araziler ilçe yüzölçümünün % 17'sini (25709 ha) oluşturuyordu. İlçenin en yaygın arazi grubunu ise VII. sınıf araziler oluşturuyordu. 54979 ha olan bu toprak grubu bütün sahanın % 36.4'ünü kapsıyordu. Bu alanlar eğimin fazla olduğu, erozyon nedeniyle ana kayanın bazı yerlerde yüzeyde olduğu, taşlık ve sığ alanlardan oluşuyordu. Buzluk ve Deveci dağlarının bulunduğu alanda yaygınlık gösterdiği bu toprak sınıfı alanı mera alanı olarak kullanılmaktadır.

Çıplak kayalık alanlar, su yüzeyleri ve kumluk alanlardan oluşan, üzerinde hiçbir tarım ürünün yetiştirilmesine elverişli olmayan VIII. Sınıf araziler araştırma sahasında en az alan kaplayan toprak sınıfıdır. Zile ilçesinin % 0.6'sının (891 ha) kaplamaktadır (Tablo 3.2). Bu araziler araştırma sahasının güneydoğusundaki ne kuzeybatısındaki dağlık alanlarda bulunmaktadır.

Tablo 3.3. Zile İlçesi Arazisinin Verimlilik Sınıflarına Göre Dağılımı.

Arazi verimlilik sınıfı	Yüzölçümü (ha)	Yüzdesi (%)
I. Sınıf	17494	11.6
II. Sınıf	20496	13.6
III. Sınıf	20310	13.4
IV. Sınıf	11189	7.4
V. Sınıf	-	-
VI. Sınıf	25709	17.0
VII. Sınıf	54979	36.4
VIII. Sınıf	891	0.6
Toplam	151068	100.0

Kaynak: Tokat İli Arazi Varlığı'ndan (1997) yararlanılarak hazırlanmıştır.

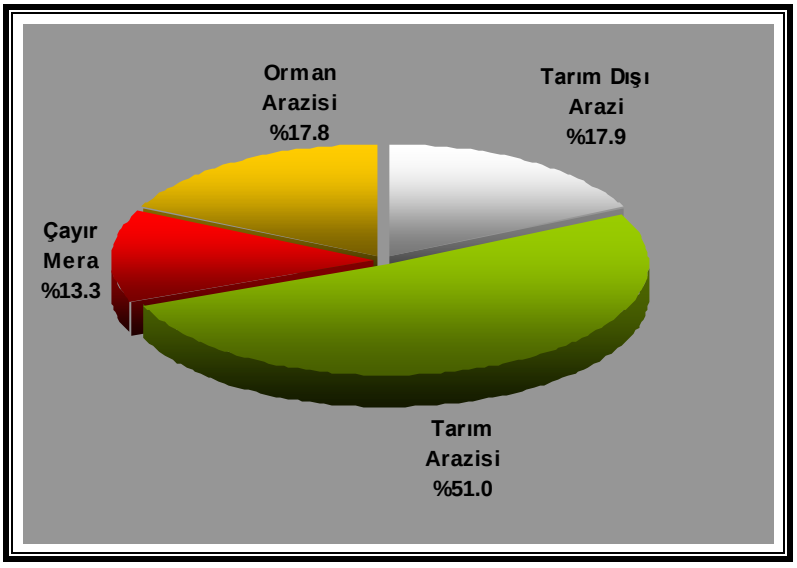
Zile ilçesinin genel arazi kullanılış durumu ele alındığında, topraklarının yaklaşık %51'inin tarımsal faaliyetler için ayrıldığı görülür. Bu bağlamda tarımsal faaliyetler için ayrılan toprağın ilçede oldukça yüksek oranda olduğu söylenebilir. Bu oranın Eskipazar'da % 25[259], Düziçi'nde % 39.5[260], Koyulhisar'da % 17.8[261], Karlıova'da % 5.8[262], Erzin'de % 43.1 ve Türkiye genelinde % 34[263] olması bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İlçe arazisinin geriye kalan kısmını da 20100 (% 13.3) hektar çayır-mera, 26925 (% 17.8) hektar orman arazisi, 27046 (% 17.9) hektar tarım dışı araziler oluşturmaktadır (Tablo 3.4 ve Şekil 3.1).

Tablo 3.4. Zile İlçesi Arazi Dağılımı.

Arazi cinsi	Alanı(ha)	Yüzdesi (%)
Tarım Alanı	**77029**	**51.0**
Çayır Mera	20100	13.3
Orman Arazisi	26925	17.8
Tarım Dışı Arazi	27046	17.9
Toplam	151100	100.00

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü (2009)

[259]Ünal Özdemir, *Sosyal ve Ekonomik Yönden Az gelişmiş Bir İlçe Eskipazar,* Aktif Yayınevi, İstanbul 2006, s. 169.
[260]Halil Koca, *Düziçi İlçesinin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayın No: 899, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayın No:111, Araştırma Serisi Yayın No:46, Erzurum, 2000, s. 233.
[261] Vedat Karadeniz, *Koyulhisar'ın Coğrafi Etüdü,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, s. 228.
[262]Ramazan Sever, *Karlıova İlçesi'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayın No: 969, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayın No:129, Araştırma Serisi Yayın No:51, Erzurum, 2008, s.157.
[263] İ. Fevzi Şahin, *Erzin İlçesi'nin Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, Erzurum 2006, s. 227.

Şekil 3.1. Zile İlçesi Arazi Dağılımı (2009).

Araştırma sahasında ekip biçmeye uygun olan Zile ve Boztepe ovaları büyük ölçüde tarıma ayrılmıştır. Bu ovaların tarım alanlarının büyük bir kısmı ise tarla tarımına ayrılmıştır. Nitekim tarla tarım alanları araştırma sahasında oldukça büyük bir paya sahiptir. Zile ilçesi toplam tarım arazilerinin % 94.4'ünü (72733 ha) tarla tarım alanları oluşturur. Tarla tarımı yapılan arazinin 23800 ha (% 33) alanı sulanabilen arazilerden oluşurken 48933 ha (% 67) alanda kuru tarım alanlarından oluşmaktadır.

Ağılcık, Acısu, Akkılıç, Bağlarpınarı, Kazıklı, Kozdere, Köylüürünü, Kuruçay, Olukman, Osmanpınarı, Reşadiye, Salur[264] köyleri araştırma sahasında çayır ve mera alanı en fazla olan köyleri oluşturur.

Araştırma sahasının iklim, toprak ve topoğrafik şartlar elverişli olmasına rağmen sulama sorunu nedeniyle bağ-bahçe ve sebze tarımının yapıldığı arazi ise oldukça sınırlıdır. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi Süreyyabey Barajı tamamlandığında sulanabilen arazinin artması bağ-bahçe ve sebze ürünlerine de üreticiyi yönlendirecektir. 2009 yılı itibariyle ilçede 2276 ha (% 3.0) bağ-bahçe, 300 ha (% 0.4) sebze alanlarına ayrılmıştır. Geriye kalan tarım alanlarının 1130 ha (% 1.5) nadas alanı, 170 ha (% 0.2) alan kavak ve söğütlükten oluşurken, 420 ha (% 0.5) alan ise tarıma elverişli boş alandan oluşmaktadır (Tablo 3.5).

[264] Çayır-Mera alanları 5000 da. fazla olan köylerdir.

Tablo 3.5. Zile İlçesi Tarım Alanlarının Kullanım Durumu (2009).

Arazi cinsi	Alanı(ha)	Yüzdesi (%)
Tarla	72733	94.4
Bağ-Bahçe	2276	3.0
Sebze	300	0.4
Kavak ve Söğütlük	170	0.2
Nadas	1130	1.5
Tarıma Elverişli Boş Alan	420	0.5
Toplam	**77029**	**100.0**

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü (2009)

3.1.3. Yetiştirilen Başlıca Tarım Ürünleri

Zile ilçesindeki tarım alanlarının büyük bir kısmı tarla tarımına ayrılmıştır. Nitekim daha öncede belirtildiği gibi ilçedeki tarım alanlarının % 94.4'ü bu amaçla kullanılıyordu. Ayrıca Zile Tokat ilinin diğer ilçeleri içerisinde tarla tarımının en fazla yapıldığı ilçe durumundadır (Tablo 3.6). Zile ilçesinin tarla tarım alanı Tokat ili toplam tarla tarım alanı % 28'ini oluşturuyordu. Yine tarla ürünleri üretimi açısından da Zile ilçesi ilk sırada yer alıyordu. Tokat ili toplam tarla ürünleri üretiminin % 24'üne sahipti.

Sebze ve meyvecilik faaliyetleri için kullanılan tarım alanı ise çok az olup toplam tarım alanının ancak % 3.4 'ünü teşkil ediyordu. Meyve alanı ve üretimi açısından Tokat Merkez ve Erbaa ilçelerinden sonra üçüncü sırada olan Zile ilçesi Tokat toplam meyve alanının % 16.1'ini, üretimin ise % 15.6'sını oluşturmaktadır. Sebze alanları çok az olan Zile ilçesi Tokat toplam sebze alanının% 2'si, üretimin % 1'ine sahiptir.

Tablo 3.6. Tokat İli İlçeleri Tarla, Sebze, Meyve Üretim Alanları ve Üretim Miktarları.

	TARLA		SEBZE		MEYVE	
İLÇELER	**Üretim Alanı (da)**	**Üretim Mik. (ton)**	**Üretim Alanı (da)**	**Üretim Mik. (ton)**	**Üretim Alanı (da)**	**Üretim Mik. (ton)**
MERKEZ	373708	351544	22711	152769	**47202**	**43404**
ALMUS	137710	58292	3263	5415	4593	1993
ARTOVA	94240	45471	17	26	1087	425
BAŞÇİFTLİK	37929	13275	150	128	168	56
ERBAA	349460	241291	**38940**	**102789**	42575	15155
NİKSAR	249900	262844	25305	72406	9684	5999
PAZAR	84530	149973	25886	141648	4960	5539
REŞADİYE	153982	36322	1714	1857	4377	1015
SULUSARAY	81960	37994	18	29	257	275
TURHAL	276631	203422	30647	195655	2526	3152
YEŞİLYURT	73775	42572	25	26	920	295
ZİLE	**727328**	**441148**	3000	6068	22760	14317
TOPLAM	2641153	1884148	151676	678813	141109	91625

Kaynak: Tokat İl Tarım Müdürlüğü verileri (2009).

3.1.3.1. Tarla Tarımı

Zile ilçesinde tarla tarım alanları içerisinde en fazla alan kaplayan tarım bitkileri tahıllardır. Tahıllar 463182 da alanda ekiliyordu ve bütün ekili dikili alanların % 63.7'sini oluşturuyordu. Tahıllar sahada üretim açısından da en önde geliyordu. Nitekim 178777 ton üretim ile tarla tarım bitkileri üretimi içerisinde % 40.5'lik bir orana sahiptir. Tahıllardan sonra ekim alanı en fazla olan bitki baklagillerdir. 175537 da alanda yapılan baklagil üretimi Zile toplam tarla tarım alanlarının % 24.1'ini oluşturmaktadır. Bunlardan sonra sırasıyla endüstri bitkileri (31984 da, % 4.4), yağlı tohumlar (25140 da, % 3.4), yumrulu bitkiler (20170 da, % 2.8), yem bitkileri (11315 da, % 1.6) yetiştirme alanları geliyordu.

Araştırma sahasında tarla bitkileri üretiminde ise tahıldan sonra en fazla endüstri bitkileri üretimi gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında 145805 ton endüstri bitkileri üretilmiştir. Bu ürün ilçe toplam üretiminin % 33.1'ini oluşturmaktadır. Bundan sonra sırasıyla yumrulu bitkiler (70560 ton, % 16), baklagiller (23496 ton,% 5.3), yem bitkileri (13482 ton, % 3.1), yağlı tohumlar (9028 ton, % 2) üretimi geliyordu.

Tablo 3.7. Zile İlçesinde Tarla Tarım Alanlarının Kullanım Durumu (2009).

Ürün Adı	Ekilen Alan (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Tahıllar	463182	**63.7**	178777	**40.5**
Baklagiller	175537	24.1	23496	5.3
Endüstri Bitkileri	31984	4.4	145805	33.1
Yağlı tohumlar	25140	3.4	9028	2.0
Yumrulu Bitkiler	20170	2.8	70560	16.0
Yem Bitkileri	11315	1.6	13482	3.1
TOPLAM	**727328**	**100.0**	**441148**	**100.0**

Kaynak: Tokat İl Tarım Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

3.1.3.1.1.Tahıllar

Tahıllar buğday, arpa, yulaf, çavdar, triticale, mısır, çeltik, darılar, kuş yemi gibi ürün gruplarını kapsamaktadır. Bu ürün grupları sıcak iklim tahılları ve serin iklim tahılları olmak üzere iki gruptur. Serin iklim tahılları sonbaharda ekilir ve 1-4 C'de çimlenmektedir. Serin iklim tahıllarının toplam sıcaklık isteği 1750-2250, optimum sıcaklık isteği ise 20-25 C'dir. Mısır, çeltik, darılar, kuş yeminden oluşan sıcak iklim tahıllarının ise toplam sıcaklık isteği 2300-5000, optimum sıcaklık isteği ise 30-35

C'dir.[265] Araştırma sahasının iklim koşulları serin iklim tahıllarının yetiştirilebilmesi için elverişlidir. Özellikle ilkbahar yağışları sahada yetiştirilen tahılların üretiminde önemli olmuştur.

Zile ilçesinde tahıl tarımı ekiliş alanlarının büyük bir bölümünde buğday tarımı yapılmaktadır. Toplam 415000 da lık tahıl tarımı alanının % 93'ünde buğday yetiştirilmektedir. Buğdaydan sonra ekim alanı ve üretimi en fazla olan ürün ise arpadır. Sahada tahıl alanlarının % 6.27'sinde (28000 da) arpa üretimi yapılmaktadır. Daha çok hayvan yemi olarak üretimi yapılan mısır oldukça dar bir alanda yetiştirilmektedir. İlçede mısır üretimi yapılan alan tahıl üretim alanlarının sadece % 0.68'ini (3030 da) oluşturuyordu. Yine dar alanlı triticale, yulaf ve çavdar üretimi yapılmaktadır. Bunlardan triticale 150 da, yulaf 55 da, çavdar ise 20 da alanda üretilmektedir (Tablo 3.8).

Tablo 3.8. Araştırma Sahasında Tahıl Tarımı Faaliyet Alanları ve Üretim Miktarı (2009).

Ürün Adı	Ekiliş (da)	%'si
Buğday	415000	93.00
Arpa	28000	6.27
Mısır	3030	0.68
Triticale, Yulaf, Çavdar	150+55+20=225	0.05
Toplam	446255	100.00

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Tüm canlıların temel ihtiyaçlarından biri beslenmedir. İnsan beslenmesinde temel gıda maddesi olarak hem dünyada hem de Türkiye'de oldukça geniş bir ekiliş alanına sahip olan ürünlerin başında buğday gelmektedir. Buğday ekilen alanlar dünyada işlenen tarım topraklarının 1/6'sını oluştururken, dünya nüfusunun temel besin kaynağı buğday unu da % 35'lik bir orana sahiptir. Geçmişten günümüze buğday ekiliş alanları ve üretimi de giderek artmaktadır. Buğdayın insan beslenmesi açısından taşıdığı önem bilinmektedir. Ayrıca kolay şekillenebilmesi ve pişirilebilmesi, un-makarna-bisküvi-helva ve daha birçok ürünün üretim hammaddesi olması, çeşitli iklim koşullarına uygun pek çok türe sahip olması, üretim ve saklanabilmesindeki avantajları, artan dünya

[265] Bulut, *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*, s.34.

nüfusunun ihtiyacı gibi birçok sebepte buğdayın ekiliş alanının ve üretiminin yıllara göre artmasına sebep olmuştur.[266]

Kültür bitkileri arasında Türkiye'de ekiliş alanı ve üretimi ile ilk sırada bulunan[267] buğday, araştırma sahasında da tahıllar içerisinde ekim alanı ve üretimi en fazla olan bitkidir. Buğday sahada özellikle kıraç alanlarda ana ürün durumundadır. Sulanabilen tarım alanlarında ise nöbetleşe ekimi yapılmaktadır.

Araştırma sahası geçmişten beri Tokat ilinin buğday ambarı olarak nitelendirilmektedir. Evliya Çelebi de seyahatnamesinde Zile Ovası'nın tahıl ambarı olduğundan bahseder.[268] Bugünde Zile, Tokat'ın ilçeleri içerisinde buğday ekim alanı ve üretimi açısından birinci sırada gelmektedir. 2009 yılında 354 157 da alanda 99 046 ton buğday üretiminin gerçekleştirildiği Zile, aynı yıl Tokat ilinin toplam buğday ekim alanlarında yaklaşık % 32'lik, toplam üretiminde ise % 35'lik bir paya sahipti (Tablo 3.9).

Tablo 3.9. Tokat İlçeleri Buğday Tarım Alanları ve Üretim Durumu (2009).

İlçeler	Ekilen alan (da.)	Üretim (ton
Merkez	95623	20057
Almus	53124	11143
Artova	53124	11143
Başçiftlik	20541	3590
Erbaa	146533	40980
Niksar	122007	29856
Pazar	32760	11452
Reşadiye	57915	8902
Sulusaray	42499	7726
Turhal	101820	31757
Yeşilyurt	34575	7736
Zile	**354157**	**99046**
TOKAT	1114678	283394

Kaynak: TÜİK bitkisel üretim istatistiklerinden derlenmiştir.

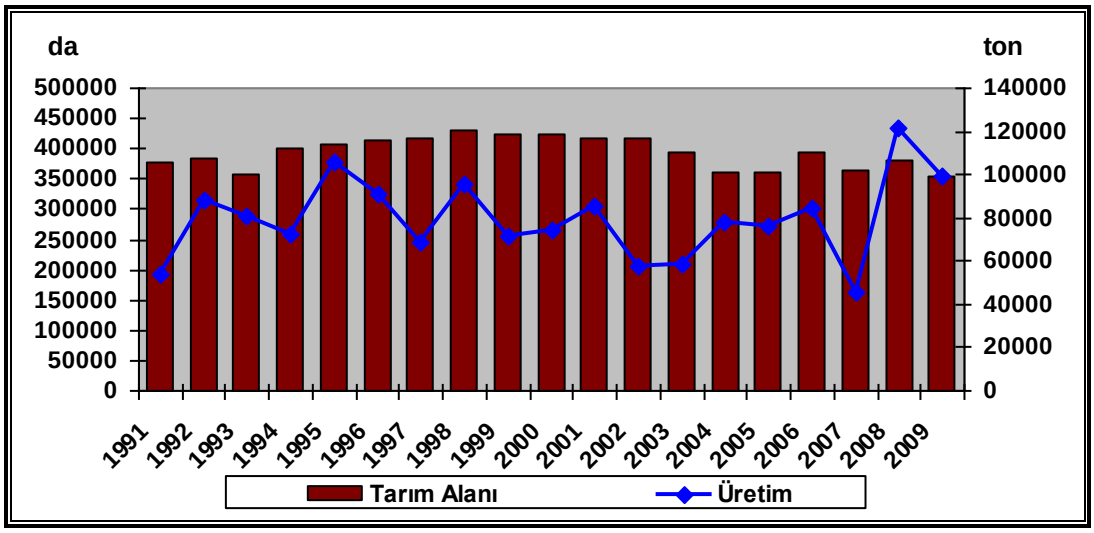
[266] Bulut, *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*, s. 36-37.
[267] Rüştü Karaman, vd., *Tokat- Zile Yöresinde Yetiştirilen Buğdayın Beslenme Durumunun Toprak ve Bitki Analizleri ile Değerlendirilmesi,* Zile Ticaret Borsası Kültür Yayınları No:1, Detay Yayıncılık, Ankara 2006, s. 3.
[268] Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Hazırlayan: Seyit Ali Karaman), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Akkirman-Belgrad-Gelibolu-Manastır-Özü-Saraybosna-Slovenya-Tokat-Üsküp*, 1. Baskı, Cilt:1, Kitap:3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 111.

Sahada yalnızca kışlık buğday ekimi yapılmaktadır. Sonbaharda, ekim ayı sonunda ekimi yapılan buğday, hasadı haziran sonu ve temmuz başlarında hasat edilmektedir. Buğdayın sapa kalkma döneminde artan sıcaklık ve nem ihtiyacını sahanın ilkbahar yağışları karşılarken, tane dolum zamanında ihtiyacı olan yüksek sıcaklık ve düşük nem açısından da uygun koşullara sahiptir. Buğdayın birim alandan alınan veriminde buğday çeşiti, iklim şartları, toprak özellikleri, sulama şartları, gübreleme, zirai mücadele gibi birçok unsurun etkili olduğu bilinmektedir. Araştırma sahasının uygun ekolojik koşulları sahada henüz buğday üretiminde modern yöntemler uygulanmamasına rağmen buğday veriminin yüksek olmasına neden olmuştur. Zile'de 1991 yılından 2009 yılına kadar geçen süreçte buğday veriminde dönem dönem iklime bağımlı değişmeler olsa da verimin oldukça arttığı görülmektedir. 1991 yılında 143 kg/da olan verim 2009 yılında 280'i bulmuştur (Tablo 3.10). 2009 yılında Türkiye' de buğday verimi 251 kg/da iken bu oran Tokat'ta 254 kg/da, Zile 280 kg/da olduğu dikkate alınırsa Zile ilçesinde buğday verimini nispeten yüksek olduğu anlaşılır.

Tablo 3.10. Zile İlçesinde Buğday Tarım Alanı ve Üretim Durumunun Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).

Yıllar	Ekilen alan (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
1991	376270	53521	143
1992	384290	88345	230
1993	358300	80421	224
1994	400000	72658	182
1995	407960	105619	259
1996	413010	90962	220
1997	418610	68754	164
1998	430360	95457	222
1999	424720	71817	169
2000	423580	73832	181
2001	416420	84867	204
2002	418100	57305	137
2003	395260	58272	147
2004	359620	78324	218
2005	360140	75720	210
2006	392653	83911	214
2007	363144	45754	140
2008	381326	121275	318
2009	354157	99046	280

Kaynak: TÜİK bitkisel üretim istatistiklerinden derlenmiştir.

Şekil 3.2. Zile İlçesinde Buğday Tarım Alanları ve Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).

Zile ilçesinde *Bezostaja-1, Golia, Kate A-1, Pehlivan, Sadova* çok yaygın olmasa da *Sana* üreticilerin yetiştirdikleri buğday çeşitlerini oluşturmaktadır. Bunlardan *Bezostaja-1*, bin tane ağırlığı 40-44 gr'dır. Kışlık bir çeşit olup, soğuğa dayanıklı, ilkbahar son donlarından zarar görmeyen bir çeşittir. Verim potansiyeli tane ve başak büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. *Golia*, bin tane ağırlığı 34-36 gr olup, harman olma kabiliyeti ve gübre reaksiyonu iyi olan bir çeşittir. *Kate A-1*, bin tane ağırlığı 34-40 gr'dır. Kuraklığa dayanıklı verim potansiyeli yüksektir. *Pehlivan*, bin tane ağırlığı 36-37 gr olan bu buğday çeşidinin özellikle ekmeklik kalitesi iyidir. *Sadova*, bin tane ağırlığı 42-45 gr'dır. Bu buğday çeşidi de kışa, kuraklığa, yatmaya, tane dökmeye dayanıklı oldukça yüksek verimli bir çeşittir.[269] Çiftçilerin, tüccarın, değirmencinin, fırıncının, makarna-bisküvi-bulgur imalatçısının talep ettiği buğday birbirinden farklıdır. Zile kaliteli buğday çeşitlerinin uygun ekolojilerde, uygun gübreleme ile yetiştirildiğinde gıda sanayisine uygun buğday yetiştirilebilir.[270]

İlçede de ekim alanı ve üretim miktarı açısından buğdaydan sonra ikinci sırada olan tahıl *arpadır.* Araştırma sahasında hayvancılık, ekme-dikme faaliyetleriyle birlikte yürütülen bir faaliyettir. Bu durum hayvan yemi olara da kullanılan arpanın sahada ekiminin temel sebebini oluşturmaktadır.

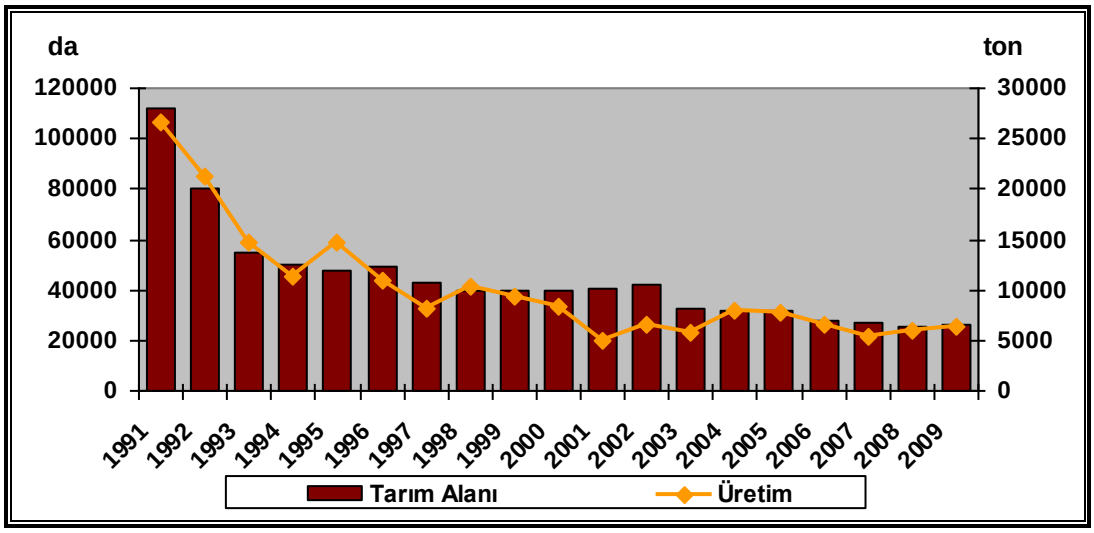
[269] Karaman, vd., *Tokat- Zile Yöresinde Yetiştirilen Buğdayın Beslenme Durumunun Toprak ve Bitki Analizleri ile Değerlendirilmesi*, s. 44-45.
[270] Karaman, vd., *Tokat- Zile Yöresinde Yetiştirilen Buğdayın Beslenme Durumunun Toprak ve Bitki Analizleri ile Değerlendirilmesi*, s. 75.

1991'den 2009 yılına kadar sahada arpa ekim alanları ve üretimi değerlendirildiğinde hem ekim alanlarının hem de üretim miktarının giderek azaldığı görülmektedir. 1991 yılında 112250 da alanda arpa ekimi yapılmış ve 238 kg/da verim ile 26707 ton ürün elde edilmiştir. Yıllar itibariyle üretim alanı giderek azalmakla birlikte üretim miktarında iklimle bağlantılı küçük dalgalanmalar olsa da üretim giderek azalmıştır. 2009 yılında 25914 da alanda 6455 ton arpa üretimi gerçekleşmiştir. Bu yıllarda verim de çok artmamıştır. 2009 yılında verim 249 kg/da dır (Tablo 3.11 ve Şekil 3.3). Buğdaya göre yetişme dönemi az olması, daha düşük sıcaklıklarda yetişebilmesi ve toprak isteğinin fazla olmaması gibi, tarımdaki avantajlarına rağmen sahada arpa tarımını yerini buğday almıştır. Geçmiş yıllarda Zile'de hayvancılık daha yoğun yapılıyordu. Hayvan yemi olarak kullanılan arpa hayvancılığın daha fazla yapılması nedeniyle daha fazla ekiliyordu. Giderek azalan hayvan sayısı üreticileri de arpa yerine, buğday ekimine teşvik etmiştir.

Tablo 3.11. Zile İlçesinde Arpa Tarım Alanı ve Üretim Durumunun Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).

Yıllar	Ekilen alan (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
1991	112250	26707	238
1992	80000	21200	265
1993	55000	14718	268
1994	49700	11356	228
1995	47900	14794	309
1996	49560	11023	222
1997	43210	8057	186
1998	39950	10274	257
1999	40080	9255	231
2000	40000	8324	208
2001	40520	5040	124
2002	42110	6554	156
2003	32680	5801	178
2004	32180	7853	244
2005	31570	7667	243
2006	28000	6569	235
2007	27000	5400	200
2008	25163	5989	238
2009	25914	6455	249

Kaynak: TÜİK bitkisel üretim istatistiklerinden derlenmiştir.

Şekil 3.3. Zile İlçesinde Arpa Tarım Alanları ve Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).

3.1.3.1.2. Baklagiller

Zile ilçesinde alan kullanımı açısından önemli bir ürün de nohuttur; 80000 dekarlık nohut ekim ve hasat alanı ilçenin toplam ekilen-hasat edilen tarım alanının yaklaşık % 11'ini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, araştırma sahasında buğdaydan sonra en çok üretimi yapılan ikinci ürün nohuttur. Zaten toprağın azot ihtiyacını karşılalamasınada yarayan nohut ve diğer baklagiller iyi bir münavebe ürünüdür. Daha öncede belirtildiği gibi araştırma sahasında buğday-nohut-şekerpancarı şeklinde uygulanan münavebe oldukça yaygındır.

2009 yılı itibariyle sahada 12800 ton nohut üretilmiştir. Bu üretim toplam baklagil üretiminin % 54.4'lük kısmını oluşturuyordu.

Araştırma sahasındaki hayvancılığa bağlı olarak ekim alanı oldukça geniş olan fiğ de dikkati çeken bir diğer üründür. Aynı yıl 75000 da alanda, 7500 ton üretim gerçekleştirilmiştir. Yine baklagiller içerisinde nohut ve fiğden sonra ekim alanı ve üretim açısından fasulye ve mercimek gelmektedir. 17000 da (% 9.7) alanda 2720 ton (% 11.6) fasulye, 3537 da (% 2) alanda 476 ton (% 2) mercimek üretilmiştir (Tablo 3.12).

Tablo 3.12. Zile İlçesinde Baklagil Tarım Alanlarının Kullanım Durumu ve Üretimi (2009).

Ürün Adı	Ekilen alan (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Nohut	80000	45.6	12800	54.5
Fasulye	17000	9.7	2720	11.6
Mercimek	3537	2.0	476	2.0
Fiğ (Dane)	75000	42.7	7500	39.0
TOPLAM	**175537**	**100.0**	**23496**	**100.0**

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

3.1.3.1.3. Endüstri Bitkileri

Araştırma sahasında endüstri bitkilerinden şekerpancarı ve haşhaş tarımı yapılmaktadır. Haşhaş devlet sınırlaması olan bitkilerden olduğu için sahada dar alanlarda yapılmaktadır. Küçük haşhaş tarlalarına sahanın kuzeybatısındaki köylerde rastlamak mümkündür. 2009 yılında 84 dekarlık alanda haşhaş ekimi yapılmıştır. Kapsül verimi 60 kg/da olan sahada 5 ton üretim gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf 3.1. Karakaya Köyü Haşhaş Tarlasından Bir Görünüm.

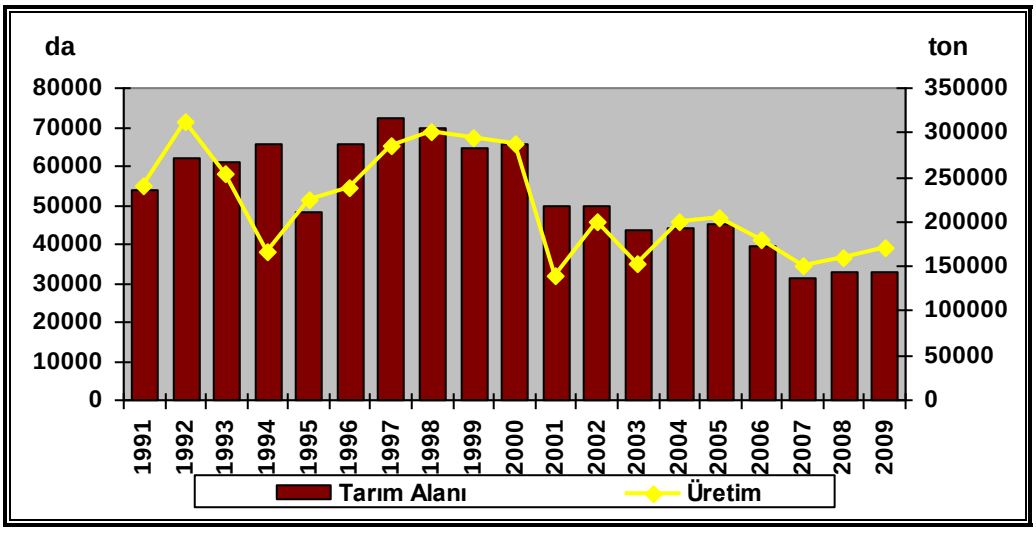
Şekerpancarı ise saha çifçisi için en az buğday kadar önem arz eden bir üründür. Zaten Zile Tokat'ın şekerpancarı üretiminde önemli ilçelerindendir. Sulama yapılmak suretiyle kurak ve yarıkurak bölgelerde de yetiştirilebilen şekerpancarı, ekonomik anlamda getirisinden dolayı, sahanın sulanabilen tarım alanlarında ve münavebe yani ekim nöbeti ürünlerinde buğdaydan sonra üretimi yapılmaktadır.

Araştırma sahasında yıllar itibariyle değerlendirildiğinde şekerpancarı ekim alanlarının giderek azaldığı görülmektedir. Nitekim 1991 yılında 53 730 da olan ekim alanları 2009 yılında 32 914 da kadardır. Yani 1991'den 2009'a Zile'nin pancar ekim alanları % 39 azalmıştır. Üretim ise bu süreçte 240 668 tondan 171 554 tona gerilemiştir. 1991-2009 yılları arasında şekerpancarı üretiminde küçülme % 29'u bulmuştur. Birim alana verim 1991'de 4.496 kg/da iken 2009 yılında 4.587 kg/da yükselmiştir (Tablo 3.13, Şekil 3.4). 1991 yılında Zile şekerpancarı tarımında hem ekilen alan, hem üretim hem de verim açısından Tokat'ın ilçeleri arasında birinci sırada yer alıyordu. 2009 yılında ise ekilen alan ve üretimde yine birinci sırada yer alırken verim açısından ise Niksar'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Niksar'da şekerpancarı verimi 6061 kg/da'dır.

Tablo 3.13. Zile İlçesinde Şekerpancarı Tarım Alanı ve Üretim Durumunun Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).

Yıllar	Ekilen alan (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
1991	53730	240668	4496
1992	61920	311716	5034
1993	60770	254481	4188
1994	65450	166636	2560
1995	48420	225439	4656
1996	65410	237817	3692
1997	72130	285965	4134
1998	69940	301437	4310
1999	64760	294259	4544
2000	65480	288043	4464
2001	49620	139294	2807
2002	49900	200557	4037
2003	43480	152803	3528
2004	44350	200374	4518
2005	44960	204778	4555
2006	39328	180387	4587
2007	31313	149416	4772
2008	32653	159962	4899
2009	32914	171554	5212

Kaynak: TÜİK bitkisel üretim istatistiklerinden derlenmiştir.

Şekil 3.4. Zile İlçesinde Şekerpancarı Tarım Alanı ve Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).

3.1.3.1.4. Yağlı Tohumlular

Zile ilçesinde yağlı tohumlular ürün grubunda ayçiçeği ve aspir yetiştirilmektedir. Aspir yalnızca 140 da alanda üretilmiş ve yalnızca 28 ton üretim olmuştur. Yani ilçede yağlı tohumlu bitkileri grubunu ayçiçeği temsil etmektedir. 2009 yılı itibariyle sahada 25000 da alanda 9000 ton ayçiçeği üretiliştir.

Tablo 3.14. Zile İlçesinde Yağlı Tohumlu Bitkiler Tarım Alanlarının Kullanım Durumu ve Üretimi (2009).

Ürün adı	Ekilen alan (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Ayçiçeği	25000	99.4	9000	99.7
Aspir	140	0.6	28	0.3
TOPLAM	25140	100.0	9028	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Zile ilçesinde tüm tarım toprakları içerisinde ayçiçeği tarımına ayrılan tarım arazisi sadece % 3.4 kadardır. Ancak ilçe buğday, nohut, ve şekerpancarında olduğu gibi ayçiçeği üretiminde de Tokat'ın önemli üreticisidir. Zile ayçiçeği ekilen alanlar ve üretimi açısından Tokat'ın ilçeleri açısından birinci sırada yer almaktadır. Nitekim 2009 yılında Zile Tokatta yağlı tohumlu bitkilerin ekim alanlarının % 54'üne, üretiminde % 54.24'üne sahiptir. Zile ilçesini sırasıyla Turhal ve Pazar ilçeleri takip etmektedir.

Tablo 3.15. Tokat İlçeleri Yağlı Tohumlu Ürünlerin Tarım Alanları ve Üretim Durumu (2009).

İlçe	Ekilen alan (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Merkez	400	0.9	115	0.69
Artova	38	0.1	3	0.02
Erbaa	900	1.9	225	1.35
Niksar	331	0.7	106	0.64
Pazar	6250	13.4	2475	14.87
Turhal	13510	29.9	4692	28.19
Zile	25140	**54.0**	9028	**54.24**
TOPLAM	46569	100.0	16644	100.00

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

3.1.3.1.5. Yumrulu Bitkiler

Zile ilçesinde 20170 da alanda yumrulu bitkiler tarımı yapılmaktadır. İlçe toplam tarla tarım alanlarının yalnızca % 2.8'inde bu tarım yapılmasına rağmen saha Tokat ili üretiminde ve ekilen alanın büyüklüğünde tüm ilçeler arasında birinci sırada yer almaktadır. Tokat ilinde toplam 78173 da alanda yumrulu bitkiler tarımı yapılmaktadır. Zile ilçesi Tokat ilindeki bu tarım alanlarının % 25.8 'ine sahiptir. Zile'den sonra ikinci sırada Niksar (% 24.4), üçüncü sırada Merkez ilçe (% 21.6) gelmektedir. Bu ürün grubunun Tokat ilinde toplam üretimi 209244 tondur. Üretimde de Zile ilçesini (% 33.7) sırasıyla yine Niksar (% 21.6) ve Merkez (% 18.7) ilçeleri takip etmektedir (Tablo 3.16).

Tablo 3.16. Tokat İlçeleri Yumrulu Bitkiler Tarım Alanları ve Üretim Durumu (2009).

İlçe	Ekilen alan (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Merkez	16900	21.6	39150	18.7
Almus	1400	1.8	3790	1.8
Artova	215	0.3	490	0.2
Başçiftlik	3043	3.9	6086	3.0
Erbaa	12600	16.1	34375	16.4
Niksar	19060	24.4	45240	21.6
Pazar	160	0.2	700	0.4
Reşadiye	1550	2.0	1550	0.7
Sulusaray	125	0.1	413	0.2
Turhal	2110	2.7	5210	2.5
Yeşiyurt	840	1.1	1680	0.8
Zile	20170	25.8	70560	33.7
TOPLAM	78173	100.0	209244	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Zile ilçesinde yumrulu bitkilerden yetiştirilen ürünler ise soğan, sarımsak ve patatestir. Soğan bunlar içerisinde en fazla yetiştirilen üründür. Nitekim 2009 yılı itibariyle 20000 da alanda 70000 ton soğan üretilmiştir. Başka bir deyişle yumrulu bitkilerden ekilen alanların % 99.2'sini ve üretiminde % 99.2'sini soğan oluşturmaktadır. Patates ve sarımsak ise dar alanlarda az miktarda yetiştirilmektedir. Aynı yılda patates 140 da alanda ekilip, 530 ton ürün ürün elde edilirken, sarımsakta 30 da alanda ekilmiş ve 30 ton üretim gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.17. Zile İlçesinde Yumrulu Bitkiler Tarım Alanlarının Kullanım Durumu ve Üretimi (2009).

Ürün adı	Ekilen alan (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Soğan	20000	99.2	70000	99.2
Sarımsak	30	0.1	30	0.1
Patates	140	0.7	530	0.7
TOPLAM	20170	100.0	70560	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

3.1.3.1.6. Yem Bitkileri

Hayvancılığının geliştirilmesi ve hayvansal üretimin arttırılması amacıyla kaliteli kaba yem açığının kapatılması için yem bitkisi üretiminin teşvik edilmesi gibi hususları içeren "2000/467 Sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı" kapsamında Zile ilçesinde yem bitkileri destekleme projeleri uygulanmaktadır. Bu destekleme projeleriyle çok yıllık yem bitkilerinde (Yonca, Korunga, Yapay Çayır Mera) en az 10 da, tek yıllık yem bitkilerinde (Fiğ, Silajlık Mısır, Triticale) en az 10 da. ekim yapan çiftçilere üretim maliyetlerinin çok yıllık yem bitkilerinde % 35'i, tek yıllık yem bitkilerinde ise % 20'si doğrudan ödenmektedir.

İlçede hayvancılıkla uğraşan çiftçilerin, başta fiğ olmak üzere yonca, korunga ve silajlık mısır yetiştirdikleri görülür. Silajlık mısır sulanabilen alanlarda ekilirken, fiğ ise özellikle şehir merkezindeki tarım alanlarında ve sulama imkanları kısıtlı alanlarda ekilmektedir.

Bilindiği üzere silaj üretiminde birçok bitki kullanılmaktadır. Ancak en fazla kullanılanı mısır, sorgum ve yoncadır.[271] İlçede en fazla ikinci ekiliş alanına ve üretime sahip yem bitkisi silajlık mısırdır.

Tablo 3.18. Zile İlçesinde Yem Bitkileri Ekiliş Alanları ve Üretimi (2009).

Ürün Adı	Ekiliş (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Korunga (Yeşil ot)	1000	8.8	1856	13.8
Fiğ (Yeşil ot)	4000	35.4	-	-
Silajlık mısır	3500	30.9	10500	77.9
Yonca kuru	2815	24.9	1126	8.3
Toplam	**11315**	**100.0**	**13482**	**100.0**

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

3.1.3.2. Meyvecilik

Zile ilçesinin doğal çevre özellikleri potansiyel olarak olarak meyveciliğe imkan vermesine rağmen, ticaretin söz konusu olduğu yoğun bir meyve üretiminden bahsetmek mümkün değildir.

Toplam tarım arazilerinin yaklaşık % 3'ünü oluşturan *meyve bahçeleri* sahada 22760 da kadardır. Meyvelik alanlar ilçede şehir ve kır alanlarındaki bağlarda ağaç toplulukları çeklindedir. Yer yer küçük meyve bahçeleri de bulunmaktadır. Araştırma sahasında üzüm, elma, vişne, kiraz, ceviz, başta olmak üzere erik, şeftali, armut, ayva, kayısı, başlıca yetiştirilen meyveleri oluşturmaktadır. Sahada 2009 yılı itibariyle 14317 ton meyve üretilmiştir.

Araştırma sahasında sulanabilen arazilerde sebze tarım alanlarına ayrılan arazi daha geniştir. İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 2009 yılında Ağcakeçili, Alayurt, Alıçözü, Bayırköy, Derebaşı, Evrenköy, Güblüce, Güzelbeyli, Karakaya, Kireçli, Kurupınar, Küçüközlü, Saraç, Üçköy, Yalınyazı, Yeşilce, Yünlü, Yıldıztepe yerleşmelerinde meyve alanları 50 da fazla idi.

Araştırma sahasında meyveler ürün gruplarına göre değerlendirildiğinde ilk sırayı Üzümsü meyveler almaktadır. Bu ürün grubum meyve ekiliş alanlarının % 77.7'sine (17680 da), üretiminde % 55.5'ine (7945 ton) sahiptir. Taş çekirdekliler ürün grubu ise

[271]İbrahim Fevzi Şahin, Mehmet Zaman, "Hayvancılıkta Önemli Bir Yem Kaynağı: Silaj", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt:15, Sayı: 23, Erzurum 2010, s. 6.

ikinci sırada gelmektedir. Ekiliş alanı 2410 da (% 10.6 da) olan taş çekirdekli meyveler toplam meyve üretiminin % 20.9 (3000 ton)'unu oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla yumuşak çekirdekliler ve sert kabuklular gelmektedir (Tablo 3.19).

Tablo 3.19. Zile İlçesinde Meyve Ürün Grupları Ekiliş Alanları ve Üretimi (2009).

Ürün Adı	Ekiliş (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Üzümsü Meyveler	17680	77.7	7945	55.5
Taş Çekirdekliler	2410	10.6	3000	20.9
Yumuşak Çekirdekliler	1320	5.8	2832	19.8
Sert Kabuklular	1350	5.9	540	3.8
Toplam	22760	100.0	14317	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından hesaplanmıştır.

Araştırma sahasında en fazla yetiştirilen ürün grubu olan üzümsü meyveler grubunda üzüm ve dut yetiştirilmektedir. Üzüm hem bu ürün grubunda hem de ilçede en fazla yetiştirilen meyvedir. Nitekim 17610 da alanda yetiştiriciliği yapılan meyve ilçe meyve alanlarının % 77.4'üne, üzümsü meyveler grubunun ise % 99.6'sına sahiptir. Üzüm sahanın üretimi en yüksek meyvesidir. 2009 yılı itibariyle 7924 ton üzüm üretimi gerçekleştirilmiştir. Zile meyve üretiminin % 55.3'ünü, üzümsü meyveler grubunun % 99.7'sini üzüm oluşturmaktadır (Tablo 3.20)

Tablo 3.20. Zile İlçesinde Ürün Gruplarına Göre Meyve Türü Ekiliş Alanları ve Üretimi (2009).

Ürün Grubu	Ürün Adı	Meyvelik alan (da)	Ürün grubu %'si	Alan %'si	Üretim (ton)	Ürüngrubu %'si	Üretim %'si
Yumuşak Çekirdekliler	Armut	150	11.4	0.7	72	2.5	0.5
	Ayva	70	5.3	0.3	50	1.8	0.4
	Elma	1100	**83.3**	4.8	2710	**95.7**	18.9
Taş Çekirdekliler	Erik	300	12.5	1.3	187	6.2	1.3
	Kayısı	160	6.6	0.7	275	9.2	1.9
	Kiraz	730	30.3	3.2	1530	51.0	10.7
	Şeftali	300	12.4	1.3	118	3.9	0.8
	Vişne	920	**38.2**	4.1	890	**29.7**	6.2
Sert Kabuklular	Ceviz	1350	100.0	5.9	540	100.0	3.8
Üzümsü Meyveler	Dut	70	0.4	0.3	21	0.3	0.2
	Üzüm	17610	**99.6**	**77.4**	7924	**99.7**	**55.3**
Toplam		22760	100.0	100.0	14317	100.0	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından hesaplanmıştır.

Anadolu asmanın ana yurdudur. Bağcılık kültürünün geçmişi ülkemizde M.Ö. 3500 yıllarına kadar inmektedir. Anadolu uygarlıklarında halkın geçiminde ve yaşamında bağcılık önemli rol oynamış, 20.yy başlarına kadar üzüm ve üzümden elde edilen ürünler Anadolu insanının şeker ihtiyacını karşılamıştır.[272] Özellikle ülkemizde üretimi oldukça eski geleneksel gıda maddelerinden olan pekmezin taze üzümden yapılanı oldukça yaygındır. Bu bağlamda pekmez araştırma sahasının önemli bir ticaret markasına dönüşmüştür.

1890 tarihli Osmanlı yıllığında Zile pekmezinden "gayet nefis ve meşhurdur" diye bahsedilmektedir.[273] Ancak bu geleneksel gıdanın markasının alınması henüz çok yenidir. Zile Ticaret Borsası tarafından 20.10.2006 tarihinde Türk Patent Enstitüsüne başvurularak beyaz pekmezin "Zile Pekmezi" adıyla patenti alınarak, ilçeye özgü bir ürün olduğu tescillenmiştir.[274] Zile pekmezi Âşık Veysel'in bir şiirinde de yer almıştır.

Amasya'nın elmasını
Zile pekmez çalmasını
Sivas'ın da kıymasını
Yesem amma yesem amma…

Araştırma sahasında zengin pekmez çeşiti ve pekmez kullanılarak yapılan çeşitli ürünlere de rastlanılmaktadır. Pekmezin balbaşı, duru pekmez, beyaz pekmez, ayvalı pekmez, ekşi pekmez ve kuşburnu pekmezi çeşitleri yapılan sahada ve pekmez kullanılarak hasuda, köme (cevizli sucuk), tarhana, guguk helvası, pişmaniye, üzüm turşusu, döngel (muşmula) turşusu ve armut turşusu yapılmaktadır.[275] Besin değeri oldukça yüksek olan, zengin çeşitleri ve lezzetiyle markalaşan Zile pekmezi sahada özellikle *narince* üzüm çeşitinden yapılmaktadır.

Zile'nin özellikle üzümleri ve asma yaprakları Zile, Turhal ve Tokat'ın haftalık pazarlarında ticarete olanak vermektedir. Asma yapraklarının çoğunluğu taze olarak Salı ve Cuma günleri ilçede kurulan pazarda satışa sunulmaktadır. Salamura olarak da hem pazarda hem de sipariş ile şahıslara satışı yapılmaktadır. Taze satılan asma yapraklarının

---

[272] İhsan Bulut, *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*, s. 144-145.
[273] http://www.turkpatent.gov.tr/portal/viewimage.jsp?fileNo=427
[274] http://www.turkpatent.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=431
[275] Emel Memiş, Nevin Şanlıer, "Tokat'da (Zile) Geleneksel Pekmez Çeşitleri ve Pekmezden Yapılan Yiyecekler", *1. Uluslararası Adriyatik'ten Kafkaslar'a Geleneksel Gıdalar Sempozyumu* (*15-17 Nisan 2010*), Tekirdağ.

çoğunluğu aracısız olarak pazarlanmaktadır. Ayrıca bağ yapraklarının toplandığı haziran ayında Tokat'taki yaprak salamura yapan ticarethaneler toptan yaprak almak için Zile'ye gelmektedir.

Araştırma sahasında üzüm ve salamura yapraklar özellikle Zile'nin kuzeyinde bulunan batıdan doğuya doğru Zile şehrini çevrelemiş olan Hamzacık, Fena dere, Ulu kavak, Dere boğazı, Üvez bağları, Şehir bağları, Arap bağları, Cehrilik, Meydanlık, Kisbaşı, Çakırkaya, Karadini, Kışla, Azarya isimleyle anılan bağlardan ve pek çok köyün bağından sağlanmaktadır.

Araştırma sahasında 70 da meyve vermeyen yaşta, 17610 da meyve veren yaşta bağ alanı bulunmaktadır. Toplam 17620 da bağ alanının bulunduğu Zile'de şaraplık üzüm üretilmemektedir. Sofralık üzüm ekiliş alanı ve üretimi açısından ise Tokat'ın ilçeleri arasında birinci sırada gelmektedir. Tokat'ta sofralık üzüm üretimi Merkez, Almus, Erbaa, Niksar, Pazar, Turhal, Zile ilçelerinde yapılmaktadır. Zile 17610 da meyve veren yaştaki bağ alanıyla sofralık üzüm üretim alanlarının % 78'ine sahiptir. Üretim ise 7924 tondur. Bu üretim miktarıyla da Tokat ilinin toplam sofralık üzüm üretiminin % 73.4'ünü karşılar (Tablo 3.21).

Tablo 3.21. Tokat'ta Sofralık Üzüm Üretilen Bağ Alanları ve Üretimin İlçelere Göre Dağılımı (2009).

İlçe Adı	Meyve Veren Yaştaki Bağ Alanı (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Merkez	1938	8.6	1260	11.7
Almus	25	0.1	13	0.1
Erbaa	930	4.1	837	7.8
Niksar	18	0.1	11	0.1
Pazar	1400	6.2	329	3.0
Turhal	650	2.9	422	3.9
Zile	17610	78.0	7924	73.4
TOPLAM	22571	100.0	10796	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından hesaplanmıştır.

Araştırma sahasının doğal çevre şartlarının uygunluğu nedeniyle bağcılık çok eski tarihlere kadar dayanmaktadır (Fotoğraf 3.2). Bağcılık bugün eski önemini kaybetse de hem Zile'de bulunan Pekmez fabrikasının hammaddesi olması hem yerel tüketimde asma yaprağı, sirke, cevizli sucuk gibi pek çok ürünün üretime olanak sağlaması, hem de dinlence alanı olma açısından önemini korumuştur (Fotoğraf 3.3). Bağların varlığına

rağmen üretime ilişkin sorunlar söz konusudur. Bazı bağlar miras yoluyla bölünmüş, bazıları Zile'de oturmayan bağ sahipleri tarafından kaderin terk edilmiş durumdadır. Bazı üreticiler ise bağcılığı zahmetli ve masraflı gördükleri için bırakmışlardır. Ayrıca sahada pazar değeri yüksek çeşitlerin yetiştirildiği ya da uygun çeşitlerle bağların yenilendiği söylenemez. Özellikle köylerdeki bağların çoğunluğu yaşlanmış durumdadır. Verimden düşmüş yaşlı bağların sökülerek yerlerine yeni bağ tesis edilmemesi sahada üzüm, yaş ve salamura yaprak verimi üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.

Fotoğraf 3.2. Zile Bağlarından Bir Görünüm.

Fotoğraf 3.3. Zile Üzümlerinden Sahada Pekmez ve Ev Kömesi Yapımında Yararlanılmaktadır.

Sahada genellikle bel ile yapılan toprağı işleme, sulama, gübreleme, ilaçlama, budama gibi işlemler verim üzerinde etkilidir. Ancak hem azalan üretim, hem de sulama sorunları, bilinçsiz gübreleme ve ilaçlama gibi sorunlar bağcılığın sahanın ekonomisine katkısını olumsuz etkilemektedir. Modern yöntemlerle bağcılığı geliştirmek için yapılacak çalışmalar hem sahadaki üreticilere katkı sağlayacak, hem de bağcılığın yöre ekonomisine katkısının artırılması sağlanacaktır.

Özellikle kırsal alanların göç nedeniyle nüfusunun azalması, köylerde yaşlı nüfusun sayısının artması, oldukça uğraş gerektiren bağ alanlarının bakım işlerinin aksamasına neden olmaktadır. Hatta bazı bağlar kaderine terk edilmiş durumdadır. Bunlara ek olarak sahada yaşlı bağların sökülüp yerine yenilerinin tesis edilmemesi gibi sorunlar bağcılık ve üzüm üretimini olumsuz etkilemektedir.

Üzümsü meyveler grubundaki dut sahada fazla yetiştirilmemektedir. 2009 yılında 70 da alanda 21 ton üretim gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sahasında üzüm ve cevizden sonra en yaygın olarak yetiştirilen meyve türü elmadır. Serin iklim meyvelerinden olan elma yeryüzünde en çok yetiştirilen meyvelerden biridir. Sıcaklıkların 0 ºC'nin altına düştüğü yerlerde, yağış istekleri açısından da 700-1000 mm yağış alan yerlerde doğal yetişme ortamı bulsa da, sulama yapılan alanlarda da yetiştirilebilir.[276] Dünya üretiminde olduğu gibi[277] araştırma sahasında da elma üretimi hızlı bir şekilde artmaktadır.

Sahadaki toplam meyve üretim alanı 1100 da olup tüm meyve alanlarının ise % 4.6'sını elma alanları oluşturmaktadır. Yıllar itibariyle Zile ilçesindeki elma ağacı sayısı ve üretimi artmıştır. 1991 yılında elma ağacından 29200'ünden ürün alınmakta olup, yıllık üretim 147 ton civarındadır. Bu yılda elmadan birim alana elde edilen verim yaklaşık 5 ağaç/kg'dır. 2009 yılına gelindiğinde ise 48500 elma ağacından 2655 ton üretim gerçekleştirilmiştir (Tablo 3.22 ve Şekil 3.5). Birim alandan elde edilen verim ise 59 ağaç/kg olmuştur. 1991 ve 2009 yılları arasında üretimde görülen dalgalanmalar ağaçlarının çiçeklenme dönemi olan nisan ve mayıs aylarında bazı yıllar yaşanan *don olaylarından* kaynaklanmaktadır.

Sahada üretilen elmanın bir kısmı aileler taze ve kurutularak tarafından tüketilmekte ya da Salı ve Cuma günleri kurulan Zile şehrindeki pazarda satışa

[276] İhsan Bulut, *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*, s. 150-151.
[277] İhsan Bulut, *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*, s. 151

sunulmaktadır. Bir kısmı ise Tokat'taki meyve suyu fabrikasına pazarlanmaktadır.

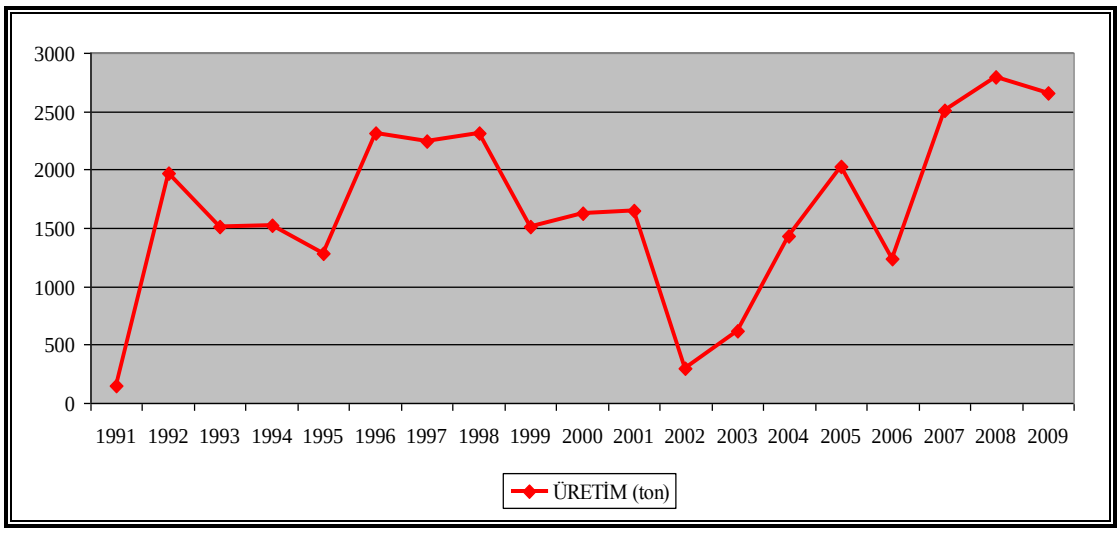
Sahada armut ve ayvada yumuşak çekirdekliler grubunda yetiştirilen diğer meyvelerdir. 2009 yılında 150 da alanda 72 ton armut üretimi, 70 da alanda, 50 ton ayva üretimi olmuştur.

Elma gibi son yıllarda ağaç sayısı ve üretimi artan meyvelerden biride *kiraz*dır. Kiraz ağacından 1991 yılı itibariyle 25300'ünden ürün alınmakta olup, yıllık üretim 378 tondur. Bu yılda birim alana elde edilen verim yaklaşık 15 ağaç/kg'dır. Oysa 2009 yılına gelindiğinde 30600 kiraz ağacından 1530 ton üretim gerçekleştirilmiştir (Tablo 3.22 ve Şekil 3.6). Yıllık 1530 ton olan kiraz üretimi toplam meyve üretiminin % 10.7'sine tekabül etmektedir. Bu oranıyla kiraz ilçe meyve üretiminde üzüm ve elmadan sonra üçüncü sırada gelmektedir. Meyvenin yıllar itibariyle verimindeki dalgalanmalar elmada olduğu gibi ilkbahar donlarıyla ilgilidir. Ancak son yıllarda verimde oldukça artmıştır. 2009 yılında birim alana elde edilen verim yaklaşık 50 ağaç/kg'dır. Zile'de kiraz üretimine dikkat çekmek için belediye tarafından her yıl kiraz festivali düzenlenmektedir. Festivalde yılın kirazı seçilerek ödüllendirilmektedir.

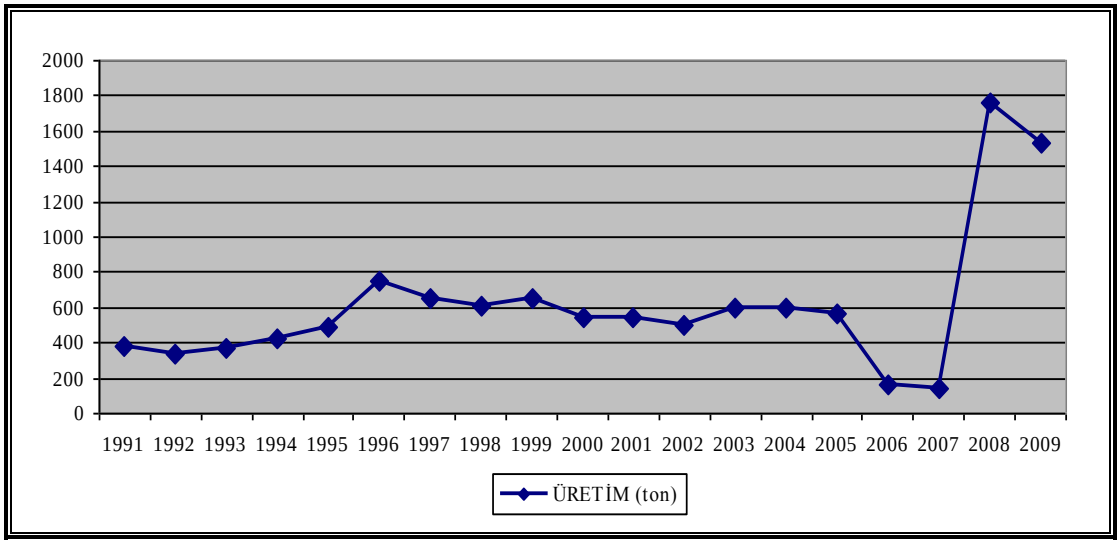
Tablo 3.22. Zile İlçesinde Elma ve Kiraz Ağacı Sayısı ve Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı (1991-2009).

Yıllar	ELMA			KİRAZ		
	Meyve veren Ağaç sayısı	Üretim (ton)	Verim (ağaç/kg)	Meyve veren Ağaç sayısı	Üretim (ton)	Verim (ağaç/kg)
1991	29200	147	5	25300	378	15
1992	29000	1970	68	22800	336	15
1993	30000	1506	50	23500	365	16
1994	30500	1525	50	25000	425	17
1995	32000	1280	40	24700	494	20
1996	33000	2310	70	26850	752	28
1997	32100	2247	70	26050	650	25
1998	33000	2310	70	26500	610	23
1999	33500	1508	45	27000	648	24
2000	29500	1623	55	30000	540	18
2001	30000	1650	55	30000	540	18
2002	31000	293	9	30750	500	16
2003	31000	622	20	30900	600	19
2004	31700	1436	45	31550	600	19
2005	32500	2027	62	31550	567	18
2006	24810	1241	50	31700	159	5
2007	47250	2503	53	29000	141	5
2008	47550	2795	59	29300	1765	60
2009	48500	2655	55	30600	1530	50

Kaynak: TÜİK bitkisel üretim istatistiklerinden derlenmiştir.

Şekil 3.5. Zile İlçesinde Elma Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı.

Şekil 3.6. Zile İlçesinde Kiraz Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı.

Araştırma sahasında taş çekirdekliler meyve grubunda kirazdan başka erik, kayısı, şeftali ve vişne de yetiştirilmektedir. Bu meyve grubunda dikim alanı en fazla olan meyve vişnedir. Vişne taş çekirdekliler meyve grubunun % 38.2'sine sahiptir. Vişne üretimde ise kirazdan sonra ikinci sırada gelmektedir. 2009 yılı itibariyle 890 ton üretim gerçekleşmiştir. Ürün grubu içerisindeki payı % 29.7 olan vişne Zile meyve üretimi içerisinde ise % 6.2'lik bir paya sahiptir. Vişneden sonra bu meyve grubunda sırasıyla ekim alanı açısından sırasıyla erik, şeftali ve kayısı gelmektedir. Üretim açısındanda

kayısı, erik ve şeftali sırasıyla gelmektedir. Erikler ve kayısılar daha çok kuru ve yaş olarak çiftçilerin kendi ihtiyacı ve az olarak ticarete konu olurken, vişne ve şeftaliler hem Zile ve Turhal'daki pazarlarda taze olarak satışa sunuldukları gibi Tokat'taki meyve suyu fabrikasına da satılmaktadır.

Araştırma sahasında sert kabuklular meyve grubunda üretimi söz konusu tek meyve cevizdir. Özelikle son zamanlarda İlçe Tarım Müdürlüğünün çalışmalarıyla kültür çeşitleriyle üretimine önem verilmektedir. 2009 yılı itibariyle ceviz meyve üretim alanları açısından üzümden sonra ikinci sırada yer alıyordu. Ceviz Zile meyve üretim alanlarının % 5.9'unu (1350 da), meyve üretiminin 3.8'ini (540 ton) oluşturmaktadır. İlçenin birçok köyünde yetiştiriciliği yapılan bu meyve yöresel yiyecek olan hem tüketim hem de üretimi ile pazarlaması söz konusu olan Zile kömesinin yapımında hammadde olması yanında yöre halkının kendi ihtiyaçlar ve yakın çevreye pazarlanmaktadır.

3.1.3.3. Sebzecilik

Zile ilçesinde tarım faaliyetleri içinde sebze üretiminin çok fazla bir önemi bulunmamaktadır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi sulamadan kaynaklanan olumsuz koşulları ve yöre insanın yüzlerce yıl tahıl tarımı ve hayvancılıkla uğraşması nedeniyle sebzecilik fazla yapılmaktadır. Yapılan sebzecilikte çoğunlukla yöre insanının kendi ihtiyaçlarına yöneliktir.

Araştırma sahasında baklagillerin dışında sebze tarımı sulama göletlerinden ya da akarsulardan faydalanabilen yerleşmelerde yapılmaktadır. Bayırköyü, Büyükkozluca, Ede, Evrenköy, Güzelbeyli, İğdir, Karaşeyh, Kırlar, Kızılca, Kireçli, Koçaş, Köylüürünü, Küçüközlü, Üçköy, Yalınyazı, Yapalak, Yaylayolu, Yünlü, Yıldıztepe[278] sebze tarım alanları en yüksek olan yerleşmelerdir.

Yörede üretimi yapılan sebzeler arasında ekim alanı en fazla olanlar baklagiller ve meyvesi yenen sebzelerdir. Nitekim bu iki sebzenin ekim alanı toplam sebze ekim alanının neredeyse % 95'ini oluşturmaktadır (Tablo 3.23). Baklagiller araştırma sahasında ekim alanı en fazla olan sebze grubudur. 2009 yılında 1500 da alan baklagil ekimine ayrılmış 1200 ton ürün elde edilmiştir. Baklagiller toplam sebze ekim alanının

[278] Sebze tarım alanları 30 da. fazla olan yerleşmelerdir.

% 50 sini oluştururken, toplam sebze üretimi içindeki oranı ise % 19.8'dir. Sebze üretimi açısından ilçede birinci sırada olan meyvesi yenen sebzelerin toplam sebze üretimi içerisindeki oranı % 58.4 (3545 ton)'tür. Bu sebze grubu sebze üretim alanı içerisinde ise ikinci sırada gelmektedir. Nitekim meyvesi yenen sebzelerin ilçedeki ekim alanı 1040 da olup, toplam sebze ekim alanının % 34.7'sini oluşturmaktadır.

Zile ilçesinde yaprağı yenen sebzelerin ekim alanı 345 da olup sebze ekim alanlarının % 11.5'ini, üretimin ise %17.4'üne sahiptir. Sahada en az ekilen yumrusu yenen sebzeler ise sebze ekim alanlarının sadece % 3.5'ini oluşturmaktadır.

Tablo 3.23. Zile İlçesinde Sebze Ekim Alanları ve Üretimi (2009).

Sebze Grubu	Ekilen Alan (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Yaprağı Yenenler	345	11.5	1054	17.4
Baklagiller	1500	50.0	1200	19.8
Meyvesi Yenenler	1040	34.7	3545	58.4
Yumrusu Yenenler	115	3.8	269	4.4
TOPLAM	3000	100.0	6068	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Taze fasulye araştırma sahasında en fazla üretilen sebze türüdür (Tablo 3.24). Sebze ekim alanlarının yarısında taze fasulye ekimi gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında 1200 ton taze fasulye üretilmiştir. Hıyar ve domateste taze fasulyeden sonra en fazla ekilen ve üretimi en fazla olan sebzelerdir. 400 da üretim alanı olan hıyar sebze üretim alanları açısından ikinci sırada gelmektedir. Üretim açısından da toplam sebze üretimi içinde % 19.8'lik bir paya sahip olup üçüncü sırada yer almaktadır. Domates toplam sebze üretim alanı açısından üçüncü, Üretim miktarı açısından ise ikinci sırada yer almaktadır. 2009 yılında 300 da (% 10.0) alanda 1500 ton (% 24.7) domates üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üç ürün dışında yetiştirilen lahana, marul, ıspanak, kabak, balkabağı, kavun, karpuz, biber, soğan ve turp gibi sebzelerin üretim alanları sınırlı olup, yöredeki ailelerin bile ihtiyacını karşılamaktan uzaktır.

Tablo 3.24. Zile İlçesinde Sebze Türü Ekim Alanları ve Üretimi (2009).

Sebze Grubu	Sebze Türü	Ekilen Alan (da)	%'si	Üretim (ton)	%'si
Yaprağı Yenenler	Lahana (Beyaz)	100	3.3	660	10.9
	Marul (Göbekli)	25	0.8	36	0.6
	Marul (Kıvırcık)	150	5.0	218	3.6
	Ispanak	70	2.4	140	2.3
Baklagiller	Fasulye (Taze)	1500	**50.0**	1200	19.8
Meyvesi Yenenler	Balkabağı	30	1.0	75	1.2
	Kavun	30	1.0	150	2.5
	Karpuz	60	2.0	360	5.9
	Kabak(Sakız)	70	2.4	140	2.3
	Hıyar(Sofralık)	400	13.3	1200	19.8
	Domates (Sofralık)	300	10.0	1500	24.7
	Biber (Dolmalık)	50	1.7	39	0.7
	Biber (Sivri)	100	3.3	81	1.3
Yumrusu Yenenler	Soğan	100	3.3	250	4.1
	Turp	15	0.5	19	0.3
TOPLAM		3000	100.0	6068	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

3.1.3.4. Tarımın Başlıca Sorunları

Ekip biçme faaliyetleri için sulama, gübreleme, tohum alışkanlıkları, makineleşme ve pazarlama araştırma sahasının tarımsal faaliyetleri için başta gelen sorunları oluşturmaktadır. Yöre tarımının gelişmesi için bu konularla ilgili tedbirler almak mevcut imkânları değerlendirebilmek için zorunluluktur.

Araştırma sahasında buğday ekiliş alanları çok geniş olması nedeniyle verimdeki gerçekleştirilecek artış ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü verimdeki az artışlar bile üretimde önemli artışlar oluşturacaktır. Ancak araştırma sahasında üreticiler ekilecek buğdayın seçiminde kaliteli buğday tohumu seçmekten daha çok genellikle hasat ettiği üründen tohumunu ayırmaktadır. Bu durum hem verimi yüksek buğday çeşitlerinin yaygınlaşmamasına hem de tekrarlanan hasattan ayrılan tohumluklarla verimin düşmesine neden olmaktadır. Sertifikalı tohumlukların kullanımının yaygınlaştırılması, tohumlukların değişim zamanına dikkat edilmesi verimin armasında olumlu sonuçlar oluşturacaktır.

Daha öncede bahsedildiği gibi sahada dönüşümlü ekim ve münavebe uygulanmaktadır. Ancak bazı çiftçiler dönüşümlü ekime dikkat etmemektedir. Münavebeye dikkat edilmediği durumlarda yüksek miktarda ürün kayıpları

yaşanmaktadır. Çünkü aynı ürünlerin ardı ardına ekilmesi toprağın aynı besin elementlerini hızla kaybetmesine neden olur. Sahadaki çiftçiler bunun bilincinde olmasına rağmen bazen tarlaları boş kalmasında aynı ürünü ekmeyi tercih etmektedir.

Gelişen tarım makineleri, çiftçi eğitimlerine rağmen sahadaki çiftçilerin üretim alışkanlıklarından vazgeçtikleri söylenemez. Sahadaki çiftçiler tarlarının sulama, tohum seçimi, yeterli ve gerekli olan gübreyi zamanında verme hususlarında çoğunlukla babadan gördükleri alışkanlıklarına göre hareket etmektedir. Bu durum da ürünlerdeki verimi olumsuz etkilemektedir.

Araştırma sahasında modern tarım aletlerinin kullanımı oldukça yaygındır. 2009 yılında toplam 33764 adet tarım alet ve makinesi bulunmaktadır (Tablo 3.25). İnsan ve hayvan gücüne dayalı tarım aletlerinin ise gitgide sahada terk edildiği görülmektedir. Eski tarım aletlerinden olan karasaban ve hayvan pulluğu artık kullanılmamaktadır. Zile'de traktör sayısı ise 4780'dir. Sahanın 2009 yılı itibariyle toplam işlenen tarım alanları 76609 ha olduğuna göre, bin hektar başına düşen traktör sayısı 62.4'dir. 2009 yılında Türkiye'de toplam işlenen tarım alanı 21351000 ha, traktör sayısı ise 1073538 adet idi. Bu bağlamda Türkiye'de bin hektara düşen traktör sayısı 50.3 olduğuna göre Zile'de daha fazla olan bu oran makineleşmenin de iyi oranlarda olduğunu göstermektedir. Bu durumda araştırma sahasında modern tarım aletlerinin kullanılmamasına engel olacak engebeli ve eğimli arazinin sınırlı olması etkilidir. Son yıllarda arazi toplulaştırmasıyla ilgili çalışmalar uygulansa bile sahada tarım topraklarının miras yoluyla bölünmesi, traktörler ve biçerdöverlerin bu ünitelere girmesini zorlaştırmaktadır. Zorunlu olarak küçük parsellerdeki ürünlerin hasadı için giren traktör ya da biçerdöverler başka tarlalardaki ürünlere de zarar vermektedir.

Tablo 3.25. Zile İlçesinde Tarım Alet ve Makinelerinin Durumu (2009).

Ürün Adı	Adet	Ürün Adı	Adet
Kulaklı Traktör Pulluğu	5300	Çayır Biçme Makinesi	25
Ark Açma pulluğu	25	Ot Silaj Makinesi	8
Kulaklı Anız Pulluğu	10	Mısır Silaj Makinesi	45
Toprak Frezesi (Rotovatör)	90	Selektör	14
Kültüvator	3500	Yem Hazırlama Makinesi	27
Merdane	80	Sırt Pulverizatörü	550
Diskli Tırmık (Diskarolar)	1500	Hareketli Pulverizatör	1300
Dişli Tırmık	850	Motorlu Pulverizatör	35
Kombikürüm (Karma Tırmık)	180	Tozlayıcı	15
Ot Tırmığı	80	Atomizatör	40
Hububat Ekim Makinesi	150	Santrifüj Pompa	635
Kombine Hububat Ekim Makinesi	450	Elektropomp	13
Patates Dikim Makinesi	8	Motopomp	1120
Çiftlik Gübresi Dağıtma	3	Derin Kuyu Pompa	115
Kimyevi Gübre Dağıtma Makinesi	1200	Yağmurlama Tesisi	625
Orak Makinesi	700	Krema Makinası	190
Biçer Bağlar Makinesi	10	Süt Sağım Makinası	120
Balya Makinesi	35	Tarım Arabası	5500
Patates Sökme Makinesi	5	Su Tankeri	200
Pancar Sökme Makinesi	125	Dip Kazan (Subsoiler)	325
Kombine Pancar Hasat Makinesi	25	Pototiller	80
Taş Toplama Makinesi	3	Toprak Tesviye Makinesi	21
Toprak Burgusu	7	Ara Çapa Makinesi	660
Pnömatik Ekim Makinesi	60	Üniversal Ekim Makinesi	50
Anıza Ekim Makinesi	3	Sap Döver ve Harman Makinesi	2020
Saman Yapma Makinesi	90	Saman Aktarma Makinesi	125
Damla Sulama Tesisi	25	Yayık	430
Kepçe	125	Biçerdöver	57
Traktör	4780	**Toplam**	**33764**

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

2009 yılında Zile İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından demonstrasyonlar, çiftçi toplantıları, uzun ve kısa süreli çiftçi kursları ve hizmet içi eğitim çalışmaları yürütülmüştür.

Eskidağiçi, Güzelbeyli ve İğdir'de 15 da alanda 3 adet çiftçiye buğday çeşit demonstrasyonu kurulmuştur. Güzelbeyli'de guadulupe, Eskidağiçi'nde momçil, İğdir'de ise yunak türü buğdaylardan oluşuyordu. Yine Büyükkarayün ve Ütük köylerinde de yağlık aspir yetiştiriciliği demonstrasyonu kurulmuştur.

Yine sahanın tarımına katkı sağlayacak pek çok çiftçi toplantıları düzenlenmiştir. Süt Sığırcılığı, Silaj Yapımı ve Yedirilmesi, Örtüaltı Sebze Yetiştiriciliği, Tarımsal Desteklemeler, Tarım Sigortası, Nohut Hastalıklarıyla Mücadele, Kimyasal Mücadele Yöntemleri, Buğdayda Yabancı Ot Mücadelesi, Vişne Yetiştiriciliği, Kiraz Sineği Mücadelesi, Pestisit Kullanımı, Hayvan Hastalıkları, Suni Tohumlamanın Faydaları, Arıcılık, Mera Kanunu, Korunga Yetiştiriciliği, Örtüaltında Malç Kullanımı, Analize Bağlı Gübre Kullanımı ve Toprak Numunesi Alımı, Hububatta Mibzer Kullanımı, Anız Yakmanın Zararları, Biçerdöverle Hasatta Dane Kaybının Önlenmesi gibi konularda köylerde çiftçi toplantıları yapılmıştır.

3.2. HAYVANCILIK

3.2.1. Genel Bakış

Tarih öncesi devirlerden itibaren başladığı bilinen hayvancılık faaliyeti, insanın en eski ekonomik etkinliklerinden birisi olmuştur. Birinci derecede hayvan yetiştirme ve ikinci derecede ekip-dikme, ekip-biçme ya da birinci derecede ekip-dikme, ikinci derecede hayvan yetiştirme faaliyeti kırsal bölge ailelerinin önemli geçim kaynağı haline gelmiştir.[279] Araştırma sahamız olan Zile ilçesinde hayvancılık faaliyeti daha çok ekme-dikme faaliyetine yardımcı bir ekonomik sektör olarak gerçekleştirilmektedir. Köylerin tamamında ekme-dikme faaliyeti ve hayvancılık birlikte yürütülmekte, ancak tarım arazisi kısıtlı, bununla birlikte nüfusu fazla olduğu köylerde hayvancılık daha yoğun olarak yapılmaktadır.

Daha öncede bahsedildiği gibi Zile ilçesinin yüzölçümünün büyük bir kısmı (% 51'i) tarım arazilerinden oluşuyordu. 201 000 da olan çayır ve mera arazisi toplam arazinin yalnızca % 13'ü idi. Zaten Zile'nin yerleşmeye sahne olmasında sahip olduğu geniş verimli toprakların önemi büyüktü, bugün sulama imkanları kısıtlı olsa da bu topraklarda gerçekleştirilen bitkisel üretimden daha yüksek gelir sağlanması yanında, yöre çiftçilerinin sahip olduğu alışkanlıklar ilçede hayvancığın ikincil bir uğraş olarak yürütülmesinde önemli etken olmuştur.

[279] Hayati Doğanay, *Ekonomik Coğrafya 3- Ziraat Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, Erzurum 2007, s. 335.

Araştırma sahasında hayvancılık geçmişe nazaran önemini kaybetmekle birlikte, hem kırsal yerleşmeler hem de Zile şehrinde yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Özellikle büyükbaş hayvancılık yöre ekonomisinde et ve süt üretimi ile canlı olarak pazarlanması açısından önemlidir.

Bilindiği üzere Türkiye'de havan besleme teknikleri iki şekilde yapılmaktadır. Hayvanların otlaklarda otlatılarak çayır, kuru yonca gibi kaba yemlerin ahırlarda verilmesi suretiyle yapılan ekstansif besleme yöntemleri ile, kültür soyu hayvanların, yapay yem kullanılarak temiz ve fenni hayvan barınaklarında besleme biçiminde gerçekleştirilen besi hayvancılığıdır. Besi hayvancılığı daha çok çiflik hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır.[280] Zile'de hayvancılık modern yöntemlerden ziyade daha çok **ekstansif** yöntemlerle yapılmaktadır.

Araştırma sahasında kırsal alanlarda yürütülen hayvancılıkla birlikte daha öncede belirtildiği gibi Zile şehrinde besi hayvancılığı yapılan ahıra rastlanmaktadır. Zile'de yazın meralarda otlatılan hayvanlar, kışın ise ahırlarda beslenmektedir. Hayvanlar ahırlarda geçireceği süreçte özellikle saman, küspe ve fiğ ile beslenmektedirler. Hayvanların bu kuru yem ihtiyacı yetiştirilen tarla ürünlerine yansımıştır. Hayvan yemi olarak kullanılan fiğ, Zile şehrinde yetiştirilen tarım ürünleri içerisinde % 5'lik oranıyla buğdaydan sonra en fazla yetiştirilen ürün olurken[281], Zile ilçesinde de tarım ürünleri içerisinde de buğday ve nohuttan sonra en fazla toprak ayrılan ürün olmuştur.

Araştırma sahasında modern çifliklerde görülmektedir. 2009 yılında Zile'de modern anlamda besi ve süt üretimi yapılan iki çiflik bulunuyordu. Ancak diğer ahırlarda olduğu gibi bu iki çiflikte de işçi sorunu insanların hayvan sayılarını azaltmalarına ya da hayvancılığı bırakmalarına neden olan en önemli faktördür. Araştırma bölgesinde yapılan mülakatlarda özellikle buralarda çalışacak işçi bulunmakta zorluklar çekildiği görülmüştür. Modern anlamda besi ve süt üretimi yapılan Başsevinçler çiftliği bu sorun nedeniyle Ağustos 2010'da üretimi durdurmuştur.

Başsevinçler Çiftliğinde 1995 yılında erkek besi hayvancılığıyla üretime başlanmıştır. 2007 yılında otomasyona geçilmiş süt sağma, süt soğutma odaları kurulmuştur. 2009 yılında 1'i zooteknist 4 çalışanı olan çiftlikte 130 büyükbaş hayvan

---

[280] Hayati Doğanay, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, 5. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2011, s.195.
[281] Özbakır, *Zile'de Şehirsel Gelişme,* s. 47-48.

bulunuyordu. 65 ineğin bulunduğu çiftlikte günlük 1000 kg süt üretiliyordu. Ancak düzenli çalışabilecek işçi bulunamadığı için bu işletme 2010 yılında kapatılmıştır (Fotoğraf 3.4).

Fotoğraf 3.4. 2010 Yılında Kapanan Başsevinç Çiftliğinden 2009 ve 2010 Yılına Ait Görünüm.

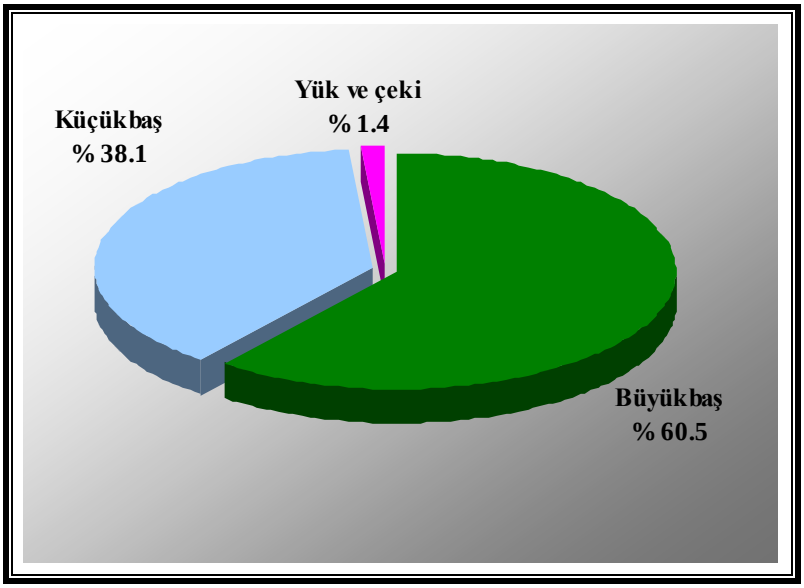
Araştırma sahasında modern üretimin yapıldığı diğer tesis ise Emin Bey Çiftliği'dir. 2007 yılında 40 büyükbaş hayvanla besi hayvancılığıyla başlanan çiftlik, 2010 yılında sahada modern hayvancılığın yapıldığı tek tesistir. Burada da araştırma sahasında işçi temin edilememiş, işçi sorunu Şanlıurfa'dan çalışmak için gelen aileyle çözülmüştür. Bugün 4 çalışanı olan ve 65 büyükbaş hayvanın bulunduğu çiftlikte 9 inekten günlük 180 lt süt alınmaktadır. Ayrıca çiflikte çevre köylerden süt toplanmakta ve pazarlanmaktadır.

İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2009 verilerine göre Zile ilçesinde 32100 büyükbaş, 20182 küçükbaş, 759 yük ve çeki hayvanı (tek tırnaklı), 45667 kanatlı hayvan bulunmaktaydı (Tablo 3.26 ve Şekil 3.7).

Tablo 3.26. Zile İlçesinde Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009).

Hayvan Türü	Sayısı	%'si
Büyükbaş	32100	60.5
Küçükbaş	20182	38.1
Yük ve çeki hayvanı	759	1.4
Toplam	53041	100.0

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir (2009)

Şekil 3.7. Zile İlçesinde Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı.

Sonuç olarak, Zile ilçesinde geleneksel tarzda yürütülen mera hayvancılığı yapılmaktadır. Eskiye göre hayvancılığın ilçe ekonomisindeki payı giderek küçülmüş olsa da hala hem şehirde hem de kırsal bölgede ailelerin önemli ekonomik kaynakları arasındadır. Araştırma sahasının hayvancılık açısından, çağdaş yöntemlerin uygulanması durumunda önemli bir potansiyele sahip olduğu açıktır. Ancak hayvancılık ürünlerinin fiyatlarının düşmesi, genç nüfusun şehirlere göçü, üretici desteklemelerinin yetersiz olması ya da desteklerin tam anlamıyla yerine ulaşmaması, eğitimsizlik, hayvancılıkla uğraşmanın toplumda ötelenmesi kanaatine bağlı olarak çoban bulunamaması gibi nedenler araştırma sahasında hayvancılığın gerilemesine neden olmaktadır.

3.2.2. Yetiştirilen Başlıca Hayvan Türleri

3.2.2.1. Büyükbaş Hayvancılık

Araştırma sahamızda 31455 (% 98)'i sığır, 645 (% 2)'i manda olmak üzere toplam 32100 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır (Tablo 3.27). Daha öncede belirtildiği üzere büyükbaş hayvanların toplam hayvan sayısı içindeki oranı % 60.5'lik bir değere sahip idi. Bu bağlamda Zile ilçesinde büyükbaş hayvancılık en yoğun gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetidir. Zaten 2009 yılında Zile büyükbaş hayvan sayısı bakımından Tokat İlinde Merkez (43490 baş) ve Turhal'dan (32141 baş) sonra üçüncü sırada yer alıyordu.

Tablo 3.27. Zile İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009).

Hayvan Türü	Sayısı	%'si
Sığır	31455	98
Manda	645	2
Toplam	32100	100

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasında büyükbaş hayvanların neredeyse tamamını oluşturan sığırların 15255 (% 48.5)'si yerli ırktan oluşuyordu. Yerli ırkın et ve süt verimi düşük olsa da halen ülkemizde beslenilmektedir. Özellikle İç Anadolu Bölgesi ve bölgeye komşu sahalarda yerli ırktan kara sığır yaygın olarak beslenir. Bu kara sığırların yıllık süt verimi 150 kg'ı, canlı ağırlıkları da 150 kg'ı aşmaz.[282] Araştırma sahamızda da yerli ırkın en yaygın olanı **yerli kara** (kara sığır)**'**dır.

İlçede son yıllarda sayıları artan Kültür melezi ırkından olan hayvan sayısı ise 10000 (% 31.8) idi. Kültür Melezi ırkının en yaygın olanları Simental Melezi ve Montofon Melezidir. Sayıları 6200 (% 19.7)'i bulan Saf Kültür ırkının en yaygın olanı ise Montofon cinsidir. Ancak Simentallerde oldukça yaygındır (Tablo 3.28).

[282] Doğanay, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, s.192.

Tablo 3.28. Zile İlçesinde Sığırların Irklarına Göre Dağılımı (2009).

Hayvan Türü	Sayısı	%'si
Yerli	15255	48.5
Kültür Melezi	10000	31.8
Saf Kültür	6200	19.7
Toplam	31455	100.0

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasında 1990 yılında toplam sayısı 53258 olan sığırların % 61.7 (32838 baş)'sini yerli ırk, % 26.7 (14250 baş)'ini kültür melezi, % 11.6 (6170 baş)'ini saf kültür ırkları oluşturuyordu. 2000 yılına gelindiğinde ise toplam sayıları 51753 olan sığırların % 62.2 (32187 baş) yerli ırk, % 27.6 (14297 baş) kültür melezi, % 10.2 (5269 baş) saf kültür ırklarından oluşuyordu. Araştırma sahasında İl Tarım Müdürlüğü'nce yürütülen ıslah çalışmalarına rağmen yıllar itibariyle sayıları azalmış olsa da hem yüzde hemde sayı olarak yerli sığırın oranı 2009 yılında en fazla olan ırkı oluşturuyordu.

Büyükbaş hayvan sayısının en yüksek olduğu ilk on köy sırasıyla Boldacı (1100 baş), Kervansaray (950 baş), Ayvalı (850 baş), Kozdere (750 baş), Karacaören (710 baş), Kuruçay (700 baş), Çayırköy (680 baş), Karakuzu (660 baş), Yaylakent (650 baş), Büyüközlü (630 baş) köyleri iken en az olduğu on köy azdan çoğa sırasıyla Küçükkozluca (90 baş), Akgüller (75 baş), Yeniköy (70 baş), Küçükkarayün (65 baş), Gölcük (60 baş), Güngörmez (60 baş), Turgutalp (60 baş), Hasanağa (58 baş), Kurşunlu (55 baş) ve Yalnızköy (50 baş)'dür. Büyükbaş hayvanların bu sayılarında hem köylerin topoğrafik şartlarının hemde nüfuslarının etkili olduğu söylenebilir. Yine sığır yetiştiriciliğinin yoğun yapıldığı köylerda bulunan yaylalarda insanları hayvan yetiştiriciliğine teşvik etmektedir. Ancak topoğrafik şartları her nasıl olursa olsun büyükbaş hayvancılık ailelerin ihtiyacından öteye gidemediği de gerçektir

Bugün Zile şehrindeki pek çok aile geçim kaynağı ya da ek gelir için büyükbaş hayvancılıkla uğraşmaktadır. Zile'nin kuzeyindeki bağların bulunduğu mevkide, Ankara yolu üzerinde, Kurupınar ve Hacılar köy yolları ile Yıldıztepe yolu üzerinde çok sayıda ahır görmek mümkündür. Hacılar, Kurupınar, Yünlü köy yolları üzerinde ve devlet yolu etrafına serpilmiş pek çok büyükbaş hayvancılık yapılan ahıra rastlanmaktadır. Ortalama 30 büyükbaş hayvan bulunan bu ahırlarda çoğu aile ek gelir olarak

hayvancılık işi ile kendileri uğraşırken, çok azında işçi bulunmaktadır. Bu işçilerde ahır yanındaki barınaklarda kalmayıp gidiş geliş yapmaktadır. Yine şehrin Alacamescitzir, Zincirli süfla, Şeyhali, Nakkaş ve İstasyon mahallelerinde evlerinin yakınında ya da alt katında ahırları bulunan hayvancılıkla uğraşan aileler görmek mümkündür (Fotoğraf 3.5).

Fotoğraf 3.5. Zile Şehrinde Hacılar Köyü Yolu Üzerinde Ve Ankara Yolu Üzerine Serpilmiş Çiftlik ve Ahırlardan Görünüm.

Araştırma sahasındaki sığırlarda en fazla ŞAP ve MASTİTİS hastalıkları görülmektedir. Genel olarak ise solunum sistemi hastalıkları, beslenmeye bağlı hastalıklar ve sindirim sistemi hastalıkları görülmektedir. İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü koruyucu aşılamalarla ilçede hastalıklarla mücadele edilmektedir. Senede iki defa Sonbahar ve İlkbahar olarak tüm ilçe hayvanları aşılanmaktadır. Aynı zamanda belli aralıklarla veterinerlerin yapmış oldukları işletme ziyaretlerinde de bi anlamda sağlık taraması yapılmakta ve konulan teşhise uygun olarak mücadele yöntemleri uygulanmaktadır. Yine sahada büyükbaş hayvancılığı geliştirmek için, serbest veteriner hekimler tarafından yapılan suni tohumlama faaliyetleri, bakanlığın uyguladığı desteklemelerin vatandaşa aktarılması, Özellikle kış aylarında köylerde yapılan toplantılar ve eğitim faaliyetleri, ilçe müdürlüğünde yapılan

toplantılar, vatandaşın hastalıklarla mücadele konusunda ilçe müdürlüğü ile koordineli çalışması, programlı aşılama faaliyetleri yürütülmektedir.

3.2.2.2. Küçükbaş Hayvancılık

Zile ilçesinde 2009 yılı itibariyle toplam 21970 küçükbaş hayvan bulunuyordu. Bunların ise 19800 (% 90.1)'i koyun, 2170 (% 9.9)'i keçilerden meydana geliyordu (Tablo 3.29).

Tablo 3.29. Zile İlçesinde Küçükbaş Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009).

Hayvan Türü	Sayısı	%'si
Koyun	19800	90.1
Keçi	2170	9.9
Toplam	21970	100.0

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasındaki küçükbaş hayvan sayısı giderek azalmaktadır. İlçe Tarım Müdürlüğü'nde tutulan kayıtlardan 1990 yılı baz alınarak beşer yıllık dönemler itibariyle küçükbaş hayvan sayısını incelediğimiz zaman bu durumu açıkça görmek mümkündür. 1990 yılında 60724 koyun, 11152 kıl keçisi ve 184 tiftik keçisi olmak üzere toplam 72060 küçükbaş hayvan bulunuyordu. 2009 yılında ise küçük baş hayvan sayısı yaklaşık 3.3 katı (50090 baş) gerilemiştir. Aynı radikal düşüşler hem koyun hem de keçi sayısında görülürken, 1990 yılında küçükbaş hayvanların % 84'ü koyundan, % 15.7'si keçilerden meydana geliyordu. 2009 yılında küçükbaş hayvan oranlarında 1990 yılına göre koyunlarda artış, keçilerde ise gerileme söz konusudur. Yine 1990 yılında sayısı azda olsa tiftik keçisi bulunurken bugün ilçedeki keçilerin tamamı kıl keçisidir. Keçilerin sayısının azalmasında ormanlara verdiği zararlardan dolayı ormanla ilişki olan köylerde yetiştirilmesinin sınırlandırılmasının etkisi büyüktür. Zile ilçesinde 1990-2009 yılları arasındaki süreçte küçükbaş hayvan sayısının giderek azalmaya başladığı görülür, ancak özellikler 2000'li yıllardan sonra çok ciddi azalmalar olmuştur. 1995 yılında küçükbaş hayvan sayısı 65 896 idi. 2000 yılında 40950'ye gerileyen hayvan sayısı 2005 yılında ise neredeyse 2 katı azalarak 21895 olmuştur. Sahada yoğun yaşanan göçlerle kırsal yerleşmelerin nüfusunun giderek azalması, kalanlarında küçükbaş hayvancılığa

gereken önemi vermemeleri küçükbaş hayvancılığın önemini kaybetmesine neden olmaktadır (Fotoğraf 3.6).

İlçede küçükbaş hayvan türleri arasında en yaygınları Akkaraman, Akkaraman melezi ve İvesi Melezi olmakla birlikte, sayısı en fazla olan *Akkaraman*dır. Ancak bu koyun türünün verimin yüksek olduğu söylemez. Bu hayvanın canlı ağırlığı 45-50 kg, yıllık yapağı üretimi 1-1,5 kg, süt verimi ise 0.5-1 kg arasında değişmektedir. Zile'de 2009 yılında koyun başına ortalama 26 kg karkas ağırlığı ile et üretimi ve ortalama 40 kg süt üretimi söz konusuydu.

Zile ilçesinde küçükbaş hayvanlarda Enterotoksemi, Brucella ve Şap gibi hastalıklar görülmektedir. Ancak bu hastalıkların görülme sıklığı oldukça azdır. Enterotoksemi, PPR aşısı, Brucella aşıları yapılmaktadır.

Fotoğraf 3.6. Eskiderbent Köyünde Küçükbaş Hayvan Sürüsü.

3.2.2.3. Yük ve Çeki Hayvancılığı

İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2009 verilerine göre Zile ilçesindeki toplam hayvan varlığının % 1.4 yük ve çeki hayvanlarından (tek tırnaklı) oluşuyordu. Toplam 759 yük ve çeki hayvanının % 88.7'sini (673 adet) eşek, % 11.3'ünü (86 adet) at meydana getirmektedir (Tablo 3.30). Araştırma sahasında geçmişte var olan katırlara ise günümüzde rastlanılmamaktadır.

Tablo 3.30. Zile ilçesinde Yük ve Çeki Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009).

Hayvan Türü	Sayısı	%'si
At	86	11.3
Eşek	673	88.7
Toplam	759	100

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

3.2.2.4. Kümes Hayvancılığı

Araştırma sahasında kümes hayvanlarından tavuk, hindi, ördek, kaz ve güvercin yetiştirilmektedir. Bu kümes hayvanları içerisinde en önemli paya sahip olanı tavuk yetiştiriciliğidir. Ancak sahada ticari anlamda tavuk yetiştiriciliğinden ziyade, özellikle kırsal alanlardaki ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak tavuk yetiştiriciliği yapılmaktadır.

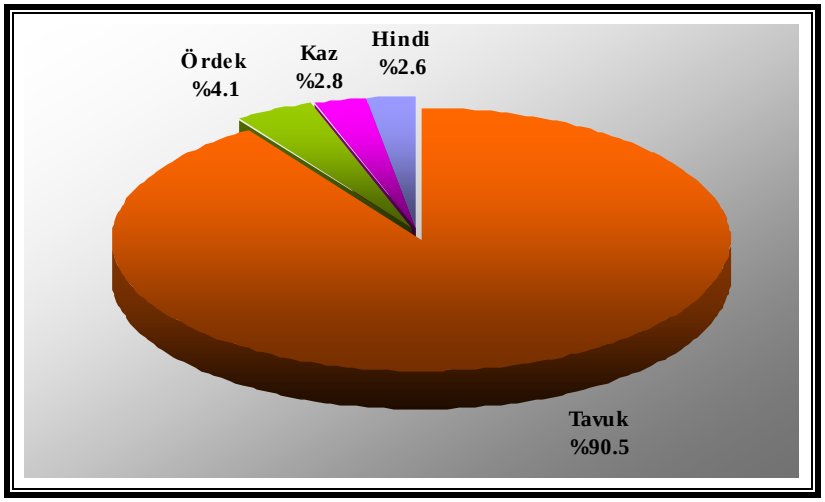
İlçe Tarım Müdürlüğü tavukçuluğu geliştirmek için çeşitli çalışmalar yürülmekte, ekstansif yöntemlerle yapılan yetiştiricilikteki düşük et ve yumurta üretimini arttırmak için üreticilere civciv dağıtılmaktadır. Dağıtılan bu civcivler araştırma sahasında son yılarda hindi sayısının yükselmesine neden olmuştur. Ancak yinede araştırma sahasında kolay ve ucuza temin edilen tavuk eti ve yumurtası ailelerin tavukçuluğa fazla ilgi göstermemesine neden olmaktadır. Özellikle şehir yerleşmesine yakın olan hemen hergün şehre gidiş gelişlerin gerçekleştiği Özyurt (8 km), Şeyhnusrettin (5 km), Korucuk (8 km), Akgüller (10 km), Emirören (7 km), Güngörmez (10 km), Hasanağa (9 km) gibi köylerde eti ya da yumurtası için tavukçulukla uğraşmayı çiftçiler giderek terk etmektedir. Yine nüfusun az olduğu Armutalan, Turgutalp, Gölcük köylerinde de tavuk sayısı nüfuslarına bağlı olarak 150'den daha azdır. Araştırma sahasında tavuk sayısının en fazla olduğu on köy ise sırasıyla Boldacı, Reşadiye, Yünlü, Güblüce, Karaşeyh, Karakuzu, Kervansaray, Kuruçay, Acıpınar ve Ede köyleridir. Tavuk sayısının en fazla olduğu Boldacı köyü Zile şehir merkezine 40 km uzaklıkta ve 2008 yılı nüfusu ise 1028 kişidir. Köy halkı alışveriş, pazar ihtiyacını hem çekerek hemde zile şehrinden karşılamaktadır. Salı ve Cuma günleri Zile şehrine gidiş geliş yapan ulaşım araçları, hemen herkesin sahip olduğu taşıt aracı ulaşım ihtiyaçlarını karşılasa da yinede kalabalık nüfusu, şehir merkezine uzaklığı ve tavukçuluk için uygun çayırlık, taşlık alanların mevcudiyeti tavukçuluğun yapılmasına olanak sağlamıştır.

Zile ilçesinde 2009 yılı itibariyle toplam 45667 kümes hayvanı bulunuyordu. Bu kümes hayvanlarının 41315 (% 90.5)'i tavuk, 1901 (% 4.1)'i ördek, 1270 (% 2.8)'i kaz, 1181 (% 2.6)'i hindilerden meydana geliyordu (Tablo 3.31 ve Şekil 3.8).

Tablo 3.31. Zile İlçesinde Kümes Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2009).

Hayvan Türü	Sayısı	%'si
Tavuk	41315	90.5
Ördek	1901	4.1
Kaz	1270	2.8
Hindi	1181	2.6
Toplam	45667	100.0

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Şekil 3.8. Zile İlçesinde Kümes Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılımı.

3.2.2.5. Arıcılık

Anadolu da çok eski tarihlerden itibaren yapıldığı bilinen arıcılık araştırma sahasında tarım ile birlikte, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığı destekleyici nitelikte olup, daha çok ailelerin kendi ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirdiği aile ekonomisi şeklindedir. 2009 yılında araştırma sahasında 78 köy yerleşmesinde arıcılık yapılıyordu. Özellikle köylerdeki imam ve ilköğretim öğretmenlerinin aile bütçesini desteklemek için gerçekleştirdiği, bazen onların teşvikiyle diğer çiftçilerinde yöneldiği bir ekonomik uğraş olmuştur.

Arıcılıkta bir takım teknik, biyolojik bilgilerle birlikte, topoğrafya, iklim, flora hidrografik özellikler gibi sahanın coğrafi şartları da doğrudan etkilidir.[283] Araştırma sahasının coğrafi şartları arıcılık için uygun potansiyel sunmasına, arıcılığın ekonomik karının bilinmesine rağmen arı yetiştiriciliği Zile ilçesinde yaygın yürütülen bir faaliyet değildir. Ancak geniş bozkır sahalarındaki ve akarsu boylarındaki florası gezginci arıcılar içinde konaklama yeri olmasına sebep olmuştur. Bilindiği üzere gezginci arıcılıkta polen kaynaklarının verimleriyle bağlantılı kovanlar yeni kaynakların bulunduğu yerlere götürülürler. Bu faaliyette daha verimli aynı zamanda daha sağlıklı ürünlerde elde etmek mümkündür. Araştırma sahasına her yıl sayıları çok olmasa da Ordu ve Sivas'tan gezginci arıcılarda gelmektedir. Bu gezginci arıcılar daha çok sahanın kuzeyinde Kervansaray köyü dolaylarında yine doğu ve kuzey doğuda özellikler Kireçli köyü dolaylarında konaklamaktadır. 2009 yılında araştırma sahasına Ordu'dan 3 gezgin arıcı gelmiştir. 650 kovan konaklamıştır (Fotoğraf 3.7). İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınan verilere göre ilçenin doğal şartları ve florası baz alındığında toplam kovan konaklama kapasitesi 20000 kovandır.

Fotoğraf 3.7. Zile İlçesinde Gezginci Arıcılardan Bir Görünüm (Kervansaray köyü 2009).

[283] İbrahim Fevzi Şahin, Yaşar Gök, "Erzincan İli'nde Arıcılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:11, s. 12.

Araştırma sahasının arıcılık potansiyelinin iyi değerlendirilmediği açıktır. Yıllar itibariyle arcılıkla uğraşan köy sayılarında da azalma söz konusudur. Nitekim 2001 yılında arıcılıkla uğraşan köy sayısı 102 iken bu sayı 2009 yılında 78'e inmiştir. Kovan sayısı ve üretimde ise azda 2001 yılından itibaren artış söz konusudur. 2001 yılında 3550 kovan arı bulunuyordu. Bu arılardan 72300 kg bal, 1800 kg bal mumu üretimi gerçekteştirilmiştir. 2005 yılında ise 300'ü kara kovan 3300'ü fenni kovan toplam 3600'ü bulan kovan sayısı ile 70000 kg bal, 3500 kg bal mumu üretimi mevcut idi. 2009 yılında ise Zile ilçesinde 200 kara kovan, 3800 fenni kovan olmak üzere toplam 4000 kovan bulunuyordu. Bu kovanlardan 3800 kg bal mumu, 76000 kg bal üretimi geçekleştirilmiştir. 2009 yılında kovan sayısı en fazla olan köyler ise Kazıklı (127), Belkaya (108), Üçköy (90), Karakuzu (88), Alihoca (85), Çayıroluğu (85), Iğdir (85), Büyükkarayün (82), Bağlarpınarı (80), Küçükkarayün (73) idi.

Sonuç olarak Zile ilçesinde arıcılık potansiyeli henüz yeteri derecede değerlendirilmiş değildir. Araştırma sahası için bunda en büyük neden tarımsal üretimde olduğu gibi üreticilerin, devletçe yapılan teşvik, İlçe Tarım Müdürlüğünce yürütülen eğitim faaliyetlerine rağmen, bunların teorikte kalmasıdır. Üreticiler alışkanlıklarından vazgeçememektedirler. Arıcılık üretimden pazarlanmasına kadar kulaktan dolma bilgilerle yapılmaktadır. Bu durum üreticinin ürününden istediği ekonomik girdiği sağlayamamasına neden olduğu gibi zamanla kovan sayılarını azaltmalarına veya terk etmelerine neden olmaktadır.

Zile ilçesinde bulunan göletlerde önemli bir potansiyel olsa da kültür balıkçılığı yapılmamaktadır. On yıl önce göletlerde sınırlı sayıda yapılan kültür balıkçılığında aynalı sazan ve kanbur sazan en çok yetiştirilen balık türlerini oluşturuyor iken, günümüzde sahada ekonomik anlamda balıkçılık yapılmamaktadır.

3.2.3. Hayvansal Ürünler Üretimi

2009 yılında 2319 küçükbaş hayvandan 33622 kg, 1283 büyükbaş hayvandan ise 215059 kg toplam 248681 kg et üretimi, tamamı yerli olan 11100 baş koyundan, 22200 yapağı ve 4100 kıl keçisinden ise 3075 keçi kılı olmak üzere toplam 25275 kg yapağı ve kıl üretimi, 3602 küçük ve büyükbaş hayvandan toplam 4043 adet deri üretimi, 5893 küçükbaş hayvandan 277220 kg, 10798 büyükbaş hayvandan 30155360 kg olmak üzere

30432580 kg süt üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimi ile Zile, Turhal ve Tokat'tan sonra süt üretiminde Tokat'ın ilçeleri arasında üçüncü sırada yer almaktadır.

2009 yılına ait Zile mezbahanesinden alından bilgilere göre 2395 küçükbaş, 1368 büyükbaş hayvan kesimi yapılmış toplam 316710 kg et üretimi gerçekleşmiştir. Bu etler ilçenin kendi ihtiyacını karşılamaktadır. 1995 -2005 yıllarında Zile mezbahanesinde kesilen etler Ankara, çoğunluklada İstanbul olmak üzere dışarıya gönderiliyordu. 2009 yılında ise ilçe dışına sadece Tokat merkeze 2600 kg et gönderilmiştir.

Bilindiği gibi hem üreticinin daha fazla kar sağlaması hem de sütlerin sağlıklı şartlarda pazarlanması açısından oldukça önemli olan Süt Üretici Birlikleri süt üretiminin arttırılmasıyla birlikte üreticilerinde bilinçlenmesini sağlamaktadır. Araştırma sahasında 2008 yılında kurulmuş olan Zile Süt Üreticiler Birliği bulunmaktadır. Biri bayan 5 personeli bulunan birlik 2010 yılında Merkez, İstasyon Mahallesi, Güzelbeyli, Boztepe, Yalınyazı kasabaları ve Hacılar, Fatih, Karakuzu, Süleymaniye, Kireçli, Ede, Şeyhnusrettin, Korucuk, Emirören, Özyurt, Belkaya, Hatippınarı, Üyük, Karşıyaka, Reşadiye, Yeşilce, Salur, Kurupınar, Akkılıç, Ağcakeçili köylerinden toplam 240 kişiden süt toplamaktadır. Toplanan sütün miktarı yıl içerisinde aylara göre değişmektedir. Mart, nisan, mayıs aylarında aylık 17000 kg, diğer aylar ise aylık 8000 kg süt toplanmaktadır. Bu sütler ilçede bulunan Özaltun Süt Fabrikası'na satılmaktadır.

Emin Bey Çifliği'nde, Emirören, Hacılar, Özyurt, Kızılcaköy, Karşıyaka, Kurşunlu, Yeniköy, Kırlar, Korucuk, Çiftlik, Fatih, Selamet, Süleymaniye, Ütük, Karakuzu, Göçenli, Kireçli, Güzelbeyli kasabası ve Zile İstasyon mahallesinden toplanan günlük yaklaşık 4500 kg süt Tokat'ta bulunan Aksa Süt ve Süt Ürünleri fabrikasına satılmaktadır.

3.3. ORMANCILIK

Araştırma sahasının güney ve güneydoğu bölgelerinde ortalama 900-1000 m de yaygın ağaç türleri, kayın ve gürgendir. Araştırma sahasındaki daha alçak rakımlarda ise geniş alanlar kaplayan meşe ve ardıç ağacı türleri bulunmaktadır. Bu türlerin arasında münferit şekilde dağılmış alıç, ahlat, kuşburnu ağaçları mevcuttur.

Araştırma sahasındaki ormanlarda üretimden çıkan ürünlerin tamamı yakacak odun vasfında olup, odun dışı orman tali ürün üretimi mevcut değildir. Yakacak odun üretimi yöre halkı için büyük önem taşımakta, başta orman içi köyler olmak üzere tüm köylerde odun yakacak maddesi olarak birinci sırada yer almaktadır.

Üretimin tamamı köy ihtiyacı için orman köylülerine yaptırılmakta, dış veya iç piyasaya ürün sunmak için üretim yapılmamaktadır. Mevcut orman varlığı ve ağaç serveti buna ancak yetebilmektedir. Yıllık yakacak odun üretimi ortalama 20000 ster (15000 m^3) olup, üretimin tamamı meşe ağacı türlerinden gerçekleştirilmektedir.

Yöredeki ormanlardan tarihi dönemler boyunca süregelen denetimsiz faydalanma günümüzde de devam etmektedir. Yörede sınırlı alanlarda kalan ormanlar, gerek yakacak odun elde etmek ve gerekse hayvancılık faaliyetleriyle tahrip edilmeye devam etmektedir. Özellikle araştırma sahası güney kesiminde bulunan Buzluk Dağı üzerinde sınırlı alanlarda yer alan meşelerin yeni sürgünleri çevredeki köylülerce, kışın hayvanlara yedirilmek üzere yazın kesilmekte ve saklanmaktadır. Kesilerek yine ağaçların çatallayan kesimlerine üst üste yığılan meşe sürgünlerinin bu saklama işlemine, yörede " Basırık" adı verilmektedir. Bu işlem, Karakaya, Kuzalan, Karacaören köylerinde yaygındır. Ayrıca bu kesimde küçükbaş hayvancılık da yaygın olarak yapıldığı için, bu hayvanlar da genç fidanlara önemli zararlar vermektedir.

Ormanların korunması kapsamında Zile Orman İşletme Şefliği tarafından yılda ortalama 1500 ha lık alanda bozuk satıhlı ormanların iyileştirilmesi kapsamında rehabilitasyon çalışması yapılmaktadır. Ayrıca orman köylüsünün ormana olan baskısını azaltmak için tüm köylerin yakacak ihtiyacı şeflik tarafından köylüye yaptırılan tekniğe uygun kesimlerle karşılanmaktadır. Mevcut orman varlığını korumanın yanında yeni ormanlar oluşturmak için yapılan dikimler kapsamında 2008, 2009, 2010 yıllarında 80 ha alanda orman şefliği tarafından sarıçam, karaçam, sedir, meşe, alıç ve ceviz türlerinden oluşan toplam 150.000 adet fidan dikimi yapılmıştır.

3.4. MADENCİLİK

Çalışma alanı içerisinde oluşumu ancak küçük işletmeler için uygun olan linyit yatakları bulunmaktadır. Bu linyit oluşum sahası Büyükbultu köyünün 450,00-500,00 m güneybatısında bulunmaktadır. MTA tarafından sahada Armutseki deresinde açılan

galeride, taban andezitleri üzerinde 4,00 m killi kömür, 50,00-60,00 m'lik, steril zondan sonra gelen 17,50 m'lik horizonda 2,40 m'lik iki kömür damarı olduğu ölçülmüştür. Bu kömürün kimyasal özellikleri ise; % 33,5 su, % 35 kül, % 4,88 kükürt, ve 2245 AID (Kcal/kg)'dir.[284]

Zile'de zaman zaman işletmeye açılan Orta Eosen yaşlı Çekerek formasyonunun, Göynücek anglomera üyesinin tüftü seviyelerinde iki yatak şeklinde linyit yatakları gözlenmektedir. Bunlardan birincisi Cansız tepe güneyinde, ikincisi ise bu ocağın 2 km kuzeydoğusunda Çökekli tepede bulunuyordu. Birinci kömür yatağı Zile Belediyesi tarafından açık işletme ile üretime açılmıştı. Ancak derinlerde olan kömürün üretim maliyeti, çözülemeyen madencilik sorunları nedeniyle ekonomik olmayan ocak terk edilmiştir.[285] Çökekli tepede yer alan diğer ocak açık işletme ile üretime devam etmektedir. Bu ocakta kömürün ortalama kalınlığı 4 m'dir.

Karakaya köyünün 2 km güneyinde de tesbit edilen kömür damarında, işletmeye açmak için çalışmalar yapılmış, ancak üretim açısından ekonomik olmadığından işletme gerçekleşmemiştir.

Araştırma sahasında madencilik açısından taş ocakları da önemlidir. Jeolojik yapısının sonucu olarak Türkiye ticari anlamda değeri olan çeşitli renk ve kalitede doğal taş yataklarına sahiptir. Hem yapı malzemesi hem de dekorasyon malzemesi olarak kullanılan bu taşların üretiminde ve ihracatında 2000'li yıllardan sanra önemli artışlar olmuştur. Doğal taşlar 2008 yılında 1.4 milyar dolarla Türkiye'nin en fazla ihraç ettiği maden olmuştur[286] Tokat 410 milyon m^3 doğal taş rezervi ile Türkiye'nin dördüncü en büyük doğal taş rezervine sahip ilidir.[287] Tokat ilinde geniş rezerv alanı ve işletme bulunan ilçelerden biri olan Zile'de Tokat-Zile ile Amasya sınırı yakınlarında Kervansaray köyü mevkiinde geniş rezerv alanı mevcuttur (Fotoğraf 3.8). Zile ile Amasya il sınırı arasında kervansaray köyü mevkiinde yaklaşık 500.000.000 m^3 görünür ve muhtemel rezerv bulunmaktadır.[288]

---

[284] MTA Genel Müd. Türkiye Linyit Envanteri, Envanter Serisi-202, Ankara 2010, s. 347

[285] Ayhan Üstüntaş, *Zile (Tokat) Batısında Uzunköy çevresinin Jeolojisi ve Tektonik Özellikleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Fırat Ünv. Fen Bil. Enst., Elazığ 1997, s. 109.

[286] Şerife Güneş Kaya, *Türkiye'de Doğal Taş Sektörü ve Tokat İli Potansiyeli*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2009, s. 41

[287] Kaya, *Türkiye'de Doğal Taş Sektörü ve Tokat İli Potansiyeli*, s. 36

[288] Kaya, *Türkiye'de Doğal Taş Sektörü ve Tokat İli Potansiyeli",* s. 87.

Fotoğraf 3.8. Kervansaray Köyü Doğusunda Mermer Ocağından Bir Görünüm.

Zile İlçesi'nin kuzey doğusunda yer alan rezerv alanı sahada yüzeyleyen en yaşlı birimlerin bulunduğu Turhal Grubu olarak adlandırılan Triyas yaşlı metamorfiklerdir. Bunlar şist, metadiyabaz ve kristalize kireçtaşı-mermerlerden oluşmaktadır. Bu kayaçlar yanında aglomera, bazaltik tüf ve spilit gibi kayaçlar da yaygındır. Bunların üzerine Üst Kretase yaşlı olarak Artova Ofiyolitli Karışığı gelir. Bunlar serpantinit, peridotit, piroksenit, gabro, dunit, spilit, diyabaz, bazalt-andezit ve şist, kireçtaşı-mermer bloklarından oluşan bir kayaç topluluğuna sahiptir. Tokat-Zile-Reşadiye Köyü-Karaseki Mevkii de rezerv alanlarındandır. Bu mevkide travertenler pembe ve sarı renklidir. Rezervi az olup ancak küçük bir işletme şeklinde değerlendirilir. Rezervi 3000 m^3 civarındadır.[289]

3.5. SANAYİ

Sanayi ekonomide, gayri safi milli hasılaya en fazla gelir getiren, en çok katma değer yaratan, teknolojiyi geliştiren çalışan nüfusa geniş istihdam imkanı yaratarak kişiler arasında adil, dengeli ve düzenli bir gelir dağılımı sağlayan, bölgeler arası

[289] DPT, Tokat İli Mermer Endüstrisi Sektör Araştırması ve Rekabetçilik Analizi, Tokat 2011, s. 45-46.

gelişmişlik farklarını gideren, sosyal ve ekonomik yönleriyle bir kalkınma aracı olmanın yanında, toplumların bir kalkınma ölçüsü olarak da görüldüğü bilinmektedir.[290]

Zile ilçesinde ev tipi sanayi faaliyetinden modern sanayi faaliyetlerine kadar çeşitli ekonomik faaliyetlere rastlamak mümkündür. Ancak sahada sanayi faaliyetleri fazla gelişmemiş olup modern ve atölye tipi sanayiye ait birkaç tesisle temsil edilmektedir.

Araştırma sahasında bugün az sayıda olan geleneksel el sanatları geçmişte önemli birer faaliyet olarak yürütülüyordu. Bunlar arasında en önemlileri: dokumacılık (kumaş, halı-kilim), semercilik, bakırcılık, demircilik, çarıkçılık olduğu söylenebilir. Daha öncede yerleşme tarihi ile ilgili bölümde bahsedildiği gibi Evliya Çelebi, *Zile* adının Zile'de çokca dokunan kilimden geldiğini belirtmiş idi. Elbette sanayi ürünü dokumalarla rekabet edemeyen bu faaliyet araştırma sahasında yürütülmemektedir. Yalnızca Halk Eğitim Merkezine bağlı kursa bağlı atölyede 2010 yılı itibariyle 8 kişi isdihdam ediliyordu. 17, 18 ve 19. yüzyıla ait tarihi Zile halı ve kilimler ise Tokat Mevlevihanesi ve Tokat Müzesi'nde sergilenmektedir.

Araştırma sahası aşiret olarak adlandırılan, Türkiye'de Beydilli Türkmenleri'nin diğer adıyla sıraçların yoğun yaşadığı bir bölgedir. Bu aşiretlerin bulunduğu **Elmacık, Acısu, Üçkaya, Karşıpınar, Kuruçay, Çayır, Çapak, Armutalan, Yaylakent, Sofular, Kuzalan, Karacaören, Gölcük, Emirdolu, Çamdere, Uzunköy, Yaylayolu, Kervansaray** köylerinde geleneksel kıyafetler giyinilmeye hala devam edilmektedir. Çocuk ve gençlerin bir kısmı modern kıyafetler giyiyor olsalar da, köydeki kadınlar saya, salta, göynek, önlük, tuman, elmalı, fes, kuşak, belbağı, yağlık gibi parçalardan oluşan kıyafetleri giymektedirler*. Bu kıyafetler kadınların kendi el emeği, boncuklarla,

---

[290] Çiğdem Ünal, *Şehir Coğrafyası Açısından Tokat*, Aktif Yayınevi, Erzurum 2004, s. 105.

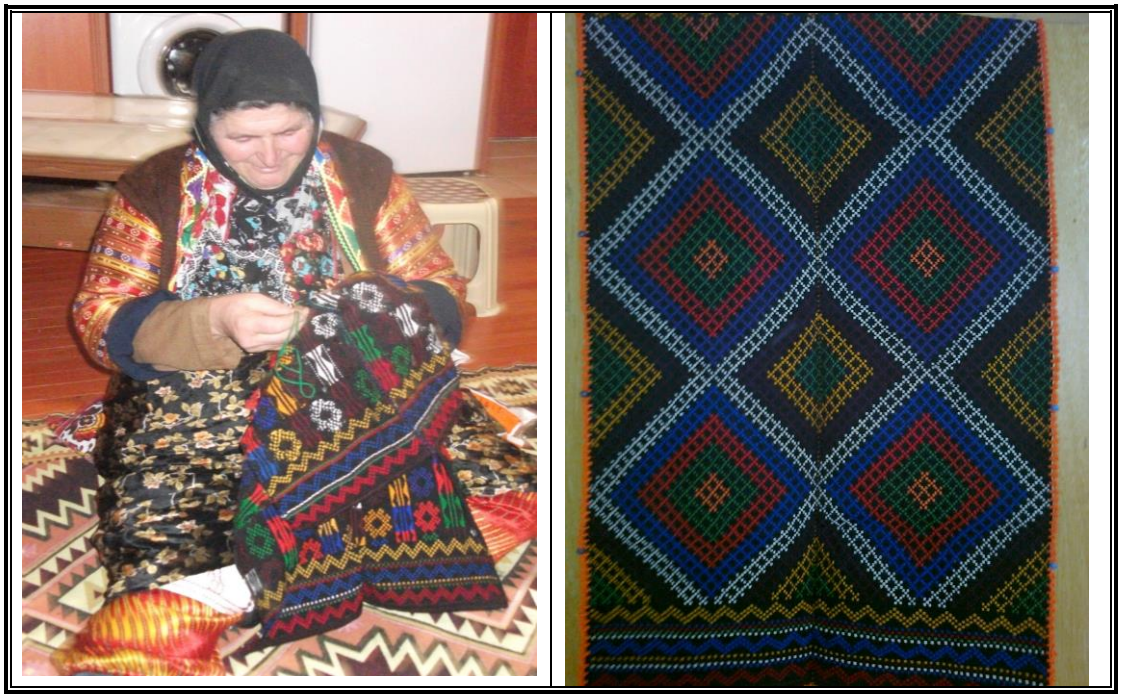
* Saya:Üçetek ve üçpeşli de denilen iliksiz, düğmesiz, ayak bileklerine kadar uzanabilen kollu bir kıyafettir.
Salta: Çuha veya gazeki olarakta adlandırılan, koyu renk kadife yada çuha kumaştan yapılabilen bele kadar uzanan, kenarları sutaşlarıyla süslenmiş iliği ve düğmesi olan bir tür cekettir.
Göynek: Genellikle beyaz kumaştan yapılan, alt kısmı çeşitli motiflerle süslenmiş, sayanın altına fanila yerine giyilen kıyafettir.
Önlük:Öynük vaya şalöynük olarakta adlandırılan, kadının iş yaparken önünün kirlenmemesi amacıyla yapılmış, belden bağlanan dikdörtgen şeklinde motif motif işlemelerle, boncuk ve pullarla yada geometrik desenlerle bezenmiş önlüktür.
Tuman: Uzun dondur. Genellikle iki parça farklı kumaştan dikilir. Üst tarafı genellikle mavi tek renk kumaş iken, alt tarafı daha süslü kumaşlardan yada işlemelerin olduğu kumaşlarla dikilir.
Elmalı: Kırmızı elma motiflerinin olduğu siyah baş örtüsüdür. Yemeni denen siyah, beyaz baş örtüsüde kullanılmaktadır.

pullarla türk motiflerini işledikleri özgün geleneksel Türk kıyafetlerinin güzel örnekleridir. Bazen sipariş bazen tanıdıklarına hediye olarak kadınlar, çeşitli boyutlarda naylon bebekleri, kendi kıyafetlerinin küçük örneklerinin hazırlayarak giydirmektedirler. 2009 yılında bir bebeği 10 TL ye giydiren köy kadınları hem aile bütçelerine katkı sağlıyorlar, hem de geleneksel kıyafetlerinin tanıtılması, yaşatılmasına katkı sağlıyorlar. Ayrıca yine el yapımı çantalarda yapılmaktadır (Fotoğraf 3.9, 3.10 ve 3.11).

Fotoğraf 3.9. Araştırma Sahasında Geleneksel Kıyafetler Ve Zile Bebeği (Çayır köyü).

Fes: Genelde kırmızı renkte olan, elmalının altına giyilir ve keçeden yapılmıştır.
Kuşak: Genelde yaşlı kadınların bellerine sardıkları yünlü uzun bezdir.
Belbağı: Kimi köylerde "arkabağı"olarakta adlandırılan, ucu saçaklı , mavi, beyaz, lacivert ve kırmızı renklerde ince boncuktan yapılmıştır ve bele bağlanır.
Yağlık: Bazı köylerde döşlük olarakta adlandırılan, boyuna takılan beyaz aksesuardır.
Eskiden kadınlar bu kıyafetlerin altına sarı, kırmızı renginde çarıklar giyerken, günümüzde, naylon ve lastik ayakkabılar giyilmektedir (Yılmaz, O. 2008.Çağıltı dergisi, Yıl:1, Sayı: 1. s. 22-23)

Fotoğraf 3.10. Geleneksel Kıyafetlerin Bir Parçası Olan Şal Önlüklerin Yapımından Bir Görünüm.

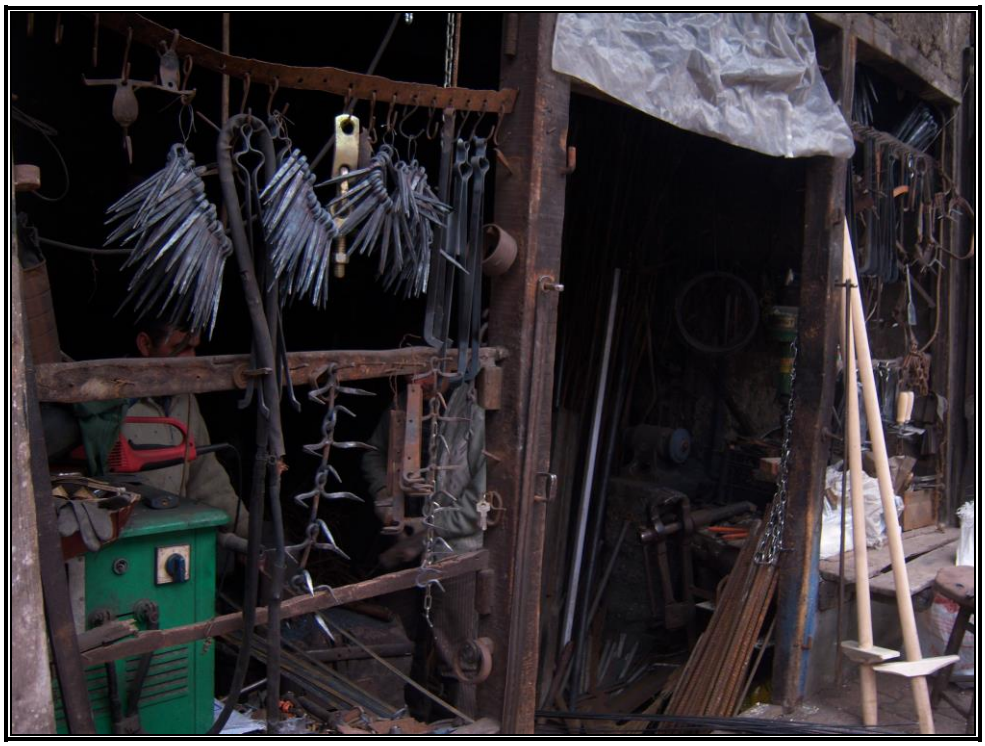
Fotoğraf 3.11. El Yapımı Çanta.

Zile'nin en eski çarşısı olan Uzun Çarşı ve bu çarşı boyunca ara mahallelerde, semerci, bakırcı, yorgancı, leblebici, bıçakçı, semaverci, nalbant ve demircilerin bulunduğu el sanatları ustalarının bulunduğu dükkanlar bulunmaktadır. Geçmişte el sanatlarının yaygın olduğu sahada günümüzde yok olmaya başlamış, son yaşayan ustaların devam ettirdiği birkaç dükkandan ibaret durumdadır. Yalnızca Uzun Çarşıdaki, Demirciler çarşısında geçmiş yıllara göre sayıları azalsa da 2010 yılı itibariyle 32 demirci atölyesi bulunuyordu. Bu demirci atölyelerinde önceleri kara saban, araba tekeri demiri, zelve, nal, mıh, gibi ürünlerin yoğun olarak yapılırken, günümüzde kapı menteşesi, çapa çeşitleri, nacak, balta, düğme, görebi*, ersin, kazma, kapı zerzesi, pancar söküsü, maşa, tasma yapılmaktadır. Yine demirci ustalarının yaptıkları kapı tokmakları, hediyelik eşya olarak satışa sunulmaktadır (Fotoğraf 3.12 ve 3.13).

Fotoğraf 3.12. Zile Demirciler Çarşısında Demirci Atölyesinden Bir Görünüm.

* Dikenli ağaçların dikenlerini temizlemek için sahada kullanılan alet.

Fotoğraf 3.13. Zile Demirci Dükkanında Ürünlerden Görünüm.

Araştırma sahasında sanayi faaliyetlerinin temeli, geniş tarım alanlarında yapılan buğday tarımına dayanır. Daha öncede bahsedildiği gibi Zile geçmişten beri Tokat ilinin buğday ambarı durumunda idi. Günümüzde de Zile'de sanayide en fazla işgücünün çalıştığı, modern tesis sayısının en fazla olduğu sanayi kolunun hammaddesini de buğday oluşturuyordu. Yine araştırma sahasında geçmiş yıllardan beri yapılan bağcılığa bağlı olarak gelişen tesis sayısı ve istihdamı yüksek olmasa da yurtdışına ihraç edilen pekmez üretimi de araştırma sahasında önem kazanmıştır.

Zile ilçesinde işgücü sayısı 10'dan fazla olan 34 sanayi tesisi bulunmaktadır. Bilindiği gibi sanayi işletmelerinin çalıştırmış olduğu işçi sayıları büyük ve küçük sanayi işletmelerinin sınıflandırılmasında kullanılan bir kriterdir. Ancak bu kriter için farklı işgücü sayısı limitleri kullanılmaktadır. Doğanay'a göre bu kritere bağlı sınıflamada, 10 ila 100 işçi çalıştıranları küçük işletme, 100 ila 1000 işçi çalıştıranları orta büyüklükte sanayi işletmesi, 1000'den çok çalıştıranlara ise büyük sanayi işletmesi olarak kabul etmek daha uygundur.[291] Buna göre araştırma sahasında 2009 yılında 207 kişinin isdihdam edildiği Birsan Birlik Gıda Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi dışındaki diğer 34 sanayi tesisi küçük sanayi işletmesi olarak nitelendirilebilir.

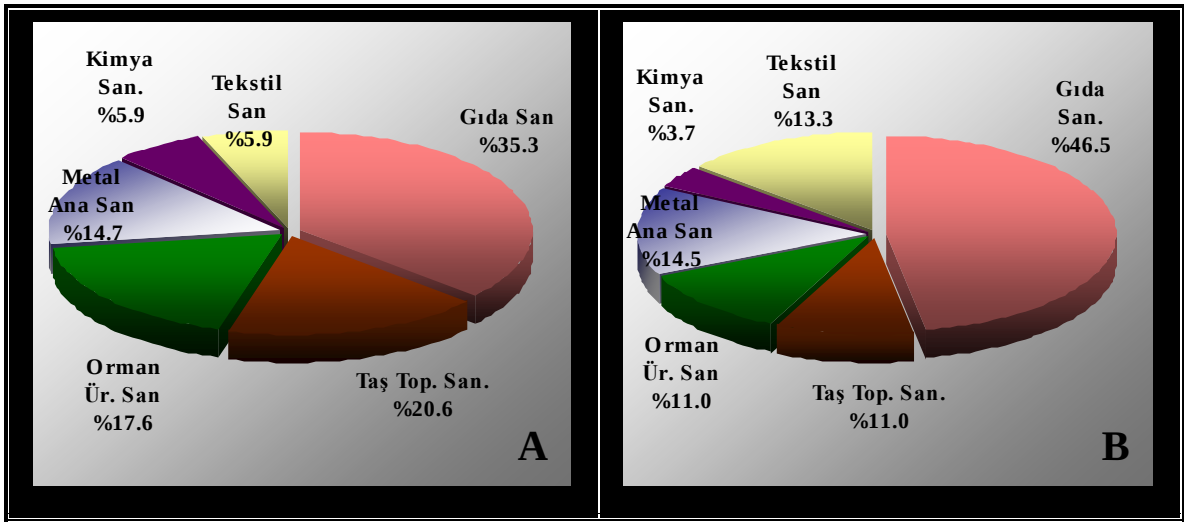
[291] Hayati Doğanay, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, s. 442.

Modern sanayinin küçük sanayi işletmelerine dayandığı araştırma sahasında Gıda, içki ve tütün sanayi, taş ve toprağa dayalı sanayi, orman ürünleri ve mobilya sanayi, metal ana sanayi, kimya-petrol- kömür-kauçuk ve plastik ürünler sanayi ile tekstil, deri sanayisi gruplarından oluşan toplam 6 sanayi grubu faaliyet gösteriyordu**.** 2009 yılı itibariyle sanayi kuruluşlarının sanayi gruplarına göre dağılımı incelendiğinde *gıda, içki ve tütün sanayi* gerek işyeri sayısı (12 adet), gerekse istihdam (380 kişi) bakımından birinci sırada yer alıyordu. Araştırma sahasında ikinci sırada işyeri sayısı bakımından ise *taş ve toprağa dayalı sanayi* (7 adet) yer alırken, istihdam açısından ise 118 kişinin (%14.4) istihdam edildiği *metal ana sanayi* ikinci sırada yer alıyordu (Tablo 3.32 ve Şekil 3.9).

Tablo 3.32. Zile İlçesindeki Sanayi Kuruluşlarının Sanayi Grupları Göre Dağılımı (2009).

Sektör Adı	Sayısı	%'si	İstihdam	%'si
Gıda, İçki ve Tütün San.	**12**	**35.3**	**380**	**46.5**
Taş ve Toprağa Dayalı San.	7	20.6	90	11.0
Orman Ürünleri. ve Mobilya San.	6	17.6	90	11.0
Metal Ana Sanayi	5	14.7	118	14.5
Kimya, Petrol, Kömür, Kauçuk ve Plastik Ür.San.	2	5.9	30	3.7
Tekstil ve Deri San.	2	5.9	109	13.3
Toplam	**34**	**100**	**817**	**100**

Kaynak: Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri.

Şekil 3.9. Zile İlçesindeki Sanayi Kuruluşlarının Sanayi Grubu (A) ve Bu Sektörlerdeki İstihdamın (B) Dağılımı.

Gıda, içki ve tütün sanayisinde, araştırma sahasında 12 tesis faaliyet gösteriyordu. Bu tesislerde modern sanayide istihdam edilen nüfusun ise % 46.5'i bulunmaktaydı (Tablo 3.33).

Tablo 3.33. Zile İlçesinde Gıda, İçki ve Tütün Sanayi Kuruluşları (2009).

İşletmenin Adı	Üretim Konusu	Üretim	İstihdam
Başsevinç Kardeşler Tarım ÜrünleriİDış Tic. Ltd. Şti.	Un-Kepek-Yem	34560 ton-8640 ton-20400 ton	19
Ünver Un ve Gıda San. Tic. Aş	Un-Kepek	11587 ton-2897 ton	4*
Karanlar Tarım ve Hayvan Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.	Un-Kepek-Yem-Bulgur	12240 ton-3060 ton-816 ton-306 ton	16
Öztaş Özen Un ve Yem Fab. San. ve Tic. Aş.	Un-Kepek-Yem	25152 ton-6288 ton-20400 ton	16
Birsan Birlik Gıda San. ve Tic. Aş.	Un-Kepek-Çuval	61200 ton-15300 ton-12417347 ad.	207
Öz Çınar Un ve Yem Gıda Perol Nak. San. Tic. Ltd. Şti.	Un-Kepek	11520 ton-2880 ton	10
Yıldırım Kardeşler Un ve Un Mam. San. Tic. Ltd. Şti.	Ekmek Çeşitleri	2311498 adet	24
Özkaleli Gıda Üretim ve Pet. ÜrünleriİPaz. San. ve Tic. Aş.	Salça-Pekmez-Kuşburnu-Sirke	500 ton-960 ton-87 ton-504540 lt	24
Özaltun Süt ve Süt ÜrünleriİGıda San. Tic.	Yoğurt-Ayran-T.Yağı-Kaymak-Peynir	153000 kg-,77870 kg- 7644 kg-2000 lt-:97940 kg	10
Tatsam Süt ve Süt Ürünleri	Süt-T.Yağı-B.Peynir-K.Peyniri-Yoğurt-Ayran	1020000 lt-64790 kg-63360 kg- 15360 kg-209 ton-198 ton	10
Tav-pa Tavukçuluk İşlt. San. ve Tic. Ltd. Şti. Zile Şubesi	Kır.Et-B.Et-Döner	300 ton-120 ton- 120 ton	16
Pi-Pa Piliç Gıda Mad. Nak. Paz. Tic. ve Tic. Ltd. Şti.	Kır.Et-B.Et	360 ton-180 ton	24
Toplam			**380**

Kaynak: Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri.

Araştırma sahasında yürütülen tahıl tarımı, buğday tarımına bağlı sanayi kuruluşlarının fazla olmasında etkili olmuştur. Zile ilçesinde 2010 yılı itibariyle 6 un fabrikası faaliyet gösteriyordu. Bunlardan en büyüğü 2009 yılında 207 kişinin istihdam edildiği İstasyon mahallesinde bulunan Birsan Birlik Gıda ve Tic. AŞ.'dir. Bu fabrikada 1960 yılında günde 16 tonluk kapasiteyle ilk üretime başlanmıştır. 1983 ise yılında çuval üreten üniteler fabrikaya eklenmiş aynı zamanda fabrika modern tesislerle genişletilmiştir. 2009 yılı itibariyle 61200 ton un, 15300 ton kepek ve 12 417 347 adet un, yem, pirinç, gübre, şeker, kireç, tuz, kimya ve tekstil sektöründe kullanılabilecek

* 2009 yılında Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verilerine göre 4 kişi çalışıyordu. Ancak dönemlik çalışanlarla birlikte istihdam sayısı 10' u bulduğu için sanayi gruplarına dahil edilmiştir.

poliproten çuval üretimi gerçekleşmiştir. Fabrikanın İstanbul, Samsun ve Amasya'da satış bayileri bulunmaktadır.

İstasyon yolu üzerinde bulunan Öztaş Özen Un ve Yem Fabrikaları Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi ise 1960 yılında açılmıştır. 16 kişinin çalıştığı fabrikada 2009 yılı itibariyle 25152 ton un, 6288 ton kepek, 20400 ton yem üretimi gerçekleştirilmiştir. 1987 yılında üretime başlamış olan Başsevinç Kardeşler Un ve Yem Fabrikasında ise aynı yıl 34560 ton un, 8640 ton kepek, 20400 ton yem üretilmiştir (Fotoğraf 3.14).

Özçınar Un ve Yem Fabrikası da sahada faaliyet gösteren tesislerden biridir. Hasanağa köyü yolunda Honar mezrası yakınlarında 1997 yılında kurulmuştur. 2009 yılında 11520 ton un, 2880 ton kepek üretilmiştir. Fabrikada istihdam edilen kişi sayısı 10'dır. Zile şehir merkezinde Ali Kadı Mahallesi'nde bulunan Ünver Un Fabrikası ise 1996 yılında kurulmuştur. 2009 yılı itibariyle 11587 ton un, 2897 ton kepek üretiminin gerçekleştirilmiştir.

İlçenin Yalınyazı Belediyesi'nde de un fabrikası bulunmaktadır. Yalınyazı Belebiyesi'ndeki Karanlar Tarım ve Hayvan Ürünleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi 1991yılında kurulmuştur. 12240 ton un, 3060 ton kepek, 816 ton yem, 306 ton bulgur üretimi olan fabrikada 16 kişi istihdam edilmektedir.

Fotoğraf 3.14. Başsevinç Un ve Yem Fabrikası'ndan Bir Görünüm.

İlçe merkezinde iki adet Tatsam ve Özaltun süt fabrikaları bulunmaktadır. Bunlardan Özaltun Süt Fabrikası daha önceleri Dutlupınar Mahallesi'nde küçük bir atölyede yaklaşık 700 kg süt ile sadece yoğurt ve ayran üretimi yapılan küçük bir aile işletmesiydi. Yeni tesisleriyle fabrika 2009 yılında kurulmuştur. Yoğurt, ayran, kaşar peyniri, lor, beyaz peynir, köy tipi peynir ve tereyağı üretimi yapılan tesiste halen günlük 4000 kg süt işlenmektedir (Fotoğraf 3.15). Asıl kapasiteleri 7000 kg olmasına rağmen büyük firmaların ürün fiyatlarına uyguladığı indirimler nedeniyle pazarlamada yaşanan sorunlar nedeniyle tam kapasiteli çalışamamaktadır. Sütleri Zile Süt Birliği'nden sağlanan fabrikada 10 erkek personel çalışmaktadır. Ürünler Tokat ilçeleri, Sivas ve Ankara'da pazarlanmaktadır. Tokat merkez, Niksar, Turhal'da bayileri bulanan fabrikanın bütün ürünleri Tokat ilçeleri, Sivas'a gönderilirken, Ankara'da merkezi Keçiörende bulunan Altınbilekler Marketler dahilinde 25 markette sadece kaşar peyniri pazarlanmaktadır. Son bir ayda Ankara'ya (Aralık 2010) 3000 kg kaşar peyniri satılmıştır. Günlük yaklaşık 950 kg yoğurt, 550 kg ayran, 250 kg kaşar, 600 kg lor peyniri, 50 kg beyaz peynir, 25 kg tereyağı, 175 kg köy tipi peynir üretmektedir.

2005 yılında üretime başlayan Tatsam Süt Fabrikası da ilçe merkezinde bulunana diğer tesisidir. 10 erkek çalışanı bulunan ve yoğurt, ayran, beyaz peynir, köy tipi peynir üretimi yapılan fabrikada günlük 3000 kg süt işlenmektedir. Özaltun Süt Fabrikası'nın olduğu gibi Tatsam'da da pazarlama sorunu tam kapasitesi olan 6000 kg'a ulaşamamasına neden olmaktadır. Ürünleri Tokat'ın bütün ilçe merkezlerine, Çorum ve Sivas illerine pazarlanmaktadır.

Fotoğraf 3.15. Özaltun Süt Fabrikası'ndan Görünüm.

Özkaleli Gıda Üretim ve Petrol Ürünleri Pazarlama Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi, Ankara yolu 1 km faaliyet göstermektedir (Fotoğraf 3.16). 1998 yılında kurulmuş olan bu fabrikada 24 kişi istihdam edilirken, 2009 yılında 500 ton salça, 960 ton pekmez, 87 ton kuşburnu marmelatı, 504540 litre sirke üretimi gerçekleştirmiştir. Fabrikanın ürettiği ürünler Türkiye'nin hem her gölgesinde yapılmaktadır, ayrıca internet ortamında online satışlar yapılmaktadır. Avrupa'da Türklerin yoğun yaşadığı Almanya, Fransa fabrika ürünlerinin pazarlandığı ülkelerdir.

Fotoğraf 3.16. Özkaleli Pekmez ve Salça Fabrikası'ndan Bir Görünüm.

Metal ana sanayisinde ise araştırma sahasında 5 tesis faaliyet gösteriyordu. Bu tesislerde modern sanayide istihdam edilen nüfus ise Zile ilçesinde sanayi sektöründe istihdam edilen nüfusun % 14.5'ini oluşturmaktadır. Zile ilçesinde metal ana sanayinde toplam 118 kişi isdihdam edilmektedir (Tablo 3.34).

Sarmet-San Plastik Metal İnşaat Kağıt Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, Birsan Fabrikasından sonra Zile'de sanayide en fazla nüfusun istihdam edildiği ikinci tesistir. 2009 yılında 69 kişinin istihdam edildiği tesis 2006 yılında kurulmuştur. Hurdalardan bakır, demir, plastik üretimi yapılan işletmede 2009 yılında 349 ton üretim gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sahasında tarım alet ve techizatlarının üretildiği üç işletmede toplam 39 kişi isdihdam edilmiş ve yine 2009 yılında toplam 5090 adet çeşitli tarım makinesi ve 120 adet kantar üretimi gerçekleştirilmiştir. Yine inşaat sektörüne hizmet eden Azim Nuri İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'nde de aynı yıl 10 kişi istihdam edilmiş 16330 çelik kapı üretilmiştir.

Tablo 3.34. Zile İlçesinde Metal Ana Sanayi Kuruluşları Üretim Konusu, Üretim ve İstihdamı (2009).

İşletmenin Adı	Üretim Konusu	Üretim	İstihdam
Çavuşoğlu Ziraat Aletleri	Tarım Makineleri	4860 adet	10
Şahin Kardeşler Oto Torna Nak.Hay.Ürn. San ve Tic. Ltd. Şti	Tarım Makineleri	230 adet	14
Azim Nuri. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Çelik kapı	16330 adet	10
Sebat Mak. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Kantar	120 adet	15
Sarmet-San Plastik Metal İnş. Kağıt San. ve Tic. Ltd. Şti.	Hurda Bakır,Demir,Plastik	349 ton	69
		Toplam	**118**

Kaynak: Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri.

Zile'de tekstil sektöründe toplam 109 kişi istihdam edilmektedir (Tablo 3.35). Özellikle kadın nüfusa çalışma olanağı sağlayan bu tesislerde istihdam edilen bu sayı Zile ilçesinde sanayi sektöründe istihdam edilen nüfusun % 13.3'ünü oluşturmaktadır.

Zile'nin ilk tekstil fabrikası olan Ziteks Zile Tekstil Fabrikası 1997 yılında kurulmuştur. 190-05 nolu Zile-Turhal yolunda 5. Km yer alan fabrikada 2009 yılında 43 kişi çalışıyordu. Fabrikada aynı yıl 1905120 m^2 ham bez üretilmiştir. Zile Giyim Sanayi Tekstil Fabrikasında ise aynı yıl 66 kişi istihdam edilmiş, 637431 muhtelif tekstil üretimi gerçekleştirilmiştir. Kislik mahallesinde Sağlık Meslek Lisesinin yanında bulunan Zile Giyim Sanayi Tekstil Fabrikası Limited Şirketi olup 2008 yılında kurulmuştur.

Tablo 3.35. Zile İlçesinde Tekstil ve Deri Sanayi Kuruluşları (2009).

İşletmenin Adı	Üretim Konusu	Üretim	İstihdam
Ziteks	Ham bez	1905120 m^2	43
Z.G.S Tekstil Fab.	Muhtelif tekstil	637431	66
		Toplam	**109**

Kaynak: Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri.

T**aş ve toprağa dayalı sanayide,** araştırma sahasında 7 tesis faaliyet gösteriyordu. Toplam 90 kişinin istihdam edildiği bu tesislerde modern sanayide istihdam edilen nüfusun ise % 11'i bulunmaktaydı (Tablo 3.36).

İlçede taş ve toprağa dayalı sanayide en fazla istihdamın yapıldığı Turhal yolu 3. km'de 1987 yılında kurulmuş olan Ağkoç Toprak Sanayi ve Anonim Şirketi'ne ait tesistir. 2009 yılında 18 kişi isdihdam edildiği fabrikada 10639200 adet blok tuğla üretilmiştir.

Zile kuzeyinde I. Zamanda oluşmuş metamorfik kayaçlar sahadaki en yaşlı tortul kayaçlardır. Bu kayaçlar kırmızı- pembe-bej renkli büyük mermer blokları ihtiva etmektedir. Kervansaray, Yaylayolu, Karakaya köylerinin bulunduğu saha Zile'nin önemli mermer rezerv alanıdır. Zile'de 2010 yılında faaliyet gösteren 3 mermer işletmesi bulunmaktadır. Bunlar: Okyanus Mermer Madencilik Sanayi Ticaret Limited Şirketi, As Mermer Madencilik İnşaat Yapı Malzemeleri Nakliyat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi ve İlik Mermer Fabrika Sanayi ve Ticaret Limited Şirketidir.

Zile mermeri için önemli mermer işleme fabrikası olan Okyanus mermer Turhal yolu üzerinde 1. km'de bulunmaktadır. 1995 yılından beri faaliyet gösteren işletmede 2010 yılında 10 kişi isdihdam ediliyordu. Silme ve cilalama işlemlerinin yapıldığı işletmede 2009 yılında 57600 m^2 üretim söz konusu olmuştur. As mermer ve İlik mermer Zile'deki önemli iki mermer ocağıdır. Bu ocaklarda blok mermer üretimi yapılmaktadır. Kervansaray köyü, Boğazdere mevkiinde bulunan As Mermer 2001 yılında kurulmuştur. 2009 yılında 3780 m^3 blok mermer üretiminin gerçekleştirildiği ocakta 11 kişi istihdam edilmektedir.

Taş ve toprağa dayalı sanayide faaliyet gösteren Erkar İnşaat Taahhüt Beton Yapı Elemanları Nakliyat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, Nato yolu üzerinde bulunmaktadır. 2000728 adet mozaik ve karo, 26880 m^2 mermer plaka üretimi söz konusudur. Çeltekligil Isı Yalıtım Cam Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'nde ise 11 kişi istihtam edilmekte olup 144000 m^2 ısıcam üretimi gerçekleştirilmiştir. Özellikle son yıllarda Zile'de artan inşaat sektörünün ihtiyaçlarının karşılayan Taşel İnşaat Taahhüt Nakliyat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi de 2006 yılında kurulmuştur. 13 kişinin istihdam edildiği işletmede 2009 yılında 153600 ton hazır beton üretilmiştir.

Tablo 3.36. Zile ilçesinde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi Kuruluşları (2009).

İşletmenin Adı	Üretim Konusu	Üretim	İstihdam
Ağkoç Toprak San. AŞ.	Blok tuğla	10639200 adet	18
Erkar İnş. Taah. Beton Yapı Ele. Nak. San. ve Tic. Ltd. Şti	Moz. Karo-Mermer plaka	2000728 adet-26880 m^2	16
Okyanus Mermer Mad.. San. Tic. Ltd. Şti	Sil. Cil.Mermer	57600 m^2	10
As Mermer Mad. İnş. Yapı Malz. Nak. San ve Tic. Ltd. Şti	Blok mermer	3780 m^3	11
İlik Mermer Fab. San.veTic. Ltd. Şti	Blok mermer	1080 m^3	11
Çeltekligil Isı Yalıtım Cam San. ve Tic. Ltd. Şti.	Isı cam	144000 m^2	11
Taşel İnş. Taah. Nak. San.ve Tic. Ltd. Şti.	Hazır beton	153600 ton	13
		Toplam	**90**

Kaynak: Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri.

Orman ürünleri ve mobilya sanayinde, araştırma sahasında 6 tesis faaliyet gösteriyordu. Toplam 90 kişinin istihdam edildiği bu tesislerde modern sanayide istihdam edilen nüfusun ise % 11'i bulunmaktaydı (Tablo 3.37).

Araştırma sahasında kereste üretiminin yapıldığı 4 işletme bulunmaktadır. Şeyhali Mahallesi, Yeni Sanayi Sitesi'nde bulunan bu işletmelerde toplam 64 kişi çalışmaktadır. 2009 yılında bu işletmelerde 46440 m^3 kereste üretimi gerçekleşmiştir.

Turhal yolu 2. km'de yer alan Fidanteks Mobilya Oturma Grupları Ev Tekstili Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi 1998 yılında açılmıştır. 2009 yılı itibariyle 13 kişinin isdihdam edildiği fabrikada 3200 adet çekyat, 320 oturma grubu, 240 yatak odası takımı, 23040 yatak, 3840 baza üretilmiştir. Büyük Ata küçük sanayi sitesinde bulunan sargın yapı market mobilya sektöründe üretim yapmaktadır. 1999 yılında açılan bu atölyede 2009 yılında 13 kişi istihdam edilmiş ve 213 yatak odası, 426 banyo takımı, 213 mutfak dolabı üretilmiştir.

Tablo 3.37. Zile İlçesinde Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi Kuruluşları (2009).

İşletmenin Adı	Üretim Konusu	Üretim	İstihdam
Kıral Orman Ürn. ve İnş. Mal. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Kereste	5400 m^3	19
Hançer Kereste Nak. Hayvan Ürn. San. ve Tic.Ltd. Şti.	Kereste	10800 m^3	13
Aktaşlar Kereste Nak. San. ve Tic.Ltd. Şti.	Kereste	15120 m^3	17
Özaktaş Kereste Nak. Oto. Gıda San. ve Tic.Ltd. Şti.	Kereste	15120 m^3	15
Sargınlar Yapı Market	Mobilya	852 adet	13
Fidanteks Mob. Oturma Grp. ve Ev. Teks. San. ve Tic.Ltd. Şti.	Mobilya	30640 adet	13
		Toplam	**90**

Kaynak: Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri.

Zile ilçesinde **kimya petrol ürünleri lastik ve plastik sanayi** sektöründe faaliyet gösteren iki adet kara lastik ayakkabı fabrikası bulunmaktadır (Tablo 3.38). Bunlardan biri Mutlu Lastik Kollektif Şirketidir. Sanayi sitesinde bulunan bu fabrika 1974 yılında açılmıştır. 2009 yılında 12 kişinin istihdam edildiği fabrikada 289280 çift kara lastik ayakkabı üretilmiştir. Diğeri ise Tepe Lastik Kollektif Şirketidir. 1965 yılında açılan ve yine sanayi sitesinde faaliyet gösteren bu fabrikada 18 kişi istihdam edilmiş, 396000 çift kara lastik ayakkabı üretimi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.38. Zile ilçesinde Kimya Petrol Ürünleri Lastik ve Plastik Sanayi Kuruluşları (2009).

İşletmenin Adı	Üretim Konusu	Üretim	İstihdam
Tepe Lastik Koll. Şti.	Lastik Ayakkabı	396000 Çift	18
Mutlu Lastik Koll. Şti.	Lastik ayakkabı	289280 Çift	12
		Toplam	**30**

Kaynak: Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri.

Diğer imalat sanayisi içerisinde yer alan Çeltekligil Isı Yalıtım Cam Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'nde ise 11 kişi istihdam ediliyordu.2009 yılı üretimi 144000 m^2 ısı camdır.

Şehirlerin ekonomilerine katkı sağlayan, temel sektörlerden birisi de inşaat sektörüdür. Şehrin gelişimi açısından bu sektördeki hareketlilik önemli bir göstergedir.[292]

2010 yılında Zile'de hem eskilerin sökülüp yeniden yapıldığı hemde yeni binaların olduğu toplam 303 inşaat yapılmıştır. Minare'i Sağır (63), Yunus Emre (46), Şeyhali (48) mahalleleri inşaatların en fazla yapıldığı mahalleler olurken, Orta mahalle ve Şeyhkolu sadece birer adet, Yazıcı, Molla Yahya, Alaca Mescit Bala mahallelerinde ise ise hiç inşaat yapılmadığı görülmektedir (Tablo 3.39).

Tablo 3.39. Zile'de Mahallelere Göre İnşaat Sayıları (2010).

Mahalle Adı	İnşaat Sayısı	Mahalle Adı	İnşaat Sayısı
Minare-i Sağır	63	Cedid	19
Yunus Emre	46	Alikadı	12
Şeyhali	48	İstasyon	5
Zincirli Süfla	22	Nakkaş	8
Kahya	22	Dinçerler	16
Bahçelievler	19	Diğer	23
Toplam			**303**

Kaynak: Zile Belediyesi

Yine araştırma sahasında 2010 yılı itibariyle inşaat taahhüt, inşaat malzemesi, mühendislik, mimarlık, konut ve yapı kooperatifi, laminant, asansör ve ısı sistemleri müteahhit ve hafriyat olmak üzere toplam 61 inşaat işleriyle ilgili iş yeri bulunuyordu. Bu iş yerlerinde ise toplam 247 kişi çalışıyordu (Tablo 3.40).

[292] Eren Yürüdür, *Niksar Şehir Coğrafyası*, Çizgi Kitapevi, Konya 2009, s. 98

Tablo 3.40. Zile'de İnşaat İşyerleri ve Çalışan Sayıları (2010).

Şirket	Sayısı	Çalışan	Şirket	Sayısı	Çalışan
İnşaat ve taahhüt	8	63	Laminant, Asansör Isı Sis.	3	12
İnşaat malzemesi	20	52	Müteahhit	10	29
Mühendis ve Mimarlık	8	18	Hafriyat	2	11
Konut yapı kooperatifi	10	62	**Toplam**	**61**	**247**

Kaynak: Zile STO kayıtları ve yerinde yapılan gözlemler

3.6. TİCARET

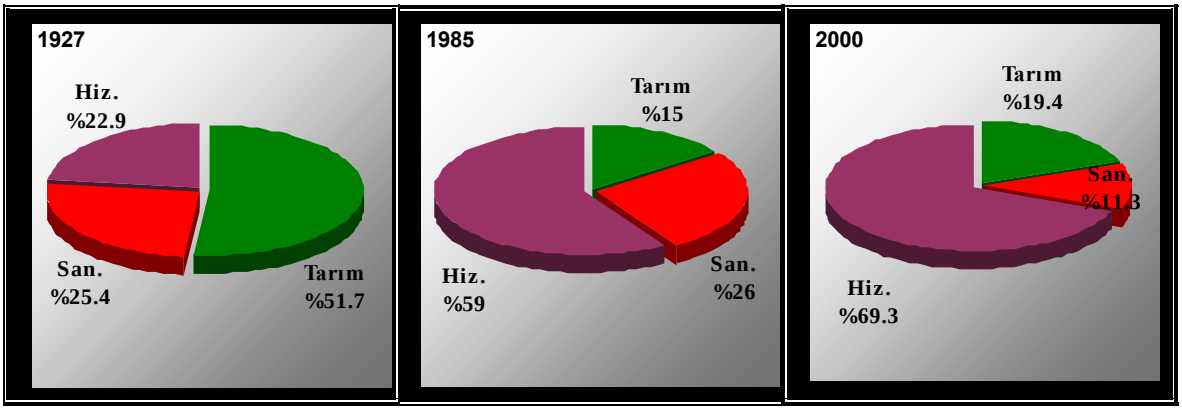
1927 yılında Zile ilçesinde iktisaden faal olan nüfusun büyük bir kısmı % 51.7'si tarım sektöründe çalışıyordu. O yıllarda nüfusun % 25.4'ü sanayi sektöründe çalışırken % 22.9'u ise hizmetlerde idi. 1985 yılına gelindiğinde ise tarımda çalışanların oranında önemli bir azalma olurken, hizmet sektöründe ise önemli bir yükselme olduğu görülmektedir. 1927'de % 51.7 olan tarım sektörü % 15'e gerilerken, % 22.9 olan hizmetler sektörü % 59'a yükselmiştir. Sanayi sektöründe çalışanların oranında ise önemli bir artış olmamış, % 25.4 olan oran % 26'ya çıkmıştır. Ancak nüfusun artmasına bağlı olarak bu sektörde çalışan kişi sayısı artmıştır (1927-1043 kişi, 1985-2295 kişi). 2000 yılında ise tarımda çalışan nüfus ve oranı artarken, sanayide hem çalışanların sayısı hemde oranları 1985 yılına göre azalmıştır. Aynı yılda hizmetler sektöründe çalışanlar ise nüfus ve oranlar açısından en büyük paya sahip olmuştur. Bu sektör 1927 den itibaren büyüme göstermiştir (Tablo 3.41 ve Şekil 3.10). İlçenin çalışan nüfusu dağılımında en kalabalık sektör olan hizmetler sektöründe 2000 yılında 6526 kişi (% 69.3) çalışıyordu.

Tablo 3.41. Zile İlçesinde 1927, 1985 Ve 2000 Yıllarında İktisaden Faal Olan Nüfusun Sektörlere Dağılımı.

Yıllar	Tarım		Sanayi		Hizmetler		Toplam	
	Nüfus	%'si	Nüfus	%'si	Nüfus	%'si	Nüfus	%'si
1927	2124	51.7	1043	25.4	941	22.9	4104	100
1985	1324	15	2295	26	5208	59	8827	100
2000	1826	19.4	1069	11.3	6526	69.3	9421*	100

Kaynak: Ali Özçağlar 1996 ve TÜİK 2000 verilerinden derlenmiştir.

* 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus 9440 kişidir. Ancak 19 kişinin ekonomik faaliyeti bilinmediği için toplam nüfus 9421 olarak alınmıştır.

Şekil 3.10. Zile İlçesinde 1927, 1985 ve 2000 Yıllarında İktisaden Faal Olan Nüfusun Sektörlere Dağılımı.

Araştırma sahasında iş ve ticaret alanlarının yoğunluk kazandığı Zile ilçe merkezinde iş yerleri şehrin değişik yerlerine dağılmış durumdadır. Genel olarak bu iş ve ticaret alanları Adnan Menderes Caddesi, Cumhuriyet Caddesi, Amasya Caddesi ve İstasyon Caddesi'nde yoğunluk kazanmıştır. Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan ve yapımı 1990 yılında tamamlanan 11 Katlı İş Hanı ve aynı cadde üzerindeki karşılıklı iki bloktan oluşan Kültür Sitesi şehrin başlıca çok katlı ticari mekanlarını oluşturmaktadır. Şehrin kuzey yönünde uzanan Amasya Caddesi ile güney kısmında uzanan İstasyon Caddelesi'nin doğusunda ve bu caddelere paralel uzanan şehrin en eski çarşısı olan Uzun Çarşı ilçenin önemli ticaret alanlarından bir diğerini oluşturur. Uzun çarşı Zile Kalesinin batısında yer alan Boğazkesen semtindeki yan yana bitişik dükkanlardan başlayarak şehrin güneyinde yer alan Yavuz Selim Meydanı'na kadar uzanmaktadır. Zile'nin ticari alanlarından biri olan "Hapan" diye bildiği Zahire Pazarı Ali Kadı Mahallesi'nde yer almaktadır. Zile'nin yakın çevresindeki tarım ürünlerinin değerlendirildiği Zahire Pazarı, çiftçilerin ürünlerini getirdiği, özellikle salı ve cuma günleri olmak üzere hemen her gün kalabalıklaşan bir yer durumundadır.[293]

Ticari faaliyetlerde daha çok perakende satışların yapıldığı Zile'de 2010 yılı itibariyle 825 ticarethane bulunmaktaydı (Tablo 3.42). Bu ticarethanelerin çoğu Zile şehrinde yoğunlaşıyordu. Araştırma sahasında kırsal alanda 4 demirci, 2 kaynakçı, 4 değirmen, 1 fırın, 10 kahvehane 73 bakkal bulunuyordu. Araştırma sahasındaki işyerleri değişik alanlarda faaliyet gösteriyordu. Bunların başında gıda maddesi satan

[293] Özbakır, *Zile'de Şehirsel Gelişme*, s.39-41.

dükkanlar, demirciler, kahvehaneler, manavlar, lokantalar, nalbur, marangoz atölyeleri, nalbur, tuhafiye, manifatura ve pazarcılar başta gelmektedir.

Tablo 3.42. Zile İlçesinde Ticari İşyerlerinin Dağılımı (2010).

İşyeri	Adet	İşyeri	Adet
Oto tamircisi	23	Aktar	3
Traktör tamircisi	10	Dekorasyoncu	1
Demirci	54	Yer döşeme	1
Kaynakçı	14	PVC doğrama	1
Zirai aletler tamircisi	6	Camcı	2
Güneş enerjisi	3	İnternet Kafe	1
Oto elektrikçisi	14	Kozmetik	1
Oto lastikçi	7	Tüp bayii	3
Kaportacı	10	Diş deposu	1
Eksozcu	2	Matbaacı	1
Elektrikli ev alt. Tam	9	Reklam-tabela	2
Bisiklet motosiklet tam	8	Tarım ilaçları satıcısı	1
Radyotörcü	2	Çiçekçi	2
Oto boyacı	3	Antikacı	2
Tornacı	4	Züccaciye	2
Pompacı	2	Plak kayıtcısı	1
Radyo TV tamircisi	10	Marangoz	28
Oto yedek parçacı	4	Kahvehane	14
Madeni yağcı	4	Ayakkabıcı	13
Oto gaz	2	Hızarcı	12
Oto döşeme	2	Bayan kuaförü	15
Cep telefon satıcısı	3	Güzelik salonu	2
Sıhhi tesisatçı	3	Erkek kuaförü	38
Oto yıkama	3	Spor tesisi	3
Terzi	25	CD-kaset satış	3
Seyyar satcı-Tuhafiye	90	Fırın	7
Pazarcı	60	Cep telefoncu	10
Manav	30	Değirmen	8
Bakkal	93	Lokanta	20
Oto Alımcı	7	Seyyar satıcı	19
Sigortacı	1	Mobilya satıcısı	15
Bijuteri	3	Zahireci	41
Tavukçu	2	Mermer işletmesi	6
Kablolu yayın bayii	1	Tenekeci	3
Pastane	2	Oyuncakçı	1
Düğün salonu	1	Nalburiye	4
Plastik eşya satıcısı	1	Saat tamircisi	3
Kuyumcu bakımcısı	1	Kasap	3
Mahrukatçı	6	Şarkuteri	3
Kadayıf-Yufkacı	4	**Toplam**	**822**

Kaynak: Zile Şöforler Odası, Kahveciler Odası, Esnaf Sanatkarlar Odası, Hazır Elbiseciler Odası, Oto Tamirciler Odası kayıtlarından derlenmiştir.

Araştırma sahasında salı ve cuma günleri kurulan pazar ticari hayata canlılık kazandırmaktadır. Kırsal kesimdeki insanlar sağlık kontrolleri, resmi dairelerdeki işleri hem de pazar ihtiyacını karşılamak için bugünlerde Zile'ye gelmektedirler. Şehrin pazarı 1966-1985 yılları arasında Cedit Mahallesi'nde *eski hal içi* olarak bilinen kasap esnafının bulunduğu alan içerisinde bulunurdu. 1985-1990 yıllarında Sakiler Mahallesi Enbiya Sokak eski PTT önünde bulunan boş alan ve cadde üzerine, Bedesten iş hanının ön tarafında dağınık bir şekilde kurulmakta idi. Yine Sakiler Mahallesi Şehir Hamamı arka tarafında bulunan 3000 m^2'lik boş alanda 1989 yılına kadar kurulmuştur. 1990 - 1993 yılları içerisinde ise Ali Kadı Mahallesi Mazmanlar Caddesi şu anki kurulan alanda Pazar kurulmaya devam etmiştir. 1993-1999 yılları içerisinde Hacı Mehmet Mahallesi Sıra Köprüler Caddesi üzerinde bulunan alanda yol kenarına kurulmuştur. 1995-1997 yıllarında Şeyhali Mahallesi, Sultanahmet Caddesi, Sultanahmet Cami önünde cuma günleri Pazar kurulumu yapılmış. Ancak fazla talep olmadığından kaldırılmıştır. 2000 yılından günümüze kadar pazar alanı Ali Kadı Mahallesi Hızarcılar Caddesi'nde salı ve cuma günleri kurulmaya devam etmektedir (Fotoğraf 3.17).

Fotoğraf 3.17. Zile'de Salı ve Cuma Günleri Kurulan Pazardan Bir Görünüm.

Zile'de İstasyon Caddesi üzerinde İlçe Emniyet Müdürlüğü yanında inşa edilen sebze pazarının yüksekliği 7 metre olup, genişliği 18,5 metre ölçülerinde olup 18.50X109.80 =2031.30 m^2 kapalı sebze pazarı ve 25.80X4.50 =116.10 m^2 idari kısım olmak üzere toplam 2.147.40 m^2 alandan oluşmaktadır. Kapalı sebze pazarı kullanılmaya başlanıldığında haftanın 2 günü (salı ve cuma günü) kullanılacaktır (Fotoğraf 3.18).

Fotoğraf 3.18. İnşası Devan Eden Kapalı Sebze Pazarından Bir Görünüm.

Önceki hayvan pazarı Minarei Sağır Mahallesi'nde açık olarak salı günleri kuruluyordu, şimdiki ise 2004 yılında idare binası olarak hizmete açıldı Şeyhali Mahallesi'nde salı günleri açık olarak devam etmektedir.

Zile şehrine geçmişte ticari anlamda bölge pazarı niteliği kazandıran *Zile Panayırı* eski önemini kaybetse de yinede sonbaharda Zile şehrinde ticari canlılığın yaşanmasına sebep olmaktadır.

Texier, Ainswort'un rivayetine göre Anaitis tapınaklarının çevresindeki dini panayırları hatırlatan panayıra her yıl kırk-elli bin kişinin geldiğini belirtmiştir.[294]

[294] Charles Texıer, (Çeviren: Ali Suat), *Küçük Asya Coğrafyası*, Tarihi ve Arkeolojisi, Cilt:3, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002, s. 168.

Hulusi Serezli 40-50 yıl öncesi gözlemlerinin paylaştığı yazısında iki-üç yüz kişilik birkaç tane çadır tiyatrosunun kurulduğunu ve buraya dönemin en tanınmış ses ve saz sanatçılarının geldiğini belirtmiştir.[295] Günümüzde de panayırda ticari yönden sadece hayvan alım satımıyla birlikte her türlü emtia, hediyelik eşyalar alım satımını da kapsayan bir durum hasıl olmuştur. At yarışları, pehlivan güreşleri, cirit oyunları ve bunlara ilave olarak tiyatrolar, sekolin, dönme dolap ve atlıkarınca gibi eğlence takımları ile lunaparkında katılmıştır. 2009 yılında gerçekleştirilen panayıra Bayburt Atlı Spor Kulübü ve Erzurum Ortadüzü Atlı Spor Kulübü Cirit takımları da katılmıştır.[296] 2009–2010 yılında daha önceleri açık alanda kurulan panayır yerine, modern çadır ve ışıklandırma sistemleri kurulmuş ve panayır fuar görünümüne girmiştir (Fotoğraf 3.19).

1966–1970 yıllarında Yunus Emre Mahallesi'nde Özlem Kent olarak bilinen stadyumun üst tarafında bulunan boş alana at yarışları ve güreş alanı olarak kurulmakta idi. 1969–1970 yıllarda Müftü Arif Kılıç Caddesi Belediye Terminali önü ve içi. 1970-1986 yılları arasında Cumhuriyet Caddesi, Ankara Caddesi, Stadyum önü ve Stad Caddesi'ne lunapark ve eğlence alanı olarak kurulmaktaydı. 1986-1990 Minarei Sağır Mahallesi, Şeyhahmet Caddesi, Fırtıman Yolu lunapark ve eğlence alanı olarak kuruldu. 1990-1998 Dinçerler Mahallesi Stad Caddesi şu anda Maliyeciler Kooperatifi'nin bulunduğu alan üzerine kurulmuştur. 1999-2010 yılları içerisinde tarihi Zile Panayırı, Şeyhali Mahallesi Sultan Ahmet Caddesi üzerinde kurulmuştur. Panayırın lunapark ve eğlence alanı ise Sultan Ahmet Cami ön tarafındaydı.

2010 yılında Zile Panayırı'na Ankara'dan 30 tuhafiye, emtia ve hediyelik eşya satan esnaf, İstanbul ve çevresinden 42 emtia ve hediyelik eşya üzerine esnaf, İzmir'den 19 emtiacı, Kayseri'den 4 emtiacı, Gaziantep ve Kahramanmaraş'tan 6 hediyelik eşya satan esnaf, Tokat merkez ve Samsun bölgeden tuhafiye üzerine 21 esnaf katılmıştır. Ayrıca Zile ilçesinde bulunan 34 esnafta tuhafiye, emtia ve hediyelik eşya üzerine stantlar açmışlardır. 2010 yılında Zile Panayırı'nda toplam 156 satant açılmıştır. İlave olarak 4 adet çay ocağı, 6 adet lokanta türü işyeri panayır sahası içerisinde açılmış ve hizmet vermiştir.

---

[295] http://www.zilesitesi.com/yazarayrinti.asp?id=141 (08.08.2010)

[296] ttp://www.bayburtpostasi.com.tr/spor/132-spor-ozel/1862-bayburt-cirit-takimi-zileyi-ayaga-kaldirdi (22.10.2010)

Fotoğraf 3.19. Zile Panayırından Alışverişlerin Yapıldığı Alandan Bir Görünüm.

3.7. ULAŞIM

İnsanların önemli ihtiyaçlarından olan ulaşım, bir yerleşmenin de en önemli fonksiyonlarından biridir. Her beşeri tesiste olduğu gibi ulaşım ve ulaşım sistemleri de insan mekan etkileşiminin en iyi örneklerindendir. İhtiyaçla birlikte var olan, zamanla geliştirilen ve yayılan ulaşım sistemleri, insan topluluklarının kültürüne, sanatına, ticaretine dolayısıyla ekonomisine katkı sağladığı gibi, yerleşmelerin varoluşuna, büyümesine de katkı sağlamıştır.

Yerleşmelerin ulaşım açısından avantaj ve dezavantajlarının etkileri yerleşmeler üzerinde açıkça görülmektedir. Ulaşım açısından avantajlı konumda bulunan yerleşmeler zaman içerisinde gelişirken, zamanla bu fonksiyonunu kaybeden yerleşmeler eski önemini kaybetmiş, nüfusu azalmış yerler olmuşlardır. Ülkemizde bu durumun örnekleri oldukça fazladır. Araştırma sahamız olan Zile ilçesi de geçmişte elinde bulundurduğu ulaşım avantajlarını bugün kaybetmiş yerleşmelerden biridir.

3.7.1. Karayolu Ulaşımı

Zile'de İslâmiyet öncesi Hitit, Kimmer, İskit, Frig, Med, Pers, Pontus, Roma, Sâsânî ve Bizans devletleri egemenliğinde kalmıştır. Bu süreçte de Zile kuzeyden, güneyden ve batıdan gelen yolları kontrol altında tutabilmesi yönünden önemliydi. Neocaesareia'ya (Niksar) giden eski Roma yolu Zile'den geçerdi. Yine eski bir Roma yolu da Zela'yı (Zile) Sebasopalis'e (Sulusaray) bağlardı.[297]

Orta çağda Bizans-Sasani mücadelesi Uzak-Doğu ve Orta-Asya ticaret yolunun Anadolu'dan geçmesine engel olmuştur. Ancak Haçlı seferleriyle artan doğu batı ilişkisi Anadolu'nun ticaret yolları açısından önemini arttırmıştır. Anadolu Batı'dan Doğu'ya, Güney'den Kuzey'e uzanan kervan yolları üzerinde çok mühim bir konumdaydı. XII. yüzyılda Güney-Kuzey ticaret yolu oldukça önemlidir. Kıbrıs, Batı-Doğu ticaretinin antrepopsuydu ve Kıbrıs'tan gemilerle Antalya'ya gelen ticaret malları kervanlarla Konya'ya, buradan da Kuzey'e, Sinop ve Samsun'a doğru gidiyordu.[298] Daha sonra güney-kuzey istikametinde yol ile birlikte transit ticaretine Batı-Doğu istikametinde ikinci bir faaliyet yolu eklendi. Bu yol Konya üzerinden Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum'dan Gürcistan'a; bu yolun Sıvas'tan güneydoğuya ayrılan bir kolu Malatya, Diyarbakır, Mardin, Musul üzerinden Bağdat ve Basra'ya gidiyordu.[299]

Selçuklular zamanında Zile ilçesinin yol güzergahları açısından önemini Selçuklu hanlarından anlıyoruz. Nitekim Selçuklular Anadolu'yu yurt edindikten sonra yol yapımına büyük önem vermişlerdir. Karayolu ağını da hanlar inşa etmişlerdir. Bu hanlar yolcular için birer barınak olmakla birlikte yol güvenliği açısından da önemli bir yapı durumunda idi.

Zile ilçesindeki Selçuklu hanlarından biri Deveci Dağı'nın kuzey kesiminde, dar ve derin vadide Kayseri dağ yolunun üstünde, bugünkü Hanözü köyünden Zile şehrine gelirken köyün çıkışında sol kol üzerinde, derenin yanında bulunan Selçuklu Hanı'dır. Hanözü köyünün bulunduğu yerde inşâ edilmiş olan handan önce de burası küçük ama çok stratejik bir yerdi. Bu boğaz, Güney Kapadokya'daki Hitit şehirlerini Kuzey

---

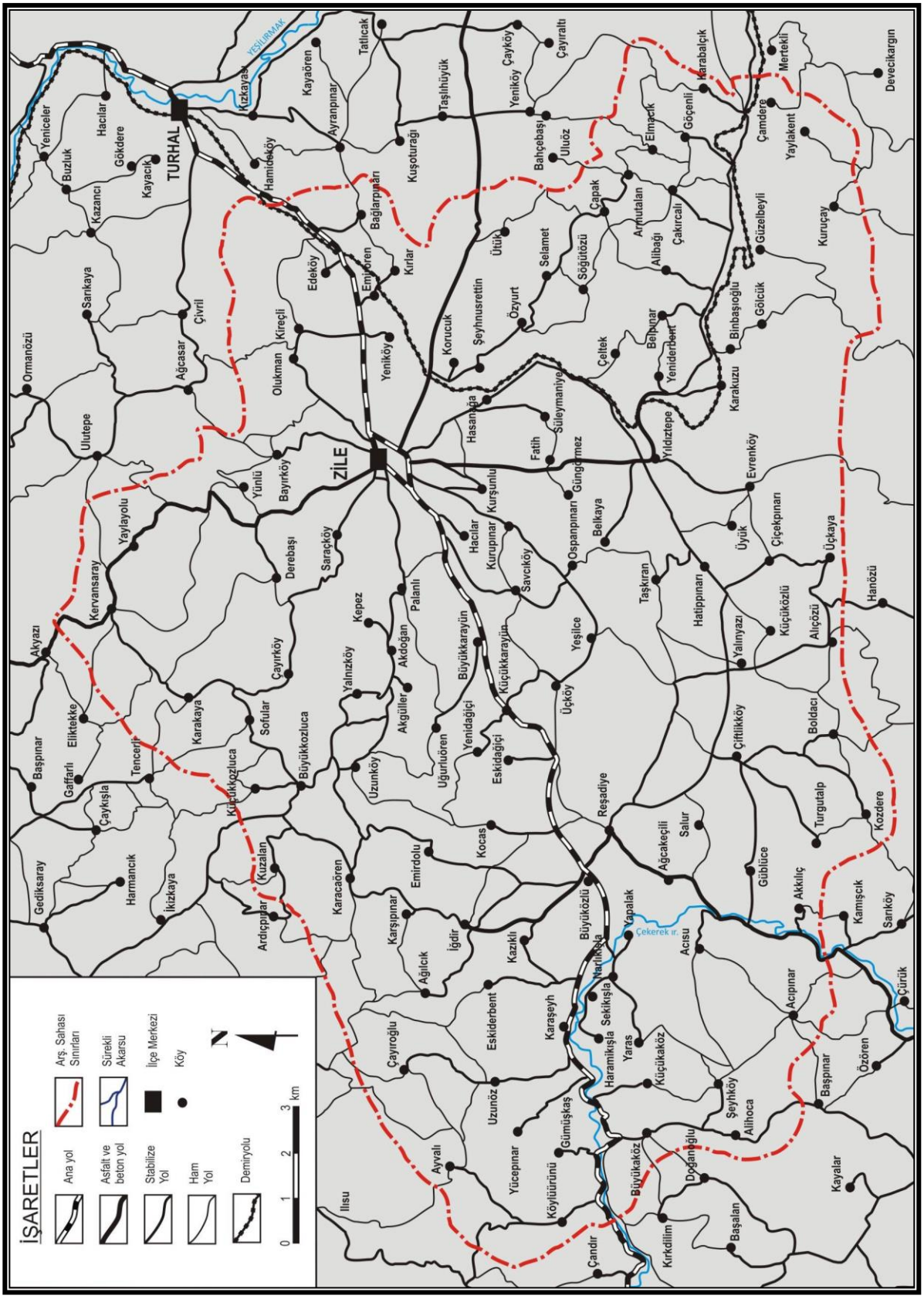
[297]Mustafa Şahin, "İlk ve Orta Çağlarda Zile", *International Journal of History*, ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print) Volume 5 Issue 3 p. 207-222, May 2013, s. 215.
[298]İsmet Kayaoğlu, Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:24, Sayı:1, 1981 Ankara, s. 359-360.
[299]Kayaoğlu, "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat", s. 364-365.

Kapadokya şehirlerine bağlayan ara, küçük bir yol üstünde fakat geniş Maşat Ovası'nı kontrol altında tutacak bir bölgeydi. Bu hanın bulunduğu güzergah Türkiye Selçukluları zamanında işlek bir yol idi. Samsun'dan gelen kervan bugünkü Küçüközlü köyünde bulunan hana oradan Hanözü'ndeki hana uğrardı. Buradan Kadışehri-Çınçınlı Sultan Han-Karamağara-Sarıkaya-Boğazlıyan-Çokgöz Köprü ve Erkiler üzerinden Kayseri'ye bağlanmaktaydı. Bugün Küçük Özlü, Hanözü ve Çınçınlı hanlarının üçü de bulunmamaktadır.[300]

Araştırma sahası tarihi devirler boyunca oldukça önemli yol güzergahları üzerinde kurulmuştur. Ancak cumhuriyet tarihinde yeni gelişen yolların dışında kalmış, ana ulaşım hatlarından ayrılan ayrılan yolların üzerinden geçtiği bir ilçe durumuna gelmiştir (Harita 3.1). Günümüzde Zile kara ve demiryolu ulaşım bağlantıları olan bir ilçedir. Ancak tüm Türkiye'de olduğu gibi demiryolu ulaşımı talebi azaldığı için, araştırma sahasında da günümüzdeki ulaşım faaliyetlerini karayolu ulaşımı temsil etmektedir. Özellikle son yıllarda yapımı tamamlanan Zile Alaca yol projesi, Zile ilçesi ulaşımı açısından önem arz etmektedir. Çünkü az öncede bahsedildiği üzere Zile ilçesi gelişen karayolu güzergahlarında kenarda kalmıştı. Bu durum Zile ilçesinin gerikalmışlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmakla birlikte, ilçenin gelişimi için alınacak önlemlerin başında da ulaşım durumunun çözümü en başrolü oluşturuyordu. Zile-alaca yol projesi ile araçlar, Niksar, Tokat, Zile, Alaca, Sungurlu üzerinden Ankara'ya geçebilecektir. Bu durum Tokat-Ankara arası mesafeyi büyük ölçüde kısaltmıştır.

Kuzey sahil yolunu iç Anadolu Bölgesi'ne bağlayan ana güzergahlardan biri 190-05 no.lu Zile-Alaca yoludur. 190-05 nolu Zile – Alaca yolunun toplam uzunluğu 62 km'dir. Bu yolun 55 km'si Zile ilçe sınırları içerisindedir. Zile-Alaca yolu ilçenin aynı zamanda standartı en yüksek karayoludur. Zile şehrinin batısında Reşadiye köyünden güneybatı istikametinde devam eden 805-08 nolu yolun standartı daha düşüktür. 805-08 nolu devlet yolunun tamamı olan 19 km de Zile ilçesi sınırları içerisindedir. Zile Turhal'a 22 km, Tokat'a 70 km, Amasya'ya 80 km, Sivas'a 167 km, Samsun'a 220 km, Ankara'ya 345 km, İstanbul'a 780 km, İzmir'e 1010 km uzaklıktadır.

[300] Şahin, "İlk ve Orta Çağlarda Zile", s. 217.

Harita 3.1. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Ulaşım Haritası.

190-05 ve 805-08 karayolu üzerindeki Zile ilçesinde ve çevresindeki yollarda gerçekleşen araç yoğunlukları Tablo'da verilmiştir. Buna göre Zile ilçesindeki 190-05 karayolunda 2005 yılı itibariyle şehir merkezindeki günlük ortalama araç yoğunluğu şöyle idi: 649 otomobil, 13 otobüs 103 kamyon, 9 tır. Büyüközlü köyünün güneyinden ayrılan ilçenin güneydoğusundan Yozgat'a giden 805-08 nolu devlet yolunda ise 679 otomobil, 13 otobüs 103 kamyon, 9 tır, ortalama yoğunluk değerleri olarak verilmiştir. Zile ile Turhal arasında devam eden 190-05 nolu devlet yolunda ise aynı yıl 1981 otomobil, 48 otobüs 277 kamyon, 35 tır geçmektedir (Tablo 3.43).

Tablo 3.43. Zile İlçesindeki Devlet Yollarının Yıllara Göre Araç Yoğunlukları.

Yol Ölçüm Noktası	Araç Tipi	2005	2009	2012
190-05 Zile	Otomobil	649	1009	1244
	Otobüs	13	20	15
	Kamyon	103	271	167
	Tır	9	50	50
	Toplam	**774**	**1350**	**1476**
190-05 Zile- Turhal	Otomobil	1981	2512	2975
	Otobüs	48	56	55
	Kamyon	277	315	277
	Tır	35	53	68
	Toplam	**2341**	**2936**	**3375**
805-08	Otomobil	679	1009	599
	Otobüs	13	20	11
	Kamyon	103	271	96
	Tır	9	50	40
	Toplam	**774**	**1350**	**746**

Kaynak: Karayolları 7. Bölge Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

2009 yılında ise şehir merkezindeki günlük ortalama araç yoğunluğu şöyle idi: 1009 otomobil, 20 otobüs 271 kamyon, 50 tır. 805-08 nolu devlet yolunda ise 1009 otomobil, 20 otobüs 271 kamyon, 50 tır, ortalama yoğunluk değerleri olarak verilmiştir. Zile ile Turhal arasında devam eden 190-05 nolu devlet yolunda ise aynı yıl 2512 otomobil, 56 otobüs 315 kamyon, 53 tır geçmektedir.

2012 yılında ise 805-08 nolu yolda araç yoğunluğu azalırken, Zile- Turhal arasında ve Zile şehrinde araç yoğunluğu artmıştır. 190-05 nolu yolda araç yoğunluğu: 1244 otomobil, 15 otobüs 167 kamyon, 50 tır, Zile ile Turhal arasında devam eden 190-

05 nolu devlet yolunda ise aynı yıl 2975 otomobil, 55 otobüs, 277 kamyon, 68 tır geçmektedir. 805-08 nolu devlet yolunda ise 2009 yılına göre araç sayısı 604 adet azalmıştır.599 otomobil, 11 otobüs 96 kamyon, 40 tır, ortalama yoğunluk değerleri olarak verilmiştir

Araştırma sahasındaki yollarda 2008-2010 yıllarında 3 yıl sürede 190-05 nolu yolda 44 kaza gerçekleşmiş, bu kazalarda dört kişi hayatını kaybetmiştir. Yine 805-08 nolu yolda da aynı yıllarda 13 kaza gerçekleşmiş, bir kişi hayatını kaybetmiştir (Tablo 3.44)

Tablo 3.44. Zile İlçesinde Karayollarında Yıllara Göre Kaza Ve Ölü Sayısı (2008-2010).

Yılı	Kontrol Kesim No	Kaza Sayısı	Ölü Sayısı	Kontrol Kesim No	Kaza Sayısı	Ölü Sayısı
2008	190-05	22	-	805-08	7	1
2009	190-05	5	1	805-08	4	-
2010	190-05	17	3	805-08	2	-

Kaynak: Karayolları 7. Bölge Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Dağlık yerlerin ulaşımına olanak veren kesimleri olarak adlandırılan[301] geçitler ulaşımda hassas noktalar olup, hem ulaşımın sağlanmasında önemli hem de özellikle kış aylarında ulaşımın güçleştiği yerlerdir. Karayolu ulaşımında coğrafi engellerin aşılmasında önemli noktalar[302] olmalarına rağmen geçitler kazalarında yaşandığı yerlerdir. Araştırma sahasında da 190-05 Nolu devlet yolu üzerinde 1160 metre rakıma sahip Karayünbeli geçiti bulunmaktadır. Karayünbeli geçitinde geçmişte bu tür sıkıntılar yaşansa da günümüzde yolun bölünmüş yol kapsamına alınması ile gidiş ve geliş trafiğinin ayrılması bu durumu büyük ölçüde engellemiştir. Kışın yağan yoğun kar yağışlarında özellikle tır tipi uzun araçların kayıp yolu kapatması sonucu kısa süreli yol kapanmaları yaşanmaktadır. Son 5 yıldır yol kapanması olmamıştır.

Araştırma sakasında Hacıboz ve Ahmetli olmak üzere iki köprü bulunmaktadır. 190-05 nolu yol üzerindeki Hacıboz köprüsü Çekerek çayı üzerinde yapılmıştır ve 52

[301] Reşat İzbırak, *Coğrafya Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, MEB Basımevi, İstanbul 1992. s. 132.
[302] Ünsal Bekdemir, Ogün Coşkun, "Ulaşım Coğrafyası Açısından Ovit Geçidi", *Journal of Turkish Studies,* Cilt:5, Sayı:3, Erzurum 2010, s. 866.

metre uzunluğundadır. 805-08 nolu yol üzerinde 35 metre uzunluğunda 7,5 metre genişliğinde Çekerek çayı üzerine yapılmış Ahmetli köprüsü de mevcuttur.

Araştırma sahasında karayollarının yanı sıra ilçe merkezininin kırsal yerleşmelerle bağlantısını sağlayan yolların niteliklerinden de bahsetmek gerekir. Sahadaki 109 köyün yollarının büyük kısmını (1428 km) 190-05 ve 805-08 nolu devlet yolları oluşturmaktadır. Bu yollardan ayrılan köy yolu ağlarının 594 km'si asfalt, 428 km'si stabilize yol durumundadır

Zile ilçesine bağlı köyler ilçenin özellikle doğusunda ve güneyinde yoğunlaşmıştır. İlçeye en uzak köyde yine doğusundaki Ayvalı (49 km.) köyüdür (Fotoğraf 3.20). En yakın köyler ise Saraçköy (5 km.) ve Şeyhnusrettin (5 km.)'dir. Kuzeyindeki en uzak mesafede olan köy Kervansaray ilçe merkezine 23 km, güneyindeki Acıpınar ise 44 km mesafede bulunmaktadır (Tablo 3.45).

Fotoğraf 3.20. İlçe Merkezine En Uzak Ayvalı Köyünden Bir Görünüm.

Tablo 3.45. Zile İlçesi Köylerinin İlçeye Olan Mesafesi ve Yol Durumu (km).

Köyün Adı	Mer. Uzak. km.	TCK Yolu	İmar Müd. Yol Standardı		Köyün Adı	Mer. Uzak. km.	TCK Yolu	İmar Müd. Yol Standardı	
			Asfalt	Stabil.				Asfalt	Stabil.
Acıpınar	**44**	39	5	-	Kazıklı	32	30	-	2
Acısu	36	32	4	-	Kepez	9	-	9	-
Ağcakeçili	34	33	1	-	Kervansaray	**23**	-	2	21
Ağılcık	29	23	-	6	Kırlar	10	6	4	-
Akdoğan	9	-	9	-	Kireçli	7	4	3	-
Akgüller	10	-	9	1	Koçaş	25	20	5	-
Akkılıç	37	35	2	-	Korucuk	8	6	2	-
Aliçözü	36	18	18	-	Kozdere	41	17	18	6
Alibağı	27	17	7	3	Köylüürünü	44	24	-	20
Alihoca	38	23	15	-	Kurşunlu	6	2	4	-
Armutalan	23	4	8	11	Kuruçay	40	17	16	7
Ayvalı	**49**	25	-	24	Kurupınar	8	2	6	-
Bağlarpınarı	12	9	3	-	Kuzalan	30	-	12	18
Bayırköy	7	-	7	-	Küçükaköz	41	24	-	17
Belkaya	22	18	4	-	Küçükkarayün	17	14	-	3
Belpınarı	27	18	7	2	Küçükkozluca	23	-	12	11
Binbaşıoğlu	24	18	4	2	Küçüközlü	24	17	7	-
Boldacı	40	18	19	3	Narlıkışla	31	24	-	7
Büyükaköz	41	24	-	17	Olukman	8	-	8	-
Büyükkarayün	11	10	1	-	Osmanpınarı	12	2	10	-
Büyükkozluca	20	-	12	8	Özyurt	8	4	4	-
Büyüközlü	25	24	-	1	Palanlı	6	-	6	-
Çakırcalı	28	12	12	4	Reşadiye	26	26	-	-
Çamdere	29	12	15	2	Salur	33	26	7	-
Çapak	18	4	8	6	Saraçköy	**5**	-	5	-
Çayırköy	11	-	2	9	Savcıköy	10	5	-	5
Çayıroluğu	46	24	22	-	Sekikışla	34	24	-	10
Çeltek	16	12	4	-	Selamet	12	4	8	-
Çiçekpınarı	26	17	9	-	Sofular	18	-	2	16
Derebaşı	11	8	3	-	Söğütözü	14	4	10	-
Edeköy	9	8	1	-	Süleymaniye	12	8	4	-
Elmacık	26	4	8	14	Şeyhköyü	25	15	5	5
Emirdolu	32	24	8	-	Şeyhnusrettin	**5**	4	1	-
Emirören	7	6	1	-	Taşkıran	25	17	5	3
Eskidağiçi	19	16	3	-	Turgutalp	40	17	17	6
Eskiderbent	31	24	-	7	Uğurluören	15	10	-	5
Fatih	8	-	8	-	Uzunköy	15	-	12	3
Göçenli	27	12	13	2	Uzunöz	42	26	-	16
Gölcük	35	17	18	-	Üçkaya	31	17	14	-
Güblüce	32	29	3	-	Üçköy	21	15	6	-
Gümüşkaş	41	24	-	17	Ütük	14	12	2	-
Güngörmez	10	-	8	2	Üyük	23	17	6	-
Hacılar	6	4	2	-	Yalnızköy	13	-	11	2
Haramikışla	36	24	-	12	Yapalak	32	24	-	8
Hasanağa	9	9	-	-	Yaraş	33	24	-	9
Hatippınarı	23	17	6	-	Yaylakent	31	12	16	3
Iğdır	30	30	-	-	Yaylayolu	17	17	-	-
Karabalçık	33	12	18	3	Yenidağiçi	17	14	3	-
Karacaören	38	30	-	8	Yeniderbent	16	11	5	-
Karakaya	19	-	2	17	Yeniköy	6	4	2	-
Karakuzu	19	11	8	-	Yeşilce	21	15	6	-
Karaşeyh	38	29	-	9	Yücepınar	43	24	-	19
Karşıyaka	21	5	-	16	Yünlü	13	11	2	-
Toplam						**2450**	**1428**	**594**	**428**

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü köy bilgi fişleri, Zile İlçe Özel İdaresi kayıtları.

Araştırma sahasında köylerin büyük çoğunluğunda ulaşımda standartı daha iyi devlet yoluyla bağlantılıdır. Bu yol güzergahlar üzerinde yer almayan 18 köy, asfalt ve stabilize yollara sahiptir. Zile ilçesinin köy yolarında özellikle kış mevsiminde ulaşımda güçlükler yaşamaktadır. Yine ilçe merkezinin kuzeyinde Dereboğazı deresi boyunca Zile-Amasya yol güzergahında, Çekerek çayı vadisine paralel devam eden yol boyunca zaman zaman yaşanan heyelan olayları ulaşımda sıkıntılar yaşatmaktadır. Ancak sahanın köy yollarında ulaşımda temel sorun, kış aylarında yolların kapanmasından daha çok, kar yağışı ve yağmurlara bağlı olarak, mevcut yollarda meydana gelen bozulmalardır. Yol yapım ve onarım çalışmaları devam etmesine rağmen bu durum ulaşım için ciddi risk durumundadır.

3.7.2. Demiryolu Ulaşımı

Cumhuriyetle birlikte ulaşım sistemlerin geliştirilmesi ekonomik kalkınmanın temeli olarak görülmüştür. Özelikle demiryolu ulaşımını geliştirmeye yönelik gelişmelerle o dönem kısıtlı imkânlarla 1924'ten itibaren devam eden 20 yılda 3360 km yeni demiryolu ülkemizde yapılarak işletmeye açılmıştır.[303] Bu dönemde birbiri ardına açılan demiryolu istasyonlarından araştırma sahasında Zile, Güzelbeyli ve Yıldıztepe'de demiryolu istasyonları açılmıştır. Bu istasyonların şehir yerleşmesinin büyümesinde, Güzelbeyli ve Yıldıztepe'nin nüfusunun artıp belediye yerleşmeleri olmasında önemli payı olmuştur.

Araştırma sahasında ilk demiryolu olan Zile-Amasya arasındaki demiryolu 1928 yılında açılmıştır. Bu yolla Zile Samsun'a bağlanmıştır. Devam eden yıllarda Zile ve Sivas arasında yol yapım çalışmaları devam etmiştir. 1930 yılında 69.9 km uzunluğunda Zile-Kunduz demiryolu[304] ve 1932 yılında tamamlanan Sivas-Samsun demiryolu hattı açılmış böylece Karadeniz ve iç kesimler arasında bağlantı sağlanmıştır.[305] Zile Sivas – Samsun demiryolu hattı üzerindeki önemli istasyonlardan biri durumuna gelmiştir.

---

[303]Gülen Elmas, Budak Yıldızhan, "Türkiye'de Ulaşım Politikaları ve Trafik Kazalarının Ekonomik Analizi", *II. Ulaşım ve Trafik Kogresi- Sergisi (Eylül 2003)*, Ankara, s. 270

[304] Gülpınar Akbulut, *Siyası Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2010, s. 187.

[305]Gülpınar Akbulut, *Siyası Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, s. 184.

Samsun-Sivas demiryolu hattında bulunan Tokat ilindeki toplam demiryolu uzunluğu toplam 158 630 m'dir. Bu yolun 137 477 m'sini ana hat, 21 153 m'sini ise tali hatlar oluşturmaktadır. Zile ilçesi toplam demiryolu uzunluğu ise 51 000 metredir.

İlçe sınırlarında 2010 yılı itibariyle Zile ilçesinde Zile ve Güzelbeyli demiryolu istasyonu bulunmaktadır. Yıldıztepe istasyonu ise yolcu, yük ve trafik açısındandan önemini kaybettiği için 03.09.2008 tarihinden itibaren kapalıdır. Araştırma sahasının en büyük tren istasyonu olan Zile, Zile- istasyon mahallesinde bulunmaktadır (Fotoğraf 3.21). Zile istasyonunda 2 depo şefi, 5 makinist, 1 makinist yardımcısı, 2 baş revizör, 2 revizör, 3 tren teşkil memuru, 19 işçi, 1 gar şefi, 3 hareket memuru toplam 38 personel bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.21. Zile Demiryolu İstasyonundan Bir Görünüm.

Zile ilçesinde demiryolu ulaşımı ülkemiz genelinde olduğu gibi çok gelişmemiştir. Zile istasyonundan her gün Sivas ve Samsun'a yolcu ekspresi gitmektedir. Son yıllarda ekspreslerinin revize edilerek konforunun arttırılması, olumlu tepkiler alsa da, yine eksik konfor ve yavaş olması nedeniyle fazla tercih edilmemektedir. Ancak uygun fiyatı nedeniyle maddi olanakları yetersiz olan insanlar ve özellikle öğrencilerin yolculuklarında ilk tercihi olmaya devam etmektedir. 2005 yılından sonra Sivas-

Samsun-Sivas arasında çalışan bölgesel ekspresleri, yolculara daha iyi hizmet sunabilmek amacıyla kullanılmakta olan eski tip kompartımanlı vagonlar yerine döner koltuklu pulman vagonları ile değiştirilerek 9 Nisan 2005 tarihinden itibaren hizmet verilmeye başlanmıştır. 2010 yılında bu vagonlar tamir ve bakıma alındığı için normal standartlarda vagonlar kullanılmıştır. Ancak 2005'ten 2010'a kadar geçen yıllarda yolcu sayısında pek değişikliğin olmadığı görülür. 2005 yılında 13359 olan toplam yolcu sayısı, 2010 yılında 13503 olmuştur (Tablo 3.46). Bu durum yolcu taşımada konforla ilgili düzenlemelerin tek başına yeterli olmadığının önemli bir göstergesidir.

Tablo 3.46. Zile Tren İstasyonu'ndan Yıllara Göre Taşınan Yolcu Sayısı.

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Yolcu Sayısı	13359	12602	12434	12097	13247	13503

Kaynak: TCDD İşletmesi 4. Bölge Müdürlüğü verileri

Yük taşımacılığında da yurtdışına yapılacak taşımalarda Samsun Limanı bağlantısı, Doğu- Güney- İç Batı Anadolu Bölgelerine yapılacak taşımalarda ise Sivas bağlantısı ile Zile istasyonundan yük taşımacılığı yapılmaktadır. Günlük 24 yük treni Zile istasyonuna uğramaktadır. Bu yük trenleriyle un, buğday, kepek, tuğla, kiremit ve gübre taşınmaktadır. 2005 yılından 2010 yılına kadar geçen süreçte toplan taşınan yük miktarı giderek azalmıştır. 2005 yılında 18920 ton yük taşınırken 2010 yılında 4684 ton yük taşınmıştır (Tablo 3.47).

Tablo 3.47. Zile Tren İstasyonu'ndan Yıllara Göre Taşınan Yükün Vagon Sayısı ve Ton Miktarı.

Yıllar	Giden Yük	
	Vagon	Ton
2005	897	18920
2006	626	13189
2007	227	9085
2008	251	5379
2009	287	6542
2010	206	4684

Kaynak: TCDD İşletmesi 4. Bölge Müdürlüğü verileri.

Çevreye diğer ulaşım sistemlerine göre daha az zarar veren, birim zamanda yolcu ve yük kapasitesi yüksek olan, taşıma maliyetinin düşük olduğu, güvenli bir ulaşım sistemi olmasına rağmen Türkiye'de demiryolu ulaşımına fazla önem verilmemektedir.

Bu durumda demiryolu ulaşımının ülke bütününe yayılamaması, daha hızlı olan karayolu ulaşımın daha fazla gelişmesi bu durum üzerinde önemli etkilere sahiptir. Ülkemizde olduğu gibi araştırma sahasında da demiryolu ulaşımı yolcu ve yük taşımacılığında giderek önemini yitirmektedir.

İlçe sınırları içerisinde demiryolunda köprü ya da tünel bulunmamaktadır. İklim olayları nedeniyle ulaşımda herhangi bir aksamanın olmadığı araştırma sahasında son on yıl içerisinde bir kaza meydana gelmiş ancak can kaybı olmamıştır.

3.8. TURİZM

3.8.1. Genel Bakış

Turizmin içinde bulunduğumuz çağın önemli bir endüstri kaynağı olduğu bilinmektedir. Ancak turizm endüstrisinden maddi, manevi kazanç elde edebilmek için sahip olunan değerlerin tam anlamıyla farkına varmak, getiri sağlayacak yolda atılacak ilk adımı oluşturmaktadır. Araştırma sahamız kökeni oldukça eskilere dayanan tarihi kent statüsüne sahip olan yerleşmelerden biridir. Doğal ve beşeri çekicilikleri olarak pek çok turizm türü için potansiyel mevcuttur. Ancak turizm bakımından henüz yeterince değerlendirilememiştir.

Topraklarının büyük kısmı tarım topraklarından oluşan Zile ilçesinde geçim kaynağının daha çok ekme-biçmeye dayanması, ekonomik sektör olarak turizme gerektiği kadar önem verilmemesine sebep olmuştur. Aslında pek çok alanda etkisi olduğu gibi turizmin etkilediği en önemli sektörlerden birisidir tarım. Bu etkinin hem olumlu hemde olumsuz yanları bulunur. Tarımın önemli olduğu sahalarda turizmin canlanmasıyla, turistlerin ihtiyaçlarına yönelik tarım ürünlerine yönelik talebin artabileceği gibi, kırsal alanlarda yöre halkı arazilerinin kamp alanı olarak turizme açılmasıyla ek gelir elde etme fırsatına kavuşabilir. Tabi birde kırsal bölgelerde yapılaşmanın artması, tarım alanlarının zarar görmesi, toprakların turizme açılması ile insanların tarımdan vazgeçmesi gibi olumsuz yanlarda mevcuttur.[306] Bu yüzden

[306]Kemal Esengün ve Diğ., *Tokat İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli, Değerlendirilmesi ve Kırsal Kalkınmaya Etkisinin Belirlenmesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Bilimsel Araştırma Projesi, Tokat 2003, s. 6-7.

araştırma sahasında tarımla bütüncül bir şekilde düşünülerek planlanan turizm yatırımları ilçe ekonomisi için olumlu katkılar oluşturacaktır.

Bilindiği gibi turizmin gelişebilmesi için o yörede yaşayan insanların turizme karşı tutumu ve desteği önemlidir. Ayaz ve arkadaşları 2007 yılında 550 kişiye anket yaparak Zile'de yaşayan insanların turizme bakış açılarını ve turizmin yörede geliştirilebilmesi için insanların önceliklerini belirlemeye çalışmışlardır. Buna göre; Yerel halkın % 86'sı turizmin yöredeki insanların gelirlerini arttıracağını, % 83'ü yöredeki ulaştırma olanaklarının gelişeceğini, % 90'ı yöredeki tarihi yapıların restorasyonu teşvik edeceğini belirtmişlerdir. Bu üç husus araştırmada turizmin olumlu etkileri olarak öne çıkmıştır. Ancak araştırmaya katılanlar turizm faaliyetlerinin gelişmesi sonucu bazı hususlardan da endişe duymaktadır. Otel inşaatları ve diğer turistik yapıların yöredeki doğal çevreyi tahrip edeceği (% 32,3), turizmin yöredeki emlak fiyatlarını (% 59,7) ve yöredeki birçok mal ve hizmetin fiyatlarını arttıracağı (% 55,7), yerel halkla turistler arasında uyuşmazlıklar çıkacağı (% 31,8) ve turizmin yöredeki ahlaki yapıyı bozacağı (31,4) düşünceleridir.[307] Yine bu çalışmada yörede turizmin geliştirilmesine yönelik halkın öncelikleri sırasıyla; Zile Kalesi, Tarihi Zile Evleri, Camiler-Türbeler-Hamamlar, Kiraz Festivali, Zile Pekmezi, El Sanatları, Üzüm Bağları, Amfi Tiyatro, Yöresel Yemekler, Yöresel Kıyafetler, Maşathöyük'tür.[308]

Çalışma sonucunda halkın belirttiği öncellikli turizme kazandırılması yerleri de içeren Zile ilçesi turizmini canlandıracak pek çok turizm türü bulunmaktadır. Bunlar; tarih turizmi, doğa turizmi, yayla turizmi, inanç turizmi, yayla turizmi, el sanatları ve gastronomi turizmi olarak sıralanabilir.

Zile ilçesinin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel potansiyelini tam olarak değerlendiremediği bilinen bir gerçektir. Ancak son yıllarda bu yönde gelişmeler sağlayacak çalışmalar da söz konusudur.

Zile-Alaca-Ankara karayolunun yapılmasının araştırma sahasının turizmine de canlılık getireceği düşünülmektedir. Bu yolun yapılması Kapadokya'dan Sümela'ya gidecek olan turist kafilelerinin Zile'ye uğramasına olanak sağlayacaktır. Zaten bu yol

---

[307]Nurettin Ayaz, Savaş Artuğer, Fatih Türkmen, "Tarihi Zela (Zile) İlçesindeki Yerel Halkın Turizme Bakış Açılarını Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması", *Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Dergisi*, S:2, s:103-124, Ankara 2009, s. 121

[308]Ayaz vd., "Tarihi Zela (Zile) İlçesindeki Yerel Halkın Turizme Bakış Açılarını Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması", s. 111.

Kapadokya-Sümela yolunu yaklaşık 150 km kısaltmıştır. Zile Belediyesi'nin ve Tokat Turizm İl Müdürlüğü'nün ortaklaşa yaptığı çalışmalarda Zile-Alaca yolundan gelen turist kafilelerinin Maşathöyük ve Zile Kalesi'nin gezdirildikten sonra Tokat ilindeki çeşitli turistik yerlerin gezilmesi sonrası Tokat'ta konaklama şeklinde tur planları düşünülmektedir.[309]

Araştırma sahasında turizmi engelleyen problemler tam anlamıyla çözülmedikçe, düşünülen yayırımlar turizm için uzun süreli çözümler olmayabilir. Zile ilçesinde turizmin gelişimini engelleyici faktörler öncelikli olanları, tanıtım yetersizliği, yöre halkında turizm bilincinin henüz oluşmamış olması, konaklama alanlarının eksikliği ve varolan konaklama yerine ulaşmak isteyen kişilerin bağlantı kurmakta ve rezervasyon yapmakta çektiği sıkıntılar olarak sıralanabilir. Ayrıca turistik öneme sahip alanların korunmasındaki eksiklikler, Arkeolojik sit alanlarında çevre düzenlemesi ve ulaşım sorunları da araştırma sahasında turizmin gelişimini engelleyici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.8.2. Zile İlçesinin Turizm Kaynakları

Eskiçağlardan itibaren yerleşmeye açılmış, Hititlerden Osmanlı İmparatorluğuna kadar pek çok medeniyetin kalıntılarının bulunduğu Türkiye topraklarında kültür turizmi açısından çok büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Bu potansiyel çeşitli turistik alanların oluşma etkili olmuştur. Tarihi, arkeolojik ve etnografik eserler ve mimarileri, tarihi yerleşme yerleri, dini eserler ve yerleri, sosyal ve kültürel faaliyetler sıralanabilir.[310]

Bilindiği gibi insanları seyahate çıkmaya teşvik eden güdüler yalnızca dinlenmek ve eğlence değildir, yabancı ülkeler halklar ve yerlere duyulan merak, sanat-müzik-mimari ve folklora duyulan ilgi, tarihsel yerlere duyulan ilgi, uluslararası ve ulusal

---

[309]Murat Ayvalıoğlu,"Tarih, Yeşil, Kültür ve Medeniyeti Bünyesinde Yaşatan Anadolu'nun En Eski Yerleşim Merkezlerinden Zile",*Gaziosmanpaşa Üniversitesi ve Zile Belediyesi Kültürel Etkinlikleri, Anadolu Turizmi Seminerleri,* I-II Bildiri Kitabı, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, Zile 2001, s. 9-10

[310]Mehmet Zaman, *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Dağ ve Yayla Turizmi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:977, Edebiyat Fakültesi Yayınları No:134, Araştırmalar Serisi No:110, Erzurum 2012, s. 125.

olaylara katılma arzusu gibi pek çok güdü[311] insanların kültürel nedenlerle bir yerden başka yere gitmesine kaynak oluşturur.

Türkiye'de kültür turizmine hizmet edecek, kültür turizmi açısından önemli 6235 tescilli sit alanı bulunmaktadır. Bu sit alanlarının 5522'sini ise arkeoljik sit alanları oluşturmaktadır.[312]

TÜİK tarafından yapılan yabancı ziyaretçilerin çıkış anketine göre 2001-2008 yılları arasında turizmde kültürel motivasyonun giderek azaldığı görülmüştür. 2008 yılındaki anketin sonuçlarında ise Türkiye'ye gelen turistler içerisinde gezi ve eğlence için gelenler en büyük payı oluşturken, kültür unsuru da yakınlarını ziyaret hususundan sonra üçüncü sırada yer alıyordu.

Araştırma sahamızda kültür turizmi açısından arkeolojik sit alanı, harabeler, tarihi anıtlar, yerel mimari özellikleri, festivalleri, mutfağı, geleneksel kıyafetleriyle önemli kaynakların bulunduğu yerlerden biridir. 2010 yılı itibariyle Zile'de 14 arkeolojik sit alanı, 19 dini ve kültürel yapılar 53 sivilmimarlık eseri olan toplam 86 tescilli yapı bulunuyordu.

Araştırma sahamız kültürel varlıklarıyla ilgili bilgilere değinmeden önce öncelikli olarak, çalışmamızın yerleşme tarihi konusunda bahsettiğimiz "Veni, Vidi, Vici" ile ilgili kısa bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Çünkü Zile'nin turizmi açısından Zela savaşının ve Sezar'ın önemi büyüktür. Dünyanın hemen her tarafında Sezar'ın tarihe geçen bu sözünü bilmeyen yoktur. Oysa Zile'nin ismi bu sözle hemen hiç anılmamıştır. Ayrıca Zela Savaşı da savaşta coğrafi bilginin gerekliliği[313] açısında önemli olduğu için kısaca belirtmek yerinde olacaktır.

MÖ 74 yılında Roma kralı Pompeus, Pontus kralı Mihridat'ı yenilgiye uğratmıştır. Daha sonra Pontus kralı Mihridat'ın oğlu Farnakes Zile'nin iç karışıklıklarından faydalanarak Zile'yi tekrar ele geçirmiştir. Bunun üzerine Roma kralı Sezar ve Farnakes karşı karşıya gelmiştir.[314] Savaş sadece 4 saat sürmüştür. Farnakes, kaçmayı başarıp Kırım'a ulaşmış olsa da isyan eden adamları tarafından öldürülür.

---

[311]Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 15.
[312] http://www.tursab.org.tr/dosya/1018/04sukulturvar_1018_1711046.pdf
[313]Yves Lacoste (Çeviren Ayşin Arayıcı), *Coğrafya Savaşmak İçindir*, Özne Yayınları, İstanbul 1998, s.12.
[314]Ali Özçağlar, "Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler", *Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları*, Ankara 1991, s. 71

Farnakes'in öldürülmesi Pontus krallığının sonu olurken, Sezar için çok hızlı bir başarı olmuştur. Sezar bu hızlı başarısını Romadaki arkadaşı Gaius Matiıs'a yazdığı mektubunda tarihe geçen sözleriyle ifade etmiştir **"Veni, Vidi, Vici"**-Geldim, Gördüm, Yendim. Jül Sezar'ın başarısında Farnakes'in Stratejik hatasının dışında, coğrafyayı hiçe saymasının da rolü olmuştur. Pontuslar, Romalıların beklediği vadinin kendi tarafındaki inişinin diğer tarafa göre daha derin olması hususu göz ardı etmişlerdir. Dik inişten sonra düşmana saldırmak için, yokuş yukarı saldırmak zorunda kalan askerler, ilk inişlerinde vadi tabanında sıkışmış kalmışladır.[315] Farnakesin taktik hatası, Romalılar için Pontus meselesini çözmüştür. Pontus meselesini halleden Sezarın tarihe geçen sözlerinin söylendiği yer Zile'dir. Sezar Zile'de Veni, Vidi, Vici sözlerini yuvarlak taş bir sütuna yazdırmıştır.[316] Bazı araştırmacılar bu sözün Zile kalesinde bulunan bir taşta yazılı olduğunu belirtmişlerdir.[*] Bu taş yaklaşık yirmi yıldır kayıptır. Bazı araştırmacılar ise böyle bir sütunun bulunmadığını kayıp olan sütunun kalede bulunan diğer Roma mil taşlarından farksız olduğunu söyleseler de[317] ortada olan bir şey var ki o da tarihi eser kaçakçılığıdır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi araştırma sahasında 14 tescilli sit alanı bulunuyordu. Bunlardan 3 tanesi kale, 6 tanesi höyük, 4 tanesi mezar 1 tanesi ise Tümülüs idi. İlk tescili yapılan 1982 yılında Selamet köyünde bulunan Selamet Köyü Nekropolü ve Galerisi olurken, en son 2002 yılında Akdoğan köyünde bulunan Kale Tepe Höyüğü'nün tescili yapılmıştır. Bu sit alanlarının 3 tanesi Zile ilçe merkezinde diğerleri ise kırsal alanda buluyordu (Tablo 3.48)

---

[315] "Sezar'ın Anadolu Seferi. Geldi,Gördü,Yendi", NTV Tarih, Sayı:3, Nisan 2009, s. 32.

[316] Özçağlar, "Zile'nin Kuruluşu Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", s.147.

[*] Zile ile ilgili pek çok kaynakta bu taşın Zile kalesinde olduğu yazılmaktadır.
"Sezar'ın bu sözleri yuvarlak bir taş sütun üzerine yazılmış olup halen Zile kalesi içerisindeki parkta sergilenmektedir" (Ali Özçağlar, Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler, Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları, Ankara 1991. s.71).
"Veni, Vidi, Vici" ne demektir? Ortaokulu bitirmiş herkes, bu soruyu yanıtlayabilir… Hint'ten, Çin'den, Şili'ye değin bu sözü herkes bilir. İşte Sezar'ın bu ünlü sözünü Zile'de o zaman bir taşa oyarak yazmışlar. Yani bu taş Zile'de… Bana o taşı gösterdiler. Nerede? Müzede mi? Kapalı bir yerde mi? Bana gösterdikleri taş Zile kalesinde otların arasında yere atılmış duruyordu. Taşın üstündeki yazılar az çok okunabiliyordu(Aktaran: Bekir Altındal, 2009,s.24-Aziz Nesin, Akşam Gazetesi,1960).
Rahmi Dönmez son yıllara kadar bu taşın kalede bulunduğundan bahsetmektedir.
(http://unyezile.com/zile2.htm)

[317] Ufuk Mistepe yazdığı makalesinde kaledeki taşların Roma dönemine ait mesafe taşı olduğunu taşta yenilmez Aug(ustus) yazdığından bahsetmektedir (http://unyezile.com/vidi.htm)

Tablo 3.48. Zile İlçesindeki Arkeolojik Sit Alanları

Adı	Derece	Tescil Yıl	Bulunduğu Yer
Zile Kalesi	I. Derece Ark. Sit Alanı	1983	Zile
Asar Kale	I. Derece Ark. Sit Alanı	1999	İğdir Köyü
Çay Mahallesi Mezarlığı	II. Derece Ark. Sit Alanı	1989	Zile
Emirören Kalesi	I. Derece Ark. Sit Alanı	1994	Emirören Köyü
İğdir Köyü Kaya Mezarlığı Nekropolü Açık Hava Tapınağı	I. Derece Ark. Sit Alanı	1994	İğdir Köyü
Kaletepe Höyüğü	I. Derece Ark. Sit Alanı	2002	Akdoğan Köyü
Köseletepe Höyüğü	I. ve III. Derece Ark. Sit Alanı	1994	Emirören Köyü
Maşathöyük	I. Derece Ark. Sit Alanı	1991	Yalınyazı
Medrese Tepe Höyüğü	I. Derece Ark. Sit Alanı	1999	Büyüközlü Köyü
Savcı Köyü Tümülüsü	I. Derece Ark. Sit Alanı	1994	Savcı Köyü Turna Tepesi
Selamet Köyü Nekropolü ve Galerisi	I. Derece Ark. Sit Alanı	1982	Selamet Köyü
Şeyh Muharrem Efendi Mezarı	I. Derece Ark. Sit Alanı	1989	Zile
Üyüktepe Höyüğü	I. Derece Ark. Sit Alanı	1999	Üyük Köyü
Üyük Höyük	I. ve III Derece Ark. Sit Alanı	1990	Üyük Köyü

Kaynak: TC Tokat Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tokat Merkez ve İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri 2010.

Anadolu'nun bilinen tek dolma kalesi[318] olan **Zile Kalesi** Zile ovasına hâkim olan bir höyük üzerine inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.22). Kalenin kesin olarak kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Ancak Arif Kılıç Roma kumandanı Pompeys'in Zile'yi egemenliğine alıp Zile'yi eyalet merkezi durumuna getirdiği zaman kaleninde inşa edildiğini belirtmiştir.[319] Zile Kalesi, düzgün olmayan dairesel formda kesme ve moloz taşlardan inşa edilmiş surları olan bir yapıdır. Bu surlar üzerinde ise dairesel 12 küçük burç, çokgen 1 burç, 1 top atış burcu, 2 büyük kapalı burç olmak üzere toplam 16 burcu bulunmaktadır.[320] Kaleye güney cephede bulunan kapıdan girilmektedir. Bu kapının üzerinde yükselen silindirik gövdeli bir kule bulunmaktadır. Bu kule Ziya Paşa'nın 1876 yılındaki ziyareti sırasında saat kulesine dönüştürülmüştür.[321] Saat kulesine Kültür

[318] http://www.zile.bel.tr/zile/
[319] Arif Kılıç, "Zile Tarihi", *Çağıltı Dergisi*, Cilt 1, Sayı:3-4, 1961, s. 18.
[320] Adnan Seçgin, *Tokat-Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2010, s.11.
[321] TC Tokat Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tokat Merkez ve İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, Tokat 2010, s. 424

ve Turizm Bakanlığınca gerçekleştirilen restorasyon çalışması ile saat kulesinin ilk yapıldığı zamanlardaki orijinal şeklinin aynısı yapılarak monte edilmesi sağlanmıştır.[322]

Fotoğraf 3.22. Zile Kalesinden Bir Görünüm (Zile Belediyesi).

Kale içesirisinde gelişigüzel dağılmış Roma ve Bizans dönemlerine ait sutünlar, kitabeler görmek mümkündür. Ancak 1955 yılında kalenin park haline getirilmesi kararlaştırılıp, kale içine 1200 fidan dikilmiştir.[323] Dönem dönem kiraya verilip çay bahçesi şeklinde kullanılan kale içi, aynı zamanda halkında mesire yeri olarak kullandığı yer olmuştur. Ancak son yıllarda turizme kazandırıp koruma anlamında çalışmalar hızlanmıştır.

Kaleler gibi geçmişi eskilere giden kentlerde **tiyatro**lara da rastlanır. Özellikle Roma kentlerinin önemli yapılarından birini de tiyatrolar oluşturuyordu. Ancak Helenler tiyatrolarının asıl yapısını doğanın hazır olarak kendisine vermesini isterlerdi. Orkestra için düz bir yer, cavea* için orkestradan başlayarak yükselen bir yamaca ihtiyaç vardı. Bunun için en uygun mekanlar ise çok dik kayalık olmayan bir tepe eteğiydi.[324] Zile Kalesi'nin tepesinin kuzey eteğinde de eski bir tiyatro caveasının kalıntıları mevcuttur.[325] Bu kalıntılar Roma amfitiyatrosunun bölgede tek örneğidir. Ancak korunmadığı için sahne kısmı tahrip edilmiş ve ön kısmına çocuk parkı inşa

---

322 http://www.kanal60tv.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1005%3Azlenn-tarh-saat-kules-yenlend&catid=1%3Aguendem&Itemid=76 (22.10.2010)

323 Bekir Altındal, "Zile'nin Sembolü Kale ve Saat Kulesi", *Tarihi veKültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim* 2008), Zile Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.23

* Helen tiyatrosunda izleyicilerin oturdukları yer.

324 R.E. Wycherley, Çeviren: Nur Virven, Nezih Başgelen), *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1993, s.147.

325 Umar, *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos), Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, s.223.

edilmiştir.[326] Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1983 yılında tescili yapılan ve korunması, turizme kazandırılması gereken tiyatro yerel halk tarafından bile dikkat çekmeyen, ancak diğer turizm kaynaklarıyla bütünleştirilince önem kazanacak başlıca turizm varlıklarındandır (Fotoğraf 3.23).

Fotoğraf 3.23. Kale Eteğinde Bulunan Roma Dönemine Ait Tiyatro.

Zile ilçesinin bir diğer tarihi turistik kaynağı da **Maşathöyük**'tür. Burası Zile'nin Yalınyazı Belediyesinde bulunan bir ören yeridir. 1991 yılında I. Derecede arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir. Burada MÖ 3000'de Eski Tunç Çağı, MÖ 2000'de Hitit Çağı, MÖ 1000'de Frig (Demir Çağı) dönemleri yaşanmıştır.[327] Bu ören yeri eski adı Maşat olan, Yalınyazı'nın 1500 m batısında yer alır. Hitit devrinde adı Tapigga olan Maşathöyük, en parlak dönemini Hitit İmparatorluğu zamanında yaşamıştır.[328]

Maşathöyük'te kazı çalışmaları 1974 yılında Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarfından başlatılmıştır. 1973 ve 1984 yılları arasında gerçekleştirilen kazılar sonucunda önemli

[326]Özçağlar, "Zile'nin Kuruluşu Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", s147.
[327]Esengün vd., *Tokat İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli, Değerlendirilmesi ve Kırsal Kalkınmaya Etkisinin Belirlenmesi,* s. 22.
[328]Özçağlar, "Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler", s. 68.

eserler ortaya çıkarılmıştır. Boğazköy Hattuşaş Hitit İmparatorluğu'na bağlı bir uç beyinin sarayı, höyük eteklerinde kent kalıntıları, pişmiş topraktan yapılan kaplar, dini kaplar, çeşitli mühürler önemli buluntulardır. Ayrıca şimdiye kadar Türkiye'nin başka bir yerinde rastlanılmamış, sarayların ısıtılması için kullanılan pişmiş topraktan yapılmış maltız da burada bulunmuştur.[329] Yine burada bulunmuş olan Hitit tabletleride önemli eserlendendir.[330] Maşathöyükte bulunan pek çok eser Zile'nin müzesi bulunmadığı için Tokat müzesinde sergilenmektedir. Ayrıca kazılar sonucu ortaya çıkarılan kalıntılarda koruma önlemler alınmadığı için hava koşulları nedeniyle tahribata uğramaya devam etmektedir.

Araştırma sahasında tarihi **hamamlar** da bulunmaktadır. İlçe merkezinde bulunan bu hamamlar Osmanlı dönemine aittir. Bu hamalardan Yenihamam 17 yy, Tekke hamamı 16 yy, çifte hamam ise 1494 yılında kalmadır. Günümüzde Çifte hamam tadilat nedeniyle kullanılmazken, Tekke hamamı ve Yenihamam ise kullanılmamaktadır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde adı Pazaryeri[331] olarak geçen bugün daha çok halk arasında daha çok şehir hamamı ve belediye hamamı olarak bilinen *Çifte Hamam* (Taceddin İbrahim Paşa Hamamı), 1494 yılında Tacettin İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. Sakiler mahallesinde bulunan hamam 1939 depreminde hasar görmüş ve kullanılamaz duruma gelmiştir. Belediye tarafından onarılan hamam 1947 yılında tekrar Zile halkının kullanımına açılmıştır.[332] Zile'nin en büyük Türk-İslam eserlerinden kabul edilen hamam moloz taşla, çifte yapılmış olup her iki kısmıda birbirine benzer[333] 1983 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescili yapılan hamam 2008 yılından itibaren devam eden restorasyon çalışmaları nedeniyle kapalıdır (Fotoğraf 3.24).

---

[329]Esengün vd., *Tokat İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli, Değerlendirilmesi ve Kırsal Kalkınmaya Etkisinin Belirlenmesi*, s. 22-23.
[330]H.G. Güterbock, "Zile Yakınında Maşat'tan Gelme Bir Eti Mektubu", *Ankara Üniversitesi,Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,*Cilt:2, Sayı: 3,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1943, s.391.
[331]Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2010, s.331.
[332]Halit Çal, "Zile Hamamları", *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı:18, Ankara 1988, s.107.
[333]Ahmet Kapusuz, *Tarihi Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Tokat, İlçelerimiz ve Bölgelerimiz*, Ayka Yayıncılık, Ankara 1994, s.120

Fotoğraf 3.24. Taceddin İbrahim Paşa Hamamı.

Araştırma sahasının diğer tarihi hamamı olan Tekke Hamamı ise Ali Kadı Mahallesi'nde bulunmaktadır (Fotoğraf 3.25). Bu da araştırma sahasının taşınmaz kültür varlıklarından olup, 2006 yılında tescili yapılmıştır. Geçmişte tek hamam olarak kullanılan bu hamam daha sonra soyunmalık bölümü yıkılarak çifte hamama dönüştürülmüştür.[334] Günümüzde doğu- batı yönünde uzanışa sahip dört eyvanlı çifte hamam olarak kullanılmaktadır. Moloz taşla inşa edilen hamamın kubbe üst örtüsü mozaik kaplamadır.[335]

[334] Osman Eravşar, *Tarihi Su Yapıları (Hamamlar),* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Konya 2004, s.94.
[335] Seçkin, *Tokat-Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler,* s.87.

Fotoğraf 3.25. Tekke hamamından Bir Görünüş.

Yeni hamamda 1938 yılında tescili yapılmış, Zile'nin tarihi hamamlarından biridir. Hamam Dutlupınar Mahallesi'nde bulunup yalnızca kadınlar hamamı olarak kullanılmaktadır. Hamam duvarlarında moloz taş ve tuğlanın almaşık bir biçimde örülmüştür.[336] Sırasıyla soyunmalık, ılıklık, su deposu ve külhan mekanlarından oluşan dört eyvanlı plan tipinde olup tek hamam olarak kuzey- güney yönünde inşa edilmiştir.[337]

Türk şehir dokusunun en önemli unsurlarının oluşturan kültür varlıkları içerisinde yer alan **tarihi evler** özellikle 1970'li yıllardan itibaren ilgi görmeye başlamıştır.[338] Bu ilgiyle birlikte geleneksel dokusuyla koruma altına alınan ve onarılan evlerinin sayısı da artmıştır. Zile kale höyüğün etrafına yayılmış şehrin mahallelerinde Tokat yöresi geleneksel mimari özelliğini yansıtan, koruma altına alınmış sayısı 3600'ü[339] bulan evleri görmek mümkündür. Sakiler, Alacamescitzir, Camii-i Kebir, Cedit, Dutlupınar, Alikadı, Kislik, Kahya mahalleleri ve özellikle Amasya Caddesi'nde yoğunlaşan evler

[336] Seçkin, *Tokat-Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler*, s.89.
[337] Eravşar, *Tarihi Su Yapıları (Hamamlar),* s. 99.
[338] Halit Çal, *Tokat Evleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No: 894, Ankara 1988, s. 1.
[339] http://www.turizmdosyasi.com/haber_oku.asp?haber=5280

genellikle iki katlıdır (Fotoğraf 3.26). İlk katın girişinde genelde taşlık bir zemin, ocaklık, wc ve çoğunda birkaç merdivenle çıkılan bir odanın bulunduğu ara kat vardır. Bu oda üst odalardan bağımsızdır. Kışın sıcak olduğu için oturulan bu odalar, üst odalardan bağımsız olduğu için aynı zamanda misafirler kullanılıyordu. Üst katlar ise genellikle bir odanın tavanında özel işlemelerin oluğu bir baş oda[340] bulunmaktadır.

Zile'deki evlerin turizme kazandırılması bunların butik oteller olarak kullanılması, bazı konak ve evlerin restoran haline getirilip yöresel yemeklerinde tanıtılması planlanmaktadır. 2008 yılında kadın girişimcilere destek olmak amacıyla düzenlenen yarışmada[*] "Zile Evleri Restarosyon Projesi" jüri özel ödülünü kazanması Zile evlerine dikkat çekilmesi değerlendirmeye başlanmasında önemli bir adım olmuştur. Bu proje ile Gaydaroğlu konağı onarılarak gençlik pansiyonuna dönüştürülmesi planlanmaktadır. Cedit mahallesi, Alaca sokakta bulunan Zile Belediyesine ait olan bu konağın, Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu ile birlikte işletilmesi planlanmaktadır.[341]

Fotoğraf 3.26. Kislik Mahallesinden (A) ve Amasya Caddesinde Bulunan Yapım Tarihi 19 Yy Olan Evden (B) Bir Görünüm.

[340]Çal, *Tokat Evleri*, s. 28.

[*]TOBB Kadın Girişimci Kurulu'nun desteklediği, Ariel tarafından düzenlenen yarışmada 3000 kişi içerisinde Jüri Özel Ödülünü kazanan Nuray Şimşek, eski bir Zile evini onararak geçler için *youth hostel* haline getirmeyi projelendirmiştir.

[341] http://www.zileweb.com/haberoku.asp?id=1653

Turistik hareketler amaçsız bir şekilde gerçekleştirilen gezip tozmalardan ibaret değildir.[342] Çoğu zaman insanlar insanları yalnızca inançları bir yerden başka yere çekmektedir. Dini turizm, dini yerleri ziyaret, kutsal kentleri ziyaret, dini toplantılara katılmak, dini törenlere katılmak, dini anıları ziyaret etmek gibi pek çok sebeple yapılmaktadır. Zile ilçesinin tarihçesinde belirtildiği gibi Zile geçmişte gerçek anlamda bir inanç turizmi alanı idi. Persler zamanında onların milli tanrıları olan *Anaitis'in* ateş tapınağını Zile şehrine inşa etmeleri ile Zile şehrinde sonbaharda yapılan Sakaia şenlikleri ve dinsel ainler buranın ziyaretçi akınına uğramasına neden oluyordu. Hatta Roma İmparatorluğu'nun Trajanus S. Severus, Caracalla ve Severus'un eşi Julia Donma dönemlerine ait sikkelerin arka yüzlerinde Zile şehrindeki tapınağın şekli resmedilmiştir.[343] Günümüzde böyle bir durum söz konusu olmasa da Zile ilçesindeki tarihi camiler ve türbeler ziyaret edilen yerlerdir.

Bilindiği gibi "evliya" olarak nitelendirilen İslam dünyasında özel manevi kimliği olan zatlara ait yatır ve türbeler ülkemizde yerli ve yabancı pek çok turist tarafından ziyaret edilmektedir. Zile ilçesinde bulunana dini turizme yönelik ziyaret yerleri, ülkemizdeki pek çok ilçede olduğu gibi[344] yerel öneme sahip mekanlardır. Çalışmamızda bu başlık altında sırasıyla Zile'deki ziyaret yerlerini ve tarihi camileri ortaya koymaya çalışacağız.

Araştırma sahasında tescili yapılan dini kültürel yapılardan dört tanesi türbedir. Bunlar; Şeyh Eylük Türbesi, Şeyh Nusreddin Türbesi, Çeltek Baba Türbesi, Şeyh Ethem Çelebi Türbesi idi.

Şeyh Eylük Türbesi (Şeyh Mehmet Türbesi): İlçe merkezine yaklaşık 21 km uzaklıktaki eski adı olan Şıheylik'i bu evlidan almış, yeni adı Yeşilce köyündedir (Fotoğraf 3.27). Türbenin yapılış tarihi belli değildir. Ancak H.982 (M.1574) tahrir defterinde Şeyh Eylük Zaviyesi'nden söz edilmektedir [345] Horasan erenlerinden olan bu evliyanın, yaşadığı dönemde kendisinin inşa ettiği söylenmektedir. Türbenin çatısının

[342]Hayati Doğanay, Türkiye Turizm Coğrafyası, Çizgi Kitabevi, Erzurum 2001, s. 12
[343]Yavi, *Tokat (Komana), Niksar-Zile-Artova-Erbaa-Turhal-Reşadiye-Almus*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1986, s. 161.
[344]Yaşar Gök, *Horasan İlçesi'nin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:965 Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 124 Araştırma Serisi No:49, Erzurum 2007, s. 21.
[345]Mehmet Emin Ulu, "Zile'de Tekke ve Türbeler", *Tarihi veKültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim* 2008), Zile Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 304.

Horasan yöresinde rastlanan kırtlangıç[346] tarzında inşa edilmiş olmasıda bu ihtimali güçlendirmektedir. Türbeye daha çok günübirlik ve yakın çevreden ziyaretçiler gelmektedir. Ancak yine Amasya, Ankara ve İstanbul'dan da ziyaretçiler vardır. Türbe çeşitli hastalalıklara şifa bulmak, dilekler için ziyaret ediliyor olsa da daha çok düşman silahından korunmak için askere gidecek gençler tarafından ziyaret ediliyor. Yine bu türbe de de eski türk inançlarının[347] izi olarak, türbede bulunan taşı tek el ile yerinden kaldırabilenlerin dileklerin gerçekleşeceğine inanırlar.

Fotoğraf 3.27. Şeyh Mehmet Türbesi, Yeşilce Köyü.

Şeyh Nusreddin Türbesi: Türbe Zile'ye en yakın köylerden olan (5 km) Şeyhnusretti köyündedir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Şeyh Nusrettin'in Hacı Bektaş ile Horasan'dan gelmiş, Hoca Ahmed Yesevî'nin müridlerinden olduğundan bahseder.[348] Türbe cami ile yanyanadır. Türbenin ne zaman inşa edildiği bilinmiyor. Ancak H.754 (M.1353), H. 770 (M.1368) ve H. 792 (M.1389) tarihli üç vakfiyede Şeyh Nusret bin Hamza Zaviyesi'ne vakfedilen yerler belirtilmiştir.[349] Yine seyehatnamede insanların şifa bulmak için gittiğinden de söz eder. "*tekkesinin önünde eski bir dut ağacı vardır, bir tarafı çürümüştür. O çürükten bir kıymık koparıp ateşli sıtmaya ve nöbete yakalanan insanlara tütsü etseler, Allah'ın emriyle şifa bulur."* Günümüzde böyle bir

[346]Gök, *Horasan İlçesi'nin Coğrafyası*, s. 152.
[347]Mehmet Yardımcı, "Geleneksel Kültürümüzde Taş, Zile'de Taşlarla İlgili İnanmalar ve Oyunlar", *Tarihi veKültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim* 2008), Zile Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 316.
[348]Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2010, s. 329.
[349]Ulu, "Zile'de Tekke ve Türbeler", s. 305.

ağaç yoktur, ancak özellikle akıl hastaları, yürüyemeyen çocuklar ve çeşitli dilekler için ziyaret edilmektedir.

Çeltek Baba Türbesi: Zile'ye km uzaklıkta Çeltek köyünde Çeltek baba adıyla bilinen Şeyh Mahmut Emirdoğan'ın türbesidir. Şeyh Mahmut Emirdoğan 13. yy'da Ahmet Yesevi ocağından gelerek burada tekke ve zaviye kurmuş devrin tıp âlimlerindendir. Bugün bu türbeyi özellikle felçliler, ruhi bunalımı olanlar ziyaret etmektedir. Zaten aralarında mesafe olan ziyaret edilen üç alan bulunmaktadır. Bunlar; Çelek babanın mezarlık içindeki kabri, şifalı su ve köyün içinde bulunan çilehanesidir. Buradaki şifalı suyun hertürlü hastalığa iyi geldiği inanılır ve ziyaretçiler dilek tutup ellerindeki bir bez parçasını o suda ıslatarak duvar ya da tavana fırlatır. Bezin yapışması durumunda dileklerin kabul olacağına inanılır (Fotoğraf 3.28). Çeltek babanın çilehanesinin ortasında Roma dönemine ait iki sütun bulunur. Bu sütunlara felçli ya da ruhi bunalımı olanlar bağlanır ve sabaha kadar beklerler, onlarla beraber gelen aile fertlerinin kalabileceği çilehanenin bitişiğinde misafir odaları bulunur. Bu odalar günümüzde çok fazla kullanılmasa da önceleri de ticari amaçlı çok kullanılmamış. Ancak Çeltek köyü yardımlaşma ve dayanışma derneği 2010 yılından beri kendi imkânlarıyla cami, lavobalar, oturma ve kalma alanlarından oluşan Çeltek babanın kabri yakınına yapılar inşa etmektedir. Böylece hem 1 gece konaklayacak, hemde ziyaret edecek insanlar için daha iyi mekanlar hemde köy için birazda olsa kazanç olabilecektir.

Fotoğraf 3.28. Çeltek Köyünde Şifa Suyu

Şeyh Ethem Çelebi Türbesi: Zile ilçe merkezinde Ali Kadı Mahallesi, Beyazid-i Bestami camisinin içinde bulunmaktadır. Şeyh Ethem Çelebi Anadolu'daki tasavvuf hareketinin öncülerinden Beyazid-i Bestami'nin yedinci batından torunu olduğu için halk arasında Beyazid-i Bestamı adıyla da anılır. Türbenin içerisinde Şeyh Ethem Çelebiyle birlikte Şeyh Müineddin Halil, Şeyh Aliyyül-Müşevved, Şeyh Musa ile kızları Fatma ve Ümmügülsümünde mezarları bulunur. Burayı ziyaret edenler daha çok baş ağrısı ve göz hastalıkları için ziyaret ederler. Buradaki suyun göz hastalıklarına iyi geldiği düşünülür. Her türlü hastalıklarda da yine bu sudan insanlar kullanırlar. Ayrıca türbe içindeki taştan bir delik bulunur. Baş ağrısı olanlar bu deliğe başlarını sokarak şifa ararlar. Eski kent dokusu içerisinde bulunan bu cami ve türbe Samsun, Sivas, Tokat, Ankara, İstanbul ve Tokat'ın ilçelerinden insanların geldiği yerel ölçekte ziyaretler olan yerlerden önmelilerinden biridir. Ayrıca türbe içinde süslemelerde 18.yy ait güzel örneklerdir.

Türbenin içerisinde bulunduğu Beyazıd-ı Bestami Camisi'nde 1961 yılına kadar İslamiyet açısından önemli bazı kutsal emanetler muhafaza ediliyordu. Bugün bu kutsal emanetler Ankara Etnografya Müzesi'nde sergilenmektedir. Müze envanterine kayıtlı 13096 nolu Peygamberimizin mübarek Hırka-i Şerifleri, 13097 nolu seccade ve 13098 nolu bir külah, Zile ilçesinde bir müze açılması durumunda Zile'ye tekrar gönderilebilme durumu söz konusudur.[350]

Zile Tokat'ta Alevi nüfusun yoğunlukla yaşadığı bir ilçedir. 2000 nüfus sayımına göre araştırma sahasında yaşayan nüfusun % 39.1'ini Aleviler oluşturmaktadır. Zile şehrinde yaklaşık % 30'luk bir Alevi nüfusun bulunduğu göz önüne alındığında 2000 sayımına göre 52640 olan nüfustan yaklaşık 14000'lik bir kısmın Alevilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Kırsal alanda ise nüfusun % 50, 7'sini Aleviler oluşturuyordu. Zile Tokat'ın ilçeleri içerisinde en fazla Alevi yerleşmesinin olduğu yerdir.[351] Bu nedenle özellikle tüm Türk kültüründe yer alan, ancak Alevilerde daha yaygın olan ziyaret kültürü nedeniyle ilçede ağaçlık, taşlık, kayalık, türbe, şifalı su olarak bilinen çoğunlukla insanların günübirlik gidip geldiği, adak kurbanlar kestiği pek çok ziyaret yeri mevcuttur.

---

[350]Hulusi Serezli, *Çağıltı Dergisi, Kültür-Sanat-Tarih-Edebiyat-Aktüalite Dergisi*, Sayı:1, Kayseri 2008, s. 38.
[351] Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, s.223-225.

Daha öncede belirttiğimiz gibi ziyaretler Alevi dini hayatının en önemli unsurlarındandır. Bu ziyaretler de sadece türbelerle sınırlı değildir. Tüm Türklerde var olan ancak araştırma sahasında Beydilli Türkmenleri'nden olan Sıraçlar'la daha da korunarak kalmış ziyaret geleneğinde eski türk inaçlarından kaynaklanan yer-su kültü, dağ kültü, taş-kaya kültü, ağaç ve orman kültünün önemli bir rol oynadığı da bir gerçektir. Yoğun Alevi nüfusunun yaşadığı araştırma sahasında eski türk inanışlarının izleri olan pek çok ziyaret yerinin olduğu görülmülmüştür. Araştırma sahasında 2010 yılında 114 adet ziyaret yeri tesbit edilmiştir.

Bu ziyaret yerlerin çoğu yalnızca çevre köylerden insanların bildiği yerler olsa da o köyden dışarıya gitmiş insanların, bu alanları ziyaret etmek için bulundukları şehirlerden geldikleri görülmüştür. Bazıları ise sadece köy halkı, özellikle gençlerin ve kadınların hemen her Perşembe gidip dua ettikleri yerlerdir. Yapılan ziyaretlerde göz hastalıkları, baş ağrısı, delilik, ruhsal hastalıklardan felce kadar pek çok hastalıktan şifa bulmak, çocuğu olmayanlar çocuk sahibi olmak, konuşamayan ya da kememe olan çocuğun dilini açmak, evlenmek isteyenlerin kısmetini açmak, yağmur duası gibi pek çok maddi ve manevi amaçların olduğu görülür.

Ziyaret yerlerinin Günay, Kutsal olanın varlıklarla tezahür biçimi itibariyle ziyaret yerlerinin tipolojisi başlı altında, evliyalar-dedeler-türbeler, ağaçlar, taş-kay, kutsal su, ev mağara gibi yapılardan olmak üzere beş ayrı katagoride incelemesini yapmıştır.[352] Bizde araştırma sahamızda bu başlıklarla dayanarak ziyaret edilen yerleri belirlemeye çalıştık.

İslamiyetten önce Türkler'de var olan ağaç ve atalar kültü, Türklerin islamiyeti kabulünden sonra İslami motiflere bürünmüş, kutsal olduğu varsayılan ağaç ya da ormanlık alanın veliler tarafından korunduğuna inanılmıştır. Bu durum Türk dünyasında bu tür inanışların korunduğu yerlerde kutsal ağaçların kesilmemesi, onlara zarar verilmemesi yönünde anlatılara neden olmuştur.[353] Bu ağaçlar daha çok ardıç, karaağaç, pelit, çalı, kavak gibi ağaçlardan oluşuyordu. Bu ağaçlar bazen şeklinden dolay kutsal varsayılmış. Mesela Şeyhköyü' nde bulunan Pelit ağacı hamileye benzer şekle sahip olduğu için kutsal kabul edilmiştir (Fotoğraf 3.29). Çoğuğu olmayan kadınların buraya

[352]Ünver Günay, "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:15, Kayseri 2003, s. 5-36.
[353] http://unyezile.com/seyhahmet.htm

gelerek dua edip ağacın meyvesinden yediği zaman çocuğu olacağına inanılmaktadır. Bazı ağaöların kutsallığı ise sadece rüya ya da efsanelere dayanıyordu. Ziyaret edilen yerler bazen tek bir ağaçtan ya da Üçkaya köyündeki fındıklık denilen ziyaret yerinde olduğu gibi ağaç topluluklarından da oluşabiliyordu. Ancak ister kayalık, ister ağaçlık ister mezarın bulunduğu alan olsun tüm ziyaret yerlerinde ağaç kutsal kabul ediliyordu. Ağaçlardan bir parça dal bile koparanın başına kötü bir şey geleceği inancı, Araştırma sahasındaki ziyaret mekanlarında korunmuş ormanların yaygın olmasına neden olmuştur. Kaygusuz Abdal, Küçük Çeltek, Kuruçay köyündeki Kırklar, Fındıklık, ,Kaba Ardıç, Ardıçlı Tepe, Şeyhahmet, Ardıçlık, Şeyhnusrettin köyündeki Kırklar, Karaağaç Baba, Kaba Pelit, Hoca Beden gibi araştırma sahasındaki pek çok ziyaret yerinde korunmuş ormanlara raslanmaktadır.

Fotoğraf 3.29. Şeyhköyünde Daha Çok Çocuğu Olmayan İnsanlar Tarafından Ziyaret Edilen Gürz Baba

Araştırma sahasında taşlarla ilgili inanışlarda yaygındır. Bazı taşlık, kayalık alanların kutsal olduğuna, çeşitli hastalıklara iyi geldiğine ya da türbelerde, mezarlarda bulunana taşlara özelliklerin atfedildiği görülür. Bu gibi alanlar zilede mesire yeri gibi kullanılan, aynı zamanda diğer kutsal alanlarda olduğu gibi ormanın korunduğu alanlar olmuştur. Evrenköydeki Hacıkaya ziyaret yerinde herhangi bir mezar veya türbe yoktur. Ancak Hacıkaya denilen kayanın bulunduğu mevki kutsal kabul edilir. Kayada okla gösterilmiş namaz kılma yeri vardır. İnsanlar burada namaz kılarak dua ederler. Namaz kılınan yerin yan tarafında ise kaya içindeki bulunan oyuk alan hasta yatağıdır. Başağrısı, felç ve ruhsal bunalımda olan insanlar bu hasta yatağına yatırılır ve iyi olacağına inanılır. Duaları kabul olan insanlar daha sonra Hacıkaya'ya tekrar gelerek adak kurbanları keserler (Fotoğraf 3.30). Zaten Fotoğrafta da görüldüğü gibi mekanın tabelasında "Unutmayınki bu sahadan bir ağaç dalı koparmak vücudumuzdan bir kol koparmak halidir…" yazarak insanların bu alanlardaki ormanlara zarar vermemeleri hatırlatılır.

Araştırma sahasındaki hemen hemen bütün mezar, türbe alanlarında ise taş yine şifa ve dilek unsuru olarak mevcuttur. Fotoğrafta görüldüğü gibi Karaşeyh köyü mezarlığında bulunan Karaşeyh evliyasının mezar başındaki sutüna sarılarak iki elini kavuşturabilen insanların dileklerinin kabul olacağına inanılır (Fotoğraf 3.31).

Fotoğraf 3.30. Evrenköy Hacıkaya Ziyaretinden Bir Görünüm.

Fotoğraf 3.31. Karaşeyh ziyaret yerinden bir görünüm.

Daha öncede belirtiğimiz gibi araştırma sahasında türbeler dışında da kutsallık atfedilip ziyaret edilen alanlar bulunuyordu. Önceki çalışmalar ve arazi çalışmalarımız sonucunda 30 tane Zile şehrinde diğerleri kırsal alanda olmak üzere araştırma sahasında toplam 114 ziyaret yeri bulunuyordu (Tablo 3.49).

Tablo 3.49. Araştırma Sahasında Ziyaret Edilen Türbe, Taşlık, Şifalı su ve Ağaçlık Alanların Bulunduğu Yer ve Ziyaret Nedenleri.

Adı	Bulunduğu Yer	Ziyaret Nedeni
Abdal Musa Sultan	Emirören Köyü	Felç, uykusuzluk, daimi yorgunluk, korku
Abdurrahman Çelebi	Zile	Dilekler için Perşembe günleri
Abidin Dede	Çakırcalı Köyü	Psikolojik bunalına girenler tarfından
Ağ Baba	Zile	Sarılık hastalığı
Ahi Evran (Ahu Baba)	Zile	Dilekler için, ölümcül hastalar
Alaca	Kozdere Köyü	Dilekler için
Ali Dede	Çamdere Köyü	Dilekler için
Ali Hoca	Ali Hoca Köyü	Ruhsal bozuklukları olanlar, çeşitli ağrılar,dilekler
Arap Dede (1)	Zile-Şeyh Ali Mah.	Dilekler için
Arap Dede (2)	Zile-Elbaşoğlu Cami Avlusu	Yürüyemeyen çocuklar
Arap Dede (3)	Zile-Alacamescit Bala Mah.	Dilekler için
Arap Dede (4)	Alıçözü Köyü	Çocuğu olmayanlar
Arap Dede (5)	Yeniköy	Çocuğu olmayanlar, yağmur duası
Arap Dede (6)	Göçenli Köyü	Yağmur duası, Dilekler
Ardıçlı Dede	Yenidağiçi Köyü	Yağmur duası, Dilekler

Tablo 4.9. (Devam)

Arslan Dede	Saraç Köyü	Yağmur duası, Dilekler
Ayak Basan	Zile	Yürüyemeyen çocuklar
Ay Kadın	Kızılca Köyü	Mide Hastalığı, dilekler
Ayan Dede	Zile	Dilekler için
Ayan Dede	Kervansaray Köyü	Dilekler için
Balıklı	Korucuk Köyü	Dilekler için
Bekimiş Dede	Zile	Dilekler için
Bircivan	Emirdolu Köyü	Hastalıklardan şifa bulmak, dilekler
Boldacı Tekkesi	Boldacı Köyü	Yürüyemeyen çocuklar, baş ağrısı, göz ağrısı,dilekler
Cafer Çelebi (Ömer Dede)	Zile	Dilekler için
Cici Anne	Küçüközlü Köyü	Dilekler için
Çağlayan Evliya	Karakuzu Köyü	Dileker için
Çal Dede	Alıçözü Köyü	Çocuğu olmayanların
Çamlı Dede	Alıçözü Köyü	Dilekler için
Çatal Armut	Emirdolu Köyü	Darda kalanlar , dilekler
Şeyh Mahmut Türbesi (Çeltek Baba)	Çeltek Köyü	Felç, akıl hastaları, dilekler için
Çırçır	Sofular Köyü	Dilekler için
Çiğ Köy Baba	Palanlı Köyü	Çiğ adamarın ziyaret edince olgunlaşacağına inanılır
Çimeçoluk (Kamber Baba)	Yalınyazı	Konuşamayan, yürüyemeyen, yaramaz çocuklar
Coştu	Emirdolu Köyü	Dilekler için
Davunlu Dede Türbesi (İmam Melikiddin	Zile	Dilekler için
Dede Ardı	Derebaşı Köyü	Dilekler için
Demirci Dede	Yenidağiçi Köyü	Yağmur duası için
Deveci Baba	Güzelbeyli	Dilekler için
Dikmen Evliyası	Yaylayolu Köyü	Çocuğu olmayanlar, yağmur duası, dilekler
Dursun Baba	Araplar Köyü	Dilekler için
Dur Melik Gazi	Zile	Dilekler için
Ellez Dede	Ayvalı Köyü	Hastalıklardan şifa bulmak, dilekler
Emir Dede	Emirören	Sarılık hastalığı için
Fidanlık	Üçkaya köyü	Hertürlü sıkıntı için
Göze	İğdir Köyü	Ağrılar, dilekler için
Gürz Baba	Şeyh Köyü	Dilekler için
Hacı Kaya	Evrenköy	Hertürlü hastalık ve dilekler
Halil Efendi	Kozdere Köyü	Dilekler için
Hamur Kesen	Akgüller Köyü	Gözünde sorun olanlar, baş ağrısı ve sıkıntısı olanlar
Helvalı Dede	Zile	Dilekler için
Hıdır Dede	Kurşunlu Köyü	Yağmur duası, dilekler
Hoca Beden (1)	Güzelbeyli	Çocuğu olmayanlar ve başı ağrıyanlar
Hoca Beden (2)	Çakırcalı Köyü	Çocuğu olmayanlar, dilekler için
Hu Dede	Karakuzu Köyü	Yağmur duası, Dilekler
Huykesen Evliya	Zile	Huysuz çocuklar
Hüseyin Gazi	Zile	Çocuğu olmayanlar ve dilekler

Tablo 4.9. (Devam)

İbrahim Sani	Zile	Ölümcül hastalar
İlyas Dede	Kireçli Köyü	Deri hastalıkları,dilekler için
İsmail Dede	Zile	Hastalıklardan şifa bulmak, dilekler
Kabak Dede	Taşkıran Köyü	Yağmur duası, Dilekler
Kaba Ardıç	Yücepınar Köyü	Yağmur duası, Dilekler
Kaba Pelit	Güzelbeyli	Yürüyemeyen çocuklar
Kamer Kaya	Turgutalp Köyü	Çocuğu olmayanlar, hayvanları kaybolan köylüler
Karaağaç Baba	Güngörmez Köyü	Yağmur duası
Kara Şeyh	Karaşeyh Köyü	Yağmur duası, dilekler
Kaya Mezarı (Koca Kayzer)	Zile	Dilekler için
Kaygusuz Abdal	Akgüller Köyü	Çocuğu olmayanlar, dilekler için
Kemer Kaya	Turgutalp Köyü	Çocuğu olmayanlar, dilekler için
Kırklar (1)	Kuru Pınar Köyü	Dilekler için
Kırklar (2)	Kırklar Köyü	Dilekler için
Kırklar (3)	Savcı Köyü	Yağmur duası, Dilekler
Kırklar (4)	Yeşilce Köyü	Dilekler için
Kırklar (5)	Şeyhnusrettin Köyü	Dilekler için
Kızlar Pınarı	Osmanpınarı Köyü	Dilekler için
Kırkgöz	Eskiderbent	Yağmur duası
Kova Baba	Yeni Köyü	Dilekler için
Kulak Kuyusu	Savcı Köyü	Kulak ağrısı
Küçük Çeltek (1)	Zile	Baş ağrısı, ağrılar, dilekler için
Küçük Çeltek (2)	Büyükkarayün Köyü	Dilekler için
Küçük Çeltek (3)	Yalınyazı	Dilekler, hastalıklara şifa
Mahmut Dede	Güzelbeyli	Toprak yiyen çocuklar
Melik Gazi	Güzelbeyli	Dilekler için
Muharrem Dede	Zile	Dilekler için
Murat Baba	Palanlı Köyü	Çocuğu olmayanlar
Mustafa Kuddusi	Zile	Dilekler için
Nurey Çalı	Büyükkozluca Köyü	Uyuz hastalığı, dilekler için
Nusrettin Baba	Yeşilce Köyü	Dilekler için
Ortanca Çeltek	Karayün Beleni Mevkii	
Ömer Dede	Zile	Dilekler için
Örümcekli Dede	Zile	Akıl hastaları, korku hastalığına
Pervane Baba Türbesi	Yıldıztepe	Korku hastalığı
Pirler	Zile	
Sabır Dede	Zile	Dilekler için.
Sarıtaşlı Evliyası	Zile	Çocuğu olmayanlar
Sanda	Üçkaya Köyü	Her türlü sıkıntı için
Sıtma Pınarı	Yapalak Köyü	Dilekler için
Süt Ali Baba	Zile	Doğun yapan kadınlar sütlerinin bol olması için
Şeyh Ahmet	Kepez Köyü	Yağmur duası, Dilekler
Şeyh Nusrettin	Şeyh Nusrettin Köyü	Akıl hastaları, yürüyeyemen çocuklari, dilekler
Şeyhi Salsal	Boldacı Köyü	Dilekler için
Şeyhali Baba	Akçakeçili Köyü	Yağmur duası, Dilekler
Şeyh Ethem Çelebi	Zile	Göz ağrıları, başı ağrıyanlar, dilek

Tablo 4.9. (Devam)

Şıheylik Baba (Şeyh Mehmet Efendi)	Yeşilce Köyü	Hastalıklardan şifa bulmak, dilekler
Tığğa Ocağı	Elarap Köyü	Çocuğu olmayan yada cocukları yaşamayan kadınlar
Turabi Baba	Zile	Dilekler için
Üreyfa Ocağı (İlyas Dede)	Kireçli Köyü	Üreyfe hastalığı
Veli Baba	Acısu Köyü	Dilekler için
Yağıbasan Türbesi	Yalınyazı	Korku hastalığı
Yağmur Dede	Karabalçık Köyü	Yağmur duası, dilekler
Yılanlı	Çapak Köyü	Yağmur duası
Yılanlı Bük	Derebaşı Köyü	Dilekler için
Yuh Baba	Zile	
Zeyve Tekkesi	Alibağı Köyü	Kaybolan eşyaların bulunması, yağmur duası

Kaynak: Köy mülakatları, Alperenler Cenneti Tokat[354], Evliyalar Şehri Tokat[355].

Araştırma sahasında tarihi camilerde önemli kültürek değerlerdir. 2010 yılında zile şehrinde 44 cami, kırsal alanda ise 80 cami bulınuyordu. Bu camilerden tarihi değere sahip Alacameccid, Bedesten, Beyazıt Cami, Binbaşıoğlu, Boyacıhasanağa, Dabakhane, Elbaşoğlu, Hacı İsmail, Nasuh Paşa ve Yalınyazı kasabasında bulunan Yalınyazı cami Anıtlar kurulu tarından koruma altına alınmış eserler idi (Tablo 3.50). Bu camilerden tarihi değeriyle ön plana çıkan ise Ulu Cami, Beyazid-i Bestami (Beyazıt Cami), Boyacı Hasan Ağa Cami, Elbaşoğlu Cami olarak bilinmektedir.

Tablo 3.50. Zile'deki Tarihi Camilerin, Yapım Tarihi, Yaptıranlar, Tescil Yılları ve Bulundukları Yerler.

Adı	Yapım Tarihi	Yaptıran	Tescil Yılı	Bulunduğu Yer
Alaca Mescid Cami	16.yy	Bilinmiyor	1983	Alaca Mescit Mah.
Bedesten Cami	1494-1495	Defterdar Tacettin Paşa	1983	Sakiler Mah.
Beyazıt Cami	19.yy	Bilinmiyor	1983	Sakiler Mah.
Binbaşıoğlu Cami	Bilinmiyor	Bilinmiyor	2004	Nakkaş Mah.
Boyacı Hasan Ağa Cami	1497	Ali Bin Sultan Hoca	1983	Sakiler Mah.
Dabakhane Cami	1935	Bilinmiyor	2004	Cedit Mah.
Elbaşoğlu Cami	1800-1801	Elbaşzade Ahmet	2000	Kahve Mah.
Hacı İsmail (Hacı İshak Paşa) Cami	1475	Hacı İsmail Bin Hacı Ali	2004	Minareyi Kebir M.
Nasuh Paşa (Ulu Cami)	1267	Süleyman Nemci Bey	1983	Zile
Yalınyazı Cami	1832	Bilinmiyor	2008	Yalınyazı Çiftlik Mah.

Kaynak. TC Tokat Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010, Tokat Merkez ve İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri 2010.

[354]M. Emin Ulu, *Alperenler Cenneti Tokat*, Acar Matbacılık, İstanbul 2004.
[355] Abdulhalim Durma, *Evliyalar Şehri Tokat*, Yenigün Matbaacılık, Ankara 2010.

Bu camilerden Ulu Cami, Zile merkez ilçede Camii Kebir Mahallesinde bulunmaktadır (Fotoğraf 3.32). 1267 yılında Selçuklu sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Mehmet Zalülü bin Ebu Ali tarafından yaptıran bu camiyi XVII. yy'da Nasuh paşa onarmıştır. XX. Yüzyıl başında ise depremden hasar gören caminin yıkılması sebebiyle, 1909 yılında Zile Kaymakamının önderliğinde halkın desteğiyle yeniden yapılarak bugünkü şeklini almıştır.[356] Caminin kuzey tarafındaki sağ tarafında Selçuklular zamanına ait bir kitabe ve caminin ahşap oyma süslemeleri dikkat çekicidir.

Fotoğraf 3.32. Zile Ulu Cami'den Bir Görünüm.

Beyazid-i Bestami Cami ise Alikadı Mahallesinde olup 1206 ve 1305 tarihli iki kitabeye sahiptir. Dikdötgen planlı olup duvarları moloz taş ile örtülü dıştan ise sıvalıdır. Ana mekanı ahşap tavan ile örtülüdür.[357] Ahşap işçiliği ve orijinal mimarisi önemli olan cami, Eratna Oğulları zamanında külliye olarak kullanılıyordu.

[356] Seçkin, *Tokat-Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler*, s.70.
[357] Seçkin, *Tokat-Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler*, s.77.

Kubbesinde bulunana ağaç oymaları ve sanat değeri yüksek olan mihrabıyla 1497 yılında Sultan II. Bayazıt zamanında yaptırılmış olan Boyacı Hasan Ağa cami de tarihi değere sahiptir. Bu camide Zile ilçe merkezinde Sakiler Mahallesi'nde bulunuyordu.

Bir diğer tarihi cami olan Elbaşoğlu Cami ise Zile ilçe merkezinde Kahya Mahallesi'nde olup, 1801 yılında Elbaşoğlu Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Camide özellikle ahşap işçiliği dikkat çekicidir. Minber ve ahşap dikmelerdeki sütun başlıklarında ahşap işçiliğinin en güzel örnekleri görülür. Mihrap yarım silindirik formda siyah beyaz mermerlerden, Mihrabın taç kısmı ise barok tarzda işlemelerden yapılmıştır.[358] Camide 2008 yılında boya yapılırken yağlı boyanın altında kök boya işçili ile yapılmış nakışları fark edildi. Bunun üzerine camide Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanlarınca restore edildi. Çalışma sonucunda 250 yıldan fazla tarihi olan kök boya ile yapılmış el emeği desen hat eserler ortaya çıkarıldı. Bugün restoresi bitmiş olan cami ibadete açılmış durumdadır.

Araştırma sahasının yöresel kıyafetleri, yöreye has yemek türleri özellikle de Zile Pekmezi de önemli kültürel değerlerini oluşturmaktadır.

Araştırma sahası aşiret olarak adlandırılan, Türkiye'de Beydilli Türkmenleri'nin diğer adıyla sıraçların yoğun yaşadığı bir bölgedir. Bu aşiretlerin bulunduğu **Elmacık, Acısu, Üçkaya, Karşıpınar, Kuruçay, Çayır, Çapak, Armutalan, Yaylakent, Sofular, Kuzalan, Karacaören, Gölcük, Emirdolu, Çamdere, Uzunköy, Yaylayolu, Kervansaray** köylerinde geleneksel kıyafetler giyinilmeye hala devam edilmektedir (Fotoğraf 3.33).

[358] Seçkin, *Tokat-Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler*, s. 74.

Fotoğraf 3.33. Elmacık Köyünde Çocuk ve Gençler Geleneksel Kıyafetler Giymese Orta Yaş Kadınlar, Özellikle Yaşlılar Bu Kıyafetleri Giymeye Devam Ediyor (Bülbül Ailesi).

Kültür turizmi, unutulmaya başlamış kültürel değerlerin korunması konusunda yerel halkın bilinçlenmesini, kültürel değerlerin korunmasını da sağlamaktadır.[359]

Kiraz festivali; Haziran ayının 2. haftasında gerçekleştirilen ulusal nitelikte bir festivaldir. Zile Belediyesi tarafından 1968 yılından itibaren halkın kaynaşması ve kültürel değerlerin ortaya çıkarılması amacıyla düzenlenmektedir.[360] Belediye Karadini bağları mevkiinde 10 dönümlük bir bağ alarak burasını festival bağı olarak düzenlemiştir. Halk konserleri, halk oyunları gözterileri, altın kiraz, en güzel kiraz yarışmaları, çeşitli panel, konferanslar havai fişek gösterileri, mehteran gösterisi gibi etkinliklerin olduğu festivale daha çok yakın ilçe ve köylerden zileliler katılmaktadır.

Özyurt köyü ***Gagala Şenliği,*** 11 yıldız köylüler tarafından düzenlenen yerel öneme sahip bir şenliktir. Burada amaç yılda bir kere temmuz ayında başka şehirlerde oturan köylülerin toplanıp tanışıp kaynaşmasını sağlamak olsa da, yöresel yemekler, sanatçılar, mehteran ve güreş gibi etkinliklerle Zile şehrinden de insanların son yıllarda gelmeye başladığı bir durum kazanmıştır.

---

[359] H. Zafer Doğan, *Turizmin Sosyo Kültürel Temelleri*, Detay Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2004, s. 139.
[360]Esengün vd., *Tokat İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli, Değerlendirilmesi ve Kırsal Kalkınmaya Etkisinin Belirlenmesi*, s. 26.

Acısu köyü ***Veli Baba Kültür Festival,*** 1800-1864 yılları arasında yaşayan Veli Baba[361] isimli Alevi dedesini anmak ve sıraç kültür geleneğini yaşatmak amacıyla temmuz ayında yapılan bir şenliklik, Zile'nin sıraç köylerinden, Yozgat, Çorum, Sivas ve Amasya'dan Alevilerin çoğunlukla katıldığı bir Festivaldir. 3 gün süren şenlikte genç yaşlı yöresel kıyafetlerin giyildiği, cem gösterilerinin yapılıp, kurbanlar kesilip lokmaların döküldüğü, Veli baba ve onun eşi olan Anadolu'da dedelik ilan eden Anşa bacının türbesinde dualar edilip, dilekler tutulur.

Yayla şenlikleri yaylaların, yayla ürünlerinin tanıtımının yapıldığı, insanların kaynaştığı ve kurulan pazarlarda alışverişlerin yapıldığı çeşitli amaçlarla ülkemizdeki pek çok yaylada gerçekleştirilmektedir.[362] Araştırma sahasında yalnızca Kozdere köyünde ilki 2008 yılında düzenlenen ***Abazha yaylası şenlikleri*** yapılmaktadır. Daha çok çevre köylerden insanların, şehir dışında yaşayan Kozdere köylülülerin tanışmaka kaynaşmak amacıyla bir araya geldikleri 3 gün süren bir etkinliktir.

1890 tarihli Osmanlı yıllığında Zile pekmezinden "gayet nefis ve meşhurdur" diye bahsedilmektedir.[363] Ancak bu geleneksel gıdanın markasının alınması henüz çok yenidir. Zile Ticaret Borsası tarafından 20.10.2006 tarihinde Türk Patent Enstitisüne başvurularak beyaz pekmezin "Zile Pekmezi" adıyla patenti alınarak, ilçeye özgü bir ürün olduğu tescillenmiştir.[364] Araştırma sahasında zengin pekmez çeşiti ve pekmez kullanılarak yapılan çeşitli ürünlerede raslanılmaktadır. Pekmezin balbaşı, duru pekmez, beyaz pekmez, ayvalı pekmez, ekşi pekmez ve kuşburnu pekmezi çeşitleri yapılan ilçede ve pekmez kullanılarak hasuda, köme (cevizli sucuk), tarhana, guguk helvası, pişmaniye, üzüm turşusu, döngel (muşmula) turşusu ve armut turşusu yapılmaktadır.[365] Besin değeri oldukça yüksek olan, zengin çeşitleri ve lezzetiyle sahanın geleneksel Türk Mutfağının bu ürünlerinden bazıları neredeyse unutulmaya başlamıştır.

---

[361]Orhan Yılmaz, *Sıraçlar (Anşabacılı ve Hubyarlar) Beydilli Alevi Türkmenleri,* Veni Vidi Vici Yayınevi, Ankara 2009, s. 31.
[362]Serhat Zaman, *Fonksiyonel Değişim Sürecinde Antalya Bey Dağları Yaylaları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:967, Erzurum 2007, s. 212.
[363] http://www.turkpatent.gov.tr/portal/viewimage.jsp?fileNo=427
[364] http://www.turkpatent.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=431
[365]Memiş vd.,"Tokat'da (Zile) Geleneksel Pekmez Çeşitleri ve Pekmezden Yapılan Yiyecekler". Tekirdağ.

3.8.3. Konaklama

Dünyada herhangi bir yerin turist çekebilme potansiyeli öncelikli olarak üç şeye bağlıdır. Bunlar çekicilikler, erişim ve konaklamadır. Turizmin gelişmesi için bunların varoluşu, yeterliliği ve organizasyonunun düzenli olması önemlidir[366]. Turizm açısından büyük bir potansiyele sahip olan Zile'de özellikle erişim ve konaklamada yatırımların yeterli olmadığı söylenebilir. 2010 yılı itibariyle Zile'de 2 otel bulunuyordu. İmkanları ölçüsünde hizmet veren Zile Öğretmenevi'ni de dahil edersek yatak sayıları toplam 100'dür. Ancak burada konaklamaların turizm nedenli olduğu söylenez. Bunlardan Öğretmenevi çoğunlukla personeline hizmet verirken, Otel Konfor'un çoğu odası da memur ya da öğrenciler tarafından pansiyon gibi kullanılmaktadır. Yinede Zile ilçesi turizmine hizmet edebilecek bu mekanlar;

Büyük Zile Oteli: 1990 yılında hizmete açılan otel 2008 yılında yeniden restorasyonu yapılarak hizmete açıldı. 11 katlı olan otel aynı zamanda ilçenin en yüksek binasıdır. 5 suit 25 standart olmak üzere toplam 30 odası ve 50 yatak kapasitesi vardır.

Otel Konfor: Turhal caddesi üzerinde hizmet vermektedir. 2 suit 13 standat olmak üzere 15 toplam odası ve 28 yatak kapasitesi vardır.

Zile Öğretmenevi: 1993 yılından itibaren hizmet verilmektedir 9 oda ve 22 yatak kapasitesi bulunmaktadır.

Sonuç olarak Zile ilçesinin doğal ve beşeri turizm kaynakları açısından oldukça zengin bir potansiyele sahip olduğu açıktır. Bu turizm kaynaklarının sürdürülebilir şekilde değerlendirmek, tanıtmak için yapılan çalışmalar yetersiz kaldığından, araştırma sahası turizmden hak ettiği payı alamamıştır. Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar Zile ilçesinde turizmin önemine dikkat çekmiştir. İlçede öncelikli olarak ulaşım, konaklama tesisleri ve tanıtımlarla ilgili sorunların çözülmesi ve kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalarında gündeme alınıp, tanıtılması gerekmektedir. Ayrıca ülkemizde pek çok tarihsel kentte olduğu gibi araştırma sahamızda da tarihi eser kaçakçılığı nedeniyle kıymetli kaynaklarını kaybeden yerlerden biridir.

---

[366] Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma,* Çantay Kitabevi, İstanbul 1997, s. 65.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZİLE İLÇESİNİN GERİ KALMIŞLIK NEDENLERİ VE SONUÇLARI

4.1. GENEL BAKIŞ

Coğrafi özellikler kadar ekonomik, fonksiyonel, sosyal anlamda ülke, bölge ya da yöreler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Mekanın sahip olduğu fiziki, beşeri ya da ekonomik avantaj ya da dezavantajları ekonomik gelişme farklılıkları üzerinde etkili olmaktadır. Araştırma sahamız olan Zile İlçesi geçmişte olmasa da giderek nüfusu azalan, Türkiye'nin sosyo-ekonomik göstergeler bakımından giderek alt sıralara inen ilçelerinden biridir.

Gelişmişlik ve geri kalmışlığın oluşum ve gelişiminin izlenmesi, mevcut durumun ortaya konması, kalkınma çabalarında kullanılacak araç ve yol seçiminde, Zile ilçesinin geri kalmasındaki temel nedenlerle birlikte, bölgeler arasında birtakım sosyal ve ekonomik değerlendirmeler yapmak yararlı olacaktır.

Geri kalmışlık kavramı; sanayi devrimi sonrasında çağdaş toplumların yaşadığı ekonomik kalkınma ivmesinin söz konusu olmadığı, ulusal gelirin büyük bir kısmının hala tarımsal üretimden sağlandığı toplumlar için kullanılmaktadır. Ayrıca kişi başına ulusal gelirin düşük olduğu, kırsal kesimde açlık ve yoksulluk sınırlarında yaşayan insan sayısının toplam nüfusa oranın yüksek olduğu, yetersiz beslenmenin yaygın olduğu, bebek ölümlerinin yüksek, ortalama ömrün kısa olduğu toplumlar için de kullanılmaktadır.[367]

1996 ve 2003 yıllarında Devlet Planlama Teşkilatı'nın Türkiye'deki bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sonuçları, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını açık bir şekilde ortaya koymuştur. 1996 yılındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren endeks değerleriyle ülke ortalamasının üzerinde bulunan 4 bölgede bulunmaktadır. Bölgelerden Marmara Bölgesi 1,69436'lık endeks değeriyle, ülke genelinde yeralan 7 bölge içerisinde ilk sırada yer almıştır. Marmara Bölgesi'ni, 0,50073'lük endeks değeriyle Ege Bölgesi izlemektedir. Üçüncü sırada 0,46045'lik endeks değeriyle İç Anadolu Bölgesi bulunmaktadır. Bölgesel sıralamada İç Anadolu

[367] Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003, s. 106.

Bölgesi'ni, 0,06154 endeks değeriyle Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren endeks değerleriyle ülke ortalamasının altında kalan bölgeler ise; Karadeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dur. Bunlardan, -0,54364 endeks değeriyle Karadeniz Bölgesi, beşinci sırada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi -1,03631'lik endeks değeri ile altıncı , -1,13713 endeks değeriyle Doğu Anadolu Bölgesi son sırada yer almaktadır.

2003 yılındaki sonuçlara göre ise yedi coğrafi bölge içindeki sıralama değişmemiştir. En gelişmiş olanı 1,70211 'lik gelişmişlik endeks değeriyle Marmara Bölgesi'dir. Ülkenin en gelişmiş ikinci bölgesi 0,48296 endeks ile Ege, üçüncü sırada 0,48138'lik endeksle İç Anadolu Bölgesi gelmiştir. İç Anadolu Bölgesi'ni, 0,02069'luk endeks değeriyle, dördüncü sırada yer alan Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Bu sıralamada ülke ortalamasının altında kalan bölgeler ise; Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dur. Karadeniz Bölgesi -0,51355 endeks değeriyle, beşinci, Güneydoğu Anadolu Bölgesi -1,01123'lük endeks ile altıncı, Doğu Anadolu Bölgesi de -1,16236 endeks değeriyle yedinci sırada yer almaktadır.[368] Türkiye ortalamasının altında kalan Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgemizde kuşkusuz; coğrafi yapı, iklim özellikleri ve gelişmiş batı pazarlarına uzaklıklar gibi faktörler, durgunluğun başlıca unsurları olarak sıralanabilirler.[369]

1996 yılında yapılan bölgesel sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması sonuçları ile 2003 sonuçları arasında bazı değişimler gözlenmektedir. Marmara Bölgesi, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerini 0,00775'lik bir artışla 1,69436'dan 1,70211 düzeyine çıkarmıştır. Karadeniz Bölgesi'nin endeks değerinde ise 0,03009'lük bir yükselme gözlenmektedir. Bölgenin 1996 yılında -0,54364 düzeyinde bulunan gelişmişlik endeks değeri 2003 yılında -0,51355 düzeyine çıkmıştır. Bu süreçte Karadeniz Bölgesi'ndeki artış az gelişmiş bölgeler ve gelişmiş bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının azda olsa azalmaya başladığını göstermektedir.

Bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik durumunu değerlendirdikten sonra il bazında bazı değerlendirmeler yapmak da yararlı olacaktır. Bu bağlamda Zile'nin bağlı olduğu il olan Tokat'ı değerlendirmek yararlı olacaktır.

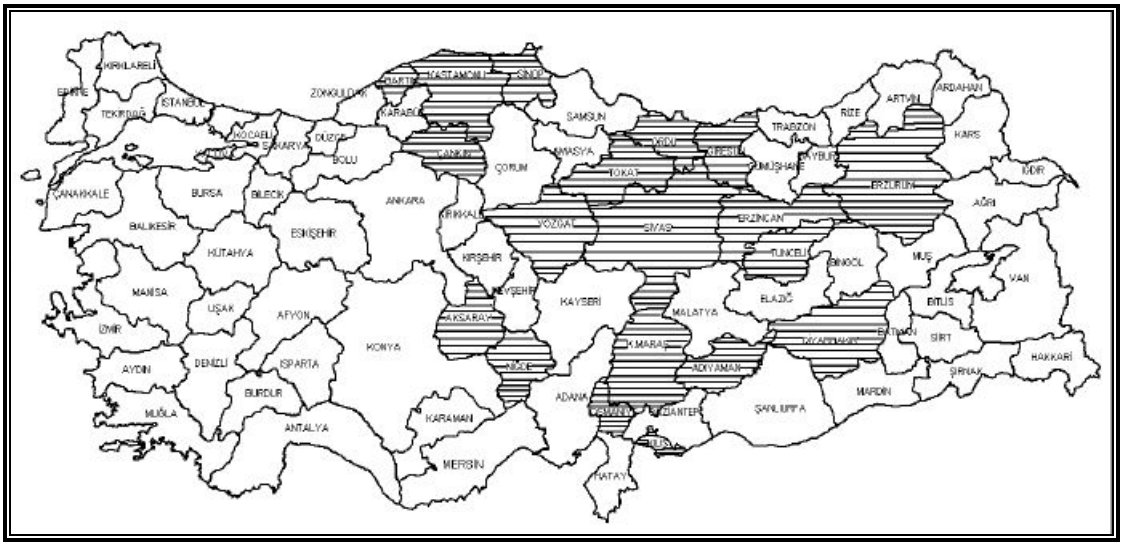
---

[368] www.dpt.gov.tr

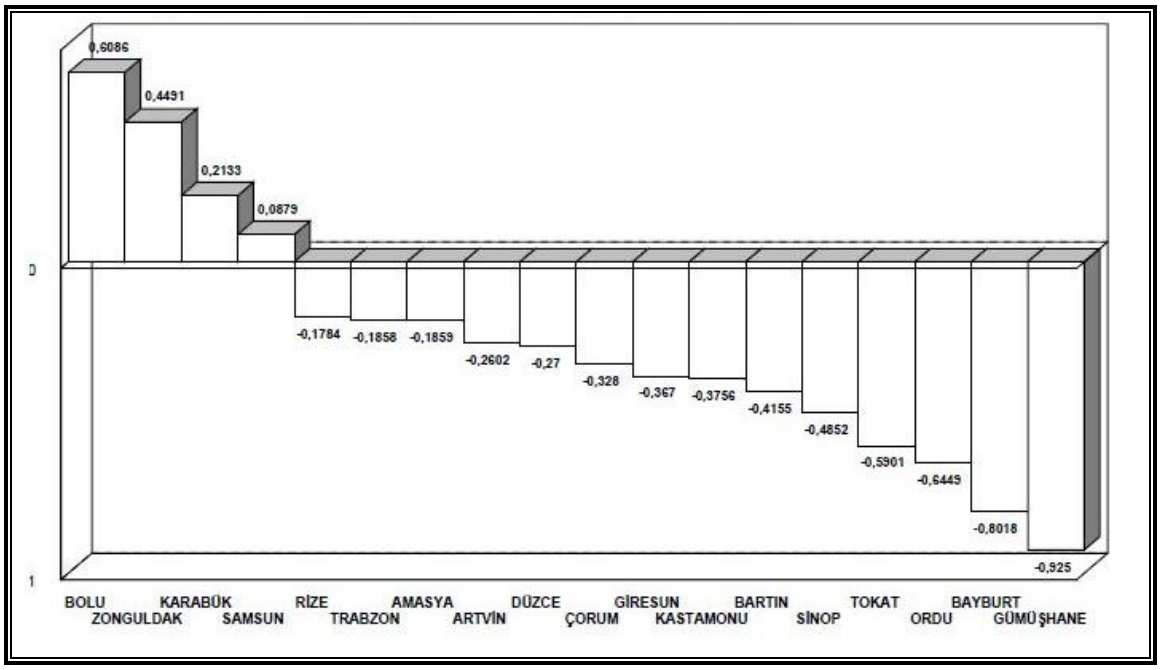
[369] Sever, *Karlıova İlçesi'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, s. 213.

DPT 1996 ve 2003 yıllarında bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumu değerlendirilmişti. 1996 yılında yapılan bölgesel sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması sonuçları ile 2003 sonuçları arasında iller bazında bazı değişimler gözlenmektedir. Tokat'ın da içerisinde bulunduğu 38 ilin gelişmişlik durumunda gerileme olmuştur. Hatta Tokat 1996 yılında yapılan araştırmaya göre 2003 yılında 4 sıra gerilemiştir

DPT yaptığı Türkiye'nin illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasında, iller gelişmişlik endeks değerleri baz alınarak birden beşe kadar gruplara ayrılmıştır. Bu gruplar içerisinde Tokat ili dördüncü grubu oluşturan iller kategorisinde yer almaktadır (Harita 4.1.). Tokat ili Türkiye'deki 81 il içinde sosyal ve ekonomik göstergeler bakımından gelişmişlik sıralamasında 1996 yılında 52 sırada (-0,48133) iken 2003 yılında 56. sırada (-0,59010) yer alıyordu (Tablo 4.1). Karadeniz Bölgesi'ndeki 18 il içinde bile sıralamadaki yeri Gümüşhane, Bayburt, Ordu'dan sonra sondan dördüncü sırada yer almaktadır.

Harita 4.1. Dördüncü Derecede Gelişmiş İller (Dinçer ve Diğerleri, 2003:67).

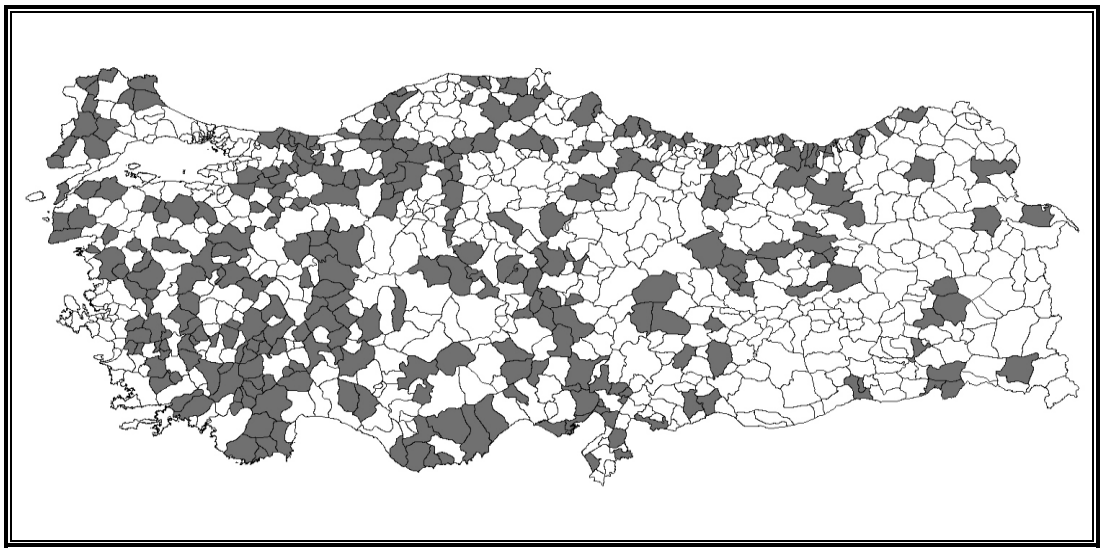
Şekil 4.1. Karadeniz Bölgesinde'ki İlleri Gelişmişlik Endeksleri (Dinçer ve Diğerleri, 2003:91).

Gerek Karadeniz Bölgesi gerekse Tokat ile ilgili değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere Zile İlçesi'nin sosyal ve ekonomik şartlarının il ve bölge değerlendirmesinde çokta farklı olmayacağı rahatlıkla söylenebilir.

İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması adlı çalışmada ülkemizdeki 872 ilçenin (İstanbul, Ankara ve İzmir illerinin Büyükşehir ilçeleri dışında kalan) gelişmişlik düzeyleri tespit edilmiştir. Çeşitli kriterler[370] kullanılarak yapılan bu

[370] ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER
DEMOGRAFİK GÖSTERGELER
1 Toplam Nüfus
2 Şehirleşme Oranı
3 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı
4 Nüfus Bağımlılık Oranı
5 Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
İSTİHDAM GÖSTERGELERİ
6 Sanayi İşkolunda Çalışanların
7 Ticaret İşkolunda Çalışanların
8 Ulaştırma İşkolunda Çalış.
9 İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
10 Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
11 Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
12 Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı
13 İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı
EĞİTİM GÖSTERGELERİ
14 Okur-Yazar Nüfus Oranı
15 Okur-Yazar Kadın Nüfus Oranı

sıralamaya göre Zile ilçesi 464. sıra ile alt sıralarda kalmış bir ilçe olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre birden altıya kadar kategorize edilen ilçeler arasında da Zile ilçesi üçüncü kategori de yer almıştır (Harita.4.2.). 1996 yılında ise Zile 858 ilçe içerisinde 355. sırada[371] yer alıyordu. Nitekim Zile geçen 8 yıl içerisinde 109 sıra gerilemiştir.

Harita 4.2. Üçüncü Derecede Gelişmiş İlçeler (Dinçer ve Diğerleri,2004:61).

16 Üniversite Bitirenlerin 23+ Yaş Nüfusa Oranı
SAĞLIK GÖSTERGELERİ
17 Bebek Ölüm Oranı
SANAYİ GÖSTERGELERİ
18 İmalat Sanayii İşyeri Sayısı
19 İmalat Sanayii Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı
20 İmalat Sanayii Kurulu Güç Kapasite Miktarı
21 Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi
22 Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri
TARIM GÖSTERGELERİ
23 Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı
MALİ GÖSTERGELER
24 Banka Şube Sayısı
25 Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri Maliye Bakanlığı Milyon TL
26 Fert Başına Genel Bütçe Giderleri Maliye Bakanlığı Milyon TL
27 Genel Bütçe Gelirlerinin Giderlere Oranı Maliye Bakanlığı Yüzde
28 Fert Başına Gelir Vergisi Maliye Bakanlığı Milyon TL
29 Fert Başına Kurumlar Vergisi Maliye Bakanlığı Milyon TL
30 Gelir ve Kurumlar Vergisinin Türkiye İçindeki Payı Maliye Bakanlığı Yüzde
DİĞER REFAH GÖSTERGELERİ
31 Hane Başına Telefon Abone Sayısı
32 Borulu Su Tesisatı Bulunan Konut Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı Yüzde

[371] http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dincerb/ilce/2.pdf

Sadece ülke ve bölge genelinde değil, Tokat'a bağlı ilçeler arasındaki sosyo-ekonomik göstergeler bakımından da geride kalan ilçelerden biri Zile'dir.

Zile Türkiye'deki ilçeler sıralamasında 1996'dan 2004 yılına oldukça gerilemiş olmasına rağmen Tokat ilinde ilçeler arasında aynı yıllarda sıralamada üst sıralara çıkmıştır. Tokat ilindeki oniki ilçe (merkez ilçe dahil) arasında Zile 1996 yılında Merkez, Turhal, Niksar, Yeşilyurt'tan sonra 5 sırada yer alırken, 2004 yılında Merkez Turhal, Niksar'dan sonra 4. Sırada yer almaktadır. Ancak bunun bir gelişme olduğu söylenemez. Çünkü 1996 ve 2004 yıllarındaki ilçeler arasındaki sosyo-ekonomik göstergeler bakımından değerlendirme yapıldığında, yani tüm ilçelerin Türkiye sıralamasında 1996'dan 2004 yılına Reşadiye, Pazar, Sulusaray ilçeleri dışındaki Tüm ilçelerin sıralamada gerilediği görülür (Tablo 4.1). Zile'nin bu sıralamada en fazla gerileyen ilçelerden biridir. Yeşilyurt ve Başçiftlik ilçelerinden sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 4.1. Tokat ili İlçelerinin 1996 ve 2004 Yıllarında Türkiye İlçeleri İçerisindeki Sıralaması

İlçe Adı	1996	2004	Gerileme
Reşadiye	658	622	-36
Pazar	645	628	-17
Sulusaray	786	775	-11
Turhal	178	190	12
Niksar	345	358	13
Merkez	108	137	29
Almus	676	726	50
Artova	677	733	56
Erbaa	392	470	78
Zile	**355**	**464**	**109**
Başçiftlik	435	584	149
Yeşilyurt	353	659	306

Kaynak: http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dincerb/ilce/3.pdf
http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilçe

Zile Tokat'ın ilçeleri arasında Merkez ilçe ve Turhal'dan sonra nüfusu en kalabalık olan üçüncü ilçedir. Şehirleşme oranı açısından 4. olan ilçe, hane halkı büyüklüğü bakımından 7., bağımlı nüfus oranını, tarımda çalışan nüfusun açısından 8. sırada, okuma yazma oranı ile 7., işsizlik ile 6. sırada yer almaktadır (Tablo 4.).

Tablo 4.2. Tokat İli İlçelerinin Bazı Sosyo-Ekonomik Göstergelerinin Türkiye İlçelerine Göre Sıralaması.

İlçe Adı	Merkez	Almus	Artova	Başçiftlik	Erbaa	Niksar	Pazar	Reşadiye	Sulusaray	Turhal	Yeşilyurt	Zile
Nüfus	174700	43470	16246	13321	100586	90672	20295	101900	11202	130985	14511	110139
Şeh.Or. (%)	64,74	14,26	34,53	44,82	45,33	49,42	26,12	16,08	37,14	72,94	44,48	44,79
Nü. Art. Hızı (‰)	14,73	13,56	-8,5	43,19	0,99	8,33	-4,36	54,97	-8,87	21,51	-2,58	2,05
Nüf. Y.	91	49	46	58	89	99	94	82	40	128	73	71
Nüf. Bğl. Or. (%)	54,76	65,28	69,00	63,26	67,11	58,58	63,68	65,70	79,10	56,72	76,55	68,79
Ort Hanehalkı Bü.	4,86	7,22	6,25	6,63	5,42	5,44	5,51	8,29	6,53	5,63	6,04	6,15
Tar. S. Çal. Or. (%)	55,91	86,61	88,35	80,14	77,34	75,57	84,67	85,38	89,77	59,11	82,07	79,57
San. S. Çal. Or.(%)	8,10	2,01	2,62	3,52	6,46	3,57	2,33	2,02	0,66	9,75	1,63	2,94
Hiz. S. Çal. Or. (%)	35,98	11,38	9,04	16,34	16,20	20,85	13,01	12,60	9,57	31,14	16,30	17,50
İşsizlik Or. (%)	7,60	1,86	4,74	7,08	5,27	6,03	2,85	2,69	3,71	15,53	5,74	5,36
Okur-Yazar Or. (%)	87,82	82,17	82,39	87,64	80,65	85,67	86,32	87,76	81,95	87,81	80,30	84,91
Bebek Öl. Or. (‰)	42,81	44,72	28,99	39,80	52,19	31,47	40,04	30,49	61,39	40,05	53,78	44,14

Kaynak: : http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilçe

Zile'nin fert başına gelir durumu değerlendirildiğinde 1993 yılına göre oldukça fazla gerileme olduğu görülür. 1993 yılında Zile ilçesi Merkez, Turhal, Niksar ve Erbaa'dan sonra 5. en fazla fert başına gelirin olduğu ilçe iken 2004 yılında fert başına gelirin Sulusaray ilçesinden sonra en az olduğu ilçe durumuna gelmiştir (Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Tokat İli İlçelerinin Fert Başına Geliri 1993-2004.

İlçe Adı	**1993 (TL)**	**2004 (Bin TL)**
Merkez	1378700	116892
Almus	273205	13886
Artova	215174	16185
Başçiftlik	182338	5000
Erbaa	494588	39808
Niksar	443084	39871
Pazar	221780	17042
Reşadiye	202989	7618
Sulusaray	78239	12231
Turhal	1429160	65510
Yeşilyurt	421245	24186
Zile	101646	28089

Kaynak: : http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilçe
http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dincerb/ilce/5.pdf

Türkiye'de gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmış, kalkınma politikaların uygulamaya konulmasıyla kırsal alanın gelişmesi ve sosyal ve ekonomik anlamda insanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından bazı gelişmeler kaydedilmişse de, istenilen hedeflere ulaşıldığı söylemez. Türkiye'de u durumun düzeltilmesi için son yıllarda bölgesel kalkınma projelerine önem verilmektedir. Çeşitli projelerle bölgelerarası sosyo-ekonomik dengesizlikler ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye'de bu sosyo-ekonomik dengesizliğin önüne geçebilmek için yapılan ve etüd aşamasında olan pek çok proje bulunmaktadır. 2013 yılı itibariyle yatırım projeleri ve etüd proje işleri başlayan ve devam eden projeler şunlardır: Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı ve GAP Eylem Planı, Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi (YHGP), Zonguldak, Bartın, Karabük Bölgesel Gelişme Raporları kapsamındaki projeler (ZBK) ile Konya, Karaman, Aksaray ve Niğde illerinde su kaynakları ile arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri projeleri (KOP).[372]

Araştırma sahamızı bu bağlamda Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi ilgilendirmektedir. Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi: Yeşilırmak ve kollarının yer aldığı havzada ekolojik dengeyi bozmayacak en uygun ve ekonomik arazi kullanım planlamasının yapılması, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda projenin coğrafi alanı olan Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Yozgat illerini kapsayan havzada erozyonun önlenmesi, su kirliliğinin belirlenmesi ve kontrolü, meraların ıslahı, orman alanlarının belirlenmesi ve izlenmesi, şehirleşme ve sanayileşmenin takibi ile planlı gelişme konularında sorunların çözümü önem arz etmektedir. Projenin alanında yer alan il valiliklerince 1997 yılında 97/9991 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Yeşilırmak Havzası İl Özel İdareleri Hizmet Birliği kurulmuştur.[373]

4.2. GERİ KALMIŞLIĞA NEDEN OLAN DOĞAL ÇEVRE SORUNLARI

Zile ilçesinde doğal çevre koşullarına bağlı olarak çok çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bunların başlıcaları; deprem, kütle hareketleri, taban su seviyesinin yüksek olması, sel ve taşkındır. Daha öncede belirtildiği gibi Türkiye'deki depremlerin büyük bir çoğunluğu Kuzey Anadolu Fay Hattında gerçekleşmektedir. Araştırma sahamız olan Zile İlçesi'nde Kuzey Anadolu Fay Hattında I. Derecede deprem riski taşıyan bölgeler içinde yer almaktadır. Bu nedenle de tarihsel süreç içerisinde de yakın çevresinde yaşanan depremlerden etkilenmiştir. Özellikle Türkiye'de en fazla can kaybına neden olan Erzincan depremin de Zile'nin ilçe ve köylerinde yüzlerce ev yıkılmış ve 26 kişi hayatını kaybetmiştir. Yine 1939 yılında Erbaa depreminde Zile'de can ve mal kaybı yaşanmıştır.

---

[372] http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/yatirim_programlari/YP-2013.pdf
[373] http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik523.pdf
DPT Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, No:2502, Ankara 2000, s. 37.

Zile İlçesi konumu bakımından Türkiye'nin deprem riski yüksek sahalarından biridir. Deprem gerçeğine rağmen özellikle köy konutlarının bir kısmı ve hayvan barınakları ve ek yapılarının birçoğu da çok basit malzeme ve teknikler kullanılarak yapılmıştır. Bu nedenle orta şiddette meydana gelen depremlerlerden etkilenerek yaşanacak depremde büyük can ve mal kayıpları yaşanabilir.

Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Ulusal Deprem İzleme Merkezi, 1900-2005 yılları arasında Tokat Merkez de 4.5'ten daha büyük 33 deprem kaydedilmiştir (Tablo 4.4).

Tablo 4.4. Tokat'ta 1900 ve 2005 Yılları Arasında 4.5'tan Daha Büyük Depremler.

Yıllar	Büyüklük	Yıllar	Büyüklük	Yıllar	Büyüklük	Yıllar	Büyüklük	Yıllar	Büyüklük
1908	5.2	1939	4.5	1964	4.2	1985	4.5	1997	4.7
1914	5.4	1939	5.7	1964	4.3	1985	4.2	1999	4.4
1916	7.1	1940	4.9	1966	4.7	1992	4.8	2001	4.2
1923	5.9	1941	5.7	1970	4.5	1992	4.2	2005	4.4
1934	4.5	1942	7	1975	4.6	1993	4.2	2005	4.9
1939	4.5	1960	4.6	1975	4.7	1996	5.6		
1939	4.9	1962	4.7	1981	4.3	1996	5.5		

Kaynak: http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/tokat_icdr2011.pdf

Zile İlçesi'nde Kütle hareketlerinden *heyelanlar* en fazla görülen doğal çevre sorunlarından birisidir. Litoloji, eğim ve suya doygunluk gibi jeomorfolojik etkenler ve Çeşitli beşerî faktörlere bağlı olarak geçmiş yıllarda yerleşmelere, yollara ve tarım alanlarına çeşitli boyutta zarar veren heyelanlar meydana gelmiş, Göçenli köyünde yeni yerleşim alanına yerleşilmiştir.

Acıpınar, Alibağı, Çeltek, Eskidağiçi, Göçenli, Küçükkozluca, Yapalak köyü Cellokışla mezrasında heyelan olayları yaşanmıştır. 30.05.1996 tarihli Afet İşleri Genel Müdürlüğü raporuna göre Acıpınar köyünde meydana gelen heyelandan etkilenen 12 konutun nakli uygun görülmüştür. Nakil için Karaağaç mevki seçilmiştir. Bugün için eden heyelanda bir ilerleme olmadığından heyelan sahası çevresindeki konutlar için bir risk oluşturmamaktadır. Bir diğer heyelan sahası da Alibağı köyü yakınlarında bulunmaktadır. Bu alanda ilk inceleme 28.08.1969 tarihinde yapılmış ve heyelan tehlikesine maruz 12 evin Aktaş mevkiine nakli önerilmiştir. Ancak sonraki dönemlerde heyelanın konutlar için bir risk oluşturmadığı ve aktivitesini kaybettiği kanaatine

varılmıştır. Günümüzde heyelanın köyün karayolu dışında önemli bir etkisinin olmayacağı düşünülmektedir.

Göçenli köyün de de heyelanlarla birlikte kaya düşmesi olaylarına istinaden 30.03.1993 tarihinde düzenlenen rapora göre 13 konutun nakli önerilmiştir. Bu bağlamda köyün eski yerleşim yerinde oturanlarla birlikte yeni yerleşim alanına konutlar inşa edilmiştir (Fotoğraf 4.1.). Sahada kaya düşmesinin yaşanacağı alanlarda çeşitli ebatlarda 5 parça bloğun yerel imkanlarla temizlenmesi sağlanmıştır. Günümüzde eski yerleşim alanında da kaya düşmesine maruz kalacak herhangi bir konut bulunmamaktadır.

Fotoğraf 4.1. Göçenli Köyü Eski ve Yeni Yerleşim Yerlerinden Görünüm.

Küçükkozluca köyü yakınlarda yaşanan heyelan olayında da ilk rapor 30.06.1967 düzenlenmiştir. Bu jeolojik etüt raporuna göre heyelandan 25 hanenin etkilendiği belirtilmiştir. Bu hanelerin yeni bir yere taşınmasına karar verilmiştir. Yeni yerleşim yeri olarak belirlenen Gentarla mevkii için 25 hak sahibinden 23'üne taahhütname verilmiştir. Ancak daha sonra heyelanın aktivitesini kaybettiği kanaatine varıldığı için nakil işlemleri iptal edilmiştir.

Jeolojik ve topoğrafik şartları nedeniyle heyelana maruz alanlardan biriside Yapalak köyü Cellokışla mezrasıdır. Mezranın konutlarını etkileyen herhangi bir olay yaşanmamasına rağmen tarım alanları bu riski taşımaktadır.

Zile ilçesinde, Çekerek ve Hotan çayı ile bu iki akarsuyun yan kollarını oluşturan derelerin *taşma*sı en önemli hidrografik sorunlar olarak gözükmektedir.

Zaman zaman Çeltek köyü, Karaşeyh, Kızılcin, Kozdere, Narlıkışla, Yaylakent, Uzunöz köyleri ile Temecik mahallesinde (Güzelbeyli Belediyesi) konutlara ve tarım alanlarına zarar veren taşkınlar yaşanmıştır. Bu taşkınlar daha çok yağışlı devrede, yağışlarla eriyen kar sularının da etkisiyle ilkbahar mevsiminde meydana gelir. İlkbaharda havaların ısınmasıyla dağlarda karların erimesiyle oluşan sular dere ve çayların debisini oldukça yükseltir.

Çeltek köyünde 14.06.1983 tarihli etüt raporuna göre; ilk olarak bölgede yapılan ilk inceleme 1964 yılında gerçekleştirilmiş ve su baskını olayına maruz 15 konutun nakline karar verilmiştir. Hasar gören konutlardan 4 tanesi sahipleri tarafından yeniden yapılmıştır. Karaşeyh köyünde su baskını tehlikesine istinaden bir çok aile kendi imkanlarıyla Kuşotağı tepesinin batısındaki sırta yeni konutlar inşa ederek yerleşmişlerdir. Kızılçin köyünde de 15.06.1983 tarihli jeolojik etüt raporuna göre Özen deresinin taşkınına maruz 15 konutun korunması ekonomik bulunmayarak nakline karar verilmiştir. Ancak sonraki yıllarda DSİ'nin dere ıslah çalışmaları sonucunda, bu konutların nakline gerek kalmamıştır. Kozdere köyünde günümüzde yapılan etüt sonuçlarına göre taşkına maruz konut bulunmadığı tesbit edilmiştir. Ancak DSİ tarafından yapılan çalışmada 1974 yılında 11 konutun nakli gerekli görülmüştür. Narlıkışal köyünde 1981 yılında yapılan etüte göre 18 hanenein nakli uygun görülmüştür. Nakil yeri olarak Köykarşısı mevkii uygun görülmüştür. Sonuç olarak dere yatağının temizlenip genişletilmesi neticesinde su baskınına maruz yalnızca 4 konut

kalmıştır. Bu dört konutun sahiplerinin kendi imkanlarınca taşınması gerekli görülmüştür. 1982 tarihli rapora göre Temecük köyünde 10 konutun su baskınından etkilenmemesi için nakli önerilmiştir. Ancak sonraki etütlere göre yalnızca 3 konutun taşınmasına gerek görülmüştür. Uzunöz köyünde de su baskını önlemek için için derenin her içi yamacına da taş duvarlar örülmüştür.[374]

4.3. GERİ KALMIŞLIĞIN BEŞERİ NEDENLERİ

Zile ilçesinde beşeri çevre sorunları arasında; göçler, eğitim, sağlık sorunları olaylar sayılabilir. Zile'de yaşayanların başta geçim kaynaklarının yetersizliği nedeniyle burayı terk edip başka yerlere göç etmeleri yörenin geri kalmışlığıyla doğrudan bağlantılı iken önlem alınmaması göçlerin devam etmesi durumu da ilçenin geri kalmışlığını arttıracaktır.

Bir yönüyle bilgi ve tecrübe yanında işgücü ve sermaye transferi olarak da nitelendirebileceğimiz göç olgusu, göç veren bölgede pazarın daralmasına mevcut yatırımların atıl kalmasına ve yine göç veren bölgede becerili iş gücü ve sermaye gibi gelişmeyi sürükleyici dinamik üretim faktörlerinin yitirilmesine sebep olup geri kalmışlığı pekiştirmektedir. Diğer taraftan gelişmiş bölgeler üzerinde oluşturduğu büyük nüfus baskısıyla, kamu yatırım ihtiyacını arttırmakta ve böylece kentleşme maliyetine ek bir yük getirmektedir. Sonuç itibariyle göç, hem gelişmiş hem de geri kalmış bölgelerde yaşanan sorunların temel dinamiğini oluşturmakta, ülke genelinde büyük bir yerleşme sorunun beslemektedir. Göçün temel nedenini ise bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılığıdır.[375]

Zile ilçesinin nüfusu 1935 ve 1980 yılları sonrasında oldukça gerilemiştir. 1935 yılında ilçe nüfusu bir önceki sayıma göre 2815 kişi azalmıştır. Bu yıllarda Zile'den özellikle Turhal şehrine önemli sayada nüfus göçmüştür. 1934 yılında Turhal'da faaliyete geçen şeker fabrikası bunun en önemli sebebi olmuştur. Şeker fabrikasıyla birlikte artan nüfusu ve gelişen sanayisiyle Turhal çevresi için önemli bir çekim alanı haline gelmiştir. Turhal'ın demiryolu ve karayolu ulaşımı açısından da Zile'ye göre sahip olduğu avantajlar Turhal'ın gelişimine katkı sağlarken, Zile'yi Turhal'ın biraz

[374] Tokat İl Çevre Durum Raporu, 2011, s. 286-288.
[375] Dinçer., vd., 2003, s. 13.

gölgesinde bırakmıştır. 1935 sonrası ilçe nüfusu artmaya devam etmiş 1980 yılında artan göçler yine nüfus kaybına sebep olmuştur. Diğer bir ifadeyle 1980 yılında göçün kazandığı ivme nüfus verilerinde de daha görünür bir hal almıştır.

Ancak kırsal alandaki göçe rağmen tarım arazileri tamamıyla terk edilmemiştir. Köyde kalan bir akraba veya ailenin şehre göçmemiş en küçük erkek çocuğu ya da ailenin büyük ferdi ya kendi araziyi işletmekte ya da ortakçılık usulüyle tarım arazisini işletmektedir. Bazen de gerekli durumlarda göçen aile bireyleri kalanların ihtiyaçları durumunda gübre, tohum alımı yakıt ile ilgili maddi hususlarda yardımlar etmektedir. Kısaca arazinin aile bireyleri arasındaki ekonomik dayanışmayla işletildiği söylenebilir. Ama yaşanan ekonomik anlaşmazlıklar bazen tarım arazilerinin boş bırakılmasına, bazen de tam anlamıyla ekonomik değerlendirilmemesine sebep olmaktadır.

Zile ilçesinde önemli beşeri sorunlardan birisi de eğitimdir. İlçede daha öncede belirtildiği gibi 2010 yılı itibariyle; 1 anaokulu 26 I. kademe eğitimin verildiği ilkokul, 26 İlköğretim okulu (13'ü şehir merkezinde,13'ü köylerde), 9 lise, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu ile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu. Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, Mesleki Eğitim Merkezi, Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu bulunmaktadır.

İlçede derslik ve öğretmen sayısının yeterli olduğu söylenebilir. Okuma yazma oranı oldukça yüksektir. Ancak Zile'de bitirilen eğitim düzeyine göre okuma yzma oranları incelendiğinde ilkokuldan sonraki eğitim kademelerinde kadın nüfus oranının azaldığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni halen kız çocuklarının ilköğretim sonrası okula gönderilmemesidir. Nitekim İlçede okuma-yazma bilmeyenlerin % 76.7'sini, bir başka ifadeyle Zile ilçesinde 1596 kadının okuma yazması yoktur. Bilindiği üzere okuma yazma oranlarında kadın nüfusunun yüksekliği Türkiye'nin bir gerçeğidir. Türkiye'de 2012 TÜİK verilerine göre okuma yazma bilmeyenler içerisinde kadınların payı % 83'tür.

Zile ilçesindeki ilkokul mezunları içerisinde kadınların oranı Türkiye ortalamasıyla aynı değerlere sahiptir (% 56.6). Ancak ilçede ilkokuldan sonraki eğitim kademelerinde kadınların oranı daha da düşmektedir. Diğer öğretim kademelerinde kadınların oranı Türkiye ortalamalarının altındadır (Tablo 4.5). Kısacası Zile ilçesinde kız çocuklarının büyük kısmı zorunlu temel eğitimden sonra okullara gitmemektedir. Bu

hususta köylerde hala eğitim konusundaki bilinçsizlik ve erken yaşlarda evlenmeler önemli etken olarak düşünülmektedir. Devletim eğitim ile ilgili destek ve yatırımlarına rağmen hala bazı aileler okuma yazmanın masraflarını büyütmekte ve öncelikle kız çocuklarını eğitimden çekmektedir.

Tablo 4.5. Türkiye ve Zile İlçesinde Eğitim Düzeyine Göre Kadınların Okuma Yazma Durumu (2012).

	Türkiye		**Zile**	
Bitirilen eğitim düzeyi	**Kadın N.**	**%'si**	**Kadın N.**	**%'si**
Okuma yazma bilmeyen	2313689	83.0	1596	76.7
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	7566450	53.9	8477	56.6
İlkokul mezunu	8613074	56.6	9217	56.6
İlköğretim mezunu	5550025	43.9	4210	48.0
Ortaokul veya dengi okul mezunu	1113766	39.1	841	33.8
Lise veya dengi okul mezunu	5145135	42.5	3012	35.6
Yüksekokul veya fakülte mezunu	2512880	42.5	1227	37.8
Yüksek lisans mezunu	171120	41.1	44	37.3
Doktora mezunu	46873	38.2	12	33.3
Bilinmeyen	845835	48.6	522	53.2
Toplam	**33878847**	49.9	**29158**	50.8

Kaynak: TÜİK verileri.

İlçede fiziki altyapı hizmetlerinden köy yolları, içme suyu, kanalizasyon sorunları bulunmaktadır. Bu fiziki altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Zile ilçesinde 2010 yılı itibariyle 11 köyün kanalizasyonu bulunmuyordu. Çoğu köyün kanalizasyon sorunu son 20 yıl içerisinde çözüme kavuşmuştur. Önceleri kanalizasyon sorunu olan yerlerde aileler ya hayvan barınaklarını ya da adi çukurlar yaygın olarak kullanılıyordu. Günümüzde kanalizasyonu olmayan köylerde foseptik çukurlar açılarak bu sorun kısmen çözülmüştür.

İlçede Ayvalı, Bağlarpınarı, Çeltek, Elmacık, Eskiderbent, Gölcük, Gümüşkaş, Güngörmez, Korucuk, Kuruçay, Yücepınar köylerinde kanalizasyon bulunmuyordu. 2006 yılında Çamdere köyüne, Ağcakeçili, Akkılıç, Armutalan, Kuzalan köylerinde ise 2005 yılında kanalizasyon yapılmıştır (Tablo 4.6).

Tablo 4.6. Zile İlçesindeki Köy Yerleşmelerinin Kanalizasyon Açılış Tarihlerinin Dağılışı.

Yıllar	Yerleşme Sayısı	Yıllar	Yerleşme Sayısı	Yıllar	Yerleşme Sayısı	Yıllar	Yerleşme Sayısı	Yıllar	Yerleşme Sayısı
2006	1	2002	18	1998	10	1994	3	1990	1
2005	4	2001	17	1997	5	1993	1	1989	2
2004	6	2000	2	1996	1	1992	1	**Kan. olmayan köy sa**	
2003	13	1999	5	1995	1	1991	1	11	

Kaynak: İlçe Özel İdare verileri.

İlçede içme suyu sorunu da yaşanmaktadır. İçme suyu şebekeden, çeşmelerden ve kaynak sularından sağlanmaktadır. Yaşanan sorunlar suyun yeterli olmaması nedeniyle zaman zaman kesilmesi ya da suyun yetersiz olduğu durumlarda kullanılan çeşmelerin suyunun yarattığı sağlık sorunları sayılabilir. Suları kesilen ailelerin çeşitli ihtiyaç zamanlarında suya ulaşamaması, suyun sağlıklı depolanamaması da dolaylı olarak başta çocuklar olmak üzere toplum sağlığını etkilemektedir.

Ancak araştırma sahasında özellikle yaz aylarında bazı köylerde evlerin yanında bulunan bahçelerdeki ağaçlar ve sebzelerin fazlaca sulanıyor olması içme suyunda sıkıntılar doğurmaktadır. Arazi çalışmalarını yaptığımız sürede Eskidağiçi, Olukman, Kazıklı, Eskiderbent köylerinde içme suyunun yetmemesi nedeniyle depodan evlere su sabah erken saatlerde ve akşam belli saatlerde verilmekteydi. Köy halkı bu süre zarfında ihtiyacı olan suyu bidonlara ya da küçük su tankerlerine doldurarak ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sahada kışın ise içme suyuyla ilgili bir sorun yaşanmamaktadır. Ayrıca Eskiderbent köyünde tamamlanmamış alt yapı nedeniyle açıktan geçen içme suyu borusuna giden su hastalıklara da neden oluyordu (Fotoğraf 4.2).

Fotoğraf 4.2. Eskiderbent Köyünde Açıktan Giden İçme Suyu Borusu (2009).

İlçede gerek şehrin Alacamescitzir, Zincirli Süfla, Şeyhali, Nakkaş ve İstasyon mahallelerinde evlerinin yakınında ya da alt katında ahırları bulunan hayvancılıkla uğraşan ailelerin evlerinin yakınında gerekse köy yerleşmelerinde hayvansal atıkları meskenlerin önünde açıkta görmek mümkündür. Bu durumun sağlık açısından uygun olduğu söylenemez. Özellikle bu hayvansal atıkların bulunduğu alanlar karasineklerin hızlı üremelerine neden olmaktadır. Karasineklerin mikrop taşıyıcı olmaları sebebiyle hayvansal atıkların evlerin uzağında biriktirilmesi toplum sağlığı açısından önemlidir.

İlçedeki köy yolu ağının TCK yolu 1428 km, 594 km asfalt, 428 km stabilize yol durumundadır. 190-05 Kontrol Kesim no.lu Zile-Alaca yolu ve Ayrıca 805-08 No.lu devlet yolunun yakınında bulunan köyler ulaşımda bu karayolundan faydalanmaktadır. Pek çok köy ise asfalt ve stabilize yollarda bu devlet yollarına bağlanmaktadır. İlçede de 26[376] köyün asfalt yolu bulunmazken, diğer köylerin asfalt ve stabilize yolları bulunmaktadır. Ancak bu köy yollarının bazılarının yalnız stabilize yolları değil asfaltları da bozuktur. Yaylası olan köylerin yaylalarının yolları ise genellikle standardı düşük tesviye yol durumundadır.

[376]Ağılcık, Ayvalı, Büyükaköz, Eskiderbent, Gümüşkaş, Haramikışla, Hasanağa, İğdır, Karacaören, Karaşeyh, Karşıyaka, Kazıklı, Köylüürünü, Küçükaköz, Küçükkarayün, Narlıkışla, Reşadiye, Savcıköy, Sekikışla, Uğurluören, Uzunöz, Yapalak, Yaraş, Yaylayolu, Yücepınar.

Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de birbiri ardına açılan demiryolu istasyonlarından araştırma sahasında da Zile, Güzelbeyli ve Yıldıztepe'de demiryolu istasyonları açılmıştır. 1932 yılında açılan Zile demiryolu istasyonun o dönemlerde Zile'nin şehirsel büyümesine katkı sağladığı düşünülebilir. Zile'nin demiryolu istasyonu 5 km uzağında İstasyon mahallesindedir. Zile şehrinin diğer mahalleriyle istasyon mahallesi bir bütünlük oluşturmamaktadır. Ayrıca İstasyon Mahallesi'nin fiziki altyapı hizmetlerinin eksikliği bulunmaktadır. Yani demiryolu ulaşımı mahallenin kurulmasına katkı sağladıysa da gelişmesine katkı sağlayamamıştır.

Zile zaten karayolu ulaşımından yeteri kadar yararlanamamaktadır. Karayollarının önem kazanmasının katkı sağladığı Turhal şehirsel gelişimini sürdürürken, bu dejavantaj Zile'nin gelişimini sekteye uğratmıştır. Ancak son yıllarda Zile Alaca yol projesi umut verici olmuştur. Zile Alaca yol projesi ile Tokat-Ankara arası büyük ölçüde kısalmış, bu yolla araçlar, Niksar, Tokat, Zile, Alaca, Sungurlu üzerinden Ankara'ya gitmektedir. Zile'nin bu yolun avantajlarından faydalanabilmesi, çeşitli araç ve otobüslerin uğrak yeri olabilmesi için çalışmalar başlatılmış, Zile otobüs terminalinin yeri değiştirilerek, Şeyhali Mahallesi'nde NATO yol güzergahına daha modern bir terminal inşa edilmiştir. Toplam 10 bin metrekare alana kurulan, 2 bin metrekare kapalı alanı mevcut olan Zile terminali 15 Ekim 2012'de açılmıştır. Şimdilik Zile Alaca yolunun hem ulaşım hem de turizm açısından olanaklarından faydalandığı söylenemez. Ancak ilerleyen zamanlarda şehrin gelişimine katkı sağlayacaktır.

4.4. GERİ KALMIŞLIĞIN EKONOMİK NEDENLERİ

Az gelişmiş bölgelerin gelişme sürecine katılabilmesi, bu bölgelerin özel sektör yatırımları yanı sıra, kamu yatırım harcamaları ve kamunun diğer harcama kalemlerinden daha fazla pay almasını gerekli kılmaktadır.[377] Az gelişmiş bölgelerin mevcut potansiyelini rasyonel bir şekilde değerlendirebilmek için kamu ve özel sektörlerin birlikteliği ve etkinlikleri istenen amaca ulaşmada hızlı yol kat edilmesini sağlayacaktır.

Bir yerleşmenin gelişiminde kaynaklarının doğru kullanımı o bölgenin gelişimini hızlandıracaktır. Zile'de maden kaynakları, tarım ve hayvancılık potansiyeli, turizm gibi

[377] Dinçer vd, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması,* s. 12.

ekonomik iletilebilir kaynaklarını henüz Zile ekonomisine katlı sağlayacak biçimde değerlendirilememiştir.

Türkiye zengin bir doğal taş potansiyeline sahiptir. Dünya mermer rezervlerinin yaklaşık % 40'lık bir kısmı Türkiye'de bulunmakta ve bu rezervinde yaklaşık % 20'lik bir bölümünün Tokat'ta olduğu ifade edilmektedir. Tokat 5 milyar 161 milyon m3'lük doğal taş rezervi ile Türkiye'de Balıkesir, Afyon, Bilecik ve Eskişehir'den sonra 5.sırada gelmektedir.[378] Tokat'ın bu potansiyeli henüz tam olarak değerlendirilmemiştir. Ancak hem kamu hem de özel ve gönüllü pek çok kişinin girişimleri ile çalışmalar yapılmaktadır. Bu hususta teşvik ve tanıtımlara öncelik verilmektedir. Tokat'ta 2008 yılında İstanbul, Sivas, İzmir, Afyon, Yozgat ve Amasya'dan mermerciler katıldığı, 'Kelkit ve Yeşilırmak Havzaları Doğaltaş ve Mermer Fuarı' yapılmıştır. Bu fuar mermercilik açısından Afyon'dan sonra Türkiye'deki 2. Fuardır.

Tokat ilinin önemli mermer rezerv alanlarından biride Zile ilçesidir. İlçenin kuzeyinde Kervansaray, Yaylayolu, Karakaya köylerinin bulunduğu sahada I. Zamanda oluşmuş metamorfik kayaçlar yer almaktadır. Bu kayaçlar sahadaki en yaşlı tortul kayaçlar olup kolayca ufalanabilen gri renkli killi tabakalar ile kırmızı- pembe-bej renkli büyük mermer blokları ihtiva etmektedir.[379] 1997 yılındaki referandum sonucu Amasya merkez ilçeye bağlanan Eliktekke köyü mermerleri ile Kervansaray köyü mermerleri sahadaki en verimli ocaklardı. Bu ocaklarda çıkan mermerler *Zile Beji* olarak tanınıyordu.

Literatüre Zile Beji[380] olarak geçmesine rağmen Eliktekke köyünü sınırlarına alan Amasya Belediyesi tarafından Zile Beji mermerlerinin Amasya Beji olarak patenti alınmaya çalışılmaktadır. Bu durum Zile mermerlerinin tam anlamıyla tanıtılması ve değerlendirilmesinin önüne geçmektedir Ayrıca son yıllarda referandumda Zile'den ayrılarak Turhal'a bağlanan Bağlarpınarı köyü rezevlerinin de artık ilçe sınırları dışında kalmasıda Zile ilçesi mermerciliği açısından olumsuz bir gelişmedir.

---

[378] http://tokat.sanayi.gov.tr/Files/Documents/tokat-ili-mermer-endustri-05092011155029.pdf
[379] Özçağlar, "Zile'nin Coğrafi Potansiyeli ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakımından Önemi", s. 202.
[380] Atilla Ceylanoğlu, Kazım Görgülü, "Zile Beji ve Afyon Gök Mermer Birimleri İçin birim Yüzey Araştırma ve Cilalama Maliyeti Analizi". *TMMOB Madencilik Dergisi*, Ankara 2001, s. 31.

Özçağlar'ın da belirttiği gibi Zile mermerinin Zile'de işlenerek pazarlanması gerekir. Afyon Karahisar İlinin İncehisar ilçesinde olduğu gibi Zile ilçesinde de benzer mermer işleme atölyeleri kurularak işgücü istihdamı oluşturulmalıdır.

Hammadde potansiyeline rağmen ilçe ekonomisinde tam anlamıyla değerlendirilemeyen mermer ocakları Zile ekonomisine kazandırılmalıdır. Ayrıca ilçede mermer ocaklarının bulunduğu alanlarda doğal çevrenin tahribatı konusu da dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biridir. Doğal kaynakların sürdürülebilirlik açısında planlı ve çevreye zarar vermeden çıkarılması gerekmektedir.

Zile ilçesi geçmişinden beri Tokat ilinin tahıl ambarı olmuş, bağları ve üzüm ve pekmeziyle adından söz ettirmiştir.

1890 tarihli Osmanlı yıllığında Zile pekmezinden "gayet nefis ve meşhurdur" diye bahsedilmektedir[381]. Ancak bu geleneksel gıdanın markasının alınması henüz çok yenidir. Zile Ticaret Borsası tarafından 20.10.2006 tarihinde Türk Patent Enstitisüne başvurularak beyaz pekmezin "Zile Pekmezi" adıyla patenti alınarak, ilçeye özgü bir ürün olduğu tescillenmiştir.[382] Araştırma sahasında zengin pekmez çeşiti ve pekmez kullanılarak yapılan çeşitli ürünlere de raslanılmaktadır. Pekmezin balbaşı, duru pekmez, beyaz pekmez, ayvalı pekmez, ekşi pekmez ve kuşburnu pekmezi çeşitleri yapılan ilçede ve pekmez kullanılarak hasuda, köme (cevizli sucuk), tarhana, guguk helvası, pişmaniye, üzüm turşusu, döngel (muşmula) turşusu ve armut turşusu yapılmaktadır.[383] Besin değeri oldukça yüksek olan, zengin çeşitleri ve lezzetiyle sahanın geleneksel Türk Mutfağının bu ürünlerinden bazıları neredeyse unutulmaya başlamıştır.

Zile pekmezinin, diğer bazı geleneksel ürünlerin, Zile'deki üretici firmaların ve Zile belediyesinin çalışmalarıyla önemli bir yol kat edilmiştir. Bugün Zile pekmezi, salçası ve çeşitli marmelatlar, Türkiye'de ve dünyadaki pek çok ülkede raflarda yerini almıştır. Zile Alaca yolunda Zile otobüslerin uğrak yeri olunca, Çorum leblebisinde olduğu gibi yol üzerinde satış alanları oluşturulabilecektir.

---

[381] http://www.turkpatent.gov.tr/portal/viewimage.jsp?fileNo=427
[382] http://www.turkpatent.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=431
[383] Memiş vd., *Tokat'da (Zile) Geleneksel Pekmez Çeşitleri ve Pekmezden Yapılan Yiyecekler,* Tekirdağ.

Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedildiği üzere İlçede tahıl tarımı oldukça önemlidir. Üreticilerin büyük çoğunluğu miras yoluyla parçalanan daha küçük arazilerinde geçime yönelik bu faaliyeti gerçekleştirmektedir. İstenilen kazanç elde edilemediği içinde yıllar itibariyle üretimde azalmalar görülmektedir.

Zile ilçesinde hayvancılık faaliyeti daha çok ekme-dikme faaliyetine yardımcı bir ekonomik sektör olarak gerçekleştirilmektedir. Hayvancılığın yan uğraş olarak düşünülmesi yörenin potansiyeline rağmen hayvancılığın giderek gerilemesine sebep olmuştur. Zile ilçesinde hem havyan varlığı hem de hayvansal üretim ve gelirler azalmıştır. Ancak Zile geçmişte hem hayvan varlığı hem de hayvansal ürünler açısından Tokat ilinin önemli ilçelerinden biriydi. Ancak ilçede geleneksel tarzda yürütülen mera hayvancılığı yapılmaktadır. Bu durum et ve süt veriminin istenilen düzeyde olmasını engellemektedir. İlçe potansiyeline uygun mandıra hayvancılığının yaygınlaştırılması, hayvan ıslahı ve hayvan sağlığı gibi hususların değerlendirilmesi gerekmektedir.

İlçenin turizm olanaklarını değerlendirmek, Zile ilçesini geri kalmışlıktan kurtarma yönünde atılacak en önemli adımlardan biridir. Hatta turizm Zile ilçesi için ekonomik seviyeyi yükseltecek, ekonomik nedenlerle yaşanan göçü önleyebilecek en önemli faaliyetlerden biridir diyebiliriz. Hem doğal hem beşeri açıdan turizme kaynak oluşturan değerlere sahiptir. Özellikle beşeri kaynaklar açısından oldukça zengindir. Yalnızca kültürüyle bile turizme kaynak oluşturmaktadır.

Zile kökeni oldukça eskilere inen tarihi bir yerleşme olduğundan şehir ve çevresinde pek çok tarihi esere sahiptir. Kalesi, arkeolojik sit alanları, tarihi hamam, cami ve türbeleri, geleneksel evleri öne çıkan turizm öğeleridir. Zile'nin tanıtımı bağlamında çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Turizmi geliştirmek için çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen herhangi bir yatırım gerçekleştirildiği söylenemez. Halihazırda potansiyelin bilincine varma, tanıtım ve pazarlama Zile turizminin en önemli sorunlarını oluşturmaktadır. Buna konaklama sorunları da eklenebilir. Günümüzde konaklama açısından çoğunlukla öğrenci ve bekar çalışanların kaldığı Zile'deki otel ve resmi kurumların sosyal tesisleri turizm amaçlı olmadığı gibi yetersizdir.

4.5. ZİLE İLÇESİNE YÖNELİK BAZI KALKINMA ÖNERİLERİ

Zile giderek nüfusu azalan, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlarına çözüm aranan ve bu sorunlarına çözüm bekleyen bir ilçedir. İlçenin sorunların giderilmesi ve sahanın geri kalmışlıktan kurtulması için acil eylem planları hazırlanarak en kısa zamanda uygulamaya konmalıdır. Ancak bu planların hazırlanmasından önce sahanın coğrafi özellikleri iyi analiz edilmeli ve sağlıklı envanterler oluşturulmalıdır.

Zile ilçesi daha öncede belirtildiği gibi geçmişten beri verimli tarım topraklarıyla varlığını sağlamış ve geliştirmiştir. Ekip-biçmeye dayalı tarımsal faaliyetler kırsal kesimin ana geçim kaynağı durumundadır. Ancak günümüzde tarımın meslek olarak cazibesini kaybetmesi ve genç nüfusun üretim arzusunun olmaması diğer doğal sebepler dışında sahadaki tarımsal faaliyetler üzerinde olumsuz etkiye sahip olmaktadır.

Zile'deki köylerde genç ve dinamik nüfus, geliri düşük cazibesi olmayan tarımı meslek olarak seçme ya da geliştirme yönünde istekli değildir. Genç ve dinamik nüfus eğitim ya da çalışmak için göçlerle başka şehirlere gitmiştir. Dolayısıyla köylerde tarımda çalışan nüfus çoğunlukla yaşlı nüfustur.

Tarım işletmelerinin toprakları küçük ve çok parçalıdır. Bu durum toprakların işlenmesini güçleştirmektedir. Ayrıca tarımsal faaliyetler ekstansif yöntemlerle sürdürülmektedir. Ekstansif yöntemlerle sürdürülen tarımsal faaliyetlerden fazla verim alınamamakta hem de beklenen düzeyde gelir elde edilememektedir. Bu yüzden entansif tarımın geliştirilmesi gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için yörede arazi toplulaştırılmasına gidilmiştir. Pek çok köyde uygulamanın başlaması başlangıçta halkın toplulaştırma ile ilgili endişeleri, çalışmalardaki aksaklıklar nedeniyle biraz gecikmiştir. Arazi toplulaştırma çalışmaları halen devam etmektedir. Entansif tarımın geliştirilebilmesi için arazi toplulaştırması ile ilgili çalışmalar en kısa sürede tamamlanmalıdır.

Zile ilçesindeki ekip-biçmeye dayalı tarımsal faaliyetlerin en önemli sorunlarından birisi sulamadır. 2009 yılında ilçe toplam tarım alanlarının % 32'sini sulu tarım alanlarından oluşuyordu. Süreyya Bey Barajı tamamlandığında ise sulanabilen tarım arazisi toplam tarım alanlarının % 52'sini oluşturacaktır. DSİ'nin sahadaki sulama göletleriyle birlikte, Süreyya Bey Barajı'nın sulama olanakları Zile tarımındaki sulama sorunu büyük ölçüde çözecektir. Ancak çiftçilerin sulama ile ilgili gerekli dikkat ve

özeni göstermeleri, diğer çiftçilerle ortak su kullanımında bilince ve özveriye sahip olmaları gerekmektedir.

Zile'de geleneksel yetiştirme tarzına bağlı olarak hayvancılıktan istenen düzeyde verim alınamamaktadır. Hayvanların bakımı ve beslemedeki bilgisizlik, maliyet yüksekliği ve ilgisizlik bu durumu daha da arttırmaktadır. Son yıllarda tarımsal destekler ve artan bilinç ilçede modern ahırlar, süt ve peynir atölyelerinin artışına sebep olmuştur. Yine 2008 yılında kurulan Süt Üreticileri Birliği hayvancılığa ivme kazandırmıştır. Ancak ilçede besi hayvancılığı yaygınlaştırılmadığı sürece hayvancılığın ilçeye ekonomik olarak katkı sağlamasını beklenmemelidir. İlçede hayvancılığın gelişebilmesi için;

- Modern hayvancılık teknikleri uygulanmalı
- Hayvancılık ikincil bir faaliyet, yan uğraş olarak düşünülmemeli
- Kaba yem yetersizliği giderilmeli, yem kullanımı yaygınlaştırılmalı
- Hayvan soyları iyileştirilmeli
- Çoban teminindeki güçlükler giderilmeli
- Hastalık ve zararlılarla mücadeleye gereken önem verilmeli edile
- Ticari besicilerin sayısının artması için çalışmalar yapılmalı, besiciler teşvik edilmeli
- İlçede hayvancılık yapan ailelerin meraları, tarlaları ve yaylaları kullanma şekilleri konusunda ayrıntılı çalışmalar gerekmektedir. Öncelikle yörede kadastro çalışmaları yapılmalı, mera ve yaylaların kullanım esasları belirlenmeli, köy ve ailelere göre hayvan varlıklarının ayrıntılı bir envanteri çıkarılmalı
- Yetiştiricilerin birlikler altında toplanmaları sağlanmalı
- Mera ıslah çalışmalarına gerekli önem verilmeli
- Bu işte kararlı ve gönüllü kişiler isabetli kredi ve teşvik uygulamalarından faydalanmalı
- Çiftçilere eğitim verilmesi, buna bağlı olarak çiftçi ortaklıkları kurulup çağdaş büyük ahırlara sahip çiftlikler kurulmalı

Bunlar yapıldığı takdirde ilçenin hayvancılık faaliyetleri ile ilgili sorunların tamamen biteceğini söylemek güçtür. Ancak belirtilen önlemlerin yanı sıra modern ahırlar,

süt ve peynir atölyeleri devamlılığı ve ürünlerinin pazarlanması ile ilgili problemlerde önemlidir.

Zile nüfusunun ve çevre yerleşmelerin beyaz et ihtiyacını karşılayan Tav-pa Tavukçuluk ve Pi-pa Piliç Pazarlama İşletmeleri bulunmaktadır. Buralarda yalnızca beyaz et paketleme ve dağıtım işleri yapılmaktadır. Ayrıca tav-pa Tavukçuluk Zile Turhal karayolu 1 km'ye Tav-pa Sosyal Tesisleri açmıştır. Burası hem düğün salonu ve restaurant hem de piknik ve dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır. 300 m^2 kapalı alan ve 30 kamelyanın bulunduğu tesiste halkın işletmenin satılan et reyonlarından etini alıp kendilerinin mangal yapabilme yada lokanta hizmetinden faydalanma olanağı sunulmuştur. Bu gelişmeler şüphesiz yöre ekonomisine bir canlılık getirmiştir. Ancak Zile'de modern tavuk çiftliklerinin kurulabileceği bir potansiyel vardır. Yapılacak planlamalarda bu potansiyel göz önünde bulundurulmalıdır. Entegre tesisler kurularak civciv, yumurta ve piliç üretimi yapılabilir. Ancak bu şekilde tavukçuluk ilçeye gelir getirici bir ekonomik faaliyet olabilir.

Zile ilçesi arıcılık faaliyetleri bakımından elverişli yerlerinden biridir. Ancak yöre insanı bu potansiyeli kullanmayı az sayıda gezici arıcılara bırakmıştır. İlçede hemen her köyde az sayıda yerel arıcı bulunmaktadır. Bunların da ürettikleri bal ve bal mumunun çok az bir kısmını pazarlasa da genellikle bu üretim kendi ihtiyaçlarını karşılamaktan öteye gitmemektedir.

İlçede arıcılığın gelişmemesinde temel etken olarak yoğun olarak ekme dikmeyle uğraşan çiftçilerin alıştıkları ekonomik faaliyeti devam ettirip arıcılığa önemli gelir getirici bir ekonomik uğraş olarak görmemelerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Arıcılıkla ilgili bir diğer sorunun da yöre insanının arıcılık konusundaki eğitim eksikliğidir. İlçede arıcılığın gelir getirici bir faaliyet olması devamlı bir eğitim ve kredi sağlanmasıyla ancak mümkün olabilir

Zile'ye gelir getirici bir diğer faaliyet olarak kültür balıkçılığı önerilebilinir. Bugün için söz konusu potansiyeli değerlendirebilecek sadece bir tesis bulunmaktadır. Bu tesis Evrenköy Belediyesi'ne ait Evrenköy Alabalık Tesisi'dir. 2011 yılında 2.5 ton balık üretiminin gerçekleştiği tesisten az sayıda yöre halkı faydalanmaktadır. Ancak bu tesislerin çok önemli sorunları vardır. Yapılan incelemelerde, alabalık üretim ve yetiştirme tesislerin istenilen standartların altında olduğu tespit edilmiştir. Yine

tesislerde hizmet binalarında da eksikler söz konusudur. Bu eksiklerin giderilmesi ve Zile'de tesislerin geliştirilmesinde Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat fakültesinden yardım ve destek sağlanabilir. Elbette yapılacak tesislerin tanıtımı da oldukça önemlidir. Tesisleri tanıtan *broşürler* hazırlanmalı, bölgede yer alan yazılı ve görsel medya aracılığı ile tanıtımı yapılmalıdır. Bunun yanın da karayolu güzergahlarına mutlaka reklâm panoları yerleştirilmelidir.

İlçede öncelikli olarak asırlardır düzenlenen Zile Panayırına verilen önem artırılmalı, bölge ve ülke genelinde tanıtımı yapılmalıdır. Bu etkinlik çerçevesinde diğer rekreasyonel faaliyetlere de ağırlık verilmelidir. Neredeyse bir ayı bulan Zile panayırına süre uzunluğuna rağmen talep gittikçe azalmaktadır. Zile Belediyesi ve Kaymakamlığın bu konudaki özel uğraşlarına rağmen panayır ilçe halkı için bile cazibe ve canlılığını kaybetmektedir. Alışveriş yada ticari bir aktiviteden öte kültürel öğelerle zenginleştirme ve tanıtıma ağırlık verilmesi panayırın canlanmasına olanak sağlayabilir. Daha önceki bölümlerde panayırın geçmişteki ticari önemine değinilmişti. Geçmişteki ticari aktivite zaten günümüz şartlarında beklenmemektedir. Ancak dikkat çekici olan artık Zile halkının bile panayır zamanın geçmişteki gibi beklemiyor. Daha on yıl öncesinde bile Zile'nin köylerinde düğün alışverişi, kışlık alışverişler ya da okul alışverişleri için Panayır beklenirdi. Ama artık tüm Türkiye'de olduğu gibi Zile'de de daha uygun ve çeşitli alışveriş şartları mevcut.

Zile panayırında Zile'nin tarihinden, kültürüne, geleneksek her türlü öğesine, yemeklerinden, yerel tarımsal ürünlerine kadar her unsuruna ayrı ayrı yer verilmelidir. Panayır süresince çeşitli etkinlikler düzenlenmeli ve gelecek misafir ve ziyaretçiler içim uygun alt yapı hizmetleri hazırlanmalıdır. Ancak yerel desteklerle bunu sağlamak olanaksızdır. Bu yüzden mutlaka profesyonel yardımlar aranmalı, özel girişimciler teşvik edilmelidir.

Zile'de kilim ve halı dokumacılığı önceleri birçok köyde sürdürülüyordu. Evliya Çelebi Zile'de kilimlerden eserinde bahseden daha öncede belirtildiği gibi seyyah Zile isminin bile Zile'de dokunan Zile kilimlerinde geldiğini belirtmiştir. Bugün köylerde kilim ve halı dokumacılığı kalmıştır. On yıl öncesine kadar Derebaşı köyünde evlerde "Culfalık" denen küçük dokuma tezgahlarında "kıvrak, nevreş" ismi verilen iç çamaşırları dokunmaktaydı. Yine Ede köyünde az da olsa dokuma tezgahlarında kilim,

Fatih köyünde Kafkasya ve Orta Asya motifli halı ve kilim, Göçenli köyünde halı ve kilim dokumacılığı yapılıyordu. Günümüzde Yalnızca Halk Eğitime bağlı halı kursunda siparişe bağlı dokumacılık yapılmaktadır. Zile'de geleneksel desenlerin yer aldığı, türk motiflerinin işlendiği çoraplar ise geçmişte olduğu gibi bugünde yoğun olarak örülmektedir. Özellikle alevi köylerinde ve Beydilli Türkmenlerinin yaşadığı diğer 22 köyde yaygın olarak devam etmektedir. Ticari amaçlı olmasa da kullanım amaçlı, hediyelik olarak ya da genç kızların çeyizleri için yapılmaktadır. Zile'de geleneksel kıyafetlerin yaşlı kesim tarafından hala kullandığı bu yerleşmelerde az sayıda siparişle yapılan Zile Bebekleri ve geleneksel motiflerin işlendiği dokuma çoraplar ve zile kilimlerinin Zile ekonomisine kazandırılmaya çalışılmalıdır. Zile'de turizmin gelişmesiyle birlikte bu ürünlerde ziyaretçilere sunulan önemli kaynaklar olacaktır.

Daha öncede belirtildiği gibi Zile Anadolu'nun en eski yerleşim yerleri arasında gösterilmektedir. Zaten tarihi kentler birliğine üyedir. Dolayısıyla ilçede doğal unsurlarla birlikte tam anlamıyla değerlendirilememiş birçok kaynak bulunmaktadır. Zile'de Turizm bakanlığı tarafında tescili yapılmış 14 arkeolojik sit alanı, 19 dini ve kültürel yapılar 53 sivil mimarlık eseri olan toplam 86 tescilli yapı yöre ekonomisine katkıda bulunacak ölçüde değerlendirilememektedir. Zile Belediyesi ve Kaymakamlığın ekonomik olanakları ile bu işi yapması oldukça güçtür. Bu yüzden profesyonel yardımlar aranmalı, özel girişimciler teşvik edilmelidir.

Roma İmparatoru Julius Sezar'ın Zela savaşı sonrası söylediği "Veni, vidi, vici (geldim, gördüm, yendim)" sözü tüm dünyada bilinen lokanta, cafe, tur şirketleri, ünlü bir sigara markasının yanında isim olmuş bazen sinema filmlerde yer alan bir söz olarak insanların aklında yer almıştır. Ancak bu sözün Zile'de söylendiği Zile ve yakın çevresi dışında bilinmiyordu. Hatta bu sözün söylendiği yer varsayılan İtalya'nın Pompei şehri merak edip arayanların internet arama motorlarında ilk bulduğu yer alıyordu. Bu şehir Sezar'ın sözü söylediği yer olarak bilindiği için her yıl binlerce kişi tarafında ziyaret edilmektedir. Zilelilerin ve Zile Belediyesinin uzun yıllar süren uğraşları sonucunda şubat 2012'de 10 yıl boyunca marka tescili belediyeye ait olmak üzere Sezar'ın Zile ilçesinde söylediği "Veni, vidi, vici (geldim, gördüm, yendim)" sözü için Türk Patent Enstitüsü'nden marka tescil belgesi alınmıştır.

Veni, vidi, vici sözünün marka tescilinin alınması İlçe turizmi için önemli bir adım olarak düşünülebilir. Zile Kalesi Anadolu'nun bilinen tek dolgu kalesidir. Yine Zile bugün Türkiye'nin en çok geleneksel Türk konutuna sahip ilçesidir.[384] Zile Kalesi'nin kuzey eteklerinde yer alan kalıntıları bulunan Roma amfitiyatrosu bölgede tek örnektir. Çalışmamızın Turizm kısmında değindiğimiz 1974'te Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından kazı çalışmalarının başlatıldığı Maşathöyük'te önemli arkeolojik sit alanlarının başında gelmektedir. Burada ortaya çıkarılan şehirle birlikte pek çok eser ve Hitit çivi yazıları kadar, Boğazköy Hattuşaş Hitit İmparatorluğuna bağlı bir beyin Sarayı bulunmuştur. Bu saray Türkiye burada bulunana kadar rastlanmamış olan Sarayların ısıtılması için kullanılan pişmiş topraktan yapılmış bir maltızında burada ortaya çıkartıldığı yerdir. Ancak ortaya çıkarıldıktan sonra korunması ya da tanıtılması ile ilgili yeterli çalışma yapılmamıştır. Hatta buradan çıkartılan eserler bile Zile'de değildir.

Zile gibi tarihi bir şehrin müzesinin olmaması ise düşündürücüdür. Bu yönde eksikliğin olduğu yıllardır dillendirilmesine rağmen hala Zile'nin müzesi bulunmamaktadır. Zile Belediyesinin bu hususta çalışmaları bulunmaktadır. Zile Belediyesi, Roma İmparatoru Julius Sezar'ın Basforos Kralı 2. Pharnake'ye karşı zafer kazandığı Zela Savaşı'nın anlatıldığı bir müze oluşturmayı ve bu müzeyi 3 yıl içerisinde tamamlamayı planlamaktadır.

Zile'nin müzesi bulunmadığı için Zile'ye ait eserler başta Tokat olmak üzere çevre illerdedir. Maşathöyük'ten çıkartılan Hitit çivi yazısı tabletler, yine buradan çıkartılmış olan Eski Tunç Çağı, Hitit Çağı, Frig (Demir) Çağı'na ait pişmiş topraktan yapılmış taşlar, dini kaplar be mühürlerden oluşan pek çok eser, Zile'nin bazı köylerinden bulunmuş hazineler, heykeller ve kaplar Tokat müzesinde teşhir edilmektedir. Beyazıd-ı Bestami camisinde 1961 yılına kadar muhafaza edilmiş bu tarihten sonra güvenlik sebebiyle gönderilmiş ve Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde sergilenen Peygamber Efendimizin Hırka-i Şerifi'ni Ankara Etnografya müzesinde sergilenmektedir. Yine Zile'nin tarihi halı ve kilimleri Tokat Mevlevihane Vakıf Müzesinde teşhir edilmektedir. Bu eserlerin Zile'de açılacak olan müzeye getirtilmesi ve burada sergilenmesi gerekmektedir.

---

[384] http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/tokat_icdr2011.pdf (Tarih:06.06.2013, s.78)

Zile'de kültürel ve dini unsurlara sahip yerel olarak ziyaret edilen yerlerde bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı tarafından tescili yapılmış 4 türbe, I. Derece arkeolojik sit alanı mezarla birlikte toplam 114 ziyaret yeri bulunmaktadır. Bu ziyaret yerlerinden 30 tanesi şehir merkezinde idi. Ayrıca sahada tarihi 9 cami de bulunuyordu.

Türbelerden yalnızca Çeltek baba türbesinde, diğer ziyaret alanlarındaki mesire yerlerinden de 6 yerde köylerin yardımlaşma ve dayanışma derneği adına ücret talep edilmektedir. Sahada yapılan ziyaretlerde insanlar, göz hastalıklarından, baş ağrısına, delilik, ruhsal hastalıklardan felce kadar pek çok hastalıklarına şifa bulmayı beklemektedirler. Ayrıca çocuğu olmayanların çocuk sahibi olmak, evlenmek isteyenlerin kısmetini açmak, konuşamayan, kekeme olan çocuğun dilini açılması, yağmur duası gibi pek çok maddi ve manevi amaçların olduğu belirlenmiştir. Bu sebeple yakın ve uzak çevreden her yıl yüzlerce insan Zile ilçesini ziyaret etmektedir.

Zile-Alaca-Ankara karayolunun yapılmasının Zile'nin turizmine de canlılık getireceği düşünülmektedir. Bu yolun yapılması Kapadokya'dan Sümela'ya gidecek olan turist kafilelerinin Zile'ye uğramasına olanak sağlayacaktır. Zaten bu yol Kapadokya-Sümela yolunu yaklaşık 150 km kısaltmıştır. Zile Belediyesi'nin ve Tokat Turizm İl Müdürlüğü'nün ortaklaşa yaptığı çalışmalarda Zile-Alaca yolundan gelen turist kafilelerinin Maşathöyük ve Zile Kalesi'nin gezdirildikten sonra Tokat ilindeki çeşitli turistik yerlerin gezilmesi sonrası Tokat'ta konaklama şeklinde tur planları düşünülmektedir.[385] Bu turların gezilerine dini ve kültürel yapılarda eklenebilir, çünkü bu alanlar araştırma sahasında folklorik öğelerinde bulunduğu yerlerdir.

Ancak doğru temeller üzerine yapılandırılacak planlı turizm yatırımları ve tanıtımlar Zile'nin gelişimine katkıda bulunabilir. Kırsal alanların kalkındırılmasında yörenin ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlu olup çok yönlü analiz ve planlamalar gerektirmektedir.

Bilindiği üzere Türkiye kırsal kesimi oldukça değişken ve kompleks bir yapıya sahip olup kırsal alanların ekonomik, kültürel, fiziki vb özellikleri kısa mesafelerde değişiklik göstermektedir. Bu durum yatırımlar için risk oluşturmaktadır. Bu nedenle kalkınma modellerinin belirlenmesinde ve geliştirilmesinde ortamın coğrafi

[385]Murat Ayvalıoğlu, "Tarih, Yeşil, Kültür ve Medeniyeti Bünyesinde Yaşatan Anadolu'nun En Eski Yerleşim Merkezlerinden Zile", s. 9-10.

özelliklerinin tespit edilmesi, gerçekleştirilmek istenen hedeflere varılmasında son derece önem taşımaktadırBu konuda coğrafya ilmine çok iş düşmesine rağmen çok az coğrafyacı böyle plan ve projelere katılmaktadır. Kuşkusuz, çevre-insan etkileşimini rasyonel bir şekilde ortaya koyabilecek coğrafyacılar, aynı zamanda ortamın diğer beşeri ve ekonomik dinamiklerini analiz ederek önemli katkılar sağlayacaklardır.[386] Dolayısıyla Zile'nin turizm planlamalarındaki plan ve projelerde mutlaka coğrafyacılar yer almalıdır.

[386] Adem Başıbüyük, "Coğrafi Açıdan Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sorunu", *Doğu Coğrafya Dergisi,* Sayı:12, Erzurum 2004, s. 60-61.

SONUÇ

Zile ilçesi, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde bulunmaktadır. Yönetim bakımından Tokat iline bağlı olan ilçe, Tokat merkez ilçesinin güneybatısında olup, doğusunda Turhal, güneyinde Artova ve Yozgat iline bağlı Kadışehri, batısında çekerek ile Amasya'nın Göynücek ilçesi, kuzeyde ise Amasya ile çevrelenmiştir.

İklim, toprak, ulaşım, savunma şartları bakımından elverişli konumu nedeniyle Antik çağlardan itibaren yerleşmeye sahne olan Zile ilçesi tunç ve demir çağlarından itibaren iskan alanı olmuştur. Tarihi gelişimi içinde parlak dönemleri Persler'in MÖ 6 yüzyılda Kapadokyayaı işgaliyle başlamıştır. Persler Zile'de Anadolu'da ateş kültürünü yaymak için Ateş tapınağı inşa etmişlerdir. O dönemde Anaitisin en büyük mabedi burada bulunması Pontos (Karadeniz Kappadokia'sı) yöresinin her yanından insanlar buraya çekmiştir. İnsanlar önemli konularda and içmek için, Zile'ye geliyordu. Ayrıca şehirde Anaitis tapınağında her yıl sonbaharda geleneksel olarak "SAKAİA" şenlikleri düzenleniyordu. Bu sebepten şehre devamlı ya da özellikle sonbaharda artan göçler ve büyük bir ziyaretçi akını söz konusuydu. Söz konusu ziyaretçi akını ve şenliklerle bölgeye toplanan insanlar Zile'deki ticaret hayatını da canlandırmıştır. Zile çağının önemli zengin, kalabalık şehirlerinden biri haline gelmiştir. Günümüzde de her yıl sonbaharda geleneksel olarak devam eden "sakaia" daha sonra "deri" ismini alan *zile panayırı* bu mevsimde şehire ziyaretin artmasına neden olmaktadır.

Yaklaşık 3600 yıllık uzun bir tarihi geçmişi olan Zile ilçesi, Hitit, Frig, Pers, Pontus, Roma, Bizans, Danişmend, Selçuklu, İlhanlılar, Eratnaoğulları, Kadı Burhanettin ve Osmanlı İmparatorluğu gibi pek çok beylik ve devletin egemenliğinde kalmış, 1872 yılında kaza merkezi, 1923'te Tokat iline bağlı ilçe durumuna gelmiştir

Zile'nin 2012 ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 61765 (30537 Erkek-31228 Kadın) kişidir. Bu nüfusun % 55.8'i (34442 kişi) şehirlerde yaşarken, % 44.2'si (27323 kişi) kırsal alanda yaşıyordu. Sahada 2012 yılı itibariyle 1 şehir, 4 belediye yerleşmesi, 105 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Zile sahip olduğu köy sayısıyla Tokat'ın ilçeleri arasında en fazla köy yerleşmesinin bulunduğu ilçedir.

Araştırma sahası nüfusu ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında Tokat ili nüfusunun % 20.2'sini (Tokat 263063 kişi- Zile 53200 kişi) oluşturuyordu. 1950 yılında

ise Tokat ilinin % 15.8'ini (Tokat 388923kişi- Zile 61466kişi) oluşturuyordu. Bu rakam 1980 yılıda % 14.5'e (Tokat 624508 kişi- Zile 90288kişi), 2010 yılında % 10.2'ye (Tokat 617803 kişi-Zile 63201kişi) gerilemiştir. Nüfusun azalmasında yaşanan göçler büyük bir etkendir.

Sahada hem yurtiçine hem de yurtdışına yönelik göçler 1950'lerden itibaren başlamıştır. Yurtdışı göçler 1960'lardan sonra artarken, yurtiçinde 1980 sonrasında ivme kazanmıştır. Yurtiçi göçlerde göç eden nüfusun % 53.6'sı İstanbul'u tercih ederken % 6.2'si Ankara'yı tercih etmiştir. Yurtdışına göç edenlerin ise % 58.2'si Almanya'yı tercih etmiştir. Bunu % 11.2 oranla Fransa, % 9,1 ile Avustralya takip etmektedir.

Araştırma sahasının nüfusu son 32 yıl içinde % 33 oranında azalmıştır. Bu yıllarda nüfus oranları kırsal alanda % 54.2 gerilerken, şehirde % 12.4 artış söz konusu olmuştur. Zile ilçesine yeni yatırımlar yapılmadığı, ulaşımla, turizmle ilgili yeni gelişmeler canlandırılmadığı sürece mevcut şartlarla ilçe nüfusu giderek azalacaktır.

Sahada aşiret-sıraç olarak adlandırılan hubyarlar Beydilli Türkmenlerindendir. Bu bağlamda Zile Beydilli Türkmenlerinin diğer adıyla sıraçların yoğun yaşadığı bir bölgedir. Elmacık, Acısu, Üçkaya, Karşıpınar, Kuruçay, Çayır, Çapak, Armutalan, Yaylakent, Sofular, Kuzalan, Karacaören, Gölcük, Emirdolu, Çamdere, Uzunköy, Yaylayolu, Kervansaray köyleri araştırma sahasında bu Türkmenlerin yaşadığı yerlerdir.

Araştırma sahasında tersine göçte söz konusudur. Hem yurtdışından hem yurt içinden emekli olup geri gelen ya da gençlerden çalışmak için gidip daha sonra geri gelenler bulunmaktadır. Gençler için geri dönüşte şehirde düşük gelirle zor şartlarla yaşamak yerine memleketinde daha az gelirle daha iyi şartlarla yaşayabilmek en önemli nedeni oluşturmaktadır. Bilindiği köylerin geçirdiği dönüşüm ile ulaşım, su, elektrik ve daha birçok sosyo-ekonomik şartların değişimi köyleri çekim alanı haline getirmiştir. Sahada emekli olup gelenler her türlü imkanı bulabildikleri köylerine yeni evler yaparak yerleşmişlerdir. 2010 yılında sahada emekli olup köyüne gelen 21 aile bulunuyordu. Bunlardan 3 aile yurt dışından, 18 aile ise yurtiçinden geri gelmiştir.

İlçede en yaygın yerleşmeyi köyler oluşturmaktadır. Sahada 2012 yılı itibariyle 105 köy yerleşmesi bulunuyordu.Yine sadada 1 şehir, 105 köy, 4 belediye örgütlü yerleşme,15 mahalle, 22 yayla, 4 mezraa, 2 çiftlik yerleşmesi bulunmaktadır.

Zile'de köylerin % 26.7'si (28 köy) ovada, % 25.7'si (27 köy) sırtta, % 24.8'i (26 köy) vadide, % 22.8'i (24 köy) ise etekte kurulmuştur. Bu köylerin Türkiye genelinde olduğu nüfusu azdır. Sahadaki köylerin 99 tanesinin (%94.3) nüfusu 500'den azdır. Köy yerleşmelerinin en yoğun olduğu kuşak 751-1000 metreler arasıdır. Bu yükselti kuşağı aynı zamanda nüfusun en fazla yaşadığı yükselti kuşağıdır. Nitekim 751-1000 m'ler arasındaki 50 köyde nüfusun % 48.7'si yaşamaktadır.

Araştırma sahasında yer alan köylerin büyük çoğunluğunu orman kenarında kurulmuş köyler oluşturmaktadır. Sahada orman kenarında 48 köy (% 45.7) bulunmaktadır. Orman içi köylerin toplam sayısı 33 olup, tüm köyler içerisinde % 31.4'lük bir paya sahiptir. Ormanla ilişkisi olmayan, orman dışı köyler ise 24 tanedir (% 22.9). Dolayısıyla Zile'deki köylerin büyük çoğunluğunun orman içinde ve orman kenarında kurulmuştur (82 köy yerleşmesi, % 78.1). Bu durum sahada orman tahribatına neden olan olmaktadır.

Sahadaki köy yerleşmelerini dokuları açısından incelediğimizde genellikle toplu dokulu olduğu görülür. Nitekim köylerin 73'ü toplu, 17'si gevşek, 15'i dağınık dokulu yerleşmelerdir. Başka bir ifadeyle Zile köylerinin yaklaşık % 70'i toplu dokulu köylerdir.

Köylerde yürütülen hakim ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. Köylerden 12'sinde hayvancılık ağırlıklı ekonomik faaliyet türünü oluştururken, diğer köylerde tarım daha ağırlıktadır. Kervansaray, Emirdolu, Karakara, Yaylayolu köylerinde ise madencik ve tarım bir arada yapılmaktadır.

Zile'deki geçici yerleşmelerin zamanla devamlı yerleşmelere dönüşmesiyle oluşmuş 15 köye bağlı 15 mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerde 196 hane bulunmaktadır. Mahallelerin bağlı bulundukları köylere uzaklığı çok fazla değildir. En fazla uzaklık 3 km'dir. Bağlı olduğu köye 3 km uzaklıkta 6 köy bulunmaktadır.

Araştırma sahasında yaylacılık falliyeti geçmişe göre önemini kaybetmesine rağmen yaptığımız anket ve mülakatlara göre, 2010 yılında 22 yaylada 313 aile yaylacılık faaliyetine katılmıştır. Yaylarda yürtülen hakim ekonomik faaliyet

hayvancılık olmakla birlikte son yıllarda rekreasyonel amaçlı yaylacılıkta görülmektedir.

"Gümele" denilen bağ evleri de sahamızda yaygındır. Zile şehrindeki hemen her bağda bulunan bağ evlerine köylerde de rastlanmaktadır. 11 köy yerleşmesinde 30 bağ evi bulunmaktadır. Bu bağ evleri ailelerin bağlardaki çeşitli işleri yaparken dinlendikleri, serinledikleri yerlerdir. Ancak şehirdekiler daha çok gezme ve dinlence amacıyla yapılmıştır.

Araştırma sahasının topraklarının önemli bir bölümü, yaklaşık %51'i tarımsal faaliyetler için ayrılmıştır. Bu tarım alanlarının büyük bir kısmı ise tarla ziraatine ayrılmıştır (% 94.4). tarla tarım alanları içerisinde en fazla alan kaplayan tarım bitkileri tahıllardır. Tahıllar bütün ekili dikili alanların % 63.7'sini oluşturuyordu. Sulama sorunu nedeniyle bağ-bahçe ve sebze tarımının yapıldığı arazi ise oldukça sınırlıdır.

Araştırma sahasında hayvancılık ekme dikme ile birlikte yürütülen yaygın ekonomik faaliyettir. Hayvan sayısı, hayvansal ürünler üretimi yıllar itibariyle azalış göstermesine rağmen, süt üreticileri birliğinin faaliyetleri ve açılan süt ürünleri fabrikalarıyla son yıllarda süt üretimi artış göstermektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biride işçi bulmadaki sorunlarına rağmen ilçede ahır hayvancılığının yaygınlaşmasıyla birlikte büyükbaş hayvancılıkta kültür ırkındaki artıştır.

Hayvansal üretimin hem aile ihtiyacına yönelik hem de süt ürünleri fabrikalarıyla ticari amaca yönelik gerçekleştirildiği sahada potansiyelin tam anlamıyla değerlendirildiği söylemez.

Araştırma sahamızda kültür turizmi açısından önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Arkeolojik sit alanı, harabeler, tarihi anıtlar, yerel mimari özellikleri, festivalleri, geleneksel kıyafetleriyle bunlardan birkaçıdır. 2010 yılı itibariyle Zile'de 14 arkeolojik sit alanı, 19 dini ve kültürel yapılar 53 sivilmimarlık eseri olan toplam 86 tescilli yapı bulunuyordu. Yine araştırma sahasında türbeler ve kutsallık atfedilip ziyaret edilen taşlık veya ağaçlık alanlar bulunuyordu. Önceki çalışmalar ve arazi çalışmalarımız sonucunda araştırma sahasında toplam 114 ziyaret yeri tespit edilmiştir. İlçeye gelecek ziyaretçilerin konaklayabilecekleri otel, pansiyon gibi konaklama tesislerinin oldukça sınırlıdır.

Geçmişte önemli bir yere sahip olan Zile, günümüzde tarihi, ekonomik ve kültürel özellikleri ile ekonomik gelişmenin yavaşladığı ve dolayısı ile de sürekli göç veren bir ilçedir. Tahıl tarımı, hayvancılık, mermer çıkarımı ve kültürel turizm alanında yapılacak gelişmelerle kalkınma yolunda önemli bir potansiyele sahip Zile ilçesinin tekrar tarihindeki önemli yerine ulaşacağı düşüncesindeyiz. Bu çalışmamızın, yukarıda belirtilen hedefe ulaşmasında önemli katkılar sağlaması tek temennimizdir.

KAYNAKÇA

Akbulut, G., *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2010.

Akdoğan, R., "Anzilia (Zile) Şehir Adının Belgelendiği Maşat-Höyük Hitit Tabletleri", *Çağıltı Dergisi*, Sayı:1, Kayseri 2008, 8-9.

Aktaş, E., *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2009.

Aktaş, H.," Orta Karadeniz Bölümünde (Yeşilırmak-Melet Suyu-Kelkit Vadisi arası) Bitki Alanlarının Dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı:29, İstanbul 1994, 347-358.

Akyazı, M., *Zile (Tokat) Yöresinin Jeolojik ve Paleontolojik Özellikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sivas 1991.

Alagöz, C. A., "Türkiye Yer Adları Üzerine Düşünceler", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984),* Kültür ve Turtizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:60, Kongre Bildirileri Dizisi:17, Ankara 1984.

Altındal, B., "Zile'nin Sembolü Kale ve Saat Kulesi", *Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumu Bildirileri (9-12 Ekim 2009),* Zile Belediyesi Kültür Yayınları, , Zile 2009.

_____ *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk*, Bayrak Yayımcılık, İstanbul 2011.

Atalar, M., Zile'nin Tarihçesi. Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986), Samsun 1986.

Atalay, İ., *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1994.

_____*Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya,* 3. Baskı, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2001.

_____*Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya,* Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2005.

_____ *Genel Fiziki Coğrafya,* Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2005.

_____ *Toprak Oluşumu, Sınıflandırması ve Coğrafyası,* Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2006.

_____ *Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri Cilt:2, İzmir 2008.

_____ *Uygulamalı Klimatoloji*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2010.

Ardel,A.,-Kurtel,A.,-Dönmez,Y., *Klimatoloji Tatbikatı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1123, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 40, Taş Matbaası, İstanbul 1969.

Ardos, M., *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, Cilt:2, Çantay Kitabevi, İstanbul 1995.

_____*Türkiye'de Kuaterner Jeomorfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No:3737, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992.

Arıbaş, K., *Tarihin Peşindeki Coğrafya*, Çizgi Kitabevi, Konya 2009.

Ayaz, N.,-Artuğer, S.,-Fatih Türkmen, F., "Tarihi Zela (Zile) İlçesindeki Yerel Halkın Turizme Bakış Açılarını Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması", Gazi Üniversitesi, *Ticaret ve Turizm Eğitim Dergisi*, Sayı:2, Ankara 2009, 103-124.

Ayvalıoğlu, M., "Tarih, Yeşil, Kültür ve Medeniyeti Bünyesinde Yaşatan Anadolu'nun En Eski Yerleşim Merkezlerinden Zile", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi ve Zile Belediyesi Kültürel Etkinlikleri*, Anadolu Turizmi Seminerleri I-II Bildiri Kitabı, Zile Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, Tokat 2001.

Başıbüyük, A., "Coğrafi Açıdan Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sorunu", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:12, Erzurum 2004, 43-65.

Bayhan, İ., *İnsan Yerleşmelerinin Evrimi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü Yayınları, 1984-1985 Ders Notları, İstanbul 1985.

Baykal, A.F., "Zile-Tokat-Yıldızeli Bölgesinin Jeolojisi", *İstanbul Fen Fakültesi Mecmuası*, seri:B, 12(3), İstanbul 1947, 191-209.

Bekdemir, Ü.,-Ogün Coşkun., "Ulaşım Coğrafyası Açısından Ovit Geçidi", *Journal of Turkish Studies*, Cilt:5, Sayı:3, Erzurum 2010, 864-889.

Beşirli, M., *Zile Ayanı İlbaşıoğlu Küçük Ahmet Ağa*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No:14, Araştırma Serisi No:5, Tokat 2004.

Bildiş, A., *Kentsel Koruma Bağlamında Eski Kentlerin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma; Tokat-Zile Örneğinde İncemeler,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006.

Bulut, İ., "Sorgun Yöresi Köy ve Mevkii Adlarının Kaynakları", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* Sayı:3, Erzurum 1996, 30-40.

Bulut, İ., *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2006.

Canik, B., "Tokat'ın Depremselliği ve Tarihte Geçirdiği Depremler", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, Gelişim Matbaası, Ankara 1987.

Cuinet, V., *La Turkuie D'asie*, C.1, Paris 1892.

Ceylanoğlu, A., Görgülü K., "Zile Beji ve Afyon Gök Mermer Birimleri İçin birim Yüzey Araştırma ve Cilalama Maliyeti Analizi", *TMMOB Madencilik Dergisi*, Ankara 2001, 28-38.

Çelikoğlu, Ş., *Çerkeş İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (Yayımlanmış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.

Çetin, B., "Alan Yaylasında (Kırıkhan-HATAY) Fonksiyonel Değişimin Coğrafi Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:27, Erzurum 2012, 129-150.

Çal, H., "Zile Hamamları", *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı:18, Ankara 1988, 103-124.

_____ *Tokat Evleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No: 894, Ankara 1988.

Çelik, F., "Türkiye'de İç Göçler: 1980-2000", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:22, Kayseri 2007, 87-109.

Çölaşan, Ü.E., *Türkiye İklimi*, TC Ziraat Bankası Matbaası, Ankara 1960.

Darkot, B., *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1307, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 51, İstanbul 1972

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Zile Ovası Hidrojeolojik Etüt Raporları, Ankara 1976.

Dinçer, B., Özaslan M., Kavasoğlu, T., *İllerin ve Bölgelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Yayınları No:2671. Ankara 2003.

Dinçer, B., Özaslan, M., *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara 2004.

Doğan, H.Z., *Turizmin Sosyo Kültürel Temelleri*, Detay Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2004

Doğanay, H., *Türkiye Ekonomik Coğrafyası I,* 2. Baskı, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:737, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No:26, Ders Kitapları Serisi No:20, Erzurum 1992.

_____ *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994.

_____ *Coğrafya'ya Giriş,* Çizgi Kitabevi, Konya 1998.

_____ *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Erzurum 2001.

_____ *Ekonomik Coğrafya 3- Ziraat Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, Erzurum 2007.

_____*Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, 5. Baskı, Pegem Akademi Yayın, Ankara 2011.

Doğanay, S., *Şehir Coğrafyası Açısından Bir Araştırma-Of,* Aktif Yayınevi, Erzurum 2006

Durma, A., *Evliyalar Şehri Tokat*, Yenigün Matbaacılık, Ankara 2010.

Elmacı, S., *Amasya Şehri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

Elmas, G., Yıldızhan, B., "Türkiye'de Ulaşım Politikaları ve Trafik Kazalarının Ekonomik Analizi*", II. Ulaşım ve Trafik Kogresi- Sergisi, 29 Eylül-2 Ekim,* Ankara 1999.

Emiroğlu K., Suavi Aydın, S., *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003.

Emiroğlu, M., "Türkiye'de Orman İçi Kırsal Yerleşmeleri ve Bolu Örneği", *Ankara Üniversitesi, D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5-6, Ankara 1972, 139-174.

Eravşar, O., *Tarihi Su Yapıları (Hamamlar),* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Konya 2004.

Erinç, S., *Doğu Anadolu Coğrafyası,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No:572, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:15, İstanbul 1953.

_____ *Klimatoloji ve Metodları*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1996.

Esengün, K.,-Akça, H.,-Sayılı, M.,-Kızıloğlu., *Tokat İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli, Değerlendirilmesi ve Kırsal Kalkınmaya Etkisinin Belirlenmesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bilimsel Araştırma Projesi, Tokat 2003.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, Cilt:3, Kitap:1, İstanbul 2006.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, Cilt:1, Kitap:3, İstanbul 2006.

Jack R. Fraenkel, J.R., Wallen N.E., *How To Design And Evaluate Research In Education,* McGraw-Hill İnternational Edition, Sixth Edition, New York 2006,

Girgeç, N., *Zile Panayırı Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

Girgin, M., "Alaşehir Çayı Vadisinde Bağ Evleri", Atatürk Üniversitesi, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), Erzurum 1991, 150-166.

Gök, Y., *Horasan İlçesi'nin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:965 Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 124 Araştırma Serisi No:49, Erzurum 2007.

Gülensoy, T., "Tokat Ağzının Anadolu Ağızları İçindeki Yeri" *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, Gelişim Matbaası, Ankara 1987.

Günay, Ü., "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:15, Kayseri 2003, 5-36.

Güner, İ., "Coğrafi Bakımdan Bodrum İlçesi Yer Adları", *I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu (28-30 Mayıs 2012),* Mega Ofset, Erzurum 2012.

Güney, E., *Türkiye Hidrografyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2004.

Güterbock, H.G., "Zile Yakınında Maşat'tan Gelme Bir Eti Mektubu", Ankara Üniversitesi, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 2(3), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1943, 389-397.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, *Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*, İsmat Matbaacılık Yayıncılık, Ankara 2006

İzbırak, R., *Coğrafya Terimler Sözlüğü,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, MEB Basımevi, İstanbul 1992.

Karabağ, S., Şahin, S., *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Anlara 2003.

Karadeniz, V., *Koyulhisar'ın Coğrafi Etüdü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.

Karaman, R.,-Gökmen, S.,-Şahin, S.,-Olca, E.,-Çoban, S.,-Sert, T., *Tokat-Zile Yöresinde Yetiştirilen Buğdayın Beslenme Durumunun Toprak ve Bitki Analizleri ile Değerlendirilmesi*, Zile Ticaret Borsası Kültür Yayınları No:1, Detay Yayıncılık, Ankara 2006.

Karaman, R.,-Cangi, R.,-Akyazı, M.,-Kaya, C.,-Susam, T.,-Şahin, S.,-Yeşilyurt, M.,-Durukan, A.,-Kılıç, D.,-Bice, S., *Kelkit Havzasında (Tokat-Erzincan) Bağların beslenme durumu ve Yörede Bağcılığın Gelişmesi İçin Öneriler,* Zile Ticaret Borsası Kültür Yayınları, Detay Yayıncılık, Ankara 2007.

Kapusuz, A., *Tarihi Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Tokat, İlçelerimiz ve Bölgelerimiz*, Ayka Yayıncılık, Ankara 1994.

Kayaoğlu, İ., "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 24(1), 1981 Ankara, 359-373.

Kaya, G. Ş., *Türkiye'de Doğal Taş Sektörü ve Tokat İli Potansiyeli*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2009.

Kenanoğlu, N.,-Onarlı, İ., *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydilli Türkmenleri*, Hubyar Sultan Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul 2003.

Ketin, İ., *1/500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Sinop Paftası ve İzahnamesi*, MTA Enstitüsü Yayınları, Ankara 1962.

_____ "Anadolu'nun Tektonik Birlikleri", *MTA Dergisi*, Sayı:66, Ankara 1966, 20-34.

_____"Kuzey Anadolu Fayı Hakkında", *MTA Enstitüsü Dergisi,* Sayı:72, Ankara 1969, 1-27.

Kılıç, A., "Zile Tarihi", *Çağıltı Dergisi*, 1(3-4), Zile 1961, 18-20.

Koca, H., *Rekreasyonel Amaçlı Bir Yayla Yerleşmesi: Gözne*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1989.

_____ *Erdemli İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994.

_____ *Düziçi İlçesinin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayın No: 899, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayın No:111, Araştırma Serisi Yayın No:46, Erzurum 2000.

_____ *Dörtyol Şehri, Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri*, Aktif Yayınevi. Erzurum 2005.

Koca, H.,-Zaman, S.,-Coşkun, O., "Erzurum'un Spor-Kamp Turizmi Potansyeli", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:18, Erzurum 2007, 205-224.

Kocaman, T., *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000,* DPT Yayınları, Ankara 2008.

Kodaman, B., "XX Yüzyıl Başlarında Sivas Vilayeti (1901)", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, Gelişim Matbaası, Ankara 1987.

Koday, S., "Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi", *28. Coğrafya Meslek Haftası (10-12 Haziran 1998),* Bildiriler Kitabı, İstanbul 2000.

Koday, S., Erhan, K., "Çoruh Vadisinde Nüfusun Dağılışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), Erzurum 2010, 1-10.

Koçman, A., *Türkiye İklimi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:72, İzmir 1993.

Kökten, K., *Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1952.

Lacoste, Y., *Coğrafya Savaşmak İçindir,* (Çeviren: Ayşin Arayıcı), Özne Yayınları, İstanbul 1998.

Mehmet Somuncu, *Aladağlar-Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma,* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2005.

Memiş, E.,-Şanlıer, N., "Tokat'da (Zile) Geleneksel Pekmez Çeşitleri ve Pekmezden Yapılan Yiyecekler". *1. Uluslararası Adriyatik'ten Kafkaslar'a Geleneksel Gıdalar Sempozyumu*, 15-17 Nisan, Tekirdağ 2010.

MTA Genel Müdürlüğü, *Türkiye Linyit Envanteri*, Envanter Serisi-202, Ankara 2010.

"Sezar'ın Anadolu Seferi Geldi, Gördü, Yendi", *NTV Tarih*, Sayı:3, (Nisan 2009), 26-33.

Özbakır, A., *Zile'de Şehirsel Gelişme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

Özçağlar, A., *Zile-Turhal Yöresinin Monoğrafyası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1983.

_____ "Zile-Turhal Yöresinin Morfografil Özellikleri", Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafa Bilim ve Uygulama Kolu, *Coğrafya Araştırmaları,* 1(1), Ankara 1989, 185-196.

_____"Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler", Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, *Coğrafya Araştırmaları*, Sayı:3, Ankara 1991, 61-78.

_____"Zile'nin Kuruluşu Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi,* Sayı:4, Ankara 1996, 145-162.

_____ *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler*, Ekol Yayınevi, Ankara 1997.

_____"Türkiye'de Mülki İdari Bölümlerini İdari Coğrafya Analizi", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(1), Ankara 2005, 1-25.

_____ *"*Zile'nin Coğrafi Potansiyeli ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakımından Önemi", *Tarihi veKültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim* 2008), Zile Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Özdemir, Ü., *Sosyal ve Ekonomik Yönden Az gelişmiş Bir İlçe Eskipazar*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2006.

Özgüç, T., *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978.

Özlü, T., *Orta Karadeniz Bölgesi'nde Fenolojik Gözlemler ve Doğal Mevsimler*, (Basılmamış Doktora Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2000.

Özsait, M., "1997 ve 1998 Yılı Tokat-Zile ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", *Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* C:2,Kültür Bakanlığı Yayınları No:2345/2, Ankara 1999.

Özsait, M.,- Özsait N., "2008 Yılı Tokat ve Amasya İlleri Yüzey Araştırmaları", *TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* C:2,Kültür Bakanlığı Yayınları No:3250-2, Denizli 2009,

Öztürk, N., "Selçuklu-Osmanlı Dönemi Ulaşım Sisteminde ve Ticaretinde Tokat'ın Yeri", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986),* Gelişim Matbaası, Ankara 1987.

Pampal, S., Özmen, B.,"Türkiye Deprem Bölgeleri Haritaları", *17. Uluslararası Jeofizik Kongre ve Sergisi Konferansı (14-17 Kasım),* TMMOB Jeofizik Mühendisleri Odası, MTA Kültür Sitesi, Ankara 2006.

Sargın, S., "Yalvaç'ta İnanç Turizmi", Fırat Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi,* 16(2), Elazığ 2006, 1-18.

Seçgin, A., *Tokat-Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kadir Has Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2010.

Serezli, H., "Hırka-i Şerif Bulundu", Çağıltı (Kültür-Sanat-Tarih-Edebiyat-Aktüalite Dergisi), Sayı:1, Kayseri 2008.

Sergün, Ü., *Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerleşme,* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:3370, İstanbul 1986.

Sever, R., *Karlıova İlçesi'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası,* Atatürk Üniversitesi Yayın No: 969, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayın No:129, Araştırma Serisi Yayın No:51, Erzurum 2008.

Strabon, *Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası,* Kitap:XII-XIII-XIV, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,İstanbul 2005.

Susam, T.,-Esmeray, A.,-Öztoprak, B.,-Yaprak, S.,-Toprak, Ö., "CBS ile Yeşilırmak Nehir Yatağı Tokat Merkez Bölümünde Deprem Riskinin İrdelenmesi", *İTÜ Mühendislik Dergisi,* 5(3), Kısım: 1, İstanbul 2006.

Süleyman Pampal,-Özmen, B.,"Türkiye Deprem Bölgeleri Haritaları", 17.Uluslararası Jeofizik Kongre ve Sergisi Konferansı, 14-17 Kasım 2006.

Şahin, İ.F.,-Gök, Y., "Erzincan İli'nde Arıcılık", *Doğu Coğrafya Dergisi,* Sayı:11, Erzurum 2004, 7-30.

Şahin, İ.F., *Erzin İlçesi'nin Coğrafyası,* Aktif Yayınevi, Erzurum 2006.

Şahin, İ.F.,-Zaman M., "Hayvancılıkta Önemli Bir Yem Kaynağı: Silaj", *Doğu Coğrafya Dergisi,* 15(23), Erzurum 2010, 1-18.

Şahin, M.,-Karabacak, M., *Coğrafi, Tarihi, Sosyal Yönleriyle Zile,* Tofset Matbacılık, Tokat 2006.

Şahin, M., "İlk ve Orta Çağlarda Zile", *International Journal of History,* ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print), 5(3), May 2013, 207-222.

Şahin, C.,-Doğanay, H.,-Özcan, N.A., *Türkiye Coğrafyası (Fiziki-Beşeri-Ekonomik-Jeopolitik)*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2006.

Şimşirgil, A., "Osmanlılar İdaresinde Zile Şehri (1455-1574)", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı:6, İstanbul 1991, 231-243.

Tandoğan, A., *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Lega Kitabevi. Trabzon 1998.

_____ *Beşeri Coğrafya (Nüfus ve Yerleşme)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:45, İstanbul 1966.

Texıer,C., *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çeviren: Ali Suat), Cilt:3, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.2002, s.168.

Tolun-Denker, B., *Yerleşme Coğrafyası -Kır Yerleşmeleri,* İstanbıl Üniversitesi Yayınları No:2275, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:93, İstanbul 1977

Tunçdilek, N., *Türkiye İskân Coğrafyası-Kır İskânı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları:1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:49, İstanbul 1967.

Tümertekin, E., *Ulaşım Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2053, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:85, İstanbul 1987.

Tümertekin, E.,-Özgüç, N., *Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1997.

Ulu, M. E., *Alperenler Cenneti Tokat*, Acar Matbacılık, İstanbul 2004.

_____ "Zile'de Tekke ve Türbeler", *Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim 2008)*, Bildiriler Kitabı, Zile 2008.

Umar, B., *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos), Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2000.

Üçer, C., *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.

Ünal, Ç., *Şehir Coğrafyası Açısından Tokat*, Aktif Yayınevi, Erzurum 2004.

Üstüntaş, A., *Zile (Tokat) Batısında Uzunköy Çevresinin Jeolojisi ve Tektonik Özellikleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ 1977.

Üzen, İ., "1939 Erzincan Depreminin Tokat'taki Yansımaları", *Karadeniz Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Sayı:27, Ankara 2010.

Wycherley, R.E., *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu*, (3. Baskı), (Çeviren: Nur Virven, Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.

Yalçıner, N. P., "Zile (Tokat) Bölgesinin Strüktüral ve Jeomorfolojik Özellikleri", *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi,* Sayı:5, İstanbul 1997, 69-82.

Yardımcı, M., "Geleneksel Kültürümüzde Taş, Zile'de Taşlarla İlgili İnanmalar ve Oyunlar", *Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumu (9-12 Ekim 2008),* Bildiriler Kitabı, Zile 2008.

Yavi, E., *Tokat (Komana), Niksar-Zile-Artova-Erbaa-Turhal-Reşadiye-Almus,* Güzel Sanatlar Mabaası, İstanbul 1986.

Yılmaz, O., "Zile Aşiret Bebeği", *Çağıltı (Kültür-Sanat-Tarih-Edebiyat-Aktüalte Dergisi),* Sayı:1, Kayseri 2008.

_____ *Sıraçlar (Anşabacılı ve Hubyarlar) Beydilli Alevi Türkmenleri,* Veni Vidi Vici Yayınevi, Ankara 2009.

Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, Cilt:10, İstanbul 1984.

Zaman, M., "Tonya İlçesinde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:3, Erzurum 2000, 221-244..

_____ *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Dağ ve Yayla Turizmi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:977, Edebiyat Fakültesi Yayınları No:134, Araştırmalar Serisi No:110, Erzurum 2012.

Zaman, S., *Fonksiyonel Değişim Sürecinde Antalya Beydağları Yaylaları,* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 967, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 125, Araştırmalar Serisi No: 50, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2007.

Zaman, S.,-Coşkun, O., "Türk Kültüründe Yaylacılık Faaliyetlerinin Yeri ve Önemi", *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:38, Erzurum 2007.

Zaman, S.,-Coşkun, O., "Rize İlinin Nüfus Coğrafyası Özellikleri ve Bunları Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı:2, Erzurum 2008, 263-283.

Yılmaz, O., *Zile İsyanı,* Zile Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2005.

Yürüdür, E., *Şebinkarahisar ve Çevresinin Coğrafî Etüdü,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum 1998.

_____ *Niksar Şehir Coğrafyası,* Çizgi Kitapevi, Konya 2009.

Zeybek, H. İ., *Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası,* (Basılmamış Doktora Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1998.

İNTERNET ADRESLERİ

www.bayburtpostasi.com.tr

www.dpt.gov.tr

www.dsi.gov.tr

www.kanal60.com

www.mta.gov.tr

www.tarihikentlerbirligi.org

www.turkpatent.gov.tr

www.turizmdosyasi.com

www.tursab.org.tr

www.tüik.gov.tr

www.unyezile.com

www.zile.bel.tr

www.zilesitesi.com

www.zileweb.com

www.zile.8k.com

PLÂN, RAPOR, HARİTA VE İSTATİSLİKLER

DİE (TÜİK), *1997 Köy Envanteri,* 60-Tokat, Yayın No: , Ankara.

DİE (TÜİK), *2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri,* 60-Tokat, Yayın No: , Ankara.

DİE (TÜİK), *Genel Nüfus Sayımları (1935-1940-1945-1950-1955-1960-1965-1970-1975-1980-1985-1990-2000) İdari Bölünüş*, Ankara.

DMİGM Zile, *Tokat*, Döküm Cetvelleri.

Evrenköy Belediyesi Kayıtları.

Güzelbeyli Belediyesi Kayıtları.

HGK 1/25 000 ve 1/100 000 Ölçekli Topoğrafya Haritaları.

MTA Jeoloji ve Hidrojeoloji Etüt Daireleri Raporları.

MTA 1/500 000 Ölçekli Jeoloji Haritaları.

Tokat İl Sağlık Müdürlüğü

Tokat İli Arazi Varlığı, KHGM, İl Rapor No:60, Ankara 1997.

Tokat Valiliği Çevre ve Orman İl Müdürlüğü, *Tokat İl Çevre Durum Raporu*, Tokat 2006.

Tokat Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tokat Merkez ve İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, Tokat 2010.

Tokat Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, Tokat İli Mermer Endüstrisi Sektör Araştırması ve Rekabetçilik Analizi. Tokat 2011.

Tokat İl Çevre Durum Raporu, 2011.

Tokat İl Tarım Master Planı, 2010.

TÜİK, 2009, 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri, Ankara.

Yalınyazı Belediyesi Kayıtları.

Yıldıztepe Belediyesi Kayıtları.

Zile Belediyesi Kayıtları.

Zile Esnaf ve Sanatkârlar Odası Kayıtları.

Zile İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü Kayıtları.

Zile İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtları.

Zile İlçe Müftülüğü Kayıtları.

Zile İlçe Nüfus Müdürlüğü Kayıtları.

Zile İlçe Özel İdare Müdürlüğü Kayıtları.

Zile İlçe Tarım Müdürlüğü Çalışma Raporları.

Zile Mal Müdürlüğü Kayıtları.

Zile Orman İşletme Şefliği Raporları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ayşe AKKURT
Doğum Yeri ve Tarihi	Zile, 02.07.1981
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği Bölümü Lisansla Birleştirilmiş Tezsiz Yüksek Lisans
Y. Lisans Öğrenimi	--
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	--
İş Deneyimi	
Stajlar	--
Projeler	--
Çalıştığı Kurumlar	- Atatürk Üniversitesi (2006) - Gaziosmanpaşa Üniversitesi (2007 - --)
İletişim	
E-Posta Adresi	a-akkurt@hotmail.com ayse.akkurt@gop.edu.tr
Tarih	06.06.2014